

Milli Virtual Kitabxananın təqdimatında

Erix Mariya Remark

(Avstriya)

“Zəfər Tağı”

(roman)

E-nəşr N 15

YYSQ-nin rəqəmsal elektron kitabı

Alman dilindən tərcümə edən:

Vilayət Hacıyev

Qadın düz Ravikin üstünə gəlirdi. O, iri addımlarla yeriir və qəribə tərzdə səndələyirdi. Ravik onu lap çatanda gördü. Gördü ki, rəngi avazıyıb, almacıq sümükləri çıxıb, gözləri az qalır hədəqəsindən çıxsın. İfadəsiz üzündə qəribə bir məchulluq var idi. Adama elə gəlirdi ki, orada heç bir həyat əlaməti yoxdur və gözlərindəki ümitsiz parıltı Raviki istər-istəməz dayanmağa məcbur etdi. Qadın elə yaxından keçirdi ki, az qalırdı, ona toxunsun. Əlini uzadıb qadının qolundan yapışdı. Qadın səndələdi, Ravik tutmamış olsaydı, yıxılardı. Qolundan möhkəm yapışmışdı...

– Hara belə?

Qadın gözlərini döydü, pıçıldadı:

– Buraxın.

Ravik dinmədi. Hələ də onun buraxmamışdı.

– Buraxın deyirəm! Bu nə deməkdir? – dodaqları güclə tərpənirdi.

Ravikə elə gəldi ki, qadın onu heç görmür. Gözlərini ona dikərək, harayasa uzaqlara baxır. Sanki, nəşə ayaqlarını qandallamışdı, etirazı da elə buna idi:

– Buraxın deyirəm mən!

Ravik gördü ki, o, küçə qadını deyil. Heç sərxoşa da oxşamır. Əli boşaldı. Qadın istəsəydi, asanca əlindən çıxardı. Ancaq o, bunu hiss eləmədi. Ravik bir az da gözlədi.

– Doğrudan, gecənin bu vaxtında, özü də Parisdə hara gedirsiniz? – deyib qadının qolunu tamam buraxdı.

Qadın susurdu. Tərpənmək isətmirdi. Elə bil, onu bir dəfə dayandırdıqları üçün yeriə bilmirdi. Ravik körpünün sürəsinə söykəndi. Göz-göz olmuş nəm daşlar əllərini üşütdü.

– Bəlkə, ora? – Başı ilə aşağını, tutqun parıltılı Sena çayının «de Alma» körpüsünün kölgəsinə çırpıldığı yeri göstərdi. Qadın cavab vermədi.

Ravik dedi:

– Hələ çox tezdir, çox tezdir. Özü də noyabrın bu soyuğunda...

O, bir qutu siqaret çıxarıb, ciblərində kibrit axtardı. Tapanda gördü ki, qutuda ikicə dənəsi qalıb və onu çay tərəfdən əsən küləkdən qorumaq üçün aşağı əyildi.

– Birini də mənə verin, – qadın güclə eşidiləcək səslə dilləndi.

Ravik dikəlib, qutunu ona göstərdi:

– Əlcəzairdir, – dedi, – qara tənəkəkdir. Sizin üçün çox sərt olar. Başqası yoxumdur.

Qadın başını bulayaraq siqaret götürdü. Ravik hələ də yanan kibriti ona tərəf tutdu.

O, tez-tez, özü də dərin qullabla çəkirdi. Ravik kibrit çöpünü suya atdı. Çöp qaranlıqda axan ulduz kimi parıldadı və yalnız suya çatanda söndü.

Körpünün üstü ilə bir taksi asta-asta gəlirdi. Sürücü maşını saxlayıb, onlara baxdı, bir az gözlədi. Sonra qaz verib, qaranlıqda parıldayan yaş V Georq prospekti ilə sürətlə üzüyuxarı qalxdı.

Ravik birdən hiss etdi ki, yaman yorulub. Bütün günü işləyib əldən düşmüş, axşamsa gözünə yuxu getməmişdi. Buna görə də çıxmışdı ki, bir az boğazını yaşlasın. İndi birdən-birə ona elə gəldi ki, nəmişlik yağan bu gecədən başına

3

yorğunluq ələnir. Qadına baxdı. Onu niyə saxladı axı? Məlum şeydir ki, ona nəşə olub. Ancaq bunun Ravikə nə dəxli? Başına iş gələn azmı qadın görmüşdü?

Xüsusilə gecələr, özü də Parisdə... İndi isə onun üçün fərqi yox idi, bir-iki saat yatmaq istəyirdi.

– Gedin evə! Gecənin bu vaxtı Parisin küçələrində nə axtarırsınız? Onsuz da yaxşı heç nə tapmayacaqsınız.

Ravik paltosunun yaxalığını qaldırıb, getmək istədi. Qadın elə baxdı ki, elə bil, onu başa düşməmişdi:

– Evə? – deyə təkrar etdi.

Ravik çiynlərini çəkdi:

– Evə, qaldığınız yerə, mehmanxanaya, nə bilim hara... Hara oldu. Yoxsa polisə düşmək istəyirsiniz?

– Mehmanxanaya? Pərvərdigara...

Ravik dayandı. «Yenə hara gedəcəyini bilməyən bir adam», – deyə fikirləşdi. Bunu əvvəlcədən götür-qoy etmək lazım idi. Eyni şeylər idi, təkrar olunurdu. Axşam olanda hara gedəcəklərini bilmirlər, ancaq səhər açılanda nə vaxt durub getdiklərindən xəbərin olmur. Sonra hara gedəcəklərini bilirlər. Çoxdankı ötəri qaranlıq qorxusu idi, onunla gəlib, onunla da gedirdi. Siqareti atdı. Özü belə günlərə azmı düşmüşdü?!

– Gedək, bir yer tapıb araq içək, – bunu Ravik dedi. Ən asan yolu bu idi. Pulu verən kimi çıxıb gedər, o da başına bir çarə qılardı. Qadın qəribə bir hərəkətlə səndələdi, Ravik onun qolundan yapışdı.

– Yorulmusunuz? – deyə soruşdu.

– Bilmirəm. Deyəsən...

– O qədər yorulmusunuz ki, yata da bilmirsiniz?

Qadın başını tərpətdi.

– Belə şeylər olur. Gedək, mən tutmuşam.

Onlar Marse prospekti ilə üzüyuxarı qalxdılar. Ravik görürdü ki, qadın ona sığınır. Elə sığınırdı ki, deyərdin, yıxılacaq, ondan tutub durur. I Pyer de Serp prospektini

keçdilər. Şalo küçəsinin tinindən ayrı bir küçə uzanıb gedirdi və uzaqda, tutqun, yağışlı səmada «Zəfər tağı»nın kölgəsi görünürdü...

Ravik balaca zirzəmiyə açılan ensiz qapını göstərdi:

– Bura girək. Hər halda, bir şey tapılar.

Bura, adətən, sürücülərin yığışdıqları meyxana idi. İçəridə iki-üç taksi sürücüsü və bir neçə fahişə oturmuşdu. Sürücülər kart oynayır, fahişələr isə «Absent» içirdilər. Onlar qadına ani nəzər salıb, laqeydliklə baxışlarını çəkdi. Bir az yaşlı görünəni əsnədi, o biri isə tənbel-tənbel dodaqlarına boya çəkdi. Zəlin o biri başında, üzdən tələyə düşmüş siçovula oxşayan cavan xidmətçi daş döşəməyə neftli kəpək səpib silməyə başladı. Onlar qapının ağzındakı boş stol arxasında oturdular. Bura yaxşı idi, qurtaran kimi çıxıb gedərdi. O heç paltosunu da çıxarmadı.

– Nə içəcəksiniz? – deyə soruşdu.

– Bilmirəm... Nə olur, olsun...

– İki qədəh kalvados, – Ravik xidmətçiyə tərəf döndü. Onun əynində jilet var idi, köynəyinin qolunu da çırmalamışdı. – Bir qutu da «Çesterfled» siqareti.

– Yoxumuzdur. Təkcə fransız siqaretləri var.

4

– Yaxşı, onda bir qutu yaşıl «Loran» gətirin.

– Yaşılı yoxdur. Göydür...

Ravik xidmətçinin çılpaq qadın şəkli döyülmüş qoluna baxdı. Qadın lay-lay buludların üstü ilə harasa gedirdi. Xidmətçi onun baxışlarını o dəqiqə tutdu, yumruqlarını düyünlədi, əzələləri gəriləndə qadının qarnı qalxdı.

– Elə isə, göyünü gətirin.

Xidmətçi irişdi:

– Baxaram, bəlkə, yaşıldan qalmış oldu, – deyərək ayaqlarını sürüyə-sürüyə uzaqlaşdı. Ravik onun arxasınca baxdı. – Ayağında qırmızı başmaq, qolunda rəqqasə... Deyəsən, türk donanmasında qulluq eləyib.

Qadın əllərini stolun üstünə qoydu. Onları elə rahatladı ki, deyərdin, bir də geri götürməyəcək. Dırnaqlarını təmizləyib lak çəkmişdi, lakin bu hələ heç nə demək deyildi. Əslində, bunları da səliqəsiz eləmişdi. Ravik gördü ki, orta barmağındakı dırnağın ucu qopub düşüb, lap çox kəsilib, özü də yonulmayıb və lakı tökülüb.

Xidmətçi qədəhləri və siqareti gətirdi.

– Yaşıl «Loran»dır, biri qalıbmış...

– Aydındır! Dənizdə qulluq eləmisiniz?

– Xeyr, şirkətdə işləmişəm.

– Daha yaxşı, – Ravik qədəhin birini qadının qabağına qoydu – İçin. İndi bundan yaxşısı yoxdur. Bəlkə, qəhvə istəyirsiniz?

– Xeyr.

– Birdəfəyə için.

Qadın başını yırğalayıb, qədəhi başına çəkdi. Ravik diqqətlə ona baxdı. Sir-sifəti ölgünləşmişdi, tamam ifadəsiz idi, qalın dodaqları elə saralmışdı ki, üzündən seçilmirdi. Ancaq ışıldayan sarı saçları qəşəng idi. Başına beret qoymuşdu, plaşının altından mavi rəngli kostyumu görünürdü. Onu, deyəsən, yaxşı usta tikmişdi. Barmağındakı üzüyün yaşıl rəngli qaşığı çox iri idi və saxta olmadığı bilinirdi. Ravik soruşdu:

– Bəlkə, birini də içəsiniz?

Qadın başını yırğaladı. Ravik əli ilə xidmətçini çağırdı:

– İki qədər də kalvados gətirin. Ancaq qədəhlər bir az böyük olsun.

– İri qədəhlərdə? Dolu?

– Bəli.

– Demək, ikiqat olsun.

– Düz tapdınız.

Ravik qət etdi ki, kalvadosu gətirən kimi içib dursun. Çox yorulmuşdu və darıxırdı.

Əslində, hər təsadüfə dözümlü idi, qırx illik həyatında çox şeylər

görüb-götürmüşdü,

belə işlərə çox rast gəlmişdi. Neçə ildir ki, Parisdə yaşayırdı, gecələr

həmişə gec qayıdırdı və küçələrdə nə desən, görürdü.

Xidmətçi qədəhləri gətirdi. Ravik tünd, kəskin qoxulu alma araqını götürüb, ehtiyatla qadının qarşısına qoydu.

– Bunu da için, – dedi, – bir şey deyil, ancaq qızıışarsınız. Başınıza nə gəldiyini bilmirəm, ancaq ürəyinizə salmayın. Çox şeyi ürəyə salmağa dəyməz.

Qadın dinmədən onun üzünə baxırdı. Arağı hələ içməmişdi.

5

– Doğrudan, elədir. Xüsusilə gecələr olan şeyləri, heç dəyməz. Gecələr hər şey adama dəhşətli gəlir.

Qadın hələ də ona baxırdı, nəhayət, dilləndi:

– Mənə təsəlli vermək lazım deyil...

– Bu daha yaxşı...

Ravik baxışları ilə xidmətçini axtardı. Bəsi idi, belə qadınları çox görmüşdü.

Ürəyindən keçirirdi: «Yəqin rusdur. Çətini özünə yer eləməkdir, sonra adamın ağzından vururlar».

– Russunuz? – deyə soruşdu.

– Xeyr.

Ravik haqq-hesabı kəsib, xudahafızlaşmaq üçün ayağa qalxdı. Qadın da sakitcə onunla bərabər durdu, sanki, belə də olamalı idi. Ravik tərəddüdlə ona baxdı, «eybi yoxdur, çıxan kimi, ayrılaram,» – deyə fikirləşdi.

Bayırda yağış başlamışdı. Ravik qapının ağzındaca dayandı.

– Hansı tərəfə gedəcəksiniz? – deyə soruşdu və qət etdi ki, qadın haranı desə, əks tərəfə dönsün.

– Bilmirəm... hara olsa...

– Harada yaşayırsınız?

– Ora olmaz! Yox! Gedə bilmərəm... Ora olmaz!

Qadın diksindi.

Onun gözlərində qəflətən dəhşətli bir qorxu qığılcım kimi parıldayıb yox oldu.

«Dalaşib, – Ravik fikirləşdi, – nə üstündəsə sözləri çəp gəlib, acıq eləyib çıxıb.

Sabah günortaya qədər düşünüb-daşınacaq, axırda geri qayıdacaq».

– Heç kəsi tanıyırsınız ki, yanına gedəsiniz? Tanışınız yoxdur? Meyxanadan zəng vurmaq olardı...

– Xeyr, heç kəsım yoxdur.

– Hər halda, bir yerə getməlisiniz. Pulunuz da yoxdur?

– Var.

– Onda mehmanxanaya gedin. Bu yaxın küçələrdə nə qədər desəniz, var.

Qadın dinmədi.

– Axı harayasa getməlisiniz, – Ravik hövsələdən çıxırdı. – Küçədə, yağışın altında qalası deyilsiniz ki...

Qadın plaşını düymələdi.

– Düz deyirsiniz, – dedi və sanki, nəşə yadına düşdü. – Düz deyirsiniz. Təşəkkür edirəm. Mənim üçün narahat olmayın, bir yer tapıb gedərəm. Təşəkkür edirəm. – O biri əli ilə plaşının yaxalığını qaldırdı. – Çox sağ olun...

Altdan yuxarı nifrətlə Ravikə baxdı, gülümsəmək istədi, ancaq alınmadı. Sonra sakit, qəti addımlarla dumanlı-çiskinli küçəyə addımladı...

Ravik bir anlığa yerindən tərpənmədi. «Lənət şeytana», – deyə təəccüblə, tərəddüdlə donquldandı. Heç bilmədi, nə oldu, necə oldu, o yazıq təbəssümmü, ya da baxışımı ona birdən dedi ki, dumanda azmış uşağa bənzəyən bu qadını tək buraxmayacaq. Tez onun arxasınca yönəldi:

– Mənimlə gedək, – dedi, – sizin üçün bir şey fikirləşərik...

Onlar Etual meydanına çatdılar. Çənli-çiskinli havada bu meydan elə böyük görünürdü ki, deyərdin, ucu-bucağı yoxdur. Duman qatılaşmışdı və yan-yörədə

6

çarpazlaşıb ayrılan küçələr daha seçilmirdi. Görünən yalnız bu nəhəng meydan, solğun işıqlı ara-sıra fənərlər və bir də «Zəfər tağı»nın göylərdə dumana qarışıb itən daş qülləsi idi. Qüllə də, sanki, o çiskinli-dumanlı səmanın dirəyi idi və bu gecənin tənhalığında insanlığın son məzarını andıran naməlum əsgərin qəbri üstündəki sönük məşəli qoynuna almışdı...

Onlar meydanı kəsə keçdilər. Ravik tələsirdi. O qədər yorulmuşdu ki, fikirləşməyə də heyi qalmamışdı. Təkcə qadının yüngül addım səslərini eşidirdi.

Dinməzsöyləməz

onun ardınca gedən qadın da başını sinəsinə əymiş, əllərini plaşının cibində gizlətməmişdi və birdən Ravik bu meydanın tənhalığında hiss etdi ki, tanımadığı, bilmədiyi bu qadın, qərribə də olsa, bircə anlığa ona lap doğmalaşdı. Bəlkə də, bunun səbəbi elə tənhalığın özü, qadının da onun kimi qərib olması idi. Halbuki qadın onun üçün yad bir adamdır, görünür, illərin tənhalığı, qəribliyi onları yaxınlaşdırmışdı.

Ravik Tern meydanının arxasında, Varqam prospekti ilə birləşən dar döngədəki balaca mehmanxanada qalırdı. Bina özü çox köhnəlmişdi, ancaq girişindəki lövhə təzəydi: «İnternasional» oteli.

Zəngi basdı.

– Boş otağınız var? – deyə qapını açan oğlandan soruşdu. Oğlan yuxulu-yuxulu, küt nəzərlərlə onun üzünə baxdı.

– Növbətçi yoxdur, – nəhayət, o kəkələdi.

– Özüm görürəm. Səndən boş otaq soruşdum...

Oğlan tərəddüdlə çiyinlərini çəkdi. Ravikin yanında qadın olduğunu görürdü, ancaq niyə boş otaq soruşduğunu anlaya bilmirdi. Eşidib-bildiyinə görə belə hallarda ikinci otaq lazım gəlmirdi.

– Madam yatır. Oyatsam, məni qovar, – deyə oğlan ayaqlarını bir-birinə sürtdü.

– Yaxşı, onda özümüz baxarıq.

Ravik ona çaypulu verərək, açarı götürdü, qabağa düşüb, pilləkənlə qalxdı. Öz otağını açmamış qonşu qapıya baxdı. Astanada ayaqqabı yox idi. Qapını iki dəfə tıqqılatdı. Cavab gəlmədi. Ehtiyatla dəstəyi burdu. Qapı bağlı idi.

– Dünən boş idi, – deyə Ravik mızıldandı, – pəncərə tərəfdən baxaq. Yəqin, sahibə özü bağlayıb. Qorxur ki, taxtabitilər qaçar.

Öz otağını açdı.

– Bircə dəqiqəliyə oturun, – qırmızı örtüklü divanı göstərdi. – İndicə gəlirəm.

Ravik eyvana çıxan qapını açdı, dəmir arakəsməni aşıb, o biri otağın eyvanına düşdü, qapını itələdi. O da bağlı idi. Kor-peşman geri qayıtdı.

– Bir şey çıxmadı. Sizə yer düzəldə bilmədim.

Qadın divanın bir küncünə qısılmışdı.

– Olar, bir az da oturum?

Ravik diqqətlə onu süzdü. Yorğunluqdan üz-gözü qırıxmışdı. Adama elə gəlirdi ki, daha yerindən tərpənə bilməyəcək.

– Qala da bilərsiniz.

– Bircə dəqiqəliyə...

– Buradaca yatın. Ən asan yolu budur.

Qadın, deyəsən, onu eşitmədi. Asta-asta, demək olar ki, qeyri-ixtiyari başını buladı.

7

– Gərək, məni küçədə qoyaydınız. İndi... deyəsən... gedə bilməyəcəyəm...

– Mən də elə fikirləşirəm. Qalın, burada yatın. Ən yaxşısı budur. Sabah baxarıq.

Qadın onun üzünə baxdı:

– Mən sizə...

– Allah xatirinə... – Ravik onu qabaqladı, – mənə mane olmursunuz. Hara gedəcəyini bilməyən adamların burada gecələdiyi birinci dəfə deyil. Bu mehmanxana qaçqınlar üçündür. Belə şeylər burada hər gün olur. Çarpayı sizin olsun, mən isə divanda yataram. Öyrəşmişəm...

– Xeyr, xeyr! Mən elə burada oturacağam. Buradaca oturmağa icazə versəniz, bəsimdir.

– Yaxşı, siz deyən olsun.

Ravik paltosunu çıxarıb asdı. Sonra çarpayının üstündəki adyaly, yastığı götürüb, stullardan birini divana tərəf çəkdi. Vanna otağından uzun bir hamam xalatı gətirib, stulun başına asdı.

– Olanım budur, – dedi, – istəsəniz, pijama da götürün. Siyirmədə olmalıdır. Daha sizinlə qurtardım. İstəyirsinizsə, gedin, yuyunun. Mənim hələ bir az işim var.

Qadın başını buladı. Ravik gəlib onun qarşısında dayandı.

– Plaşı isə indi çıxarmalı olacaqsınız, – dedi, – tamam sudur. Bereti də verin.

Qadın ikisini də çıxarıb verdi. Ravik yastığı divanın bir küncünə qoydu:

– Başınızı bura qoyarsınız. Stulu da ona görə qoymuşam ki, yıxılmayasınız.

O, stulu divana bir az da yaxın çəkdi.

– Ayaqqabılarınızı da çıxarın. İçində sellər-sular oynayır. Yaxşı sətəlcəmliksiniz...

O, qadının ayaqqabılarını çıxartdı, siyirmədən bir cüt qısa yun corab götürüb, ayağına geydirdi.

– Bununla birtəhər keçinmək olar. Adam, gərək, ən çətin anlarda belə rahatlıq haqda düşünsün. Köhnə əsgərlik adətidir.

– Təşəkkür edirəm, – qadın dilləndi, – təşəkkür edirəm.

Ravik vannaya otağına keçib kranları burdu. Su vannaya püskürdü. Qalstukunu çıxarıb, güzgüdə fikirli-fikirli özünə baxdı. İti gözləri çuxura düşmüşdü. Sifətdən arıq idi və o qədər əzgin görünürdü ki, gözlər olmasaydı, deyərdin, ölü sifətidir. Dodaqlar... Burun pərlərindən dodaqların ucuna qədər uzanan nazik qırıqlar... Sağ gözünün üstündəki uzun çapıq saçlarına qədər gedib çatmışdı...

Telefon zəngi onu xəyaldan ayırdı. Lənət şeytana! Bircə anlığa hər şeyi unutmuşdu. Onda belə hissə qapılma halları olurdu. Hələ içəridəki qadın...

– Gəlirəm, – deyərək qışqırdı.

– Qorxdunuz? – deyərək o, dəstəyi qaldırdı. – Necə? Bəli... Yaxşı... hə, əlbəttə, olar... Bəli... harada? Yaxşı, bu dəqiqə gəlirəm... İsti qəhvə... Tünd olsun... Bəli...

O, dəstəyi yavaşca yerinə qoydu, fikirli-fikirli divanın ayaq tərəfində oturdu.

Sonra:

– Mən gedəsi oldum, – dedi, – tələsikdir...

Qadın o dəqiqə ayağa durdu. Azacıq səndələdi, stula söykəndi.

– Yox, yox! – Ravik qadının bu hərəkətindən rıqqətə gəldi. – Siz qalın. Yatın...

Mən bir-iki saatlığa gedirəm... Bilmirəm, nə qədər çəkər... Qalın...

8

Paltosunu geydi. Qəflətən ağlına bir fikir gəldi və o dəqiqə də yoxa çıxdı. Qadın oğurluq eləməzdi. Bu, eləsindən deyildi. Elələrini yaxşı tanıyırdı. Bir də oğurlanası nəyi var idi?

– Olar, mən də gedim? – Qadın bu sözləri deyəndə Ravik artıq qapıya çatmışdı.

– Xeyr, olmaz! Siz qalın. Nə lazım olsa, götürün. İstəyirsiniz, çarpayıda yatın.

Konyak da var. Yatın... – O geri dönüb çıxmaq istədi.

– Qoyun işıq yana-yana qalsın. – Qadın bu sözləri qəflətən, tələsə-tələsə dedi.

Ravik əlini dəstəkdən çəkdi.

– Qorxursunuz?

Qadın başını buladı. Ravik başı ilə açara işarə elədi:

– Qapını arxamca bağlayın, ancaq açarı çıxarın. Aşağıda biri də var, onunla açaram...

Qadın yenə başını buladı:

– Qorxuram... Xahiş edirəm, qoyun işıq yana-yana qalsın.

– Belə de... – Ravik sınaıçı nəzərlərlə ona baxdı: – Onsuz da söndürmək istəmədim. Qoyun beləcə qalsın. Başa düşürəm... Özümün də başıma gəlib.

Akasiya küçəsinin tinində taksi rast gəldi.

– Laurstan küçəsi, on dörd. Bir az cəld olun.

Sürücü maşını döndərərək Karno prospektinə çıxdı. Onlar dö le Qrand Arme prospektinə çatanda sağ tərəfdən balaca, ikiadamlıq bir maşın çıxdı. Əgər küçə yaş və sürüşkən olmasaydı, toqquşardılar. Əyləci basanda o biri maşın düz küçənin ortasına kimi sürüşdü, az qaldı, qabağı taksiyə dəysin. «Reno» markalı maşın idi, fırfıra kimi fırlanırdı. Sükanın arxasında eynəkli, qara şlyapalı bir kişi oturmuşdu və maşın fırlanıqca, hərdən avazı olmuş sifəti görünürdü. Sonra maşın düzəldi, küçənin başında, Aida darvazasının yanında, üzü «Zəfər tağı»na tərəf dayandı.

Uzaqdan yaşıl böcəyə oxşayırdı. Sürücü əlini pəncərədən çıxarıb yumruğu ilə onları hədələdi. Taksinin sürücüsü Ravikə tərəf döndü:

– Beləsini heç görmüsünüz?

– Bəli.

– Şlyapasına bax! Kim başına şlyapa qoyub, gecə vaxtı belə sürətlə maşın sürər?

– Günah sizdə idi, çünki o, baş küçə ilə gedirdi. Niyə söyürsünüz?

– Əlbəttə, günah bizdə idi. Elə ona görə də söyürəm.

– Bəs günah onda olsa, neyləyərdiniz?

– Onda da söyərdim.

– Deyəsən, çox zarafatçı adama oxşayırsınız...

– Onda başqa cür söyərdim, – deyə sürücü maşını Foş prospektinə döndərdi. – Belə də təəccüblənməzdim. Aydın oldu?

– Xeyr. Tinlərdə bir az yavaş sürün.

– Onsuz da yavaş gedirəm. Küçələrə, elə bil, yağ çəkilib. Siz ki mənə qulaq asmaq istəmirsiniz, niyə danışdırırsınız?

– Çünki yorulmuşam, – Ravik hövsələdən çıxırdı, – çünki gecədir. Bir az bərk sürün.

– Bu, başqa məsələ... – Sürücü əlini furajkasının günlüyünə apardı. – Başa düşdüm.

Birdən Ravikin ağlına nəsə gəldi:

9

– Bura baxın, – dedi, – siz russunuz?

– Xeyr. Ancaq müştəri gözləyəndə əlimə keçəni oxuyuram.

«Bu gün mənimki ruslar sarıdan gətirmir, – deyə Ravik ürəyindən keçirdi və arxaya söykəndi. – İndi bir fincan qəhvə olaydı... Özü də tünd, isti... Yəqin, orada var... Gərək, əllərim titrəməsin... Yoxsa, Veberə iynə vurdurası olaram».

O, şüşəni aşağı salıb, nəm havanı acgözlüklə ciyərlərinə çəkdi...

II

Balaca cərrahiyyə otağı çox işıqlı idi və tərtəmiz saxlanan sallaqxanaya oxşayırdı. Hər yanda qana bələnmiş pambıqla dolu vedrələr, sarğılar, tamponlar! Elə bil, onlardan otağa qırmızı işıq süzülürdü. Veber üzbəüz otaqda, üstünə lak çəkilmiş dəmir stolun arxasında oturub nəsə yazırdı. Tibb bacısı alətləri qaynadırdı. Su pıqqıldayırdı və bu zaman, sanki, otaqdakı işıq cızıldayırdı. Ancaq cərrahiyyə stoluna uzadılmış meyit bunların hamısına biganə idi, heç nədən xəbəri yoxdur. Ravik duru sabunu əllərinə töküüb, yumağa başladı. Çox acıqlı idi və əllərini elə bərk sürtürdü ki, deyərdin, dərisini soymaq istəyir.

– Tfu... – o, kobud bir söyüş söydü. Tibb bacısı ikrahla ona baxdı. Veber başını qaldırdı:

– Sakit olun, Ejəni, bütün cərrahlar söyür. Xüsusilə, işləri düz gətirməyəndə!

Gərək, siz indiyə kimi buna öyrəşmiş olaydınız.

Tibb bacısı xeyli aləti qaynayan suyun içinə atdı, incik tərzdə dilləndi:

– Professor Pere heç vaxt pis söz danışmazdı. Buna baxmayaraq, o da çox adama həyat bəxş eləyirdi.

– Professor Pere beyini sahəsində mütəxəssis idi. Onunku zərif, dəqiq zərgər işidir, Ejəni. Biz isə qarın-bağırsaqla əlləşirik. Bu, tamam başqa şeydir. – Veber

dəftərçəni örtüb ayağa durdu. – Yaxşı işlədiniz, Ravik. Ancaq bizdən əvvəl kimsə başdansovu iş görübsə, neyləmək olar?!

– Xeyr, olar. Bəzən olur... – Ravik əllərini silib, siqaret yandırdı. Tibb bacısı heç nə deməyib, narazılıqla pəncərəni açdı.

– Afərin, Ejeni! – Veber onu alqışladı. – Həmişə qayda-qanunu gözləyirsiniz.

– Mənim həyatda hələ arzularım var, belə tez ölmək istəmirəm.

– Çox gözəl, Ejeni, bu da bir təsəllidir.

– Ancaq elələri var ki, heç nəyi yoxdur. İstəmirlər də olsun...

– Bu, sizə aiddir, Ravik, – Veber güldü. – Yaxşısı budur, tez aradan çıxacaq. Səhərlər Ejeni çox acıqlı olur. Onsuz da burada bizlik iş qalmadı.

Ravik dönüb həyatda arzuları olan tibb bacısına nəzər saldı. Qız da çəkinmədən onun gözlərinin içinə baxdı. Gözlərindəki nikəlli eynək Ejenin ifadəsiz üzünə nəşə bir sərtlik verirdi. O da Ravik kimi bir adam idi, ancaq nədənsə ona yovuşa bilmirdi.

Ravik:

– Bağışlayın, – dedi, – siz haqlısınız.

10

Dümağ stolun üstünə uzadılan şey bir az da bundan qabaq özündə ümid işartısı, dözümlü yaşadan titrək bir həyat parçası idi. İndi isə cansız meyit olmuşdu və ömründə heç vaxt səhv addım atmadığı ilə öyünən Ejeni adlı avtomat insan onun üstünə ağ mələfə çəkib apardı. «Belələri həmişə hər şeyə dözürlər, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Günəşin bu daşürekliyədən xoşu gəlmir, ona görə də onları unudur və axır nəticədə, belələri çox yaşayır».

Veber dilləndi.

– Hələlik, Ejeni, bu gün doyunca yatın.

– Hələlik, doktor Veber. Təşəkkür edirəm, cənab doktor.

– Hələlik. – Bunu da Ravik dedi. – Bayaqqı söyüşə görə də bağışlayın.

– Sabaha qədər. – Ejeni çox soyuq tərzdə cavab verdi. Veber üz-gözünü turşutdu:

– Yaman tündməcaz qızıdır.

Bayırda tutqun bir səhər açılırdı. Küçədən zibildəşən maşınların tırıltısı eşidilirdi.

Veber yaxalığını qaldırdı:

– Çox pis havadır. Sizi aparım, Ravik?

– Xeyr, təşəkkür edirəm. Piyada gedəcəyəm.

– Belə havada? Aparı bilərəm. Heç bir tin də deyil.

Ravik başını yırğaladı:

– Təşəkkür edirəm, Veber.

Veber onu sınaqçı nəzərlərlə süzdü:

– Qəribədir, – dedi, – bıçağınızın altından kimsə sağ çıxmıyanda hələ də həyəcanlanırsınız. On beş ildir adam yarırsınız, belə şeyləri çox görmüsünüz.

– Bəli, çox görmüşəm. Amma yenə həyəcanlanıram.

Kök, boy-buxunlu Veber onunla üzbəüz dayanmışdı. Kopuş yanaqları Normandiya alması kimi qıpqırmızı idi. Yağış islatdığından qara, qısa bığları işıldayırdı.

Səkinin kənarında bir «Buik» dayanmışdı və o da beləcə işıldayırdı. Veber indi ona minib evinə gedəcək. Çəhrayı rəngli evi şəhərin kənarında idi. Bu evdə onu tərtemiz, gözqamaşdıran arvadı, bir cüt tərtemiz, gözqamaşdıran balası, tərtemiz,

gözqamaşdıran bir həyat gözləyirdi. Nəfəsini içinə çəkib bıçağı ilk dəfə ehtiyatla ətə vuranda şırımlanan qıpqırmızı qanı, pərdə kimi qat-qat açılan bədəni görəndə, ömründə işıq nə olduğunu bilməyən əzalar bir-bir üzə çıxanda, cəngəllikdə ov dalınca düşmüş ovçu kimi axtaranda, zədələnmiş toxumalarda, şişlərdə, vəzilərdə ən dəhşətli yırtıcıya – ölümə rast gələndə keçirdiyin gərginliyi, həyəcanı beləsinə başa salmaq olardımı? Həmin yırtıcı ilə döyüşə girirsən, ancaq əlində iti bıçaqdan iynədən, sonsuz inamdan başqa heç nə olmur... Bütün diqqətini cəmləşdirib ürəklə işlədiyən anda qəflətən haradansa qorxunc bir kölgə sürünüb, qanına işləyir, qəhqəhə çəkərək, «mən də varam» deyir, sanki, bıçağı korşaldır, iynə az qalır sına, əllərin ağırlaşır və o gizli, müəmmalı, döyünən həyat birdən-birə keyləşmiş əllərindən çıxır, qapqara qorxunc bir dalğa onu qoynuna alıb, uzaqlara aparır, nə qədər çalışırsan, qabağını kəsə bilmirsən, gedəndə də dalınca çatmırsan... Nə vaxtsa nəfəs alan, həyatda öz adı olan bir insan o dəqiqə heçə dönür, ölüm pərdəsi çəkilmiş sifətində əli hər yandan üzülmüş zəif bir müqavimət nişanəsi donub qalır... Bütün bunların nə demək olduğunu o, haradan bilər? Bunları ona başa salmaq olardımı? Axı burada başa salınası nə var idi?

Ravik təzədən siqaret yandırdı:

11

– İyirmi birə yaş vardı... – dedi.

Veber yaylığını çıxarıb, bığlarında ısıldayan yağış damcılarını sildi:

– Siz çox yaxşı işlədiniz, Ravik. Şəxsən mən bacarmazdım. Kiminsə başısoyuqluğu üzündən onu xilas edə bilmədiniz... Bu, sizin günahınız deyil. hər şeyə belə yanaşsaq, axırımız hara gedib çıxar?

– Bəli, doğrudan, hara gedib çıxar?!

Veber yaylığı cibinə qoydu.

– Siz, gərək, bu qədər görüb-götürəndən sonra çox dözümlü olaydınız.

Ravik istehza ilə ona baxdı:

– Dözüm heç vaxt olmur. Təkcə hər şeyə öyrəşmək mümkündür...

– Mən də elə onu nəzərdə tuturdum.

– Ancaq bəzilərinə heç öyrəşmək də olmur. Niyəsini demək çətindir. Tutaq ki, qəhvədən oldu. Bəlkə də, elə, doğrudan, qəhvədən oldu. Biz də onu həyəcanla qarışdırırıq.

– Yaxşı qəhvə idi. Elə deyil?

– Çox yaxşı idi.

– Qəhvə dəmləməyin ustasıyam. Birdən hiss elədim ki, qəhvə istəyirsiniz, ona görə də özüm hazırladım. Hər halda, Ejeninin düzəltdiyi qapqara horradan yaxşı idi.

Düz deyirəm?

– Heç müqayisəyə gəlməz. Qəhvə dəmləməkdə mahirsiniz.

Veber maşına oturub, onu işə saldı, başını pəncərədən çıxarıb dedi:

– Bəlkə, doğrudan, sizi aparım? Axı çox yorulmusunuz.

«Porsuq kimidir, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Şişmiş porsuğa oxşayır. Bəs bu nə deməkdir? Haradan ağılıma gəldi? Niyə belə əks fikirlər gəlir ağılıma?»

– Yorğun deyiləm, – dedi, – qəhvə məni ayıldıb. Yuxunuz şirin olsun, Veber.

Veber güldü. Qara bığlarının altından dişləri ağardı:

– Yatmaq nədir?! Gedib bağda işləyəcəm, zanbaq, nərgizgülü basdıracağam.

«Hə, zanbaq, nərgizgülü... – Ravik ürəiyndən keçirdi. – Aralarına çınqıl tökülmüş, dırmıqlanmış ləklərdə... Zanbaq, nərgizgülü – baharın narıncı, qızılı müjdəçiləri...»

– Hələlik, Veber, – dedi, – yəqin, o biri işləri özünüz görəcəksiniz.

– Əlbəttə! Axşam zəng vuraram. Təəssüf ki, qonorar az olacaq. Heç deməyə dəyməz... Qız kasıb imiş və deyəsən, qohumu yoxdur. Hələ baxarıq...

Ravik əlini yellətdi.

– Ejeniyə yüz frank verib, – Veber sözünə davam etdi, – deyəsən. Olanı bu imiş. Ondan iyirmi beşi sizindir.

– Yaxşı, yaxşı... – Ravikin səbri tükəndi. – Hələlik, Veber.

– Hələlik. Sabah səkkizə qədər...

Ravik asta-asta Lauriston küçəsi ilə gedirdi. Yay olsaydı, Bulon meşəsindəki skamyalardan birində oturur, səhər günəşində qızına-qızına heç nə fikirləşmədən, həyəcanı sovuşub keçənə, kimi çaya, yaşıl meşəyə tamaşa edə, sonra da mehmanxanaya gedib yatardı.

Buasor küçəsinin tinindəki bistroya girdi. Piştaxtanın yanına bir neçə fəhlə və yük maşını sürücüləri yığışmışdı. Onlar bulka ilə isti, tünd qəhvə içirdilər. Ravik bir xeyli onlara tamaşa elədi. Ən etibarlı, ən sadə həyat... Onu öz zəhmətləri ilə,
12

qabarıq əlləri ilə qazanmışdılar. Axşam yorğun-arğın evə qayıdır, arvadı qabağına yemək qoyur, sonra da yıxılıb yatır. Elə ağır yatır ki, yuxu da görmür...

– Bir qədəh gilas arağı, – deyə sifariş verdi.

Ölən qızın sağ ayağında nazik, ucuz, saxta qızıldan hazırlanmış zəncir vardı. Belə səfehliyi ancaq zövqsüz, xəyalpərvər cavanlıqda eləmək olardı... Düyməsində «Toujours Charles»(1) yazılmış bu zəncir ayağına elə dolanmışdı ki, açmaq olmurdu və Sena çayının sahillərində keçən bazar günlərindən, eşqbazlıqdan, çılğın gənclikdən, Neydəki balaca zərgər dükanından, talvarda keçən sentyabr gecələrindən xəbər verirdi. Və qəflətən gələn ayrılıq, yollarda qalan gözlər, qorxu, qəfil yoxa çıxan Şarl... Haradasa bir mamaça tanıyan rəfiqəsi... Mamaça, üstünə müşəmbə salınmış stol, dəhşətli ağrılar, qanaxma... qan... qarının qorxudan qırışmış sifəti... Başından eləmək üçün onu taksiyə qoyan əllər... Sonra o əzablışgəncəli

günlər və nəhayət, təcili yardım, xəstəxana, alışıb – yanan tərlə ovcunda sıxdığı olan-olmazı – yüz frank və bir də... artıq gec idi...

Radio xırıldamağa başladı. Kimsə tanqo üstündə qart səslə mənasız sözlər oxuyurdu. Ravik birdən hiss elədi ki, bayaqkı təşrihin gedişini təzədən xatırlayır, hər hərəkətini saf-çürük edir. Bir-iki saat əvvəl olsaydı, yenə nəşə eləmək mümkün idi. Veber zəng elətdirib, ancaq mehmanxanada tapılmayıb. Demək, o, de Alma körpüsünün üstündə dayanıb çaya baxıb, qız da buarda ölüb. Veber belə təşrihi tək eləyə bilmirdi. Təsadüfə bax! Qızıl zəncir taxılmış ayaq süst düşərək...

«Ay doğur, gəl qayıqla gəzək biz...» – saxta tenor səs zilə qalxdı...

Ravik pulunu verib çıxdı. Küçədə taksi saxlatdı.

– «Oziris»ə sürün, – dedi.

«Oziris» möhkəm qayda-qanunlu böyük bir fahişəxana idi. Nəhəng barı Misir üslubunda tikilmişdi.

Qapıçı onu görən kimi:

- Bağlayırıq, – dedi, – heç kəs qalmayıb.
- Heç kəs?
- Təkcə madam Rolandadır. Qızlar dağılışıb.
- Çox yaxşı.

Qapıçı narazı tərzdə ayağındakı qaloşları daş döşəməyə sürtdü.

- Taksini buraxırsınız? Sonra tapmaq çətin olacaq. İşin axırındır.
- Bunu bir dəfə dediniz. Narahat olmayın, taksi taparam.

Ravik qapıçının döş cibinə bir qutu siqaret basıb içəri girdi, asılqanın yanındakı ensiz qapıdan böyük zala keçdi. Bar bomboş idi; ətrafa dağılmış şərab, çevrilmiş stullar, döşəmədəki siqaret kötükləri, tütün, ətir qoxusu yenicə qurtarmış kef məclisindən xəbər verirdi.

– Rolanda!

Rolanda, üstündə çəhrayı rəngli ipək paltarlar qalaqlanmış stolun yanında dayanmışdı və Raviki görəndə heç təəccüblənmədi:

- Gecdir, Ravik. Nə istəyirsən? Qız, yoxsa içmək? Bəlkə, ikisini də?
- Araq. Polşa araqı.

Rolanda şüşə və qədəh gətirdi.

13

– Özün süz, iç. Mən, gərək, bu paltarları seçib yazam. Camaşırxananın maşını indicə gələcək. Hamısını bircə-bircə yazmasan, bu qırxquldur çırpışdırır.

Sürücüləri deyirəm! Öz qızlarına hədiyyə eləyirlər...

– Musiqi çaldır, Rolanda. Özü də lap ucadan.

– Yaxşı.

Rolanda cihazı işə saldı. Gur musiqi səsi bu nəhəng, boş zalı başına götürdü.

– Çox gur oldu, Ravik?

– Xeyr.

«Çox gur? Nə idi çox gur olan? Yalnız buradakı sükut! Havasız otaq kimi adamı boğan sükut!»

– Qurtardım! – Roland Ravikə yaxınlaşdı. Onun şax qaməti, aydın sifəti, sakit, qara gözləri vardı. Əynindəki abırlı qara paltardan bilinirdi ki, dayədir və bu paltar onu, demək olar ki, çılpaq gözən fahişədən fərqləndirirdi.

– Mənə yoldaşlıq elə, Rolanda.

– Yaxşı.

Ravik bardan ayrı qədəh gətirib araq süzdü. Qədəh yarıya çatanda Rolanda şüşədən yapışdı:

– Bəs eləyər. Çox içən deyiləm.

– Yarımçıq qədəhdən zəhləm gedir. İcmədiyin qalar.

– Niyə? Bu ki bədxərclikdir.

– Bədxərcliyə bax! Fransızlar ömrü boyu ondan qorxublar! Qısmmaq nəyə lazımdır?

Axı sənin həyatına heç kəs qənaət eləmir...

– Bu, alverdir, tamam başqa şeydir.

Ravik güldü:

– Gəl onda elə bu sağlığa içək! Görəsən, alver qayda-qanunları olmasaydı, dünya neyləyərdi?! Canilərlə, idealistlərlə, tənbəllərlə dolardı.

- Sənə qız lazımdır, Ravik. İstəyirsən, Kikiyə zəng vurum. Qəşəng qızıdır, iyirmi bir yaşı var.
- Belə de... Bunun da iyirmi bir yaşı var. Yox, o, bu gün mənim malım deyil. Ravik qədəhini doldurdu.
- Rolanda, yuxuya getməzdən əvvəl nə haqda fikirləşirsən?
- Çox vaxt heç fikirləşmirəm. Yaman yoruluram.
- Bəs çox yorğun olmasan?
- Tur barədə.
- Niyə?
- Xalamın orada evi var. Altı da mağazadır. İki dəfə girov haqqını mən vermişəm. Yetmiş altı yaşı var, öləndə ev mənə qalacaq. İstəyirəm. mağazanı kafe eləyim. Açıq rəngli güllü divarlar, üç nəfər musiqçi – piano, skripka, violonçel... Arxası da var... Xudmani bir kafe... Ev gedişli-gəlişli yerdədir. Mənə elə gəlir, pərdələri, çilçırağı ilə bir yerdə doqquz min beş yüz franka başa gətirmək olar. İstəyirəm, ilk günlər üçün beş min frank da ehtiyatım olsun. Bir də ikinci, üçüncü mərtəbələrin kirayəsi... Mən bunlar haqda düşünürəm, Ravik.
- Sən Turda anadan olmusan?
- Bəli. Ancaq o vaxtdan hara getdiyimi bilən yoxdur. İşlər yaxşı getsə, heç maraqlanan da olmayacaq. Pul hər şeyi həll eləyir.
- 14
- Hər şeyi yox, çox şeyi...
- Ravik gicgahlarında küt ağrı hiss elədi, gördü ki, dili dolaşır.
- Deyəsən, çox içdim, – deyə cibindən pul çıxardı. – Turda ərə gedəcəksən, Rolanda?
- Gedən kimi yox. Bir az keçsin, sonra... Orada adamım var.
- Onun yanına gedirsən?
- Hərdən. Arabir özü məktub yazır. Əlbəttə, başqa ünvana. Evlidir, ancaq arvadı xəstəxanada yatır. Vərəmdir. Həkimlərin dediyinə görə, bir-iki ilə ancaq yaşayar. Sonra tək olacaq.
- Ravik durdu.
- Allah özü sənə kömək olsun, Rolanda. Sənin çox sağlam düşüncə tərzin var. Rolanda inamla gülümsədi. Ona elə gəldi ki, Ravik düz deyir. Aydın sifətində daha yorğunluq əlaməti görünmürdü. Gümrah idi, elə bil yenidən yuxudan durmuşdu. Nə istədiyini yaxşı bilirdi. Həyatın ondan gizli heç bir sirri yoxdur.
- Bayırda hava işıqlanmışdı. Yağış da kəsmişdi. Qapıcı getmiş, gecə öz qınına çəkilmiş, gündüz başlamışdı. Dəstə-dəstə tələsən adamlar basabasla metrolara doluşurdular. Sanki, bu metrolar yarğanlar idi, adamlar da özlərini qədim Allahlara qurban vermək üçün ora girirdilər...
- Qadın divandan dik atıldı. Qışqırmadı, zəif, boğuc bir səs eşidildi, dirsəklənib yerində dondu.
- Qorxmayın! – Ravik tez dilləndi. – Mənəm. Sizi bura gətirən adamam.
- Qadın dərinədən nəfəs aldı. Ravik onu güclə seçirdi. Hələ də yanan elektrik işığı pəncərədən süzülən günəş işığına qarışaraq otağı solğun, sarıya ölgün bir işığa bələmişdi.
- Zənnimcə, indi söndürmək olar, – deyib Ravik düyməni burdu. O, yenə də

gicgahlarında küt ağrılar hiss edirdi. – Səhər yeməyi istəmirsiniz? – deyə soruşdu. O, qadını büsbütün unutmuşdu, gəlib aşağıdan açarı götürəndə xatırlamış və elə bilmişdi ki, getmiş olar. Kaş elə getmiş olaydı! Ravik çox içmişdi, şüurunun pərdələri çəkilmiş, zamanın cingiltili zənciri sınımış, qorxu-hürkü bilməyən coşğun xatirə və xəyallar onu öz qoynuna almışdı. O, indi tək qalmaq istəyirdi...

– Qəhvə istəyirsiniz? – deyə yenə soruşdu. – Burada ondan yaxşı heç nə olmur.

Qadın başını buladı. Ravik diqqətlə onu süzdü.

– Nə olub? Gələn var idi?

– Xeyr.

– Ancaq nəsə olub. Mənə elə birtəhər baxırsınız ki...

Qadının dodaqları tərpəndi və «İy var» sözləri eşidildi.

– İy? – Ravik heç nə anlamadı. – Araqdan iy gəlməz. Gilas arağı, brendi də elə...

Siqaret də deyil, çünki özünüz çəkənsiniz. Burada qorxmağa özgə nə səbəb ola bilər?

– Elə demək istəmirəm...

– Allah eşqinə, bəs nəyi deyirsiniz?

– Həminkidir... Həmin iydir...

– İlahi, efir iyi olacaq!.. – Bu, birdən Ravikin ağına gəldi. – Efirdir?

Qadın başını tərpətdi.

– Nə vatsa təşrih olunmusunuz?

15

– Xeyr. Bu...

Ravik daha qulaq asmadı, gedib pəncərəni açdı:

– Bu dəqiqə keçib kədəcək. Hələlik bir siqaret çəkin.

O, vanna otağına keçib, kranları burdu. Güzgüdə özünə baxdı. Bir-iki saat bundan qabaq da beləcə dayanmışdı. Bu arada insan ölmüşdü. Əlbəttə, görünməmiş şey deyildi. Hər an minlərlə adam ölür. Bu haqda dəqiq hesablamalar da var.

Görünməmiş iş deyildi. Ancaq ölən adam üçün çox şey deməkdir, hətta öz gedində olan dünyada da qiymətli.

Vannanın kənarında oturub ayaqqabılarını çıxardı. Eyni şeylər idi, təkrar olunurdu. Hər gün gördüyü əşyalar və onların lal hökmü! Bayağılıq, abırsız adətlər... Adam lap çaşbaş qalır! Məhəbbət dənizinin ürək adlı çiçəklənən sahili... Kim olursan ol, istəyir şair ol, istəyir yarımallah, istəyir də lap axmağın biri, fərqi yoxdur, hər ikiüç saatdan bir öz dünyandan qopub ayaqyoluna getməlisən. Heç kim ondan yaxa qurtara bilməz! Təbiət adamı beləcə dolayır! Bir yanda romantik xəyal dünyası, bir yanda da şirə ifraz eləyən vəzilər, acından quruldayan qarın... İnsana nədənsə ləzzət almaq üçün verilən üzvlər həm də nəyisə içəridə seçib ayırır... Ravik ayaqqabıları küncə itələdi. Bir də bu zəhlətökən soyunmaq adəti! Ondən yaxa qurtarmaq olmur. Yalnız tək yaşayanlar bunu duya bilər. Bu adətdə nəsə iyrənc bir mütilik, üzüntü vardı. Ondən canını qurtarmaq üçün çox vaxt geyimli yatmışdı. Ancaq nə xeyri, bunu da bir dəfə, iki dəfə eləyirsən... Yox, ondan yaxa qurtarmaq olmaz.

Şırnağı açdı. Sərin su bədənini qıdıqladı. Sənə dolusu nəfəs alıb qurulandı. Bu da xırda adətlərin təsəllisi! Su, nəfəs və bir də axşam yağışı. Yalnız tənha qalmış adamlar onu yaxşı bilər. Suya «sağ ol» deyən dəri, napnazik, gömgöy damarlardan

axan qan... Yaşıl çəmənlik... Uzanıb dincəlmək... Cökə ağacları... Dümağ yay buludları... Cavanlığın xəyal dünyası... Görəsən, qəlbinin köksünə sığmadığı anlar harada qaldı? Həyatın dəhşətli macəraları onların hamısını boğdu...

Otağa qayıtdı. Qadın divanın bir küncünə qısılıb oturmuş, adyalı boğazına qədər çəkmişdi.

– Soyuqdur? – Ravik soruşdu.

Qadın başını buladı.

– Qorxursunuz?

Bu dəfə başını tərپətdi

– Məndən?

– Xeyr.

– Küçədən? – Ravik pəncərəni bağladı.

– Təşəkkür edirəm. – Qadın dilləndi.

Ravik onun boyun-boğazına, çiyinlərinə baxdı. Onlar canlı idi. Doğma olmasa da, hər halda, həyat əlaməti, hənirti idi, daha adamı buza döndərən tənhalıq deyildi.

Adam adama hənirtidən başqa nə verə bilirdi? Bundan yaxşı dünyada nə vardı?!

Qadın yerində qurcuxdu. Titrəyə-titrəyə Ravikə baxırdı. Ravik hiss etdi ki, bayaq şahə qalxan həyəcan dalğaları səngidi, canına qərribə bir sərinlik yayıldı, o, özünə gəldi, gözləri önündə sonsuz bir aləm yarandı. Elə bil, ona yad olan bir planetdə keçirdiyi qaranlıq gecədən işıqlı gündüzünə qayıtdı. Hər şey birdən-birə sadələşdi: səhər çağı, qadın... Daha fikirləşməyə dəyməzdi...

16

– Yaxın gəl, – dedi.

Qadın döyükdə-döyükdə onun üzünə baxırdı.

– Yaxın gəlsənə! – Ravikin səbri tükənirdi...

III

Ravik oyandı. Ona elə gəldi ki, kiminsə baxışları üstündə gəzir. Qadın geyinib divanda oturmuşdu. Ancaq Ravikə baxmırdı. Gözlərini pəncərəyə zilləmişdi. Elə bilirdi, çoxdan getmiş olar. Hələ də otaqda olması onu heç açmadı. Səhər çağı yanında başqa adam olanda, özünü birtəhər hiss eləyirdi.

Bilmədi təzədən yatsın, yoxsa dursun. Ancaq qadın burada ola-ola yata bilməyəcəkdi. Gərək, onu tez başından eləsin. Əgər pula qalmışdısa, asan idi. Fərqi yoxdur, nəyə görə qalır qalsın... Ravik dilləndi:

– Çoxdan durmusunuz?

Qadın diksinərək geri döndü.

– Yata bilmədim. Heç yaxşı olmadı, sizi də oyatdım.

– Xeyr, özüm oyandım.

Qadın ayağa durdu:

– Getmək istəyirdim. Özüm də bilmirəm niyə qaldım...

– Dayanın, mən bu dəqiqə geyinirəm. Çörək yeyin, bu mehmanxananın məşhur kofesindən için. Vaxtımız var, ikisinə də çatar.

O durub zəngi basdı. Sonra vanna otağına keçdi. Bildi ki, qadın da burada olub.

Ancaq hər şeyi səliqə ilə yerinə qoyub, hətta işlənmiş dəsmalları da asıb. Dışlərini yuyanda qulluqçu qız səhər yeməyini gətirdi. Tələsdi, qayıdan kimi dedi:

– Heç yaxşı olmadı.

- Nə?
- Qız sizi gördü. Heç ağılıma gəlməmişdi...
- Eybi yoxdur, özünü o yerə qoymadı. – Qadın məcməyiyə baxdı. Ravik deməsə də, qız yeməyi iki adamlıq gətirmişdi.
- Heç qoymaz da. Axı bura Parisdir! Qəhvə götürün. Başınız ağrıyır?
- Xeyr.
- Lap yaxşı. Mənimsə başım bir az ağrıyır. İndi keçib gedər. Bulka da götürün.
- Yeyə bilmərəm.
- Yeyərsiniz. Sizə elə gəlir. Bir dadına baxın.
- Doğrudan, yeyə bilmirəm.

Qadın bulka götürdü, ancaq tez də qaytarıb yerinə qoydu.

- Onda qəhvə için, üstündən də siqaret çəkin. Bu, əsgərlərin səhər yeməyidir.
- Elədir.

Ravik yeməyə başladı.

- Hələ də acmadınız? – deyə o, bir azdan yenə soruşdu.
- Xeyr. – Qadın siqareti söndürdü. – Deyəsən, mən... – deyib susdu.
- Deyəsən nə?
- Getmək lazımdır.
- Yolu tanıyırsınız? Çıxan kimi Vaqram prospektidir.
- Xeyr, tanımıram.

17

- Harada qalırsınız?
- «Verdön» mehmanxanasında.
- Beşcə dəqiqəlik yoldur. İstəyirsiniz, göstərim. Onsuz da sizi qapıdan ötürməliyəm.
- Bəli... ancaq... iş onda deyil... – Qadın yenə susdu.
- «Pul istəyir, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Məlum şeydir, pula görə qalıb!»
- Utanmayın, özüm bilirəm, sizə... – Ravik pulqabını çıxardı.
- Bu nə deməkdir? Eyib deyil?! – Qadın bozardı.
- Heç... heç... – Ravik pulqabını cibinə qoydu.
- Bağışlayın... – Qadın ayağa durdu. – Siz... çox sağ olun... yoxsa... Gecə vaxtı neyləyərdim...

Ravik hər şeyi təzədən xatırladı. Qadının buna belə böyük məna verməsi ona gülünc göründü. Açıqı, təşəkkür gözləmirdi və ona görə də bir az tutuldu.

- Doğru sözümdür, bilmirdim... – Qadın hələ də dayanıb tərəddüd eləyirdi.
- «Görəsən, niyə getmir?» – fikirləşən Ravik nəsə demək xatirinə dilləndi.
- İndi ki, bilirsiniz...
- Xeyr! – Qadın səmimiyyətlə onun üzünə baxdı. – Hələ də bilmirəm. Bircə onu bilirəm ki, nəsə eləməliyəm. Bilirəm ki, ora getmək olmaz.
- Bu, başqa məsələ! – Ravik paltosunu götürdü. – Mən sizi aşağıdan ötürərəm.
- Lazım deyil, bircə onu deyin ki... – O yenə tərəddüd etdi, elə bil, söz tapmırdı. – Bəlkə, siz biləsiniz... Neyləmək lazımdır... Əgər...
- Əgər nə?
- Adam öləndə... – Qadın daha özünü saxlaya bilmədi, ağladı. Hıçqırmırdı, eləcə səssiz-səmirsiz, için-için ağlayırdı. Ravik onun sakitləşməsinə gözlədi. Sonra:

– Ölən var? – soruşdu. Qadın başını tərpətdi.

– Dünən axşam?

– Siz öldürmüşünüz?

– Nə? Nə dediniz?

– Siz eləmisiniz? Nə edəcəyinizi məndən soruşursunuzsa, onda, gərək, düzünü deyəsınız.

– Ölüb! – Qadın qışqırdı. – Qəfildən... – O, əlləri ilə üzünü örtüdü.

– Xəstə idi?

– Bəli.

– Həkim çağırmışdınız?

– Bəli. Ancaq xəstəxanaya getmədi.

– Həkim dünən gəlmişdi?

– Xeyr, üç gün qabaq olub. Onu... həkimi söyüb biabır elədi, dedi, bir də gəlmə.

– Ayrı həkim çağırmadınız?

– Heç kəsi tanımırıq. Gəldiyimiz üçcə həftədir. Bunu da xidmətçi tapmışdı. Qoymadı, dedi ki... Elə bildi ki, özü sağalacaq.

– Xəstəliyi nə idi?

– Bilmirəm. Həkim dedi, sətəlcəmdir. Ancaq özü inanmırdı, deyirdi ki, həkimlərin hamısı fırıldaqdır. Dünən yaxşı idi. Birdən...

– Niyə xəstəxanaya aparmadınız?

18

– İstəmədi. Dedi ki, yanımda olmasa, ona xəyanət edərdim. O... Onu tanımırırsınız... Bacara bilmədim.

– İndi mehmanxanadadır?

– Bəli.

– Mehmanxana sahibinə demisiniz?

– Xeyr. O keçinəndə... hənirtir kəsiləndə... Gözləri... Daha dözə bilmədim, çıxıb qaçdım.

Ravik ötən gecəni xatırladı, çox pərt oldu. Ancaq olan olmuş, keçən də keçmişdi, heç biri üçün indi fərqi yox idi. Xüsusilə qadın üçün. Həmin gecə qadın üçün hər şey mənasız idi, təkcə bir şey qalmışdı: dözmək! Həyat təkcə sentimental müqayisələrdən ibarət deyildi! Lavin arvadının ölüm xəbərini alan gecəni fahişəxanada keçirmişdi. Fahişələr onu xilas etmişdi! Abbatlar ona heç nə eləyə bilməzdi. Bunu başa düşən, onu da başa düşərdi. Belə şeyləri sözlə izah etmək olmaz. Burada iş görmək lazım idi, vəssalam...

Ravik paltosunu götürdü.

– Gəlin, – dedi, – mən də gedərdim. Əriniz idi?

– Xeyr.

«Vedön» mehmanxanasının sahibi kök bir adamdır. Başında bircə tük olmasa da, rəng çəkilməmiş qara bıqları, qara, qalın qaşları vardı. Vestibüldə idi, arxasınca da xidmətçi, qulluqçu qız, arıq-quru kassir qadın düzölmüşdülər. Hiss olunurdu ki, artıq hər şeyi bilir, qadını görəndə kimi də əsib-coşmağa başladı. Rəngi bozardı, balaca, ətli əllərini oynada-oynada hüduləyib tökdü, ancaq Ravik gördü ki, onların gəlişi, hər halda, kişinin vəziyyətini bir az yüngülləşdirib. Polislə, həbsxana ilə hədələməyə başlayanda Ravik onun sözünü kəsdi.

– Siz provanslısınız? – deyə soruşdu

Kişi duruxdu:

– Xeyr. Bu nə deməkdir ki? – O lap çaşbaş qalmışdı.

– Heç nə. Sadəcə olaraq, sözlünüzün arasına girmək istədim. Belə hallarda mətləbə daxil olmayan şeylər soruşmaq lazımdır. Yoxsa, düz bir saat danışardınız.

– Siz kimsiniz, müsyö? Nə istəyirsiniz?

– Bu, sizin səhərdən bəri danışdıqlarınızın içində ən ağıllı söz oldu.

Kişi özünü yığışdırdı.

– Siz kimsiniz ki? – O, bunu elə sakit, elə ehtiyatla soruşdu ki, sanki, hörmətizzətli bir adamı incidəcəyindən qorxurdu.

– Həkim.

Kişi gördü ki, qorxulu adam deyil.

– Bizə həkim lazım deyil! – O, təzədən əsib-coşmağa başladı. – Polis lazımdır! – Diqqətlə gah Ravikə, gah da qadına baxdı, elə bildi ki, indicə qorxu, etiraz, yalvarış başlayacaq.

– Yaxşı fikirdir. Bəs niyə çağırırsınız? Siz ki onun öldüyünü çoxdan bilirsiniz.

Kişi heç nə deməyib, acıqla Raviki süzdü.

– İndi mən deyim niyə... – Ravik bir addım irəli gəldi. – Çünki müştərilərinizin dərindən hay-küy qaldırmaq istəmirsiniz. Bundan xəbər tutan kimi, çoxu köçüb gedəcək. Ancaq polis gəlməlidir, çünki qanun belədir, hər şeyi sakitcə yoluna qoymaq isə özünüzdən asılıdır. Əslində, bunun sizə dəxli yoxdur. Qorxmusunuz ki,

19

sizin boynunuza atıb qaçarlar. Nahaq yerə! Bir də haqq-hesabdan qorxmusunuz.

Haqqınız çatacaq. Mən indi meyitə baxmaq istəyirəm, sonra hər şeyi özüm həll edərəm.

Ravik kişinin yanından keçib gedərkən, qadından soruşdu:

– Hansı otaqdır?

– On dörd.

– Siz lazım deyilsiniz, gəlməyin, hər şeyi özüm yoluna qoyaram.

– Xeyr, qala bilmərəm.

– Hamısını təzədən görməyin nə mənası?

– Xeyr, qala bilmərəm.

– Yaxşı necə istəyirsiniz...

Otaq alçaq tavanlı idi və pəncərəsi küçəyə baxırdı. Qulluqçu qızlar, mərtəbə növbətçiləri və xidmətçilər qapıya yığışmışdılar. Ravik onları dağıtdı. Otaqda iki çarpayı vardı. Divarın yanındakı kişi uzanmışdı. Rəngi saralmışdı, mumyalanmış kilsə xadimi kimi dümdüz uzanmışdı, qara, qıvrım saçları, əynində də qırmızı ipək pijama vardı. Əlləri sinəsinə çarpazlanmışdı. Yanındakı balaca kətilin üstündə balaca, ucuz, ağacdən yonulmuş madonna fiquru vardı. Onun üstündə pomada ləkəsi qalmışdı. Ravik fiquru götürüb arxasına baxdı: «Made in Germany» yazılmışdı. Diqqətlə meyitə baxdı. Dodaqlarına boya çəkməmişdi. Üzdən eləsinə də oxşamırdı. Gözləri yarıaçıq idi. Biri o birinə nisbətən daha çox açılmışdı. Onlardan biganəlik yağırdı və üzündə, elə bil, əbədi həsrət nişanəsi donub qalmışdı...

Ravik meyitə tərəf əyildi. Stolun üstündəki dərman şüşələrinə baxıb, onu müayinə

etməyə başladı. Zor işlədilməmişdi. Dikəldi.

– Ona baxan həkimin adı nə idi? – deyə qadından soruşdu. – Adını bilirsiniz?

– Xeyr.

Ravik diqqətlə onun üzünə baxdı: rəngi qaçmışdı.

– Keçin oturun. – O, küncdəki stulu göstərdi. – Yerinizdən tərpənməyin. Həkim çağırın xidmətçi buradadır? – Qapıdan içəri boylanarlara göz gəzdirdi.

– Bu mərtəbəyə Fransua baxır, – döşəməsilən ağacı tufəng kimi sinəsinə sıxmış süpürgəçi qadın dilləndi.

– Fransua kimdir?

Xidmətçi irəli durdu.

– O həkimin adı nə idi?

– Bonne. Çarlz Bonne.

– Telefon nömrəsini bilirsiniz?

Xidmətçi eşləyib cibindən nömrəni tapdı.

– Passi, 2743.

– Yaxşı... – Ravik boylanar adamların arasından sahibkarın sifətini də gördü. – Bəlkə, qapını bağlayaq? Yoxsa, istəyirsiniz, küçədən keçənlər də tökülüşüb gəlsinlər?

– Xeyr, xeyr! Dağılışın. Hamınız dağılışın! Nəyə yığışıbsınız? İş vaxtı deyil? Mən axı sizə pul verirəm. – Kişi hamını çıxarıb, qapını bağladı.

20

Ravik dəstəyi götürüb əvvəlcə Veberə zəng vurdu, onunla bir az da danışdı. Sonra Bonnenin nömrəsini yığdı. Bonne qəbul otağında idi. O, qadının dediklərini təsdiq elədi.

– Kişi ölüb. Ölüm şəhadətnaməsini yazmaq üçün gələ bilməzsiniz?

– O, məni qovdu. Özü də təhqir elədi!

– Daha təhqir eləyə bilməz.

– Heç haqqımı da vermədi. Mənə tamahkar, fırıldaqçı dedi.

– Bəs pulunuzu da almağa gəlməzsiniz?

– Adam göndərərəm.

– Yaxşısı budur, özünüz gəlin. Yoxsa pulu görməyəcəksiniz.

– Yaxşı, gələrəm, – Bonne bir az tərəddüd eləyəndən sonra razılaşdı. – Ancaq pulu almamış, heç nəyə qol çəkən deyiləm. Üç yüz frank eləyir.

– Çox gözəl, üç yüz frank olsun, verərik. – Ravik dəstəyi asıb qadına tərəf döndü:

– Təəssüf ki, bunların hamısına siz də qulaq asmalı oldunuz. Başqa çıxış yolu yox idi. O, bizə lazımdır.

Qadın pulu çıxardı:

– Eybi yoxdur, – dedi, – bu mənim üçün yenilik deyil. Bu da pul...

– Hələ lazım deyil. İndicə gələcək. Onda verərsiniz.

– Şəhadətnaməni özünüz yazı bilməzdiniz?

– Xeyr, həkim gərək fransız olsun. Müalicə eləyən həkim olsa, daha yaxşıdır...

Bonne qapını arxasınca örtən kimi, otağa dərin sükut çökdü. Sanki, içəridən birçə adam deyil, qoşun çıxmışdı. Küçədən eşidilən səs də batmışdı, elə bil o, qatı havanı yarıb divara dəyir və ətrafa səpələnirdi. Bir neçə saatlıq get-gəldən, çək-çevirdən sonra meyit ilk dəfə özünü hiss etdirməyə başladı. Onun yaratdığı dəhşətli sükut bu

kasıb otağı başına götürmüşdü. Əynindəki ipək pijama par-par parıldasa da, o çoxdan ölmüş təlxək təsiri bağışlayırdı, çünki tərpəniş yox idi. Bütün canlılar hərəkət edir və hərəkət edirsə, demək, onda güc olur, qəşəng olur, gülünc olur. Bunlarsa əbədi sükuta dalmış şeylərin yaratdığı müvəqqəti əzəmət deyildi. Belə əzəmət yalnız ölümdə olur və insan öləndə, bircə anlığa da olsa, əzəmətli görünür.

– Evlənməmişdiniz? – Ravik soruşdu.

– Xeyr. Niyə soruşdunuz ki?

– Qanuna, miras qalmış şeylərə görə. Nəyin sizə, nəyin ona məxsus olduğunu polis müəyyənləşdirəcək. Nəyiniz varsa, götürün. Onunkuları polis aparacaq, qohumlarından kim tapılsa, ona verəcək. Qohumu var?

– Fransada yoxdur.

– Siz onunla yaşayırdınız?

Qadın cavab vermədi.

– Çoxdan?

– İki il idi.

Ravik yan-yörəsinə boylandı:

– Çamadanınız yoxdur?

– Var idi... Orada... Divarın yanında idi... Dünən axşam orada idi...

– Aha, sahibkar... – Ravik qapını açanda əlində döşəməsilən ağacı tutmuş süpürgəçi tez geri çəkildi. – Bu hərəkətiniz heç yaşınıza yaraşmır, anacan. Sahibkarı çağırın.

21

Qadın etiraz eləmək istədi, ancaq Ravik ona imkan vermədi:

– Düz eləyirsiniz. Sizin yaşda olanda adam hər şeylə maraqlanır. İndi isə sahibkarı çağırın.

Qarı nəsə mızıldadı, ağacı sürüyə-sürüyə gözdən itdi.

– Çox təəssüflər olsun... – Ravik qadına tərəf döndü. – Başqa çıxış yolu yoxdur.

Bir az yaxşı çıxmır, ancaq, gərək, indi eləyək. Bəlkə də, indi başa düşmədiniz, ancaq belə lazımdır.

– Başa düşürəm.

Ravik diqqətlə ona baxdı:

– Başa düşürsünüz?

– Bəli.

Sahibkar, əlində kağız, qapını döymədən içəri girdi.

– Çamadanlar haradadır? – Ravik onu qabaqladı.

– Əvvəlcə haqq-hesab... Buyurun, əvvəlcə haqq-hesabı verin.

– Xeyr, əvvəlcə çamadanları gətirin. İndiyə kimi heç kəs haqq-hesabdan boyun qaçırmayıb. Otaq hələlik bizimdir. Gələn dəfə içəri girəndə qapını döyün.

Haqqhesabı

da bura verin, deyin ki, çamadanları gətirsinlər.

Kişi acıqlı-acıqlı ona baxdı.

– Qorxmayın, pulunuz çatacaq.

Kişi çıxıb, qapını ardınca çırpdı.

– Pul çamadandadır? – Ravik qadına tərəf döndü.

– Mən... mən... xeyr... Deyəsən, yox...

– Bilmirsiniz haradadır? Cibində? Bəlkə, heç yox idi?

– Pulqabında olurdu.

– O haradadır?

– Orada... – Qadın tərəddüd etdi. – Çox vaxt yastığının altına qoyurdu.

Ravik qalxıb ehtiyatla yastığı meyitqarşıq qaldırdı, qara rəngli dəri pulqabını götürüb qadına verdi.

– Pulları götürün. Nə lazımdır, götürün. Tez olun! Hissə qapılmaq vaxtı deyil, siz yaşamalısınız. Bəs pul nədən ötrüdür? Polis idarəsində kif atmaq üçün?!

O, pəncərədən çölə baxdı. Küçədə bir yük maşının sürücüsü göy-göyərti daşıyan arabaçının üstünə düşmüşdü. Ağır yük maşını ilə iki at qoşulmuş araba arasındakı fərq, görünür, sürücünü qızıışdırmışdı, ağzına gələn deyirdi. Ravik geri döndü:

– Qurtardınız?

– Bəli.

– Pulqabını verin.

Ravik onu yastığının altına soxdu. Hiss etdi ki, pulqabı bayaqkına nisbətən yüngülləşib.

– Götürdüklerinizi çantanıza qoyun.

Qadın dinməz-söyləməz onun dediyini elədi. Ravik haqq-hesab kağızını götürüb nəzərdən keçirdi.

– Burada qalandan heç pul vermisiniz?

– Bilmirəm. Deyəsən, verib.

22

– Burada iki həftə üçün hesablanıb. Hesabı verdi... – Ravik bir anlığa tərəddüd etdi. Nədənsə, ölmüş adamı cənab Raçinski adlandırmaq ona qəribə gəldi. – Pulu vaxtlı-vaxtında verirdi?

– Bəli, həmişə. Tez-tez deyirdi ki, belə vəziyyətdə pulu vaxtında vermək lazımdır.

– Bu sahibkarın əclafılığına baxın! Bilmirsiniz, axırncı haqq-hesab kağızı haradadır?

Qapı döyüldü. Ravik təbəssümünü gizlədə bilmədi. Növbətçi çamadanları gətirdi. Kişi də onun dalınca gəldi.

– Hamısı budur? – Ravik qadına baxdı.

– Bəli.

– Əlbəttə, budur! – kişi donquldandı. – Bəs nə bilirdiniz?

Ravik balaca çamadını götürdü.

– Açarınız var? Açarlar harada olurdu.

– Şkafda, pəncəyin cibində.

Ravik şkafı açdı. Bomboş idi.

– Bəs hanı? – Ravik kişidən soruşdu. Kişi xidmətçiyə tərəf döndü:

– Hanı?

– Pencək məndədir... – xidmətçi kəkələdi.

– Niyə?

– Təmizləməyə, ütüləməyə vermişdi.

– Bunlar daha ona lazım deyil.

– Tez ol, get gətir, oğru əclaf! – kişi çəmkirdi.

Xidmətçi ona qıyqacı nəzər salıb, çıxdı, az keçməmiş, pencəyi gətirdi. Ravik əvvəlcə pencəyi, sonra da şalvarı silkələdi. Şalvarın cibində nəsə cingildədi. Bir anlığa tərəddüd elədi. Əlini ölmüş adamın cibinə salmaq ona birtəhər göründü. Elə bil, şalvar da ölmüşdü. Qəribə idi, bu, haradan ağına gəldi? Paltar paltardır...

Açarları çıxarıb çamadanı açdı. Lap üstdə parusin bir qovluq var idi.

– Budur? – deyə qadından soruşdu.

O, başını tərpətdi. Ravik haqq-hesab kağızını o dəqiqə tapdı. Pul verilmişdi. Kağızı kişiye göstərib dedi:

– Bir həftəni artıq hesablamısınız.

– Eləmi? – Kişi barıt kimi açıldı. – Bəs bu dava-dalaş? Bəs bu yaramazlıq? Bəs bu qədər həyəcan, qorxu? Bunlar heç nədir, eləmi? Ürəyim ağzıma gəlib, buna pul düşmür? Bayaq özünüz dediniz, müştərilər qaçacaq! Ziyanı xeyrindən çox olur! Bəs çarpayı? Otağı dezinfeksiya etmək lazım deyil? Bəs murdarlanmış yorğandöşək üzləri?

– Yorğan-döşək üzləri haqq-hesabda var. Hələ burada iyirmi beş frank da var, guya, dünənki yeməyin haqqıdır. – Ravik qadına tərəf döndü, – dünən burda bir şey yemisiniz?

– Xeyr. Bəlkə, nə deyir, verək? Bilirsiniz... İstəyirəm tez qurtaraq...

«Tez qurtaraq! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Bəs sonrası? Sonra yenə o sükut... meyit! O sükutun qulaqbatırıcı uğultusu... İyrənc də olsa, belə yaxşıdır». Stolun üstündəki karandaşı götürüb hesablamağa başladı. Qurtaran kimi kağızı kişiye uzatdı.

– Razısınız?

23

Kişi tez yekun rəqəminə baxdı:

– Mən hələ ağılımı itirməmişəm.

– Razısınız? – Ravik bir də soruşdu.

– Siz kimsiniz axı? Nə borcunuza qalıb?

– Qardaşıyam. Hə, razısınız?

– On faizə də əlavə xidmətlər, vergi üçün artırın. Yoxsa razı deyiləm.

– Olsun! – Ravik haqq-hesaba əlavə elədi, qadına dedi: – İki yüz doxsan iki frank verəcəksiniz.

Qadın üç dənə yüz franklıq çıxarıb kişiye verdi. Kişi pulu götürüb getmək istədi:

– Saat altıya kimi otağı boşaldın. Yoxsa bir günün də pulunu verməli olacaqsınız.

– Səkkiz frankı qaytarın! – Ravik tez dilləndi.

– Bəs qapıçı?

– Onu da, başqa çaypullarını da özümüz verərik.

Kişi donquldana-donquldana səkkiz frankı stolun üstünə qoydu.

– Sales étrangers (2) – deyə mızıldanıb çıxdı.

– Fransada bəzi mehmanxana sahibləri onları dolandıran əcnəbilərə nifrət etməklə öyünürlər, – deyən Ravik birdən çaypulu gözləyən xidmətçini gördü. – Götür, – dedi.

Xidmətçi əvvəlcə pula baxdı. Sonra:

– Mersi, müsyö! – deyib çıxdı.

– İndi polis gəlib baxacaq, sonra aparmaq olar, – deyə Ravik qadına baxdı. Qadın səssiz-səmirsiz bir küncdə, çamadanlarla yavaş-yavaş pəncərədən süzülən qaranlığın arasında oturmuşdu. – Adam öləndə matah olur, diri vaxtı heç kəs qədrini bilmir. – O, yenə qadına baxdı. – Aşağı getmək istəmirsiniz? Oralarda oturmağa boş yer olar.

Qadın başını buladı.

– Mən də gedirəm. Polislə işi yoluna qoymaq üçün bir dostum gələsidir. Doktor Veber... Onu aşağıda gözləyirik.

– Xeyr, mən burada qalmaq istəyirəm.

– Nəyə qalırsınız? Onsuz da heç nə eləyə bilməyəcəksiniz.

– Bilmirəm... O... İndicə aparacaqlar... Mən tez-tez... O, mənimlə xoşbəxt olmadı... Mən tez-tez çıxıb gedirdim... İndi qalacağam! – Qadın bu sözləri çox sakit, inamla dedi.

– Onun bundan xəbəri olmayacaq.

– Ona görə qalmıram...

– Yaxşı, onda, gərək, bir şey içəsiniz. Lazımdır... – Ravik cavab gözləməyib zəngi basdı. Xidmətçi, elə bil, qapının ağzında hazır dayanmışdı, o dəqiqə içəri girdi.

– İri qədəhlərdə iki konyak gətirin.

– Buraya?

– Bəs haraya? Əlbəttə, buraya.

– Baş üstə, müsyö.

Xidmətçi bir şüşə «Kurvuaze» konyakı və iki qədəh gətirdi. Qorxa-qorxa küncə, qaranlıqda işləyən çarpayıya tərəf baxdı.

– İşığı yandırım? – deyə soruşdu.

– Xeyr. Şüşə də qalsın.

24

Xidmətçi məcməyini stolun üstünə qoyub, ikinci dəfə gözücu çarpayıya baxdı, o dəqiqə də çıxıb getdi. Ravik şüşəni götürüb qədəhləri doldurdu.

– İçin, – dedi, – kömək eləyəcək.

– Elə bilirdi, qadın içmək istəməyəcək, o da başlayacaq dilə tutmağa. Ancaq qadın tərəddüd eləmədən qədəhi başına çəkdi.

– Onun çamadanlarında sizə lazım olan şey var?

– Xeyr.

– Elə şey ki saxlamaq istəyirsiniz? Lazımınız olar. Bəlkə, bir də baxasınız?

– Xeyr, heç nə yoxdur. Dəqiq bilirəm.

– Balaca çamadanda da?

– Bəlkə də, var. Bilmirəm...

Ravik çamadanı götürdü, onu pəncərənin yanındakı stolun üstünə qoyub açdı.

Biriki

şüşə, alt paltar, qeyd dəftərcələri, bir qutu yağlı boya, fırça, bir də kitab...

İkinci gözdə parusin qovluq və nazik kağıza bükülmüş pul vardı. Ravik kağızı işığa tutdu.

– Yüz dollardır, – dedi, – götürün. Xeyli dolanmaq olar. Çamadanı da qoyaq sizin şeylərin yanına. O, sizin də ola bilər.

– Təşəkkür edirəm.

– Ola bilsin ki, indi bütün bunlar sizə iyrənc görünür. Ancaq belə lazımdır. İlk günlər üçün sizə lazımdır.

– İyrənc görünmür. Ancaq mən bunları təkbaşına eləyə bilməzdim.

Ravik qədəhləri doldurdu.

– Bunu da için.

Qadın bu dəfə yavaş-yavaş içdi.

– İndi bir az yaxşı oldu?

Qadın onun üzünə baxdı:

– Nə yaxşı oldu, nə də pis. Heç fərq eləmədi.

O, qaranlıqdan güclə seçilirdi. Hərdən küçədəki reklamların qırmızı işığı gah üzünə, gah da əllərinə düşürdü.

– Nə qədər ki o, buradadır, heç nə haqda fikirləşə bilmirəm, – dedi.

Sanitarlar adyalı götürüb, xərəyi çarpayıya yaxın çəkdilər. Sonra meyiti götürüb, onun üstünə qoydular. Onlar bunu çox cəld, işgüzarlıqla elədilər. Ravik qadına yaxın dayanmışdı ki, birdən huşunu itirər. Sanitarlar meyitin üzünü örtməmiş, əyilib kətilin üstündəki madonna fiqurunu götürdü, qadına göstərdi:

– Deyəsən, sizinkidir. Götürmək istəmirsiniz?

– Xeyr.

Ravik fiquru ona uzatsa da, qadın götürmədi. Ravik balaca çamadanı açıb, fiquru ora qoydu.

Sanitarlar meyitin üzünə mələfə çəkdilər, xərəyi götürdülər. Qapı ensiz, dəhliz də dar idi. Onlar birtəhər sivişdirmək istədilər, ancaq alınmadı. Xərək ilişirdi.

– Xərəksiz çıxarmaq lazımdır, – onlardan yaşlısı dilləndi. – Xərəkdə getməyəcək. –

O, Ravikə baxdı. Ravik də qadına tərəf döndü:

– Gedək aşağıda gözləyək.

Qadın başını buladı.

– Yaxşı, – Ravik sanitarlara tərəf döndü: – Necə lazımdırsa, elə də eləyin.

25

Sanitarlardan biri meyitin ayağından, biri də başından yapışib onu döşəmənin üstünə qoydular. Ravik nəsə demək istədi, qadının üzünə baxdı. O heç qımıldanmırdı. Ravik də dinmədi. Sanitarlar boş xərəyi apardılar. Təzədən qaranlıq otağa qayıdıb, meyiti də araqaranlıq dəhlizə çıxardılar. Pilləkənlərdən keçirmək üçün onu çox yuxarı qaldırası oldular. Meyitin ağırlığı onları tərlətməmiş, pörtürmüşdü. Ravik onlar aşağı düşənəcən gözlədi, sonra otağa qayıtdı.

Qadın pəncərənin qabağında dayanıb, çölə baxırdı. Maşını küçədə saxlamışdılar. Sanitarlar meyiti elə tulladılar ki, elə bil, çörəkçi peçə çörək atdı, sonra da özləri mindilər. Motor uğuldadı, sanki kimsə torpağın altından qışqırdı və maşın döngədə gözdən itdi.

Qadın geri döndü.

– Gərək, aşağı düşəydiniz... – Ravik dilləndi. – Bunlara nahaq baxdınız.

– Gedə bilməzdim. Ondan qabaq düşə bilməzdim. Məni başa düşürsünüz?

– Bəli! Gəlin bir qədər də için.

– Xeyr!

Polislə sanitarlar gələndə Veber işığı yandırmışdı. Meyit çıxandan sonra otaq, elə bil, böyümüşdü. Böyümüşdü və sanki, ölmüşdü. Deyərdin, meyit gedib, ölüm isə

qalıb...

– Bu mehmanxanada qalacaqsınız? Çox güman ki, qalmazsınız?

– Xeyr.

– Buralarda tanışınız var?

– Xeyr, heç kəsım yoxdur.

– Başqa mehmanxana yeri bilmirsiniz? Orada qalardınız...

– Xeyr.

– Yaxında balaca bir mehmanxana var, özü də buna oxşayır. Təmiz, sakit... Orada yer tapmaq olar. «Milan» mehmanxanasıdır...

– O mehmanxana qalmaq olmaz? Orada... Siz qalan mehmanxanada?

– «İnternasional»da?

– Bəli... Mən... ora... Onu heç olmasa, bir az tanıyıram. Tamam yad olmaqdansa, bu yaxşıdır...

– Ora qadın üçün yaxşı deyil. – «Bircə bu çatmırdı! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Mənimlə bir mehmanxanada... Yox, mən qulluqçu deyiləm. Sonra da... Bəlkə, elə bilir, ona borcum var? Hə, belə də olur...» – Məsləhət görmürəm! – Bu sözlər istədiyindən kəskin alındı. – Ən yaxşısı «Milan»dır. Xoşunuza gəlməsə, dəyişərsiniz.

Qadın onun üzünə baxdı. Ravikə elə gəldi ki, nə fikirləşdiyini o duydu, ona görə də xəcalət çəkdi. Ancaq belə yaxşıdır. Sonralar rahat olmaq üçün bir anlıq xəcalətin eybi yoxdur.

– Yaxşı, – qadın razılaşdı, – düz deyirsiniz.

Ravik çamadanları düşürtdürüb taksiyə qoydu. «Milan»a bir-iki dəqiqəlik yol idi. Ravik bir otaq alıb, qadınla yuxarı qalxdı. İkinci mərtəbədə divarlarına qızılqüllü kağız çəkilmiş otaqdır. İçəridə bir çarpayı, şlaf, stol və iki stul qoyulmuşdu.

– Bəs eləyər? – Ravik soruşdu.

– Bəli, çox yaxşıdır.

Ravik qızılqüllü kağızlara baxdı. Bunlar adamı lap vahiməyə salırdı.

26

– Deyəsən, həmişə işıqlı olur. İşıqlı, təmiz...

– Elədir...

Çamadanları gətirdilər.

– Bax belə... İndi hər şey qaydasınca oldu.

– Bəli, təşəkkür edirəm... Çox sağ olun!

Qadın çarpayıda oturdu. Rəngi avazıymışdı.

– Yatmaq lazımdır. Yata biləcəksiniz?

– Çalışaram.

Ravik cibindən uzunsov alümin qutu çıxartdı, silkələyib bir-iki həb götürdü.

– Yuxu dərmanıdır. Bir stəkan su ilə içərsiniz. İndi içirsiniz?

– Xeyr, sonra içərəm.

– Yaxşı, mən gedirəm. Sabahda, birisi gündə dəyərəm. Çalışın ki, tez yatasınız. Bu da dəfnetmə bürosunun ünvanı, lazım olar. Ancaq ora getməyin. Özünüz barədə düşünün. Gəlib dəyəcəyəm... – Ravik bir anlığa tərəddüd etdi. – Adınız nədir?

– Madu. Joan Madu.

– Joan Madu. Yaxşı, yadımda qalar.

Ravik bilirdi ki, nə yadda saxlayacaq, nə də gəlib dəyəcək. Və bunu bildiyi üçün də özünü sındırmaq istəmədi:

– Yaxşısı budur, yazım, – deyə cibindən resept yazdığı dəftərçəni çıxardı. – Buyurun, bəlkə özünüz yazasınız? Bu daha yaxşı olar.

Qadın dəftərçəni alıb, adını yazdı. Ravik vərəqə baxdı, sonra onu cırıb paltosunun qoltuq cibinə qoydu.

– Tez yatın, – dedi, – sabah hər şey düzələcək. Düzdür, bir az mənasız və gülünc görünür, ancaq, əslində, belə lazımdır. İndi sizin üçün ən vacibi yatmaq və bir az da vaxt qazanmaqdır. Özünüzü ələ almaq üçün bir az vaxt lazımdır. Bunu başa düşürsünüz?

– Bəli, bilirəm.

– Həbləri atın, uzanın.

– Oldu! Təşəkkür edirəm. Çox sağ olun. Heç bilmirəm siz olmasaydınız, nə edərdim. Doğrudan, bilmirdim.

Qadın əlini ona uzatdı. Əli soyuq olsa da, möhkəm idi. «Pis deyil, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Qətiyyətin ilk əlaməti var».

Ravik küçəyə çıxdı. Sərin, nəm havanı ciyərlərinə çəkdi. Yenə maşınlar, insanlar, tinlərdə dayanan fahişələr, pivəxanalar, bistrolar, tütün, benzin qoxusu, gündəngünə

laxlayan vəfasız həyat... Geri dönüb, binaya baxdı. Bir neçə pəncərədən işıq gəlirdi. Qadın indi onlardan hansınısa qarşısında oturub, gözlərini məchul bir nöqtəyə zilləmişdi. Ravik onun adı yazılmış kağızı cibindən çıxarıb cırdı, havaya sovurdu. Unutmaq! Sözə bax! Onda dəhşətlər də var, təsəlli də, vahimə də! Kim unutmasa yaşaya bilər? Elə adam da tapılsın, istədiklərinin hamısını unuda bilsin? Onda xatirələrin qəlpələri ürəkləri parça-parça eləməzmi? Adam o vaxt azad olur ki, uğrunda yaşadığı şeylərin hamısını itirir...

Etual meydanına tərəf getdi. Ora çoxlu adam yığışmışdı. «Zəfər tağı»nın arxa tərəfində projektorlar yandırılmışdı. Onlar naməlum əsgərin məzarını işıqlandırırdı. Məzarın başı üzərindəki mavi, ağ-qırmızı bayrağı külək dalğalandırırdı. 1918-ci il sülh müqaviləsinin XX ildönümü idi.

27

Səma tutqundu və proyektorların gur işığı bayrağın qaramtıl kölgəsini qoynuna alıb, ənginlikdə sürünən buludlara çırpırdı. Elə bil, göydən, qaranlığın yavaş-yavaş qatılaşdığı yerdən cırıq-cırıq olmuş bir bayraq sallanırdı. Hardasa hərbi orkestr çalır, səsi də çox zəif, ölgün çıxırdı. Heç kəs oxumurdu. Hər şey sükuta qərq olmuşdu.

– Sülhə bax! – Ravikin yanında dayanmış bir qadın dilləndi. – Ərim axırncı müharibədə öldü. İndi də növbə oğlumundur. Bu da onların sülhü. Kim, bilir hələ nələr olacaq...

IV

Çarpayının başından asılmış hərərət cədvəli təzə və boş idi. Təkcə adı yazılmışdı. Lüsüen Martine. Büt Şamon, Klavel küçəsi.

Qızın solğun bənizi yastıqdan güclə seçilirdi. Dünən gecə təşrih olunmuşdu. Ravik əyilib ehtiyatla onun ürəyinə qulaq asdı, sonra dikəldi:

– Bir az yaxşıdır, – dedi, – vurulan qan, deyəsən, balaca bir möcüzə yaratdı.

Sabaha kimi dözsə, yaşaya bilər.

– Çox yaxşı! – Veber sevindi. – Təbrik edirəm. Ümitsiz idi. Nəbzi 140, qan təzyiqi 80... Kofein, koramin... Lap az qalmışdı.

Ravik çiynlərini çəkdi:

– Burada təbriklik bir şey yoxdur. Sadəcə olaraq, bu, o birindən tez gəlmişdi.

Ayağında zəncir olanı deyirəm. Vəssalam... – O, qızın üstünü örtüdü. – Bu həftədə ikinci hadisədir. Belə getsə, Büt Şamonda uşaq xaric etdirənlər üçün təzə xəstəxana açmalı olacaqsınız. O birisini də oradan gətirməmişdilər?

Veber başını tərpətdi:

– Bəli, Klavel küçəsindən... Deyəsən, tanış imişlər, ikisi də eyni mamaçanın yanına gedib. Bu da o biri kimi axşamçağı gəldi. Yaxşı ki, sizi mehmanxanada tapa bildim. Qorxurdum, tapmayam...

Ravik ona baxdı:

– Mehmanxanada yaşayan adamı evdə tapmaq çox vaxt çətin olur, Veber. Xüsusilə noyabr ayında mehmanxanada ürəkaçan heç nə olmur.

– Təsəvvür edirəm. Bəs onda niyə mehmanxanada qalırsınız?

– Rahatdır, sözsüz-sovsuzdur. Həm təksən, həm də yox...

– Özünüz belə istəyirsiniz?

– Bəli.

– Bunu başqa yerdə də eləmək mümkündür. Balaca bir mənzil tutsanız, orada da belə yaşamaq olar.

– Bəlkə də, elə elədim, – Ravik təzədən qıza tərəf əyildi.

– Düz demirəm, Ejeni? – Veber əl çəkmədi. Tibb bacısı ona baxdı:

– Müsyö Ravik bunu heç vaxt eləməyəcək, – deyə soyuq tərzdə dilləndi.

– Doktor Ravik, Ejeni, – Veber onun səhvini düzəltdi. – O, Almaniyada böyük bir xəstəxananın baş cərrahı olub. Məndən də böyük adam imiş.

– Burada isə... – tibb bacısı eynəyini düzəltdi.

– Yaxşı, yaxşı, bilirik. Burada hökumət xarici diplomlara inanmır. Axmaqlıqdır!

Bəs haradan bilirsiniz ki, o, mənzil tutmayacaq?

28

– Müsyö Ravik gələcəyi olmayan adamdır, heç vaxt özünə ev qurmayacaq.

– Necə? – Veber lap çaşdı. – Nə danışırırsınız?

– Müsyö Ravik üçün dünyada müqəddəs heç nə yoxdur. Ona görə...

– Tamamilə düzdür! – Ravik başını çarpayıdan qaldırmadan dilləndi.

– Özü belə deyib? – Veber diqqətlə qızı baxdı.

– İnanmırsınız, özündən soruşun, doktor Veber.

Ravik dikəldi:

– Lap orta xala vurdunuz, Ejeni! Ancaq bu gün kimin üçün dünyada müqəddəs heç nə qalmayıbsa, sabah hər şey təzədən onun üçün müqəddəsləşəcək, ülviləşəcək, hətta allahın soxulcanı da yaşadan, onu hərdənbir yer üzünə çıxmağa məcbur eləyən adicə həyat həvəsinə də səcdə edəcək. Elə bilməyin ki, nəyəsə işarə vururam, Ejeni!

– Siz mənə işarə vura bilməzsiniz, çünki əqidəniz yoxdur. – Ejeni əsəbi halda ağ xalatının yaxasını düzəltdi. – Allaha çox şükür ki, mənim əqidəm var.

Ravik paltosunu götürdü.

– Əqidə adamın gözünü tez tutur. Ona görə də bütün dinlər çox qana bais olub. – O, kinayə ilə güldü: – Dözüm də şübhənin qızıdır, Ejeni. Gəlin görək hansımız hansımıza daha çox nifrət edirik? Əqidəli sizmi, yoxsa əqidəsiz, miskin mənmi? Əlbəttə, əqidəli siz!

Veber güldü:

– Payınızı aldınız, Ejeni?! Cavab qaytarmayın, yoxsa lap betərini eşidərsiniz!

– Mənim qadınlıq ləyaqətim...

– Yaxşı, yaxşı, – Veber onun sözünü kəsdi. – Öz əqidənizdə qalın. Elə yaxşıdır. İndisə mən getməliyəm, qəbul otağında işim var. Gəlin, Ravik. Hələlik, Ejeni.

– Hələlik, doktor Veber.

– Hələlik, tibb bacısı Ejeni, – Ravik də sağollaşdı.

Ejeni, Veber çevrilib tərs-tərs ona baxandan sonra ağızucu dilləndi:

– Hələlik...

Veberin qəbul otağı ağzına kimi qədimi, qızıl haşiyəli, kövrək mebellə dolu idi. Yazı stolunun üzərindən evi ilə bağının şəkli asılmışdı. Divarın yanında enli, müasir dəbli divan-taxt qoyulmuşdu. Gecələr burada qalmalı olanda Veber onun üstündə yatırdı. Xəstəxana onunku idi.

– Nə içəcəksiniz Ravik? Konyak, yoxsa «Dübene»?

– Olsa, qəhvə içərdim.

– Əlbəttə, var. – Veber elektrik qəhvədanı yazı stolunun üstünə qoyub, çəngələnə taxdı. Sonra Ravikə tərəf döndü: – Günortadan sonra mənim əvəzimə «Oziris»ə gedə bilərsiniz?

– Sözsüz.

– Çətin olmaz ki?

– Zərrə qədər... Onsuz da boşam.

– Lap yaxşı, bir də durub oraya getməyəm. Əvəzində bir az bağda işləyəyəm.

Faşondan xahiş edərdim, ancaq məzuniyyətdədir.

– Nahaq yerə! Həmişə mən getməmişəm?

– Elədir, ancaq...

– İndi «ancaq» yoxdur. Xüsusilə mənim kimisi üçün...

29

– Bəli, lap axmaqlıqdır! Belə qızıl əlləri olan adamın işləməyə ixtiyarı yoxdur, onun-bunun əvəzinə cərrahlıq eləyir, üzə çıxma bilmir!

– Lazım deyil, Veber. Bu, köhnə söhbətdir. Almaniyadan qaçan bütün həkimlərin vəziyyəti belədir.

– Hər halda, çox gülüncdür. Siz Düranın əvəzinə ən çətin təşrihləri eləyirsiniz, o da ad qazanır.

– Özü eləməkdənsə, bu, yaxşıdır.

– Görək, mən də danışmayam. Axı, mənim əvəzimə də eləyirsiniz. Ancaq mən qadın həkimiyəm, cərrah deyiləm.

Qəhvədan fişildamağa başladı. Veber onu söndürdü, şkafdan iki fincan götürüb qəhvə süzdü.

– Bircə şeyi başa düşürəm, Ravik, – dedi, – siz bu miskin «İnternasional»da nə tapmısınız ki, oradan çıxma bilmirsiniz? Niyə Bulon meşəsi tərəfdəki təzə evlərdən birində mənzil tutmursunuz? Haradan olsa, bir-iki ucuz mebel tapa bilərsiniz. Heç

olmasa bilərsiniz, nəyinizsə var.

– Bəli, bilərdim, nəyim var...

– Bəs onda niyə eləmirsiniz?

Ravik qəhvədən bir qurtum içdi. Çox acı və tünd idi.

– Veber, – dedi, – siz zəmanəmizin xəstəliyinə ən yaxşı misalsınız. «Aydın düşünmək» xəstəliyini deyirəm. Həm təəssüflənirsiniz ki, mən açıq işləyə bilmirəm, həm də soruşursunuz, niyə ev tutmuram.

– Bunların bir-birinə nə dəxli?

Ravik səbrlə güldü.

– Ev tutmalı olsam, gərək, polisə xəbər verəm. Onda da pasport, viza lazım gələcək.

– Düz deyirsiniz, bu, mənim ağılıma gəlməmişdi. Bəs mehmanxanada lazım gəlmir?

– Gəlmir... Ancaq, Allaha şükür ki, Parisdə bəzi mehmanxanalar elə şeyə çox fikir vermir. – Ravik qəhvəsinə konyak atdı. – Onlardan biri də «İnternasional»dır.

Buna görə də orada qalıram. Heç bilmirəm, sahibkar bunu necə eləyir. Deyəsən, yaxşı əlaqələri var. Ya, doğrudan, polisin xəbəri yoxdur, ya da özləri ört-basdır eləyir. Hər halda, mən çoxdandır rahatca orada qalıram.

Veber geri söykəndi:

– Ravik, – dedi, – bunlardan xəbərim yox idi. Elə bilirəm, təkcə işləmək qadağandır. Çox pis vəziyyətdir.

– Almaniyadakı həbs düşərgəsi ilə müqasibədə isə cənnətdir.

– Bəs polis? Birdən gəlib yoxlasa?

– Tutsalar, bir-iki həftə həbsxanada saxlayıb, ölkədən çıxaracaqlar. Çox vaxt İsveçrəyə göndərilər. İkinci dəfə tutulanda isə altı ay həbs cəzası kəsilir.

– Nə qədər?

– Altı ay.

– Ola bilməz! Bu ki vəhşilikdir!

– Öz başıma gələndə kimi, mən də elə bilirdim.

– Necə yəni öz başıma gələndə kimi? Başınıza gəlib ki?

30

– Ço.. o... x! Üç dəfə. Yüzünün başına gələn şeydir. Bunlardan xəbərim olmayanda, humanizm deyilən şeyə inanan vaxtı gəlib. İspaniyaya getməmişdən qabaq – onda mənə heç pasport da lazım deyildi, – alman və italyan pilotlarından ikinci humanizm dərslərini aldım. Sonralar, bir dəfə də buraya qayıdanda olub.

Əlbəttə, onda hər şeyi bilirdim.

– İlahi! – Veber ürəyində nəyisə hesabladı. – Demək, düz bir il heç nəyə görə həbsxanada qalmısınız.

– Az qalmışam. İki ay...

– Necə yəni? Özünüz demədiniz, ikinci dəfə tutulanda altı ay verirlər?

Ravik gülümsədi:

– Axı adam təcrübə toplayandan sonra ikinci dəfə olmur. Bir adla qovurlar, başqa adla qayıdırsan. İmkan daxilində, sərhədi başqa yerdən keçirsən. Onda ikinci dəfə olmur. Sənədimiz olmadığına görə yalnız şəxsən tanıyan adamın əlinə düşəndə, ikinci dəfə olduğunu sübut edirlər. O da təsadüfən olar. Ravik mənim artıq üçüncü

adımdır. İki ilə lap az qalır. O vaxtdan heç nə olmayıb. Deyəsən, mənə düşür. Buna görə də ona məhəbbətim gündən-günə artır. Həqiqi adımla isə, demək olar ki, unutmuşam.

Veber başını buladı:

- Hamısı da ona görə görədir ki, nasist deyilsiniz!
- Əlbəttə, nasistlərin daşdan keçən sənədləri olur, hara istəsələr, viza alırlar.
- Əcəb dünyada yaşayırıq. Hökumətin də vecinə deyil...
- Hökumətin də başı milyonlarla işsizə qarışmış. Özü də təkcə Fransada belə deyil ki! Hər yerdə eyni vəziyyətdir. – Ravik qalxdı. – Hələlik, Veber. İki saata qayıdıb qıza baş çəkərəm. Bir dəfə də gecə gələrəm.

Veber onunla qapıya qədər gəldi.

- Bura baxın, Ravik, bir axşam da bizə gəlin, birlikdə şam eləyək.
- Mütləq! – Ravik dəqiq bildirdi ki, getməyəcək. – Bir gün gələrəm.
- Hələlik, Ravik. Mütləq gəlin!

Ravik qabağına çıxan ilk bistroya girdi. Pəncərəyə yaxın oturdu ki, küçəni görə bilsin. Heç nə fikirləşmədən burada oturub küçədən keçənlərə baxmağı xoşlayırdı. Paris elə şəhər idi ki, heç nəsiz vaxtını istədiyim kimi keçirə bilərdin.

Xidmətçi stolu silib sifariş gözlədi.

- Bir qədər «Perno» gətirin.
 - Su da verim, müsyö?
 - Xeyr, dayanın. – Ravik nəyə fikirləşdi. – «Perno» lazım deyil.
- Özünü birtəhər hiss eləyirdi, bundan yaxasını qurtarmalı idi, sanki, boğazına nəyə ilişib qalmışdı. Bu şirin alma arağı ona heç nə eləyə bilməzdi.
- Bir qədər kalvados gətirin, – dedi, – iri qədəhdə.
 - Baş üstə, müsyö.

Onu sıxan Veberin dəvəti, bu dövətdəki həliyyətlilik idi. Veberin, heç olmasa, bircə dəfə ona ev şəraitində oturmağa imkan yaratmaq arzusu idi! Fransızlar təsadüfi hallarda dostlarını evə dəvət edərlər. Adətən, restorana aparırlar. O, hələ Vebergildə olmamışdı. Veber bunu yaxşılıq mənasında eləmişdi, ancaq Ravik başqa cür qəbul elədi. Kimsə səni təhqir eləyəndə, cavabını verirsən, mərhəmət göstərəndə isə qalırsan belə...

31

Alma arağından bir qurtum aldı. Nə üçün «İnternasional»da qaldığını Veberə dedi? Lazım deyildi... Veber ona lazım şeylərin hamısını bildirdi. Bilirdi ki, Ravik burada cərrahlıq eləyə bilməz, bu da bəsi idi. Onu öz yanına götürməsi də öz işi idi. Bundan yaxşıca qazanırdı, elə təşrihlərə boyun olurdu ki, onları təkbəşinə eləyə bilməzdi. Heç kimin də bundan xəbəri olmurdu. Bir o bilirdi, bir də tibb bacısı. O da heç kəsə deməzdi. Duranla da belə işləyirdi. Orada bir az başqa cür eləyirdilər. Təşrih zamanı Duran bihuşdarı təsir eləyəndə kimi xəstənin yanında tək olurdu. Sonra Ravik gəlib işə başlayırdı. Belə təşrihləri eləməyə qoca Düranın gücü çatmırdı. Xəstə ayılıanda başı üzərində vüqarla dayanmış Düranı görürdü. Ravik gələndə xəstənin üzünü örtülürdü. Təkcə bədənin təşrih üçün yol çəkilmiş yeri görünürdü. Çox vaxt kimi təşrih elədiyini də bilmirdi. Düran diaqnozu deyir, o da yarırdı. Aldığı pulun heç onda birini də Ravikə vermirdi. O da dillənmirdi. Boş qalmaqdaysa, belə sərfəli idi. Veberlə münasibətləri, buna baxanda, yaxşı idi. O,

dördü birini verirdi. Veber əsl centlmen idi!

Ravik pəncərədən baxdı. Daha neyləyəcəkdi? Ona qalan bircə bu idi. Yaşayırdı, bəsi idi. Bir dünyada ki hər şey gəldi-gedərdi, bu gün tikdiyin sabah yerlə-yeksan olur, orada nəse eləməyə dəyərmidi? Yaxşısı budur ki, əl-ayağını boş qoyasan, həyat səni hara aparır, gedəsən, gücünü qoruyub saxlayasan, çünki o, yeganə şeydir ki, əvəzi yoxdur. Nə vaxtsa, haradasa bir məqsədin olana kimi dözsən. Nə qədər az güc sərf eləsən, o qədər yaxşıdır, sonralar lazım olur... Belə qarmaqarışq dünyada qarışqa kimi özünə rahat yuva qurmaq istəyən adamların axırını çox görmüşdü. Bu, adamın ürəyini riqqətə gətirirdi, əsl qəhrəmanlıq kimi görünürdü, amma axırı da olmurdu. Onda bütün ümidlər boşa çıxırdı. Yayından çıxmış oxu saxlamaq olmaz. Kim tutmaq istəsə, ona dəyəcək! Yaxşısı budur, gözləyəsən, vaxtı çatanda itirdiklərini bir-bir axtarıb tapasan. Uzaq yola çıxırsansa, yükünü yüngül elə! Didərgin düşəndə də...

Ravik saatına baxdı. Lüseyin Martinenin yanına getmək vaxtı çatmışdı. Sonra da «Oziris»ə gedəsi idi...

«Oziris»in qızları yığılıb onu gözləyirdi. Bələdiyyə idarəsinin həkimi onları vaxtlıvaxtında

yoxlayırdı. Ancaq fahişəxana sahibi bununla kifayətlənmirdi. İstəmirdi ki, kimsə burada yoluxsun, ona görə də özü Veberlə ayrıca müqavilə bağlamışdı, Veber də hər cümə günü gəlib yoxlayırdı.

Bəzən onun əvəzinə Ravik gəlirdi...

Fahişəxana sahibi birinci mərtəbədə müayinə üçün xüsusi otaq ayırmış, lazım olan hər şeyi qoydurmuşdu, çox da fəxr eləyirdi ki, son bir ildə heç kəs burada xəstəlik tapmayıb. Ancaq əvəzində, qızlar nə qədər ehtiyatla tərpənsələr də, on yeddi müştəri özü ilə buraya zöhrəvi xəstəlik keçirə bilmişdi.

Qızların dayəsi Rolanda bir şüşə «Brendi», qədəh gətirib Ravikin yanına qoydu və dedi:

- Deyəsən, Martada nəse var.
- Yaxşı, onu diqqətlə yoxlayaram.
- Dünən işləməyə qoymamışam. Əlbəttə, boynuna almır, ancaq paltarı...
- Oldu, Rolanda.

Qızlar növbə ilə bircə köynəkdə gəlirdilər. Ravik, demək olar ki, hamısını tanıyırdı. İkicə nəfəri təzə idi...

32

Leona adlı qırmızısaç qız dedi:

- Məni yoxlamaq lazım deyil, doktor.
- Niyə?
- Bu həftə müştərim olmayıb.
- Bəs madam buna necə baxır?
- Heç nə demir. Ancaq çoxlu «Şampan» şərabı satmışam. Tuluzdan üç tacir gəlmişdi. Evli idilər. Üçü də istəyirdi, ancaq bir-birindən çəkinirdilər. Qorxurdular ki, hansı mənimlə getsə, o birilər evdə deyər. Ona görə də bir-birini kefləndirmək istəyirdilər. Üçü də elə bilirdi ki, axıra o, ayıq çıxacaq. – Qız gülərək tənbel-tənbel saçını düzəltdi. – Sonra elə oldu ki, axıra ayıq çıxanı da yerindən dura bilmədi.
- Lap yaxşı. Ancaq, hər halda, baxmaq lazımdır.

– Elə vacibdirsə, buyurun. Siqaretiniz var, doktor?

– Bəli, buyurun.

Ravik qızın ətinə çərtib, şüşəni ora sürtdü. Sonra mikroskopla ona baxdı.

– Mən bir şeyə başa düşə bilmirəm. Bilirsiniz nəyi? – Leona Ravikin necə işlədiyinə xeyli baxandan sonra dilləndi.

– Nəyi?

– Bütün bunlardan sonra, siz qadınla necə yata bilirsiniz?

– Heç özüm də bilmirəm. Səndə heç nə yoxdur, gedə bilərsən. Növbə kimindir?

– Martanın.

Marta girdəşifət, sarışın bir qız idi. Rəngi saralmışdı. Üzdən rəssam Bottiçellinin mələklərinə oxşayırdı, ancaq Blondel küçəsi şivəsində danışdı.

– Məndə heç nə yoxdur, doktor.

– Lap yaxşı. İndi baxarıq.

– Doğru sözünüdür, heç nə yoxdur.

– Daha yaxşı.

Bu anda Rolanda içəri girdi, Martaya baxdı. Qız o dəqiqə susdu, qurcuxa-qurcuxa Ravikə baxdı. Ravik onu çox diqqətlə müayinə etdi.

– Görürsünüz, doktor, heç nə yoxdur. Özünüz bilirsiniz ki, mən çox ehtiyatlıyam.

Ravik dinmədi. Qız isə hey danışır, kəkələyir, təzədən başlayırdı. Ravik onun ətinə çərtib, qanını da yoxladı.

– Sən xəstəsən, Marta, – dedi.

– Nə? – Qız dik atıldı. – Ola bilməz!

– Elədir...

Qız onun üzünə baxdı, birdən barıt kimi açıldı, nə qədər söyüş bilirdisə, yağdırdı:

– Əclaf! Əclaf köpək oğlu! Əvvəlcə inanmadı. İblis imiş! Dedi ki, guya, tələbədir, elə şey olsa, bilər, tibb fakültəsində oxuyur... Ay əclaf!

– Bəs niyə qoyurdun?

– Qoyurdum ki? Hər şey bircə anda oldu. Dedi ki, tələbədir...

Ravik başını buladı. Köhnə söhbət idi... Tibb fakültəsinin tələbəsi süzənək xəstəliyinə tutulur, özü özünü müalicəyə başlayır. İki həftədən sonra yoxlatdırmadan deyir ki, sağaldım...

– Nə qədər çəkəcək, doktor?

– Altı həftə. – Ancaq bilirdi ki, daha çox çəkəcək.

– Altı həftə?

33

Demək, altı həftə pulsuz qalacaq! Görəsən, xəstəxanaya göndərəcəklər?

– Xəstəxanada yatmalıyam?

– Baxarıq. Bəlkə, sonralar evdə müalicə eləyəsi olduq. Bu şərtlə ki, söz verəsən...

– Söz verirəm! Təki xəstəxanaya göndərməyin!

– Əvvəlcə bir az yatmaq lazımdır. Başqa cür olmaz.

Qız yazıq-yazıq Ravikin üzünə baxdı. Bütün fahişələr xəstəxanadan qorxurdu.

Orada nəzarət çox ciddi idi. Başqa cür də ola bilməzdi. Evdə qalanda, söz versələr də, bir-iki gündən sonra gizlicə çıxıb, özlərinə pul qazanmaq, yoluxdurmaq üçünə kişi axtarırdılar.

Ravik onu sakitləşdirmək istədi:

- Xərcini madam özü verəcək.
- Bəs mən? Altı həftə pulsuz qalacağam. Özümə yenicə tülkü dərisindən palto almışdım. Pulunu az-az verirdim. Vaxtı keçəcək... Hər şey bitdi... – O ağladı.
- Gəl, Marta, – Rolanda dilləndi.
- Məni bir də götürməyəcəklər! Bilirəm... – Marta hıçqırmağa başladı. – Bundan sonra götürməyəcəklər! Heç vaxt götürməzlər... Küçələrdə qalacağam... Hamısını o əclaf elədi...
- Götürəcəyik. Sən çox xeyir verirdin. Müştərilərin səndən xoşu gəlir.
- Doğrudan? – Marta başını qaldırdı.
- Əlbəttə! Gəl, gəl...

Marta Rolanda ilə getdi. Ravik onların arxasınca baxdı. Onu daha götürməyəcəklər! Madam işini çox ehtiyatla tutan adam idi. Onun yeri, uzaqbaşı, Blondel küçəsindəki ucuz fahişəxanalar ola bilərdi. Sonra küçə fahişəsi... Lap sonrasını narkoman, xəstəxana, gül, ya da siqaret alveri... Bəxti gətirsə, bəlkə də, müftəxor bir oğraşa rast gələcək, o da bunu döyəcək, hesabına bir az yaşayandan sonra it kimi qovacaq...

«İnternosional» mehmanxanasının yeməxanası zirzəmidə idi. Buna görə də sakinləri ona «katakomba» deyirdilər. Gündüzlər həyəətə baxan pəncərələrin qalın, tutqun şüşəsindən içəri zəif işıq süzülürdü. Qışda isə, gərək, həmişə lampa yandırılırdı. Bura, eyni zamanda, papiros çəkmək, yazı yazmaq, iclas keçirmək üçün zal, həm də sənədi olmayan mühacirlərin ehtiyat yolu idi. Polis gələndə, onlar buradan həyətdəki qaraja keçir, oradan da küçəyə çıxırdılar.

Ravik «Şəhrizad» adlı gecə barının qapıçısı Boris Morzovla «katakomba»nın küncündə oturmuşdu. Sahibə buranın adını «Palma zalı» qoymuşdu. Nazik qıçlı stolun üstündəki çəlləkdə əkilmiş palma qurumuş, yarpaqları saralmışdı, lap axır nəfəsi idi... Morzov on beş il idi ki, Parisdəydi. Birinci Dünya müharibəsindən qaçaq düşmüşdü və «mən qvardiya zabiti olmuşam», «zadəgan nəslindənəm» – deyə öyünən ruslardan deyildi.

Onlar şahmat oynayırdılar. «Katakomba» tamamilə boş idi, tək-cə bir stolun arxasında adamlar oturmuşdular. Onlar da içir, ucadan danışır, bütün vaxtı sağlamlıq deyirdilər. Morozov əsəbiləşərək onlara baxdı:

– Bəlkə, sən biləsən, Ravik, bu, nə səs-küydür? O mühacirlər niyə gedib yatmırlar? Ravik güldü:

– O gündə oturan mühacirlərlə əlaqəm yoxdur. Ora mehmanxananın faşist bölməsidir.

34

– İspanlardır? Axı sən orada olmusan, elə deyil?

– Elədir. Ancaq onların tərəfində deyildim. Bir də ki, mən həkim kimi olmuşam. Bunlar faşist cildinə girmiş monarxistlərdir. O, təşkilatın tör-töküntüsüdür. Çoxu qayıdıb gedib, bunlar isə hələ qəti qərara gələ bilməyənlərdir. Deyirlər, Franko çox kobuddur. Vaxtilə ispanları qırıb-çatan marvarlar isə veclərinə deyil.

Morozov fiqurları düzdü:

– Çox güman ki, onlar indi Gernikanın vəhşicəsinə bombardman edilməsini, ya da italyan, alman pulemyotlarının şaxtaçılar, kəndlilər üzərindəki «qələbə»sini qeyd edirlər. Bu qoçaqları birinci dəfədir burada görürəm.

- Çoxdan buradadırlar. Ona görə ki, burada çörək yemirsən.
- Özün burada yeyirsən?
- Xeyr.

Morozov irişdi:

– Yaxşı, – dedi, – mənim növbəti sualımdan da, sənə verəcəyin cavabdan da yan keçək. Çünki bilirəm, ikimizin də xətrimizə dəyəcək. Mənə nə dəxli, istəyir lap burada doğulmuş olsunlar, bir az yavaş danışsınlar. Hə, oyandım, bu da gözəl qədim vəzir qambiti...

Ravik də vəzir piyadasını irəli çəkdi. İlk gedişləri çox tez elədilər. Sonra Morzov fikirləşməyə başladı:

– Burada Alyoxin variantı var...

İspanlardan biri onlara tərəf gəldi. Gözləri az qala bir-birinin içində idi. Stolun yanında dayandı. Morozov narazılıqla onu süzdü. İspan güclə ayaq üstə dururdu.

– Cənablar, – deyərək o, nəzakətlə sözə başladı. – Polkovnik Qomes rica edir ki, onunla bir qədər şərab içəsiniz.

– Cənab, – Morozov da eyni nəzakətlə cavab verdi, – biz indi Parisin XVII Rayonunun çempionatını oynayırıq. Səmimi-qəlbdən təşəkkür edirik, ancaq hələ gələ bilməyəcəyik.

İspan özünü o yerə qoymadı. Ravikə elə təntənə ilə müraciət etdi ki, deyərdin, II Filippin sarayındadır:

– Siz bu yaxınlarda polkovnik Qomesə lütfkarlıq göstərmisiniz, ona görə də getməmişdə qabaq sizinlə bir qədər içmək istəyir.

– Oyundaşım sizə dedi ki, oyunu bu gün qurtarmalıyıq. Polkovnik Qomesə mənim təşəkkürümü yetirin. Çox təəssüf edirəm...

İspan baş əyib getdi. Morozov qımışdı:

– Lap təzə mühacirətə gələn ruslara oxşayır. Boğulan adam saman çöpündən yapışan kimi, onlar da ad-sanlarından, ədallarından yapışırlar. Sən o qottentota neyləmişən ki?

– Bir dəfə ishal dərmanı yazmışam. Latın ölkələrində yeməyin tez həzm olunmasına çox fikir verirlər.

– Pis deyil! – Morozov göz vurdu. – Bu, demokratların çoxdankı zəif cəhətidir. Həmin şəraitdə faşist demokrata əzab vermək üçün arsen yazardı.

İspan təzədən qayıtdı.

– Mənim adım baş leytenant Navarrodur, – o, çox içdiyini gizlətməyə çalışan adamlar kimi ağır-ağır danışdı. – Polkovnik bu gecə Parisi tərk edir.

Generalissimus Frankonun şöhrətli ordusunda xidmət üçün İspaniyaya qayıdır.

35

Buna görə də sizinlə İspaniyanın azadlığı, İspaniya ordusu şərəfinə bir qədər içmək istəyir.

– Oberleytenant Navarro! – Ravikin cavabı çox qısa oldu. – Mən ispan deyiləm.

– Bilirik! Siz almansınız. – Navarro müəmmalı bir təbəssümlə gülümsədi. – Elə buna görə də polkovnik sizinlə içmək arzusundadır. Almaniya ilə İspaniya dostdur. Ravik Morozova baxdı. Çox gərgin vəziyyət yaranmışdı. Morzovun dodaqları əsirdi:

– Oberleytenant Navarro, çox təəssüflər olsun ki, doktor Raviklə bu partiyanı

qurtarmalıyıq. Nəticə bu gün teleqrafla Nyu-Yorka və Kəlküttəyə çatdırılmalıdır.

– Cənab, – Navarro soyuq tərzdə dilləndi. – Sizin imtina edəcəyinizi onsuz da bilirdik, Rusiya İspaniyanın düşmənidir. Əslində, dəvət təkcə doktor Ravikə aid idi. Onunla bir yerdə oturduğunuz üçün sizə də deməli olduq.

Morozov udduğu atı iri, dərin ovcunda sıxaraq, Ravikə baxdı:

– Bu oyunu qurtarmaq vaxtı deyil?

– Elədir, – Ravik geri döndü. – Mənə elə gəlir, çıxıb getsəniz, daha yaxşı olar, cavan oğlan. Sovetlərin düşməni olan polkovnik Morozovu nahaq təhqir edirsiniz.

– O cavab gözləmədən şahmat taxtası üzərinə əyildi. Navarro bir anlığa nə edəcəyini bilmədi, sonra aralandı. Ravik dedi:

– Sərxoşdur. Bir də ki latın ölkələrindən olanların çoxu kimi, bunda da yumor hiss yoxdur. Ancaq bu o demək deyil ki, bizdə də olmasın. Ona görə də səni polkovnik elədim. Ancaq eşitdiyimə görə, miskin bir oberleytenant olmusan. Heç rəva görməzdim ki, rütbəcə Qomesdən aşağıda durasan.

– Çox danışma, bala! Başım ona qarışdı, Alyoxin variantını düz oynamadım.

Deyəsən, zabit əldən gedir. – Morozov başını qaldırdı – İlahi, biri də gəlir! Özü də başqa yavərdir. Nə sırtıq adamlardır!

– Polkovnik Qomesin özüdür, – Ravik geriye söykənilib yerini rahatladı. – İndi iki polkovnikin mübahisəsi başlayacaq!

– Özü də çox qısa olacaq, oğul bala!

Polkovnik Navarrodan da quru idi. Morozovdan yavərinin səhvinə görə üzr istədi.

Üzürxahlıq qəbul olundu. Lakin birdən, hər şey öz yoluna qoyulandan sonra, polkovnik xüsusi bir təntənə ilə barışıq əlaməti kimi Frankonun sağlığına bədə qaldırmağı təklif etdi. Bu dəfə Ravik razılaşmadı.

– Axı siz müttəfiq alman kimi... – Polkovnik lap karıxdı.

– Polkovnik Qomes, – Ravik yavaş-yavaş hövsələdən çıxırdı. – Qoyun hər şey olduğu kimi qalsın. Kimin sağlığına istəyirsiniz için, mən isə şahmat oynayıram. Polkovnik bir anlığa fikrə getdi.

– Demək, siz onda...

– Yaxşısı budur, çox dərinə getməyin, – Morozov onun çözüünü kəsdi. – Yoxsa, boş mübahisələr başlanacaq.

Qomes lap pərt olmuşdu:

– Ancaq siz gərək, ağqvardiyaçı, çar zabit kimi buna...

– Heç nə eləməli deyilik! Biz vaxtı keçməmiş adamlarıq. Dünyagörüşümüz də başqadır, ancaq buna baxmayaraq, bir-birimizin başını yarmalı deyilik.

Qomes, sanki, hər şeyi yenidən anlamağa başladı, özünü düzəltdi.

– Aydınır!.. – qırıq-qırıq dedi. – Nərmanazik, demokratik...

36

– Əzizim, iki gözüm, – Morozov birdən özündən çıxdı. – Rədd olun! Siz çoxdan rədd olub getməli idiniz! Düz İspaniyaya! Döyüşə! Yerinizə almanlarla italyanlar vuruşur! Xoş getdin! – O ayağa durdu. Polkovnik Qomes bir addım geri çəkildi, döyükə-döyükə Morozovun üzünə baxdı. Əsgərsayağı geri dönüb, öz stoluna tərəf getdi. Morozov təzədən oturub, köks ötürdü, xidmətçi qızı çağırırdı:

– Bizə iri qədəhlərdə iki kalvados gətirin, Klarisse.

Qız başını tərpətib getdi.

– Bu əsl əsgər dəyanəti oldu! – Ravik güldü. – Adam sərxoş olanda, adi düşüncə tərzi də, namus haqqındakı mürəkkəb təsəvvürlər də başa bəla olur.

– Bilirəm... Odur, biri də gəlir. Bu lap kef oldu ki! İndi kimdir? Franko özü? Gələn Navarro idi. O, stolun iki addımlığında dayanıb üzünü Morozova tutdu:

– Polkovnik Qomes sizi duələ çağırma bilmədiyinə çox təəssüflənir, çünki bu gecə Parisi tərk edir. Bir də onun getdiyi məqsəd polisdə get-gələ düşməkdən daha vacibdir. – Sonra Ravikə tərəf döndü: – Polkovnik Qomes verdiyiniz məsləhətin haqqını göndərüb. – O, bükülü beşfranklığı stolun üstünə atıb getmək istədi.

– Bircə dəqiqə! – Morozov onu saxladı. Həmin anda Klarisse, əlində məcməyi gəldi. Morozov kalvados qədəhlərindən birini götürüb ani nəzərdən keçirdi, başını bulayıb, təzədən yerinə qoydu, sonra stəkanların birini götürüb, içindəki suyu Navarronun üzünə atdı. – Bu, sizi ayıldar! – O, çox sakit danışdı. – Gələcək üçün yadda saxlayın ki, pulu belə tullamazlar. İndi isə cəhənnəm olun! Balqabaq... Navarro heyratından donub qalmışdı. Sonra üz-gözü sildi. Bu vaxt o biri ispanlar da gəldilər. Dörd nəfər idilər. Morozov yavaş-yavaş qalxdı. O, ispanların hamısından boyca uzundu. Ravik yerindən tərpənmir, Qomesə baxırdı:

– Özünüzü gülünc vəziyyətə salmayın, – dedi, – heç biriniz ayıq deyilsiniz, heç nə də eləyə bilməyəcəksiniz. İkicə dəqiqənin içində xurd-xəşil olarsınız. Ayıq olsaydınız da, bir şey eləyə bilməzdiniz. – O, birdən ayağa durub, cəld Navarronun qolundan yapışdı, onu fırladıb Qomesə tərəf atdı. Qomes tez yana çəkildi.

– İndi isə bizdən əl çəkin. Sizi çağırub gətirməmişik, – deyərək Ravik beş franklığı stolun üstündən götürüb məcməyi qoydu: – Bu da sizin olsun, Klarisse. O cənablar verir.

– Birinci dəfədir, onlardan nəsə qoparıram. Çox sağ olun!

Qomes ispanca nəsə dedi. Beşi də geri dönüb stollarına tərəf getdi.

– Heyif! – Morozov dilləndi. – Bu qoçaqların dərslərini yaxşıca verərdim. Ancaq sənə görə olmaz, ay yurdsuz-yuvasız yetim! Hərdən belələrinin cavabını verə bilməyəndə yanıb - tökülmürsən?

– Belələri heç! Mənim işim başqaları ilədir.

Küncdəki stoldan ispanca sözlər eşidildi. Onların beşi də ayağa qalxıb üç dəfə «Viva» (3) dedi. Qədəhləri cingilti ilə stolun üstünə qoyub, əsgəri addımlarla zaldan çıxdılar.

– Az qaldı, bu cür gözəl kalvadosu onun üzünə çırpım, – Morozov qədəhi götürüb başına çəkdi. – İndi Avropada belələri ağalıq eləyir. Görəsən, biz də keçmişdə bunlar kimi balqabaq olmuşuq?

– Olmuşuq...

Onlar, təxminən, bir saat oynadılar. Birdən Morozov başını qaldırdı:

– Çarlz gəlir, – dedi, – deyərsən, sənənlə işim var.

Ravik də başını qaldırdı. Növbətçinin yanında əl buyruqçusu işləyən oğlan onlara tərəf gəlirdi. Əlində balaca bir bağlama vardı.

– Bu, sizə çatacaq, – dedi.

– Mənə? – Ravik bağlamaya baxdı. Lap balaca idi və nazik kağıza bükülüb sarınmışdı. Üstündə ünvan yazılmamışdı.

– Mənə bağlama gələsi deyil, səhv düşüb. Kim gətirdi?

- Bir qadın... xanım... – oğlan kəkələdi.
- Qadın, yoxsa xanım? – Morozov soruşdu.
- Belə... yəni həm ondan, həm də bundan...
- Morozov güldü:
- Sən nə fərasətli oğlan imişsən!
- Burada ad yazılmayıb. Özü dedi ki, mənə çatacaq?
- Elə demədi... Ad çəkmədi... Dedi ki, burada yaşayan həkimə ver. Siz o xanımı tanıyırsınız.
- Özü dedi?
- Xeyr... – oğlan kəkələdi, – bu yaxınlarda sizinlə gecə gəlmişdi...
- Düz deyirsən, Çarlz, hərdən mənimlə buraya qadınlar gəlir. Ancaq yadında saxla ki, ağzımöhkəmlik mehmanxana işçisinin birinci vəzifəsidir. Ağzıyırıqlıq bu geniş dünyanın incə-mincə kavalərləri üçündür.
- Bağlamanı aç, – Morzov sözə qarışdı. – Səninki olmasa da, aç! Onsuz da fani dünyada bundan da betər günah işlər tutmuşuq.
- Ravik gülüb, bağlamanı açdı. Nəsə balaca bir şey idi. Gördü ki, o qadının otağında gördüyü ağacdən yonulmuş madonna fiqurudur. Fikrə getdi. Adı nə idi?
- Madeline... Mad... Yox, yadından çıxmışdı. Nəsə buna oxşar idi. Kağızı bir də yoxladı. Məktub yox idi.
- Yaxşı, – oğlana tərəf döndü – düzdür, mənə çatacaq.
- Madonnanı stolun üstünə qoydu. O, şahmat fiqurlarından seçilirdi.
- Rusdur?
- Yox. Mən də əvvəlcə elə bildim rusdur. – Ravik gördü ki, dodaq boyasını fiqurdan siliblər. – İndi bunu neyləyim?
- Bir yerə qoy. Çox şeyi qoymağa yer tapılır. Bu dünyada hər şey üçün yer, nə qədər istəsən var. Təkcə adamlara çatmır.
- Deyəsən, kişini basdırıblar.
- Həmin qadındır?
- Hə.
- Heç onunla maraqlanmısan?
- Yox.
- Qəribədir, həmişə bizə elə gəlir ki, nəsə eləmişik, ancaq önündəki çıxılmaz vəziyyətdə olanda heç nə eləmirik.
- Mən xeyirxah xidmətlər bürosu deyiləm, Boris. Bundan da dəhşətliyini görmüşəm, ancaq heç nə eləməmişəm. Onun vəziyyəti indi niyə çətin olmalıdır ki?
- Ona görə ki, yalqız qalıb. İndiyə kimi kişi, ölmüş də olsa, yanında idi. O, yerin üzündə idi. İndisə altındadır, getdi... daha qayıtmayacaq. Bu da – Morozov fiquru göstərdi, – təşəkkür üçün deyil. Kömək istəyir.
- Heç nədən xəbərim olmayıb, onunla yatmışam. İndisə unutmaq istəyirəm.

- Boş-boş danışma! Məhəbbət olmayan yerdə belə şeylər çox olur. Mən bir qadın tanıyırdım, deyirdi ki, kişiye «sən» – deyə müraciət etməkdənsə, onunla yatmaq asandır. – Morozov bir az irəli meyilləndi və onun yekə, daz başı işıqda parıldadı.
- Yadında saxla, Ravik, əgər imkanımız varsa, bacarana qədər mehriban olmalıyıq. Çünki hələ çox belə cinayətlər edəcəyik. Heç kim eləməsə də, mən edəcəyəm.

Yəqin, sən də eləyəcəksən.

– Elədir.

Morozov əlini qurumuş palmanın üstünə qoydu. Ağac asta-asta yırgalandı.

– Həyat, kiminsə hesabına yaşamaq deməkdir. Biz hamımız bir-birimizdən yeyirik. Ancaq insanda, hərdən də olsa, xeyirxahlıq qığılıcımlı olur, gərək, ona toxunmayasan, qoyasan qala. Yaşamaq çətinləşəndə, o, köməyə gəlir.

– Yaxşı, sabah ona dəyərəm.

– Çox gözəl! Elə mən də bunu istəyirdim. Deyişməyi də qırağa qoy! Ağalarla kim oynayacaq?

V

Mehmanxana sahibi Raviki o o dəqiqə tanıdı.

– Xanım otağındadır, – dedi.

– Gəldiyimi ona deyə bilərsiniz?

– Otaqda telefon yoxdur. Özünüz də çıxı bilərsiniz.

– Hansı otaqdır?

– İyirmi yeddi.

– Adını da unutmuşam. Necə idi?

Kişi heç təəccüblənmədi:

– Madu. Joan Madu. – Sonra əlavə etdi: – İnanmıram, bu əsl adıdır. Deyəsən, təxəllüsüdür.

– Necə yəni təxəllüsüdür?

– Bizdə aktrisa kimi qeyd olunub. Elə deyil?

– Bilmirəm. Mən bir aktyor tanıyırdım, adını Qustav Şmidt deyirdi. Əsl adı Aleksandr Mari Qraf fon Sambona idi. Qustav Şmidt təxəllüs götürmüşdü. Heç aktyor təxəllüsünə oxşamır. Düz demirəm?

Kişi təslim olmaq istəmədi:

– İndi belə şeylər çox olur, – dedi.

– O qədər də çox olmur. Tarixinə baxsanız, görərsiniz ki, biz çox sakit bir zamanədə yaşayırıq.

– Təşəkkür edirəm, mənə bəs eləyir.

– Mənə də! Ancaq insan, gərək, hər şeydə təsəlli axtarsın. İyirmi yeddi dediniz?

– Bəli, müsyö.

Ravik qapını döydü. Cavab gəlmədi. Bir də döyəndə boğuq səs eşidildi. Açıq kimi qadını gördü. Divarın yanındakı çarpayıda oturmuşdu, başını ağır-ağır qaldırdı. Geyinib-keçinmişdi. Əynindəki onda Ravikin gördüyü göy paltar idi. Bəlkə də, başı-gözü dağınıq, xalatda uzanmış olsaydı, belə tənha, belə yalqız görünməzdi. İndi heç bir səbəb olmadan, boş yerə, yalnız adət xatirinə belə geyinib-keçinməsi Ravikin ürəyini göynətdi. Bu, ona yaxşı tanış idi: yüzlərlə adamın beləcə

39

oturduğunu, yüzlərlə qaçqının bu cür qəribliyini, qəmginliyini çox görmüşdü.

Miskin bir təsəlli idi, belə oturub nə edəcəklərini bilmirdilər və onları yaşadan da adətlər idi.

Qapını arxasınca çəkdi.

– Çox güman ki, mane olmadım, – dedi və o dəqiqə də hiss elədi ki, bu sözlərin yeri deyildi. Bundan sonra qadına nə mane ola bilərdi? Mane olmalı bir şey

qalmamışdı.

Şlyapasını stolun üstünə qoydu.

– İşləri yoluna qoya bildiniz?

– Bəli. Çox deyildi...

– Çətin olmadı ki?

– Xeyr.

Otaqdakı yeganə kresloya oturdu. Kreslonun yayları cırıldadı və Ravik hiss elədi ki, biri qırılıb.

– Getmək istəyirdiniz? – Ravik soruşdu.

– Bəli... Nə vaxt olsa... Sonra... Gedəsi yerim də yoxdur. Elə-belə... Özgə neyləyəsiyəm ki?

– Heç nə. Düz eləyirsiniz. Hələlik belə lazımdır. Parisdə heç kəsi tanımırırsınız?

– Xeyr!

– Heçcə kəsi?

Qadın başını ağır-ağır qaldırdı:

– Sizdən, mehmanxana sahibindən, xidmətçidən, qulluqçu qızdan başqa... heç kəsi. – O, acı-acı gülümsədi. – Çox deyil, eləmi?

– Elədir. Bəs o... – Ravik ölən kişinin adını xatırlamağa çalışdı, ancaq yadına düşmədi.

– Xeyr, Raçinskinin burada tanış yox idi. Ya da, ola bilsin ki, mən görməmişəm. Elə bura çatan kimi xəstələndi.

Ravik çox qalmaq istəmirdi. Ancaq qadını bu vəziyyətdə görəndən sonra fikrini dəyişdi.

– Şam eləmisiniz?

– Xeyr, ac deyiləm.

– Bu gün bir şey yemisiniz?

– Bəli, günorta yemişəm. Gündüzlər çətin deyil, ancaq axşam...

Ravik yan-yörəsinə baxdı. Tənhalıq, payız soyuğu bu balaca, bomboş otağı başına götürmüşdü.

– Getmək vaxtıdır, – dedi, – gəlin çıxaq, bir yerdə şam eləyək.

Ravik gözləyirdi ki, qadın etiraz edəcək. Elə oturmuşdu ki, deyərdin, heç nə istəmir və heç nə də onu yerindən tərpədə bilməz. Ancaq o, tez durub plaşını götürdü.

– Belə yaramaz, – Ravik dilləndi. – Plaş çox nazikdir. Qalın paltarınız yoxdur?

Bayır soyuqdur.

– İndicə yağış yağırdı...

– Yağış yenə də yağır. Ancaq soyuqdur. Altından bir şey geyə bilməzsiniz? Başqa paltonuz yoxdur? jaket də olar...

– jaketim var.

40

O, iri çamadana tərəf getdi. Ravik gördü ki, heç nəyə əl vurmayıb. Qadın çamadandan qara rəngli bir jaket çıxarıb, onu sığalladı. Dümdüz, qəşəng çiyinləri var idi. Sonra bareti götürdü. Əvvəlcə jaketi, üstündən də plaşı geydi.

– Belə yaxşıdır?

– Bayaqlına baxanda, çox yaxşıdır.

Onlar pilləkəni düşdülər. Mehmanxana sahibi getmişdi. Onun əvəzinə açarlar asılan yerdə növbətçi oturub məktubları yerəbəyer edirdi. Ondan sarımsaq iyi gəlirdi. Yanında səssiz-səmirsiz oturan xallı pişik də kişiyə baxırdı.

Küçəyə çıxanda Ravik soruşdu:

– Yenə də aclıq hiss eləmirsiniz?

– Bilmirəm. Deyəsən, o qədər də yox...

Ravik əl eləyib taksi çağırırdı.

– Yaxşı, onda «Bel Aror»a gedək, – dedi, – orada yüngül yeməklər olur.

«Bel Aror» restoranında seyrəklik idi, çünki gecə yarıdan keçmişdi. Onlar ikinci mərtəbədə balaca, alçaq tavanlı zalda boş stol seçirdilər. İçəridə onlardan başqa bir kişi ilə qadın oturub pendir yeyirdilər. Arıq bir kişi də təkcə əyləşib, qabağına xeyli dəniz iblizi yığmışdı. Xidmətçi gəlib, bulaşmış örtüyə narazılıqla baxdı, onu dəyişəsi oldu.

– İki qədəh araq, – Ravik sifariş verdi, – soyuğundan. – Sonra qadına tərəf döndü:

– Bir az içək, qəlyanaltı götürək. Zənnimcə, sizin üçün belə daha yaxşı olar. Bu restoran «Hors d'oeuvres» (4) ilə məşhurdur. Başqa heç nə olmur. Adam özü də istəmir. İstisi də, soyuğu da nə qədər istəsən, var, hamısı da çox yaxşıdır.

Baxarıq...

Xidmətçi arağı gətirib, dəftəçəsini çıxardı.

– Bir qrafın də «Vin rose» (5). «Anjun»uz var?

– Açığı var, çəhrayıdır... Baş üstə, müsyö, – Xidmətçi getdi. Qapıda başına lələkli qırmızı şlyapa qoymuş bir qadınla toqquşdu. Qadın onu itələyib, qabağına dəniz iblizi yığmış kişiyə tərəf getdi.(

– Albert! – dedi. – Ay əclaf...

– S.. s.. s, – deyə Albert ətrafına boylandı.

– «S.. s.. s»nədir? – Qadın yaş çətirini stolun üstünə qoyub oturdu. Albert heç kefini də pozmadı.

– Cheire (6), – deyib nəsə pıçıldamağa başladı.

Ravik gülümsəyib, qədəhini götürdü:

– Gəlin bunu birdəfəyə içək, – dedi, – nuş olsun!

– Nuş! – deyə Joan da içdi.

Qəlyanalıtını əl arabasınada gətirdilər.

– Nə buyuracaqsınız? – Ravik qadına baxdı. – Zənnimcə, mən özüm seçsəm, yaxşı olar.

O, bir boşqab doldurub qadının qarşısına qoydu.

– Eybi yoxdur, xoşunuza gəlməsə də olar. İndicə yenə gətirəcəklər. Bu, hələ başlanğıcdır.

Bir boşqab özü üçün doldurub, qadına fikir vermədən yeməyə başladı. Birdən hiss elədi ki, o da yeyir. İri dəniz xərçənglərindən birini təmizləyib qadına uzatdı:

41

– Bunun dadına baxın, xırdalarından beləsi yaxşıdır, – dedi. – İndi «Pate Maison» (7) götürün. Ağ çörəklə əla olur. Sonra da şərab. Turş şərab... Sərindir...

– Sizi çox əziyyətə saldım...

– Bəli, lap restoran xidmətçisi kimi qulluq edirəm, – Ravik güldü.

– Xeyr, doğrudan, əziyyətə salmışam.

– Çörəyi tək yeyə bilmirəm, vəssalam. Mən də sizin kimi...

– Mən yaxşı yoldaş deyiləm.

– Niyə? – Ravik etiraz etdi. – Yemək üçün əla yoldaşlığınız var. Boşboğaz adamlardan, ucadan danışanlardan zəhləm gedir.

O, Albertə tərəf baxdı. Həmin anda qırmızı şlyapalı qadın əlindəki çətiri stola vuravura

ucadan nə üçün əclaf olduğunu ona başa salırdı. Albert isə səbirlə qulaq asır, heç nəyi vecinə almırdı.

Joan xəfifcə gülümsədi:

– Mən elə şeyi bacarmaram.

– Budur, yenə gətirdilər. İndi başlayaq, yoxsa əvvəlcə bir siqaret çəkək?

– Siqaret yaxşıdır.

– Oldu. Bu gün yaxşısını götürmüşəm. Ondaqı qara tənbəki deyil...

Qadının siqaretini yandırdı. Joan geri söykənib, dərin bir qullab vurdu, diqqətlə Ravikə baxdı.

– Beləcə oturmaq nə yaxşıdır! – dedi və Ravikə birdən elə gəldi ki, o, indicə ağlayacaq...

Qəhvəni «Kolize» kafesində içdilər. «Yelisey çölləri»nə baxan böyük zal dolu idi və onlar aşağıda – barda boş yer tapıb oturdular. Divarların yuxarı tərəfində şüşə qəfəslər asılmışdı, içəridə tutuquşular oturmuşdu, alabəzək tropik quşlar isə o yanbu

yana uçuşurdular.

– İndi nə edəcəyini fikirləşmişsinizmi? – Ravik soruşdu.

– Xeyr, hələ yox.

– Bura gələndə müəyyən bir məqsədiniz var idi?

Qadın tərəddüd etdi:

– Xeyr, elə bir məqsədim yox idi.

– Soruşmaq xatirinə soruşmuram.

– Bilirəm. Deyirsiniz ki, nəsə işləsə məşğul olmalıyam. Özüm də istəyirəm. Hər gün də fikirləşirəm. Ancaq...

– Mehmanxana sahibi deyirdi ki, aktrisasınız. Mən maraqlanmırdım, özü dedi... Adınızı soruşanda...

– Adımı unutmuşdunuz?

Ravik baxışlarını qaldırdı. Qadın da sakitcə ona baxırdı.

– Bəli. Kağız yadımdan çıxıb mehmanxanada qalmışdı. Nə qədər elədim, yadıma düşmədi.

– İndi bilirsiniz?

– Bəli. Joan Madu.

– Mən tanınmış aktrisa deyiləm. Həmişə xırda rollarda çıxış etmişəm. Axır zamanlar isə heç oynamamışam. Fransızca da yaxşı danışa bilmirəm.

– Bəs hansı dili yaxşı bilirsiniz?

42

– İtalyan dilini. Orada böyümüşəm. Bir az da ingiliscə, rumınca danışa bilirəm. Atam rumın idi. Ölüb. Anam isə ingilisdır, hələ də İtaliyada yaşayır. Ancaq yeriniyurdunu

bilmirəm.

Ravik onun dediklərinin çoxunu eşitmirdi. Yaman darıxırdı və indi nə edəcəyini də bilmirdi.

– Başqa heç nə əlinizdən gəlmir? – deyə nəsə demək xatirinə soruşdu. –

Oynadığınız xırda rolları demirəm...

– Gəlir. Ancaq onlar da bunun kimi şeylərdir... Oxumağı, oynamağı da bir az bilirəm...

Ravik şübhəli nəzərlərlə onu süzdü. Heç deməzdin belə işlər əlindən gəlir. Onda nəsə bir ölgünlük, məchulluq vardı və gözəgəlimli deyildi. Heç aktrisa da oxşamırdı. Halbuki bu, əsassız söz deyildi.

– Belə şeyləri burada da eləmək olar, – dedi, – bunun üçün fransız dilini gözəl bilmək lazım deyil.

– Elədir. Ancaq, gərək, onu tapasan. Tanış olmayanda, çətindir.

Ravik birdən Morozovu xatırladı. «Şəhrizad»... Özüdür ki, var! Morozovun belə şeylərdən başı çıxmalıdır. Bu fikir beyninə yaman batdı. Onu bu nəmli-yağışlı gecədə bura gətirən o olub, indi də qoy yaxasını ondan özü qurtarsın. Boris, əvvəlxır,

nəyə qadir olduğunu göstərməli idi.

– Rusca bilirsiniz? – deyə soruşdu.

– Lap az. Bir-iki mahnı bilirəm. Qaraçı mahnılarıdır. Rumın mahnılarına oxşayır. Niyə soruşursunuz?

– Belə işlərdən başı çıxan bir nəfər tanıyıram. Bəlkə, köməyi dəydi. Ünvanını verərəm.

– Qorxuram bir şey çıxmasın. Teatr sahiblərini yaxşı tanıyıram, onlara deməyin xeyri yoxdur.

Ravik gördü ki, qadın onun belə asan yolla qurtarmağa çalışdığını duydu. Həqiqət olduğu üçün etiraz etdi:

– Mən dediyim adam teatr sahibi deyil. «Şəhrizad» restoranında qapıçıdır.

Monmartırda rusların gecə kulubudur.

– Qapıçı? – Joan Madu başını qaldırdı. – Bu, başqa məsələ! Qapıçılar onlardan çox bilir. Buradan bir şey çıxar. Onu yaxından tanıyırsınız?

– Bəli.

Qadının birdən-birə belə işgüzar tərzdə danışması Raviki heyrləndirdi.

– Dostumdur. Adı da Boris Morzovdur, – dedi, – on ildir «Şəhrizad»da işləyir.

Onların proqramı çox böyükdür, tez-tez dəyişir. Morozov inzibatçı ilə yaxındır.

«Şəhrizad»da olmasa, başqa yerdə bir şey tapar. İstəyirsiniz, gedin.

– Bəli. Nə vaxt gedim?

– Ən yaxşısı axşam saat doqquzdur. Onda iş olmur, sizə vaxt tapar. Özüm də deyərəm.

Ravik Morzovun onu yaxşı qarşılayacağını bildiyi üçün əvvəlcədən sevindi.

Birdən-birə özündə rahatlıq duydu. Həmişə hiss elədiyi cüzi məsulliyət yoxa çıxdı.

Bacardığını eləmişdi, sonrasını özü bilərdi.

– Yorulmamışam, – dedi, – ancaq bilirəm ki, mənimlə burada oturmaq sizə xoş deyil. Mənə yazığınız gəldiyi üçün çox sağ olun. Mehmanxanadan qoparıb dərdimi

dağıtdınız. Bu, mənim üçün böyük şey oldu. Neçə gün idi ki, kəlmə kəsməyə adam da yoxdu. İndicə gedirəm. Siz mənə böyük yaxşılıq elədiniz. Bu neçə günün hamısında... Yoxsa, axırım hara çıxardı?!

«İlahi! – Ravik ürəyindən keçirdi. – İndi də belə başladı!» O, narahat halda baxışlarını şüşə qəfəslərə çevirdi. Orada bir göyərçin zorla tutuquşunun belinə çıxmaq istəyirdi. Tutuquşu bu tənhalıqdan elə bezmişdi ki, heç qımıldanmadı, ona əhəmiyyət verməyib, tənbəl-tənbəl dənləməkdə davam etdi.

– Yazıgı gəlmək deyildi, – Ravik dilləndi.

– Bəs nə idi?

Göyərçin sürüşüb tutuquşunun belindən düşdü, lələklərini dimdikləməyə başladı. Tutuquşu da silkindi...

– İndi biz bu köhnə, gözəl «Armanaka»ınızı götürün. Nuş olsun! – Ravik badəsini içdi. – Belə... İndi də bu heyvanxanadan sürüşək. Siz hələ mehmanxanaya getmək istəmirsiniz, elə deyilmi?

Joan Madu başını buladı.

– Yaxşı, onda hara gəldi, gedək. Daha doğrusu, «Şəhrizad»a... içerik... Bu, ikimizə də lazımdır. Həm də oradakı həngamələrə baxarsınız.

Gecə saat üçə yaxın idi, onlar «Milan»ın qabağında dayanmışdılar.

– Yaxşı içə bildinizmi? – Ravik soruşdu.

– «Şəhrizad»da olanda, elə bilirdim, bəsdir. Ancaq indi, bu qapıya baxanda, görürəm ki, az olub.

– Əlac tapılar. Bəlkə, mehmanxanada bir şey oldu. Olmasa, meyxanaların birinə girib alarıq. Gəlin...

Qadın əvvəlcə ona, sonra da qapıya baxdı:

– Gedək, – qətiyyətlə dilləndi, ancaq yerindən tərpənmədi. – Ah, yenə ora... O bomboş otağa...

– Mən də sizinlə yuxarı qalxaram. Bir şüşə də götürərik.

Qapıçı oyandı.

– İçməyə bir şeyiniz var? – Ravik soruşdu.

– «Şampan» qarışıq kokteyl olar? – Qapıçı yuxulu-yuxulu əsnədi.

– Təşəkkür edirəm, bir az tünd olsa yaxşıdır. Konyak olsun. Bir şüşə...

– «Kurvaze», «Mortel», «Eness», «Bisky Dübene»... Hansından?

– Baş üstə, müsyö. Özüm açıb gətirərəm.

Onlar pilləkənlə yuxarı qalxdılar.

– Açarınız var? – Ravik soruşdu.

– Qapı açıqdır.

– Pulunuzu, sənədlərinizi oğurlayırlar.

– Qəsdində duran olsa, bağlayanda da oğurlayırlar.

– O da düzdür. Belə kilidləri açmağa nə var! Ancaq, hər halda, çox asan olmur.

– Bəlkə də... Ancaq tək-tənha küçədən gəlib, açarı götürüb, qapını açıb bomboş otağa girə bilmirəm. Onda, elə bil, qəbrə girirəm. O yerdə ki səni çamadanlardan başqa heç nə gözləmir, ora beləcə açarsız girmək də böyük şeydir.

– Adamı heç yerdə heç nə gözləmir. Gərək, hər şeyi özünə gətirəsən.

– Ola bilər... Ancaq bu da özünü aldatmaqdır.

Joan plaşla beretini çarpayının üstünə atıb, Ravikə baxdı. Avazıymış sifətində iri gözləri işıldaıyır və onlarda qəzəb dolu bir ümitsizlik donub qalmışdı. O bir anlığa beləcə dayandı, sonra əlləri jaketin cibində, balaca otaqda iri addımlarla vargəl

eləməyə başladı. Hər dəfə geri dönəndə, elastik bədəni qıvrılırdı. Ravik diqqətlə ona baxdı. Qadına haradansa güc, coşğun bir şuxluq gəlmişdi və otaq, sanki, ona darlıq edirdi.

Qapı döyüldü. Kişi konyakı gətirdi.

– Cənablar yemək istəmir? Soyutma toyuq, sendviç var.

– O, çox vaxt aparar, qardaş, – deyər Ravik pulunu verib, onu yola saldı. Sonra qədəhləri doldurdu. – Bu da belə!.. Çox sadə, çox da quru! Ancaq çətin anlarda primitivlik yaxşıdır. İncəlik arxayın vaxtlar üçündür. Bir bunu için...

– Bəs sonra?

– Sonra da birini içərsiniz.

– Yoxlamışam, xeyri yoxdur. Tək qalanda sərxoş olmaq da yaxşı deyil.

– Azacıq sərxoş olmaq heç nə eləməz.

Ravik çarpayı ilə üzbəüz divarın yanındakı ensiz, balaca taxtda oturdu. O dəfə bunu görməmişdi.

– Siz köçəndə bu var idi?

Qadın başını buladı:

– Özüm qoydurdum. Çarpayıda yatmaq istəmirdim. Nəsə mənasız görünürdü.

Çarpayı... soyunmaq... hər gün... Kimə, nəyə lazımdır? Səhər çağı da, gündüzlər də birtəhər dözmək olur. Ancaq axşamlar...

– Bir məşğuliyyət tapmaq lazımdır, – Ravik siqaret yandırdı. – Heyif ki, Morozovu tapa bilmədik. Onun istirahət günü olduğunu bilmirdim. Sabah axşam gedin.

Doqquz radələrində... Bir şey tapacaq. Lap mətbəxdə də olsa, işləyin. Onda gecələr boş qalmazsınız. Özünüz belə istəmərdiniz?

– Bəli. – Joan dayandı, konyakını içib, çarpayının üstündə oturdu. – Hər axşam gəzməyə çıxırdım. Adam gəzəndə, yaxşı olur. Elə ki, oturdun, sanki tavan başına uçar.

– Küçələrdə başınıza bir iş gəlməyib ki? Heç sizi soyublar?

– Xeyr. Baxan kimi bilirlər, məndə soymağa bir şey yoxdur. – O, boş qədəhi Ravikə uzatdı. – Bəs yalqızlıq? O qədər kiminləsə söhbət eləmək həsrətində olmuşam ki! Onda, ən azı, bilirsən, sən də adamsan, daha boş-boşuna, mənasız yerə vurnuxmursan. Ən azı, gözlərin kiməsə baxır, kiminsə gözlərini görür. Daha daşa-divara baxmırsan! Ən azı, başqa planetə düşmüş adam kimi tək-tənha küçələri dolaşmırsan... – Saçlarını geri atıb, Ravikin uzatdığı qədəhi aldı. – Heç bilmirəm, bunları niyə danışırım. İstəmirəm, ancaq... Bəlkə də, bu bir neçə günü susduğum üçün belə danışırım, bəlkə də, bu axşam birinci dəfədir ki... – nədənsə dayandı. – Mənə fikir verməyin...

Mən içməklə məşğulam, – Ravik tez dilləndi. – Nə istəyirsiniz, danışın. Gecə vaxtı heç kim eşitməz. Mən özüm özümə qulaq asıram. Sabah hər şey yaddan çıxıb gedəcək. – O, geri söykəndi. Haradansa su şırıltısı eşidildi, qızdırıcıdan səs gəldi. Narın yağış damcıları hələ də asta-asta pəncərəni döyəcləyirdi...

– Qayıdıb işığı söndürəndə, – Joan sözünə davam etdi, – qaranlıq adamın üzünə qara pərdə çəkir. Durub işığı yandırırısan, gözlərini bir nöqtəyə zilləyib baxır, hey baxırısan...

«Deyəsən, sərxoş olmuşam, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Bu gün yaman tez tutdu. Bəlkə, elə otaq özü alaqqaranlıqdır? Yoxsa, həm elədir, həm də belə? Bu, bayaqkı gözəgəlimsiz, rəngi avazıymış qadın deyil. Bax, bu da gözləri... Sifəti... Nəsə mənə baxır. Deyəsən, kölgədir, beynimdəki zəif işıltıdır, onun üzünə düşür. Sərxoşluğun ilk işartısı...»

Joanın dediklərini eşitmirdi. Onsuz da hamısını bilirdi, görmüşdü, daha bəs idi. Yenə tənhalıq – həyatın əbədi nəqarət! O biriləri ilə müqayisədə nə yaxşı idi, nə də pis. Ancaq ondan yaman çox danışirlar. Onsuz da adam gah həmişə tənha olur, gah da heç vaxt. Haradansa qulaqlarına skripka səsi gəlirdi... Alatoranlıq... Budapeşt yamaclarında bağ... Şabalıd ağaclarının kəskin qoxusu... Külək... Çiyinlərinə tərən kimi qonmuş xəyallar... Gözləri qaranlıqda işıldayan xəyallar... Gündüzlə bacara bilməyən gecə... Bütün qadınların gözəl görüdükləri an... Və bir də qanadlarını kəpənək kimi sərmış gecə...

O, baxışlarını qaldırdı...

– Çox sağ olun! – Joan təşəkkür elədi.

– Nəyə görə?

– Qulaq asmaya-asmaya məni danışdırdınız. Yaxşı oldu... Mənə çox lazım idi...

Ravik başını tərpətdi. Gördü ki, Joanın qədəhi boşdur.

– Yaxşı, – dedi, – şüşədəki də sizə qalsın.

Ayağa durdu. Otaq... Qadıq... Vəssalam... Və bir də avazıymış, ölgünləşmiş sifət...

– Gedirsiniz? – deyə Joan yan-yörəsinə boylandı. Elə bil, otaqda kimsə gizlənmışdi.

– Bu da Morozovun ünvanı. Adını da yazıram ki, birdən yadınızdan çıxar. Sabah axşam doqquzda... – Ravik onu resept dəftərçəsinə yazdı, vərəqi cırıb çamadanın üstünə qoydu.

Joan da durmuşdu. O, plaşını və beretini götürdü. Ravik ona baxdı:

– Məni ötürmək lazım deyil, – dedi.

– Ötürürəm. Sadəcə olaraq, burda qalmaq istəmirəm. İndi heç qala bilmərəm. İstəyirəm, bir az gəzəm.

– Ancaq nə vaxtsa yenə qayıtmalı olacaqsınız. Eyni şeydir... Niyə qala bilmirsiniz? Hər şey keçib gedib...

– İndi səhər açılar. Qayıdanda açılmış olacaq. Onda asandır...

Ravik pəncərəyə tərəf getdi. Yağış hələ də yağırdı. Külək onun bomboz tellərini fanarların sarımtıl işığında yelləndirirdi.

– Gəlin bir qədəh də içək, sonra yatın. Belə havada gəzməyə getməzlər. – O, şüşəni götürdü. Qadın lap yanında dayanmışdı.

– Məni burada qoyma... – Joan bu sözləri tələsə-tələsə, yanıqlı-yanıqlı deyəndə, Ravik onun nəfəsini üzündə hiss elədi. – Məni burada tək qoyma. Bircə bu gün... Bilmirəm nə olub... Bircə bu gün! Sabah özümü ələ alacağam, ancaq bu gün bacarmıram. Yaman kövrəlmişəm... Heyim qalмайıb... Yıxılacam... Gərək, məni aparmayaydınız... Bu gün heç olmazdı... İndi tək qala bilmərəm...

Ravik şüşəni ehtiyatla yerə qoyub, qolunu onun əlindən çıxardı.

– Lap uşaqsız! – dedi. – Geci-tezi hamımız buna öyrəşməliyik... – sonra taxtı göstərdi: – Yaxşı, burada yataram. Getməyin də mənası yoxdur. Sabah doqquzda təşrih edəsiyəm. Lap öz evim kimi yataram. O qədər gecə növbəsində qalmışam ki! Razi qaldınız?

Joan başını tərpətdi. Hələ də Ravikin yanında dayanmışdı.

– Gərək, səkkizin yarısında çıxam. Çox tezdir, sizi oyadacağam.

– Eybi yoxdur. Durub sizə səhər yeməyi hazırlayaram.

– Heç nə lazım deyil. Yaxındakı kafedə yeyərəm. Sadə fəhlə kimi romla qəhvə, bir dənə də kökə götürərəm. Sonrası da xəstəxanada... Ejeniyə deyərəm, vanna hazırlayar. Yaxşı, qalaq... İki didərgin bir yerdə... çarpayı sizin olsun. İstəyirsiniz, soyunub yerinizə girənə kimi, aşağı, – o qoca qapıçının yanına gedim.

– Xeyr.

– Qaçmaram! Bizə bəzi şeylər də lazımdır: balınc, adyal...

– Zəngi çalaram, gəlib gətirər...

– Bunu özüm də eləyəyəm, – Ravik düyməni axtardı. – Belə şeyləri kişi eləsə, yaxşıdır.

Qapıçı o dəqiqə gəldi. Əlində konyak şüşəsi tutmuşdu.

Ravik:

– Bizi nə hesab eləyirsiniz? – dedi. – Çox sağ olun, ancaq unutmayın ki, biz müharibədən sonrakı nəslin nümayəndəsiyik. Bir adyal, balınc, bir dənə də mələfə gətirin. Burada qalasız oldum. Bayır soyuqdur, bərk yağır. İkiçə gündür sətəlcəmdən durduğum. Verə bilərsiniz?

– Əlbəttə, müsyö. Elə ağıma gəlmişdi də...

– Yaxşı, – deyə Ravik siqaret yandırdı. – Dəhlizdə gözləyirəm. Astanadakı ayaqqabıları sayacağam. Bu idmanla çoxdan məşğul oluram. – Birdən Joanın baxışlarını öz üzərində hiss elədi. – Qaçmaram! Mən misirli Yusif deyiləm ki, paltomu qoyub qaçam...

Qapıçı şeyləri gətirdi. Raviki dəhlizdə görəndə üz-gözü işıqlandı:

– Belə şeyə təsadüfi halda rast gəlmək olur, – dedi.

– Mən də təsadüfi hallarda belə eləyirəm. Bir ad günündə, bir də milad bayramında. Bura verin, gedəndə özüm apararam. Bu nədir belə?

– İkincisidir. Dediniz, sətəlcəm olmusunuz.

– Əla! Ancaq mən ciyərlərimi konyakla qızışdırıram. – Ravik cibindən pul çıxardı.

– Müsyö, yəqin ki, pijamanız yoxdur. Verə bilərəm.

– Sağ ol, qardaş, – Ravik qocaya baxdı: – Mənə balaca olar.

– Əksinə, lap əyninizə olacaq. Təptəzədir. Öz aramızda qalsın, bir amerikalı pay verib. Ona da bir qadın bağışlayıbmiş. Mən belə şeylər geymirəm. Mənimki tuman-köynəkdir. Lap təzədir, müsyö.

– Yaxşı, gətirin. Baxaq, görək necə şeydir.

Ravik dəhlizdə gözlədi. Qapıların ağzında üç cüt ayaqqabı vardı. Onlardan bir cüt boğazı rezinli çəkmə idi. Həmin otaqdan bərk xorultu səsi gəlirdi. O birilər isə qəhvəyi rəngli kişi ayaqqabısı və dikdaban düyməli, lak qadın çəkmələri idi. Onlar da həmin qapının ağzına qoyulmuşdu və yanaşı dursalar da, elə bil, hərəsi bir dərəcə atılmışdı...

Qapıçı pijamanı gətirdi. Əntiqə şey idi... Süni göy ipəkdən tikilmişdi, üstünə də qızılı ulduzlar çəkilmişdi. Ravik bir xeyli dinməz-söyləməz ona tamaşa elədi.

– Əntiqə şeydir, eləmi? – qapıçı qürur hissi ilə soruşdu.

– Heyif! – Ravik təəssüfləndi. – Bunu seçən qadına məmnuniyyətlə baxardım. –

Pijama lap təzə idi və «Maqazin de Luvr»da büküldüyü kağızdan açılmamışdı.

– Bu gecəlik sizin olsun. Almaq lazım deyil, müsyö.

– Haqqı nə olacaq?

– Nə verəsəniz...

– Fransız deyilsiniz?

– Xeyr, fransızam. Sən-Nazarlıyam.

– Onda amerikanlarla əlaqə sizi korlayıb... Buna baxmayaraq... belə pijamaya nə versən, dəyər.

– Xoşunuza gəldiyi üçün çox şadam. Gecəniz xeyrə qalsın, müsyö. Sabah gəlib xanımdan alaram.

– Səhər tezdən özüm gətirib verərəm. Məni səkkizin yarısı oyadın. Qapını astaca döyün, eşidərəm. Gecəniz xeyrə qalsın...

– Bir buna baxın, – deyə Ravik içəri girən kimi pijamanı Joana göstərdi. – Şaxta babanın palılarına oxşayır. Bu qapıçı lap aləmdir. Hələ geyəcəyəm də! Bir az gülməli görünmək üçün təkcə cəsarət yox, həm də ürək lazımdır.

O, yumşaq taxtda özünə yer düzəltdi. Harada yatmağının fərqi yox idi: ya bura olsun, ya da öz mehmanxanası. Dəhlizdə babat bir vanna otağı tapmışdı və qapıçıdan da təmiz diş şotkası almışdı. Başqa heç nə lazım deyildi. Bu qadın da olsun onun xəstələrindən biri...

O, su stəkanını konyakla doldurdu, qadının yanına qoydu.

– Zənnimcə, bu, sizə bəs eləyər, – dedi, – belə yaxşıdır. Hər dəfə təzədən durub süzəsi olmaram. Şüşə ilə o biri qədər də mənim.

– Qədər lazım deyil, elə ondan içərdim...

– Daha yaxşı. – Ravik yumşaq taxtda yerini rahatladı. Qadının onun yeri ilə maraqlanmaması xoşuna gəldi. İstədiyi də elə bu idi. Allaha şükür ki, bir para evdar qadınlar kimi zəhlətökənlik eləmirdi.

Ravik qədərini doldurub, şüşəni döşəmənin üstünə qoydu.

– Nuş olsun!

– Nuş olsun! Həm də sağ olun ki...

– Hər şey qaydasındadır. Onsuz da, belə yağışda getməyə heç özümün də həvəsim yox idi.

– Yenə yağır?

– Bəli.

Bayırdan gələn zəif tiqqıltı otağa çökmüş sükutu səksəndirirdi. Elə bil, nəse bomboz, qəribə, heç nəyə oxşamayan, kədərini özündən də kədərli bir şey içəri girməyə yol axtarırdı. Sanki, uzaq, pünhan bir xatirə, sonu görünməyən dalğa idi, əvvəllər qabağına qatıb qova-qova gətirdiyi, sonralar hansı adadasa yaddan çıxarıb qoyduğu şeyləri – zərrə qədər insanlığı, işığı, düşüncələri təzədən götürüb aparmaq, haradasa basdırmaq istəyirdi...

– İçmək üçün yaxşı gecədir.

– Bəli. Ancaq tək qalmaq üçün də pis.

48

Ravik bir anlığa susdu, sonra dedi:

– Hamımız buna öyrəşməliyik. Əvvəllər bizi bağlayan tellər indi qırılıb. Biz, sapı qırılmış muncuq kimi, hərəməz bir tərəfə dağılmışıq. İndi heç nə etibarlı deyil. – O, qədəhini təzədən doldurdu. – Uşaq vaxtı bir gecə çəmənlikdə yatmışdım. Yay idi, səma da lap aydın... Yuxuya getməmişdən qabaq gördüm ki, Qütb ulduzu meşələrin qurtaracağında üfəqdən asılıb. Sonra gecənin bir yarısı ayıldım. Qütb ulduzu indi düz başımın üstündə idi. Bu heç vaxt yadımdan çıxmır. Başa düşdüm ki, yer də bir ulduzdur, fırlanır. Bunu eşitmişdim, kitablarda oxumuşdum, ancaq görməmişdim. İndi birinci dəfə hiss elədim ki, doğrudan da, elədir. Yer in nəhayətsiz bir boşluqda səssiz-səmirsiz uçduğunu duydum. Bunu o qədər aydın hiss elədim ki, hətta sürüşüb yıxılmaqdan qorxdum. Bəlkə də, dərin yuxudan ayılıb hələ özümə gəlməmiş nəhayətsiz səmaya birdən-birə baxdığım üçün belə oldu. Onda mənə elə gəldi ki, üstündə dayandığımız yer də çox etibarlı deyil. Elə o vaxtdan da heç möhkəmlənməyib... – Əlindəki dolu qədəhi içdi. – Bu, bəzi şeyləri çətinləşdirsə də, çox şeyi asanlaşdırır... – Joana tərəf baxdı. – Bilmirəm, bəlkə də, yatmısınız. Yorulmusunuzsa, heç cavab verməyin.

– Hələ yox. Beynimin harasına hələ oyaqdır. Həm oyaq, həm də buz kimi...

Ravik şüşəni döşəmənin üstünə qoydu. Otağın isti havasından canına qərribə bir yorğunluq yayıldı. Kölgələr yenə sayrışmağa başladı... Yad otaq... Gecə... Bayırda isə yağışın uzaqlardan gələn təbil səsi kimi yeknəsək şırıltısı... Sonsuzluğun lap qurtaracağında zəif işıq gələn bir koma... Nəhayətsiz heçlikdə közərən mənasız bir işartı... Və bir də gözünü zilləyib danışdığı bir sifət...

– Siz bunu heç hiss eləmisiniz? – deyən soruşdu.

Qadın bir anlığa susdu:

– Eləmişəm, – dedi. – Ancaq belə yox... Başqa cür... Günlərlə kəlmə kəsməyə adam olmayanda, gecələr tək-tənha küçələri dolaşanda... Hər yerdə harasa tələsən, öz ev-eşiyi olan adamlar... Bircə mənim heç nəyim yox idi. Sonra hər şey yavaş-yavaş

dumanlanmağa başladı, elə bil, boğulmuşdum, suyun altında, qərribə bir şəhərdə dolaşırdım.

Pilləkəndən addım səsləri eşidildi. Açar cingildədi, qapı çırpıldı. Sonra su şırıltısı gəldi.

– Heç kəsi tanımırınsınızsa, onda niyə Parisdə qalırsınız? – deyən Ravik hiss elədi ki, yuxu onu yavaş-yavaş aparır.

– Bilmirəm. Bəs hara gedim?

– Qayıdası yeriniz yoxdur?

– Xeyr, gedəsi yerim yoxdur.

Külək yağışı pəncərəyə çırpırdı.

– Bəs Parisə nəyə gəlmişdiniz?

Joan cavab vermədi. Ravikə elə gəldi ki, o yatıb.

– Raçinski ilə Parisə ayrılmağa gəlmişdik. – Qadının sonradan verdiyi bu cavab Raviki heyrləndirmədi. Adamın həyatında elə anlar olur ki, onu heç nə ilə

heyrləndirmək olmur. Üzbəüz otaqda bayaq gələn kişi öyüməyə_____,
qusmağa

başladı. Onun boğuq iniltisi bura gəlirdi.

– Bəs onda niyə bu hala düşdünüz? – Ravik soruşdu.

49

– Çünki o öldü. Öldü! Birdən getdi! Qaytara bilmədim! Öldü! Heç nə eləyə bilmədim! Başa düşmürsünüz? – Joan yerində dirsəklənib, diqqətlə Ravikə tərəf baxırdı.

«Çünki o, səni qabaqladı. Səndən qabağa düşüb, səni tək qoydu». – Ravik ürəyindən keçirdi.

– Mən... Mən, gərək, ona başqa cür olaydım... Mən...

– Unudun getsin! Dünyada peşmançılıqdan mənasız şey yoxdur. Onsuz da heç nəyi geri qaytarmaq olmaz. Yoxsa, hamımız müqəddəs olardıq. Həyat bizə kamillik bəxş eləməyib. Kamillərin yeri muzeydir!

Joan cavab vermədi. Ravik hiss etdi ki, o, qədəhini içib təzədən uzandı.

Fikirləşməyə yenə nəşə var idi... Ancaq yorulmuşdu. Bir də onun üçün nə fərqi, yatmaq istəyirdi. Sabah təşrih etməli idi, bunların ona dəxli yoxdur. Əlindəki boş qədəhi şüşənin yanına qoydu: «Qəribədir... adamın başına nələr gəlmir!..»

VI

Ravik gələndə Lüsüen Martine pəncərənin qarşısında oturmuşdu.

O:

– Hə, necədir? – soruşdu. – Durub gəzmək xoşunuza gəlir?

Qız əvvəlcə ona baxdı, sonra tutqun havaya göz gəzdirdi, təzədən Ravikə tərəf döndü.

– Çox pis havadır. – Yenə Ravik dilləndi.

– Niyə? – Qız etiraz etdi. – Mənim üçün yaxşıdır.

– Nə üçün?

– Ona görə ki, heç yerə çıxması deyiləm.

O, kreslodə büzüşüb oturmuş, çiyinə ucuz, pambıq bir kimono salmışdı. Seyrək dişləri olan arıq, çəlimsiz bir qız idi. Ancaq bu anda o, Ravikin gözündə troyalı Yelenadan da gözəl idi. Onun öz əlləri ilə xilas etdiyi həyat parçası idi. Ancaq çox da öyünməyə dəyməzdi, bundan qabaq birini itirmişdi. Bəlkə, bundan sonra gələn də elə olacaqdı. Axırda belə-belə hamısını itirəcək, özü də onlara qoşulacaq. Ancaq bu qız hələlik xilas edilmişdi.

– Belə havada ona-buna şlyapa daşımaq adama ləzzət verməz. – Bunu Lüsüen dedi.

– Şlyapa daşıyırsınız?

– Bəli, madam Lanver üçün... Atelye Matinon prospektindədir. Saat beşə qədər işləyirdik. Sonra mən onları müştərilərə çatdırıram. İndi altının yarısıdır, gərək, mən yolda olaydım... – O, pəncərədən küçəyə baxdı. – Heyif, yağış kəsdi. Dünən yaxşı idi; yağışdan tut, göyə çıx... İndi kim isə aparır...

Ravik pəncərənin qabağında onunla üzbəüz oturdu. «Qəribədir, – deyə fikirləşdi, – həmişə elə bilirsən ki, ölümün pəncəsindən xilas olanlar ən xoşbəxt adamlardır. Ancaq, demək olar ki, heç biri özünü elə hesab eləmir. Bu da xoşbəxt deyil. Burada kiçik də olsa, möcüzə baş verib, onu isə sevindirən yağışda küçəyə

çıxmamasıdır...»

– Lüsüen, nə yaxşı birbaşa bu xəstəxanaya gəldiniz?

Qız çəkinə-çəkin ona baxdı:

50

– Bir nəfər demişdi.

– Kim?

– Tanış idi.

– Hansı tanış?

Qız tərəddüd elədi. Sonra:

– O da burada olub, – dedi. – Qapıya qədər özüm gətirmişdim. O vaxtdan tanıyıram.

– Bu, nə vaxt olub?

– Mən gələndən bir həftə qabaq.

– Təşrih zamanı ölən qızı deyirsiniz?

– Bəli.

– Bununla belə, yenə bura gəldiniz?

– Bəli, – Lüsüen biganəliklə cavab verdi. – Nə üçün gəlməyəydim ki?

Ravik demək istədiyini uddu. Qızın balaca, donuq sifətinə baxdı. O sifət nə vaxtsa zərif olmuş, sonralar həyat onu belə vaxtsız kobudlaşdırmışdı.

– Siz də əvvəlcə həmin mamaçanın yanına getmişdiniz?

Lüsüen cavab vermədi.

– Bilmirəm, bəlkə də, həkimdir. Arxayınca deyə bilərsiniz. Onu heç tanımıram da...

– Əvvəlcə Mariya getmişdi. Bir həftə qabaq... Bəlkə də, on gün...

– Mariyanın başına nə gəldiyini bilə-bilə yenə ora getdiniz?

– Bəs nə edəydim? Risq etmək lazım idi. Özgə heç kəsi tanımırdım. Uşaq olsa, neyləyərdim? – O, pəncərədən baxdı. Üzbəüz evin eyvanında başına çətir tutmuş bir kişi dayanmışdı. – Mən hələ nə qədər qalacağam, doktor?

– Təxminən iki həftə?

– Hələ iki həftə də?

– Çox deyil ki! Nə olub?

– Hamısı puldur axı?

– Bəlkə, bir-iki gün tezləşdirə bildik.

– Elə bilərsiniz, onun pulunu verə biləcəyəm? O qədər pulum haradandır? Çox bahadır! Günü otuz frank...

– Bunu sizə kim deyib?

– Tibb bacısı.

– Hansı? Hə, əlbəttə, Ejeni...

– Bəli. Hələ deyirdi, təşrihlə sargıların haqqı ayrı olacaq. Onlar çox bahadır?

– Təşrihin haqqını vermisiniz.

– Deyir ki, çox azdır.

– Tibb bacısı belə şeyləri dəqiq bilməz, Lüsüen. Sonra doktor Veberin özündən soruşsanız, yaxşı olar.

– İndidən bilsəm, yaxşıdır.

– Nəyə görə?

– Dəqiq hesablayıram ki, bunun üçün nə qədər işləməliyəm. – Lüsüen əllərinə baxdı. Barmaqları napnazik, göz-göz idi. – Hələ bir aylıq ev kirayəsi də verəsiyəm. Bura gələndə on üçü idi. On beşində çıxası idim. Heç nədən bir ay da üstünə gəldi...

51

– Elə bir adam yoxdur ki, sizə kömək eləsin?

Lüsüen başını qaldırdı. Həmin anda ən azı on il birdən qocaldı...

– Özünüz yaxşı bilirsiniz, doktor. Eşidəndə hələ acıqlandı da. Dedi ki, mənim belə səfeh olduğumu bilməyib, yoxsa yaxın gəlməzdi...

Ravik başını yırğaladı. Belə şeyləri çox eşitmişdi.

– Lüsüen, çalışaq, bəlkə, o mamaçadan bir şey qopara bildik. Axı onun günahı olub. Bircə adını bizə deyın.

Qız birdən dikəldi, sanki, bütün varlığı ilə kimdənsə qorunmağa çalışdı:

– Polis? Yox, özüm ilişərəm.

– Polissiz... Eləcə hədə-qorxu gələrək.

Qız acı-acı güldü:

– Heç nə qopara bilməzsınız. Polad kimi möhkəmdir... Düz üç yüz frank verdim, axırı da belə... – O, kimononu sıgalladı. – Adamın bəxti gətirməyəndə, gətirmir... – Qız bu sözləri elə dedi ki, elə bil, özündən yox, başqasından danışdı.

– Əksinə, – Ravik etiraz etdi, sizin bəxtiniz lap yaxşı gətirdi!

Ejenini cərrahiyyə otağında tapdı. Qız yenə də nikəlli alətləri silə-silə parıldadırdı. Bu, onun ən sevimli məşğuliyyətlərindən biri idi və işə elə qapılmışdı ki, Ravikin gəldiyini hiss eləmədi.

– Ejeni!

Qız diksindi.

– Ah, sizsiniz? Gərək, adamı mütləq qorxudasınız?

– İnanmıram, məndə elə zəhm olsun. Ancaq siz də xəstələri qonorarla, müalicə haqqı ilə qorxutmayın.

Ejeni, əlində əsgə, dikəldi:

– O fahişə nə tez xəbərçilik eləyib?!

– Ejeni, bundan özünə çörəkpulu çıxaranlarla müqayisədə, ömründə kişi görməmiş qadınların çoxu fahişədir. Hələ ərli arvadları demirəm. Bir də ki o, xəbərçilik eləməyib. Sadəcə olaraq, onun bu gününü korlamısınız, vəssalam...

– Paho bilməmişdik! O cür işlərlə məşğul olasan, özün də...

«Ay səni... ikiayaqlı əxlaq katexizisi (8)... – Ravik ürəyindən keçirdi. –

Nəciblikdən dəm vuran alçaq lovğa... Sən, ondan əvvəl rəfiqəsini qanına bələdiyi mamaçanın yanına getmiş, sonra da onun öldüyü xəstəxanaya gəlmiş, elə təkcə «nə edəydin?», «pulu haradan verəcəyəm?» deyən bu cəsur, zavallı qızciğazın dərmini haradan başa düşəsən?!»

– Siz, gərək, indiyə kimi ərə getmiş olaydınız, Ejeni! Ya uşaqly dul kişiyə, ya da qəbirqazana...

– Müsüo Ravik! – Qız qürurla cavab verdi. – Bəlkə, mənim şəxsi işlərimə qarışmayasınız? Yoxsa cənab doktor Veberə şikayət edəsi olacağam!

– Onsuz da bunu hər gün eləyirsiniz. – Ravik razılıqla onun allanmış yanaqlarına baxdı. – Niyə mömin adamlar təsadüfi hallarda həqiqətpərəst olurlar, Ejeni? Ən

yaxşı xasiyyətlər həyasız adamlara verilib, ən dözülməz adamlar isə idealpərəstlərdir. Bu, sizi heç düşünməyə vadar etmir?

– Allaha şükür ki yox!

52

– Elə olduğunu mən də bilirdim. İndi isə taleyin bədbəxt bəndələrinin yanına gedirəm. Yəni «Oziris»ə... Ona görə deyirəm ki, bəlkə, doktor Veberə lazım oldum...

– İnanmıram, doktor Veberə lazım olarsınız...

– Bakirəlik hələ uzaqgörənlik demək deyil, Ejeni! Bilmək olmaz, birdən lazım olaram. Təxminən, beşə qədər orada olacağam, sonra da mehmanxanaya gedəcəyəm.

– Əcəb mehmanxanadır! Yəhudi tövləsi...

Ravik geri döndü:

– Ejeni, qaçqınların hamısı yəhudi deyil. Yəhudilərin çoxu da yəhudi deyil! Elə adam birdən yəhudi çıxır ki, ağına gətirməzsən. Mən hətta bir zənci yəhudi də tanıyıram. Kimsəsiz, yazıq adam idi, Çin xörəklərini xoşlayırdı. Dünyanın belə işləri də var...

Qız cavab vermədi. İndi də par-par parıldayan nikelli məcməyini təmizləyirdi...

Ravik onu görəndə, Buaser küçəsindəki bistroda oturub sellər-sular oynayan pəncərədən çölə baxırdı. Qəflətən, elə bil, başına bir qazan qaynar su töküldü.

Əvvəlcə lap şok vəziyyətinə düşdü, nə olduğunu kəsdirə bilmədi. Lakin birdən sıçrayıb qalxdı, stolu yana itələyib, ağzına kimi dolu zalla qapıya tərəf yüyürdü. Sanki, başına hava gəlmişdi.

Kimsə qolundan bərk-bərk yapışdı. Geri döndü, heç nə anlamadı:

– Nədir? Nə olub?

Onu tutan xidmətçi idi.

– Pul vermədiniz, müsyö!

– Nə? Hə, bu dəqiqə qayıdıram... – Qolunu dartıb çıxardı.

Xidmətçi qızardı:

– Bizdə elə qayda yoxdur. Siz...

– Alın... – Ravik cibindən pul çıxarıb, onun üstünə tulladı və özünü qapıya vurdu...

Bir dəstə adamı yarıb, tini sağa buruldu, Buaser küçəsi ilə yüyürməyə başladı...

Kimsə arxasınca söydü. Bir az özünə gəldi, daha yüyürməyib, diqqəti özünə cəlb etməmək üçün yeriməyə başladı. «Ola bilməz! – Ürəyindən keçirdi. – Heç ola bilməz! Mən ağılımı itirmişəm... Ola bilməz! Bu sifət... onun sifəti... oxşatmışam...

Ah, bu lənətə gəlmiş oxşarlıq! Əsəblərim məni oynadır... O, Parisdə ola bilməz...

Almaniyadadır... Berlindədir... Şüşə tamam su idi, yaxşı seçə bilməmişəm.

Deyəsən, yanılmışam... Yəqin, elədir...»

Kinodan çıxmış adamların arası ilə tələsir, çatdıqca diqqətlə bir-bir hamının üzünə, şlyapasına baxır, gah təəccüblü, gah da narazı baxışlarla rastlaşırdı. Getdikcə başqa sifətlər. Başqa şlyapalar... Boz, qara, göy şlyapalar... Onları bir-bir ötüb keçir, çevirilib baxır, baxırdı...

Kleber prospektinə çatanda dayandı. Hə, qadın... Yanında da it... Birdən yadına düşdü! O da arxasınca gəlirdi... Həmin qadını çoxdan ötüb keçmişdi. Tez geri qayıtdı. Qadını uzaqdan görəndə səkinin kənarına çəkildi. Əllərini cibində

yumruqlayaraq, diqqətlə, bircə-bircə yanından keçən adamlara baxdı. İt fənər asılmış tirin yanında dayandı, onu imsilədi, yavaş-yavaş ayağının birini qaldırdı. Küçəni «sulayandan» sonra qaçmağa başladı. Ravik birdən hiss elədi ki, boynundan tər sel kimi axır. Bir neçə dəqiqə gözlədi, ancaq o görünmürdü...

53

Küçədə dayanmış maşınların içinə baxdı. Heç kəs yox idi. Geri qayıdıb Kleber prospektindəki metroya qədər getdi. İçəri girib biletdi, aşağı düşüb perronda gəzişdi. Adam çox idi. Bir qatar gəlib dayandı, sonra tuneldə yox oldu. Perron boşaldı.

Yavaş-yavaş bistroya qayıtdı. Yenə bayaqkı stol arxasında oturdu. Yarım qədəh kalvadosu hələ də dururdu. Onun indiyəcən burada qalması Ravikə yaman qəribə gəlirdi...

Xidmətçi çəkinə-çəkinə ona yaxınlaşdı:

– Bağışlayın, müsyö, bilmədim...

– Yaxşı, yaxşı, – Ravik onun sözünü kəsdi. – Mənə bir qədəh ayrı kalvados gətirin.

– Başqasını? – Xidmətçi stolun üstündəki yarımçıq qədəhə baxdı. – Bunu içməyəcəksiniz?

– Xeyr, ayrısını gətirin.

Xidmətçi qədəhi götürüb iylədi.

– Bu, yaxşı deyil?

– Yaxşıdır... Ancaq ayrısını gətirin.

– Baş üstə, müsyö.

«Yanılmışam, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Şüşələr sulu idi, yarısı tutulmuşdu.

Yaxşı seçmək olardımı?» Nəzərlərini pəncərəyə, sonra da küçəyə zillədi, diqqətlə pusquda durmuş ovçu kimi gəlib-gedənlərə baxdı və həmin anda köhnə xatirələr təzədən oyandı, kölgəli, tutqun kino lenti kimi gözləri önündə bir-bir keçməyə başladı...

...Berlin. 1934-cü ilin yay axşamı. Gestaponun binası... Qan... Pəncərəsiz, bomboş otaq... Elektrik lampalarının gözqamaşdırıcı işığı... Qana bələnmiş, kəmərlı stol... Huşunu itirəndə başını vedrəyə soxmaları, nəfəsinin daralması və sonra da gecələr ayılması. Böyrəkləri, elə bil, qopub içinə düşmüşdü, daha ağrıyırdı. Sibillanın əzilmiş, tanınmaz sifəti... Bir neçə mündirli cəllad onu tutub, biri də gülümsəyir, iltifatla, boynuna almasa, arvadını nələr gözlədiyini deyir. Sibillanın meyiti üç gündən sonra tapıldı. Guya, özünü asmışdı...

Xidmətçi əlindəki qədəhi stolun üstünə qoydu:

– Başqa növdür, müsyö. Köhnədən qalmadır.

– Yaxşı, yaxşı, təşəkkür edirəm. – Ravik qədəhi başına çəkdi. Cibindən bir qutu siqaret çıxardı, birini götürüb yandırdı. Əlləri hələ də titrəyirdi. Kibrit çöpünü yerə atıb, bir qədəh də kalvados sifariş verdi.

Ona elə gəlmişdi ki, həmin o təbəssümlü sifət idi gözüne görünən. Yox, ola bilməzdi! Ola bilməz ki, Haake Parisə gəlsin. Ola bilməzdi!

Xatirələri qovmağa çalışdı. Əlindən bir iş gəlməyə-gəlməyə özünü bu kökə salmağın nə mənası? Onun da vaxtı var. Onların işi bitəndə... Geri qayıdanda... O vaxta qədər...

Xidmətçini çağırıb pulunu verdi. Yolda nə qədər çalışdısa da, yenə diqqətlə

yanından ötüb keçənlərin üzünə baxırdı...

Morozovla «katakomba»da oturmuşdu.

– Onun olduğuna inanmırsan? – Morozov soruşdu.

– Yox. Ancaq, elə bil, özü idi. Yəqin, çox oxşayırmış. Ya da yaddaşım korlanıb.

– Heyif ki, bistroda olmusan.

54

– Hə...

Morozov bir anlığa susdu və sonra dedi:

– Adamı lap dəli eləyir. Düzdür?

– Yox, nəyə görə?

– Ona görə ki, dəqiq bilmirsən.

– Bilmirəm.

Morozov yenə susdu.

– Yenə qara basır, – Ravik sözünə davam etdi. – Elə bilirdim, ondan canım qurtarıb.

– Belə şeydən heç vaxt yaxa qurtarmaq olmaz. Mənim də başıma gəlib. Xüsusilə ilk günlərdə! İ _____lk beş-altı ildə! Üçünü Rusiyada tutacağam. Yeddi idilər. Dördü

ölüb. İkisini elə öz partiyasında olan adamlar güllələyib. Düz iyirmi ildən çoxdur gözləyirəm. 1917-ci ildən. Sağ qalanlardan birinin yetmiş, ikisinin isə qırx-əlli yaşları var. Çox güman ki, onları tutacağam, atamın heyfini alacağam.

Ravik Borisə baxdı. Yaşı altmışı keçsə də, çox gümrah görünürdü.

– Tapacaqsan...

– Hə... – Morozov yumruqlarını düyünlədi. – Elə onu gözləyirəm. Ona görə də ehtiyatla gəzib-dolanıram. Daha içməyi də azaltmışam. Bəlkə, çox çəkəsi oldu. Gərək, qolumda qüvvə qalsın. Güllə ilə, bıçaqla eləmək istəmirəm.

– Mən də...

Onlar bir xeyli oturdular.

– Şahmat oynayaqmı? – Morozov soruşdu.

– Oynayaq. Ancaq gözümə boş taxta dəymir.

– Professor indicə qurtaracaq. Levi ilə oynayırdı. Yenə də uddu.

Ravik şahmatı gətirməyə getdi.

– Siz çox oynamısınız, professor, – dedi. – Demək olar ki, bütün günü...

Qoca başını tərpətdi.

– Adamin fikrini dağıdır. Şahmat kartdan ağıllı oyundur. Kartda bəxtin gətirə, ya gətirməyə... Ona görə də adamin fikrini dağıtmır. Şahmat isə bir aləmdir. Onu oynayanda xarici aləm yaddan çıxır. – O, batıq gözlərini qaldırdı. – Xarici aləm də hələ kamala yetməyib.

Onun rəqibi Levi isə mızıldadı, lakin tez də səsini kəsib, qorxa-qorxa yan-yörəsinə boylandı, sonra professorun dalınca getdi.

Onlar iki partiya oynadılar. Sonra Morozov ayağa durdu:

– Vaxtdır, gedim, bəşəriyyətin çiçəklənməsi üçün qapıları açım. Sən niyə heç biz tərəflərdə görünmürsən?

– Bilmirəm. Təsadüfidir...

– Sabah axşam necə?

- Sabah axşam gələ bilmərəm. Yeməyə gedəcəyəm. «Maksim» restoranına...
- Bura bax, sən, elə bil, qaçqın deyilsən, başını hər yerə soxursan. Parisin ən yaxşı restoranlarına ayaq açmısan.
- Elə yerlər çox etibarlıdır, Boris. Özünü qaçqın kimi aparsan, tez ələ keçərsən. Sən, gərək, belə şeyləri yaxşı biləsən, ay daşdan keçən pasport sahibi Morozov!
- Elədir! Bəs kiminlə gedəcəksən? Yoxsa, alman səfiri ilə onun havadarı kimi gedirsən?

55

- Ket Heqstremlə.
 - Morozov fit çaldı.
 - Hə... ə... Ket Heqstrem... Qayıdıb?
 - Sabah tezdən Vyanadan gələcək.
 - Demək, ondan sonra gələcəksən.
 - Bəlkə də, gəlmədim.
 - Morozov əlini yellətdi.
 - Ola bilməz! Ket Heqstrem Parisə gələndə əsas iqamətgahı «Şəhrizad» olur.
 - İndi vəziyyət ayrı cürdür. Xəstəxanada yatmağa gəlir. Bir-iki günə təşrih olunacaq.
 - Elə ona görə də mütləq gələcək. Sən qadınları yaxşı tanımırsan. – Morozov gözlərini süzdürdü. – Yoxsa ora gəlməyini istəmirsən?
 - Niyə?
 - İndi yadıma düşdü ki, o qadını mənim yanıma göndərəndən sonra oralara gəlməmişən. Joan Madunu deyirəm. Deyəsən, burada nəşə var.
 - Boş şeydir! Onun orada olduğunu heç bilmirdim. Bir işə yaradı?
 - Hə, əvvəlcə xorda oxudu. İndi kiçik bir solo nömrəsi var. İki, ya üç mahnıdır.
 - Oralara öyrəşə bildimi?
 - Əlbəttə! Niyə öyrəşməsin ki?
 - Ümidini tamam itirmişdi. Yazıq qız...
 - Nə dedin?
 - «Yazıq qız» dedim.
 - Morozov gülümsədi və atalıq qayğısı ilə:
 - Ravik! – dedi, həmin anda onun üzündə bu dünyanın bomboz səhraları, yamyaşıl çəmənləri, bütün sevinci və ağrı-acısı əks olundu. – Boş-boş danışma! O, çox dəhşətli bir iblisdir!
 - Nə?
 - Fahişə yox, iblisdir. Rus olsaydın, bilərdin.
 - Ravik güldü:
 - Onda, yəqin, çox dəyişib. Hələlik, Boris, Allah özü sənə o iti gözlərini saxlasın!
- VII
- Xəstəxanaya nə vaxt getməliyəm, Ravik? – deyə Ket Heqstrem soruşdu.
 - Nə vaxt istəyirsiniz. Sabah, birisi gün, nə vaxt olsa... Bir gün elə, bir gün belə heç nə eləməz...
 - İndi onunla üzbəüz dayanmış Ket arıq, qəddi-qamətli, inamlı, qəşəng bir qız idi və həmişəki kimi çox cavan görünürdü...
 - Ravik iki il qabaq onu kor bağırısaqdan təşrih eləmişdi. Bu, onun Parisdə ilə təşrihi

idi. Ketin ayağı yüngül oldu, elə həmin gündən işləməyə başladı, polisə düşmədi. İndi o qız Ravik üçün tilsimə bənzər bir şey idi.

– Bu dəfə qorxuram, – Ket dilləndi. – Özüm də bilmirəm niyə... Ancaq qorxuram!

– Nahaq qorxursunuz, su içmək kimi bir şeydir.

56

Ket pəncərəyə yaxınlaşıb çölə baxdı. Bu tərəf «Lankaster» mehmanxanasının həyəti idi. Nəhəng, qocaman şabalıd ağacı arıq qollarını su ələnən səmaya doğru uzatmışdı...

– Bu yağış da bir yandan... Mən Vyanadan çıxanda başladı. Sürixdə ayıldım, hələ də yağdı. İndi də burada tökür... – Ket pərdələri çəkdi. – Heç bilmirəm mənə nə olub. Deyəsən, qocalıram...

– Adam cavan olanda, həmişə elə bilir.

– Mən başqa cür olmalıydım. İki həftədir, boşanmışam. Gərək, kefim kök olaydı. Ancaq yaman yorğunam. Hər şey təzədən təkrar olunur, Ravik. Görəsən, niyə belədir?

– Heç nə təkrar olunmur, Ket. Biz özümüz özümüzü təkrar edirik, vəssalam.

Ket gülümsəyərək, süni buxarının yanındakı divanda oturdu.

– Yaxşı ki, qayıtdım, – dedi, – Vyana dustaqxanaya dönüb. Adamın qanı qaralır.

Almanlar onu yaman ayaqladılar, Ravik. Avstraliyalılar da onlara qoşuldular.

Avstraliyalılar da, Ravik! Elə bilirdim, təbiətin səhvidir, Avstriyada nasizm olmaz. Ancaq öz gözümlə gördüm!

– Burada təəccüblü heç nə yoxdur. Hökmranlıq dünyanın ən tez yolxucu xəstəliyidir.

– Elədir. Həm də insanları ən çox şikəst eləyən xəstəlikdir. Elə ona görə də boşandım. Evləndiyimiz ikicə il idi. Əlindən heç nə gəlməyən bu avara birdən-birə bör-bör böyürən şturmbanfürer oldu, qoca professor Bernştayna küçəni yudurtdu, gəndən ona baxıb güldü. Bernştayn bir il bundan qabaq onu böyrək iltihabından müalicə eləmişdi. Bəhanəsi də bu oldu ki, guya, qonorarı çox olub... – Ket dodaqlarını büzdü. – Onu da mən vermişdim, o yox...

– Sevin ki, ondan canınızı qurtarmısınız.

– Boşanmaq üçün iki yüz əlli şilling istəyirdi.

– Baha deyil! Pulla başa gələn hər şey ucuz düşər.

– Ancaq heç nə vermədim! – Ket başını qaldırdı. Onun zərif, yaraşıqlı sifətini, elə bil, zərgər işləmişdi. – Özü, partiyası, fərueri haqqında ürəyimdə nə var idisə, hamısını bircə-bircə üzünə oxudum. Dedim ki, bundan sonra lap açıq danışacağam. Məni gestapo, həbs düşərgəsi ilə hədələdi. Güldüm, dedim ki, hələ Amerika vətəndaşı kimi səfirliyin himayəsindəyəm, heç nə eləyə bilməzlər, mənə evlənməyin isə özün üçün pisdır! – O güldü. – Bunu gözləmirdi. Daha zəhləmi tökmədi.

«Ah, səfirlik, himayə, tanışbazlıq...» – Ravik ürəyindən keçirdi. Qız, elə bil, başqa planetdən danışdı...

– Çox maraqlıdır, – dedi, – nə yaxşı, Bernştayna hələ də işləməyə icazə verirlər?

– Daha qoymurlar. Məndə də birinci dəfə qanaxma olanda, xəlvəti yoxladı. Allaha şükür ki, uşağa qalmaq olmazdı. Yox bir... nasistdən uşağa da qalaydım... – O çimçəşdi.

Ravik ayağa durdu:

– Mən gedim. Veber günortadan sonra sizə baxacaq. Elə-belə, forma xatirinə...

– Bilirəm. Buna baxmayaraq, bu dəfə yaman qorxuram.

– Ket, birinci dəfə deyil ki! Kor bağırısaqdan da asandır. – Ravik nəvazişlə əlini onun çiyninə qoydu. – O, mənim Parisdə ilk təşrihim idi. Bu da ilk məhəbbət kimi

57

bir şeydir, qorumaq lazımdır. Bu, bir yana, siz mənim bəxt ulduzumsunuz, mənə xoşbəxtlik gətirmisiniz və yenə də gətirməlisiniz!

– Elədir, – deyə Ket onun üzünə baxdı.

– Yaxşı, hələlik, Ket. Saat səkkizdə gəlib götürərəm.

– Hələlik, Ravik. Mən də indi «Maynboşa» gedirəm. Gedim, özümə abırlı bir paltar alım, bu kəsəldən çıxmaq lazımdır. İndi, elə bil, tikan üstə oturmuşam. Ah, Vyana... – O, acı-acı güldü. – Arzular beşiyi...

Ravik liftlə düşərək, barın yanından keçib, dəhlizə çıxdı. Orada bir neçə amerikalı oturmuşdu. Lap ortada, stolun üstündə bir dəstə qladiolus var idi və bomboz, seyrək işıqda qana oxşayırdı. Ancaq yaxınlaşanda gördü ki, lap təzədir, bayırdan düşən tutqun işıqda elə görünürmüş...

Əyninə qızılı haşiyəli frak geymiş Boris Morozov «Şəhrizad»ın qabağında dayanmışdı və taksinin qapısını da özü açdı. Əvvəlcə Ravik düşdü. Morozov qımışdı:

– Elə bilirdim, daha buralara gəlməyəcəksən.

– Gəlmək də istəmirdim...

– Mən gətirmişəm, Boris, – deyə Ket Morozovu qucaqladı. – Allaha min şükür ki, yenə sizinlə bir yerdəyəm.

– Sizdə rus ürəyi var, Katya. Bircə Allah özü bilir, siz Bostonda dünyaya gəlmisiniz. Gəl, Ravik, – Morozov qapını açdı. – İnsanlar niyyət eləməkdə ustadırlar, ancaq onu həyata keçirəndə zəif olurlar. Bizim bədbəxtliyimiz də elə bundadır.

«Şəhrizad» Qafqaz üslubunda bəzədilmişdi. Xidmətçilər rus idilər və qırmızı rəngli çərkəzi çuxa geymişdilər. Orkestrda çalib-oxuyanlar da ruslar, rumın qaraçıları idi. Müştərilər divar boyu düzülmüş taxtlarda oturdular. Hərəsinin də qarşısında balaca bir stol qoyulmuşdu. Zal əlaqaranlıq idi və içəridə xeyli adam oturmuşdu.

– Nə içəcəksiniz, Ket? – Ravik soruşdu.

– Araq. Qoy qaraçıları da çalib-oynasın. Hərbi marş üstündə «Vyana meşələri»nə qulaq asdığım yetər. – O, ayaqqabılarını çıxarıb, taxtda bardaş qurdu. – Yorğunluq keçib getdi. Ravik. Paris məni bir-iki saatın içindəcə dəyişdi. Ancaq hələ də elə bilirəm, həbs düşərgəsindən yenidən qaçmışam. Təsəvvür edirsən?

Ravik ona baxdı:

– Təxminən, bəli... – dedi.

Çərkəzi çuxalı xidmətçi balaca şüşədə araq və qədəh gətirdi. Ravik qədəhləri doldurub, birini Ketə uzatdı. Qız onu su kimi başına çəkdi, qədəhi yerinə qoyub, yan-yörəsinə baxdı:

– Əsl taxtabiti məskənidir, – dedi və gülümsədi, – ancaq axşamlar tərkidünyalıqın, xəyalların oylağına çevrilir. – O, geri söykəndi. Stolun altından süzülən zəif işıq onun üzünə düşürdü. – Niyə belədir, Ravik? Gecələr hər şey belə al-əlvan görünür,

hər şey asanlaşır, adama elə gəlir ki, nə istəsə eləyə bilər. Həqiqətdə eləyə bilmədiyini isə xəyallarında eləyirsən. Niyə belədir?

Ravik gülümsədi:

– Xəyallar bizə ona görə lazımdır ki, onlarsız həyata dözə bilmərik.

Orkestrdə alətləri kökləməyə başladılar. Kvint və skripka danqıltısı eşidildi.

– Ancaq siz heç xəyalların aldatdığı adama oxşamırsınız, Ravik.

58

– Adam özünü həqiqətlə də aldada bilər. Bu lap təhlükəli xəyaldır.

Orkestr çaldı. Əvvəlcə simbal başladı. Qaranlığın köksündən qopan ahəstə, həzin melodiya simlərin kövrək iniltisinə qarışdı, sonra skripkalar da ona qoşuldu...

Qaraçı yavaş-yavaş rəqs meydançası ilə onlara tərəf gəldi. Skripkanı çiyninə sıxaraq, dayanıb təbəssümlə, sirayətedici nəzərlərlə onlara baxırdı. Üzünü də ona söykəmişdi və güclə seçilən sir-sifətindən hərislik yağırdı. Əlində skripka olmasaydı, deyərdin, mal-heyvan alverçisidir, ancaq indi yetim səhraların, xatirəyə dönmüş gecələrin, nəhayətsiz ənginliklərin – bir sözlə, gerçək olmayan şeylərin bu dünyadakı elçisidir...

Həzin melodiya sərin bulaq suyu kimi Ketin üz-gözünə, bütün varlığına çilənirdi.

Qulağına əks-səda gəldi, ancaq onu çağıran yox idi. Pıçıltılı səslər eşitdi, kövrək xatirələr qanad çaldı, nəşə zərxara kimi işıldadı, ancaq birdən hamısı burulğana düşdü, dalğa-dalğa çəkilib yox oldu. Heç kim onu çağırırmıydı. Heçcə kim...

Qaraçı baş əydi, Ravik stolun altından onun ovcuna pul basdı. Ket, sanki, yuxudan ayıldı:

– Heç xoşbəxt olmusunuzmu, Ravik?

– Ço.. o.. x!

– Onu demirəm. Mən əsl xoşbəxtliyi nəzərdə tuturam: özündə olmayasan... Hər şeyi unudasən... Bütün varlığınla onun olasan...

Ravik Ketin titrəyən zərif sifətinə baxdı. O yalnız bircə xoşbəxtlik tanıyırdı. Özü də ən kövrəyini – məhəbbəti... Heç nəyi yox, yalnız məhəbbəti!

– Çox olmuşam, Ket, – deyən Ravik tamam başqa şeyi nəzərdə tuturdu və eyni zamanda bilirdi ki, heç o da xoşbəxtlik deyil.

– Siz məni başa düşmək istəmirsiniz, ya da bu haqda danışmağa qorxmusunuz. Orkestrdə oxuyan kimdir?

– Tanımıram. Çoxdandır buralara yolum düşmür.

– Buradan görünür. Qaraçıların yanında da deyil. Yəqin, hansı stol arxasında oturub.

– Qonaqlardan olar. Burada elə şeylər çox olur.

– Qərribə səsi var. Həm kədərli, həm də çılgın.

– Mahnıları elədir.

– Bəlkə də, mən özüm eləyəm. Nə oxuduğunu başa düşürsünüz?

– «Ya vas lyubil» «mən səni sevirdim» deməkdir. Puşkinin sözləridir.

– Rusca bilirsiniz?

– Morozov bir-iki söz öyrədib. Çoxu da söyüşdür. Söymək üçün rus dilinin əvəzi yoxdur.

– Siz özünüz haqda danışmağı sevmirsiniz, elə deyilmi?

– Heç fikirləşməyi də xoşlamıram.

Ket bir anlığa susdu, sonra dedi:

– Hərdən mənə elə gəlir ki, o günlər daha keçib getdi. Qayğısızlıq da, ümid də... keçmişdən qalan nə var idisə, hamısı...

Ravik gülümsədi:

– Keçib getməyib, Ket. Həyat adi şey deyil. Əksinə, çox mürəkkəbdir. Nə qədər ki nəfəsimiz var, demək, onlar da var.

Ket Raivkə heç qulaq asmırdı.

59

– Məni tez-tez vahimə basır, Ravik. Heç özüm də bilmirəm nədir. Çox qərribə qorxudur. Bax, məsələn, mənə elə gəlir ki, buradan çıxanda görəcəyik ki, dünya qopur. Sizdə də belə şeylər olur?

– Olur, Ket. Bu, hamıda olur. Avropada xəstəlikdir. İyirmi ildir yaranıb.

Qız susdu.

– Daha rusca oxumur. – Ket diqqətlə musiqiyə qulaq asırdı.

– Xeyr, italyancadır. «Santa Luçiya Luntana»dır...

Projektorun işığı gəzə-gəzə skripkanın üstündən keçib balaca bir stola tərəf gəldi. Ravik oxuyan qadını gördü. Joan Madu idi. Təkcə oturub, əlini stola söykəmişdi, harasa uzaqlara baxırdı, xəyal dəryasına cummuşdu və sanki, burada tək idi.

Dümağ işıqda sifəti solğun görünürdü. Ancaq Ravikin o vaxtlar gördüyü məchulluqdan, ölgünlükdən əsər-əlamət yox idi. Ravik birdən həmin üzdə cazibədar, kövrək bir gözəllik gördü və yadına düşdü ki, bunları bir dəfə də onun yanında qaldığı gecə ötəri görüb. Ancaq onda elə bilmişdi ki, sərxoşluq gözünü tutub və həmin dəqiqə də o gözəllik solmuş, qeybə çəkilmişdi. İndi təzədən qayıtmışdı və ondakından da betər idi...

– Sizə nə oldu, Ravik?

Onun baxışları geri qayıtdı.

– Heç nə. Mahnı tanışdır. Neapol haqqında sentimental mahnıdır.

– Keçmiş xatirələri oyatdı?

– Xeyr, mənim xatirəm yoxdur.

Bu sözlər onun istədiyindən kəskin çıxdı və Ket diqqətlə Ravikin üzünə baxdı:

– Hərdən sizə nə olduğunu lap dəqiq bilmək istəyirəm, Ravik.

Ravik əlini yellətdi.

– Mən də başqaları kimi. Bu dünya gözlənilməz macəralarla doludur. Qaçqınların məskən saldığı mehmanxanaların hamısında var. Hərənin də taleyi bir cürdür. Aleksandr Düma, Viktor Hüqo üçün bunlar sensasiya olardı. Ancaq indi onlara qulaq asanda adamı əsnəmək tutur. Sizə araq süzmüşəm, Ket. Sakit, dinc yaşamaq bu günün ən böyük macərasıdır.

Orkestr oyun havası çalır, ancaq yaxşı alınmırdı. Qonaqlardan bir-ikisi oynamağa başladı. Joan durub qapıya tərəf getdi. Elə gedirdi ki, deyərdin, ondan başqa zalda adam yoxdur. Birdən Ravikin yadına Morozovun sözləri düşdü. Joan düz onların yanından keçdi. Ravikə elə gəldi ki, hətta qız onu gördü. Ancaq Joanın baxışları, yad adamlar kimi, onun üstündən sürüşüb, başqa səmtə yönəldi və o, zaldan çıxdı.

– Bu qadını tanıyırsınız? – deyə Raviki diqqətlə müşahidə edən Ket soruşdu.

– Xeyr.

VIII

– Görürsünüzmü, Veber? – Ravik soruşdu. – Bax, bu.. bu...

Veber yaraya tərəf əyildi.

– Bəli...

– Bu balaca vəzlərə baxın... Budur... Nə xora deyil, nə də bitişmə.

– Xeyr...

Ravik dikəldi.

60

– Xərçəngdir, – dedi, – yüz faiz xərçəngdir. Çoxdandır belə şeyə rast gəlmirdim. Güzgü ilə müayinə bir şey göstərmir, əllə yoxlayanda görürsən ki, yan tərəf yumşaqdır, bir az da şişib. Elə bilirsen, ya kistadır, ya da mioma, elə qorxulu şey deyil. Ancaq kəsməmiş işləmək olmur. Yarıb, içəridə gözlənilmədən xərçəng tapırsan.

Veber ona baxdı:

– Fikriniz nədir?

– Bir az kəsib götürək, biopsiya eləyək. Bassion laboratoriyadadır?

– Əlbəttə...

Veber tibb bacısına laboratoriyaya zəng vurmağı tapşırırdı. Başqa şeyin xeyri yoxdur. Ən dəhşətlisi də odur ki, özü heç nə bilmir.

– Nəbzi necədir? – Ravik bihuşdarı verən tibb bacısından soruşdu.

– Qaydasındadır. Doxsan...

– Qan təzyiqi?

– Yüz iyirmi.

– Yaxşı, – Ravik cərrahiyyə stolunda Trendelenqburq üsulunda uzadılmış Ketə baxdı. – Özü əvvəlcədən bilməli idi, razılıq verməliydi. Onun bədənində istədiyimiz yeri kəsib götürməyə ixtiyarımız yoxdur. Yoxsa, var?

– Qanuna görə, yoxdur. Yoxsa, var?

– Məcbur olduq. Aşağıdan qaşayıb təmizləmək mümkün deyil, indi isə tamam başqa təşrih alındı. Uşaqlığı kəsib götürmək qaşayıb təmizləmək deyil.

– Zənnimcə, o, sizə inanır, Ravik.

– Bilmirəm. Bəlkə də, elədir... Ancaq razılıq verərdimi? – O, dirsəyi ilə ağ xalatın üstündən taxdığı rezin önlüyü düzəltdi. – Hər halda, çalışacağam ki, bir əlac eləyim. Histroktamiyanı sonra da eləmək olar. Ejeni, bıçağı...

Kəsiyi göbəyə qədər uzatdı, xırda qan damarlarını sıxdı, böyüklərini isə ikiqat ipək sapla tikdi, başqa bir bıçaq götürüb fassıyanı kəsdi. Onun altındakı əzələləri bıçağın arxası ilə ayırdı, pertenimu qaldırıb, qarın boşluğunu açdı.

– Ayırıcı!

Tibb bacısı onu hazır tutmuşdu və ucuna ağır daş bağlanmış zənciri Ketin ayaqları arasına saldı, üfürülən lövhəni ona bərkitdi.

– Dəsmal!

Ravik yaranın yan-yörəsinə nəm, isti dəsmal düzdü, korsanqı ehtiyatla ora yeritdi. Sonra başını qaldırdı.

– Bura baxın, Veber... Bir də bura... Görürsünüz, necə bərkiyib?! Qalın, möhkəm kütlədir. Heç nə eləmək olmaz, lap dərinə işləyib.

Veber diqqətlə Ravik göstərən yerə baxdı.

– Bir buna baxın, – Ravik sözünə davam etdi, – arteriyaları bağlaya bilmərik, çox

nazikdir. Hələ metastas da verib. Ümid yoxdur.

Ehtiyatla həmin yerdən nümunə kəsib götürdü.

– Bassion laboratoriyadadır?

– Bəli. – Tibb bacısı cavab verdi. – Zəng vurmuşdum, gözləyir.

– Yaxşı, göndərin. Nəticəni gözləyək. On dəqiqə ancaq çəkər.

Veber dedi:

– Deyin ki, zəng vursun. O dəqiqə vursun. Təşrihi dayandırırıq.

61

Ravik dikəldi:

– Nəbzi necədir?

– Doxsan beş.

– Qan təzyiqi?

– Yüz on beş.

– Oldu. Veber, mənə elə gəlir ki, razılıq haqda fikirləşmək lazım deyil. Artıq heç nə eləmək olmaz.

Veber başını tərpətdi.

– Tikmək lazımdır. – Ravik sözünə davam etdi. – Uşağı götürmək, vəssalam!

Sonra da tikmək və özünə heç nə deməmək!

Bir anlığa dayanıb, dümağ dəsmalların arasındakı açıq yaraya baxdı. Gur işıq dəsmalları daha da ağ göstərirdi. Elə bil, yenicə yağmış qar idi, arasından görünən qanlı yara isə, sanki, ağzını geniş açıb əsnəyirdi. Nəsə görünmədən, bilinmədən onu için-için yemiş və otuz dörd yaşlı, şiltaq, incə, şax qamətli, həyat həvəsli Ket Heqstermi ölümə məhkum eləmişdi...

Yenə cansız cəsədə tərəf əyildi:

– Biz hələ...

Uşaq! Bu doğram-doğram olmuş bədəndə heç nədən xəbəri olmayan balaca bir varlıq yavaş-yavaş böyüyürdü. Demək, o da ölümə məhkum olmuşdu. O, hələ anasının qanından yeyir, şirəsindən sorurdu ki, böyüyüb bu dünyaya gəlsin, ya əsgər, ya da kiminsə qatili olsun. Bir sözlə, insan olsun, yaşasın, sevinsin, kədərlənsin, uçurub dağıtsın... – Əlindəki alət ehtiyatla görünməyən yerlərlə irəlilədi, onu tapdı, astaca oradan qopardı, çölə çıxardı. Və hər şey də qurtardı. Dünya işığı görməmiş, nəfəs almamış, sevinc-kədər dadmamış, böyüyüb başa çatmamış, heç yaranmamış öldü... İndi bir parça rəngi solmuş, ölmüş, qana bələnmiş ət parçası idi...

– Bassiondan xəbər çıxmadı?

– Hələ yox. İndi gələr...

– Bir-iki dəqiqə də gözləyə bilərik.

Ravik geri çəkildi:

– Nəbzi?

Ekranı Ketin gözlərini gördü. Bu gözlər ona dikilmişdi, ancaq heç nə soruşmurdu, sanki, hər şeyi bilir, yazıq-yazıq ona baxırdı. Birdən Ravikə elə gəldi ki, o ayılıb. Bir addım atıb dayandı. Ola bilməzdi! Ona elə gəlmişdi. Üzünə işıq düşübmüş...

– Nəbzi necədir?

– Yüz. Qan təzyiqi yüz on iki. Düşür...

– Vaxtıdır, – Ravik narahat oldu. – Bassion qurtarmalı idi.

Aşağıdan boğuq telefon zəngi eşidildi. Veber qapıya baxdı. Ravik o tərəfə heç baxmadı da. Sakitcə gözlədi. Qapı səsi eşitdi... Tibb bacısı gəldi.

– Elədir! – Bunu Veber dedi. – Xərçəngdir!

Ravik başını yırğalayıb, təzədən işə başladı. Sancaqları çıxardı, tikişləri sökdü, dəsmalları götürdü. Onun yanında dayanmış Ejəni alətləri sayırdı. Tikməyə başladı. Çox səliqə ilə, ustalıqla, dəqiq işləyirdi. Bütün diqqəti orda idi, heç nə

62

haqda fikirləşmirdi. Qəbrin üstü örtüldü, dəri qatları bir-bir ağız-ağıza gəldi, üst dərinin də tikişini vurub dikəldi:

– Qurtardı.

Ejəni cərrahiyyə stolunu yenə maili vəziyyətə gətirdi. Ketin üstünü örtüdü. Ravikin xatirləri yenə oyandı: «Şəhrizad» ...Sırağagün... «Maynboşdan» aldığı paltar... «Heç xoşbəxt olmusunuzmu?», «Lap çox», «...qorxuram», «adi şeydir...», qaraçılar oynayırlar...

Qapını üstündən asılmış saata baxdı. On iki idi. Nahar vaxtı bütün idəmələrin, fabriklərin qapıları açılır, sağlam adamlar dəstə-dəstə çölə axışır... Tibb bacıları xəbəri cərrahiyyə otağından apardılar. Ravik rezin əlcəkləri çıxarıb, vanna otağına getdi, yuyunmağa başladı.

– Siqareti atın! – Onunla yanaşı yuyunan Veber dilləndi. – Dodaqlarınızı yandırarsınız.

– Hə... təşəkkür edirəm. Bəs bunları ona kim deyəcək, Veber?

– Siz, – deyərək Veber tərəddüd etmədən cavab verdi.

– Gərək, niyə yardığımızı başa salaqsın. Elə bilirdi, adi qayda ilə edəcəyik. Həqiqəti isə deyərək bilmərik.

– Bir şey tapıb uydurarsınız. – Veber inamla dilləndi.

– Doğrudan? Tapa bilərəm?

– Əlbəttə! Hələ axşama kimi vaxtımız var.

– Bəs siz?

– Mənə inanmaz. Bilir ki, siz təşrih eləmişsiniz, ona görə də sizdən soruşacaq. Mən gəlsəm, əhvalı pozulacaq.

– Elədir.

– Başa düşürəm, necə ola bilər ki, belə az vaxtda bu qədər böyüsün...

– Olur... Kaş ona nə deyəcəyimi biləydiniz!

– Bir şey taparsınız, Ravik. Deyərsiniz, kistadır, ya da mioma...

Gecə yenə xəstəxanaya getdi. Ket yatırdı. Axşamüstü oyanmış, qusmuş, təxminən, bir saat sakitləşərək bilməmiş, sonra yenə yatmışdı.

– Heç nə soruşmadı?

– Xeyr, – deyərək qırmızıyanaq tibb bacısı cavab verdi. – Huşu özündə deyildi, heç nə soruşmadı.

– Mənə elə gəlir, sabahacan yatacaq. Ayılıb soruşsa, deyərsiniz ki, hər şey qaydasındadır. Arxayınca yatsın. Lazım gəlsə, dərman verin. Bir şey olsa, ya doktor Veberə, ya da mənə zəng vurun. Harada olduğumu mehmanxanada biləcəklər.

Küçədə elə dayanmışdı ki, deyərdin, canını kiminsə əlindən yenidən qurtarıb. Bayaq

inamla ona dikələn gözlərə baxa-baxa onu aldatmağa bir neçə saat qalmışdı... Birdən ona elə gəldi ki, ulduz kimi sayrısan bu gecə yaman istidir. Taleyin ona bağışladığı bu bir neçə mərhəmət saati ağ göyərçin kimi qanad çala-çala gəlib onu həyatın dəhşətli girdabından qopardı. Elə bunun özü də bir yalan idi, tale adama heç nə bağışlamazdı. Sadəcə olaraq, müvəqqəti möhlət idi. Əslində, hər şey möhlət deyildimi?

Bistrolardan birinə girib, pəncərənin qabağındakı mərmər stol arxasında oturdu. Otaq siqaret tüstüsü, səs-küylə dolmuşdu. Xidmətçi gəldi.

63

– Bir qədər «Dübene», bir qutu da «Kolonial» siqareti.

Ravik qutunu açdı, qara tənəkədən doldurulmuş siqaretlərdən birini çıxarıb yandırdı. Qonşu stol arxasındakı fransızlar öz satqın hökumətlərindən, Munxen sazişindən danışdılar. Hərdən bəzi sözlər qulağına dəyirdi. İndi hamı bilirdi ki, dünya laqeyd-laqeyd yeni bir müharibəyə doğru gedir. Heç kim də etiraz eləməirdi. İndi adamın bircə şeyə gücü çatardı ki, o da möhlət uğrunda mübarizə aparmaq idi, bircə illik möhlət! Burada da möhlət... hər yerdə möhlət...

«Dübene»sini içdi. Konyakın şirin dadı, kəskin qoxusu ürəyini bulandırdı. Axı niyə bundan istədi? Xidmətçiyə əl elədi:

– Bir qədər «Fine».

Pəncərədən baxa-baxa qara fikirləri özündən qovmağa çalışdı. Əgər əlindən bir iş gəlmirsə, niyə boş yerə özünü dəli eləyirsən?! Bu ibrət dərslərini aldığı günü xatırladı. Həyatın ona verdiyi böyük ibrət dərslərindən biri də o idi...

...Bu hadisə 1916-cı ilin avqust ayında İperi yaxınlığında olmuşdu. Böyük bir gün qabaq ön xətdən qayıtmışdı. Cəbhəyə gəldikləri gündən ilk dəfə idi ki, belə sabitlik yaranmışdı. İtki olmamışdı. İndi avqust günəşi başlarını döyə-döyə tonqalın qırağına yığışmış, kimsəsiz tarlalardan tapdıqları kartofları közdə bişirirdilər. Bircə dəqiqə sonra isə hər şey dəyişdi. Qəflətən toplar guruldadı və mərmilərdən biri düz tonqalın ortasına düşdü. Özünə gələndə gördü ki, ona heç nə olmayıb, hətta yaralanmayıb da, ancaq iki yoldaşı ölüb. Onlardan bir az o tərəfdə isə Paul Mesman yığılıb qalmışdı. Onun qarnı yırtılmış, içəlatı çıxmışdı... Paulu lap ayaq açıb yeridikləri vaxtdan tanıyırdı. Həmişə bir oynamış, bir yerdə məktəbə getmiş və heç vaxt ayrılmamışdılar...

Onu brezent çadıra büküb səhra xəstəxanasına gətirdilər. Yol taxıl zəmisindən və böyük bir yamacdan keçirdi. Dörd nəfər idilər, hərəsi də çadırın bir küncündən tutmuşdu. Qəhvəyi rəngli çadırın arasında qıvrılan Mesman, dümağ, piyli, qana bələnmiş içəlatısını qucaqlamışdı. Ağzı açıq idi, gözləri çevrilmişdi...

O, iki saatdan sonra canını tapşırırdı. Bu iki saatin birini ara vermədən qışqırırdı...

Ravik necə geri qayıtdıqlarını xatırladı. Lal-dinməz, qanıqara halda barakda oturmuşdu. Ömründə birinci dəfə idi ki, belə şey görürdü. Dəstə komandiri Kaçinski – o, müharibədən qabaq çəkməçi olmuşdu – gələndə də beləcə oturmuşdu.

Kaçinski:

– Dur, – dedi, – bavarların yeməxanasına pivə, araq gəlib. Kolbasa da var.

Heyrətlə onun üzünə baxdı. Kaçinskidən belə qansızlıq gözləməirdi. Kaçinski də bir xeyli onu süzüb dedi:

– Sən gedəcəksən. Lap döyə-döyə də olsa, aparacağam. Əməlli-başlı yeyib – içib dəmlənəcəksən, sonra da fahişəxanaya gedəcəksən.

Cavab vermədi. Kaçinski onun yanında oturdu:

– Başa düşürəm... mənim haqqımda indi nə fikirləşdiyini də bilirəm. Sənin gəldiyin ikicə həftədir, ancaq mən iki ildir buradayam. Gəl məni eşit! Bundan sonra Mesmana kömək eləyə bilərik? Yox! Bilirsən ki, əgər onu xilas etməyə zərrə qədər imkan olsaydı, hər şeydən keçərdik.

Başını qaldırdı. O, bunu bilirdi. Heç kim eləməsə də, Kaçinski eləyərdi...

64

– Yaxşı, o öldü getdi, – Kaçinski sözünə davam etdi. – Daha heç nə eləyə bilmərik. İki gündən sonra yenə ön cəbhəyə gedirik. Bu dəfə əvvəlki tək asan olmayacaq. Burada oturub Mesman haqqında fikirləşə-fikirləşə özünü üzürsən. Əsəblərin korlanır, inamın itir. Bu da kifayətdir... Bu dəfə top atılanda cəld tərpənə bilməyəcəksən. Yarımca saniyə geciksən, bəsindir... Sonra səni də Mesman kimi əlimizdə aparacağıq. Bu, kimə lazımdır? Mesmana? Yox! Bəlkə, başqasına? Yox! Çanaq öz başında çatlayacaq, vəssalam. Anladın?

– Hə... ə... Ancaq bacarmaram.

– Mumla, bacararsan. Başqaları da belə eləyib. Sən birinci deyilsən!

Həmin gündən sonra xeyli yüngülləşdi. Kaçinski ilə getdi, ilk həyat dərslərini aldı: bacarırsansa, kömək elə, əlindən gələni əsirgəmə. Elə ki gördün bacarmırsan, unut! Üzünü çevir get! Özünü tox tut! Haliyyətsizlik dinc dövrlər üçündür, olum, ya ölüm məsələsində artıqdır. Ölənləri basdır, özün də başla həyatı bir tərəfdən söküb yeməyə. Bir vaxt gərəyin olacaq. Kədər qoy öz kədərliyində qalsın, ancaq həqiqətdən də qaçma. Həqiqətlərlə barışa-barışa da yas saxlamaq olar... Yalnız belə dözmək mümkündür...

Ravik konyakını içdi. Qonşu stoldakı fransızlar yenə də öz hökumətləri, İtaliya, Çemberlen haqqında çərənləyirdilər. Eh, yenə sözlər, sözlər... İş görənlər isə başqaları oldu. Onlar güclü olmasalar da, qətiyyətli idilər. Cəsarətli olmasalar da, bilirdilər ki, qarşıdakı müqavimət göstərməyəcək. Möhlət aldılar... Bəs ondan necə istifadə elədilər? Yoxsa silahlandılar, o birilərinə çatdılar, ya da qüvvə topladılar? Başqalarının necə sürətlə silahlandığını gördülər, ancaq heç nə eləmədilər, əlləri qoynunda nəşə gözləyirdilər, təzə bir möhlətə ümid bəsləyirdilər. Lap o morjların başına gələn işə oxşayır. Sahilə yüzü birdən çıxır. Ovçu gəlib əlindəki dəyənəklə onları bir-bir qırır. Hamısı köməkləşsəydi, onu birtəhər eləyərdilər. Ancaq arxayınca uzanıb, ovçunun yoldaşlarını necə qırdığına tamaşa eləyir, heç biri də yerindən tərpənmir. Ovçu da düz onun yanındakının öldürür, belə-belə hamısının axırını çıxırdı. Bu da Avropa morjlarının tarixçəsi... Sivilizasiyanın qürub çağı... Qədim Allahların qorğun-arğın, kölgə kimi çəkilib getməsi... İnsan hüquqları barədə gurultulu vədlər... Bir qitənin yerli-dibli satılması... Axır qiymət üstündə çərçilik... Getdikcə yaxınlaşan tufan... Püskürən vulkan qoynunda yallı gedən zavallı insanlar... Yavaş-yavaş yenə də fəlakətə sürüklənən xalqlar... At ölsəydi, itin bayramı olardı... Həmişə də belə olub!

Ravik siqaretini söndürdü, yan-yörəsinə baxdı. Bütün bunlar nə deməkdi? Məgər ötən gecə də zərif boz göyərçinə bənzəmirdimi? Ölənləri basdır, özün də başla həyatı bir tərəfindən söküb yeməyə... Vaxt gözləmir. Çox şeyə dözmək lazımdır.

Nə vaxtsa, kiməsə gərək olacaqsan. Gərək, ona hazır olasan...

Xidmətçini işarə ilə yanına çağırıb, pulunu verdi.

Ravik içəri girəndə «Şəhrizad» qaranlıq idi. Qaraçılar çalırdılar. Projektorun gur işığı yalnız orkestrin yanında oturmuş Joan Madunun stolunu işıqlandırırdı...

Qapının ağzında dayandı. Xidmətçilərdən biri yaxınlaşıb stolu ona tərəf çəkdi.

Gözləri Joanda olan Ravik yerindən tərpənmədi.

– Araq içəcəksiniz? – xidmətçi soruşdu.

– Bəli, bir qrafin gətirin.

65

Oturdu. Araq süzüb başına çəkdi. Bayaq küçədə fikirləşdiklərini unutmaq istəyirdi.

Hamısını – keçmişin xatirələrini, dəhşətli ölümü, mərminin darmadağın etdiyi

Mesmanı, xərçəngin için-için yediyi Ket... Gördü ki, iki gün əvvəl Ketlə oturduğu

stol arxasında oturub. Qonşu stol boşaldı, ancaq ora getmədi. Nə fərqi, ya burada

otursun, ya da orada, onsuz da bunun Ketə heç bir xeyri yox idi. Veber onda necə

demişdi? Təşrihin köməyi olmayanda niyə həyəcanlanırsınız? Adam bacardığını

eləyir, sonra da çıxıb evinə gedir. Bəs harada qalsın? Joan Madu oxuyurdu. Ket

düz deyirmiş, onun səsi adamı riqqətə gətirir. İçində araq olan qrafini götürdü. Bu,

elə bir an idi ki, bütün rənglər itirdi və heç nəyə gücü çatmayan əllərin altında

həyat yavaş-yavaş sönmürdü. Qabarmış dənizin müəmmalı şəkildə qınına

çəkilməsi... Nəfəs alarkən bircə anlığa yaranan səssiz-səmirsiz fasilə... Ürəkləri

asta-asta parçalayan zaman... Joan «Santa Luçiya»nı oxuyurdu. Onun səsi

dalğadalğa,

sanki, unudulmuş bir sahildən gəlirdi və həmin sahildə də nəsə

çiçəkləyirdi...

– Xoşunuza gəlir?

– Kim? – Ravik ayağa durdu.

Restoranın baş xidmətçisi lap yanında dayanmışdı və Joana işarə edirdi:

– Yaxşıdır... Çox yaxşıdır.

– Ancaq sensasiya deyil. Başqa musiqi nömrələrinin arasında oxutmaq olar.

Xidmətçi sürüşüb getdi. İşıq bircə anlığa onun qapqara saqqalını parılatdı.

Qaranlıqda gözdən itdi. Ravik onun arxasınca baxdı və qədəhi götürdü.

Projektor söndü. Orkestr tanqo çalmağa başladı. Yenə də altında rəngbərəng işıqlar

yanan stollar, onların üzərinə əyilmiş sifətlər göründü. Joan ayağa durub stolların

arası ilə irəliləməyə başladı. Qonaqlar rəqs meydançasına getdikləri üçün bir neçə

dəfə ayaq saxlamalı oldu. Ravik ona baxdı. Joanın üzündə təəccüb ifadəsi yox idi

və özü də düz ona tərəf gəlirdi. Durub stolu kənara çəkdi. Xidmətçilərdən biri tez

köməyə tələsdi.

– Təşəkkür edirəm, – Ravik etiraz elədi, – özüm düzəldərəm. Bizə bir qədəh verin.

Stolu yerinə çəkib, xidmətçinin gətirdiyi qədəhi doldurdu.

– Araqdır, – dedi, – içirsinizmi?

– Bəli. Axı bir dəfə içmişik... «Bel Oror»da...

– Düzdür.

«Hələ bir dəfə də burada olmuşuq, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Lap çoxdan... Üç

həftə qabaq... onda burada çörək də yedin. Onda plaşın içində elə büzüşmüşdün ki,

az qala qaranlığa qarışmışdın, görünmürdün. Onda bədbəxtlikdən başqa heç nə

deyildin... Ancaq indi...»

– Nuş olsun, – dedi.

Joanın sifəti işıqlandı. Təbəssüm deyildi, eləcə işıqlanmışdı.

– Çoxdan bu sözü eşitmirdim, – dedi, – nuş olsun!

Arağını içib, qadını nəzərdən keçirdi. Çatma qaşlar, bir-birindən uzaq düşmüş gözlər, ağzı... Bunlar o vaxt nəzərə çarpmırdı, ancaq indi hamısı bir yerə yığışıb bu işıqlı, sirli-soraqlı sifəti yaratmışdı. Həmin sifətin sirri onun səmimiyyətinə idi. Heç nəyi gizlətmirdi, heç nəyi də bürüzə vermirdi. «Necə olub ki, mən bunu əvvəllər görməmişəm? – Ravik ürəyindən keçirdi. – Yəqin, onda belə deyilmiş. Onda orada qorxudan, həyəcandan başqa heç nə yox imiş...»

66

– Siqaretiniz var? – Joan soruşdu.

– Əlcəzair siqaretidir. Qara tənəkəkdir, özü də çox acı...

Xidmətçini çağırmaq istədi, ancaq Joan qoymadı.

– O qədər də acı deyil. Bir dəfə vermisiniz. Yadınızdadırmı, «de Alma» körpüsündə...

– Düz deyirsiniz...

«Həm düz deyirsiniz, həm də yox... – Ravik ürəyindən keçirdi. – Sən onda perikdirilmiş, saralıb-solmuş bir vücut idin. Heç özün deyildin. Onda aramızda nəşə oldu və birdən elə yaddan çıxdı ki, elə bil, heç olmamışdı...»

– Bura gəlmişdim, – dedi, – srağagün...

– Bilirəm. Gördüm...

O, Ket barədə heç nə soruşmadı. Sakitcə, heç nə olmamış kimi, bir küncə qısılib siqaret çəkirdi və sanki, bütün fikri-zikri bu siqaretin yanında idi. Sonra yenə sakitcə, aram-aram içməyə başladı və sanki, yenə bütün fikri-zikri arağın yanında idi. Elə bil, nə iş görürdüsə, hətta ikinci dərəcəli də olsa, onu axıracan görürdü... «Onda tamam ümitsiz idi, – Ravik ürəyindən keçirdi. – İndisə onlardan əsərəlamət yoxdur». Joan birdən-birə elə doğmalaşdı, elə qayğısız göründü ki! Ravik bilmədi, bəlkə də, ona görə belə oldu ki, həmin anda heç bir dərdi-səri yox idi. Bircə onu hiss elədi ki, Joanın hənirtisi onu isitdi...

Qrafin boşalmışdı.

– Yenə içəkmi? – Ravik soruşdu.

– Onda mənə içirtdiyiniz nə idi?

– Nə vaxt? Burada? Deyəsən, burda hamısını qatıb-qarışdırdıq.

– Xeyr, buradakını demirəm. Lap birinci gecə...

Ravik fikrə getdi.

– Yadıma gəlmir, – dedi, – konyak deyildi ki?

– Xeyr, konyaka oxşayırdı, ancaq tamam ayrı şeydi. İstədim yenə içəm, ancaq tapa bilmədim.

– Niyə? Yəni elə yaxşı idi?

– Ona görə yox... Ömrümdə belə tünd şey içməmişdim.

– Harada içdik onu?

– «Zəfər tağı»nın yanındakı bistroda. Pilləkənlə aşağı düşdük... İçəridə də sürücülər, qızlar oturmuşdu. Xidmətçinin də qolunda çılpaq qadın şəkli döyülmüşdü...

– Hə, indi bildim, kalvados olacaq. Normandiyanın alma arağıdır. Buradan soruşmusunuz?

– Deyəsən, yox.

Ravik işarə ilə xidmətçini çağırdı.

– Kalvados var?

– Təəssüf ki, yoxumuzdur. Burada istəyən olmur.

– Əlbəttə, buralarda yaraşmaz! Kalvados olacaq. Heyif ki, dəqiq bilmirik. Ən asan yolu ora getməkdir. İndi isə olmaz...

– Niyə olmur?

– Burada işiniz yoxdur?

– Xeyr, qurtarmışam.

67

– Lap yaxşı! Gedək?

– Getdik!

Ravik meyxananı o dəqiqə tapdı. Demək olar ki, boş idi. Qolunda çılpaq qadın şəkli döyülmüş xidmətçi gözündən ucu ilə onlara baxdı, gəlib stolu sildi.

– Bir az inkişaf var, – Ravik dilləndi. – Onda silməmişdi.

– Bu stolu yox... – Joan da dilləndi. – O birini silin.

Ravik gülümsədi:

– Möhvumata inanırsınız?

– Hərdən...

Xidmətçi yanlarında dayanmışdı:

– Düz deyir, – dedi və qolunu oynadanda çılpaq qadın da tərpəndi. – Onda da burada oturmuşdunuz.

– Yadınızdadır?

– Bəs necə...

– Siz bu yaddaşa, görək, general olaydınız.

– Mənim yadımdan heç nə çıxmır.

– Bəs necə olub ki, hələ də yaşayırsınız? Onda nə içdiyimiz də yadınızdadır?

– Kalvados! – Xidmətçi tərəddüd eləmədən cavab verdi.

– Yaxşı, elə indi də ondan içəcəyik. – Ravik qadına tərəf döndü: – Görürsünüz, bəzi problemlər necə tez həll olunur? İndi görək həmin ki dadı verəcəkmi?

Xidmətçi kalvadosu gətirdi.

– Onda da belə iri qədəhlərdə içmişdiniz, – dedi.

– Bura baxın, siz lap möcüzəsiniz ki! Bizim onda necə geyindiyimiz də yadınızdadır?

– Plaş geymişdiniz. Xanımın başında beret də var idi.

– Sizin yeriniz bura deyil! Görək, varyetdə olaydınız.

– Orada işləmişəm. – Xidmətçi təəccübləndi. – Sirkdə... Axı sizə demişdim.

Yadınızdən çıxıb?

– Bəli, bədbəxtlikdən elədir.

– Bu cənab tez unudandır, – Joan dilləndi. – Siz yaddaş ustası olduğunuz kimi, o da unutmağın ustasıdır.

Ravik başını qaldıranda baxışları toqquşdu. O gülümsədi.

– Bəlkə də, heç elə deyil, – dedi. – İndi də kalvadosun dadına baxaq. Nuş olsun!

– Nuş!

Hələ də yanlarında dayanmış xidmətçi dilləndi:

– Adam indi unutduğu şeyi sonralar ömrü boyu axtarmalı olur, müsyö. – Onun fikrincə söhbət hələ axıra çatmamışdı.

– Elədir. Ancaq unudulmayan şeylər də adamın ömrünü cəhənnəm əzabına döndərir.

– Mənimkini döndərmir. Ötüb keçən şeydir, o niyə həyatı cəhənnəm əzabına döndərsin?

Ravik başını qaldırdı:

– Elə keçmiş olduğu üçün, qardaş. Siz artist olmaqla bərabər, həm də xoşbəxt adamsınız. – Joana tərəf döndü: – O kalvadosun dadını verir?

– Ondan da yaxşıdır.

68

Ravik Joana baxdı. Yanaqları allandı. Bununla nə demək istədiyini başa düşürdü, ancaq belə açıq danışması əl-qolunu bağlayırdı. Joan isə özünü elə aparırdı ki, guya, bu işarənin Ravikə necə təsir etdiyini vecinə almır. Bu miskin meyxanada elə oturmuşdu ki, deyərdin, evindədir. Üstüaçıq elektrik lampalarının işığı yaman gur idi və bir-iki stol o tərəfdə oturmuş iki fahişəni lap nənələri yaşda göstərirdi. Ancaq onun Joana gücü çatmırdı. Bayaq restoranın əlaqaranlığında gördüyü adam idi, heç dəyişməmişdi. O, cəsarətli, işıqlı sifəti olan adam idi, heç nə soruşmurdu, sakitcə oturub gözləyirdi. Fikirləşirdi ki, çox müəmmalı sifətdir, külək haradan əssə, o tərəfə dönür, tez dəyişir. Ona baxıb istədiyini fikirləşə bilərsən. Xalça-palaz, bəzək-düzək gözləyən bomboş evə bənzəyir. Hər cür şəraiti var, istəsən saray eləyərsən, istəsən də fahişəxana. Onu bəzəyən adamdan asılıdır... Bu ev ağzınacan dolu topdağıtmaz imarətlərdən, xaricən dəbdəbəli görünən evlərdən nə qədər fərqli idi!

Gördü ki, onun qədəhi boşdur.

– Ehtiyatlı olun, – dedi, – qədəhləri iridir. Yenə içmək istəyirsiniz?

– Bəli. Əgər vaxtınız varsa...

«Niyə vaxtım olmur?» – deyə ürəyindən keçirən Ravikin birdən yadına düşdü ki, Joan onu axırıncı dəfə Ketlə görüb. Onun üzünə baxdı, ancaq heç nə oxuya bilmədi.

– Vaxtım var, – dedi, – Sabah doqquzda təşrih edəcəyəm, vəssalam.

– Belə gecəyə qalanda çətin olmur?

– Xeyr, bunun ona dəxli yoxdur. Adət eləmişəm. Özü də hər gün təşrih eləmirəm. Xidmətçi qədəhləri doldurdu. Şüşə ilə birlikdə stolun üstünə bir qutu da siqaret qoydu. Yaşıl «Loran» idi.

– Onda da istəmişdiniz, elə deyilmi? – deyə özündən razı halda Ravikə baxdı.

– Yadımda deyil. Siz bilən, düz olar. Daha nə desəniz inanıram.

– Elədir! – Joan sözə qarışdı. – Yaşıl «Loran» idi...

– Gördünüz?! Xanımın yaddaşı sizinkindən yaxşıdır, müsyö.

– Bilmək olmaz. Ancaq siqaret qalsın, lazım olar.

Ravik qutunu açıb Joana uzatdı.

– Yenə həmin mehmanxanada qalırsınız? – deyə soruşdu.

– Bəli. Ancaq ayrı otağa köçmüşəm. Böyükdür...

Bir dəstə sürücü içəri girdi. Onlar qonşu stol arxasında oturub ucadan danışmağa başladılar.

– Gedək? – Ravik soruşdu. Joan başını tərpətdi. Ravik xidmətçini işarə ilə çağıraraq pulunu verdi.

– «Şəhrizad»a qayıtmayacaqsınız?

– Xeyr.

Ravik onun paltosunu tutdu. Joan isə paltosunu geyməyib, eləcə çiyinə saldı.

Ucuz, bəlkə də, süni xəz idi, ancaq onun əynində bahalı görünürdü. Fikirləşdi ki, könülsüz geyilən şey ucuz görünər. Belə ucuz tacları çox görmüşdü...

Küçəyə çıxıb narın yağışın altında dayandılar.

– Onda sizi mehmanxanaya otürüm...

Joan ağır-ağır ona tərəf döndü:

– Bəs sənin otağına getmirik?

69

Joanın sifəti lap yaxında idi, altdan yuxarı ona baxırdı. Qapının başında asılmış fənərin işığı düz üzünə düşürdü. Saçına qonmuş yağış damcıları par-par parıldayırdı. Bir taksi gəlib dayandı. Sürücü bir az gözlədi, sonra nəsə donquldanıb əlini yellətdi və tərpənəndə maşını yerdən çox sərt götürdü.

Joanın gözləri fənərin işığında parıldadı. Onlar elə dərin idi ki, ucu-bucağı bilinmirdi...

– Mən səni bu gün gördüm, – Ravik dilləndi. – Əvvəlcə belə deyildin.

– Yox...

– Əvvəllər heç nə olmayıb...

– Yox... Mən tamam unutmuşam.

Onun nəfəsi dalğa-dalğa üzünə vururdu. Bu qərrib gecənin qərrib bəndəsi asta-asta, şirin-şirin, inamla, ümidlə nəfəs alırdı. Birdən öz damarlarından axan qanın şırıltısını eşitdi. Lap qijiltı ilə axırdı. Elə bil qan deyil, həyatın özü idi. Min dəfə qarğıyıb, min dəfə oxşadığı, gah da tapdığı həyat... Bircə saat bundan qabaq o həyat bomboş, bomboz səhra idi, yalnız dünənə bağlıydı, sabahı yoxdu...

Ancaq indi yenə coşmuşdu, ömründə təsəvvür eləmədiyi sirli-soraqlı bir anın lap yanında idi. Yenə dəniz sahilində dayanmış ibtidai insana çevrilmişdi, dalğaların arasından nəsə ağ bir şey baş qaldırmışdı, parıldayırdı, sualı da özü idi, cavabı da... Qan isə axır, axır, gözlərini örtürdü...

– Məni tut... – Joanın səsi onu xəyaldan ayırdı.

Ravik ona baxdı... və qolunu boynuna doladı. Joanın çiyinləri ona tərəf yelləndi, elə bil, liman həsrətli gəmi sahilə uçunurdu...

– Tutmaq lazımdır? – pıçıldadı.

– Hə...

Joanın əlləri sinəsinə söykənmişdi.

– Mən tutaram.

– Tut...

İkinci taksi dayananda təkərlər xırçıldadı, səkiyə sürtündü. Sürücü heç nə olmayıbmiş kimi onlara baxırdı. Çiyində balaca bir it oturmuşdu. Ona toxunma jilet geydirmişdilər.

– Taksi gözləyirsiniz? – uzun bıqları kətana oxşayan sürücü xırıltılı səslə soruşdu.

– İşə bax! – Ravik dilləndi. – Onun heç nədən xəbəri yoxdur. Bilmir, başımıza nə gəlib! Bizə baxır, ancaq görmür ki, o adamlar deyilik! Dünyanın bu işinə heç yoxam. İstəyirsən Cəbrayıl ol, axmaq ol, ya da lap cani, heç kim görməz. Amma bircə düymən çatmayanda, hamı görür.

– Belə yaxşıdır. Onda biz elə özümüz kimi qalırıq.

Ravik onu süzdü. «Biz!» – ürəyindən keçirdi. Nə gözəl sözdür! Dünyanın ən sehrli sözüdür!

– Taksi lazım deyil? – sürücü ucadan, səbirsizliklə soruşdu və siqaret yandırdı.

Ravik:

– Gəl, – dedi, – əl çəkməyəcək. Neyləsin, sənəti belədir...

– Minməyək. Piyada gedək.

– Yağış başlayır.

– Yağış yoxdur, eləcə dumandır. Taksiyə minmirəm. Səninlə getmək istəyirəm.

– Yaxşı, heç olmasa, gedim onu başa salım.

70

Ravik gedib sürücü ilə nəsə danışdı. Kişi şirin bir təbəssümlə gülümsədi, Joana baxıb, təkcə fransızlara məxsus bir əda ilə əlini yellətdi, maşını sürüb getdi.

Ravik geri qayıtdı.

– Necə başa saldın?

– Pulla. Ən asan yoludur. Gecə növbəsində işləyənlər yaman sırtıq olur. O dəqiqə başa düşdü. Lütflə bir həqarətlə baxıb, xeyirxahlıq elədi...

Joan gülümsəyib ona sığındı. Ravik hiss elədi ki, qəlbində nəsə baş qaldırdı, bütün bədənində yayıldı. Nəsə isti, yumşaq bir şey idi və elə bil, qırx əlli ondan yapışıb aşağı dartdı, birdən-birə onunla beləcə yanaşı ayaq üstə dik dayanmaq, ensiz pillələrdə səndələyə-səndələyə müvazinətini saxlamaq yaman çətinləşdi. Hər şeyi unudaraq təslim olmaq, ürəyinə, əsrlərin arxasından – hələ kamalın, sualların, əzab-əziyyətin, şübhələrin dünyaya gəlmədiyi vaxtlardan, təkcə qan rəngli bir səadətin olduğu zamanlardan eşidilən çağırışa qulaq asmaq əvəzinə...

– Gəl, – dedi.

Onlar narın yağışın altında bomboş, bomboz küçə ilə üzüyuxarı qalxdılar və onun axırına çatanda, qarşılarında nəhəng, ucu-bucağı olmayan bir meydan açıldı, göylərə baş vuran «Zəfər tağı»nın ləngərlənən gümüşü kölgəsi göründü...

IX

Ravik mehmanxanaya qayıtdı. Səhər-səhər Joanı yatmış qoyub getmişdi. Fikirləşdi ki, bir saata qayıdar, ancaq üç saat çəkmişdi...

– Salam, doktor! – İkinci mərtəbəyə qalxan pilləkəndə kim isə çağırırdı... Ravik diqqətlə kişiye baxdı. Rəngi saralmış, qara pırtlaşlıq saçlı, eynəkli bir adam idi, tanımadı.

– Alvares, – kişi adını dedi, – jaim Alvares. Yadınıza düşmədi?

Ravik başını buladı. Kişi əyilib şalvarının bir ayağını yuxarı çəkdi. Topuğundan başlayan çapıq dizinə çatmışdı.

– İndi yadınıza düşdü?

– Mən yarmışam?

Kişi başını tərpətdi:

– Cəbhədə, mətbəx stolunun üstündə. Aranxuenin səhra xəstəxanasında. Badam

bağlarındakı balaca ağ mülkdə... Yadınıza düşmədi?

Ravik birdən badam iyini hiss etdi. Bu İy, sanki, alaqaranlıq pilləkəndən qalxırdı və onun şirin, bir az da çürük qoxusuna ürəkbulandıran kəsif qan iyi də qarışmışdı...

– Hə, – dedi, – yadıma düşdü.

Yaralıları ay işığına qərq olmuş talvara uzatmışdılar. Onları bu kökə alman və italyan bombardmançı təyyarələri salmışdı. Bomba qəlpələrinin parça-parça elədiyi uşaqlar, qadınlar, kişilər idi. Uşaqlardan birinin sifətini tamam aparmışdı. Bir hamilə qadının da qarnı döşlərinə qədər yırtılmışdı. Qoca bir kişi də qopub düşmüş barmaqlarını qorxa-qorxa o biri əlində bərk-bərk saxlayırdı, elə bilirdi ki, təzədən yerinə yapışdırmaq olar... Onların iniltisi gecənin bu ağır havasına, yavaş-yavaş ətrafa yayılmağa başlayan büllur şəh qoxusuna qarışmışdı...

– Ayağınız indi yaxşıdır? – Ravik soruşdu.

71

– Pis deyil. Ancaq axıra kimi qatlanmır. – Kişi gülümsədi. – Məni Pireney dağlarından keçirdi, bəsimdir. Qonsales öldü.

Ravik, Qonsalesin kim olduğunu xatırlaya bilmədi. Ancaq yadına kömək elədiyi cavan bir tələbə düşdü.

– Manoladan xəbəriniz olmadı?

– Əsir düşdü, güllələndilər...

– Bəs briqada komandiri Serna?

– Öldü. Lap Madridin yaxınlığında... – Kişi yenə gülümsədi. Ancaq bu çox donuq, qeyri-ixtiyari, hissiz-duygüsüz, ötəri bir təbəssüm idi. – Mura ilə Le Pen də əsir düşdülər, güllələndilər.

Heç biri Ravikin yadına düşmədi. İspaniyada altı ay qalmışdı; cəbhə yarılıb dağılan kimi oradan çıxdı...

– Karnero, Orta və Qoldştayn həbs düşərgəsindədir, – Alvares sözünə davam etdi,

– Fransadadırlar. Blatski də sağ qaldı. Sərhəd tərəflərdə gizlənib.

Ravik təkcə Qoldştaynı xatırladı. Onda o qədər idilər ki!

– Bu mehmanxanaya düşmüşünüz? – deyə soruşdu.

– Bəli, dünən gəlmişik, – kişi üçüncü mərtəbəni göstərdi, – sərhəddəki düşərgədə çox saxladılar, axırda buraxdılar. Pulumuz var idi, – o yenə gülümsədi, – yaxşı mehmanxanadır, əməlli-başlı çarpayıları var. Hətta divardan bizim rəhbərlərin şəkilləri də asılıb.

– Düzdür. – Ravikin səsinə kinayə əlaməti yox idi. – Elə şeyləri görəndən sonra, bura adama cənnət kimi gəlir.

O, Alvareslə xudahafızlaşib, öz otağına getdi.

Otaq yığışdırılmışdı, heç kəs də yox idi. Joan getmişdi. Ravik ora-bura baxdı: heç nə qoymamışdı. Əslində, belə də gözləyirdi.

Zəngi basdı. Az keçməmiş süpürgəçi qız gəldi.

– Xanım getdi! – O, Raviki qabaqladı.

– Görürəm. Burada ayrı adam olduğunu siz haradan bildiniz?

– Yaxşı, yaxşı, müsyö Ravik... – Qız sözünü axıra çatdırmadı, ancaq üz-gözündən görünürdü ki, açıqca xətrinə dəyib.

– Səhər-səhər bir şey yedi?

– Xeyr, mən onu görmədim, yoxsa gətirərdim. O vaxtdan yadımda qalıb. Ravik onun üzünə baxdı; son sözləri xoşuna gəlməmişdi. Pul çıxarıb qızın önlüyünün cibinə basdı.

– Çox gözəl, – dedi, – gələn dəfə də belə eləyin. Özüm deməmiş, səhər yeməyi gətirməyin. Otağı yığışdırmağa gələndə də əvvəlcə dəqiq bilin ki, boşdur.

– Baş üstə, müsyö Ravik! – Qız gülümsədi.

Ravik narazılıqla onun arxasınca baxdı. Qızın nə fikirləşdiyini bilirdi. Ona elə gəlirdi ki, Joanın əri var, istəmir görən olsun. Əvvəllər Ravik buna gülmüşdü, ancaq indi xoşuna gəlmədi. Niyəsini özü də bilmirdi. Çiyinlərini çəkib, pəncərəyə tərəf getdi. Mehmanxana öz mehmanxanalığında qalırdı, onu dəyişmək olmazdı... Pəncərəni açdı. Buludlar səmanı qoynuna almışdı. Evlərin damında sərcələr civildəşirdi. Aşağı mərtəbədə iki nəfər mübahisə edirdi. Qolberqlər olcaqdı. Kişi arvadından iyirmi yaş böyük idi. Özü Bratislav şəhərindən idi, taxıl alverçisi

72

olmuşdu. Qadın mühacir Vizenhofla gəzir və elə bilirdi ki, heç kəsin bundan xəbəri yoxdur. Ancaq onu bilməyən təkə əri idi...

Pəncərəni bağladı. Səhər-səhər kimisə öd kisəsindən təşrih eləmişdi. Düranın əvəzinə kiminsə öd kisəsini kəsib götürmüşdü. Tanımadığı bir kişinin qarnını yarmışdı, iki yüz frank da qonarar almışdı. Sonra Ketə baş çəkmişdi. Onun qızdırması vardı, özü də çox qalxmışdı. Bir saat orada qaldı. Qız narahat yatırdı. Elə qorxulu bir şey yox idi. Əslində, belə də olmalı idi...

Diqqətlə pəncərədən küçəyə baxdı. Nə isə olub qurtarandan sonra adam özündə qərribə bir boşluq duyur... Çarpayı da susur və indi açılan gündüz gödən yırtan çaqqal kimi sirli-soraqlı dünəni parçalayırdı. Gecənin qaranlığından boylanın füsunkar meşələr çəkilib uzaqlara getmişdi və haradasa zamanın boşluğunda tutqun xəyal kimi görünürdü...

Geri çevrildi, stolun üstündə Lüsüen Martinenin ünvanı gözünə dəydi. Onu bu yaxınlarda evə buraxmışdılar. Əl çəkməmişdi... Onun yanına iki gün əvvəl getmişdi, indi heç lazım deyildi. Ancaq elə bir işi də yoxdu və qət etdi ki, yenə getsin.

Ev Klavel küçəsində idi. Birinci mərtəbəsində ət dükanı yerləşirdi. Kök bir qadın əti şaqqalayıb satırdı. O, qara geyinmişdi. Əri iki həftə bundan qabaq ölmüşdü və indi şəyirdlə birlikdə özü alver edirdi. Ravik onu keçib gedəndə gördü. Deyəsən, qonaq getməyə hazırlaşdı. Şlyapasına qara rəngli uzun rübənd taxmışdı və tanış qadına – başqası olsa, eləməzdi – bir bud donuz əti kəsirdi. Rübənd yelləndi, balta göydə payıldadı və ətə yeridi.

– Bax, bircə dəfəyə! – deyə o, özündən razı halda, budu tərəziyə qoydu.

Lüsüen lap yuxarı mərtəbədəki balaca otaqda yaşayırdı. O, tək deyildi. Təxminən iyirmi beş yaşında cavan bir oğlan stula sərələnmişdi. Başında, adətən, velosiped sürən idmançıların qoyduğu uzundimdik kepka vardı. Ağzındakı eşmə siqaret, danışanda üst dodağına yapışib qalırdı. Ravik içəri girəndə, yerindən də qımıldanmadı. Lüsüen isə çarpayıda uzanmışdı. O, həyəcədən qızardı:

– Doktor... Bu gün gələcəyinizi bilmirdim... – Oğlana tərəf döndü: – Bu da...

– Adamdır, vəssalam! – Oğlan kobudluqla onun sözünü kəsdi. – Adını demək lazım deyil. – O, geri söykəndi. – Demək, o doktor sizsiniz?

– Necəsiniz, Lüsyen? – Ravik ona fikir vermədi. – Uzanmaqda lap ağıllı iş görürsünüz.

– İstəsə, çoxdan qalxardı, – oğlan yenə sözə qarışdı, – heç nə yoxdur. İşə getmir, pul da yox...

Ravik ona tərəf döndü:

– Çıxın otaqdan, – dedi.

– Nə?

– Çıxın, qapını da örtün. Lüsyenə baxacağam.

Oğlan şaqqanaq çəkdi.

– Bu cür də baxa bilərsiniz. Biz elə incə-mincə adamlar deyilik. Baxmaq nə üçündür? Srağagün gəlib baxmısınız. Demək, bunun haqqı da ayrı olacaq, eləmi?

– Əzizim, – Ravik çox sakit danışdı, – siz heç pul verənə oxşamırsınız. Haqqı olacaq, olmayacaq, bunun sizə dəxli yoxdur. İndi isə sürüşün buradan!

73

Oğlan irişə-irişə yerini rahatladı, ayağını ayağının üstünə aşdı. Ayağında ucu biz kimi lak ayaqqabı və bənövşəyi rəngli corab vardı.

– Xahiş edirəm, Bobo, – Lüsyen dilləndi, – lap az çəkəcək.

Bobo ona fikir vermədi. Gözünü Ravikə zilləmişdi.

– Yaxşı ki gəldiniz, – dedi, – bəzi şeyləri elə özünüdə deyəcəyəm. Siz elə bilirsiniz, mənim əzizim, böyük bir siyahı gətirib deyəcəksiniz, bu xəstəxana haqqı, bu təşrih haqqı, bu nə bilim nə haqqı... Yox, keçməz! Əvvəla, sizdən onu xəstəxanaya qoymağı xahiş eləməmişdik. Təşrih barədə də heç danışmağa dəyməz. Demək, o boyda pul heç! Hələ Allahınıza şükür eləyin ki, dəyən zərəri ödətirik. Özündən xəbərsiz təşrih eləmişiniz...–O, sapsarı saralmış dişlərini göstərdi. –Gözləmərdiniz, eləmi? Hə, belə işlər... Bobo hər şeyi bilir, onun başını piyləmək çətindir!

Oğlanın görünüşündən razılıq yağdı. Elə bilirdi ki, çox kəsərli danışib. Lüsyenin rəngi qaçmışdı. Qorxu içərisində gah oğlana, gah da Ravikə baxırdı.

– Aydın oldu? – Bobo qalib bir əda ilə soruşdu.

– Bu kimdir? – Ravik Lüsyenə baxdı. Qız cavab vermədi.

– Hə, demək, odur, – deyə Ravik oğlanı diqqətlə süzdü. Arıq, cılız səfəhin biri idi. Xirtdəyi görünən nazik boğazına süni ipək şal sarı-mışdı. Sümüyü çıxmış çiyinləri, uzun burnu, iyrənc çənəsi... Bir sözlə, uzaq kənddən gəlib şəhərdə fahişələrin hesabına yaşayan oğraş idi...

– «O» nə deməkdir? – Oğlan qeyzlə soruşdu.

– Deyəsən, lap aydın dedim ki, bayıra çıxın, qızı müayinə edəcəyəm.

– Xox, qorxdum!

Ravik daha dözə bilmədi, yavaş-yavaş ona tərəf getdi. Oğlan sıçrayıb qalxdı, dalıdalı

çəkildi, haradansa əlinə təxminən bir metr uzunluğunda kəndir parçası keçirdi.

Ravik onun neyləmək istədiyini bilirdi. İstəyirdi, o yaxınlaşan kimi, yana tullansın, tez arxasına keçib kəndiri boğazına keçirsin, boğsun. Əgər qarşısındakı bunu başa düşməyib yumruq atsa, yaxşı fənd idi.

– Bobo! – Lüsyen qışqırdı. – Lazım deyil, Bobo!

– Ay burnufirtıqlı uşaq! Bu ki lap çoxdanın fəndidir! Özgə heç nə bilmirsən? – Ravik güldü.

Bobo bir anlığa çaşaraq özünü itirdi. Ravik çəld ikiəlli onun jaketindən yapışb çiyinlərinə qədər çıxardı; oğlan daha qollarını tərpadə bilməzdi.

– Deyəsən, bundan xəbərin yox idi, eləmi? – deyib qapını ayağı ilə vurub açdı, özünü tamam itirmiş oğlanı bayıra vızıldatdı. – Belə şeylərdən xoşun gəlirsə, əsgərliyə get, yaramazın biri yaramaz! Bir də böyüklərə dolaşma!

O, qapını içəridən bağladı.

– Bu da belə, Lüsyen... – dedi. – İndi də gəlin sizə baxım.

Qız tir-tir əsirdi.

– Sakit olun, sakit olun, hər şey keçib getdi.

Ravik didik-didik olmuş pambıq örtüyü götürüb stolun' üstünə qoydu. Sonra yaşıl adyalı geri qatladı.

– Pijama?! Bunu niyə geymisiniz? Rahat deyil axı! Sizə çox gəzmək olmaz, Lüsyen.

Qız bir anlığa susdu, sonra:

– Bircə bu gün geymişəm, – dedi.

74

– Gecə köynəyiniz elə bircə dənədir? Xəstəxanadan ikisini göndərərəm.

– Xeyr, ona görə deyil. Bilirdim ki... – o, qapıya tərəf baxıb astadan pıçıldadı, – gələcək, ona görə geydim. Deyir, daha sağalmışam... Gözləmək istəmir...

– Nə? Heyif ki, əvvəlcədən bilməmişəm! – Ravik acıqla qapıya baxdı. – Canı çıxacağına gözləyəcək!

Bütün qanı az qadınlar kimi, Lüsyenin də dərisi dümağ, pilə kimi idi, gömgöy damarları bilinirdi. Ancaq bu, arıqlıqdan deyildi, sadəcə olaraq, dərisi sığallı, şumal idi və çox qəşəng görünürdü. «Dünyada nə qədər belə qız var?! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Adam onlara baxanda fikirləşir ki, görəsən, təbiət sonradan kobudlaşdıracağını, saxtalıq, çirkab dolu həyatda öz gözəlliklərini itirəcəyini biləbilə,

bunları niyə belə zərif xəlf eləyib?!»

– Hələ bir həftə də yatmalı olacaqsınız, Lüsyen. Durub buralarda gəzişə bilərsiniz. Ancaq ehtiyatlı olun, ağır şey götürməyin, bir-iki gün pilləkəni çıxıb-düşməyin.

Elə bir adam yoxdur ki, sizə baxsın? Bobodan başqa?

– Ev sahibəsi baxır. Daha o da deyilməyə başlayıb.

– Özgə heç kəsiniz yoxdur?

– Xeyr. Əvvəllər yenə Mariya var idi... O da belə getdi...

Ravik otağı nəzərdən keçirdi. Kasıb olsa da, təmiz idi. Pəncərənin qabağında bir neçə qırmızı anilin boyası vardı.

– Bəs Bobo? Demək, hər şey keçib gedəndən sonra yenə zühur elədi...

Lüsyen cavab vermədi.

– Niyə onu rədd eləmirsiniz?

– Elə pis oğlan deyil, doktor. Bir az kobuddur...

Ravik qıza baxdı. «Məhəbbət!–deyə ürəyindən keçirdi. – Bu da məhəbbətdir. Lap möcüzədir bu məhəbbət! Təkcə gündəlik həyatın tutqun səması, rəngarəng göy qurşağı deyil, həm də dünyanın ən iyrənc şeylərini gözəllik donunda göstərir... həm möcüzədir, həm də taleyin ən acı kinayəsi!» Qəflətən onu qərribə bir hiss bürüdü:

sanki, qızın bu bədbəxtliyində onun da haradasa payı olmuşdu...

– Yaxşı, Lüsüen, – dedi, – qanınızı qaraltmayın. Çalışın ki, tez sağalasınız.

Qız bir az yüngülləşdi, başını yırğaladı.

– Pul məsələsi də... – o, utana-utana, tələsə-tələsə dilləndi. – İnanmayın. Elə-belə dedi. Hamısını verəcəyəm. Hamısını... Az-az... Bəs nə vaxt işə çıxacağam, doktor?

– Səfəhlik eləməsiniz, təxminən, iki həftədən sonra. Bobonu da yaxın buraxmayın.

Qəti olmaz, Lüsüen. Yoxsa ölərsiniz... Aydınır?

– Bəli, – qızın səsində inamsızlıq vardı.

Ravik adyalı onun üstünə çəkdi. Dikələndə gördü ki, qız ağlayır.

– Tez olmaz, doktor? Elə otura-otura işləyərəm. Axı mən...

– Bəlkə, oldu. Baxarıq... Bu, sizin özünüzü necə aparmağınızdan asılıdır. Lüsüen, söz vermişdiniz ki, o mamaçanın adını deyəcəksiniz.

Qızın gözləri tələşlə parıldadı.

– Polisin xəbəri olmayacaq, söz verirəm. Çalışıb, verdiyiniz pulu birtəhər qopararam, heç olmasa rahat nəfəs alarsınız. Nə qədər idi?

– Üç yüz frank. Boş şeydir, ala bilməyəcəksiniz.

– Hər halda, çalışaram. Adını, ünvanını deyin, vəssalam. Bundan sonra o, sizə lazım olmayacaq, Lüsüen. Daha uşağa qalmaq getdi... Neyləyə bilər sizə?

75

Qız tərəddüd etdi, sonra:

– Siyirmədedir, – dedi.

– Budur?

– Bəli.

– Yaxşı, bir-iki günə gedərəm. Siz qorxmayın! – Raviq paltosunu geydi. – Nə olub? Niyə durursunuz?

– Siz Bobonu tanımırsınız...

Ravik gülümsədi.

– Ondan da pislərini görmüşəm. Siz durmayın. Diqqətlə baxdım, qorxulu heç nə yoxdur. Hələlik, Lüseyn, yenə gələcəyəm.

Ravikin açarı burmağı ilə qapını açmağı bir oldu. Heç kəs yox idi. Əslində, heç gözləməirdi də. Bobo kimilərini çox görmüşdü.

Ət dükanında şeyird tək qalmışdı. Saribəniz bir kişi idi və bayaqkı qadın kimi həvəslə işləməirdi. Həvəssiz-həvəssiz ət doğrayırdı. Kişi öləndən sonra yaman yorulmuşdu. Üzbəüz bistrodakı süpürgəsatan lap ucadan dedi ki, onun qadına evlənmək imkanı çox azdır və çox güman ki, bunu da qəbiristanlığa o, öz çiyində aparası olacaq. Kişi əməlli-başdı düşmüşdü, qadın isə əksinə, bir az da üstünə qoymuşdu.

Raviq qarağat arağını içib, pulun verdi. Elə bilmişdi Bobo burada olar. Ancaq yox idi...

Joan Madu «Şəhrizad»dan çıxdı. Ravik taksidə onu gözləyirdi. Joan özü qapını açıb oturdu və dedi:

– Buradan aralanaq. Sizə gedək.

– Nəsə olub?

– Yox, heç nə. Bu gecə restoranları mənə lap boğaza yığdı...

– Bircə dəqiqə... – Ravik qapının ağzında dayanmış gülsatan qadını işarə ilə

yanına çağırırdı. – Anacan, o qızılgülün hamısını ver. Ancaq çox yuxarıdan tutma.
– Sizin üçün altmışca frank. Bir dəfə mənə yel xəstəliyi üçün dərman yazmısınız, ona görə...

– Xeyri oldu?

– Yox, haradan olsun?! Bütün gecəni yağışın altında ayaq üstə dururam.

– Siz mənim ömrüm boyu müalicə etdiyim xəstələrin ən ağıllısısınız, – deyərək Ravik gülləri götürüb ayaq altına sərə-sərə Joana tərəf döndü: – Günahımı yuyuram. Səhər səni tək qoymuşam, ac getmişən. Bəs indi bir şey içməcəyəxsən?

– Yox, gedək. Gülləri də ora yox, oturacağın üstünə qoy.

– Bura yaxşıdır. Gülü sevmək lazımdır, ancaq çox şişirtmək də olmaz.

– Sənin deməyindən belə çıxır ki, adam sevdiyi şeyi çox əzizləməz?

– Yox, demək istəyirəm ki, gözəl şeyləri çox da şişirtmək lazım deyil. İndiki vəziyyətdə aramızda gül olmasını istəmirəm.

Joan bir anlığa şübhəli nəzərlərlə onu süzdü, sonra sifəti işıqlandı:

– Bilirsən, bu gün neyləmişəm? Mən yaşamışam! Təzədən yaşamışam! Nəfəs almışam! Təzədən nəfəs almışam! Təzədən dünyaya gəlmişəm. Çoxdandır belə olmamışdı. Yenə əllərim, gözlərim, dilim-ağzım...

76

Taksi dar küçədə gedən maşınların arasından sivişib çıxdı və birdən sürət götürəndə Joan Ravikin üstünə yıxıldı. Ravik onu bircə anlığa qucaqladı, nəfəsini duydu. Elə bil, isti külək idi, əsdi ki, bütün günü üzündə donub qalmış iztirabları əritsin, qəlbinə çökmüş qəribə soyuqluğu isitsin, indi yanında oturub hissə qapılaqapıla

danışan qadını ona hiss etdirsən.

– Bütün günü sellər-sular oynayıb. Dünya, sanki, ümmana dönmüşdü, fəvvarə vururdu üz-gözümə, boyun-boğazıma çilənirdi, elə bil, mən də ağac kimi çiçək açmalı, yarpaqlamalı, bar gətirməliydim. Bütün günü əl çəkmədi ki, çəkmədi... Axır ki, qopdum, indi burada... sənin yanıdayam.

Ravik ona baxdı. Joan bir az qabağa əyilmişdi və qara rəngli bayırlıq paltarının arasından çiynləri parıldayırdı. Çox səmimi idi, heç nə vecinə deyildi, fıkırlaşdığını çəkinmədən deyirdi. Onunla müqayisədə Ravik özünə yaman yazıq, yaman quru görünürdü.

«Təşrih edirdim. – ürəyindən keçirdi. – Səni unutmuşdum. Lüsüənə baş çəkdim. Haradasa, lap keçmişdə idim... Sən yox idin orada. Axşam düşəndə isə yavaş-yavaş hənirti hiss etməyə başladım. Onda səninlə deyildim, Ket haqqında düşünürdüm...».

– Joan! – deyərək əllərini onun oturacağı soykədiyi əlinin üstünə qoydu. – İndi bizə gedə bilmərik. Xəstəxanaya dəyməliyəm. Bir-iki dəqiqəliyə...

– Təşrih elədiyən qadını yoxlayacaqsan?

– Bugünkü yox, başqasıdır... Bəlkə, məni bir yerdə gözləyəsən?

– Elə indi getməlisən?

– İndi yaxşıdır. İstəmirəm, sonradan zəng eləsinlər.

– Sənin otağında gözləyəm. Mehmanxanaya getməyə vaxt çatır?

– Hə.

– Onda gedək. Sən sonra gələrsən. Gözləyəm...

– Yaxşı. – Ravik ünvanı sürücüyə dedi.

Geri söykəndi, başını da söykənəcəyə qoydu. Əlləri hələ də Joanın əlinin üstündə idi. Hiss etdi ki, Joan onun danışmasını istəyir. Özü haqda, ya da ondan... Ancaq bacarmırdı. O özü çox şey danışmışdı. Fikirləşdi ki, heç bu qədər lazım deyildi... Maşın dayanan kimi Joan dilləndi:

– Sən düşmə, özüm gedərəm. Daha qorxmuram, açarı ver.

– Növbətçidir.

– Özüm alaram. Belə şeylərə öyrəşmək lazımdır. – O, gülləri götürdü. – Bir kişi ki mənə yata-yata qoyub gedir, gözlənilmədən bir də qayıdır, demək, bəzi şeylərə öyrəşmək lazımdır. Elə indidən başlasam, yaxşıdır.

– Mən də sənə gedəcəyəm. Gəl hər şeyi də belə şisirtməyə. Onsuz da, yenə sənə tək qoyub gedirəm, bu, bəs eləyir.

Joan güldü və həmin anda elə cavan göründü ki!

Ravik sürücüyə dedi:

– Xahiş edirəm, bir az gözləyin.

Sürücü gözlərini yavaş-yavaş yumdu:

– Çox da gözləyəyəm, – dedi. Onlar yuxarı çıxanda Joan dedi:

– Açarı mənə ver.

– Niyə?

77

– Mənə ver!

O, qapını açdı, ancaq içəri girmədi. Otaq qaranlıq idi. Pəncərədən buludlarla gizlənpaç oynayan ay görünürdü.

– Nə gözəldir! – Joan bu sözləri qaranlıqlara dedi.

– Gözəldir? Bu daxmaya gözəl deyirsən?

– Hə, gözəldir. Hər şey gözəldir.

– Ola bilsin, hələ gözəldir, çünki qaranlıqdır. Ancaq... – Ravik əlini düyməyə uzatdı.

– Dəymə! Özüm yandıraram. Sən gedə bilərsən. Ancaq sabah günortaya qalma.

Joan yarıaçıq qapının ağzında dayanmışdı və pəncərədən süzülən gümüşü işıq üzünə, çiynlərinə düşürdü. Çox müəmmalı, sevdalı görünürdü, adamı lap yerindən oynadırdı. Plaşı sürüşüb yerə, ayaqlarının altına düşmüşdü və qara rəngli köpüyə oxşayırdı. Özü isə qapıya söykənmişdi, dəhlizdən süzülən işıq bir qoluna dolanmışdı.

– Get... Tez qayıt, – deyib qapını örtüdü.

Ketin hərərəti düşmüşdü.

– Oyanmışdı? – deyə Ravik yuxulu tibb bacısından soruşdu.

– Bəli, saat on birdə oyanmışdı. Sizi soruşdu. Dediklərinizin hamısını çatdırdım.

– Bəs soruşmadı bu nə sargıdır?

– Soruşdu. Dedim ki, yarmalı oldular. Yüngül şeydir. Sabah özü deyər.

– Vəssalam?

– Bəli. Dedi ki, əgər belə lazım bilibsə, demək, hər şey qaydasındadır. Bu gecə gəlsəniz, sizə salam yetirim və deyim ki, sizə inanır.

– Hə... belə...

Ravik bir xeyli dayanıb tibb bacısının yana ayrılmış qara saçlarına baxdı və birdən

soruşdu:

– Neçə yaşınız var?

Qız təəccüblə başını qaldırdı:

– İyirmi üç.

– İyirmi üç... Nə vaxtdan işləyirsiniz?

– İki il yarımdır. Yanvarda iki il yarım tamam olacaq.

– Bu sənətdən xoşunuz gəlir?

Qızın alma kimi yumru yanaqlarına təbəssüm qondu:

– Xoşuma gəlir, – dedi. – Əlbəttə, bəzi xəstələrlə çətin olur, ancaq əksəriyyəti yaxşıdır. Madam Brisso mənə dünən çox qəşəng bir don bağışlayıb. Keçən həftə də madam Lerner bir cüt lak ayaqqabı vermişdi. Yazıq getdi evdə öldü... – O, yenə gülümsədi. – Demək olar ki, özümə heç paltar almıram. həmişə nəsə verirlər. Xoşuma gələn şey olmayanda rəfiqəmin yanında dəyişirəm. Mağazada işləyir. Vəziyyətim çox yaxşıdır. Madam Heqstrem də çox əliaçıqdır, pul verir. Axırıncı dəfə yüz frank verdi. Onca günə... İndi nə qədər qalacaq, doktor?

– Ço...o...x.. Bir neçə həftə.

Qızın kefi lap duruldu. Onun aydın, qırıq tanımayan qaşları dartıldı, hiss olundu ki, gəlirini hesablayır. Ravik yenə Ketə tərəf əyildi. O, sakit nəfəs alırdı. Yaranın iyi saçlarından gələn kəskin ətir qoxusuna qarışmışdı. Birdən-birə yaman yazıqlaşdı. Qız ona inanırdı. Ah, bu inam! Doğram-doğram elədiyi, xərçəngin için-için yediyi

78

arıq bədən yenə gəlib gözləri önündə dayandı. Heç nə eləyə bilmədi, tez tikdi...

İnama bax...

– Gecəniz xeyrə qalsın...

– Xeyrə qarşı, doktor..

Yumrusifət tibb bacısı küncdəki kresloya oturdu, üzü çarpayıya olan stolüstü lampanı o biri tərəfə çevirdi, ayaqlarının üstünə adyal salıb, şəkilli jurnalı götürdü. Detektiv hekayələr, müxtəlif filmlərdən kadrlar çap olunan ucuz bir jurnal idi. Qız yerini rahatlayıb, oxumağa başladı. Yanındakı balaca stolun üstünə bir qutu şokalad qoyulmuşdu. Ravik gördü ki, o gözünü qaldırmadan birini götürdü. «Bəzən adam adi şeyləri də başa düşə bilmir, – deyə ürəyindən keçirdi. – Eyni otaqda biri ölüm ayağındadır, o birininsə dünya vecinə deyil...» O, qapını örtü. «Mən də elə deyiləmmi? İndi bu otaqdan çıxıb...»

İçəri qaranlıq idi. Vanna otağının qapısı azacıq aralı qalmışdı, oradan işıq düşürdü. Ravik tərəddüd etdi: bəlkə, Joan vanna otağındadır? Sonra onun hənirtisini eşitdi. Heç nə deməyib, vanna otağına keçdi. Bilirdi ki, Joan içəridədir, yatmayıb, ancaq dinmir. Otaq birdən-birə sükutla, iztirabla, gərginliklə doldu. Sanki, səssiz-küysüz bir qasırğa qalxmışdı və onun yaratdığı dərin uçurumlardan ətrafa adamı bihuş eləyən, başgicəlləndirən lalə ətri çilənirdi.

Vanna otağının qapısını bağladı. Lampaların gur işığı yenə hər şeyi ona doğmalaşdırdı. Şırnağın açarlarını burdu. Bu, mehmanxanada yeganə şırnaq idi, öz xərcinə düzəltmişdi. Bilirdi ki, burada olmayanda sahibə fransız qohum və tanışlarını gətirib, onu mehmanxananın fəxri kimi onlara göstərir.

İsti su bədəninə çiləndi. Joan otaqda uzanıb, onu gözləyirdi. Dərisi zərif idi, saçları dalğa-dalğa olub yastığı qucaqlamışdı, gözləri də parıldayırdı. Hətta otağa qaranlıq

çökəndə onun bu gözləri, elə bil, qışın xəstə üzlü ulduzlarının pəncərədən süzülən solğun işartısını yığıb-yığib, təzədən otağı işıqlandırır. İndi isə uzanıb onu gözləyirdi, yumşalmışdı, dəyişmişdi, adamı yerindən oynadırdı, çünki bir saat bundan qabaqki qadın deyildi, gözəlləşmişdi, cazibədar olmuşdu. Ancaq nədənsə, birdən-birə özündə ona qarşı laqeydlik hiss elədi. Çox qərribə hiss idi, elə onun özündə də güclü, qəfil bir maraq, istək vardı. Qeyri-ixtiyari yan-yörəsinə boylandı: əgər vanna otağı _____nin ikinci qapısı olsaydı, geyinib oradanca çıxardı, gedib bir şey içərdi.

Qurulandı və bir xeyli nə edəcəyini bilmədi. Qərribə idi, hər şey lap heç nədən oldu. Kölgələr... heçlik... Bəlkə, Ketin yanına getdiyi üçün belə oldu? Yoxsa, Joanın bayaq taksidə dedikləri elədi? Çox tez başa gəldi. Özü də asanca... Bəlkə də, ona görə belə oldu ki, özü gözləmək əvəzinə onu gözləyirdilər... Üz-gözünü turşutdu, qapını açdı.

– Ravik! – Qaranlıqdan Joanın səsi eşidildi. – Kalva..dos pəncərənin yanında, stolun üstündədir.

Dayandı. Hiss elədi ki, çox gərginləşibmiş. Joan başqa söz desə, dözə bilməzmiş... Joan düz elədi. Gərkinlik azaldı, o, yavaş-yavaş özünü ələ aldı.

– Şüşəni tapa bildin? – deyə soruşdu.

– Nə çətin şey idi ki? Lap açıqda idi. Götürüb açdım. Açıq da sənə şeylərinin arasından tapdım. Bir qədəh də mənə ver.

İki qədəh süzüb, birini ona verdi:

79

– Al!

Şəffaf alma araqının iyini hiss etmək nə gözəl idi! Yaxşı ki, Joan lazım olan sözü tapıb demişdi!

Joan başını geri söykəyib, araqı içdi. Saçı çiynlərinə dağıldı və həmin anda, sanki, onu maraqlandıran yalnız içki idi. Ravik bu halı onda bir dəfə görmüşdü. O, bütün varlığını gördüyü işin ixtiyarına verirdi. Bunda gözəlliklə bərabər, nəşə gizli bir təhlükə də duydu: içəndə hər şeyi unudurdu, sevəndə məhəbbətə, inamı itəndə isə şübhəyə dönürdü. Onun unutmaması da dəhşət olardı.

Joan qədəhi yerə qoyub, gözlənilmədən güldü.

– Ravik, – dedi, – bilirəm, indi nə fikirləşirsən...

– Doğrudan?

– Hə... Sənə elə gəldi ki, az qala, evlisən. Mən də... kiminsə səni qapının ağzında qoyub getməsi elə böyük şey deyil... Üstəlik, əlində də bir dəstə qızılgül... Allaha şükür ki, kalvados var idi. Ona xəsislik eləmə.

Ravik kalvados süzdü.

– Sən çox böyük adam imişsən, – dedi. – Düz sözündür. Açıq, vanna otağında olanda səndən xoşum gəlmirdi. İndi isə heyran qalmışam. Nuş olsun!

– Nuş!

Ravik araqını içib:

– Bu, ikinci gecədir, – dedi, – bir az qorxulu olur. Naməhrəmiyin gözəlliyi keçib gedib, məhrəmiyinki isə hələ gəlib çıxmayıb. Gərək, möhkəm dayanaq.

Joan qədəhi yerə qoydu:

- Deyəsən, belə şeylərdən yaxşı başın çıxır...
- Əslində, heç nə bilmirəm, elə-belə dedim. Adam heç vaxt heç nəyi dəqiq bilmir. Hər şey həmişə tərsinə olur. Elə indi də... Dünyada ikinci gecə yoxdur, həmişə birinci olur. İkincidə isə hər şey qurtarır.
- Yaxşı ki, birinci gecədir. Yoxsa, bilirsən nə olardı? Sonsuzluğa gedib çıxardıq. Yaxın gəl! Yuxum gəlmir, səninlə içmək istəyirəm. Soyuqdan donan ulduzları görürsənmi?! Adam tənha olanda yaman üşüyür. Lap istidə ikilikdə isə heç vaxt!
- Adam ikilikdə də donar...
- O bizə aid deyil.
- Əlbəttə, bizə aid deyil! – Joan qaranlıqda onun üzünə qonan qərribə ifadəni görə bilmədi. – Bizə aid deyil...
- Mənə nə olmuşdu, Ravik? – deyə Ket soruşdu.
- O, çarpayıda iki yastığa söykənib oturmuşdu. Ətir iyi otağı başına götürmüşdü. Nəfəslik bir az aralı idi. İçəri dolan şaxtalı hava otağın istisinə qarışırdı, deyərdin, yanvar deyil, aprel ayıdır.
- Qızıdırmanız var idi, Ket. Bir-iki gün düşmədi. Sonra yuxuya getdiniz, az qala bütün günü yatdınız. Keçib getdi, hər şey qaydasına düşdü. İndi özünüzü necə hiss edirsiniz?
- Hələ də yorğunam. Ancaq qabaqkına baxanda bir az yaxşıyam, daha elə zəif deyiləm. Ağrı da azalıb.
- Ağrı hələ qalacaq. Ancaq çox çəkməz, elə eləyərək, bilinməz. Yavaş-yavaş çəkilib gedəcək. Bunu ki özünüz bilirsiniz...

80

Ket başını tərpətdi.

- Təşrih elədiniz, Ravik?
- Bəli.
- Elə vacib idi?
- Bəli...–Ravik susub gözlədi; qoy özü soruşsun!
- Nə qədər yatası olacağam?
- Bir-iki həftə.
- Ket bir anlığa susdu.
- Mənə elə gəlir, yaxşı oldu. Dincəlmək lazımdır. Çox yığmışdım... Yorulmuşdum, ancaq inanmaq istəmirdim. Ravik, təşrih də həmin şeylə bağlı idi?
- Əlbəttə! Yüz faiz!
- Vaxtından əvvəl başlayan qanaxma da?
- O da, Ket!
- Yaxşı ki, indi vaxtım var. Bəlkə də, belə yaxşıdır. İndi qalxası olsam, o dəhşətlərlə yenə qarşılaşanda dözə bilmərəm.
- Heç lazım da deyil. Unudun getsin. Ən çox vacib olan şeylər haqqında düşünün. Məsələn, səhər yeməyi barədə...
- Yaxşı...– Ketin üzündə ürkək bir təbəssüm gəzdi. – Onda güzgünü mənə verin. Ravik balaca cib güzgüsünü stolun üstündən götürüb ona verdi. Qız diqqətlə özünə baxdı.
- Bu gülləri siz gətirmisiniz, Ravik?
- Xeyr, xəstəxananındır.

Ket güzgünü çarpayının üstünə qoydu:

– Xəstəxanada yanvar ayının ortasında yasəmən olmaz. Uzaqbaşı çayırçıçəyi gülü olar, ya da ayrısı... Bir də ki xəstəxana nə bilir, yasəmən mənim ən çox sevdiyim güldür...

– Bu xəstəxana bilir. Axı siz buranın veteranısınız, Ket! – Ravik ayağa durdu. – Mən gedəsiyəm. Saat altıya yaxın gəlib sizə bir də dəyərim.

– Ravik...

– Bəli... – Geri döndü. «Başlandı...–deyə düşündü. – İndi soruşacaq...»

Qız əlini ona uzatdı:

– Çox sağ olun, – dedi. – Bu güllərə görə çox sağ olun! Bir də belə diqqətinizə görə... Siz yanımda olanda heç nədən qorxmuram.

– Yaxşı, Ket, yaxşı... Buna da diqqət deyirsiniz?! Bacarsanız, yatın. Ağrısanız, zəngi basıb tibb bacısını çağırın. Dərman yazaram. Günortadan sonra yenə gələcəyəm. Sağ olun, – deyə Veberin otağına getdi.

– Veber, araq hardadır?

– Çətin oldu? Buradadır... Ejeni, bir qədər verin.

Ejeni, könülsüz də olsa, qədər gətirdi.

– Bu ki lap üskükdür! – Veber acıqlandı. – Əməllisini gətirin. Ya da dayanın, elə bil, əlinizi dişləyəcək. Özüm gedərim.

– Bilmirəm, cənab doktor Veber, – Ejeni tikanlı-tikanlı dilləndi, – həmişə müsyö Raviki görəndə, siz...

– Yaxşı, qurtarın! – Veber onun sözünü kəsərək, konyak süzdü. –Götürün, Ravik. Hə, nə dedi?

81

– Heç nə soruşmur. Nə deyirsən də, inanır.

– Gördünüz?! – Veber sevinc hissi ilə dilləndi. – Mən o vaxt dedim axı!

– Kömək eləyə bilmədiyiniz xəstə heç sizə təşəkkür edib, Veber?

– O qədər...

– Nə desəniz, inanıb?

– Əlbəttə...

– Bəs siz onda özünüzü necə hiss etmisiniz?

– Yüngülləşmişəm. – Veber təəccübləndi. – Əməlli-başlı yüngülləşmişəm.

– Mənimsə ürəyim bulanır. Elə bil, fırlıdaq iş tutmuşam.

Veber gülüb, şüşəni yerinə qoydu.

– Ürəyim bulanır... – Ravik təkrar elədi.

– Birinci dəfədir sizdə belə insani hiss görürəm. – Ejeni dilləndi. – Ancaq demək tərziniz yenə həmin ki kimidir.

– Ejeni, siz hərdən ixtiraçı deyil, tibb bacısı olduğunuzu unudursunuz... –deyib Veber Ravikə tərəf döndü: – Demək, hər şey qaydasındadır?!

– Hələlik elədir.

– Belə yaxşıdır. Bu gün səhər-səhər tibb bacısına deyirmiş ki, xəstəxanadan çıxan kimi İtaliyaya gedəcək. Bizim də canımız qurtarar. – Veber əllərini ovuşdurdu.

– Qoy oradakı həkimlər dərdinə qalsın. İstəmirəm, burada ölən olsun. Adamın adsanına

ləkə gəlir.

Ravik Lüsüni qanına bələyən mamaçanın zəngini basdı. Xeyli keçəndən sonra qapını qarayanız bir kişi açdı. Raviki görəndə qapını buraxmadı.

– Nə istəyirsiniz? – deyə xırıltılı səslə soruşdu.

– Madam Buşe lazımdır.

– İşi var.

– Eybi yoxdur, nə qədər olsa, gözləyəyəm.

Kişi qapını bağlamaq istədi.

– Burada gözləmək olmazsa, on beş dəqiqədən sonra gələrəm. Ancaq onda tək olmayacağam. Elə adamla gələcəyəm ki, mütləq çıxası olacaq.

Kişi diqqətlə ona baxdı:

– Bu nə deməkdir? Sizə nə lazımdır?

– İndicə dedim ki, mənə madam Buşe lazımdır.

Kişi nəyisə götür-qoy elədi, sonra:

– Gözləyin, – deyib, qapını örtüdü.

Ravik qəhvəyi rəngli sınıq-salxaq qapıya, ondan asılmış tənəkə poçt qutusuna və üstündə madamın adı yazılmış minalı lövhəyə baxdı. Bu qapıdan nə qədər dərdələm,

qorxu keçmişdi. Səbəbi də cavan-cavan qızları həkim əvəzinə bu cür küpəgirənlərə ürcəh eləyən bir para mənasız qanunlar idi. Əslində, bu qanunlar bircə uşağa da həyat bəxş eləməmişdi. Onu istəməyən onsuz da bir yol tapırdı, istər qanuni olsun, istərsə də qeyri-qanuni... Fərqi bircə onda idi ki, hər il minlərlə qadın şikəst olurdu... Qapı təzədən açıldı.

– Polisdənsiniz? – bayaqkı üzütüklü kişi soruşdu.

– Polisdən gəlmiş olsaydım, qapıda qalmazdım.

– İçəri keçin.

82

Kişi Raviki qaranlıq dəhlizdən keçirib, mebellə dolu bir otağa gətirdi. İçəridə, üstünə uzun xovlu məxmər çəkilmiş divan, qızılı haşiyəli stullar, süni Həbəşistan xalçası, qoz ağacından düzəldilmiş dekorativ şkaflar var idi və divarlardan Nuh əyyamından qalma döymə şəkillər asılmışdı. Pəncərənin qarşısında, metal dayanacağın üstündəki qəfəsdə bülbül oturmuşdu. Boş yerlərin hamısına çini qablar, fiqurlar düzülmüşdü.

Madam Buşe gəldi. Həddən ziyadə kök idi və yerlə sürünən çirkli kimono geymişdi. Lap divə oxşayırdı. Oyur-oyur oynayan gözlərini çıxmaq şərtilə, üzü hamar, yaraşıqlı idi.

– Nə buyurursunuz, müsyö? – deyə o, işgüzar görkəm aldı.

Ravik ayağa durdu.

– Lüsüni Martineyə görə gəlmişəm. Onun uşağını xaric eləmisiniz.

– Ağılınıza gələni danışmayın! – Buşe heç halını da pozmadı. – Elə adam tanımıram. Bir də ki mən uşaq xariç eləmirəm. Ya səhv salmışınız, ya da aldadıblar.

Özünü elə göstərdi ki, guya söhbət qurtardı və getmək istəyir. Ancaq getmədi.

Ravik də yerindən tərpənmədi. Nəsə gözləyirdi. Qadın geri döndü:

– Başqa sözünüz yoxdur ki?

– Pis eləmisiniz. Qızı qan aparmışdı, az qalmışdı, ölsün. Təşrih eləmək lazım gəldi.

Mən elədim.

– Yalandır! – Buşe fısıqırdı. – Yalandır! Həyasızların işinə bax! Özlərini allah yoluna qoyurlar, sonra da başqalarını qatırlar. Mən o həyasıza göstərərəm. Vəkilim özü bu işlə məşğul olar. Burada mənə hamı tanıyır, vergilərimi vaxtlı-vaxtında verirəm. Görərik, bu sırtıq... küçə fahişəsi...

Ravik heyrətlə ona tamaşa edirdi. Top kimi partlasa da, üzünün ifadəsi heç dəyişmədi, elə yaraşıqlı qaldı. Təkcə dodaqları büzülür, sözləri də güllə kimi yağırdırıdı.

– Qızın tələbi böyük deyil, – Ravik onun sözünü kəsdi. – Verdiyi pulu geri istəyir. Buşe güldü.

– Pul? Geri istəyir? Nə vaxt almışam ondan bu pulu? Qəbz var?

– Əlbəttə, yoxdur. Siz qəbz vermirsiniz axı...

– Ona görə ki, üzünü görməmişəm. Kim inanar ona?

– İnanan tapılar. Şahidləri var... Doktor Veberin xəstəxanasında təşrih olunub. Müayinə hər şeyi aydın göstərdi. Protokol tərtib olunub.

– İstəyir lap yüz protokol bağlansın! Harda yazılıb ki, mən ona əl vurmuşam? Xəstəxanaya, doktor Veberə bax! Adamı lap gülmək tutur. Belə ləçər gedib elə dəbdəbəli xəstəxanaya düşsün! Başqa zarafat tapmadınız?

– Zarafat deyil. Qulaq asın: qız sizə üç yüz frank verib. Zərərin ödənməsi üçün iş qaldıra bilər...

Qapı açıldı, qarayanız kişi içəri girdi.

– Nə olub, Edelya?

– Heç nə! Zərəri ödədər? Şikayət eləsə, özünü tutub basacaqlar. Birinci özünü... Mütləq elə olacaq... Çünki uşaq xaric elətdiyini boynuna almış olur... Hələ ondan sonra, gərək, sübut eləsin ki, mən idim. Onu da bacarmayacaq!

Qarayanız kişi nəşə kəkələdi.

83

– Sakit ol, Roje! –Madam Buşe ona tərəf döndü. – Sən get.

– Brüne gəlib.

– Yaxşı... De ki, gözləsin. Görürsən...

Kişi başını yırğalayıb çıxdı. Onunla bərabər içəri dolmuş konyak iyi də çəkildi. Ravik burnunu çəkdi.

– Lap köhnə konyakdır, – dedi, – ən azı otuz, qırx ildən qalıb. Günün günorta çağı belə konyak içən xoşbəxt adamdır.

Madam Buşe bir anlığa karıxıb gözlərini döydü. Sonra dodaqları asta-asta tərpendi:

– Elədir... İstəyirsiniz?

– Niyə istəmirəm?

Buşe köklüyünə yaraşmayan bir çəldliklə qapıya yönəldi.

– Roje!

Qarayanız kişi qapıda göründü.

– Deyəsən, o gözəl konyakdan yenə vurmusan. Yalan danışma, iyindən bilirəm. Şüşəni gətir. Dedim ki, danışma, şüşəni gətir!

Roje konyakı gətirdi.

– Bir qədər Brünəyə verdim. Məcbur elədi, birini də özüm içdim.

Buşe ona heç nə demədi. Qapını bağlayıb, balaca şkafdan fiqurlu bir qədər

götürdü. Ravik ikrahla qədər baxdı. Üstündə qadın başı oyulmuşdu. Buşə konyak süzüb, qədərhi tovuz quşu çəkilməmiş süfrənin üstünə, onun qabağına qoydu.

– Siz ağıllı adama oxşayırsınız, müsyo, – dedi.

Ravik dana bilməzdi: bu arvadda nəşə xoşə gələn bir şey vardı. Ancaq Lüsyenin dediyi kimi, poladdan deyildi, ondan da bətr, rezindən idi. Poladı sındırmaq olur, rezin isə... Əslində, zərərin ödənməsi məsələsində haqlıydı.

– İş yaxşı görməmişiniz, nəticəsi də pis olub, – dedi, – pulu qaytarmaq üçün elə bu kifayətdir.

– Təşrihdən sonra xəstə öləndə siz pulu qaytarırsınız?

– Xeyr. Ancaq elə olur ki, heç pul almırıq. Məsələn, Lüsyəndən...

Buşə onun üzünə baxdı:

– Çox əcəb... Bəs bu nə hoqqadır çıxarır? Hələ sevinməlidir ki!

Ravik qədərhi qaldırdı.

– Madam, – dedi, – daha sözüm yoxdur. Sizinlə bacarmaq çətin imiş...

Buşə şüşəni ehtiyatla stolun üstünə qoydu.

– Müsyo, çox adam buna cəhd eləyib. Ancaq onların içində ən ağıllısı sizsiniz. Elə bilirsiniz, belə işdən xoşum gəlir, ya da qazancı çoxdur? O üç yüz frankın yüzü polisə gedir. Yoxsa, qoyarlar işləməyə? Odur, bax, biri gəlib qapını kəsdirib, haqqını istəyir. Gərək, hamısının ağzına bir şey atasan. Başqa cür ola bilməz...

Bunu öz aramızda deyirəm: işi qurdalasanız, batıracağam. Polis özü ört-basdır eləyəcək. Buna tam əmin ola bilərsiniz.

– Əminəm, əminəm...

Buşə diqqətlə ona baxdı, istehza eləmədiyinə əmin olan kimi stul çəkib oturdu. Bu bədheybət bədəndə bədheybət bir güc var imiş: elə bil, stul yox, tük götürdü.

Gələnin ağzını yummaq üçün saxladığı konyakdan bir qədər də süzdü.

– Əslində, üç yüz frank az pul deyil. Ancaq polisdən əlavə, bilirsiniz nə qədər dərdi var? Mənzil haqqı, özünüz şahidsiz ki, burada çox bahadır. Pal-paltar, alətlər,

84

həkimlərə baxmayın, mənə ikiqat bahasına başa gəlir... Sonra bunun müştəri gətirəni var, şeytanlayanı var... Gərək, hamını razı salasan. Təzə ildə, ad günündə vəzifəli şəxslərin özlərinə də, arvadlarına da içkidən, hədiyyədən aparasan. Özgə hansını deyim, müsyo?! Çox vaxt özümə heç nə qalmır.

– Bunlara etirazım yoxdur.

– Bəs nəyə var?

– Lüsyenin başına gələ.ə.

– Həkimlərin əlindən xata çıxmır?

– Təsadüfi hallarda...

– Müsyo! – Buşə dikəldi. – Mən insafli adamam. Gələ.ə bu tərəfini də başa salıram. Ancaq heç biri qayıtmır. Yalvarıb-yaxarırlar, ağlayıb-sıtqayırlar, bilmirlər neyləsinlər. Eləməyəndə də, gedib özlərini öldürürlər. Burada nə oyunlar qalıb, çıxarmasınlar?! Ayaqlarıma döşənib yalvarırlar. O küncdəki balaca, pardaqları tökülmüş şkaflı görürsünüz? Varlı-hallı bir qadın eləyib. Bilməyib neyləsin, özünü ona çırpıb. İndi mətbəxdəki on kirvəngə gavalı cemini o göndərib. İstəyirsiniz, göstərim. Pulunu vermişdi, bunu da elə-belə, minnətdarlıq əlaməti kimi göndərib. Sizə bir şeyi də deyim, müsyo, – Buşə səsinə bir az da ucaltdı – istəyirsiniz mənə

lap fırıldaqçı deyin, ancaq başqalarının gözündə mən xeyirxah adamam, lap mələkəyəm...

O durdu, əynindəki kimono yelləndi. Qəfəsdəki bülbül bunu gözləyirmiş kimi oxumağa başladı. Ravik də qalxdı. Bu cür səhnələri çox görmüşdü. Ancaq onu da bilirdi ki, Buşə həqiqəti deyir.

– Çox gözəl, – dedi, – mən gedirəm. Ancaq Lüsüen üçün xeyirxah adam deyilsiniz.

– Kaş onu bura gələndə görəydiniz! İndi nə istəyir? Sağalıb, uşağı da yoxdur...

İstədiyi bu deyildi? Hələ xəstəxanaya da pul verməyəcək...

– Daha uşağı olmayacaq.

Buşə bir anlığa tutuldu.

– Lap yaxşı...–sonra biganəliklə dilləndi: – Getsin birini yesin, birini də itə tulasın...

Ravik gördü ki, ondan bir şey çıxmıyacaq.

– Hələlik, Madam Buşə, – dedi, – sizinlə söhbət etmək çox maraqlı idi.

Buşə ona bir az da yaxınlaşdı. Ravik əl vermək istəmirdi. Buşenin özü də heç o fikirdə deyildi. O, sakit, ancaq sirayətedici səslə sözə başladı:

– Siz ağıllı adamsınız, müsyö. Tanıdığım həkimlərin çoxundan ağıllısınız. Heyif ki... siz...– dayandı, sınaıçı nəzərlərlə onu süzdü. – Bəzən elə hallar olur ki... bacarıqlı həkim lazım gəlir...

Ravik dinmədi, gözlədi görsün daha nə deyəcək.

– Zıyan eləməz... Həmişə yox... bəzi hallarda...– Quşlara şırvanan pişik kimi onun ağzı sulandı. – Hərdən yağlı müştərilər düşür. Söz yox ki, haqqını əvvəlcədən verir... Onda arxayınçılıq olar... Polis məsələsinə də söz ola bilməz. Mənə elə gəlir, müftə yerdən bir neçə yüz frank qazanmaq sizə ziyan eləməz...–əlini onun çiyninə qoydu. – Sizin kimi yaraşıqlı kişiylə lazım olar...– O bic-bic gülümsəyərək əlini şüşəyə uzatdı. – Hə, nə deyirsiniz?

– Təşəkkür edirəm, – deyə Ravik şüşəni alıb yerinə qoydu. Çox əla konyak idi, onu tutmuşdu. Şüşənin üstünə fabrik etiketi vurulmamışdı. Demək, kiminsə şəxsi

85

zirzəmisindən idi. – Qaldı o biri məsələlərə, fikirləşərəm. Yenə gələcəyəm. Çox böyük məmnuniyyətlə istifadə etdiyiniz alətlərə baxardım. Lazım gəlsə, məsləhət də verərdim.

– Gələn dəfə mən alətləri göstərəm, siz də sənədlərinizi. Etibar etibara bağlıdır.

– Siz, hər halda, mənə etibar elədiniz.

– Zərrə qədər də! – Buşə gülümsədi. – Sadəcə olaraq, təklif elədim, istədiyim vaxt da imtina edə bilərəm. Nə qədər yaxşı danışsanız da, fransız olmadığınız bilinir.

Heç görkəminiz də oxşamır. Yəqin, gəlməsiniz...– O, yenə irişdi, soyuq nəzərlərlə Raviki süzdü. – Sizə heç kim inanmazdı, deyərdilər ki, fransız diplomunu göstər. O da yoxunuzdur... Bayırda oturan polis işçisidir. İstəyirsiniz, məni satın. Ancaq eləməzsiz! Təklifim barədə isə düşünün. Adınızı, ünvanınızı mənə verməzsiz, elə deyilmi?

– Xeyr! – Ravik bildi ki, uduzub.

– Belə də düşünürdüm. – Buşə indi, doğrudan da, yeyib sinirə bilməyən bədheybət pişiyə oxşayırdı. – Hələlik, müsyö. Təklifim barədə düşünün. Mən çoxdan gəlmə bir həkimlə əlaqə yaratmaq istəyirdim...

Ravik gülümsədi. Bunun səbəbini bilirdi: gəlmə həkimi büsbütün ələ almaq asandı. Bir şey olsa da, günahkar o idi...

– Fikirləşərim, – dedi, – hələlik, madam.

Qaranlıq dəhlizdən keçəndə hansı qapıdansa zarıltı eşitdi. Başa düşdü ki, otaqların biri palata kimi düzəldilib, çarpayılar qoyulub. Qadınlar sürünə-sürünə evlərinə getməmişdən qabaq bir az burada uzanırlar.

Qabaq otaqda ucaboy, bığlarının ucu qısa vurulmuş bir kişi oturmuşdu, sifəti zeytun rənginə çalırdı. O, diqqətlə Ravikə baxdı. Roje də onun yanında oturmuşdu və Raviki görəndə, qeyri-ixtiyari, stolun üstündəki ikinci konyak şüşəsini gizlətmək istədi. Sonra irişib, əllərini yanına saldı.

– Xoş getdiniz, doktor, – deyə o, saralmış dişlərini göstərdi. Deyəsən, qapının ağzında dayanıb qulaq asırmış.

– Salamat qal, Roje.

Ravikə elə gəldi ki, onunla məhrəm adam kimi danışmaq olar. Yarımca saatin içindəcə o məğlubedilməz qadın, az qala onu kin-küdurətli düşməndən şərikinə çevirmişdi... Buna görə də Roje ilə belə məhrəm-məhrəm danışanda yüngülləşdi, şahidi olduğu dəhşətlərdən sonra kişi ona mələk sifətində göründü.

Pilləkəndə iki qızla rastlaşdı. Onlar hansı qapınisa axtarırdılar. Axırda biri özünü toplayıb Ravikdən soruşdu:

– Müsyö, madam Buşe burada yaşayır?

Ravik tərəddüd elədi. Onlara nəsə deməyin mənası var idimi? Xeyri olmazdı, onsuz da gedəcəkdilər. Bir də ki kimin üstünə göndərə bilərdi?!

– Üçüncü mərtəbəyə qalxın, adı qapıda yazılıb...

Saatin işıldayan siferblatı qaranlıqda, buludların arxasından boylanın günəş kimi zəif işıq saçırdı. Səhər saat beş idi. Joan üçdə gəlməli idi. Ola bilsin, bundan sonra gələcək... Ya da çox yorğun olub, çıxan kimi qaldığı mehmanxanaya gedib.

Ravik təzədən uzandı ki, yatsın. Ancaq yuxusu gəlmirdi. Xeyli beləcə uzanıb, üzbəüz evin damındakı reklamın tavanda titrəyən qırmızımtıl işığına baxdı.

Özündə qəribə bir boşluq hiss edirdi və səbəbini də bilmirdi. Elə bil, canındakı

86

istilik damcı-damcı harayasa axıb gedirdi. Elə bil, qanı haradasa dayaq axtarır, tapa bilmir, axır, axır, hansı dumanlı bir boşluğa tökülürdü. Əllərini başının altında çarpazlayıb, bir az da beləcə uzandı. İndi bildi ki, kimisə, nəyisə gözləyir. Və bir də onu bildi ki, Joanı gözləyən təkcə ağıl, düşüncəsi deyil, əlləri də, damarlarından axan qanı da, bütün canına-qanına yayılmış qəribə qəfil kövrəklik də onun həsrətindədir...

Durub xalatını geydi, pəncərənin qabağında oturdu. Zərif yunun hərərəti canına yayıldı. Xalat köhnə idi, çoxdan özü ilə gəzdirirdi. Didərgin düşdüyü vaxtlardan ondaca yatmışdı. İspaniyanın şaxtalı gecələrində xəstəxanadan yorğun-arğın baraka qayıdanda onun istisinə qızınmışdı. Gözlərindən səksən yaşlı qarıya oxşayan on iki yaşlı Xuana Madridin bombardman edilmiş mehmanxanasında onun arasındaca can vermiş, nə vaxtsa belə bir yumşaq yundan don geymək, anasını gözlərinin qabağında necə zorladıqlarını, atasını öluncəyə qədər tapdalayıb əzişdirdiklərini biryolluq unutmaq arzusu gözündə qalmışdı...

Geri döndü: otaq, çamadanlar, bir-iki başqa şey, bir qucaq köhnəlmiş, oxumaqdan

didik-didik olmuş kitab... Kişiyə yaşamaq üçün çox şey lazım olmur. Belə qarmaqarışq zəmanədə çox şeyə öyrəşmək yaxşı deyil. Ya atıb gedirsən, ya da özünlə aparmalı olursan. Getmək isə hər gün gözlənilirdi. Tək yaşamağının da səbəbi bu idi. Yola çıxanda, gərək, səni burada saxlayan heç nə olmasın, ürəyinin yarısı qalmasın. Əyləncədən o yana keçmək yaramaz...

Çarpayıya baxdı. Didik-didik olmuş, rəngi solmuş mələfə... Gözləməyin eybi yox idi. O qədər beləcə gözləmişdi ki! Ancaq onda başqa cür gözləmişdi, elə-belə, niyə gözlədiyini bilməmişdi. Hətta bəzən səbri də tükənmişdi. Hərdən də öz ehtirasını pərdələmək üçün gizli bir kövrəkliklə gözləmişdi. Ancaq çoxdan idi ki, belə gözləyirdi. Nəsə ondan xəbərsiz ürəyində özünə yer eləmişdi. Yenə nəsə baş qaldırmışdı? Nə istəyirdi? Nə vaxtdan başlanmışdı? Nəsə keçmişin mavi ənginliklərindən boylanıb yenə onu çağırırdımı? Bu, yenə çəmənləkdən qalxan, topa-topa göylərə yayılan, nanə qoxulu aprel meşələrinin ətri deyildimi? Yox, heç birini istəmirdi. Lazım deyildi bunlar ona! İstəmirdi, yenə onların sehrinə düşsün. Axı yol üstündə idi...

Qalxıb geyinməyə başladı. Sərbəstliyi itirmək olmazdı. Hər şey yavaş-yavaş, tədrici asılılıqdan başlayır. Adam fikir vermir, bir də görür ki, adətlərin toruna düşüb. Bu adətlərin çox adı olur, biri də məhəbbətdir. Gərək, heç kimə, heç nəyə öyrəşməyəsən.

Qapını bağlamadı. Joan gəlsə, onu tapa bilməyəcək... İstəsə qalsın. İstədi kağız yazıb qoysun. Ancaq nə yalan danışmaq, nə də hara getdiyini bildirmək istəyirdi... Saat səkkizə yaxın qayıtdı. Səhərin ayazında hələ də fənərlər yanan küçələrdə gəzişmiş, beynindəki duman çəkilmiş, yüngülləşmişdi. Ancaq mehmanxanaya çatanda hiss eləmişdi ki, əsəbləri yenə yay kimi dartılır.

Joan gəlməmişdi. Özünü inandırmağa çalışdı ki, elə bunu da gözləyirmiş. Ancaq otaq əvvəlkindən də kimsəsiz göründü. Yan-yörəsinə baxıb, ondan bir nişanə axtardı, heç nə tapa bilmədi...

Zəngi basıb xidmətçi qızı çağırırdı. Qız gələndə:

– Səhər yeməyi gətirin, – dedi.

87

Qız dinməyib ona baxdı. Ravik də susdu. Soruşmağa da bir şey yox idi.

– Eva, qəhvə ilə kökə gətirin.

– Baş üstə, müsyö Ravik.

Ravik çarpayıya baxdı. Joan gəlmiş olsaydı da, belə səliqəsiz, əzik-üzük yorğandöşəkdə

tək yatmazdı. Çox qəribədir: insan bədəninin dəydiyi hər şey – çarpayı, paltar, hətta vanna otağı da onun hənirini görməyəndə, tamam ölmüş! İnsan nəfəsini, insan hərarətini itirəndə, onlar nə pis olmuş!

Siqaret yandırdı. Bəlkə, Joan elə bilib ki, onu xəstə yanına çağırıblar? Yox, onda, gərək, kağız yazıb qoymuş olaydı. Birdən ona elə gəldi ki, ağlını itirib. Sərbəst olmaq istəyə-istəyə özünü hörmətdən salıb. Özünü nəyəsə inandırmağa çalışan on səkkiz yaşlı oğlan uşağı kimi axmaq vəziyyətə düşüb. Asılılıq bu vəziyyətdə daha çox idi. Bəlkə də, oturub gözləsəydi, bu qədər olmazdı... Qız yeməyi gətirdi.

– Yerinizi yığım? – deyər soruşdu.

– Niyə? Bəlkə, yatası oldum.

– Lap yatası olsanız da... Adam səliqəli yorğan-döşəkdə daha rahat yatar.–Qız adı nəzərlərlə ona baxdı.

– Bura gələn olub?

– Bilmirəm, mən yeddidə gəlmişəm.

– Eva, hər səhər tanımadığın adamların yerini yığışdırmaq necədir?

– Pis deyil, müsyö Ravik. Cənablar özgə heç nə tələb eləməyəndə, yaxşı olur.

Ancaq eləsi də var ki, çox şey istəyir. Halbuki, Parisdə nə çoxdur ucuz fahişəxanalar...

– Fahişəxanaya səhər-səhər getməzlər, Eva. Bəzi kişilər də elə şeyi səhər-səhər daha çox istəyir.

– Bəli, xüsusilə qoçalar...– Qız çiynlərini çəkdi. – Razi olmayanda, çaypulunu itirirsən, vəssalam. Elələri də var ki, o dəqiqə bir bəhanə tapıb səndən şikayətə başlayır: otaq təmiz deyil... kobud rəftar eləmişəm... Daha nə bilim nələr... nələr... hamısını da yandıqlarından eləyirlər. Heç nə də deyə bilmirsən. Neyləyəsən, dünya belə qurulub...

Ravik cibindən pul çıxardı.

– Eva, gəl bu gün dünyanı bir az düzəldək. Götürün, özünüə şlyapa, ya da yun kofta alın.

Qızın gözlərinə işıq gəldi:

– Çox sağ olun, müsyö Ravik. Görək, bu gün yaxşı başladı... Sonra gəlib yerinizi yığışdırım?

– Bəli.

Qız onun üzünə baxdı:

– Çox maraqlı qadındır, – dedi, – son günlər gələn qadını deyirəm.

– Bax, bircə artıq söz də desəniz, pulu geri alacağam –Ravik ərlə onu qapıya tərəf itələdi. – Qoca arvadbazlar yolunuzu gözləyir. Onları naümid qoymayın.

Oturub yeməyə başladı. Yeməyin dadı-tamı yoxdu. Durub ayaq üstə yedi. İndi bir az yaxşı idi.

Günəşin qızılı saçları evlərin damına səpələnirdi. Bütün mehmanxana oyanırdı.

Bir mərtəbə aşağıda yaşayan qoca Qoldberq yenə səhər konsertinə başladı. Elə asqırıb-öskürürdü ki, deyərdin, iki əvəzinə, yeddi ciyəri var. Mühacir Vizenhof 88

pəncərəni açıb, fitlə təntənəli bir marş sədalarını çaldı. Yuxarı mərtəbədə su şırıldadı.

Qapılar taqqıldadı. Təkcə ispanlar tərəfdə sakitlik idi. Ravik gərnəşdi. Gecə ötüb keçmişdi. Qaranlıqla gələn çılgın ehtiras da onunla bərabər sönmüşdü. Qət etdi ki, bir neçə gün heç kəsə yaxın getməsin.

Küçədə qəzet satan uşaqlar təzə xəbərləri yayırdılar: Çexoslovakiya sərhədində hadisə... Alman qoşunları Sudet sərhədində... Münhen sazişi təhlükə altındadır...

XI

Oğlan qışqırmırdı. Gözlərini döyə-döyə həkimlərin üzünə baxırdı. Özünü elə itirmişdi ki, ağrı da yadından çıxmışdı. Ravik onun xıncım-xıncım olmuş qıçına baxıb, anasından soruşdu:

– Neçə yaşı var?

– Nə? – qadın başa düşmədi.

– Neçə yaşı var?

Başı yaylıqlı qadının dodaqları güclə tərpəndi:

– Ayağı...– deyə bildi. – Ayağı... Yük maşını idi... – Ravik oğlanın ürəyinə qulaq asdı.

– Əvvəllər heç xəstələnib?

– Ayağı... Ayağıdır...

Ravik dikəldi. Uşağın ürəyi quş ürəyi kimi çırpınırdı. Əslində, qorxulu şey yox idi. Ancaq, gərək, bu arıq-quru raxit uşağa bihuşdarı verəndə, çox ehtiyatlı ola. Tez başlamaq lazım idi. Əzilmiş qıçı küçənin toz-torpağına bulaşmışdı.

– Ayağım kəsiləcək? – oğlan soruşdu.

– Yox! – Ancaq Ravik buna inanmırdı.

– Ayağımı qatlaya bilməyəcəmsə, kəsməyiniz yaxşıdır.

Ravik diqqətlə uşağın ağıllı sifətinə baxdı. Orada hələ ağrı əlaməti görünmürdü.

– Baxarın, – dedi. – Ancaq əvvəlcə səni yatırtmaq lazımdır. Qorxma, çətin deyil, vecinə də alma...

– Bircə dəqiqə, müsyö! Nömrəsi FO 2019 idi. Xahiş edirəm, yazın, anama lazım olacaq.

– Nə? Nə dedin, Janno? – Qadın diksindi.

– Nömrəsini gördüm... Maşının nömrəsini... FO 2019... Lap yaxından gördüm. Qırmızı işıqda keçdi. Günah onda oldu.. – Oğlanın nəfəsi daralmağa başladı. – Sığorta idarəsi pul verəcək... Nömrəsi...

– Yazdım, yazdım, – Ravik onu sakitləşdirdi. – Arxayın ol, hamısını yazmışam. Ejeniyə işarə elədi ki, bihuşdarı verməyə başlasın.

– Anam polisə getsin... Sığorta idarəsi ödəyəcək...

Birdən onui üzündə tər püçurlandı, elə bil, ora yağış yağırdı.

– Kəssəniz, pulu çox verər... belə qalsa...

Onun gözləri həlqələndi, ağı gedib, qarası qaldı. Sanki, bulanıq gölməçə idi.

Zarıya-zarıya yenə nəsə demək istədi:

89

– Anam... bacarmaz... siz... kömək...– daha danışa bilmədi, boğuq səslə qışqırmağa başladı, çabaladı, elə bil, üstünə dəyirman daşı qoyulmuşdu...

– Dünyada nə yenilik var, Ravik? – Ket Heqstrem soruşdu.

– Nəyinizə lazımdır, Ket? Siz həmişə yaxşı şeylər barədə düşünün.

– Hərdən mənə elə gəlir ki, çoxdan buradayam. Hər şey də keçmişdə qalıb, sulara qərq olub.

– Qoyun bir anlığa hər şey sulara qərq olsun...

– Xeyr! Yaman qorxuram, elə bilirəm, dünyanı su basıb, mən də Nuhun gəmisində oturmuşam. Dünyada nə var, nə yox, Ravik?

– Təzə heç nə yoxdur, Ket. Dünya böyük bir həvəslə özünü məhv etməyə hazırlaşır, ancaq boynuna almaq da istəmir.

– Mühəribə olacaq?

– Mühəribənin olacağını hamı bilir. Təkcə vaxtı məlum deyil. Hamı nəsə bir möcüzə gözləyir. – Ravik gülümsədi. – Mən ömrümdə İngiltərə və Fransadakı kimi möcüzəyə çox ümid bəsləyən, Almaniyada isə, əksinə, buna inanmayan dövlət xadimləri görməmişəm.

Qız xeyli susdu.

– Doğrudan, müharibə ola bilər?! – deyə, nəhayət, dilləndi.

– Bəli, adam heç inanmaq istəmir ki, bir gün başlayacaq. Ona görə başlayır ki, adam inanmır, inanmadığı üçün də hazır olmur. Yenə ağrıyırsınız, Ket?

– İndi elə dəhşətli ağrılar yoxdur, dözmək olur. – O, başının altındakı yastığı düzəltdi. – Mən bunlardan gen qaçmaq istəyirəm, Ravik.

– Bəli... – Ravikin səmindən inamsızlıq duyulurdu. – Kim istəmir bunu?

– Buradan çıxan kimi İtaliyaya gedəcəm. Fezolaya... Orada bağın içində köhnə, sakit bir evim var. Bir az qalmaq istəyirəm. Oralar hələ sərin olar. Solğun bənizli payız günəşi, günortalar cənub tərəfdəki divardan boylanışan kərtənkəllər, axşamlar da Florensiya zənglərinin səsi... Gecələr isə sərv ağaclarının arxasından boylan ay, ulduzlar... Çoxlu kitab da var.... Bir dənə də iri, daşdan hörülmüş soba... Qabağında taxta skamya... Üstündə oturub özünü peçə verirsən. Qabağına çəkilmiş dəmir tora yastı lövhələr bərkidilib, üstünə badə qoyursan. Qırmızı şərabı belə isidib içirlər. Heçcə kəs də yox... Təkcə qocadır, bir də qarısı... Yır-yığış edirlər... – Ket Ravikə baxdı.

– Gözəldir! – Ravik dilləndi. – Sakitlik, ocaq, kitablar, dinclik... Əvvəllər belə şeyə meşşanlıq kimi baxırdılar. İndi isə itirilmiş cənnət haqqında əfsanəyə dönüb.

Ket başını tərpətdi:

– Orada bir xeyli qalmaq istəyirəm. Bir-iki həftə... Bəlkə də, bir-iki ay çəkdi, hələ bilmirəm. Dincəlmək istəyirəm. Sonra gəlib buradan Amerikaya gedəcəyəm. Ravik dəhlizdən axşam yeməyi gətirən əl arabalarının səsinə eşitdi.. Qab-qacaq cingildədi.

– Yaxşı, Ket...

– Mənim uşağım olacaq, Ravik? – Ket tərəddüdlə soruşdu.

– Hələlik yox... Gərək tamam sağlasınız.

– İndi yox... Sonraları deyirəm. Bu təşrihdən sonra... heç nəyi...

– Xeyr, – Ravik tez dilləndi. – Heç nəyi kəsib götürməmişik. Heçcə nəyi...

90

Ket dərinədən nəfəs aldı.

– Bircə bunu bilmək istəyirdim.

– Ancaq çox çəkəcək, Ket. Gərək, bütün orqanizm təzələnsin.

– Eybi yoxdur, nə qədər çəkir, çəksin... – O, saçlarını əli ilə geri sığalladı.

Barmağındakı üzüyün qaşığı parıldadı. – Belə şeyi soruşmağım gülməli deyilmi? Özü də indi...

– Xeyr, olan şeydir. Lap tez-tez soruşurlar.

– Birdən-birə hər şeydən bezdim. İstəyirəm, qayıdıb, ailə quram. Əsl ailə... Lap qədimlərdəki kimi çoxlu uşağım olsun, sakitcə yaşayım, Allaha dua edim, həyatdan zövq alım...

Ravik pəncərədən baxdı. Qürub edən günəşin qıpqırmızı telləri evlərin damına səpələnmişdi. Reklam işıqları onların içində itib-batmışdı...

– Məni yaxşı tanıdığınız üçün, yəqin, indi ürəyinizdə mənə gülürsünüz...–Ket bu sözləri onun arxasınca dedi.

– Yox, heç vaxt! Heç vaxt, Ket!

Joan gecə saat dördə gəldi. Ravik qapının səsinə oyandı. Gözləməyib yatmışdı.

Gördü ki, astanada dayanıb, qucağındakı payızgülü dəstəsi qapıya sığmır. Üzünü seçmirdi, təkcə kölgəsini və bir də pardaqlanmış gülləri görürdü.

– Bu, nədir? Elə bil, payızgülü meşəsidir. Allah, sən saxla, bunları haradan almısan?

Joan gülləri birtəhər qapıdan keçirib çarpayının üstünə atdı. Onlar nəm, soyuq idi, yarpaqlarından torpaq, payız ətri gəlirdi.

– Bağışlayıblar. Səni tanıyan gündən hədiyyə almağa başlamışam.

– Götür bunları. Hələ ölməmişəm ki, gülə bələyirsən. Özü də payızgülünə...

«İnternasional»ın bu köhnə, vəfalı çarpayısı lap tabuta oxşadı.

– Yox! – Joan tez gülləri yığışdırıb yerə atdı. – Elə danışma! Heç vaxt!

Ravik ona baxdı. Necə tanış olduqlarını tamam unutmuşdu.

– Unut getsin, elə-belə dedim.

– Bir də belə danışma! Heç elə zarafat da eləmə! Söz ver! – onun dodaqları titrəyirdi.

– Joan... Doğrudan, o, səni belə qorxudur?

– Hə... Qorxudan da betədir... Bilmirəm, nədir?!

Ravik durdu.

– Bir də elə zarafat eləmərəm, – dedi, – razı qaldın?

Joan, Ravikin çiyininə söykədiyi başını tərpətdi.

– Bilmirəm nədir... Heç dözə bilmirəm. Elə bil, qaranlıqdan bir əl uzanıb məni özünə tərəf çəkir. Qorxudur... Dəhşətli bir qorxudur, hardasa dayanıb məni gözləyir... – Ravikə sığındı. – Qoyma gəlsin!

Ravik onu bağrına basdı.

– Qorxma, qoymaram.

Joan yenə başını tərpətdi.

– Sənin əlindədir...

– Hə... – Ketə xatırlayan Ravikin səsinə qüssə, kinayə var idi. – Bəs necə! Hər şey mənim əlimdədir...

Joan onun qolları arasında qımıldandı:

91

– Dünən gəlmişdim...

Ravik heç təəccüblənmədi:

– Gəlmişdin?

– Hə...

Ravik susdu. Hər şey birdən oldu. Özünü lap uşaq kimi aparmışdı. O «gözləyim, ya yox?!» məsələsi nəyə lazım idi? Elə bil, kiminləsə gic-gici bir oyun oynayırısan, o isə bunu istəmir.

– Evdə yox idin...

– Hə...

– Bilirəm, hara getdiyini soruşmaq lazım deyil.

– Hə...

Joan onun qolları arasından çıxdı.

– Yuyunmaq istəyirəm. – Onun səsi tamam dəyişdi. – Buz kimiyəm, olar? Bütün mehmanxananı oyatmaram ki?

Ravik gülümsədi:

– Bir iş tutmaq istəyəndə, qabaqcadan onun nəticəsini soruşma, yoxsa eləməyəcəksən.

Joan onun üzünə baxdı:

– Belə xırda işlərdə soruşmaq lazımdır. Böyük işlərdə sən deyəndir.

– O da düzdür.

Joan vannanın otağına keçib suyu açdı. Ravik pəncərənin qabağında oturub, bir qutu siqaret çıxardı. Evlərin damı qırmızımtıl işığa boyanmışdı, qar da yağırı. Küçədən bir taksi keçdi. Döşəməyə səpələnmiş payızgülləri işıldaıyırdı. Divanın üstündə bir qəzet var idi, axşam almışdı: Çexoslovakiya sərhədlərində toqquşma... Çində döyüş... Ultimatum... haradasa çevriliş olub... Qəzeti götürüb güllərin arasına soıdu.

Joan qayıtdı. Üz-gözündən buğ qalxırdı və döşəmənin üstündə, güllərin arasındaca onunla yanaşı otırdı.

– Dünən gecə hara getmişdin?

Ravik ona siqaret uzatdı.

– Doğrudan bilmək istəyirsən?

– Hə...

Tərəddüd etdi, sonra:

– Buradaydım, – dedi, – səni gözləyirdim. Elə bildim, gəlməyəcəksən, çıxıb getdim.

Joan dinmədi, siqareti qaranlıqda közərib söndü.

– Vəssalam, – Ravik əlavə etdi.

– İcməyə getmişdin?

– Hə...

Joan diqqətlə onun üzünə baxdı:

– Ravik, doğrudan elə buna görə getmişdin?

– Hə...

Joan əlini onun dizinə qoydu. Ravik xalatın üstündən onun əlinin hərarətini hiss elədi. Bir Joanın hərarəti idi, bir də xalatın çoxdan tanış olan doğma istisi və birdən

92

Ravikə elə gəldi ki, onların ikisi də çoxdan birləşib, Joan da nə vaxtsa keçmişlərdə onun həyatında olub, indi təzədən qayıdıb...

– Ravik, axı mən hər axşam gəlirdim. Gərək, biləydin ki, dünən də gələcəyəm.

Bəlkə, məni görmək istəməmişən, ona görə çıxıb getmişən?

– Yox...

– Əgər məndən xoşun gəlmirsə, açıq de!

– Elə şey olsa, deyərdim.

– Demək, elə deyil?

– Yox, doğrudan, elə deyil.

– Onda mən xoşbəxtəm.

Ravik onun üzünə baxdı:

– Nə dedin?

– Mən xoşbəxtəm, – Joan təkrar elədi.

Ravik bir anlığa susdu.

– Nə dediyini bilirsən?

- Hə...– Bayırdan süzülən tutqun işıq qadının gözlərində parıldadı.
- Belə şeyləri, harada gəldi deməzlər, Joan.
- Mən harada gəldi, demirəm.
- Bilirsən, o xoşbəxtlik haradan başlayıb, harada qurtarır?
- Ravik ayağı ilə payızgüllərini qurdaladı. «Ah, xoşbəxtlik! – ürəyindən keçirdi. – Gəncliyin əbədi baharı! Həyatın qızıl hərflərlə yazılan səhifəsi! Ah, xoşbəxtlik! İlahi, görəsən, o xoşbəxtlik indi haradadır?».
- Səninlə başlayıb, səninlə də qurtarır, – Joan dilləndi. – Bunu bilməyə nə var!
- Ravik heç nə demədi. Fikirləşdi ki, görəsən, nə deyir...
- Hələ bir azdan deyəcəksən ki, məni də sevirсэн, – xeyli sonra dilləndi.
- Hə, sevirəm...
- Ravik yerində qurcalandı.
- Məni hələ yaxşı tanımırısan axı...
- Bunun ona nə dəxli?
- Çoxdur. Sevmək, kiminləsə ömrü başa vurmaq deməkdir.
- Elə şeylərdən başım çıxmaz. Bircə onu bilirəm ki, kimdirsə, onsuz yaşamaq olmaz.
- Kalvados haradadır?
- Stolun üstündə. Sən durma, özüm gətirirəm.
- Şüşə ilə bir qədəh gətirib yerə, güllərin arasına qoydu.
- Bilirəm... məni sevmirsən, – dedi.
- Demək, məndən çox bilirsən. – Joan sərt nəzərlərlə ona baxdı.
- Sevəcəksən!
- Yaxşı, gəl elə bunun sağlığına içək.
- Dayan! – Joan qədəhi doldurub başına çəkdi. Sonra ağzınacan süzüb Ravikə uzatdı. Ravik onu alıb bir az ləngidi. Fikirləşdi ki, bunların heç biri həqiqət deyil, əriməkdə olan gecənin şirin yuxusudur. Qaranlıqdan gələn sözlər necə düz ola bilər? Həqiqət üçün parlaq işıq lazımdır.
- Sən bunları belə dəqiq haradan bilirsən?
- Səni sevdiiyimdən...

93

- «Bu sözü lap oyuncağa döndərüb,–ürəyindən keçirdi–heç dərinə getmir, elə deyir ki, sanki, əlində boş bir nimçə tutub, içindəkinin töküləcəyindən qorxmur. Nimçəni, ağına gələn şeylərlə doldurur, adını da məhəbbət qoyur. Nə qalıb onun içinə doldurmasın? Tənhalıq qorxusu, başqa bir «mən»in həyəcanları, aşib-daşan mənlilik hissi, xəyal fantaziyasının tutqun güzgüsü... Ancaq bunları dəqiq bilən varmı? İndicə dediyim «kiminləsə ömrü başa vurmaq» sözləri dünyanın ən səfeh sözləri deyilmi? Çox dərinə getməməkdə, bəlkə, Joan düz eləyir? Mən niyə qışın bu uzun geçəsində, ikinci müharibənin qapını kəsdirdiyini bilə-bilə burada oturub boşboğaz məktəb müəllimləri kimi söz güləşdirirəm? Niyə gözümlü yumub özümü bu həyat girdabına atmaq əvəzinə, müqavimət göstərirəm?!»
- Sən niyə belə müqavimət göstərirсэн? – deyə Joan birdən soruşdu.
 - Nə?
 - Niyə belə müqavimət göstərirсэн? – Joan təkrar elədi.
 - Müqavimət göstərmirəm... Nəyə müqavimət göstərməliyəm ki?

- Bilmirəm. Elə bil, ürəyində nəyisə gizlətmisən, heç kimi, heç nəyi ora buraxmırsan.
- Yaxın gəl... İcməyə bir şey ver...
- Mən xoşbəxtəm... İstəyirəm sən də xoşbəxt olasan. Çox xoşbəxtəm. Yatanda da qəlbimdə sənsən, duranda da. Özgə heç nə bilmirəm. İkimiz haqda düşünəndə beynim sarı simə dönür. Hər yan musiqiyə qərq olur. Hərdən kiminsə səsi də eşidilir. Hər şey gözümlə önündən kino lenti kimi keçib gedir, ancaq musiqi yenə qalır. həmişə qalır...
- «Bir az bundan qabaq bədbəxt idin, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Məni də tanıyırdın. Yaman tez xoşbəxt oldun!» Kalvadosu içdi.
- Əvvəllər də tez-tez xoşbəxt olurdun?
- Həmişə yox...
- Demək, hərdən olub. Axırncı dəfə beynin sarı simə nə vaxt dönüb?
- Niyə soruşursan?
- Elə-belə... Nəsə soruşmaq xatirinə...
- Yadımdan çıxıb. Heç xatırlamaq da istəmirəm. Onda başqa cür idi.
- Dünyada heç nə bir-birinə oxşamır.
- Joan təbəssümlə ona baxdı. Sifəti yenə işıqlanmışdı, saf idi, heç nəyi gizlətmirdi, elə bil, ləçək açmış gül idi.
- İki il bundan qabaq, – dedi, – Milanda... Ancaq çox çəkmədi.
- Tək idin onda?
- Yox, biri vardı. Özü də çox bədbəxt adam idi... Həm də qısqanc. Məni başa düşmürdü.
- Əlbəttə, başa düşməzdi.
- Sən olsaydın, başa düşərdin. Elə oyunlar çıxarırdı ki! – Joan dikəlib divanın üstündəki yastığı götürdü, divanla kürəyinin arasına qoydu, geri söykəndi. – Ağzına gələnə deyirdi. Deyirdi ki, fahişəyəm, xəyanətkaram, naşükürəm. Ancaq heç biri düz deyildi. Sevdiiyim vaxtlarda ona xəyanət etməmişdim. Başa düşmürdü ki, daha sevmirəm.
- Adam onu heç vaxt başa düşmür.
- 94
- Sən başa düşərdin. Ancaq səni həmişə sevəcəyəm. Sən tamam başqa adamsan. Səninlə münasibətimiz də başqadır. Məni öldürmək istəyirdi... – Joan güldü. – Belələri həmişə öldürmək istəyir. Bir neçə aydan sonra başqası da öldürmək istədi. Ancaq heç birinin əli gəlmədi. Sən isə heç vaxt məni öldürmək istəməzdin.
- Öldürsəm də kalvadosla öldürərəm. Şüşəni bəri ver. Allaha şükür ki, indi adam kimi danışırıq. Bayaq yaman qorxmışdum.
- Səni sevdiiyim üçün?
- Gəl yenə başlamayaq. Onda, elə bil, əynində krinolin, başında da parik, gəzməyə çıxırsan. İndi bir yerdəyik, bəsimizdir! Az çəkəcək, çox çəkəcək, bunu da bilən yoxdur. Bir yerdəyik, vəssalam! Gurultu nəyə lazımdır?
- «Az çəkəcək, çox çəkəcək» xoşuma gəlmir. Yaxşı ki, bunlar eləcə sözdür. Sən məni atmazsan! Elə bunlar da sözdür. Özün bilirən...
- Elədir... Heç elə olub ki, sevdiiyin adam səni atsın?
- Olub... – Joan onun üzünə baxdı: – İki sevənin biri axırda mütləq atır... Ya sən

qabağa düşürsən, ya da o...

– Bəs neylədin?

– Hər şey! – Qədəhi onun əlindən alıb, dibində qalanı başına çəkdi. – Əlimdən gələni elədim, ancaq bir şey çıxmadı. Yaman bədbəxt idim onda.

– Çox çəkdi?

– Bir həftə.

– Bu ki çox deyil.

– Adam, doğrudan da, bədbəxt olanda, bir həftə əbədiyyət qədər çəkir. Mən eləsindən idim. O qədər bədbəxt idim ki, bir həftədən sonra hər şey keçib getdi. Onda saçlarım da bədbəxt idi, bütün bədənəm də, çarpayım da, hətta paltarım da... O qədər bədbəxt idim ki, hər şey gözümdə ölmüşdü. Adamın da gözündə hər şey öləndə bədbəxtlik daha bədbəxtlik olmur, çünki həyatda onu müqayisə eləməyə heç nə qalmır. Onda hər şey öz mənasını itirir, keçib gedir, sən də yavaş-yavaş özünə gəlirsən...

Joan onun əlini öpdü. Ravik yumşaq, titrək dodaqlarını hiss etdi.

– Nə fikirləşirsən? – Joan soruşdu.

– Heç nə... Elə şey deyil... Fikirləşirəm ki, səndə vəhşi bir məşumluq var, həm iblissən, həm də mələkə. Dünyada bundan təhlükəli heç nə yoxdur. Qədəhi bəri ver, mahir insan sərrafı olan dostum Morozovun sağlığına içmək istəyirəm.

– Morozovdan xoşum gəlmir. Başqa sağlığa içmək olmaz?

– Əlbəttə, xoşuna gəlməz. Çünki onun gözləri sərraf gözüdür. Onda sənəin sağlığına içək.

– Mənim sağlığıma?

– Hə, sənəin sağlığına.

– Mən elə təhlükəli adam deyiləm. Əksinə, məni həmişə təhlükə gözləyir, özüm isə təhlükəli deyiləm.

– Sənə elə gəlir... Sənə heç vaxt heç nə olmayacaq. Nuş!

– Nuş olsun! Ancaq məni başa düşmürsən.

– İndi başa düşmək istəyən adam tapılar? Dünyadakı bütün anlaşılmazlıqların səbəbi də elə budur. Şüşəni bəri ver.

– Çox içirsən. Niyə bu qədər içirsən axı?

95

– Joan, bir gün gələcək, deyəcəksən: lap çox oldu! Deyəcəksən, yaman çox içirsən və elə biləcəksən ki, mənim yaxşılığımı istəyirsən. Əslində isə, məni əlin çatıb ünün yetmədiyi bir aləmə qaçmaqdan qoruyacaqsan. Nuş olsun! Bu gün bayramdır! Səhərdən pəncərəmizin qabağını qara bulud kimi almış coşğunluğa içəri buraxmadıq, onu elə coşğunluğun özü ilə dağıtdıq. Nuş olsun!

Hiss etdi ki, Joan diksikdi. O, əllərini döşəməyə söykəyərək bir az dikəldi, diqqətlə Ravikə baxdı. Gözləri geniş açılmış, xalatı sürüşüb çiynlərinə düşmüş, saçları geri daranmışdı və qaranlıqda gözləri ışıldayan dişi canavar balasına oxşayırdı.

– Bilirəm, ürəyində mənə gülürsən... – Joan çox sakit danışdı. – Bunu bilirəm, ancaq vecimə almıram. Hiss edirəm ki, yaşayıram. Bunu bütün varlığım la duyuram. İndi başqa cür nəfəs alıram, yuxum da ölüm yuxusu deyil. Barmaqlarım da, əllərim də əvvəlki kimi bumbuz olmur... İndi mənim üçün fərqi yoxdur, nə fikirləşirsən fikirləş, nə deyirsən de! İstəyəndə uçaçağam, istəyəndə qaçaçağam,

fikirləşmədən özümü həyat kirdabına atacağam. Mən xoşbəxtəm və bunu deyəndə, nə qorxuram, nə də çəkinirəm. İstəyirsən gül, istəyirsən də lağ elə... Ravik bir xeyli dinmədi, sonra:

– Sənə lağ eləmirəm, – dedi, – özümə gülürəm, Joan!

Joan ona sığındı.

– Niyə? Axı gözlərin bunu demir. Niyə eləyirsən?

– Onlar heç nədir. Sadəcə olaraq, mən sənə kimi çevik deyiləm.

Joan başını buladı:

– Yox, təkcə bu deyil. Elə bil, səndə nəşə var, həmişə tənhalıq istəyir. Hiss eləyirəm... Aramıza həmişə sədd çəkir.

– Bu, sədd deyil, Joan, aramızdakı on beş ilin yaş fərqi. Hamının həyatı öz evi deyil ki, xətri istəyən mebellə bəzəsin. Çoxunun ömrü mehmanxanada keçir. İllər də onun arxasınca həmin mehmanxanaların qapıları kimi bağlanır. Qalan təkcə cüzi qeyrət hissidir. Təəssüf hissi isə heç vaxt qalmır.

Joan susurdu. Ravik onun qulaq asıb-asmadığını kəsdirə bilmədi. Pəncərədən küçəyə baxdı və hiss elədi ki, kalvados yavaş-yavaş beyninə işləyir. Ürəyinin döyüntüləri kəsildi, çaxnaşmış dünyanın top gurultusunu udan zamanın sakit, aramsız döyüntülərinə qarışdı. Çöhrəsi allanmış sirli-soraqlı ay, elə bil, evlərin damına qonmuşdu və buludlar qoynunda uyuyan məscidin qübbəsinə oxşayırdı. Sanki, yer üzü qara bələndikcə, məscid asta-asta göylərə qalxırdı...

– Bilirəm, – onun dizinə söykənmiş Joan əlini çənəsinə dayaq vermişdi, –öz keçmişimi sənə danışmaq axmaqlıqdır. İstəsəm, heç nə deməzdim, yalan danışardım... Ancaq istəmirəm... Başıma gələnləri sənə niyə danışmayım? Nədən çəkinməliyəm? İndi mən özüm də onları unutmam istəyirəm, çünki gülməli gəlir, dumanlıdır. Öz işindir, istəyirsən, onlara gül, istəyirsən, mənə...

Ravik onun üzünə baxdı. Joanın dizləri bayaq güllərin altında gizlətdiyi qəzeti gülqarışıq döşəməyə sıxmışdı. «Qəribə gecədir...–ürəyindən keçirdi, – indi haradasa qırğındır, insanlar təqib edilir, tutulur, döyülür, öldürülür... haradasa bir parça həyat pozulur və adam da bunların hamısını görür, ancaq əlindən heç nə gəlmir. Gur işıqlı bistrolarda həyat qaynayır, heç kəsə də vecinə deyil, hamı gedib rahatca yatır. Mən də bir qadınla solğun payızgüllərinin arasında oturmuşam, yanımda da bir şüşə kalvados və səksəkəli, qüssəli bir məhəbbət kölgəsi bizi yavaş96

yavaş ağışına alır... Keçmişin qayğısız gülüstanından qovulmuş bu məhəbbət də tənhadır, çılgındır, utancaqdır, elə bil, gəldiyinə peşmandır, sanki, haqqı yox imiş...»

– Joan! – Ravik asta-asta sözə başladı. Sanki ayrı şey barədə danışdı. –Nə yaxşı ki sən buradasan,..

Joan ona baxdı. Ravik onun əllərindən yapışdı:

– Bilirsən bu nə deməkdir? Mən sözə dəyər!

Joan başını yırğaladı və birdən gözləri doldu.

– Heç nə deyil, – dedi, – özüm bilirəm...

– Düz demirsən, – Ravik etiraz etdi və eyni zamanda bildi ki, o, düz deyir.

– Yox, heçcə nə deyil! Sən məni sevməlisən, əzizim! Sevməlisən, vəssalam!

Ravik cavab vermədi.

– Sevməlisən məni! – Joan təkrar elədi. – Yoxsa, məhv olaram!
«Məhv olar! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Dili necə dönür bunu deməyə?! Məhv olan heç vaxt bunu dilinə gətirməz!..»

XII

– Ayağımı kəsdiniz?–Janno soruşdu.

Onun qanı qaçmış nazik sifəti avazıymışdı. Üzündəki çillər qaralmışdı və çildən çox qara rənglə qoyulmuş nöqtələrə oxşayırdı. Kəsilmiş ayağının üstünə məftil hörmə qoyub adyal çəkmişdilər.

– Ağrıyır?–Ravik soruşdu.

– Bəli, ayağım... Amanımı kəsib! Tibb bacısından soruşdum. Küpəgirən qarı heç nə demədi.

– Kəsmişik.

– Dizdən yuxarı, ya aşağı?

– On santimetr yuxarı. Dizin əzik-əzik olmuşdu, heç nə eləmək mümkün deyildi.

– Yaxşı oldu. Sığorta idarəsi təqaüdü, təxminən, on faiz artıracaq. Çox yaxşı oldu.

Düzəltmə ayaq onsuz da düzəltmədir, nə fərqi, dizdən aşağı olsun, ya yuxarı.

Ancaq on beş faiz pul deməkdir, hər ay qoyacaqsan cibinə...– O, bir anlığa tərəddüd etdi. – Yaxşısı budur, anama hələ heç nə deməyin. Onsuz da dəmir qəfəsdən görməyəcək.

– Demərik, Janno.

Oğlanın üz-gözü qırışdı.

– Gözləri kəlləsinə çıxacaq. On üçcə yaşı var, gör nə qədər verəsi olacaqlar?! Bilirsiniz, hansı idarə verəcək?

– Hələ yox. Ancaq maşının nömrəsi əlimizdədir. Özün görmüşdün. Polis də gəlmişdi, səni sorğu-sual eləmək istəyirdi, ancaq yatmışdın. Dedilər ki, axşam gələcəklər.

Janno fikrə getdi, sonra:

– Bəs şahid? – dedi. – Şahid mütləq lazım olacaq. Var?

– Deyəsən, anan iki adamın ünvanını götürüb. Kağız əlindəydi.

Oğlan narahat oldu.

– İtirəcək. Bəlkə də, çoxdan itirib! Qocaları tanıyırsınız da... İndi haradadı o?

97

– Bütün gecəni sənin yanında oturmuşdu. Günorta birtəhər evə göndərdik, indi gələr.

– Yəqin, hələ itirməyib. Polis...– Janno sümükləri çıxmış əlini astaca tərpətdi. – Əclaflar! – deyə öz-özünə donquldandı. – Hamısı əclafdır. Polis də, sığorta

idarəsinin işçiləri də əlbirdir. Ancaq yaxşı şahidlərin olsa... Anam nə vaxt gələcək?

– İndi gələr. Buna görə özünü üzmə, hər şey qaydasında olacaq.

Jannonun ağzı tərpəndi, elə bil, nəse çeynəyirdi.

– Bəzən pulu elə bir dəfəyə verirlər. Dəbbə pulu... Təqaüd əvəzinə... Versələr, anamla balaca bir dükan açarıq.

– İndi yaxşı-yaxşı dincəl, bu barədə sonra da fikirləşmək olar.

Oğlan başını buladı.

– Dincəlmək lazımdır ki, polis gələndə danışa biləsən, – Ravik israr etdi.

– Düz deyirsiniz. İndi neyləməliyəm?

- Yatmalısan.
- Bəs birdən...
- Gəlsə, qaldıracaqlar.
- Qırmızı işıq yanırdı. Qırmızıda keçdi.
- Düz deyirsən. Çalış, bir az yatasan. Nəsə lazım olsa, bu zəngi basarsan.
- Doktor...

Ravik geri döndü.

- İşlər düz gətirsə... – Janno başını yastıqların arasına soxmuşdu və ağıllı sifətində, səyriyən yanaqlarında təbəssümə oxşar nəsə göründü. – Hərdən adamın bəxti gətirir, eləmi, hə?!

Həmin axşam havada nəmişlik olsa da, isti idi. Parça-parça olmuş buludlar lap alçaqdan şəhərin başına dolanırdı. «Fuke» restoranının qabağına dəyirmi kömür peçləri, bir neçə stol, stul qoyulmuşdu. Morozov da həmin stollardan birinin arxasında oturmuşdu və Raviki görən kimi əl elədi:

- Gəl, qonağım ol.

Ravik gəlib oturdu.

- Dörd divar arasında çox otururuq, – deyə Morozov sözə başladı. – Heç bu haqda düşünməmişən?

- Bu, sənə aid deyil. Həmişə «Şəhrizad»ın qabağında, küçədə durursan.

- Bu yoxsul məntiqi burax, bala. Axşamlar mən təbiətin qoynunda azad nəfəs alan insan yox, «Şəhrizad»ın ikiayaqlı qapısı kimi bir şeyəm. Dedim ki, dörd divar arasında çox otururuq, dörd divar arasında çox fikirləşirik, dörd divar arasında da həyatımızdan bezirik. Təbiətin qoynunda həyatdan bezmək olar?

- Olar! Özü də lap kefin istəyən kimi!

- Çünki dörd divar arasında çox qalırıq. Təbiətin qoynunda çox olsan, bezməzsən. Təbiətin qoynunda bezikmək hara, mətbəxi, vannası olan birotaqlı «imarət»də bezikmək hara! Lap nə qədər rahat olur, olsun... Etiraz eləmə. Etiraz eləmək, əksinə getmək Qərb dünyasının mənəvi kasadlığıdır. Hə, indi kim haqlıdır? Bu axşam boşam, ona görə də həyatdan zövq almaq istəyirəm. Yeri gəlmişkən, dörd divar arasında da çox içirik.

- Dörd divar arasında içdiyimizi dörd divar arasında da axıdırırıq...

98

- Sən allah, bu kinayəni burax! Həyat faktları çox adi və bayağıdır. Onları canlandıran bizim fantaziyamızdır. Bu fantaziya paltar zivəsini bərkitmək üçün basdırılan adi dirəklərə insanların arzu və xəyal bayraqlarını bağlayıb yellədir. Düz demirəm?

- Yox.

- Əlbəttə, düz demirəm! Heç düz demək istəmirəm də.

- Onda düz deyirsənmiş.

- Yaxşı, demək, razısan. Dörd divar arasında çox yatırırıq. Belə-belə də dönürük ev əşyasına. Daş evlər bizim bel sümüyümüzü sındırır. İndi yeriən divana, mətbəx stoluna, paltar şkaflına, kirayə müqaviləsinə, kirayəçi-kirayənişinə, şorba qazanına, daha nə bilim, nələrə dönmüşük...

- Elədir! İkiayaqlı siyasi oyuncağa, hərbi zavodlara, korlar cəmiyyətinə, dəlixanaya çevrilmişik...

– Yenə sözümlə kəsmə! Ye, iç, dilini dinc qoy, sakitcə yaşa, ay skalpelli qatil. Gör axırımız hara gəlib çıxdı! Bildiyimə görə, təkcə qədim yunanların şərab və zövqisəfa

Allahları olub: Vaxx ilə Dionis. Bunun əvəzində, bizim psixi analizlə məşğul olan, naqislik kompleksindən dəm vuran Freydimiz var. Bu nəzəriyyə də məhəbbət haqqında təntənəli sözlərdən qaçır, siyasətdə isə buna meyil edir. Çox bədbəxt nəsil olduq... – Morozov göz vurdu. Ravik də göz elədi:

– Öz aramızdır, sən köhnənin həyasızı imişsən!

Morozov irişdi:

– Sən isə yer üzündə müvəqqəti Ravik adlanan, xəyal dünyası tarmar olmuş, zavallı bir romantiksən.

– Hə, lap müvəqqətidir. Qaldı ad məsələsi, bu artıq üçüncüsüdür. Polşa arağıdır bu?

— Estoniyadır. Riqadan gəlib. Ən yaxşı araqdır. Süz gəlsin! Özü də qoy sakit oturub, dünyanın ən gözəl küçəsinə tamaşa eləyək, bu əsrarəngiz gecədən həzz alağ, ümitsizliyin də başına yekə bir daş salağ!

Kömür peçinin alovu çırtıldı. Bir kişi səkidə dayanıb skripkada «upres de ma blonde» (9) mahnısını çalırdı. Küçədən keçənlər ona toxunduqca yay skripkanın simlərinə ilişir, melodiya pozulur, lakin kişi çalmağa davam edirdi, elə bil, bu dünyada özündən başqa heç kəs yox idi. Skripkanın səsinə nəşə bir quruluq, boşluq vardı, sanki, donmuşdu. İki mərakeşli stolların arasına gəzişərək, müştərilərə ucuz xalçalar təklif edirdi. Qəzet satan uşaqlar son xəbərləri gətirdilər. Morozov «Pari suar» (10) və «Entransijan» (11) götürdü, başlıqlara göz gəzdirib, onları stolun bir kənarına qoydu.

– Saxta pulkəsənlər! – deyərək donquldandı. – Heç sənə elə gəlmirmi, biz saxta pulkəsənlər zamanəsində yaşayırıq?

– Yox, mən elə bilirdim konserv zamanəsində yaşayırıq.

– Konserv? Bu nə deməkdir?

Ravik qəzetlərə işarə etdi:

– Bizə daha fikirləşib baş sındırmaq lazım deyil. Hər şeyi qabaqcadan fikirləşiblər, götür-qoy ediblər, duyublar. Lap konserv kimidir, təkcə ağzını açmaq lazımdır. Gündə üç dəfə evə göndərilirlər. Daha bizə əkib-becərmək, tərəddüd, şübhə, həsrət ocağında bişirmək lazım gəlmir. – O irişdi. – Belə həyat asan yox, ucuzdur, Boris.

99

– Yox, biz saxta pulkəsənlər zamanəsində yaşayırıq. – Morozov qəzetləri əlinə götürdü. – Bir bunlara bax! Hərbi zavodları ona görə tikirlər ki, sülh istəyirlər, həbs düşərgələrini ona görə yaradırlar ki, həqiqəti sevirələr!

Ədalət də siyasətəbazlar üçün pərdə olub. Siyasi canilər indi xilaskara çevrilib. Azadlıq isə ağalıq iddiasında olanların gürultulu şüarıdır. Saxta pullardır! Mənəvi saxtalıqdır! Hamısı da təbliğatın uydurmasıdır, riyakarlıqdır! Pozğun ünsürlərin əlində idealizm silahıdır! Kaş bir az da vicdanları olaydı... – O, qəzetləri bürmələyib tulladı.

– Dörd divar arasında qəzeti də çox oxuyuruq, – Ravik dilləndi.

Morozov güldü:

– Bəs necə! Təbiətin qoynunda qəzet təkcə tonqal...

O dayandı. Ravik yoxa çıxmışdı. Qəflətən yerindən sıçrayıb, özünü kafenin qarşısındakı izdihama vurdu, V Georq prospektinə tərəf üz qoydu... Heyrətlənmiş Morozov bir-iki saniyə nə edəcəyini bilmədi, sonra cibindən pul çıxarıb stolun üstündəki çini qablardan birinə tulladı və Ravikin qarasına düşdü. Nə olduğunu bilmirdi, hər ehtimala qarşı gedirdi ki, birdən ona lazım olar. Gözünə polis dəymirdi. Mülki paltarda onu izləyən də yox idi. Səki adamla dolu idi. Fikirləşdi ki, lap yaxşı oldu, əgər polis tanıyıbsa, asanca aradan çıxa biləcək. Onu V Georq prospektinə çatanda gördü. Həmin anda yolun işığı dəyişdi və uzun maşın karvanı Ravikin önünü kəsdi. Buna baxmayaraq, o, özünü irəli atdı, az qaldı taksinin altına düşsün. Sürücü özündən çıxdı. Morozov arxadan çatıb onu geri dartdı:

– Dəli olmusan? – deyər qışqırdı. – Özünə qəsd eləyirsən? Nə olub?

Ravik cavab verməyib, diqqətlə küçənin o biri üzünə baxırdı. Küçə yaman sıxlıq idi, dörd cərkədə keçən maşınlar da az qala bir-birinin üstünə çıxırdı. Keçmək mümkün deyildi. Ravik isə səkinin lap qurtaracağında hazır vəziyyətdə dayanıb, diqqətlə o tərəfə baxırdı.

Morozov onu silkələdi:

– Nə olub? Polisdir?

– Yox. – Ravik gözlərini maşınlardan çəkmirdi.

– Bəs nə olub? Nə olub, Ravik?

– Haake...

– Nə? – Morozovun gözləri bərələ qaldı. – Görkəmi necədir? Tez ol!

– Boz palto...

«Yelisey çölləri»nin düz ortasından yolgöstərən polisin kəskin fiti eşidildi. Ravik axırıncı maşınları gözləməyib özünü irəli atdı. Boz palto! – yadında qalan birçə bu idi. V Georq prospektini keçib Basson küçəsinə çıxdı. Gördü ki, boz paltolu adam çoxdur. Yağlı bir söyüş söyüb, irəli cumdu. Qaliley küçəsinin tinində yaşıl işığa düşdü. Tez keçib, o biri üzdəki izdihama qarışdı, onu yara-yara «Yelisey çölləri» ilə irəlilədi, axırda gəlib Pressburq küçəsinə çıxdı, yüyürə-yüyürə tini keçdi və birdən dayandı: qarşısında nəhəng, adamı çaş-baş qoyan Etual meydanı açılırdı... Maşınla dolu idi, hər tərəfə də bir küçə ayrılırdı... Vəssalam! Burada heç kimi tapa bilməzdin!

100

Geri dönüb yavaş-yavaş, yanından keçən adamların üzünə baxa-baxa geri qayıtdı, həyəcanı sovuşub getmişdi. Qəflətən daxilində bir boşluq hiss elədi. Ola bilsin, yenə yanılmışdı, ya da Haake ikinci dəfə əlindən çıxmışdı. Ancaq iki dəfə yanımaq olardımı? İki dəfə yer yarılib, adamı udardımı? Hər tərəfə bir küçə ayrılır. Kim bilir, hansına dönüb? Gözlərini Pressburq küçəsinə zillədi. Maşınlar, maşınlar... Adamlar, adamlar... Küçələrin də gur vaxtı... Təzədən axtarmağın xeyri yox idi. Yenə gecikdi!

– Tapmadın? – Ona tərəf gələn Morozov soruşdu.

Ravik başını buladı:

– Deyəsən, məni yenə qara basıb...

– Dəqiq bilirsən ki, o idi?

– Deyəsən.. Bir az bundan qabaq dəqiq bilirdim, indi isə heç nə bilmirəm...

Morozov onun üzünə baxdı:

– Yer üzündə bir-birinə oxşayan o qədər adam var ki...

– Hə.. Ancaq eləsi də var ki, ömrün boyu yadından çıxmır!

Ravik dayandı.

– Neyləmək istəyirsən? – Morozov soruşdu.

– Özüm də bilmirəm. Bundan sonra neyləməliyəm?

Morozov diqqətlə insan axınına baxdı:

– Adamın bəxti gətirməyəndə, gətirmir. Gərək, elə bu vaxt olaydı? Camaatın işdən çıxan vaxtı... Adam əlindən tərپənmək olmur.

– Hə...

– Hələ, üstəlik də, qırmızı işıq... Qaş da qaralıb... Doğrudan, o idi?

Ravik cavab vermədi. Morozov onun qolundan yapışdı:

– Bura bax, – dedi, – daha bu küçələrdə ora-bura qaçmağın mənası yoxdur. Bunda olanda, elə biləcəksən o birindədir. Boş şeydir. Gəl restorana qayıdaq, ən yaxşı yer oradır. Buralarda vurnuxmaqdan, orada oturub baxmaq yaxşıdır. Geri qayıdası olsa, görəcəksən.

Onlar lap qıraqdakı stol arxasında oturdular, hər yan görünürdü. Xeyli də oturdular.

– Bir də rast gəlsə, neyləyəcəksən? – Nəhayət, Morozov dilləndi. – Nə edəcəyini bilirsən?

Ravik başını buladı.

– Bu barədə fikirləş. Əvvəlcədən hər şeyi götür-qoy etsən yaxşıdır.

Həyəcanlanmağın, səfehlik eləməyin nə mənası?! Özü də sən in indiki vəziyyətdə... Yoxsa, həbsxanalarda çürümək istəyirsən?

Ravik başını qaldırıb onun üzünə baxdı, ancaq dinmədi.

– Mən də heç nəyə baxmazdım. Özümü deyirəm... Ancaq burada söhbət səndən getdiyi üçün razı olmaram. Tutaq ki, onu bu tində tutdun, neyləyəcəksən?

– Bilmirəm, Boris. Doğrudan, bilmirəm...

– Yanında heç nəyin yoxdur, eləmi?

– Hə...

– Tutaq ki, görən kimi üstünə atıldın, sonrası? O dəqiqə aralayacaqlar. O, bir-iki yumruq yeyəcək, uzaqbaşı, üz-gözü göyərəcək, sən isə polisə düşəcəksən.

Sonrasını da özün bilirsən...

101

– Hə... ə... – Ravikin gözü küçələrdə idi.

Morozov da bir anlıq fikrə getdi.

– Uzaqbaşı, çalışacaqsan ki, tinlərin birində itələyib maşının altına salasan. Bu da boş şeydir, bir-iki yerdən yaralanacaq, sonra da sağalacaq.

– Maşının altına atmaram... – Ravik hələ də gözünü küçələrdən çəkmirdi.

– Bilirəm... Heç mən də eləməzdim.

Morozov susdu, sonra:

– Ravik, – dedi, – əgər, doğrudan da, o idisə, tuta bilsən, gərək, əldən buraxmayasan. Özün bilirsən, belə imkan bir də düşməyəcək...

– Hə... ə... bilirəm... – Ravik elə hey küçələrə boylanırdı.

– Rast gəlsə, dalınca düş. Əl vurma, eləcə izlə, öyrən, gör harada qalır. Özgə heç

nə lazım deyil. Bir az vaxt qazan, hər şeyi arxayınca götür-qoy elə. Səfehlik eləmə... Eşidirsən?

– Hə...–hələ də küçələrə baxan Ravikin fikri heç özündə deyildi.

Stola bir püstəsatan yaxınlaşdı. Əlində oyuncaq siçan tutmuş oğlu da dalınca gəlirdi. Yaylı oyuncağı mərmər döşəmənin üstünə qoyanda, siçan hoppanıbdüşməyə

başladı və oğlanın əli üstünə dırmaşdı. Skripkaçı yenə gəldi. Bu dəfə başında şlyapa var idi və Parlez moi djamour (12) çalırdı. Yaşlı, üz-gözündən xəstəlik yağan bir qadın onlara bənövşə təklif elədi.

Morozov saatına baxdı:

– Səkkizdir, – dedi, – daha gözləməyin mənası yoxdur, Ravik. İki saatdan çoxdur oturmuşuq. O bu vaxta qalmaz. İndi bütün Fransa şam yeməyinə məşğuldur.

– Sən arxayınca çıx get, Boris, niyə hədə yerə burada oturursan?

– Bir də elə şeylər danışma. Nə qədər lazım olsa, oturacağıq. Ancaq istəmirəm, sən özünü belə üzəsən. Saatlarla burada oturub gözləməyin xeyri yoxdur. İndi ona hər yerdə rast gəlmək olar. Bu ehtimal indi restoranlarda, gecə klublarında, fahişəxanalarda daha çoxdur.

– Bilirəm, Boris.

Morozov iri, tüklü əlini Ravikin əlinin üstünə qoydu:

– Ravik, – dedi, – gəl sən mənə qulaq as. Əgər ona rast gəlmək alınma yazılıbsa, mütləq gələcəksən. Yazılmayıbsa, boş şeydir, istəyirsən, lap on il gözlə. Nə dediyimi özün yaxşı bilirsən. Həmişə, hər yerdə gözüaçıq ol, hazırca dayan! Ancaq özünü elə apar ki, guya, yanılmısan. Çox güman ki, belədir. Bu, yeganə düzgün yoldur. Yoxsa, özün öz axırına çıxarsan. Mənim də başıma gəlib. Təxminən, iyirmi il bundan qabaq. Hər dəqiqə mənə elə gəlirdi ki, indicə atamın qatillərindən birinə rast gələcəyəm. Qara basır...– O, qədəhdə qalanı başına çəkdi. – Lənətə gəlsin,. adamı qara basır. Dur, gedək, bir yer tapıb şam eləyək.

– Sən get, çörəyini ye, Boris. Bir azdan gələcəyəm.

–Yenə burada qalmaq istəyirsən?

– Bir-ikicə dəqiqə... Sonra mehmanxanaya gedəcəyəm, işim var.

Morozov onun üzünə baxdı. Mehmanxanaya nə üçün getdiyini bilirdi. Onu da bilirdi ki, saxlaya bilməyəcək, Ravik gedəcək. Qoy getsin, öz işidir...

– Yaxşı, – dedi, – mən «Meri-Meri» dəyəm, sonra da «Bublik»ə gedəcəyəm. Ya zəng elə, ya da gəl. – Onun qalın qaşları çatıldı. – Boş yerə risq eləmə. Belə yerdə

102
qəhrəmanlıq göstərmək düşüklük, səfehlikdir. Elə yerdə vur ki, aradan çıxma biləsən. Bu, sənin üçün nə uşaq oyunudur, nə də macəra filmi.

– Bilirəm, Boris, narahat olma...

Ravikin «İnternasional» mehmanxanasına girməsi ilə çıxması bir oldu. Yolu «Milan»ın yanından keçirdi. Saata baxdı. Doqquzun yarısı idi, Joan hələ evdə olardı.

Joan özü qabağına çıxdı.

– Ravik?! – O, çox təəccübləndi. – Mənim yanıma gəlmisən?

– Hə...

– Sən ki bura gələn deyildin?! Məni bura köçürən gündən gəlməmisən...

Ravik dalğın halda gülümsədi:

– Elədir, Joan. Biz səninlə qəribə həyat sürürük.

– Hə, lap göstəbək, ya da yarasa kimiyik. Ya da bayquş... Qaranlıq qarışanda üzə çıxırıq.

O, iri səssiz addımlarla otaqda gəzişirdi. Əynində tünd - göy rəngli xalat vardı, kişi xalatına oxşayırdı, kəmərinə də çox sıxmışdı. Həmişə «Şəhrizad»a geydiyi bayırlıq paltarı çarpayının üstünə atılmışdı. Çox gözəl, həm də əlçatmaz bir uzaqlıqda idi...

– Getmək vaxtın deyil, Joan?

– Hələ yox, yarım saat var. Bu yarım saat ən çox sevdiyim vaxtdır. Bir azdan yenə gedəcəyəm... Gör bir nəyim var! Qəhvə, dünyanın özü boyda vaxt.. Bu gün həтта sən də gəlib çıxmısan! Hələ kalvadosum da var.

Şüşəni gətirdi. Ravik onu alıb, açmadan stolun üstünə qoydu. Sonra ehtiyatla onun əllərindən tutdu:

– Joan! – dedi.

Joanın gözlərindəki qığılıcı sönüdü, ona sığındı:

– Tez ol de, nə olub?

– Necə məgər? Nə olmalıdır ki?

– Nəsə olub. Sən belə gəlmisənsə, demək, nəsə var. Ona görə gəlmisən?

Ravik hiss etdi ki, onun əlləri əlindən sürüşür. Ancaq, əslində, Joanın nə özü, nə də əlləri tərpənirdi. Sanki, əllərinin içində nəsə var idi, onları geri çəkirdi.

– Bu axşam gəlmə, Joan! Bu axşam.. Bəlkə, sabah da... O birisi gün də...

– Xəstəxanada qalacaqsan?

– Yox, başqa şeydir, deyə bilmərəm. Ancaq elə şeydir ki, bizim münasibətlərə qarışacağı yoxdur.

Joan bircə anlığa, sanki, yerində dondu, sonra:

– Yaxşı, – dedi.

– Başa düşürsən, Joan?

– Yox! Əgər sən deyirsənsə, demək, elə lazımdır.

– İncimirsən ki?

Joan onun üzünə baxdı:

– Aman Allah, Ravik! Belə şeydən ötrü səndən inciyə bilərəm?

Ravik baxışlarını qaldırdı. Bircə ona elə gəldi ki, kimsə köksündən bərk-bərk sıxdı. Əlbəttə, Joan bu sözləri qəsdən demədi, ancaq onu yerindən oynatmağa elə bu da bəs idi... Gecələr onun kəsik-kəsik pıçıldadığı sözlərə əhəmiyyət

103

verməmişdi, bomboz dumanlı səhər gözünü açıb pəncərədən içəri boylananda, hamısını unutmuşdu. Bilirdi ki, Joan yanında oturanda, ya uzananda onu tilsimləyən cazibədarlığı ötəri hisslərdir, bircə anın nəşəsi, hökmüdür, özgə heç nə deyil. İndi isə ömründə ilk dəfə günəşlə gizlənqaç oynayan dümağ buludların arasından par-par yanaraq, yaşılı, qəhvəyi rəngə çalan yer kürəsini görəni təyyarəçi kimi, hər şey gözlərində dəyişdi. Bir anın cazibədarlığında vurğunluq, nəşəsində kövrək hisslər, pıçılısında isə sadə bir inam gördü. Elə bilmişdi, indicə şübhə, çəkçevir,

anlaşılmazlıq başlayacaq... Bircə bunu gözləməmişdi. Xırda şeylər həmişə tez başa düşülür, böyükklər isə gec! Böyükklərdə melodram, aldanıb-aldatmaq

ehtimalı daha çox olur!

Otaq. Mehmanxana otağı... Bir-iki çamadan, çarpayı, işıq, pəncərənin o tərəfində isə keçmişlə gecənin zülmət dolu boşluğu, yanında isə üz-gözündən nur çilənən, alagözlü, çatmaqaşlı, ipəksaçlı bir qadın – həmişə günəşə tərəf boylanan oleandr kolu kimi ona baxan kövrək bir həyat... O lap əlyetən yaxınlıqda idi, dayanıb səssiz-səmirsiz bir harayla ona deyirdi: gəlmişəm ki, sənin olum! Buraxma məni! Nə vaxtsa, lap keçmişlərdə ona deməmişdimi, səni getməyə qoymaram?!

O ayağa durdu:

– Gecən xeyrə qalsın, Joan.

– Xeyrə qarşı, Ravik.

«Fuke» restoranının qabağında, yenə həmin stolun arxasında oturmuşdu. Saatlarla beləcə oturub keçmişin zülmət kimi xatirə dünyasına baş vurdu. O zülmətdə tək bircə işartı vardı; qisas ümidi!

Onu 1933-cü ilin avqustunda tutdular. Gestaponun axtardığı iki dostunu on dörd gün yanında gizlədib, sonra qaçmalarına kömək etmişdi. Biri 1917-ci ildə Flandriyada onu ölümün ağzından almışdı, kimsəsiz bir çöllükdə qan aparanda, dolu kimi yağan pulemyot güllələrinin arasından keçirərək arxaya çatdırmışdı. İkincisi isə çoxdan tanıdığı yəhudi yazıçı idi. Sorğu-sual başladı: hansı tərəfə gediblər, nə sənədləri var, onlara yolda kim kömək edəsi idi? İstintaq eləyən Haake idi. Birinci dəfə huşunu itirib, sonra ayılanda, tapançanı əlindən qayıb onu vurmaq, ya da canı çıxanacan döymək istədi. Sonrasını fikirləşməyib dörd nəfər silahlı, boylu-buxunlu adamın yanında onun üstünə cummaq mənasız şeydir... Düz üç gün huşsuz qaldı, hərdən yavaş-yavaş ayılırdı, dəhşətli ağrıların içində qovrulurdu, Haakenin soyuq nəzərləri, kinayəli təbəssümü gözləri önündən çəkilmirdi. Düz üç gün eyni suallar, eyni əzab-əziyyət... və axırda elə günə düşdü ki, daha ağrı hiss eləmədi. Sonra üçüncü günün nahar vaxtı Sibillanı gətirdilər. Onun da heç nədən xəbəri yox idi. Raviki ona göstərdilər ki, qorxub danışsın. O, çox zərif, qəşəng, yüngül və qayğısız həyat keçirmiş bir qadın idi. Ravikə elə gəlirdi ki, qışqırıb bayılacaq. Ancaq o, özünü itirmədi, cəlladlara elə sözlər dedi ki, iliklərinə işlədi. Bu sözlərdən ölüm qoxusu gəlirdi və özü də bunu yaxşı bilirdi. Haakenin kinayəli təbəssümü qeybə çəkildi, sorğu-sualı kəsdi. Səhəri gün Ravikə başa saldı ki, boynuna almasa, Sibillanı qadınlar üçün həbs düşərgəsində nələr gözləyir. Ravik cavab vermədi. Onda Haake həbs düşərgəsinə göndərilənə qədər Sibillanın başına nələr gələcəyini söylədi. Ravik yenə susdu, çünki deyiləsi bir şey də yox idi. Sonra Haakeni inandırmağa çalışdı ki, qadının heç nədən xəbəri yoxdur, dedi ki, onu heç

104

yaxından tanımır da. Sibilla Ravik üçün yalnız gözəl bir qadın olmuşdur, ona görə də etibar eləyib belə şeyləri deməzdi... Bu, doğrudan da, elə idi. Haake onda heç nə deməyib gülümsəmişdi.. Üç gündən sonra Sibilla öldü. Həbs düşərgəsində özünü asmışdı. Bir gün sonra isə qaçanlardan birini gətirdilər. Yazıçı idi. Ravik onun nə özünü, nə də səsini tanıdı. Haakenin sorğu-sualı bir həftə də uzandı, Ravik ölümcül hala düşdü. Axırda onu da həbs düşərgəsinə göndərdilər. Sonra xəstəxana... Daha sonra isə xəstəxanadan qaçması...

Gümüşü rəngli ay «Zəfər tağı»nın tuşunda dayanmışdı. Külək «Yelisey çölləri» boyunca düzülmüş fənərləri yellədirdi və onların gur işığı stolların üstündəki

qədəhlərdə əks olunurdu. Birdən ona elə gəldi ki, bunların heç biri həqiqət deyil – nə qədəhlər, nə ay, nə bu küçə, nə bu gecə, nə də bu an. Bu an gah doğmalaşır, gah da yadlaşırdı və elə bil, onu nə vaxtsa, hansı planetdəsə bir dəfə yaşamışdı. Heç biri həqiqət deyil – nə beynində ötən illərin fosfor kimi işıldayan, donub sözlərə dönmüş, gah ölüb, gah dirilən xatirələri, nə də damarlarından şırıltı ilə axan ilıq maye... Bir az şoran dadı verən bu dörd litr sirli mayenin adı qan idi, bədənin bütün əzalarına süzülüb ola həyat verirdi, hansı bir heçlikdəsə gözə görünməyən bir anbara yığılırdı və onun da adına yaddaş deyirdilər. Bu qan da süzülərkən ulduzları, illəri bir-bir çevirirdi. Onların bəziləri aydın, bəziləri isə qan rəngində olur, sanki, Mars planeti fırlanıb Berri küçəsinin üstünə gəlib. Bəziləri də ləkələkdir,

tutqun parıltı ilə işıldayır... Bütün bunların hamısı xatirələrin sirli-soraqlı səması idi və zamanə də onun altında bildiyini eləyirdi.

Qisas ümidinin yaşıl rəngli qığılcımı... Solğun ay işığında, avtomobil motorlarının uğultusunda asta-asta yırğalanan şəhər... Ucu-bucağı görünməyən sıra evlər, pəncərələr və onların arxasında küçələrin özü qədər nəhayətsiz insan taleləri... Milyonların ürək döyüntüləri... Bu ürəkləri, sanki, milyon at gücündə bir motor döyündürür, aram-aram, asta-asta onu həyat yolu ilə dartıb aparır və hər döyüntü ilə bircə millimetr ölümünə yaxınlaşdırırdı...

O durdu. «Yelisey çölləri», demək olar ki, bomboş idi. Künc-bucaqda bir-iki fahişə vurnuxurdu. Üzüaşağı düşüb Pyer Şardon, Marbef, Marinyon küçələrini keçdi, Pion körpüsünə çatanda geri dönüb, «Zəfər tağı»na tərəf getdi. Zəncirlərin üstündən aşıb, naməlum əsgərin məzarı önündə dayandı. Balaca, göyümtül fənər qaranlıqda titrəyirdi. Qəbrin üstündə gülləri solmuş bir əklil vardı... Etual meydanını keçib, birinci dəfə Haakeni gördüyü bistroya gəldi. İçəridə sürücülər oturmuşdu. Yenə pəncərənin yanında əyləşdi, qəhvə içməyə başladı. Sürücülər Hitlerlərdən danışdılar. Ona lağ eləyir və deyirdilər ki, Majino xəttinə hücum eləsə, mütləq məğlub olacaq. Ravik gözlərini küçəyə zilləmişdi. «Niyə burada otururam? – ürəyindən keçirdi. – Parisin hər yerində ona rast gəlmək olar...» Saata baxdı. Üçə az qalırdı. Çox gec idi. Haake – əgər, doğrudan da, o idisə – bu vaxt küçələrdə veyillənməzdi.

Gördü ki, küçədən bir fahişə keçir. O, pəncərədən içəri boylanıb getdi. «O qayıdanda duraram», – deyə ürəyindən keçirdi. Fahişə qayıtdı, ancaq durmadı. Qət elədi ki, bir də gəlib keçəndə mütləq qalxacaq. Demək, Haake Parisdə deyil. Fahişə qayıtdı, başı ilə ona işarə eləyib keçdi. Ravik yerindən tərpənmədi. O bir də gəlib keçdi, yenə durmadı...

105

Xidmətçi stulları stolların üstünə yığırdı. Sürücülər pullarını verib çıxdılar. Xidmətçi piştaxtanın yanındakı işığı söndürdü. Otağa çökən qaranlıqda hər şey birtəhər görünürdü. Ravik yan-yörəsinə boyladı: – Pulunuzu alın, – dedi.

Bayırda külək qalxmış, hava soyumuşdu. Bulud topaları sürətlə yuxarı qalxırdı. Joan yaşayan mehmanxananın yanından keçəndə ayaq saxladı. Birindən başqa bütün pəncərələr qaranlığa qərq olmuşdu. O pəncərənin pərdələrindən zəif işıq gəlirdi. Joanın otağı idi. Bilirdi ki, qaranlıq otağa qayıtmaqdan xoşu gəlmir. İşığı

ona görə yana-yana qoymuşdu ki, Ravikin yanına getməyəcəyini bilirdi. Başını qaldırıb pəncərəyə baxdı və birdən-birə niyə elə hərəkət etdiyini özü də anlamadı. Joandan niyə qaçırdı? Sibillanın özü haqda olan xatirələri çoxdan sönüb getmiş, təkcə ölümü yadında qalmışdı...

Bəs o biri? Onun Joana nə dəxli? Lap elə özünə nə dəxli var idi? Dumanlı xatirələrin toruna düşüb dəqiq bilməyə-bilməyə kimisə izləməsi, təsadüfi bir oxşarlıq nəticəsində ötüb keçmiş illərin zığ-palçıığında təzədən eşələnməsi, çürüyüb getmiş keçmişi yenidən qurdalaması, qaysaqlanmış yaranı təzədən qanatması və bununla da qəlbində yenidən kök salmağa başlayan ümidi sındırması, yaxşı-pis ona bağlanmış yeganə adamı itirməsi səfehlik deyildimi? Onun bunlara nə qarışacağı? Həmişə hər şeyin öz yeri olduğunu özünə təlqin etməmişdimi? Yoxsa, canını onlardan necə qurtarardı? Belə eləməsəydi, axırı hara çıxardı?

Hiss etdi ki, damarlarından axan qan qurğuşun kimi dondu. Dərindən nəfəs aldı. Külək bərkiyirdi. Yenə işıq gələn pəncərəyə baxdı. Orada onun qədrini bilən, lazımı olan, onu görəndə rəngi dəyişən bir adam qalırdı. Ravik isə onu boş xəyallara, qisas ümidinin yaratdığı mənasız bir təkəbbürə qurban vermək istəyirdi...

Axı tələbi nə idi? Niyə özünü çəkirdi? Niyə etiraz edirdi? Həyat özü gəlib onun yan-yörəsində dolaşır, o isə naz eləyirdi. Özü də bu həyatın ona bəxş elədiyi nemətin az yox, çox olduğu üçün naz eləyirdi. Axı bunu anlamaq üçün nəyə görə təzədən keçmişin qanlı-qadalı burulğanına düşməli idi? Çiyinlərini çəkdi. «Ürək! – deyər fikirləşdi. – Ürək yaman şeydir! Gör necə həssasdır! Necə şiddətlə döyünür!» İndi qaranlıqda parıldayan o tənha pəncərə də bütün varlığı ilə özünü onun ixtiyarına verən və onu tilsimləyən başqa bir coşğun həyatın nişanəsi deyildimi?! Yenə nəşə alovu, yenə zərifliyin müqəddəs ocağı, yenə damarlarından axan qanın parıltısı... Hamısı ona tanış idi, hamısını görmüşdü və elə bilmişdi ki, bu zərif, şirin duyğular heç vaxt beynini dumanlandıra bilməyəcək. Bunları bilə-bilə də indi üçüncü dərəcəli bir mehmanxananın qabağında dayanmışdı və həmin duyğular da, sanki, sfaltdan buğ kimi qalxırdı, elə bil, dünyanın o başından, mavi Kokos adalarından yayılan tropik baharın ilıq nəfəsi idi, okeanlardan, mavi rəngli cəngəlliklərdən, vulkanlardan, qaranlıqlardan süzülə-süzülə keçib gəlir, Parisə axır, qisasla, keçmişlərlə dolu bir gecədə miskin Ponsel küçəsinə müşk, küsdümağacı ətri çiləyir. Heç nə deyə bilmirsən, heç nə eləyə bilmirsən, bir də görürsən ki, astaasta

uyuyursan...

106

«Şəhrizad» adamla dolu idi. Joan bir neçə adamla oturmuşdu və qapının ağzında dayanmış Raviki o dəqiqə gördü. Tüstü dolu zalı musiqi sədaları başına götürmüşdü. Joan yanındakılara nəsə deyib, cəld ona yanaşdı.

– Ravik...

– Burada işin çoxdur?

– Nəyə görə soruşursan?

– Səni aparmağa gəlmişəm.

– Bəs deyirdin ki...

– Keçib getdi. İşin çoxdur?

– Yox. Bircə onlara demək lazımdır ki, gedirəm..

– Tez elə, taksidə gözləyirəm.

– Oldu... – Ancaq Joan yerindən tərpənmədi. – Ravik.... – Ravik ona baxdı.

– Mənə görə qayıtmısan, Ravik?

Ravik bircə anlığa tərəddüd etdi, sonra yavaşdan:

– Hə, – dedi. Joan elə yaxın dayanmışdı ki, onun nəfəsini üzündə hiss eləyirdi. – Hə, Joan... Sənə görə... Təkcə sənə görə!

Joan o dəqiqə fikrini dəyişdi:

– Gəl gedək, – dedi, – cəhənnəm olsun hamısı...

Taksi Lije küçəsi ilə gedirdi.

– Nə olmuşdu, Ravik?

– Heç nə.

– Yaman qorxdum.

– Unut getsin, heç nə yox idi.

Joan onun üzünə baxdı:

– Elə bilirdim, daha qayıtmayacaqsan.

Ravik ona tərəf əyildi, hiss etdi ki, Joan titrəyir.

– Joan, – dedi, – ağılına heç nə gətirmə, heç nə də soruşma. Küçələrdəki fənər işıqlarını, al-əlvan lövhələri görürsənmi? Biz ölümə doğru gedən bir zamanədə yaşayırıq, bu şəhərdə isə həyat qaynayır. Hər şey əlimizdən çıxıb, olan-qalan bircə ürəyimizdir. Aydoğana getmişdim, qayıtmışam. İndi isə sən yanımdasan. Demək, həyat sənsən! Özgə heç nə soruşma. Sənin saçların min bir sualdan da müəmmalıdır. Gecə bizi yenə öz qoynuna alıb, bu saatlar da günəş pəncərəmizi döyənə qədər əbədiyyətə çevriləcək. İnsanların bir-birini sevməsi nəyə desən, dəyər! Məhəbbət dünyada olan şeylərin ən möcüzəlisi, həm də ən sadəsidir. Bunu mən bu gün, gecə əriyib çiçək açan kollara dönəndə, küləkdən çiylək ətri gələndə duyduğum və bildim ki, sevməyən adam bu dünyaya məzuniyyətə gəlmiş ölüdür. Onun da quruca adı, doğulduğu ayı, ili var, vəssalam... Sevməyən adam üçün, əslində, ölüm yaxşıdır.

Küçədəki fənərlərin işıqları, qaranlıqda fırlanan mayak projektorları kimi taksinin şüşələrində dolaşırdı. Solğun bənizli Joanın gözləri də gah işıldayır, gah da qapqara görünürdü.

– Biz ölməyəcəyik, – deyə o, Ravikin qolları arasından pıçıldadı.

– Yox, özümüzü demirəm. Zəmanəni deyirəm, lənətə gəlmiş zəmanəni! Ölən həmişə odur, yaşayansa biz! Yuxudan ayılındansa dünya gözüne bahar görünür, yuxuya dalınsa isə hər şey payıza çevrilir, arada da neçə qış, neçə yay ötüb keçir.

Əgər biz bir-birimizi ürəkdən seviriksə, demək, yağış kimi, külək kimi əbədiyik, ölüm bizə yaxın düşə bilməz. Bizə nə qalırsa, günlərdən qalır, gülüm, illər heç nə vermir. Ancaq bunu bilən, özünə dərd eləyən adam tapılsay?! Əsl həyat bircə anın səadətindədir. Bu bircə an əbədiyyətə lap yaxındır. Onda sənin gözlərin bərq vurur, nəhayətsiz göylərdən damcı-damcı ulduz yağır, allahlar qocalır, sənin dodaqların isə tərəvətli qalır, tapmacalı gizlənqaç oyunu başlayır: «Gəldim! – Gəl!»...

Qaranlıqlardan sevnələrin birinin harayı, o birinin cavabı eşidilir, vüsal həsrəti adamı məst eləyir, təkhüceyrəli orqanizmdən başlayıb Rufi, Esferi və Yelenaya

qədər uzun bir yol keçmiş, hətta yer üzündəki bütün heyvanlara da xas olan azğın ehtiras sənə də, mənə də gəl-gəl deyir...

Joan Ravikin qolları arasında uyumuşdu, rəngi avazıymışdı və özünü büsbütün onun ixtiyarına vermişdi. Ravik isə ona tərəf əylərək danışır, hey danışdı... Əvvəlcə ona elə gəldi ki, kimsə çiyinləri üzərindən əyilib baxır. Kölgəyə oxşayırdı, müəmmalı bir təbəssümlə, səssiz-səmirsiz onunla bərabər nəsə pıçıldaıyrdı. Bir az da əyildi, hiss elədi ki, Joan da ona tərəf uçunur... Bu da bircə an çəkdi, sonra hər şey itib getdi...

XIII

– Rüsveyçılıqdır! – deyən qadın Ketlə üzbəüz oturmuşdu, barmağında da zümrüd qaşlı üzük vardı. – Böyük biabırçılıqdır! Bütün Paris gülür. Sən heç bilirdin, Lui homoseksualistdir? Haradan bilərdin?! Heç kim bilmirdi. Yaxşı malalayırımsız. Lina de Nebur onun rəsmi məşuqəsi hesab olunurdu. İndi gör nələr olub: bir həftə bundan qabaq Romadan qayıdır. Dediyyindən də üç gün qabaq. Elə həmin axşam da bu Nikenin yanına yollanır ki, onu sevindirsin. Orda kimi görsə yaxşıdır?

– Öz arvadını, – Ravik tez dilləndi.

Zümrüd qaşlı üzük taxmış qadın başını qaldırıb ona baxdı, birdən elə hala düşdü ki, deyərdin, rüsvey olan onun öz əridir.

– Bu əhvalatı siz də eşidibsiniz? – deyə soruşdu.

– Xeyr, ancaq elə olmalıdır.

– Başa düşmədim! – Qadın heyətləndi. – Axı heç kim deməzdi ki...

Ket gülümsədi:

– Doktor Ravikin özünün xüsusi nəzəriyyəsi var, Dezi. Adını da təsadüflər sistemi qoyub. Bu nəzəriyyəyə görə həqiqətə uyğun olmayan şeylər, az qala, həmişə həqiqət olur.

– Maraqlıdır... – Dezi nəzakətlə gülümsədi. Ancaq üz-gözündən bilinirdi ki, burada maraqlı heç nə görmədi.

– Lui orda qalmaqla qoparmasaydı, bilinməzdi. – O, sözünə davam etdi. – Kişi yaman özündən çıxıbmış. İndi «Krilon» mehmanxanasında qalır, ayrılmaq istəyir. Hamı da maraqlanır ki, görəsən, bəhanəsi nə olacaq. – O, kresloya yayxanaraq, sualedici nəzərlərlə Ketə baxdı: – Hə, buna sözün nədir?

Ket tez Ravikə tərəf döndü. O isə stolun üstündəki səhləb budağına baxırdı.

Üstündə qırmızı xallar olan dümağ ləçəklər kəpənəyə oxşayırdı. Bundan əlavə, orada bir neçə şlyapa və üzüm, şaftalı ilə dolu səbət var idi.

108

– Elə şey olmaz, Dezi, heç inanılası deyil.

Dezi özündən razı halda Ravikə baxdı:

– Yəqin ki, bunu əvvəlcədən deyə bilməzdiniz, elə deyilmi?

Ravik budağı ehtiyatla təzədən büllur güldana qoydu:

– Xeyr, bunu deyə bilməzdim.

Dezi razılıqla başını yırğalayıb, çantasını, ənliyini və əlcəklərini götürdü:

– Getmək lazımdır, – dedi, – Luiza saat beşdə kokteylə dəvət eləyib. Naziri də gələcək. Orada yaman qeybətlər olur!

O ayağa durdu.

– Bunlar bir yana, Feri ilə Marta yenə ayrılıblar. Bütün daş-qaşını da özünə

qaytarıb. Üçüncü dəfədir... Nəsə belə şeylərdən yaman xoşu gəlir. Yazıq lap qoyun kimidir, elə bilir, onun özündən xoşları gəlir. Hamısını qaytaracaq, hələ, bəlkə, üstündə bir şey də verdi. Həmişə elə eləyib. Onun xəbəri yoxdur, Marta Ostertaqın yanına gedib, istədiyini də seçib. Daş-qaş həmişə oradan alır. Yaqut qaşlı sancaqdır, iri, dördkünc daşları var, xalis göyərçin qanıdır. Marta çox ağıllı qadındır... – O, Ketİ öpdü. – Hələlİk, quzum, heç olmasa İndİ dünyadan bİr az xəbərin oldu. Burada çox qalacaqsan? – deyİb Ravİkə baxdı. Ravİk hiss elədi ki, Ketİn də gözləri ona dikİlib.

– Təəssüf ki, bİr az da qalmalı olacaq, – dedi.

Ravİk Dezinİn paltosunu tutdu. Yaxalıqsız, özü də samur dərisİndən İdİ. «Əsl Joanİn malıdır», – deyə ürəyİndən keçİrdİ. Dezi dedi:

– Ket İlə siz də çay içməyə gəlİn. Çərşənbə günləri adam lap az olur, arxayınca oturub laqqırtı vurarıq. Mən özüm də cərrahİyyə İlə çox maraqlanıram.

– Məmnuniyyətlə!

Ravİk qapını onun arxasınca örtüb, geri qayıtdı.

– Əntiqə zümrüdlər İdİ.

Ket güldü:

– Bİr vaxt mən də onları çox sevərdİm, Ravİk. Bildİnİz nİyə?

– Əlbəttə. Qədrİnİ bilən üçün əladır, adamı çox şeydən qoruyur.

– İndİ isə mənİm üçün mənası yoxdur... – Ket durub ehtiyatla çarpayısına tərəf getdİ.

Ravİk onun arxasınca baxdı:

– Harda yaşamağın elə bİr mənası yoxdur, Ket. Uzaqbaşı, haradasa bİr az rahat olar, ancaq bu, əsas deyİl. Əsas odur ki, ondan necə İstİfadə edİrsən. Çox vaxt heç bunun özü də vacİb olmur.

Ket çarpayıda oturub, uzun, qəşəng qıçlarını adyalın altında gizlədə-gizlədə:

– Həftələrlə yorğan-döşəkdə qalıb, sonra gəzişəndə hər şey mənasını İtirir, – dedi.

– İstəyİrsİnİz, çıxın mehmanxanaya gedin. Ancaq bİr şərtlə ki, özünüzlə tibb bacısı da götürərsİnİz.

Ket başını buladı.

– Səyahətə çıxana qədər qalacağam. Burada Dezi kimilərİndən uzaq oluram.

– Elələri gələndə qovun getsİn. Laqqırtıdan çox adamı bezdİrən heç nə yoxdur.

Ket yavaş-yavaş çarpayıda uzandı:

– Heç ağılınıza gələrdİmİ, gəvəzəliyinə baxmayaraq, Dezi çox yaxşı anadır?

Uşaqlarının ikisini də gözəl tərbiyə edir.

109

– Hərdən olur, – Ravİk etinasızlıqla cavab verdi.

Ket adyalı sinəsİnə çəkdi:

– Xəstəxana monastır kimi bİr şeydİr, – dedi, – hər xırda şeyİn qədrİnİ bilİrsən.

Məsələn, gəzmək, nəfəs almaq, görmək...

– Elə _____dİr. Xoşbəxtlik həmişə haradasa lap yaxında olur. Sadəcə olaraq, əyİlib

götürmək lazımdır.

Ket onun üzünə baxdı:

– Mənİm doğru sözümdür, Ravİk.

– Mənim də, Ket. Yalnız sadə şeylər adamı heç vaxt naümid qoymur. Xoşbəxtliyi çox uzaqlarda axtarmaq lazım deyil, o da sadə şeylərdən başlanır.

Janno yerində uzanıb, yanına çoxlu jurnal yığmışdı.

– İşığı niyə yandırmırsan? – Ravik soruşdu.

– Hələlik görürəm. Gözlərim itidir.

jurnallarda çoxlu süni ayaq şəkli var idi. Janno onları böyük çətinliklə tapıb yığmışdı. Axırıncıları anası gətirmişdi. Onlardan ən qəşəngini seçib Ravikə göstərdi. Ravik işığı yandırdı. Janno dedi:

– Lap bahalıdır budur.

– Ancaq yaxşısı deyil.

– Ən bahalıdır. Sığorta idarəsindən gələnə deyəcəyəm ki, bundan istəyirəm.

Əslində, özü nəyimə lazımdır, pulunu versinlər. Mənə taxta ayaq da bəs eləyər, təki pul olsun.

– Sığorta idarəsinin özünün həkimləri var, Janno, hər şeyə göz qoyurlar.

Oğlan dikəldi:

– Deyirsiniz, mənə ayaq düzəltməyəcəklər?

– Yox, düzəltməyəcəklər. Bəlkə də, belə bahalı olmayacaq... Ancaq pulu özünə verməzlər, çalışacaqlar ki, protezi alsın.

– Onda götürürəm, tez də sataram. Bilirəm, bir az itirəcəyəm. Görəsən, iyirmi faiz azaltsam, necə olar? Əvvəlcə on faiz deyəcəyəm. Bəlkə də, qabaqcadan alverçi ilə danışdım. Sığorta idarəsinin nə borcuna, mən protezi götürdüm, ya götürmədim?! Onun borcu pulu verməkdir, qalanın da pə işi?! Elə deyil?

– Elədir. Baxarsan ..

– Yenə bir az xeyri olar. Həmin pula piştaxta düzəltməyirik, balaca bir süd köşkü üçün lazım olan şeyləri alırıq. – Janno bic-bic güldü. – Qatlanan ayaq... onun zirzibilləri... çox bahadır. Çünki zərgər işidir. Lap yaxşı oldu...

– Sığorta idarəsindən gələn oldu?

– Nə ayağıma görə, nə də dəbbə pulu üçün gələn olmayıb. Təkcə xəstəxana, təşrih haqqı üçün gəlmişdilər. Görəsən, vəkil tutmaq lazımdır? Siz nə deyirsiniz? Qırmızı işıqda keçdi, özüm gördüm. Polis...

Tibb bacısı axşam yeməyini gətirib Jannonun yanındakı stolun üstünə qoydu.

Oğlan o çıxıb gedənə kimi gözlədi, sonra dedi:

– Burada yemək boldur, ömrümdə belə yaxşı xörəklər yeməmişəm. Tək öhdəsindən gələ bilmirəm, qalanını anam gələndə yeyir. İkimizi də doydurur. Evdəkinə də qənaət edir. Palatanın haqqı da çox bahadır...

– Bunu sığorta idarəsi verir. Harada qalsan, verəcək.

110

Oğlanın bomboz sifətində ürkək bir təbəssüm gəzdirdi:

– Doktor Veberlə danışmışam, on faizini özümə verəcək. Axırda sığorta idarəsinə haqq-hesab qəbzi göndərəcək, pulu alan kimi on faizini özümə qaytaracaq.

– Sən çox ağıllı oğlansan, Janno.

– Kəsib, gərək, ağıllı olsun.

– Burası da düzdür. Ağrıyan yerin var?

– Kəsib götürdüyünüz ayağım ağrıyır.

– Əsəblərdir, hələ tam keyiməyib.

– Özüm də bilirəm. Ancaq gülməlidir, olmayan şey ağrıyır. Bəlkə də, ayağımın ruhu hələ qalıb, ağrıyan odur. – Janno irişdi. Zarafatı özünün də xoşuna gəlmişdi. Sonra boşqabların üstündəki örtüyü qaldırdı. – Şorba, toyuq, göyərti, qoğal... Hamısı da anamın payıdır, toyuqdan yaman xoşu gəlir. Evimizdə ayda-ildə bir dəfə olan şeydir...– O, yerini rahatladı. – Gecələr hərdən oyanıram, elə bilirəm ki, hamısının pulunu özümüz verəcəyik. Adam gecə vaxtı oyananda bir anlığa özündə olmur, nə desən, fikirləşir. Sonra yadıma düşür ki, böyüklərin uşağı kimi belə xəstəxanada qalıram, nə istəsəm, gətirdərəm, zəngi basan kimi tibb bacısı gəlməlidir, hamısının da pulunu özgəsi verəcək... Əntiqədir. Hə?

– Düz deyirsən, lap əntiqədir.

O, «Oziris»də, qızları həmişə yoxladığı otaqda oturmuşdu.

– Qalan var? – deyə soruşdu.

– Bəli, – Leoni cavab verdi. – İvonna qalıb, axırıncıdır.

– Göndər, gəlsin. Səndə heç nə yoxdur, Leoni.

İvonna iyirmi beş yaşlı, ətli-qanlı, sarışın bir qız idi və bütün fahişələr kimi, onun da yastı burnu, xırda totuq əlləri, toppuş qıçları vardı. O, özündən razı halda, yırğalana-yırğalana içəri girdi, gödək ipək paltarını yuxarı qaldırdı.

– Ora keç.

– Belə olmaz, doktor?

– Niyə orada uzanmaq istəmirsən?

Qız heç nə demədən geri dönüb, ətli-qanlı yambızlarını ona göstərdi: gömgöy kəsilmiş, qançır bağlamışdı. Deyəsən, kimsə onu yaxşıca kötəkləmişdi.

– Zənnimcə, müştəri bunun haqqını artıqlaması ilə vermiş olar. Zarafat deyil...

İvonna başını buladı:

– Bircə santim də vermədi, doktor. Müştəri deyildi.

– Onda öz könlünə düşübmüş. Belə şeylərdən xoşun gəldiyini heç bilməzdim...

İvonna yenə başını buladı, üzündə müəmmalı bir təbəssüm oynadı. Ravik gördü ki, onun bu söhbətdən xoşu gəlir, özünü bununla gərəkli adam hesab eləyir.

– Mən mazoxist deyiləm! – Bu sözü bilməsi özünə də ləzzət elədi.

– Bəs nədən olub? Dalaşıbsan?

İvonna bircə anlığa ləngidi, sonra:

– Məhəbbət! – deyib ləzzətlə çiyinlərini çəkdi.

– Qısqanclıq?

– Bəli! – İvonnanın üz-gözü işıqlandı.

111

– Çox ağrıdır?

– Belə şey adamı ağrıtmaz. – O, ehtiyatla taxta uzandı. – Bilirsiniz, doktor, madam Rolanda əvvəlcə məni işə çıxmağa qoymurdu. Dedim, bircə saatlığa icazə verin, sonrasına baxarsınız. İndi bu qançır yambızlarla işlərim əvvəlkindən qat-qat yaxşı kədir.

– Niyə?

– Özüm də bilmirəm. Elələri var ki, bundan ötrü dəli-divanədir, görən kimi cuşa gəlir. Son üç gündə iki yüz əlli frank artıq gəlir gətirmişəm. Bu nə qədər qalar, doktor?

– Ən azı iki, ya üç həftə.

İvonna ağzını marçıldatdı:

– İşlər belə getsə, özümə xəz palto alacağam. Əsl pışik dərisindən.

– Çatmasa, dostun bir dəfə də göyərdər.

– Göyərtməz. Elə adam deyil. Siz deyən qədər dərin düşünən əclaf deyil.

Ehtirasdan belə eləyir. Hələ bu ehtiras da ola, ya olmaya... Yoxsa, lap ayaqlarına düşüb yalvarsam da eləməzdi.

– Xasiyyətə bax! – Ravik dikəldi. – Səndə heç nə yoxdur, İvonna.

– Onda gedim işimi görüm, aşağıda bir qoca gözləyir. Saqqalına dən düşüb...

Gömgöy qançırları göstərdim. Belə şeyin dəlisidir. Evində heç dinə bilmir.

Deyəsən, xəyalından qarısını bu kökə salmaq keçir...–O, şaqqanaq çəkib güldü. –

Doktor, dünyanın qəribə işləri var... Düz demirəm?

O, yenə özündən razı halda yırğalana-yırğalana otaqdan çıxdı.

Ravik əllərini yudu, sonra işlətdiyi alətləri yerinə yığdı, pəncərəyə yaxınlaşdı. Qaş qaralmışdı, bomboz səma gümüşü rəngə çalırdı. Asfaltın üstündəki çılpaq ağaclar, elə bil, meyitlərin qaralmış əlləri idi, qəbirdən çıxırdı. Yan-yana düzülmüş

səngərlərdən çıxan belə əlləri çox görmüşdü. Pəncərəni açıb

bayıra baxdı. Işıqla qaranlığın arasında tərəddüd edən bir vaxt idi, onda heç nə həqiqət olmur. Evli kişilərin balaca mehmanxanalarda məhəbbətlərinin coşan vaxtı idi, axşam isə ləyaqətli ailə başçısı kimi evlərinə qayıdırdılar... Lombardiya çöllərində italyan qızlarının felice ssima notte (13) deməyə başladığı vaxt, adamı ümitsizlik bürüyən an, xəyalların pərvazlandığı saatlar idi...

Pəncərəni örtüdü. Elə bil, otaq birdən-birə qaranlıqlaşdı. Sanki, açıq pəncərədən kölgələr uçuşub içəri dolmuşdular və indi künc-bucağa qonub, səssiz-səmirsiz pıçıldaşırdılar. Bayaq Rolandanın gətirdiyi bir şüşə konyak stolun üstündə al-əlvan, cilalanmış topaz daşına oxşayırdı. Bir anlığa hərəkətsiz qaldı, sonra aşağı düşdü.

Gur işığa qərq olmuş böyük zalda musiqi çalınırdı. Çəhrayı rəngli ipək paltar geymiş qızlar iki cərgədə yumşaq kətillərdə əyləşmişdilər. Hamısının da sinəsi açıq idi, müştərilər alacaqları mala baxmaq istəyirdilər. Artıq beş-altı nəfəri gəlmişdi.

Çoxu da orta yaşlı xırda-burjualar, işlərini ehtiyatla tutan mütəxəssislər idi, yoxlama vaxtını dəqiq bilir və elə həmin anda gəlirdilər ki, süzənək tutmasınlar.

İvonna öz qocası ilə tapışmışdı. Kişinin qabağında bir qədər «Dübene» vardı, onun yanında dayanmış İvonna isə bir ayağını kətilin üstünə qoyub «Şampan» içirdi.

Hər şampan şüşəsindən on faizi ona çatırdı. Kişi, deyəsən, ağılnı itirmiş, ya da pulunun başından keçmişdi. «Şampan» almaq təkcə əcnəbilərə yaraşırdı və İvonna da bunu yaxşı bilirdi. Mehriban sirk təlimçisi kimi kişinin başının üstünü almışdı.

112

– Qurtardın, Ravik? – qapının ağzında dayanmış Rolanda soruşdu.

– Bəli, hər şey qaydasındadır.

– Bir şey içmək istəmirsən?

– Yox, Rolanda, mehmanxanaya gedəcəyəm, bütün günü işləmişəm. İndi mənə bu saat isti hamam, təmiz yorğan-döşək lazımdır, vəssalam.

Asılqanla barın yanından keçib, küçəyə çıxdı. Bənövşə gözlü axşam qapını kəsdirmişdi. Mavi səmada tənha bir təyyarə uğuldayırdı. Çılpaq ağacların hansınınsa uca budağında qara, balaca bir quş cəh-cəh vururdu.

Xərçəngin yırtıcı heyvan kimi için-için yediyi bir qadın, öz təqaüdünü hesablayan şikəst uşaq, yambızları qızıl kəsən fahişə, budaqdan-budağa qonan qaratoyuq. Bunların hamısı bir-bir arxada qalır, o isə, sanki, heç birini görmür, isti yorğandöşək

ətirli qaranlıqda yavaş-yavaş bir qadının yanına yol alır...

– Bir kalvados da gətirdim?

– Hə, bir az da gətirsin.

Ravik işarə ilə baş xidmətçini yanına çağırırdı.

– Bundan tünd kalvadosunuz yoxdur?

– Bu yaxşı deyil ki?

– Niyə?! Yaxşıdır. Bəlkə, zirzəmidə başqası ola...

– Baxım, görüm.

Xidmətçi kassaya doğru getdi. Sahibkarın arvadı, qucağında da pişiyi, kassanın arxasındaca yuxuya getmişdi.

Xidmətçi oradan keçib tutqun şüşəli bir qapının arxasında yoxa çıxdı. İçəridə sahibkarın özü kağız-kuğuzla əlləşirdi. Xidmətçi bir azdan ciddi, işgüzar görkəmlə oradan çıxdı, Ravik tərəfə gözünün ucu ilə də baxmayıb, pilləkənlə zirzəmiyə düşdü .

– Deyəsən, düzəlir, – Ravik dilləndi.

Xidmətçi, əlində şüşə, qayıtdı. Onu elə ehtiyatla tutmuşdu ki, deyərdin, bələkli çağanı qucağına alıb. Kirli-pasaqlı bir şüşə idi. Ancaq turistləri aldatmaq üçün toztorpağa

bulaşdırıb gətirdikləri şüşələrdən deyildi. Doğrudan da, uzun müddət zirzəmidə qaldığından toz-torpaq basmışdı.

Xidmətçi ehtiyatla şüşənin ağzını açaraq, tıxacı iylədi, gedib iki iri qədəh gətirdi.

– Baxın, müsyö, – deyib kalvadosdan bir az qədəhə tökdü. Ravik onu götürüb iylədi, sonra içdi, geriyə söykənib başını tərپətdi. Xidmətçi də razılıqla başını tərپətib, qədəhləri yarıya qədər doldurdu. Ravik Joana dedi:

– Dadına bax.

Joan bir qurtum alıb, qədəhi yerə qoydu. Xidmətçinin gözü onda idi. Joan heyretlə Ravikə baxdı:

– Ömrümdə beləsini içməmişəm, – deyərək bir qurtum da aldı. – Elə bil, heç nə içmirsən, yağ kimi gedir...

– Elə özüdür ki, var, xanım! – Xidmətçiyə lap ləzzət eləmişdi. – Düz tapdınız.

– Ravik, sən heç yaxşı iş görmədin. Belə kalvadosdan sonra ayrı heç nə içə bilməyəcəyəm.

– Yaxşı, yaxşı, qorxma, içəcəksən.

113

– Ancaq bunun dadı damağımdan getməyəcək.

– Eybi yoxdur, axırda romantik bir kalvados içən olacaqsan.

– Bundan sonra başqaları ləzzət verməyəcək.

– Əksinə, başqası daha şirin olacaq. Birinin həsrəti ilə o birini içəcəksən. Elə buna görə də içdiyin adi kalvados olmayacaq.

Joan güldü:

– Boş şeydir. Özün də bilirsən...

– Əlbəttə, boş şeydir. Bəs bizi yaşadan elə bu boş şeylər deyilmi? Quru-quru faktlardan nə çıxar?! Bəs onda məhəbbət neyləyərdi?

– Bunun məhəbbətə nə dəxli?

– Dəxli çoxdur. Məhəbbəti yaşadan odur. Yoxsa bircə dəfə sevərdik, sonra hər şeydən qaçardıq. Ancaq belə olanda ya atıb getdiyin, ya da səni atıb gedən adamın kövrək həsrəti təzə gələnin şöhrət çələnginə çevrilir. Sənin əvvəlcə itirdiyin şey yeni gələni al-əlvan bir rəngə boyayır. Təsəlli üçün qədim, müqəddəs bir yalan...

Joan ona baxdı:

– Sən belə danışanda ürəyim bulanır.

– Elə özümün də.

– Bir də belə danışma. Heç zarafatla da demə. Onda şirin-şirin möcüzələr də ucuzlaşır.

Ravik dinmədi.

– Onda, elə bil, lap cana doymusan, məni atmaq üçün yollar axtarırsan.

Ravik kövrək bir nəvazişlə ona baxdı:

– O barədə heç narahat olma, Joan. Vaxt gəlib çatanda mən yox, sən məni atıb gedəcəksən. Buna şübhən olmasın.

Joan qədəhi yerə qoydu:

– Boş-boş danışma! Mən səni heç vaxt atmaram. İndi məni hara azdırmaq istəyirsən?

«Bir bunun gözlərinə bax! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Elə bil, orada şimşək çaxır. Elə bil, şamların közərtisi orada şimşəyə dönür...»

– Joan, – dedi, – azdırmaq istəmirəm. Ancaq istəyirəm sənə dalğa ilə bir qayanın hekayətini danışım. Çoxdan olmuş şeydir. Bizdən əvvəl olub... Qulaq as, biri var imiş, biri yox imiş, bir dalğa var imiş. Bu dalğa hansı dənizdəsə, məsələn deyək ki, Kapri buxtasında bir qayaya vurulubmuş. O, hər gün özünü bu qayanın qoynuna atır, onu yalayır, gecə-gündüz öpüb oxşayır, dümağ qollarını boynuna dolayır, ağlayır, sızlayır, yalvarır ki, ona mehman olsun. Dalğa həmin qayanı beləcə sevəsevə,

oxşaya-oxşaya, yavaş-yavaş, altdan-altdan oyur, oyur... və günlərin bir günü qaya tamam ovulur, uçub onun qoynuna yığılır...

Ravik kalvadosdan bir qurtum aldı. Joan dözmədi:

– Sonrası?

– Və dalğa birdən görür ki, daha qucaqlamağa, sevib oxşamağa, vüsal həsrəti ilə yanmağa qaya yoxdur. O, çilik-çilik olub, özünün qucağındaca boğulub, dənizin dibinə gedib... Bilir ki, aldanıb... Çox fikirləşir ki, neyləsin, axırda gedib özünə ayrı qaya axtarır...

– Bəs sonra? – Joan ürkək baxışlarla onu süzdü. – Dalğanın nə günahı?! Qaya, gərək, uçmayaydı, qaya kimi qalaydı.

114

– Dalğalar həmişə belə deyir... Hərəkətdə olan şeylər, sükunətdə olanlardan güclüdür. Demək, su qayadan güclüdür...

Səbri tükənən Joan əlini yellətdi:

– Bunların bizə nə dəxli?! Çox mənasız hekayətdir. Yoxsa, yenə məni ələ salırsan? Əgər elə şey olsa, sən məni atacaqsan... Dəqiq bilirəm!

Ravik güldü:

– Bu da məni atıb gedəndə, deyəcəyin son sözlər olacaq. Deyəcəksən ki, guya, mən səni atmışam. İstədiyən qədər də bəhanə tapacaqsan, hamısına da inanacaqsan... Və dünyanın ən ulu məhkəməsi olan təbiətin qarşısında bəraət qazanacaqsan... – Ravik xidmətçini işarə ilə yanına çağırırdı. – Bu kalvadosu bizə verərsiniz?

– Aparmaq istəyirsiniz?

– Əgər icazə versəydiniz...

– Müsyö, bizdə belə qayda yoxdur, bütöv şüşə satmırıq.

– Sahibkardan soruşun.

Xidmətçi gedib, əlində qəzet qayıtdı. «Pari suar» idi.

– Sahibkar dedi ki, sizə vermək olar, – deyib tıxacı möhkəm sıxdı, əvvəlcə qəzetin içindəki idman əlavəsini götürdü, səliqə ilə büküb cibinə qoydu, sonra şüşəni «Pari suar»a bükdü. – Buyurun, müsyö, ancaq qaranlıqda, sərin yerdə saxlayın.

Sahibkarın babasından qalmadır.

– Oldu!

Ravik pulunu verib şüşəni aldı, diqqətlə ona baxdı:

– Sən ey yayın istisində, mavi payızın sərinliyində Normandiya bağlarında küləklərin sığalladığı almaları qızdıran günəş şüası, gəl bizimlə gedək! Yaman lazımsan bizə! Ancaq hansı bir küncdəsə yatıb qalmısan!

Küçəyə çıxdılar. Yağış başlamışdı. Joan dayandı:

– Məni sevirsən, Ravik?

– Hə, Joan! Sən düşündüyündən də çox sevirəm.

Joan ona sığındı:

– Bu, bəzən heç hiss olunmur.

– Əksinə! Yoxsa, sənə elə nağıllar danışardım?

– Başqalarını danışsan, daha yaxşı olar.

Ravik yağışa baxıb gülümsədi.

– Məhəbbət dupduru, balaca bir gölməçə deyil ki, şəklin həmişə ora düşsün, Joan.

Onun tufanı var, fırtınası var... Onda gəmilər, şəhərlər qərq olur, səkkizayaqlı ilbizlər, qızıl küpələri, mirvarilər batır. Ancaq mirvarilər çox dərinə gedir...

– Mənim elə şeylərdən başım çıxmaz. Bircə onu bilirəm ki, məhəbbət ömürlük birbirinə

bağlanmaq deməkdir.

«Ömürlüyə bax! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Lap uşaq nağılı danışır. Bircə dəqiqə dözə bilsən, böyük şeydir...»

Joan paltosunu düymələdi.

– Kaş indi yay olaydı, – dedi, – ömrümdə yayı indiki kimi istəməmişdim...

Joan qara rəngli paltarını şkafdan götürüb, çarpayının üstünə atdı:

– Hərdən bu paltara lap nifrət edirəm. Elə həmişə bu qara paltar, elə həmişə

«Şəhrizad» ...hər gün də eyni şeylər... eyni şeylər...

115

Ravik ona baxdı, ancaq dinmədi.

– Çatmadı sənə?

– Niyə ki...

– Niyə məni götürüb buralardan getmirsən, əzizim?

– Hara?

– Hara gəldi... Hara olur-olsun...

Ravik qəzeti açıb, şüşənin tıxacını çıxartdı, sonra bir qədər gətirib doldurdu.

– Gəl, – dedi, – iç!

Joan başını buladı:

– Xeyri yoxdur. Bəzən içməyin də xeyri olmur. Bəzən də heçcə nəyin! Bu axşam o səfəhlərin yanına getmək istəmirəm.

– Zəng vur, de xəstəsən.

– Nə fərqi var, sabah yenə gedəsi olaçağam. Bu daha pis...

– Adam bir neçə gün xəstə ola bilər.

– Bunun da xeyri yoxdur. – Joan ona baxdı. – Niyə belə oldu? Mənə nə olub, əzizim? Günahkar, bəlkə, yağışdır? Yoxsa, nəmişlik yağan bu qaranlıq? Hərdən mənə elə gəlir ki, qəbirdəyəm. Axşama dönəndə adam lap boğulur. Bir az bundan qabaq hər şeyi unutmuşdum, o balaca restoranda səninlə oturanda xoşbəxt idim... Bu atıb-atılmaq söhbətini niyə araya saldın? Mən o haqda heç nə bilmək, heç nə eşitmək istəmirəm. Elə danışanda məni qülsə bürüyür, vahiməli günlər gözlərim önündə təzədən canlanır, onda da bilmirəm, neyləyim. Bilirəm, sən elə mənada demirsən, ancaq mənə təsir eləyir. Mənə təsir eləyir, yenə yağış, yenə qaranlıqlar... Sən belə şeyləri bilməzsən, çünki möhkəmsən.

– Möhkəməm?

– Hə.

– Sən bunu haradan bilirsən?

– Çünki qorxmursan.

– Mən daha heç nədən qorxmuram. Ancaq bunlar ayrı-ayrı şeylərdir, Joan. Joan onun dediklərini eşitmədi. İri addımlarla otaqda gəzişirdi və otaq belə addımlar üçün çox darlıq edirdi. «Həmişə elə gəzir ki, elə bil, üzü küləyə gedir!» – Ravik ürəyindən keçirdi.

– Kaş yaxamı bunlardan qurtara biləydim! Bu mehmanxanadan, gecə restoranlarından, adamın üzünə yapışqan kimi yapışan sırtıq baxışlardan qaçmaq, uzaqlaşmaq istəyirəm... – Joan dayandı. – Ravik, biz həmişə belə, indiki kimi yaşamalırıq? Biz də bir-birini sevən adamlar kimi yaşaya bilmərik? Həmişə bir yerdə olaq, bizim də öz şeylərimiz olsun, axşamlar heç nədən qorxmayaq, rahat olaq, bu camadanlardan, mənasız keçən günlərdən, adamı həmişə qərubsədən mehmanxanalardan canımız qurtarsın.

Ravikin üz-gözündən heç nə anırdırmaq olmazdı. «Başlandı!» – deyə fikirləşdi. Onsuz da bunu çoxdan gözləyirdi!

– Joan, doğrudan, biz də elə yaşaya bilərik?

– Niyə yaşamayaq axı? Başqaları niyə yaşayır? Hamının isti yuvası var, qoşa gəzirlər, mənzilləri var, qapını örtən kimi, bütün dərd-ələm çəkilib gedir, daha buradakı kimi divarlara hopub qalmır...

– Doğru sözüdür? – Ravik bir də soruşdu.

116

– Hə...

– Demək, balaca, rahat bir mənzil... kiçik, rahat bir meşşan səadəti... Vulkanın ikicə addımlığında kiçik, rahat bir dinclik. Sənin doğru sözüdür?

– Başqa cür də demək olar. Belə yox... Adam lap nifrət eləyir. Sevənlər başqa söz tapıb deyər...

– O sözlər heç nəyi dəyişmir, Joan. Bu, sənin doğru sözündür? Axı heç birimiz dünyaya belə həyat üçün gəlməmişik.

Joan ayaq saxladı:

– Məni çıx...

Ravik gülümsədi. Bu təbəssümdə nəvaziş də, kinayə də, qüssə nişanələri də var idi.

– Joan, – dedi, – sən də belə həyat üçün yaranmamısan. Sən məndən də betərsən.

Ancaq bu, yeganə səbəb deyil. Başqası da var...

– Hə, – Joan acı-acı təsdiq elədi. – Bilirəm...

– Yox, Joan, sən onu bilmirsən. İndi özüm deyəcəyəm. Desəm, yaxşıdır. Sən də indiki kimi ağlına başqa şey gətirməzsən.

Joan onunla üzbəüz dayandı.

– Nə qədər tez desəm, o qədər yaxşıdır. Ancaq deyəndən sonra məni çox sorğusuala

çəkmə.

Joan dinmirdi. Birdən-birə sifəti bayaqkı ifadəsini itirdi, yenə əvvəlki sifət oldu.

Ravik onun əllərindən yapışdı:

– Mən Fransada xəlvəti yaşayıram, – dedi. – Sənədim yoxdur. Əsl səbəb budur.

Ona görə də mənzil tuta bilmərəm, sevdiyim adamla da evlənmə bilmərəm. Bunun

üçün, gərək, sənədim, vizam olsun. Düzünə baxsan, heç işləyə də bilmərəm.

Gərək, gizləndən, onun-bunun əvəzinə iş görəəm. Mən başqaları kimi yaşaya bilmərəm.

Joan gözlərini bərəldib ona baxırdı:

– Düz sözündür?

Ravik çiyinlərini çəkdi:

– Bu cür yaşayanlar yüzlərlə, minlərlədir. Yəqin, sən də xəbərin var. İndi bunu hamı bilir. Mən də o yüzlərdən, minlərdən biriyəm. – O gülümsəyib Joanın əllərini buraxdı. – Morozov beləsinə «gələcəyi olmayan adam» deyir.

– Hə... Bəs...

– Hətta deyərdim ki, belə yaxşıdır. İşləyirəm, dolanıram... Bir də sən varsan...

Bunların yanında xırda-xuruş çatışmazlıq heç nədir.

– Bəs polis?

– Daha polisin də vecinə deyil. Təsədüfən ilişəm, ölkədən çıxaracaqlar, vəssalam. Bu da nisyə söhbətdir. Yaxşı, get restorana zəng elə, de ki, gəlməyəcəyəm. Qoy bu gecə təkcə bizim ikimizin olsun. Bütün gecə! De ki, xəstəsən. Arayış istəsələr, Veberdən düzəldərəm.

Joan yerindən tərpənmədi.

– Ölkədən çıxaracaqlar... – Joan bu sözləri elə dedi ki, elə bil, mənasını yeni-yeni anlayırdı. – Çıxaracaqlar? Fransadan? Demək, çıxıb gedəcəksən?

– Bir neçə günlüyə...

Joan, sanki, bu sözləri eşitmədi.

– Gedəcəksən! – dedi. – Gedəcəksən! Bəs onda mən neyləyəcəyəm?

– Hə, doğrudan, neyləyəcəksən?

Joan əlini dizinin üstünə qoyub elə oturmuşdu ki, deyərdin, donub.

– Joan, iki ildir buradayam, görürsən ki, heç nə olmayıb.

Bu sözlər onun halına təfəvüt eləmədi.

– Birdən olsa, necə?

– Tez qayıdacağam. İki, üç həftəyə buradayam. Elə bilərsən, gəzməyə getmişəm.

Yaxşı, dur zəng elə.

Joan tərəddüdlə ayağa durdu.

– Necə deyim?

– De ki, bronxlarına soyuq olub. Bir az da xırıltı ilə danış.

Joan telefona tərəf getdi, lakin çatmamış tələsik geri qayıtdı. Ravikə sarıldı.

– Ravik...

Ravik ehtiyatla onu özündən araladı.

– Get, – dedi, – hamısını da unut. Bəlkə də, belə yaxşıdır, bizi ehtirasın qulu olmağa qoymaz. Eşqimiz saf olar, əbədi məşəl kimi alovlanır, üstündə kələm qovurduğun mətbəx qazı kimi gah yanır, gah da sönməz. İndi get, zəng elə.

Joan dəstəyi qaldırdı. Ravik onun necə danışdığına göz qoyurdu. Əvvəlcə heç özündə deyildi, gözlərini Ravikdən çəkmirdi, elə bil, onu indicə gəlib aparacaqdılar. Ancaq getdikcə inamla, çəkinmədən yalan danışmağa başladı. Hətta lazım olmayan şeylər də uydurdu. Üz-gözü canlandı, sinəsindəki ağrıları təsvir eləyəndə, ona uyğun qırıxdı. Səsindən yorğunluq yağdı, xırıltı da getdikcə çoxalırdı və axırda ösgürməyə başladı. Daha Ravikə baxmırdı, gözlərini harayasa lap uzaqlara zilləyib, bütün varlığı ilə rola girmişdi. Ravik də dinmədən onun necə danışdığına fikir verirdi və sonra bir qurtum kalvadoa içdi. «Heç nəyi qarışdırmadı, – deyə ürəyindən keçirdi. – Güzgü kimidir, hər şeyi əntiqə göstərir, ancaq heç nəyi tutub saxlaya bilmir...»

Joan dəstəyi asıb, əlini saçlarına çəkdi:

– İnandılar, – dedi.

– Sən lap əla aktyor imişsən.

– Dedilər ki, yataqdan durmayım. Sabaha qədər keçib getməsə, Allah xatirinə, bir gün də qalım.

– Gördün?! Sabahın da işi düzəldi.

– Hə...–Joanın üzünə bircə anlığa qaranlıq çökdü. – Düzəldi...

Sonra Ravikə yaxınlaşdı:

– Sən məni yaman qorxutdun, Ravik. De ki, onların hamısı yalan idi. Axı sənin hərdən belə danışmağın olur. De ki, hamısı yalan idi. Indicə dediklərinin hamısı yalan idi!

– Hamısı yalandır...

Joan başını onun sinəsinə söykədi:

– Elə şey gerçək ola bilməz. Mən yenə yalqız qalmaq istəmirəm. Sən həmişə mənimlə olmalısən. Tək qalanda, heç nəyəm. Sənsiz heç nəyəm, Ravik!

Ravik yuxarıdan-aşağı ona baxdı:

– Joan, – dedi, – sən hərdən adi çoban qızı olursan, hərdən də meşələr yaraşığı Diana! Gah da hər ikisindən!

Joan heç qımıldanmadı:

– İndi hansındanam?

Ravik gülümsədi:

– Sən indi gümüşü saçlı Dianasan! Ram edilməzsən, ölüm qoxulu bir ilahəsən!

– Bunu tez-tez desən, nə olar?!

Ravik susdu. Joan onun nə fikirləşdiyini başa düşmədi. Heç lazım da deyildi.

Xoşuna gələnə, ona yaraşanı götürür, qalanına fikir vermirdi. Raviki ona bağlayan da elə bu xasiyyəti deyildimi? Hər cəhətdən özünə oxşar adamı kim istərdi?

Məhəbbətdə əxlaq norması axtaran kimdir? Bu, zəif adamların tapıntısı idi!

Məhəbbət qurbanlarının şikayət dolu sızılması idi!

– Nə fikirləşirsən? – Joan soruşdu.

– Heç nə.

– Heç nə?

– Yox, – dedi, – bir neçə günlüyə çıxıb gedərik, Joan. Günəş bol olan yerə gedərik.

Ya Kanna, ya da Antibə. Cəhənnəm olsun bu çəkinəcəklər! Cəhənnəm olsun

üçotaqlı mənzil, meşşan rahatlığı haqqındakı xəyallar! Onlar bizim üçün deyil.

Gecələr, isti yay həsrətli dünya göylərdə süzən ayla birlikdə yuxuya gedəndə, sən

özün Budapeştin şabalıd ətirli bağlarına dönmürsənmi?! Düz deyirsən, gəl bu

qaranlıqlardan, soyuqdan, yağışdan uzaqlaşaq! Heç olmasa, bir neçə günlüyə!

Joan başını qaldırıb onun üzünə baxdı:

– Doğru sözündür?

– Hə.

– Bəs polis?

– Polis də cəhənnəm olsun! Buralar oradan təhlükəlidir. Turistlər qalan yerlərə çox fikir vermirlər. Xüsusilə bahalı mehmanxanalara! O tərəflərdə olmamısan?

– Yox, heç vaxt. Bircə İtaliyada, Adriatik dənizinin sahillərində olmuşam. Nə vaxt çıxırıq?

– İki, ya üç həftəyə. Ən yaxşı vaxtdır.

– Pulumuz var ki?

– Bir az var. İki həftəyə, nə qədər lazımdırsa, olacaq.

– Eybi yox, ucuz pansionda qalırıq.

– Ucuz pansion sənə yaraşmaz. Səinki ya belə daracaq bir otaqdır, ya da birinci dərəcəli mehmanxanalar. Antibdəki «Kap» mehmanxanasına düşərik. Belə mehmanxanalar çox etibarlı olur, sənəd də soruşurlar. İndilərdə tanınmış bir heyvanın, hansı məmurunsa qarnını yaracaqam, pulun qalanını da o verəcək.

Joan qaxdı. Onun sifəti yenə işıqlanmışdı.

– Gəl, – dedi, – mənə bir az kalvados ver. Deyəsən, doğrudan da, səadət şərbətidir. O, çarpayıya tərəf gedib, bayırlıq paltarlarını götürdü:

– İlahi, – dedi, – mənim də olub-qalanım bu iki qara köhnə cır-cındırdır.

– Eybi yoxdur, onun da haqqında bir şey fikirləşərik. Bu iki həftədə bir şey olar.

Ya varlı bir adamın kor bağırısağının ağrısı tutar, ya da hansı milyonçununsa qıçı sınar...

XIV

119

Andre Düran yaman özündən çıxmışdı.

– Daha sizinlə işləmək olmaz, – deyirdi.

Ravik çiyinlərini çəkdi. Veberdən eşitmişdi ki, Düran hər təşrihə on min frank alır. Əgər əvvəlcədən öz şərtini deməsəydi, Düran yenə ikicə yüz göndərərdi. Axırındı dəfə də elə o qədər göndərmişdi.

– Özü də təşrihə yarımca saat qalmış! Heç sizdən gözləməzdim, doktor Ravik.

– Özüm də gözləmirdim.

– Özünüz də bilirsiniz ki, mənim alicənablığımıza həmişə bel bağlamaq olardı.

Bilmirəm, birdən-birə niyə sövdələşməyə başladınız. Xəstənin taleyi bizdən asılı olduğu anda haqq barədə danışmaqdan zəhləm gedir.

– Mənim sə yox!

Düran diqqətlə Ravikin üzünə baxdı. Onun qırışmış dümağ təkəsaqqal sifətində ləyaqət, qəzəb nişanəsi vardı. Qızıl sağanaqlı eynəyini düzəltdi.

– Yaxşı, nə qədər istəyirsiniz? – deyə könülsüz halda soruşdu.

– İki min frank.

– Nə? – Elə bil, Dürana güllə dəymişdi, ancaq buna inanmaq istəmirdi. Bircə kəlmə: – Gülməlidir, – dedi.

– Çox gözəl, başqa adam tapmaq sizin əlinizdə nədir ki! Binoya deyin, əla cərrahdır.

Ravik paltosunu götürdü. Düran heyrətlə ona baxdı, ləyaqət yağan sifəti yeddi yerə əyildi. Ravik papağına əl atanda, dözə bilmədi:

– Dayanın! – dedi. – Adamı belə darda qoymazlar! Bunu niyə dünən demədiniz?

– Dünən bağa getmişdiniz, necə deyəydim?

– İki min frank! Bilirsinizmi, mən özüm heç bu qədər pulu istəyə bilmərəm?!

Xəstə dostumdur, ondan uzaqbaşı, təşrihə çəkilən xərci ala bilərəm.

Andre Düran indi uşaq nağıllarındakı nəcib Allahlara oxşayırdı. Yetmiş yaşı vardı, çox dəqiq diaqnoz qoysa da, kamil cərrah deyildi. Bu təcrübəni də ona keçmiş köməkçisi Bino qazandırmışdı. Bino da iki il bundan qabaq özünə xəstəxana açmışdı. Həmin vaxtdan Düran çətin təşrih olanda Raviki çağırırdı. Ravik elə zərgər dəqiqliyi ilə işləyir, elə ifçin tikişlər qoyurdu ki, yara heç bilinmirdi. Düran isə Bordo şərablarının mahir bilicisi idi və tez-tez yüksək səviyyəli ziyafətlərə gedirdi. Onun xəstələri də çox vaxt adlı-sanlı adamlar olurdu.

– Qabaqcadan bilsəydim... – Düran öz-özünə mızıldandı.

Ancaq, əslində, həmişə bilmişdi. Elə ona görə də çətin təşrihlərə bir-iki gün qalanda bağdakı evinə gedirdi, bununla da təşrihdən qabaq qiymət haqda danışmaqdan qaçırdı- Sonrası asan idi: Ravik ümidini gələn dəfəyə bağlayır, ancaq onda da belə olurdu. Bu dəfə isə – Düran heç gözləmirdi – lap son anda deyil, təşrihə yarım saat qalanda gəlmişdi. Xəstəyə bihuşdarı verilməmiş onu yaxalamışdı. Buna görə də Düranın söhbəti tez kəsməyə bəhanəsi qalmamışdı.

Tibb bacısı başını qapıdan uzadıb soruşdu:

– Bihuşdarı verək, cənab professor?

Düran əvvəlcə qıza, sonra da yalvarıcı, insaf diləyən nəzərlərlə Ravikə baxdı.

Ravik də insanpərvər, ancaq qətiyyətli baxışlarla cavab verdi.

120

– Siz nə deyirsiniz, cənab doktor Ravik?

– Söz sizindir, professor.

Düran tibb bacısına tərəf döndü:

– Bircə dəqiqə də səbir edin. Təşrihin gedişində bəzi qeyləri dəqiqləşdirməliyik. Qız başını geri çəkdi. Düran təzədən Ravikə tərəf döndü:

– Yaxşı, neyləyək? – deyə tənə ilə soruşdu.

Ravik əllərini cibinə qoydu:

– Sabaha saxlayın, ya da bir saat gecikdirib Binonu çağırın.

Bino az qala iyirmi il Düranın yerinə təşrih eləmiş, qazancı isə heç nə olmuşdu. Çünki Düran, bir qayda olaraq, onu sərbəst işləməyə qoymamış, həmişə bacarıqlı köməkçi kimi qələmə vermişdi. Buna görə də Binonun Dürandan zəhləsi gedirdi və ən azı beş min frank istəyəcəkdi. Bunu Ravik də, Düranın özü də yaxşı bilirdi.

– Doktor Ravik, bu cür sövdələşmək bizim sənətimizə yaraşan iş deyil.

– Mən də o fikirdəyəm.

– Elə isə niyə mənim yaşıma hörmət qoyub, hər şeyi özümün həll etməyimə imkan verirsiniz?! Axı indiyə kimi məndən həmişə razı qalmısınız.

– Heç vaxt qalmamışam.

– Bəs niyə demirdiniz?

– Çünki mənası yox idi. Onda pul məni o qədər də maraqlandırmırdı. İndi isə maraqlandırır. Çünki lazımdır.

Tibb bacısı yenə gəldi:

– Xəstə narahat olur, cənab professor.

Düranla Ravik baxışdılar. Ravik bilirdi ki, fransızdan pul qoparmaq çətin məsələdir. Hətta yəhudilərdən qoparmaqdan da müşküldür. Yəhudini gəlir maraqlandırır, fransızı isə verdiyi pul.

Düran tibb bacısına tərəf döndü:

– Bircə dəqiqə də gözləyin... Nəbzini, qan təzyiqini, hərarətini yoxlayın.

– Hamısını eləmişəm.

– Onda bihuşdarını başlayın.

Tibb bacısı getdi.

– Yaxşı, – Düran qətiyyətlə dilləndi. – Min frank verəcəyəm.

– İki min! – Ravik düzəliş verdi.

Düran razılaşmadı, əlini dümağ təkəsəqqalına çəkdi:

– Bura baxın, Ravik! – O, birdən qızıxdı. – İşləmək hüququ olmayan bir gəlmə kimi...

– Heç sizin də əvəzinizə təşrih etməyə ixtiyarım yoxdur! – Ravik sakitcə onun sözünü kəsdi və fikirləşdi ki, o ənənəvi minnət başlayacaq: hələ sağ ol desin ki, bu ölkədə gizlənilib... Ancaq Düran bundan vaz keçdi, gördü ki, bir şey çıxmıyacaq. Vaxt isə gözləmədi...

– Yaxşı, iki min olsun! – O, bu sözləri elə yanıqlı-yanıqlı dedi ki, elə bil, ağzından çıxan söz yox, iki min frankın özü idi. – Nə olar, öz cibimdən verərəm. Ancaq elə bilirdim, elədiyim yaxşılıqlar yadınızdan çıxmayıb.

Düran cavab gözlədi. Ravik isə ürəyindən keçirdi: «Bu qaniçənlərin əxlaq dərsi verməkdən yaman xoşları gəlir. Düymə ilgəyinə fəxri Legion lenti taxmış bu qoca

qurd utanmaq əvəzinə, mənə insafsız deyir, özü də elə bilir ki, doğrudan da, belədir...»

– Demək, iki min! – Düran yenə özü dilləndi. – İki min! – Bir də təkrar elədi. Və bunları deyəndə elə kövrəldi ki, sanki doğma vətənə, əziz Allaha, yamyaşıl çəmənlərə, xınalı kəkliklərə, ulu «Sən-Emilion»a əlvida deyirdi!– İndi başlaya bilərik?

Kişinin əl-qolu, ayaqları arıq olsa da, qarnı yekə idi, piy bağlamışdı. Ravik təsadüfən onun kim olduğunu öyrənmişdi. Adı Leval idi və özü də mühacirlərin işinə baxırdı. Bunu ona Veber demişdi, gülə-gülə kimi təşrih edəcəyini başa salmışdı. Levalı «İnternasional»dakı bütün qaçqınlar tanıyırdılar. Ravik skalpeli çəkdi və Levalın qarnı kitab kimi açıldı, kəsiyin uclarını tələsik bərk-bərk sıxdı, pırtlayıb çıxmış sarımtıl piy qatına baxdı:

– Pulsuz-parasız bir az arıqladırıq, sonra özü təzədən yığar, – dedi.

Düran cavab vermədi. Ravik piy qatını kəsib götürdü ki, əzələləri tapsın. «Bu da qaçqınların yerdəki Allahı! – deyə ürəyindən keçirdi. – Yüzlərlə adamın taleyi onun bu sümüyü çıxmış, indi hərəkətsiz qalmış əllərindədir. Qoca professor Mayeri ölkədən çıxarmaq haqqında göstərişi də bu vermişdi. Ancaq Mayerin o əzablı yolları bir də keçməyə heyi qalmamışdı və çıxarılandan bir gün qabaq özünü paltar şkafindan asmışdı. Ona görə paltar şkafindan asmışdı ki, heç yerdə qarmaq tapmamışdı. Çətinlik də çəkməmişdi. O qədər ac-susuz qalmış, o qədər arıqlamışdı ki, şkafdakı çəngəl də onu saxlamışdı. Səhər-səhər xidmətçi qız onu tapanda, əvvəlcə elə bilmişdi ki, eləcə paltardır, içindəki cəsədi sonra görmüşdü. Əgər bu piy basmış qarında bir azca insaf olsaydı, Mayer hələ də yaşayardı...»

– Sıxac!.. Tampon!

Yenə kəsməyə başladı. İti cərrah bıçağı zərgər dəqiqliyi ilə kəsirdi. Adamı heyran qoyan dəqiq ölçü duyğusu! Bu da qarın boşluğu... Qıvrıla-qıvrıla bir-birinə dolanmış içalat... Bu qarnıyırtıq kişinin də öz əxlaq prinsipləri vardı. Onun da bir insan kimi Mayerə yazığı gəlirdi, ancaq onunla bərabər, başqa hiss də vardı, adına milli borc deyirdi. Həmişə bir pərdə tapıb arxasında gizlənməyə nə var?! Hər böyüyün də bir böyüyü var! Ömrlər, göstərişlər, borc, vəzifə və bir də yeddibaşlı əjdaha – əxlaq norması, məcburiyyət, sərt gerçəklik, məsuliyyət... daha nə bilim nələr... Adicə insanlıq qanunlarından qaçıb arxasında gizlənmək üçün pərdə tapmağa nə var!

Bu da öd kisəsi... İrinləyib sıradan çıxıb... Yağlı xərəklər, növbənöv Bordo şərəbləri, əsəbilik onu bu kökə salmışdı... Əgər indi pis kəssə, onu lap böyük, ya da dərin eləsə necə? Onda bircə həftədən sonra qaçqınların titrəyə-titrəyə «olum, ya ölüm» hökmünü gözlədikləri, saralmış kağız-kuğuz, kəsif güvə qoxulu otaqda bundan yaxşısı oturmazmı?! Yaxşısı! Bəlkə də, betəri gəldi, nə bilmək olar... İndi gur işıqların altındakı cərrahiyyə stoluna huşsuz uzadılmış bu altmış yaşlı kişi də, şübhəsiz, özünü insanpərvər hesab eləyirdi. Yəqin ki, mehriban ata, qayğıkeşər idi. Ancaq kabinetə girən kimi «heç cür mümkün deyil», «bəs onda necə olar...» kimi ibarələrin arxasında gizlənən zülmkara çevrilirdi. Mayer burada qalıb öz kasıbçılığını eləməklə, dul qalmış Rozental «İnternasional» mehmanxanasında xidmətçilər üçün ayrılmış balaca küncdə büzüşüb, gestaponun çoxdan o dünyaya 122

göndərdiyi oğlunun yolunu gözləməklə, ciyər xəstəliyinə tutulmuş Ştalman öz balaca dükanında çax-çux eləməklə Fransa dağılmazdı... Yazıq Ştalman sərhədi

gizli keçdiyi üçün altı ay həbsxanada yatdı, sonra, elə bil, ölmək üçün oradan çıxdı. Heç sərhədə də çatdıra bilmədi...

Yaxşı... kəsik yaxşı alındı... Nə böyük deyildi, nə də dərin. Sap... indi də liqatura sapı... Bu da öd kisəsi... Onu Dürana göstərdi. Üstündəki piy qatı işıqda parıldayırdı. Vedrəyə atdı, təzədən yaraya tərəf əyildi. Niyə Fransada tikişi bu sapla qoyurlar? Sıxaçı götür! İllik gəliri otuz-qırx min frank olan orta səviyyəli bir məmurun alışib-yanan qarnı... Bəs o, təşrih üçün on min frankı nədən verir? Qalanını haradan qazanır? Bu yekəqarın da nə vaxtsa üçdaş oynayıb... Tikiş də yaxşı alındı... İfçin-ifçin... Təkəsəqqalı görünməsə də, iki min frankın ağrısı hələ də Düranın üzündə qalmışdı. Gözlərindən bilinirdi. Hər gözündə min frank... Məhəbbət daşı da əridər! Yoxsa o qədər pulu bu qoca qurddan zorla qoparıb, onun «soyqunçuluq tanrı buyruğudur» kimi inamını alt-üst eləyə bilərdmi? Sabah riyakar bir mehribanlıqla gedib bu yekəqarını yanında oturacaq, onun minnətdarlığını qəbul edəcək... Ehtiyatlı ol, bir sıxac da burda imiş! Bu yekə qarın, joapla mənim üçün bir həftə Antibdə qalmaq deməkdir. Zəmanənin toz-dumanlı qasırğasında bir həftəlik işıqdır. Tufanqabağı bir parça mavi səmadır! İndi isə dərialtı layı tikmək lazımdır. Tikişə söz ola bilməz, iki min franka dəyər. Gərək qayçının birini Mayerdən xatirə kimi içəridə qoyaydım! Bu işıq niyə belə güyüldəyir? Adamın fikri niyə belə çox qarışır? Yəqin, qəzetlərdəndir. Bir də radio... Yalançılar, qorxaqlar bütün günü çərənləyirlər. Söz yığını adamı lap çaşbaş qoyur. Ah, bu dolaşlıq fikirli beyinlər! Qapıları hər cür cəfəngiyyatın, zirzibilin üzünə açıqdır! Hələ də idrakın acı təcrübəsinə alışa bilmir. Ah, bu kəsərsiz beyinlər! Cəfəngiyyatlar! Hə, bu da qurtardı... İndi qaldı dərinin özünü tikmək... Bir-iki həftədən sonra tir-tir əsən qaçqınları qovacaq. Bəlkə də, öd kisəsiz bir az insafli olacaq... Əgər ölməsə... Ancaq belələri səksən yaşına kimi qalır, hamı da ona ehtiram göstərir, özü də hörmət-izzətini saxlayır, nəvə-nəticəsi onunla fəxr edir. Hazırdır! Aparın!

Ravik əlindəki əlcəkləri, üzündəki tənziyi çıxardı. Mötəbər məmuru rezin təkərli xərəyin üstündə səssiz-səmirsiz cərrahiyyə otağından apardılar. Ravik onun arxasınca baxdı. «Kaş biləydin, Leval, – ürəyində dedi, – sənəin halalca, qanuni öd kisən mənə, burada qeyri-qanuni yaşayan bir qaçqına Riverada bir neçə qeyriqanuni

xoşbəxt gün bəxş edəcək!»

Yuyunmağa başladı. Onunla yanaşı Düran da, necə lazımdırsa, damarları çıxmış əllərini yuyurdu. Barmaqlarını təmiz-təmiz sürtdükcə onun ritminə uyğun alt çənəsi də asta-asta tərpənirdi, elə bil, ağzında nəsə çeynəyirdi. Özü dayananda, çənəsi də dayanır, başlayanda isə təzədən tərpənirdi. O, bu dəfə tələsmədən, həmişəkindən çox yuyundu. Ravik fikirləşdi ki, iki min frankla vidalaşacağı anı bir az da uzadır...

– İndi nə gözləyirsiniz? – Düran bir azdan soruşdu.

– Pulu.

– Xəstə verən kimi göndərəcəyəm. Bir neçə həftə çəkər. O çıxası... verəsi...

Düran əllərini silməyə başladı. Sonra bir şüşə «djOrse» odekolonu götürüb ovçuna çilədi, əllərini ovuşdurdu:

- Siz ki mənə inanırsınız, elə deyilmi?
- «Əclaf! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Məni alçaltmaq istəyir».
- Bəs deyirdiniz, xəstə dostunuzdur, təkcə xəstəxana xərclərini verəcək?!
- Bəli...–Düran bilmədi, nə desin.
- Elə isə bu xərclər az olacaq. İşlədilən şeylər, bir də tibb bacılarının haqqı... Xəstəxana sizinkidir. Hamısına bir yerdə yüz frank çəkin, üstündən çıxın, qalanını verin.
- Xəstəxana xərcləri, doktor Ravik, – Düran dikəldi, – təəssüf ki, mən gözlədiyimdən çox oldu. Sizin iki min frank da ona aiddir, onu da, gərək, xəstədən alam. – O, əllərini iylədi. – Görürsünüzmü...
- Düran gülümsədi. Sapsarı dişləri qar kimi ağ saqqalı ilə qərribə təzad yaradırdı.
- «Elə bil, qarın üstünə çirkli su töküblər. – Ravik ürəyindən keçirdi. – Nə istəyir eləsin, pulu verəcək. Hələlik Veberdən alaram. Bu qoca qurd istəyir minnət eləyim. Bircə onu görməyəcək!»
- Yaxşı, – dedi, – əgər indi elə çətindirə, sonra göndərərsiniz.
- Elə bir çətinliyi yoxdur. Sizin bu təklifiniz qəfildən, gözlənilməz olsa da ... Axı qayda var, qanun var...
- Eybi yoxdur, onda biz də hər şeyi qayda-qanunla eləyərək. Eyni şeydir.
- Heç də eyni şey deyil.
- Nəticəsi birdir. İndi isə məni bağışlayın, gedim araq içim. Hələlik...
- Hələlik... – Düran lap mat qalmışdı.
- Ket Heqstrem gülümsədi:
- Niyə mənimlə getmək istəmirsiniz, Ravik?
- Zərif, uzun, şax qamətli, məğrur Ket onunla üzbəüz dayanıb, əllərini paltosunun cibinə qoymuşdu.
- İndi Fezolada Forsite gülləri açmış olar. Bağın hasarı onların sarımtıl alovuna bürünüb. Soba, kitablar, sakitlik...
- Güçədə bir yük maşını uğuldadı. Xəstəxananın balaca qəbul otağında asılmış şəkillərin çərçivəsindəki şüşələr cingildədi. Şərtləşmənin şəkilləri idi...
- Gecələrin sükutu. Tənhalıq... Bunlar xoşunuza gəlmir?
- Gəlir. Ancaq, bəlkə də, dözə bilmədim.
- Niyə dözmürsünüz?
- Sükut o vaxt yaxşı olur ki, adam özü də sakit olsun.
- Mən özüm də heç sakit deyiləm.
- Ancaq nə istədiyinizi bilirsiniz. Təxminən, bu, elə o deməkdir.
- Siz bilmirsiniz?
- Mən heç nə istəmirəm.
- Ket yavaş-yavaş paltosunun qabağını düymələməyə başladı:
- Bunu necə başa düşmək lazımdır, Ravik? Xoşbəxtlikdir, yoxsa bədbəxtlik?
- Ravik narahat halda gülümsədi:
- Çox güman ki, hər ikisidir. Axı onlar həmişə qoşa olur. Bu haqda çox düşünmək də lazım deyil.
- Bəs neyləmək lazımdır?
- Sevinmək.

Ket ona baxdı:

– Bunun üçün ikinci adam lazım deyil.

– Əksinə, lazımdır...

Ravik susdu, «Gör nələr danışiram?! – deyə ürəyindən keçirdi. – Kimisə yola salanda, adam həmişə belə olur. Ayrılında bilmir neyləsin, başlayır keşiş kimi xeyir-dua verməyə...»

– Yadınızdadırmı, Ket, bir dəfə cüzi səadətdən danışdırdınız? Belələri, yanmış evin yan-yörəsində bitən bənövşə kimi, hər yerdə çoxdur. Həyatın çox yaxşı qanunu var: heç nə gözləmirsənsə, məyus qalmayacaqsan. Sonrakılar o qədər də təsirli olmur.

– Elə deyil! – Ket etiraz etdi. – Siz deyənlər, adam xəstə olanda, qorxa-qorxa gələcək haqqında düşünəndə olur. Elə ki sağalıb durdun, hamısı keçib gedir, başlayırsan çox şey istəməyə...

Bu vaxt pəncərədən Ketin üzünə gur işıq düşdü və onun gözləri kölgədə itdi, tək-cə zərif dodaqları göründü.

– Florensiyada tanış həkiminiz var? – Ravik soruşdu.

– Xeyr. Lazım olacaq ki?

– Demək olmaz. Bilsəm, orada həkiminiz var, rahat olaram.

– Özümü lap yaxşı hiss edirəm. Bir şey olsa, qayıdaram.

– Əlbəttə, qayıtmaq lazımdır. Ancaq indi ehtiyat üçün deyirəm. Florensiyada bir yaxşı həkim var, professor Feola. Yadınızda qalar? Feola...

– Qalmaz. Lazım deyil, Ravik.

– Ona məktub yazacağam, hərdən sizi yoxlayar.

– Nəyə lazımdır? Axı məndə heç nə yoxdur.

– Professional ehtiyatkarlıqdır, Ket, heç nə yoxdur. Ona yazaram, özü zəng vurub sizi tapar.

– Necə istəyirsiniz... – O, çantasını götürdü. – Salamət qalın, Ravik, mən getdim. Bəlkə, Florensiyadan elə birbaşa Kanna, oradan da «Conte di Savoy»la Nyu-Yorka getdim. Əgər yolunuz Amerikaya düşsə, görəcəksiniz ki, ucqar bir kənddə yaşayıram, ərim, uşaqlarım var, at, it saxlayıram. Sizin tanıdığınız Ket Heqstremi burada qoyub gedirəm. Onun qəbri «Şəhrizad»da olacaq. Oralara gedəndə hərdən məni də xatırlayın, sağlığıma için.

– Yaxşı, araq içərəm.

– Hə, araq için.

Ket yarıqaranlıq otaqda dayanmışdı və nə edəcəyini bilmirdi. Bayaqqı işıq indi şəkillərdən birinin üstünə düşürdü. Ucunda xaç olan baş mehrab idi...

– Qəribədir, – Ket dilləndi. – Gərək mən indi sevinəydim. Ancaq nədənsə heç sevinmirəm...

İndi onunla üzbəüz dayanıb tərəddüd eləyən Ket kövrəlmişdi, artıq nəyisə qət eləmişdi, bir az da qüssəli idi.

– Ayrılıq zamanı ən yaxşısı tez çıxıb getməkdir, – Ravik sükutu pozdu. – Gəlin, mən sizi ötürərəm.

– Elədir...

Mülayim havadan nəmişlik qoxusu gəlirdi. Günəş qurub edirdi, səma da polad kimi gözərmişdi.

– Gedim, sizə taksi gətirim, Ket.

– Lazım deyil, tinə qədər piyada getmək istəyirəm. Orada özüm taparam. Elə bil, birinci dəfədir, küçəyə çıxıram.

– Necədir?

– Şərab kimidir, adam məst olur.

– Bəlkə, taksi gətirim?

– Xeyr, piyada gedəcəyəm. – O, yaş küçəyə baxıb güldü. – Qəlbimin harasındasa qorxu hissi hələ də qalıb. Bu da ayrılıqdandır?

– Bəli, ondandır.

– Salamat qalın, Ravik.

– Hələlik, Ket.

Ket bircə anlığa yenə tərəddüd elədi, sanki, nəşə demək istədi. Sonra asta-asta, ehtiyatla, sərrast addımlarla pilləkəni düşüb, küçəyə çıxdı, bənövşəyi rəngə çalan qaranlığa, haradasa gizlənib onu gözləyən ölümünə doğru addımladı, bir daha dönüb geri baxmadı.

Ravik geri qayıtdı, Ket yatan palatanın yanından keçəndə qulağına musiqi sədası dəydi. Təəccüblə dayandı. Bilirdi ki, təzə xəstə götürməyiblər...

Ehtiyatla qapını açanda gördü ki, tibb bacısı dizi üstə oturub, qabağında da qrammofon var. O, Raviki görən kimi dikəldi, sıçrayıb qalxdı. Qrammofonda qədim bir musiqi – «Le dernier valse» (14) çalınırdı.

Qız xalatının qırıışığını düzəltdi:

– Bunu miss Heqstrem bağışlayıb, – dedi. – Amerikanındır, buralarda tapılan şey deyil. Parisin heç yerində yoxdur, təkcə məndədir. O dəqiqə yoxladım. Beş valı bir dəfəyə qoyursan, özü dəyişə-dəyişə oxudur! – Onun üz-gözündən bəxtiyarlıq yağırdı. – Qiyməti, ən azı, üç min frank olar. Hələ vallarını demirəm, düz əlli altı dənədir. Radiosu da var. Əsl xoşbəxtlikdir!

«Yenə də xoşbəxtlik! – Ravik ürəyindən keçirdi. – İndi də qrammofon xoşbəxtlik oldu...» O dayanıb musiqiyə qulaq asdı. Skripkanın iniltisi, sentimental ah-naləsi orkestrin başı üzərində göyərçin kimi süzürdü. Bəzən belə düşük mahnılar adamın ürəyinə Şopenin noktürlərindən tez yol tapır! Ravik otağı nəzərdən keçirdi.

Çarpayı yığışdırılmış, yorğan-döşək çevrilmişdi. Döşəkağı, yastıqüzü və başqa işlənmiş şeylər qapının ağzında bir yerə yığılmışdı. Pəncərələr açıq idi və gecə, kinayəli bir təbəssümlə içəri boylanırdı. Bu otaqda indi Ketdən yalnız yavaş-yavaş uçub gedən ətir qoxusu və bir də yüngül valsın son akkordları qalmışdı...

– Hamısını bir dəfəyə apara bilmərəm. – Qızın səsi onu xəyaldan ayırdı. – Çox ağır olar. Əvvəlcə özünü apararam, sonra da iki dəfə qayıdıb, valları. Bəlkə də, üç dəfə qayıdası oldum. Əntiqə şeydir, bunun xatirinə lap bir kafe də açmaq olar.

– Yaxşı fikirdir. – Ravik dilləndi. – Ehtiyatlı olun, sınar!

XV

Ravik yavaş-yavaş ayıldı. Bir xeyli yuxu ilə gerçəklik arasında tərəddüd elədi.

Qəribə aləm idi: yuxu hələ tamamilə getməmişdi, qırıq-qırıq da olsa davam edirdi, o,

eyni zamanda bilirdi ki, bunların hamısı yuxudur. Görürdü ki, alman sərhədinin lap yaxınlığında – Şvartsvaldda, balaca bir dəmir yolu stansiyasındadır. Haradansa su

şırıltısı eşidilirdi. Dağlardan şam ağaclarının ətri gəlirdi. Yay idi və hər yanı qatran iyi, çəmən qoxusu bürümüşdü. Qürub edən günəşin qıpqırmızı saçaqaları relslərə dolanmışdı, sanki, onların üstü ilə təkərlərindən qan daman bir qatar keçmişdi. «Mən burada neyləyirəm? – Ravik ürəyindən keçirdi. – Mənim Almaniyada nə işim? Mən ki Fransadayam... Parisdəyəm...» Yumşaq, al-əlvən ləpələr onu qoynuna alıb təzədən yuxu aləminə apardı. Paris dalğaların qoynunda çalxandı, dumana qarışdı, haradasa qərq olub getdi. O, Parisdə deyildi... Almaniyada idi... Təzədən buraya niyə qayıtmışdı?

Balaca vağzalda vurnuxurdu. Bələdçi qəzet köşkünün yanında dayanmışdı. Ortayaşlı bu kişi «Folkişer Beobaxter» qəzeti oxuyurdu və ətli yanaqları, sapsarı qaşları var idi.

– Növbəti qatar nə vaxt olacaq? – Ravik ondan soruşdu.

Bələdçi süst nəzərlərlə onu süzdü:

– Hara gedirsiniz?

Ravikin üz-gözünü qəfil bir qorxu dalğası qarsaladı. Hara gəlib çıxmışdı? Bura hara idi? Hansı stansiya idi? Frayburqa getdiyini desinmi? Lənət şeytana, harada olduğunu niyə bilmirdi? Gözləri perronu dörd dolandı: heç yerdə heç nə yazılmamışdı. Gülümsədi:

– Məzuniyyətdəyəm, – dedi.

– Bəs hara gedirsiniz? – Bələdçi yenə soruşdu.

– Gəzməyə çıxmışam... Görməzə-bilməzə düşmüşəm. Pəncərədən baxanda çox xoşuma gəldi... İndi isə gəlmir... Şəlalədən zəhləm gedir... Çıxıb getmək istəyirəm.

– Axı hara getmək istəyirsiniz? Hara getdiyinizi bilmirsiniz?

– Birişi gün Frayburqda olmalıyam. Hələ iki gün vaxtım var. Hara gəldi getməkdən, gəzməkdən yaman xoşum gəlir...

– Bu, Frayburq yolu deyil. – Bələdçi diqqətlə onu süzdü.

«Bu nə qələtdir elədim?! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Niyə soruşuram? Nəyimə lazımdı? Sakitcə oturub gözləmirəm? Necə gəlib çıxmışam bura?»

– Bilirəm, – dedi, – hələ vaxtım çoxdur. Buralarda albalı arağı tapılar? Əsl Şvartsvald arağı olsun

– İçəridə, bufetdə var. – Bələdçi gözlərini ondan çəkmirdi.

Ravik sal daşlar döşənmiş perronla yavaş-yavaş bufetə tərəf getdi. Stansiyanın üstü açıq idi və onun addım səsləri hər yanda aydınca eşidilirdi. Birinci və ikinci dərəcəli gözləmə zalında iki kişi oturmuşdu. Onların baxışları Ravikin kürəyinə sancılmışdı. Eyvanda bir cüt qaranquş vurnuxurdu. Özünü elə göstərdi ki, guya, qaranquşlara tamaşa edir və gözünün ucu ilə bələdçiyə sarı baxdı. O, qəzeti bürmələdi və Ravikin dalınca gəldi. Ravik bufetə girdi. İçəridən pivə iyi gəlirdi, heç kəs də yox idi. Geri döndü. Bələdçi bayırda dayanmışdı və onun gəldiyini görüb zala girdi. Ravik addımlarını yeyinlətdi. Birdən hiss elədi ki, ondan şübhələnilər. Binanın tininə çatanda dayanıb yan-yörəsinə boylandı. Perronda heç kəs yox idi. Tez özünü baqaj şöbəsi ilə boş kassaların arasına verdi, sinə-sinə platforma sütunlarının altından keçib teleqraf otağına çatdı. İçəridən tıqqıltı gəlirdi;

127

otağın pəncərəsi altından sivişib, binanın o biri başına çıxdı. Oğrun-oğrun ətrafa göz gəzdirdi, cəld relsləri adlayıb, yamyaşıl çəmənliklə şam meşəsinə tərəf

götürüldü. Zəncirotunun tozlu ləçəkləri ətrafa səpələndi. Meşəyə çatan kimi dayanıb geri baxdı, gördü ki, dəmiryolçu ilə kişilər perronda dayanıblar. Dəmiryolçu əli ilə onu göstərdi və kişilər yüyürməyə başladılar. Ravik özünü şamlığa vurdu, tikanlı budaqlar üz-gözünü daladı. Bir xeyli yana sapınıb dayandı, yerini bildirməmək üçün səsini içinə çəkdi. Kişilərin kol-kosu yara-yara, budaqları şaqqıldada-şaqqıldada bu tərəfə gəldiyini görüb yenə qaçmağa başladı. Ancaq diqqəti arxada idi. Bəzən heç nə eşidilmirdi və onda dayanıb dinşəyirdi. İndi yerə uzanmışdı və şıqqıltı gələn kimi, səs salmamaq üçün irəli sürünürdü. Ətrafı dinşəyəndə yumruqlarını sıxaraq nəfəsini içinə çəkirdi. Bütün bədənini qıc olmuşdu, az qalırdı durub qaçsın. Ancaq bununla yerini bildirərdi. Yalnız kişilər hərəkətə gələndə tərpənmək olardı. Çəmənləkdə, mavi *Hepatica triloba* çiçəklərinin arasında uzanmışdı. O, bu çiçəkləri yaxşı tanıyırdı... Elə bil, meşənin ucu-bucağı yox idi... İndi hər tərəfdən şıqqıltı gəlirdi... Hiss etdi ki, bədənindən tər sel kimi axır. Birdən, sanki, ayağı dizdən aşağı qopub düşdü, oynaqları sustaldı. İstədi qalxsın, ancaq yerə çökdü, elə bil, bataqlığa düşmüşdü. Tez yerə baxdı: bərk idi. Demək, ayaqları üyüşmüşdü. Onlar, sanki, sümükdən deyil, rezindən idi. Kişilər getdikcə yaxınlaşırdılar. Güc verib bir də qalxdı, ancaq «rezin ayaqları» yenə bərkimədi. O, yerə çökdü. Üyüşmüş ayaqlarını cırmaqladı. İrəli süründü, hiss etdi ki, şıqqıltı getdikcə yaxınlaşır və bu anda mavi səma budaqların arasından boylandı, hər tərəf işıqlandı, bildi ki, durub qaçmasa, axırı çatıb... Yenə bütün gücünü toplayıb, ayaqlarını arxasınca sürüdü... sürüdü... Dönüb geri baxdı və acı təbəssümlü bir sifət gördü. Bu, Haakenin sifəti idi... Batırdı, yer onu udurdu, heç nə eləyə bilmirdi, yavaş-yavaş batırdı, yavaş-yavaş boğulurdu... və əlini yaxasına aparıb dartışdırmağa başladı, elə bil, özünü çəkib çıxarmaq istəyirdi... Sonra inildədi. İnildəyirdi? Harada idi? Hiss edirdi ki, əlləri boğazına keçib. Əli də, boğazı da suyun içindəydi... Sinəsi də, üz-gözü də... Gözlərini açdı. Harada olduğunu hələ də kəsdirə bilmirdi. Hara idi? Körpə şam meşəsindəki bataqlıq, yoxsa?.. Paris hələ ağlına gəlmirdi. Tanımadığı bir aləmə düşmüşdü və elə bil, ay göydə çarmıxa çəkilmişdi. Güclə sezilən xacın arxasında solğun bir işıq parçası asılmışdı, sanki, işgəncə içində qovrulan müqəddəs fəryadı idi. Ağımtıl, solğun işıq bomboz səmada səssiz-səmirsiz fəryad qoparırdı. Bədirlənmiş ay idi, «İnternasional» mehmanxanasındakı otağın xaçşəkilli pəncərəsindən belə görünürdü... Ravik dikəldi. Bu nə demək idi? Qan dolu qatar qanı süzülə-süzülə qanlı relslərin üstü ilə şütüyürdü... Bu yuxunu yüz dəfə görmüşdü. Görmüşdü ki, yenə Almaniyadadır, yenə qovulur, izlənilir, adam öldürməyi qanun halına salmış qanlı rejimin cəlladları onu təqib edir. Bir yuxunu nə qədər görmək olardı?! Diqqətlə aya baxdı. O, sanki, haradansa çoxlu işıq borc alıb, yer üzündəki bütün rəngləri udurdu. Gördüyü bu yuxular həbs düşərgələrinin dəhşətləri, qanına qəltan edilmiş dostlarının donuq sifəti, bütün bu dəhşətlərə dözməli olan adamların qurumuş göz yaşları daşa dönmüş ağırları, çətin ayrılıq anları və zülməlin zülmü olan tənhalıqla dolu idi. Gündüzlər yenə birtəhər unutmaq olurdu. Həmin günlərlə indinin arasına uca bir hasar çəkirsən, onda heç nə görünmür. Bu hasar yavaş-yavaş, həmin ağır

qoparılib atılmış, hisslər daşa-dəmirə dönmüşdü. Və nə vaxtsa, özünü unutduğun anda keçmişin acılı-şirinli xatirələri baş qaldırır sənə _____ «gəl-gəl» deyəndə, huşun

başından çıxanacan içirsən, hər şeyi unudursan. Ancaq bunu təkcə gündüzlər eləmək olur. Gecələr isə özündə olmursan, xatirə köhləninin cilovu boşalır, şahə qalxıb şüurun sərhədlərini keçir və bir vaxt torpağın dərin qatlarına basdırdığın anlar təzədən baş qaldırır, xatirələrin donu açılır, kölgələr sayrışır, yaralar göz-göz olub sulanır, dəhşətli bir tufana dönüb, qurduğun bütün bənd-bərəni yerlə-yeksan eləyir! Unutmaq! Ancaq bu da o vaxt mümkün olur ki, dünya insan iradəsinin nuruna boyanmış olsun. Həmin nurlu işıq sönüb, hətta soxulcanların xışıltısı belə eşidiləndə, çoxdan ölüb getmiş dünya Vineta (15) kimi dalğaların qoynundan baş qaldırır təzədən canlanmağa başlayanda isə hər şey başqa cür olur. Onda, gərək, hər axşam ağlın başından çıxanacan içəsən, hər şeyi unudasan, gecələri gündüzə, gündüzü də gecələrə çevirəsən. Gündüzlər gördüyün yuxu gecələr gördüyün yuxu kimi dəhşətli olmur. Özü azmı belə eləmişdi? Çox vaxt bütün gecəni küçələrdə dolaşib, səhərin gözü açılanda mehmanxanaya qayıtmamışdımı? Ya da bütün gecəni «katakomba»da bir yoldaş tapıb içə-içə Morozovun «Şəhrizad»dan qayıtmasını gözləmiş, sonra onunla süni palmaların «kölgəsində» azmı vurmuşdu? Həmişə də bu pəncərəsiz otaqda səhərin açıldığını divardakı saatdan bilmişdilər... Adətən, sualtı qayıqda qalanlar belə çox içər... Əlbəttə, başını bulaya-bulaya «daha yetər, bir az ağıllı olmaq lazımdır» deməyə nə var! Ancaq görürsən ki, lənət şeytana, bundan çətin heç nə yox imiş. Neyləyəsən, həyat öz həyatlığında qalır, gah heç nə olur, gah da hər şey... Ondən əl çəkmək də lap asandır. Ancaq bu həm də intiqam arzusundan, hər gün, hər saat ələ salıb tüpürdüyünə, gözdən salmağa çalışdığına baxmayaraq, təxminən, «adamlığa, insanlığa inam» adlanan şeydən əl çəkmək deyilmi? Həyat nə qədər mənasız olsa da, onu boş giliz kimi tullamaq olmaz. Lazım gələndə, mübarizə vaxtı çatanda o həmişə mənalı olur. Həyat adama təkcə öz şəxsi istəkləri, qisas, lap qanına işləsə də – xudpəsəndlik, özünü yaddan çıxarıb başqalarına kömək eləmək, çox vacib hesab eləyib dünyanı bircə addımlığa da olsa, bu qan çanağından, çirkəbdən uzaqlaşdırmaq üçün lazım deyil. Həyat adama bir də ona görə lazımdır ki, mübarizə aparsın, sadəcə olaraq, nəfəsi nə qədər gedib-gəlir, mübarizə üçün fürsət gözləsin. Ancaq gözləmək də adamı için-için yeyir, ümidlər alt-üst olur, üstəlik, səni gizli bir qorxu hissi də bürüyür ki, tamam əldən düşəcəksən, gözləməkdən üzülcəgsən, yorulacaqsan, həyatla ayaqlaşa bilməyəcəksən. Adam elə buna görə də əsəblərini yerindən oynadan hər şeyi yerlidibli

unutmaq, amansızcasına, rişxəndlə, acı kinayə ilə, peşmançılıq hissi duymadan onun başını biryolluq əzmək, sonra isə tamam başqa adam, özgə bir «mən» olmaq istəmirmi? Ancaq bir azdan yenə yatırsan, özündə olmursan və o dəhşətli xatirələr təzədən səni öz qoynuna alır...

Bədirlənmiş ay yavaş-yavaş pəncərədən çəkilibdi. İndi o, çarmıxa çəkilmiş müqəddəs İsayə deyil, uzaqda dayanıb sırtıq-sırtıq onun-bunun pəncərəsinə, yatağına tamaşa eləyən xəfiyyəyə oxşayırdı. Ravik tamam ayılmışdı. Əslində, o qədər də dəhşətli yuxu deyildi, bundan da betərini görmüşdü. Ancaq çoxdan idi ki, yuxu görmürdü. Fikrə getdi: hə, tək yatmağın daşını atandan bəri yuxu görmürdü...

Əli ilə yan-yörəsini yoxladı. Şüşə yox idi. Çoxdan onu bura qoymurdu, küncdəki stolun üstündə olurdu. Bir anlığa tərəddüd elədi. Bilirdi ki, içməyə də keçinər. İçsə nə olardı ki? Durub ayaqyalın stola tərəf getdi, bir qədəh tapıb, şüşəni açdı. Onda gətirdikləri kalvadosdan qalmışdı. Qədəhi yenə doldurub, pəncərəyə tutdu. Ayın işığında opal kimi bərq vururdu. «Arağa, gərək, işıq düşməsin, – deyə fikirləşdi. – Nə günəş, nə də ay işığı... Bütün gecəni bədirlənmiş ayın işığında qalan yaralı əsgərlər adi gecələrdən çox zəifləyirdi...» Başını bulayıb qədəhi qaldırdı. Yenə süzdü. Geri dönəndə gördü ki, Joan gözlərini açıb ona baxır. Qımıldanmadı. Görəsən, Joan, doğrudan da, ayılmışdı?!

– Ravik... – Joan dilləndi.

– Hə...

Joan diksindi, elə bil, yenidən oyandı.

– Ravik... – Onun səsi dəyişdi. – Ravik... Orada neyləyirsən?

– İçirəm...

– Niyə? – Joan dikəldi, həyəcanlandı. – Nə olub? Nəsə olub?

– Yox, heç nə.

Joan əli ilə saçlarını geri sığalladı:

– Allah, sən saxla! – dedi. – Yaman qorxdum.

– Bilsəm heç qalxmazdım. Dedim, oyanmazsan.

– Gözümü açanda gördüm, küncdə durmusan... Özü də lap birtəhərsən...

– Bağışla, Joan, elə bildim, oyanmazsan...

– Birdən hiss elədim ki, yanımda yoxsan. Soyuq idi, elə bil, külək əsirdi... Diksinib ayıldım. Səni o küncdə görəndə, lap qorxdum. Nəsə olub?

– Yox, Heç nə... heç nə, Joan. Oyanmışdım, istədim içəm ..

– Bir qurtum da mənə ver.

Ravik qədəhi doldurub ona tərəf getdi:

– İndi lap uşağa oxşayırsan, – dedi.

Joan qədəhi ikiəlli alıb içməyə başladı. Yavaş-yavaş içir, şüşədən Ravikə baxırdı.

– Niyə ayıldın, Ravik?

– Bilmirəm, deyəsən, ay işığı oyatdı.

– Mənim aydan zəhləm gedir.

– Antibdə isə xoşun gələcək.

Joan qədəhi yerə qoydu.

– Doğrudan, gedirik?

– Hə, gedirik.

– Bu lənətə gəlmiş dumandan, çiskindən canımız qurtaracaq?

– Hə, canımız bu lənətə gəlmiş dumandan, çiskindən qurtaracaq.

– Onda bir qədəh də süz.

– Yatmaq istəmirsən?

– Yox! Adamın yatmağa heyfi gəlir. Həyatımızın çoxu elə yuxuda keçir. Bir qədəh araqla ver. Hansındandır? Bəs onu da özümüzə götürmürdük?

– Heç nə götürmək lazım deyil.

Joan diqqətlə onun üzünə baxdı:

– Həmişə belə olacaq?

– Həmişə.

Ravik gedib pəncərənin pərdələrini çəkdi. Ancaq onlar aralı qalırdı. Açıq yerdən içəri süzülən ay işığı otağı iki bölürdü.

– Niyə gəlib uzanmırsan, Ravik?

Ravik divanın yanında dayanmışdı. İndi hərəsi ay işığının bir tərəfində qalmışdı.

Çarpayının üstündə oturmaş Joan kölgə kimi görünürdü. Tutqun parıltılı saçları boyun-boğazına dağılmışdı. Çılpaq idi. Onların hərəsi bir qaranlıq sahilə

bənzəyirdi və pəncərədən süzülən bu soyuq işıq nəhayətsiz dəniz kimi onları

ayırırmışdı. Yuxu ətirli bu işıq otağın küncünə düşürdü və elə bil efir, qoxulu,

havasız bir uzun yoldan keçib gəlmişdi, elə bil, isti günəş şüası idi, lap uzaqlarda

sönmüş bir ulduza dəyib soyuyur, oradan da yavaş-yavaş otağa süzülür və heç yana çıxıb getməsə də, onu doldura bilmirdi...

– Niyə gəlmirsən, Ravik?

Ona sarı getdi; qaranlıqdan çıxıb işığa düşdü, sonra yenə qaranlığa girdi. İkicə addımlıq yol idi, ancaq Ravikə yaman uzaq göründü...

– Şüşəni də gətirdin?

– Hə.

– Qədəhi istəyirsən? Saat neçədir?

Ravik balaca saatın fosforlu əqrəblərinə baxdı:

– Beşə az qalır.

– Demək, beşdir... Ancaq üç də ola bilərdi... Ya da yeddi... Gecələr zaman dayanır, təkcə saatlar işləyir.

– Hə... Ancaq buna baxmayaraq, hər şey gecələr olur. Bəlkə də, elə ona görədir.

– Nə olur?

– Elə şeylərdir ki, nəticəsi gündüzlər bilinir.

– Məni qorxutma. Sən adamlar yatanda olan şeyləri deyirsən?

– Hə.

Joan qədəhi onun əlindən alıb içdi. O, çox gözəl idi və Ravik hiss etdi ki, onu sevir. Bu gözəllik heykəl gözəlliyi, şəkil gözəlliyi deyildi. O, küləyin hər gün sığalladığı çəmənlik kimi gözəl idi. Qəlbi həyat eşqi ilə döyünürdü. Bu, həmin həyat idi ki, iki sehirli hüceyrəni birləşdirib, bomboş ana bətnində onu bu cür gözəl yaratmışdı. Sirli bir tapmaca idi: balaca bir toxumun mikroskopla görünən hüceyrələrində gələcəyin böyük bir ağacı yatır və əvvəlcədən bilinir ki, həmin ağac böyüyüb qol-budaq atacaq, bar gətirəcək, hər ilin hansı aprel səhərindəsə çiçək açacaq. Ya da bircə vüsal gecəsində kiminsə üzü, çiyinləri, gözləri, bax, lap elə bu çiyinlər, bu gözlər yaranıb, sonralar dünyanın hansı nöqtəsindəsə milyonların arasında itib-batacaq və günlərin bir günü, soyuq noyabr gecəsində, Parisdə, «de Alma» körpüsünün üstündə ona rast gələcək...

– Niyə hər şey gecələr olur, Ravik?

– Ona görə ki... Yaxın gəl, əzizim, ey mənim dəhşətli yuxuların çəngindən qopardığım, aylı çəmənlərin qoynunda tapdığım mələyim, yaxın gəl... hə, ona görə ki, gecə də, yuxu da satqındır. Yadındadırmı, bu gecə bir yerdə yatdıq. Elə yaxın yatdıq ki, yalnız insanlar belə yaxın yata bilərlər. Üz-gözümüz, bütün bədənımız birləşdi, fikirlərimiz, nəfəslərimiz bir-birinə qarışdı. Sonra yuxu asta-asta aramıza

girdi. Əvvəlcə bomboz, gözə görünməyən bir ləkə kimi gəldi, sonra cüzam
131

xəstəliyi təki beynimizə, qanımıza işlədi, damcı-damcı şüurumuza çiləndi, gözlərimizi yumdu və axırda bizi ayırdı. Hərəməz qaranlıq bir kanala düşüb üzдық, tanımadığımız yerlərə gedib çıxdıq, başımıza nələr gələcəyini bilmədik... Mən ayılan kimi sənə baxdım, gördüm ki, yatırsan. Ancaq çox uzaqlarda idin, itirmişdim səni... Məndən xəbərin yox idi... Elə yerə getmişdin ki, əlim çatmırdı... – Ravik onun əlindən öpdü. – Bu necə məhəbbətdir ki, hər gecə yuxu səni mənim əlimdən alır?!

– Mən ki sənə sığınib yatmışdım. Yanındaca uzanmışdım... Qollarının arasındaca....

– Yox, sən yad bir ölkədə idin. Yanımda uzanmışdın, ancaq özün uzaqlarda idin. Bəlkə də, gedib Sirusa çıxmışdın. Sən gündüzlər çıxıb gedəndə belə olmur. Çünki hara getdiyini bilirəm. Bəs gecələr?

– Yanında idim...

– Yox, yanımda deyildin. Yanımda uzanmışdın, ancaq özün yox idin. Adam, şüurun nəzarəti itən bir aləmdən necə qayıtdığını bilmir. Özünün xəbəri olmur, başqalaşib qayıdır.

– Sən də eləsən.

– Hə, mən də eləyəm. Qədəhi bura ver, mən boş-boş danışiram, sən isə içirsən. Joan qədəhi ona uzatdı:

– Yaxşı ki, ayıldın, Ravik. Sağ olsun ay! O olmasaydı, indi yatırdıq, bir-birimizdən xəbərimiz yox idi. Ya da hansımızinsa qəlbinə ayrılıq toxumu düşərdi. Axı özümüzdən xəbərimiz yox idi! O da yavaş-yavaş, gizli-gizli cücərər, boy atar, böyüyər və günlərin birində...

Ravik astadan güldü:

– Belə şeylər sənin beyninə batmaz... Düz demirəm, Joan?

– Elədir. Bəs sən?

– Mənim də. Ancaq, görünür, nəşə var, ona görə də fikir vermirik. İnsanın böyüklüyü də elə bundadır.

Joan yenə güldü:

– Mən belə şeylərdən qorxmuram. Ona görə ki, bədənimizə arxayınam. Onlar nə istədiklərini hər cür zirzibillə dolmuş başımızdan yaxşı bilir.

Ravik qədəhi başına çəkdi:

– Yaxşı, o da düzdür, – dedi.

– Bundan sonra yatmasaq nə olar?

Ravik şüşəni ayın gümüşü rəngli işığına tutdu. Kalvados yarıdan keçmişdi.

– Az qalıb, – dedi. – Hər halda, çalışırıq.

Şüşəni çarpayının yanındakı balaca stolun üstünə qoydu, sonra geri dönüb Joanın üzünə baxdı:

– Sən bütün kişilərin arzuladığı bir qadınsan, Joan! Hələ bir az da artıqsan, heç bir təsəvvürə sığmazsan.

– Yaxşı, Ravik, onda gəl hər gecə oyanaq. Sən gecələr başqa adam olursan.

– Yaxşı oluram?

– Başqa cür olursan. Gecələr adamı lap mat qoyursan, elə bil, sehirli bir aləmdən

qayıdırsan...

– Gündüzlər belə olmuram?

132

– Həmişə yox... hərdən olursan.

– Yaxşı etirafdır. Ancaq iki-üç həftə əvvəl bunu deyə bilməzdin.

– Yox. Onda səni yaxşı tanıyırdım.

Ravik diqqətlə onun üzünə baxdı. Bu sözlərin səmimiyyətinə söz ola bilməzdi.

Joanın doğru sözü idi və elə bilirdi ki, belə də olmalıdır. Nə Ravikin ürəyinə toxunmaq, nə də onu heyrləndirmək üçün demişdi...

– Elə isə işlərimiz yaxşı olacaq.

– Nəyə görə?

– Bir-iki həftədən sonra məni daha yaxşı tanıyacaqsan, lap adılşəcəyəm.

– Mənim kimi olacaqsan. – Joan güldü.

– Sənin kimi yox.

– Niyə?

– Bunun cavabını əlli min il tarixi olan bioloji inkişaf verə bilər. Məhəbbət qadını ağıllandırır, kişini isə dayazlaşdırır.

– Sevirsen məni?

– Hə...

– Bunu yaman az deyirsən! – Joan gərnəşdi.

«Qarnı tox pişikdir, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Qarnı doyub, bilir ki, ovu əlindən qaça bilməz...» Və dedi:

– Hərdən, az qalır səni pəncərədən atam.

– Bəs niyə atmırsan?

Ravik onun üzünə baxdı.

– Doğrudan atarsan? – Joan dikəldi.

Ravik cavab vermədi. Joan təzədən uzandı:

– Kimisə öldür ki, onu çox sevirsen? Çox sevdiyin üçün kimisə öldürərlər?

Ravik şüşəni götürdü:

– Pərvədigara, – dedi, – günahım nə idi? Bu sözləri eşitmək üçünmü ayıldım?

– Düz demirəm?

– Düz deyirsən. Bu, qondarma şairlər və qadınlar üçündür, onların başına belə şey gəlməz.

– Belə iş görənlərin də...

– Qoy sən deyən olsun.

– Belə iş görərdin?

– Boş-boş danışma, Joan, elə şeylər mənim əlimdən gəlməz. Onsuz da çox adamın qanına bais olmuşam. Həm həvəskar, həm də peşəkar kimi. Yəni əsgər kimi də öldürmüşəm, həkim kimi də... Öldürənin qazancı nifrət, biganəlik və bir də həyata ehtiram olur. Ondan heç kəs xeyir görməyib. Peşəkar qatil də sevəndən sonra adam öldürə bilməz. Ölüm onda gülünc və mənasız olardı. Ancaq o heç vaxt gülünc, mənasız olmaz. Bunlar hamısı kişi işidir, qadınlara aid deyil... – Ravik sözünə bir az ara verdi. – Gör nələr danışırıq? – deyib ona tərəf əyildi: – Bəs sən mənim nəhayətsiz səadətim, həm dumanlı, həm də parlaq həyat eşqim deyilsənmi?! Gəl səni öpüm! Bu vəfasız həyat heç vaxt belə şirin olmayıb...

İşıq! Yenə işıq. Elə bil, gömgöy dənizin mavi səma ilə birləşdiyi üfüqdən dümağ köpük yağır, həm şişir, həm səngiyirdi, gah parıldayır, gah da bərq vururdu. Bu cür parıldamaq, bu cür sayırmaq, göylərin qoynunda bu cür süzmək ulu bir səadət deyildimi? «Joana bax, elə bil, başına nur ələlib, tamam işığa qərqlənib...» – Ravik ürəyindən keçirdi. – Gör çiyinlərinə necə çilənir! Elə bil, süddür, günəşin saçlarından toxunmuş ipəkdir. Belə işıqda heç kəs çılpacaq qalmaz, onun özü elə paltardır. Dəniz özünü qayalara çırpın kimi, o da adamın dərisinə dəyib geri qayıdır. Köpüklənmiş işıq, göz yaşı kimi dupduru sel, dümağ dumandan biçilmiş nazik paltar...»

– Neçə gündür buradayıq, Ravik?

– Səkkiz.

– Ancaq, elə bil, səkkiz ildir... Düz demirəm?

– Yox. Elə bil, səkkiz saatdır. Daha doğrusu, üç min il səkkiz saatdır. Düz üç min il bundan əvvəl indi durduğun yerdə Etrüsk qəbiləsindən olan gənc bir qız da sənə kimi dayanıbmiş. Onda da Afrika tərəfdən belə külək əsir, onu qoynuna alıb dənizin o tayına aparır...

Joan gəlib qayanın üstündə onunla yanaşı oturdu:

– Parisə nə vaxt qayıdırıq?

– Ona bu axşam kazinoda baxırıq.

– Bir şey udmuşuq?

– Bir az...

– Sən elə oynayırsan ki, elə bil, ömrün boyu qumar oynamısan. Nə bilim, bəlkə də, oynamısan... Axı, sənə keçmişin barədə mən heç nə bilmirəm. Bəs qumarxananın xidmətçisi sənə nə niyə hərbi zavod sahibi kimi görüşdü?

– Məni hansı hərbi zavod sahibi ilə dəyişik salmışdı.

– Düz demirsən, sən də onu tanıdın.

– Nəzakət xatirinə özümü elə göstərdim ki, guya, tanıyıram.

– Axırıncı dəfə burada nə vaxt olmusan?

– Bilmirəm. Deyəsən, lap çoxdan olmuşam. Nə yaman qaralmısan, Joan?! Ancaq yaxşı yaraşır sənə!

– Onda, gərək, həmişəlik burada qalam.

– Qalmazsan?

– Həmişəlik yox. Ancaq bu cür yaşamağı həmişə istədim. – O, saçlarını geri atdı.

– Yəqin, ürəyində mənə yüngül deyirsən... Elə deyil?

– Yox.

Joan gülümsəyib üzünü ona tutdu:

– Özüm də bilirəm ki, yüngüllükdür, əzizim. Ancaq bizim bu lənətə gəlmiş həyatımızda yüngüllüklər azmı olub? Mühəribə, aclıq, dağıntı, inqilab, inflyasiya nə qədər istəsən olub. Ancaq heç vaxt bir tikə inam, rahatlıq, sakitlik, boş vaxtımız olmayıb. Hələ deyirsən, bir mühəribə də gəlir. Valideynlərimiz bizdən rahat yaşayıblar, Ravik.

– Elədir.

– Həyat adama bircə dəfə verilir. O da çox qısa olur, tez qurtarır. – O, əllərini isti

qayanın üstünə qoydu. – Mən balaca adamam, Ravik, belə tarixi keşməkeşlərdən
134

baş çıxara bilmərəm. İstəyirəm, xoşbəxt olum. İstəmirəm, hər şey belə çətin, belə ağır olsun. Özgə diləyim yoxdur.

– Bunu kim istəmir, Joan?

– Sən də?

– Əlbəttə.

«Maviliyə bax! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Göylərin dənizə baş vurduğu yer o qədər mavidir ki, az qalır, rəngini itirsin. Oradan süzülən mavi işıq seli dənizi, ənginlikləri yara-yara gəlib, onun gözlərinə dolur. Bu gözlər Parisdə heç vaxt belə maviləşməzdi...»

– Kaş istədiyimiz kimi yaşaya biləydik!

– İndi elə yaşayırıq?

– Hə, indi elə yaşayırıq. Ancaq çox çəkməyəcək. Bir azdan yenə Parisə qayıdacağıq. Yenə həmin yeknəsəq gecə klubu, yenə həmin çirkli mehmanxana, yenə o həyat...

– Çox şişirdirsən, Joan. Sənin qaldığın mehmanxana çirkli deyil, mənimki dəhşətdir. Bircə mən qaldığım otağı çıxmaq şərtilə.

Joan dikəlib əllərini qayaya söykədi. Külək onun saçlarını yellətdi.

– Morozov deyir, sən çox yaxşı həkimsən. Heyif ki, işləməyə ixtiyarın yoxdur, yoxsa cərrah kimi yaxşı qazanardın. Professor Düran...

– Sən onu haradan tanıyırsan?

– Hərdən «Şəhrizad»a gəlir. Baş xidmətçi Rene deyir ki, on mindən az olanda Düran yaxın qoymur.

– Rene düz deyir.

– Bir gündə iki, üç təşrih eləyir. Qəşəng evi, «Pakkard» maşını var.

«Qəribədir...–Ravik ürəyindən keçirdi. – Üzünün ifadəsi heç dəyişmir. Minillik tarixi olan adi qadın boşboğazlığını təkrar eləyəndə də adam ona məftun olur. Şirin xülyalardan danışanda gözləri mavi dənizə oxşayan Amazonkaya bənzəyir. Ancaq düz eləmirmi? Belə gözəlliyin sahibi haqsız olarmı? Bu dünyada hər şey onların deyilmi?!

Ravik birmotorlu qayığın köpüklü dalğaları yara-yara onlara tərəf gəldiyini gördü, ancaq yerindən tərpənmədi. Onun niyə gəldiyini bilirdi...

– Dostların gəlir, – dedi.

– Niyə? – Joan qayığı çoxdan görmüşdü. – Niyə mənim dostlarım olur? Öz dostlarım desən, daha düz olar. Məndən qabaq səni tanıyırdılar.

– Hə, səndən on dəqiqə qabaq tanış olmuşam.

– Hər halda, əvvəldir.

Ravik güldü:

– Yaxşı _____, sən deyən olsun, Joan.

– Yaxşısı budur, heç getməyim. Getmirəm, vəssalam. .

– Əlbəttə, getməyəcəksən...

Ravik qayanın üstünə sərələnib gözlərini yumdu. Günəş həmin dəqiqə öz isti, qızılı saçaqılı örtüyünü onun üstünə çəkdi. Nə olacağını bilirdi...

– Biz, sən deyən qədər də nəzakətli deyilik, – Joan bir azdan dilləndi.

– Vurulanlar heç vaxt nəzakətli olmurlar.

135

– Onlar bizə görə gəliblər, istəyirlər, biz də gedək. Əgər getmiriksə, heç olmasa, aşağı düş, onlara de.

– Yaxşı, – Ravik gözlərini bir az açdı. – Gəl çox uzatmayaq. Sən özün aşağı düş, de ki, mənim işim var, onlarla get. Dünən də elə eləmədik?

– «İş» bir az qəribə çıxır. Kim burada işləyir? Sən niyə getmirsən? İkisinin də səndən yaman xoşu gəlib. Dünən də getmədiyinə çox heyifsiləndilər.

– Allah eşqinə, qurtar, Joan, – Ravik gözlərini tamamilə açdı. – Niyə bütün qadınlar bu cür boş-boş danışmağı xoşlayırlar?! Sən dənizdə gəzmək istəyirsən, mənimlə qayığım yoxdur. Ömür çox qısadır, bizim də burada bir-iki günümüz qalıb. Axı mən nə üçün özümü alicənab kimi göstərib, səni hər dəfə onsuz da görəcəyin işlərə məcbur etməliyəm? Ona görə ki, sən vicdan əzabı çəkməyəsən?

– Məni məcbur etmək lazım deyil, özüm eləyəyəm. – Joan diqqətlə onu süzdü.

Onun gözləri yenə də alışıb-yanırdı. Bircə anlığa dodaqları qaçdı və bu, elə anı oldu ki, Ravik az qaldı yanıldığına inansın. Ancaq bilirdi ki, yanılmır...

Dəniz şappıltı ilə özünü körpüdəki qayalara çırpırdı. Şahə qalxanda külək ətrafa səpələnən damcılar yuxarı sovururdu. Bu soyuq damcılar hərdən Ravikin bədənini qıdıqlayırdı.

– Sənin dalğandır, Ravik, Parisdə söylədiyən nağıldakı dalğa.

– Yadında qalıb?

– Hə... Ancaq sən qaya deyilsən... Beton, sal daşsan...

Joan körpüyə endi. Bütün səma onun gözəl çiyinləri üstündə idi və deyərdin, onu da özü ilə aparır. Ona heç nə demək olmazdı. «İndicə qayıqda oturacaq, külək saçlarını yelləyəcək. Mənsə axmağam, getmədim. – Ravik ürəyindən keçirdi. –

Ancaq mən bu rolu hələ oynaya bilmərəm. Çünki o köhnəlib vaxtı keçmiş təkəbbür, donkixotluq canımdan çıxmayıb. Bunlardan başqa bizə nə qalıb ki? Aylı gecələrdə çiçəkləyən əncir ağacı, Seneka ilə Sokratın fəlsəfəsi, Şumanın veolonçel üçün konserti və bir də gələcəkdəki itkini əvvəlcədən duymaq bacarığı...»

Aşağıdan Joanın səsi gəldi. Sonra motorun boğuşu uğıltusu eşidildi. Ravik dikəldi.

Joan indi qayığın arxa tərəfində oturub... Dənizin harasında da bir ada, həmin adada da monastır var. Hərdən orada xoruzlar banlayırdı... Gör günəş necə qızarıb!

Uşaqlığın zərif çəmənliliyinin həsrət çiçəkləri – lalələr al qana boyanmışdı...

Dənizin ulu laylası... Vinetanın haray dolu zəngləri... Heç nə haqda düşünməmək, doğrudan da, sehirli bir səadət imiş... Ravik o dəqiqə yuxuya getdi.

Günortadan sonra maşını qarajdan çıxardı. «Talbo» markalı bu maşını onun üçün Morozov Parisdə kirayəyə götürmüşdü, Joanla ona minib gəlmişdilər.

Ravik onu sahillə sürürdü. Səma aydın və işıqlı idi. Nitsanı keçib Monte Karloya, oradan da Vill-Franşa gəldi. Ravikin bu qədim, balaca limandan çox xoşu gəlirdi

və sahildəki bistroların birinin qabağında xeyli oturdu. Sonra Monte-Karlodakı kazinonun qarşısındakı parkda gəzişdi, dənizin yanındakı təpənin başında salınmış qəbiristanlığa getdi. Bu, özünü öldürənlərin qəbiristanlığı idi və Ravik hansı

qəbirisə axtarıb tapdı, xeyli onun yanında dayandı, sonra gülümsədi. Qədim Nitsanın dar küçələrindən, təzə şəhərin heykəllərlə bəzənmiş meydanlarından

keçdi. Sonra Kanna qayıtdı, onu da keçib, sahillə şütüməyə başladı. Burdan o yana

qıpqırmızı qayalar, adlarını «İncil»dən götürmüş balıqçı kəndləri uzanıb gedirdi...
136

Joan yadından çıxmışdı. Hətta özünü də unutmuşdu. Bütün ixtiyarını bu parlaq gündüzə, dağ yollarının qarı əriməmiş sahili çiçəkləndirən günəşə, dənizə, torpağa – təbiətin bu üç sehirli qüvvəsinə vermişdi. Fransanın səmasını yağış, Avropanınkını isə tufan bürümüşdü. Ancaq, deyəsən, bu balaca sahilin heç nədən xəbəri yox idi və o, təbiətin yadından çıxmışdı. Həyatın nəbzi burada başqa cür vururdu. Bir az o tərəfdə aləm dərd-ələmdən, təhlükədən xəbər verən boz dumana bürünmüş, burada isə günəş çıxmışdı. Bu günəş gülümsəyirdi və ölməkdə olan dünyanın bütün göpükləri onun işığına yığılmışdı...

Elə bil, pərvanə sönməkdə olan şamın başına dolanır, ancaq bir xeyri olmurdu. Dünya gecə barlarında çalınan yüngül, bayağı musiqi kimi öz mənasını itirmişdi və artıq oktyabr ayında üşüməyə başlayan qanadı xallı kəpənəyə oxşayırdı: tufan qopub onu su basınca gah rəqs eləyir, gah qüssələnir, gah sevib-sevilir, gah xəyanət edir və hərdən də təlxək oyunu çıxarırdı....

Ravik maşını Sən-Rafaelə döndərdi. Balaca, dördkünc liman yelkənli və motorlu qayıqlarla dolu idi. Sahildəki kafelərin qabağında rəngbərəng çətilər açılmışdı. Stolların ətrafında gün vurub qaraltmış qadınlar əyləşmişdi... Bunların hamısı ona yaxşı tanışdı; həyatın al-əlvan, zərif şəkli idi, adamı məst eləyir, dərd-qəmini unutturur, yüngülləşdirirdi. Aradan lap çox keçsə də, bu həyat ona yaxşı tanış idi. Onu nə vaxtsa yaşamışdı və elə bilmişdi ki, kəpənək kimi çiçəkdən-çiçəyə qonma hər şeyə dəyər...

Döngədən güllə kimi çıxan maşın qürub edən günəşin qızılı saçaqalarına büründü... Mehmanxanaya çatanda ona dedilər ki, Joan zəng eləyib, şam yeməyinə gəlməyəcək. Ravik «Eden Rok» restoranına düşdü. Adam az idi. Camaatın çoxu indi Jüan-le-Pendə, ya da Kannda olardı. O, artırmadakı çətilin altında oturdu. Qayanın üstündə tikilmiş bu artırma gəminin göyərtəsinə oxşayırdı. Aşağıdan qayaya çırpılan dalğaların şappıltısı eşidilirdi. Sanki, üfüqdən baş alıb gələn qızılı rəngə boyanmış mavi dalğalar buraya yaxınlaşdıqca rəngini dəyişir, al-qırmızıya, narıncıya çalır, asimandan dənizə süzülən qaranlıq da qoynuna alıb, özünü sahiləki qayalara çırpır, çilik-çilik olurdu...

Ravik burada xeyli oturdu. Axırda bu tənhalıqdan bezikib üşəndi. Fikri durulmuşdu və ayıq başla gələcək haqda düşünürdü. Bilirdi ki, tufanın qabağını, müvəqqəti də olsa, almaq mümkündür. Nə çox idi dünyada bicliklər, atışlomez yollar! Çoxundan da xəbəri var idi və onu da bilirdi ki, bunlardan heç vaxt istifadə etməyəcək, çünki onun işi artıq bunlarlıq deyildi. Biclik xırda-xuruş fırıldaqlar üçün idi. Burada isə bircə yol qalırdı: dözmək! Özünü aldatmadan, geri çəkilmədən, mərd-mərdənə dözmək!

Ravik şəffaf Provans şərabı ilə dolu qədəhi işığa tutdu. Sərin gecə, dənizin xışıltısına qər q olmuş artırma, qürub edən günəşin qızılı təbəssümü, kəhkəşanda sayrışmağa başlayan ulduzlar... «Mənimsə beynimdə proyektor yanır. – Ravik ürəyindən keçirdi. – Onun bumbuz işığı gələcəyin lal-dinmez aylarına qədər gedib çıxır, onların üstü ilə sürüşüb o tərəflərə keçir. Həmin aylar yenə qaranlıqda qalır və mən də hələ ağrı hiss eləmirəm, ancaq bilirəm ki, belə qalmayacaq, nə vaxtsa ağrıyacaq, onda həyatım indi əlimdə tutduğum qədəh kimi dupduru olacaq. Yad

ölkənin şəffaf şərabı ilə dolu bir qədəh! Bu şərabı orada çox saxlamaq da olmaz, çünki qısqırıb sirkəyə dönəcək... Tünd sirkə olacaq!»

Yox, o, çox qalmaz. Bu cür özgə həyatda çox şey təzədən başlanırdı və onun da bunlara ömrü çatmazdı. Onda da heç nə ilə hesablaşmayıb, günəş həsrətli bitkilər kimi, özünü bu sınaqların, yüngül, eyş-işrətlə dolu bir həyatın qoynuna atdı. Həyat ondan gələcək istədi, Raviksə ona indi yaşadığı miskin ömrü verdi... Əslində, elə bir şey olmamışdı. Heç lazım da deyildi. Onsuz da hər şey əvvəlcədən həll olunur. Ancaq adam bundan xəbər tutmur, hansı dramatik anı isə gözləyir, bilmir ki, bu an çoxdan, neçə ay bundan qabaq səssiz-səmirsiz gəlib də, gedib də...

Ravik qədəhi başına çəkdi. Şərab əvvəlki dadı vermədi. Onu bir də doldurub içdi. Bu, başqa məsələ... Yenə həmin şərab idi...

Ravik durub Kannadakı kazinoya getdi.

Çox sakit oynayır, az pul qoyurdu. Bayaqqı üşərgələnmə hələ də canından çıxmamışdı və bilirdi ki, hələlik udacaq. İki nömrəyə oynayırdı və bir saata üç min frank udmuşdu. Pulu ikiqat artırıb, bir nömrə də götürdü.

İçəri girən Joan gözündən yayınmadı. Paltarını dəyişmişdi. Deyəsən, Ravik çıxan kimi mehmanxanaya qayıdımış. Motorlu qayıqda onu gəzməyə aparan kişilər də yanında idi. Ravik bilirdi ki, belçikalının adı Leklerk, amerikalının isə Nacentdir. Joan iri güllü ağ paltar geymişdi və çox gözəl görünürdü. Ravik onu bura gələndə almışdı. Joan paltarı görəndə kimi, sevincindən qışqıraraq özünü onun üstünə atmışdı.

«Sənin belə paltarlardan nə yaxşı başın çıxır? – deyər soruşmuşdu. – Mənim paltarımdan min dəfə yaxşıdır». Bir az baxandan sonra: «Həm də bahadır!» – demişdi. Ravik də o saat ürəyindən keçirmişdi: «Çiyinimə qonmuş quşdur, qanadlarını yığmır, bilir ki, bir azdan uçaçaq...»

Qumarxananın xidmətçisi yumru şarları onun qabağına çəkdi. Nömrəsi düşmüşdü. Ravik udduğu pulu götürdü, mayaya isə toxunmadı. Joan bakkara oynayanlara tərəf getdi. Ravik Joanın onu görüb-görmədiyini kəsdirə bilmədi. Qıraqla dayanıb oyuna tamaşa edənlər onun dalınca baxdılar. Elə yeri yirdi ki, deyərdin, üzün küləydir və hara; nə üçün getdiyini də bilmir. Birdən çevrilib Nacentə nəsə dedi və Ravik həmin anda əlindəki şarları tullayıb yaşıl meşinli stolu çevirmək, qaçaqaça

gedib Joanı qucağına almaq, adamların arasından keçib qapılardan çıxmaq, onu Antibdəki uzaq adalardan birinə aparmaq, hamıdan gizlədib özü üçün saxlamaq istədi...

Təzədən pul qoydu. Yeddinci nömrə çıxdı. «Adalar heç kimi gizlətmir... Ürək çırpınmağa başlayanda, onu saxlamaq olmur... Əlində olan şey tez itib gedir, haradasa qoyub getdiyini isə heç vaxt itməz!» Şar yavaş-yavaş diyirləndi. On iki çıxdı. Ravik yenə pul qoydu.

Başını qaldıranda, nəzərləri toqquşdu. Joan stolun yanında durub ona baxırdı. Ravik başını tərpətib gülümsədi. Joan gözlərini ondan çəkmirdi. Ravik ruletkaya baxıb, çiyinlərini çəkdi. Bu dəfə on doqquz çıxdı. Yenə pul qoyub, Joana tərəf baxdı. Ancaq o yox idi. Durub getməkdən özünü güclə saxladı. Stolun üstündəki qutudan siqaret götürdü. Xidmətçi kibrit çəkdi. Dazbaş, yekəqarın bir kişi idi və frak geymişdi.

– Zəmanə dəyişib... – Bunu xidmətçi dedi.

– Elədir...–Ravik onu heç tanımırdı.

138

– İyirmi doqquzda başqa aləm idi...

– Elədir...

Ravik bilmədi, doğrudan da, 1929-cu ildə Kannda olub, ya xidmətçi çənə yoldaşı axtarır. Baxmamış bildi ki, dörd çıxdı, diqqətini cəmləməyə çalışdı. Ancaq cibinə azacıq pul qoyub Antibdə bir-iki gün də artıq qalmağın xatirinə qumar oynamaq ona mənasız göründü. Nəyə lazım idi? Buralarda nə işi vardı? Lənətə gəlsin, zəiflik eləmişdi, vəssalam! Bu zəiflik yavaş-yavaş, səssiz-səmirsiz, için-için onu yemişdi, xəbər tutanda görmüşdü ki, iş işdən keçib. Morozov düz deyirmiş, qadından canını qurtarmaq istəyirsənsə, ona iki-üç günlüyəcə görmədiyi bir həyat bəxş elə. Həmin həyatı yenə istəyəcək, görəndə ki, səndən bir şey çıxmır, gedib başqasını tapacaq. Eləsini ki, bu cür həyatı ona həmişəlik bəxş eləyə bilsin. «Deyəcəyəm ki, daha bəsdir! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Nə qədər ki gec deyil, Parisə çatan kimi ayrılacağam...»

İstədi gedib başqa stolda oynasın. Ancaq gördü ki, həvəsi yoxdur. Hər şeyi bu qədər xırdalamaq lazım deyil. Yan-yörəsinə boylandı. Joan görünmürdü. Bara gedib bir qədəh konyak içdi. Sonra dayanacağa getdi, maşını götürüb, bir az gəzmək istədi. Yenicə motoru işə salmışdı ki, Joan qaça-qaça gəldi. Tez maşından düşdü.

– Evə mənsiz gedirdin? – Joan soruşdu.

– İstədim bir saat fırlanıb qayıdam.

– Yalan deyirsən! Qayıtmaq istəmirdin! İstəyirdin, mənə o səfehlərin yanında qoyub gedəsən...

– Joan, indicə deyəcəksən ki, səni o səfehlərin yanına da mən göndərmişdim.

– Sən eləmədin? Acıqla getdim. Niyə mən qayıdanda mehmanxanada yox idin?

– Axı sən o səfehlərlə yeməyə getmişdin...

Joan bir anlığa tutuldu, sonra:

– Ona görə getdim ki, yox idin, – dedi. – Qayıdanda sən yox idin...

– Yaxşı, Joan, daha bu haqda danışmayaq. Gəzmək xoşuna gəldi?

– Yox!

Sakit gecənin mavi qaranlığında dayanmış Joan həyəcanlı idi, tövşüyürdü. Ay, elə bil, onun saçlarına qonmuşdu. Sifəti avazı, qırmızı boyanmış dodaqları qara rəngə çalırdı. 1939-cu ilin fevral ayı idi və Parisə qayıdan kimi o çəkişmələr, o təhqirlər, o yalanlar yavaş-yavaş, gizli-gizli öz işini görməyə başlayacaqdı. Bütün bunlar başlamamış, Ravik ondan ayrılmaq istəyirdi. Ancaq hələlik burada idilər və getməyə lap az qalmışdı...

– Hara gedirsən? – Joan soruşdu.

– Heç yerə... Elə-belə fırlanmaq istəyirdim...

– Mən də gedirəm.

– Bəs sənə o səfehlərin nə düşünər?

– Heç nə. Onlarla xudahafızlaşdım, dedim ki, sən gözləyirsən.

– Pis deyil... Sən ağıllı uşaqsan... Qoy onda maşının örtüyünü çəkim, sonra otur.

– Lazım deyil, əynimdə isti palto var. Yavaş-yavaş sürərsən. Heç bir kafenin

yanında dayanmırıq. İçəri adamla dolu olur. Hamısının da istəyi xoşbəxt olmaqdır, ancaq heç biri bunu bürüzə vermək istəmir.

139

Ravikin yanında oturub, onu öpdü.

– Riveraya birinci dəfədir gə _____ lirəm, Ravik. Qınama məni! Birinci dəfədir ki, sözün

əsl mənasında, səninlə bir yerdəyəm, daha gecələr üşümürəm... Xoşbəxtəm...

Ravik maşını gur yerdən çıxardı, «Karlton» mehmanxanasının yanından keçib, jüan-Le-Pen tərəfə üz qoydu.

– Birinci dəfədir... – Joan təkrar elədi. – Birinci dəfədir, Ravik! Hamısını başa düşürəm... Deyəcəksən ki, bunun məsələyə nə dəxli?! – Ravikə sığınıb, başını onun çiyinə söykədi. – Bu günü unut getsin, Ravik! Hamısını unut! Bilirsən nə yaxşı maşın sürürsən? İndicə lap səkdirirdin! O səfehlər də belə deyirlər. Dünən necə sürdüyünü görüblər... Səninlə adamı vahimə basır... Sənin keçmişin yoxdur... heç bilinmir... O səfehlərin bioqrafiyasını səninkindən yüz dəfə yaxşı bilirəm. Görəsən, buralarda kalvados olur? Bu qədər həyəcandan sonra ürəyim gecə kalvados istəyəcək. Səninlə ömür sürmək nə çətin imiş!

Maşın alçaqdan uçan quş kimi küçələrdə süzürdü.

– Bərk sürürəm?

– Yox, bir az da bərk sür. Qoy külək məni yarpaq kimi yelləndirsin! Gecənin uğultusuna bax! Məhəbbət məni xəlbirə döndərib, baxsam, özüm öz daxilimi görürəm! Səni o qədər sevirəm ki, ürəyim yerindən oynayır, gah da dağa dönür... Torpaq, çəmənlik həsrətindədir... Gah sərilmək, gah da uçmaq istəyir! Lap ağılını itirib, nə istədiyini özü də bilmir! İndi də maşın sürməyinə vurulub! Gəl bir də Parisə dönməyə! Bir zərgər dükanı, ya da bank yaraq, bu maşını da oğurlayaq, baş götürüb qaçaq...

Ravik maşını balaca bir barın qabağında saxladı. Motorun uğultusu kəsildi. Lap uzaqlarda dəniz aram-aram, dərindən nəfəs alırdı...

Ravik:

– Gəl, – dedi, – burada kalvados olur. Bu gün nə qədər içmişən?

– Ço...o...x! Özü də sənin acığına! O səfehlərin çərənləməsinə dözə bilmirdim.

– Bəs onda niyə qayıdıb yanıma gəlmədin?

– Qayıtmadım?!

– Hə, elə bildin, çıxıb gedirəm, ona görə qayıtdın. Bir şey yemisən?

– Lap az... Acmışam. Sən uddun?

– Hə.

– Onda gəl bahalı restorana gedək, gürü yeyək, şampan içək, ata-analarımız müharibələrdən qabaq necə qayğısız, sentimental, qorxusuz-ürküsüz, zövqsüzfilansız

oturularsa, eləcə də oturaq! Gözüyaşlı oleandr kolları... Bir yanda skripka, bir yanda dəniz... Bir yanda da ay... məhəbbət... Az qalır, inanam ki, nə vaxtsa bizim də ev-eşiyimiz, uşağımız, bağımız, sənin isə pasportun, gələcəyin olacaq. Mən də şöhrətimi sənə qurban verəcəyəm, lap qocalanda da bir-birimizi belə sevəcək, qısqanacağıq, sənin gözlərində həmişə gözəl qalacağam, bir gecə evə gəlməyəndə gözümə yuxu getməyəcək!

Ravik gördü ki, onun yanaqlarından göz yaşı sel kimi axır. Joan birdən gülümsədi:
– Bunların hamısı, əzizim, zövqsüzlüyün nişanəsidir.
– Getdik! «Şato Madrid» restoranına gedirik. Dağların qoynundadır... Rus qaraçıları da var... Orada nə istəsən taparsan!

140

Dan sökülürdü. Bomboz dəniz sakit idi. Buludsuz səmanın rəngi seçilmirdi. Təkcə üfüqdə sudan gümüşü rəngli bir zeh keçirdi. Elə sakitlikdik ki, bir-birinin nəfəsini də eşidirdilər... Restorandan axırıncı çıxdılar. Onlardan qabaq qaraçılar köhnə bir «Ford»a, xidmətçilər isə «Sitroen»lərə oturub, dağların arasы ilə qıvrılan asfalt yola çıxdılar. Aşpaz isə 1929-cu ilin istehsalı olan altıyerlik «Delae»yə minib ərzaq dalınca getdi.

– Gün günorta olub! – Ravik dilləndi. – Ancaq dünyanın harasındasa hələ də gecədir. Bir vaxt elə təyyarələr çıxacaq ki, onunla zamanı haqlayacaqsan. Onların sürəti Yerın fırlanma sürəti qədər olacaq. Əgər sən mənı gecə saat dördə sevməyə başlamısansa, elə eləyərık, saat həmişə dördə qalar. Bu lap asan olacaq: biz Yer kürəsi ilə birlikdə fırlanacağıq, zaman isə dayanacaq

Joan ona sığındı:

– Daha dözə bilmirəm... Of, necə gözəldir! Adamın ürəyini yerindən oynadır! Gül, nə qədər istəyirsən, mənə gül...

– Doğrudan, gözəldir, Joan!

Joan ona baxdı:

– Hanı indi o dediyin təyyarə? Onu düzəldib hazırlayana kimi biz qocalıb gedəcəyik, əzizim. Mən də qocalmaq istəmirəm... Sən necə?

– Mən istəyirəm.

– Doğrudan?

– Hə... Mən imkan daxilində çox qocalmaq istəyirəm.

– Niyə?

– Baxım, görüm bu dünyanın axırı nə olur!

– Mən isə qocalmaq istəmirəm.

– Heç qocalmayacaqsan da. Həyat sənın yanaqlarını sıgallayıb keçəcək, onlar daha da gözəlləşəcək... Vəssalam... Adam o vaxt qocalır ki, artıq heç nə hiss eləmir.

– Yox, adam sevməyəndə qocalır.

Ravik cavab vermədi. «Ayrılmaq! – deyə yenə ürəyindən keçirdi. – Səndən ayrılmaq?! Bir az bundan əvvəl Kannada ağılıma nələr gəlmişdi?!»

Joan onun qolları arasında tərpəndi:

– Bayram qurtardı, Ravik. İndi evə gedib gecəni bir yerdə qalarıq. Ah, nə gözəldir! Həyatı həyat kimi yaşamaq nə şirin imiş! Adam yalnız səadətdən doyanda sakitləşir, çünki özgə heç nə istəmir. Heçcə nəyə orada yer qalmır. Gəl öz müvəqqəti evimizə, ağardılmış bağ evinə oxşayan mehmanxanaya gedək!

Ravik ayağını qazdan çəksə də, maşın dağların arasы ilə qıvrılan yollarda şütüyürdü. Hava yavaş-yavaş işıqlaşdı. Torpaqdan şəh ətri qalxırdı. Ravik işıqları söndürdü. Korniş (16) yoluna çıxanda gül, tərəvəzlə dolu furqonlara rast gəldilər. Hamısı Nitsaya gedirdi. Sonra süvari dəstəsini ötdülər. Atların tappılısı motorun uğultusunda aydınca eşidilirdi. Asfaltın kənarına səpilmiş çınqıl xırçıldayırdı. Çiyinlərinə plaş salmış atlıların sifəti qapqara görünürdü.

Ravik Joana baxdı. O da təbəssümlə cavab verdi. Rəngi qaçmış, üz-gözündən də yorğunluq yağırdı və daha da zərifləşmişdi. Joan öz zərif yorğunluğu ilə dünyanın acı xatirələrini udmuş bu sehirli, alaqqaranlıq, sakit səhərçağı həmişəkindən də gözəl görünürdü. Ancaq həmin səhərin özündə də bir qeyri-müəyyənlik var idi.

141

Yer üzünü asta-asta nura qərq eləsə də, vaxtı-vədəsi hələ bilinmirdi və elə bil, nə istədiyindən özünün də xəbəri yox idi!

Qurşağa oxşayan Antib buxtası sürətlə onlara tərəf gəlirdi. Hər yan getdikcə işıqlaşırdı. Yavaş-yavaş maviləşən gündüz dənizdəki dörd hərbi gəminin bomboz kölgəsini əridirdi. Onların biri kreyser, qalan üçü isə eskadra mina gəmisi idi. Deyəsən, gecə gəlmişdilər. Getdikcə ağaran səmanın fonunda lal dənizin qoynuna sinmiş bu gəmilər adamı qorxudurdu. Ravik Joana baxdı. Joan başını onun çiyninə söykəyib yatmışdı...

XVII

Ravik xəstəxanaya yollandı. Riveradan qayıtdığı bir həftə idi. Qəflətən dayandı. Gözləri önündə açılan mənzərə uşaq oyununa bənzəyirdi. Tikilməkdə olan təzə bina günəş işığında elə bərq vururdu ki, deyərdin, daşdan deyil, uşaq oyuncağından quraşdırılıb. Taxta körpülər aydın səmanın fonunda tük kimi nazik görünürdü və qəflətən onlardan hansısa sındı, tirlərdən biri ayrılıb göydə yellənməyə başladı. Onun üstündə insan fiquruna oxşar bir şey var idi və sanki, üstünə milçək qonmuş kibrit çöpü üzəaşağı yerə gəlirdi... Tir hələ göydə idi, yol gəlirdi, yerə çatmırdı ki, çatmırdı... Fiqur tirdən aralanmışdı, boş havada əl-qol atıb dayaq axtaran balaca kuklaya bənzəyirdi. Sanki, yer üzündəki həyat bircə anlığa dondu, dünyaya ölüm sükutu çiləndi, heç nə tərpənmədi... Külək də, nəfəs də, hənirti də dayanmışdı. Yer üzündə tərpənən tək o fiqurla tir idi, onlar da elə hey gəlir, gəlirdi...

Birdən hamı hərəkətə gəldi, səs-küy eşidildi. Ravik indi hiss etdi ki, bayaqdan nəfəsini içinə çəkib gözləyirmiş. Yüüyürməyə başladı.

Yıxılan adam asfalta sərilmişdi. Birçə saniyə əvvəl küçə, demək olar ki, bomboş idi, indisə adam əlindən tərpənmək olmurdu. Hər yandan axışib gəlirdilər, elə bil, həyəcan signalı verilmişdi. Ravik camaatı yara-yara irəlilədi. Gördü ki, iki fəhlə yaralını qaldırmaq istəyir.

– Tərpətməyin! Qoyun eləcə qalsın! – deyə qışqırdı.

Hamı ona yol verdi. Fəhlələr yaralını yerdən üzmüşdülər.

– Asta-asta yerə qoyun! Ehtiyatla! Yavaş-yavaş...

– Nəçisiniz? – fəhlələrdən biri soruşdu. – Həkimsiniz?

– Bəli.

– Yaxşı oldu!

Fəhlələr yaralını asfaltın üstünə uzatdılar. Ravik dizi üstə çöküb, onun ürəyini dinlədi. Ehtiyatla, qan-tərə batmış köynəyinin yaxasını açdı, əli ilə bədənini yoxladı. Sonra ayağa durdu.

– Nə olub? – bayaqkı fəhlə soruşdu. – Huşunu itirib?

Ravik başını buladı:

– Ölüb! – dedi.

– Ölüb?!

– Bəli.

– Ola bilməz! – Kişi heç nə başa düşmədi. – Axı biz indicə bir yerdə nahar elədik?!
142

– Həkim gəldi? – Arxada dayanıb irəli boylanın adamlardan hansısa soruşdu.

– Nə olub? – Ravik gözləri ilə onu axtardı.

– Həkim gəlib? Tez olun!

– Nə olub?

– Qadın...

– Hansı qadın?

– Tir ona dəyib! Qan aparır...

Ravik camaatı yara-yara o tərəfə getdi. Bəstəboy, göy rəngli iri önlük taxmış bir qadın əhəng quyusunun yanındakı qum yığınının üstünə yığılmışdı. Qırışmış sifəti avazı, bir nöqtəyə zillənib qalmış gözləri isə kömür kimi qaralmışdı.

Boğazından sızan qan kiçik fəvvarəyə bənzəyirdi, bir az yuxarı qalxan kimi əyilir, yana tökülürdü. Başının altında artıq qapqara bir gölməçə yaranmışdı.

Ravik arteriya damarını sıxdı. Həmişə yanında gəzdirdiyi əl çantasından sarğı çıxardı, çantanı yanındakılara uzatdı:

– Bunu tutun, – dedi.

Dörd əl birdən uzandı, ancaq çanta yerə düşüb açıldı. Ravik tez qayçı, tamponu götürdü, sarğını açdı.

Qadın dinmirdi. Gözləri də bayaqki kimi bircə nöqtəyə zillənib qalmışdı. Bütün əzələləri gərilmiş, bədəni taxtaya dönmüşdü.

– Heç nə yoxdur, anacan, – Ravik dilləndi. – Heç nə yoxdur.

Tir onun çiyini ilə boğazını tutmuşdu. Çiyini bərg əzilmişdi. Körpücük sümüyü sınmışdı. Xıncım-xıncım olmuş oynaq sümüyü daha bitişməzdi.

– Sol qoludur, – Ravik əlini yavaş-yavaş onun boynuna tərəf apardı. Yalnız dərisi sıyrılmışdı, qalan hər şey salamat idi. Ayağı burxulmuşdu. Ravik topuğu, sümüyü yoxladı. Boz rəngli corabları çox yerdən gözənmişdi, ancaq deşiyi yox idi. Dizdən bir az aşağı qara lentlə bağlanmışdı. Ravik bunları o qədər görmüşdü ki! Qara qaytanlı yamaqlı ayaqqabılar, ilgək vurulmuş bağlar... Çoxunun da burnu deşik olurdu...

– Təcili yardıma zəng vuran olub? – deyə soruşdu. Cavab verən olmadı.

– Deyəsən, polis zəng elədi. – Kimsə bir azdan dilləndi. Ravik dikəldi.

– Polis? Haradadır?

– Orada... O birinin yanında.

Ravik ayağa qalxdı:

– Demək, hər şey qaydasındadır...

Aralanmaq istədi. Elə bu vaxt polis camaatı yara-yara gəldi. Əlində qeyd dəftərçəsi tutmuş cavan bir oğlan idi və əsəbi halda ucu yeyilmiş balaca karandaşı tüpürcəkləyirdi.

– Hər şey qaydasındadır.

– Bircə dəqiqə, – deyə o, nəsə yazmağa başladı. – Bircə dəqiqə, müsyö!

– Tələsirəm, ağır xəstəm var.

– Bircə dəqiqə, müsyö! Həkinsiniz?

– Damarı tapıb bağladım, vəssalam. İndi təcili yardım gözləmək lazımdır.

– Bircə dəqiqə, müsyö! Qoyun adınızı qeyd eləyim, sizin şahidliyiniz vacibdir.

Qadın ölə bilər...

– Ölməz.

143

– Kim bilir?! Hələ dəyən ziyanın ödənməsi də var.

– Təcili yardıma zəng vurmusunuz?

– Yoldaşım vurası idi. Mane olmayın, daha da uzanacaq.

– Qadın çan verir, siz isə getmək istəyirsiniz, – fəhlələrdən hansısa giley-güzar elədi.

– Mən olmasaydım, ölərdi.

– Lap yaxşı! – Fəhlə çox məntiqsiz danışdı. – Demək, qalmalısınız.

Yanında fotoaparat çıqqıldadı. Şlyapalı bir kişi özünü irəli tərpmişdi və təbəssümlə deyirdi:

– Bəlkə, yenə əyiləsiniz? Guya yaranı sarıyırsınız?!

– Xeyr!

– Mən qəzetdənəm, şəklinizi verəcəyik. Adınız, ünvanınızda göstəriləcək.

Yazacağıq ki, qadını xilas edibsiniz. Yaxşı reklamdır. Xahiş edirəm, bu tərəfə keçin, bura yaxşı işıq düşür.

– Cəhənnəm olun! Qadına indi təcili yardım lazımdır. Sargını çox saxlamaq olmaz, gərək dəyişilsin. Siz təcili yardımın dərdinə qalın.

– Hər şeyin öz vaxtı var, müsyö, – polis araya girdi. – Əvvəlcə protokol tərtib etmək lazımdır.

– Ölən kişi adını sənə dedi? – yeniyetmə bir oğlan soruşdu.

– Tfu! Sən mumla!

– Bu tərəfdən də çəkin! – Kim isə fotoqrafa göstəriş verdi.

– Niyə?

– Çəpərlənmiş səkidən keçdiyi də görünsün. Bu küçədən, getmək olmazdı. Ora baxın, – o, üstünə «Diqqət! Giriş qadağandır!» sözləri yazılmış çap lövhəni göstərdi. – Elə çəkin ki, o da görünsün, bizə lazım olacaq. Burada ziyandan, təqaüddən söhbət ola bilməz!

– Mən fotomüxbirəm, – şlyapalı kişi onun dediklərinə fikir vermədi, – özüm nəyi maraqlı hesab edirəmsə, onu da çəkirəm.

– Bu ki maraqlıdır! Maraqlı nəyə deyirsiniz? Lövhənin fonunda qadının şəkli...

– Lövhə heç... hadisənin özü maraqlıdır.

– Onda dediklərimi protokola salın! – Kişi polisin çiyinlərinə toxundu.

Polis nəfəri acıqlandı:

– Siz kimsiniz?

– Tikinti firmasının nümayəndəsi.

– Çox gözəl, siz də getməyin! – Polis qadına tərəf əyildi: – Adınız nədir? Onu da bilmirsiniz?

Qadının dodaqları tərpendi, kirpikləri qalxıb-endi.

«Kəpənəyə, yorulub heydən düşmüş kəpənəyə oxşayır! – Ravik ürəyindən keçirdi və o dəqiqə də özünü söydü: – Ay axmaq, sən öz dərdinə qal, gör birtəhər aradan çıxıb bilərsənmi...»

– Lənət şeytana! – Polis deyindi. – Bəlkə də, ağlını itirib. İşə düşmədik?! Növbəm də saat üçdə qurtarır.

– Marsel...–Nəhayət, qadından səs çıxdı.

– Nə? Sakit! Nə? – Polis yenə ona tərəf əyildi.

Qadın susurdu...

144

– Nə? – Polis cavab gözləyirdi. – Bir də deyin! Onu bir də deyin!

Qadın susurdu...

– Boş-boş çərənləməyi qurtaracaqsınız, ya yox! – Polis tikinti firmasının nümayəndəsinə acıqlandı. – Gəl burada protokol yaz, görüm necə yazırsan...

Həmin anda fotoaparat çıqqıldadı.

– Çox sağ olun – Fotoqraf sevindi. – Təbii oldu.

– Bizim lövhə də düşdü? – Polisə fikir verməyən nümayəndə soruşdu. – Əgər düşübsə, altısını indidən mən özüm sifariş verirəm.

– Yox! Mən sosialistəm. Sığortanı versəniz, daha yaxşı olar! Milyonçuların ovçu tulasına bax!

Həyəcan signalı eşidildi. Təcili yardım gəlirdi. «Yaxşı fürsətdir», – Ravik ürəyindən keçirdi və ehtiyatla bir addım atdı. Ancaq polis nəfəri bərk-bərk ondan yapışdı:

– Mənimlə polis məntəqəsinə gedəcəksiniz, müsyö. Özüm də çox təəssüf edirəm, ancaq hər şey yazılmalıdır.

İkinci polis də buradaydı. İş işdən keçmişdi... «Çox güman ki, heç nə olmaz», – deyə düşünən Ravik onlarla getdi.

Polis məntəqəsindəki növbətçi dinməz-söyləməz təzədən protokol tərtib eləyən polislə jandarma qulaq asdı, birdən Ravikə tərəf döndü:

– Fransız deyilsiniz, – dedi. Bu, sual deyildi, o dəqiqə başa düşmüşdü.

– Xeyr! – Ravik cavab verdi.

– Haralısınız?

– Çexəm.

– Bəs burada necə həkimlik edirsiniz? Axı əcnəbi kimi icazəsiz həkim işləməyə ixtiyarınız yoxdur?!

Ravik gülümsədi:

– İşləmirəm. Turistəm, gəzməyə gəlmişəm.

– Pasportunuz yanınızdadır?

– Bu, nəyə lazımdır, Fernan? – O biri məmur sözə qarışdı. – Müsyö qadına kömək eləyib, ünvanı da bizdə var, bəs eləyər. Onsuz da şahid çoxdur.

– Mənim üçün maraqlıdır. Pasportdan, vəsiqədən yanınızda bir şey var?

– Haradan olsun? Kim pasportunu həmişə yanında gəzdirir ki?

– Bəs haradadır?

– Səfirlikdə. Keçən həftə vaxtını uzatmağa vermişəm.

Ravik bilirdi ki, mehmanxanadadır desə, polis göndərüb, yalanının üstünü açarlar. Bundan başqa da, ehtiyat üçün özgə mehmanxananın adını vermişdi. Səfirliklə canını qurtara bilərdi.

– Hansı səfirlikdə? – Fernan soruşdu.

– Çexoslovakiya səfirliyində. Özgə harada ola bilər?

– Bu dəqiqə zəng vurub soruşarıq. – Fernan diqqətlə onun üzünə baxdı.

– Buyurun.

Fernan bircə anlığa fikrə getdi, sonra:

– Yaxşı, – dedi, – soruşarıq.

O durub qonşu otağa keçdi. Raviki gətirən məmur part olmuşdu:

145

– Bağışlayın, müsyö, – dedi, – o qədər də vacib deyildi. Bu dəqiqə aydınlaşacaq. Kömək üçün çox sağ olun.

«Bəli, aydınlaşacaq!» – deyə ürəyindən keçirən Ravik ehtiyatla yan-yörəsinə baxdı, siqaret çıxardı. jandarm qapının ağzında dayanmışdı. Təsadüf idi, hələ heç kim ondan ciddi şübhələnmirdi. İtələyib qaça bilərdi, ancaq tikinti firmasının nümayəndəsi ilə iki fəhlə də burada idi. Fikrindən vaz keçdi. Adətən, qapının ağzında da polislər dayanırdı, aradan çıxmaq müşkül məsələ idi.

Fernan qayıtdı:

– Səfirlikdə sizin adınıza pasport yoxdur.

– Ola bilər.

– Necə yəni ola bilər?

– Tək bir məmur hamının pasportunu tanıya bilməz. Bu işlə orada çox adam məşğul olur.

– O, dəqiq bilir.

Ravik dinmədi.

– Siz çex deyilsiniz.

– Bura bax, Fernan...– o biri məmur sözə başladı.

– Ləhcəniz çex ləhcəsinə oxşamır.

– Bəs nədir?

– Almansınız, – Fernan özündən razı halda dilləndi. – Üstəlik, pasportunuz da yoxdur.

– Xeyr!–Ravik etiraz etdi. – Mərakeşliyəm, nə cür fransız pasportu desəniz, varımdır.

– Qurtarın, müsyö!–Fernan qışqırdı. – Bu, nə cəsarətdir?! Siz Fransanın müstəmləkə imperiyasını təhqir edirsiniz.

– Zibili çıxdı! – fəhlələrdən hansısa söz atdı. Tikinti firmasının nümayəndəsi özünü elə yığışdırdı, deyərdin əlini indicə gicgahına aparacaq.

– Burax, Fernan...

– Yalan danışırırsınız. Siz çex deyilsiniz. Pasportunuz var, ya yox? Cavab verin!

«İnsanın daxilində həmişə bir siçovul gizlənir, onu heç vaxt boğub öldürmək olmur...–Ravik ürəyindən keçirdi. – Bu səfəhlərin nə borcuna, mənim pasportum var, ya yox?! Hə, siçovul iyi alıb, başını deşikdən çıxarır....»

– Cavab verin! – Fernan böyürdü.

«Bir parça kağızın hünərinə bax! O olsaydı, bu alçaqlar ikiqat olub üzr istəyərdilər.

Fərqi yoxdur, istəyir bir ailəlik adam qır, ya da bank yar, əlini gicgahına aparıb

«xoş getdin!» deyərdilər. Pasport olmasa, Həzrət İsanın özünü də qazamata göndərərlər. Yazığı oradaca öldürərlər, otuz üç yaşına çatmağa da qoymazlar!»

– Kim olduğunuz müəyyənləşənə kimi getmək yoxdur. Mən bu dəqiqə taparam...

– Çox gözəl...

Fernan iri addımlarla çıxdı. İkinci məmur kağızları qurdaladı.

– Müsyö, – dedi, – mən çox təəssüf edirəm! O, belə şeylərin dəlisidir.

– Eybi yoxdur.

– Biz qurtardıq? – fəhlələrdən biri soruşdu.

– Bəli.

146

– Yaxşı, onda salamat qalın! – Sonra Ravikə sarı döndü. – Dünya inqilabından sonra sizə pasport lazım olmayacaq.

– Onu da başa düşmək lazımdır, müsyö, – məmur davam etdi. – Fernanın atası dünya müharibəsində ölüb, ona görə də almanlardan zəhləsi gedir, bu oyunları çıxarır. – O, peşman-peşman Ravikə baxdı. Deyəsən, işin nə yerdə olduğunu başa düşmüşdü. – Çox təəssüf edirəm, müsyö! Tək olsaydım...

– Eybi yoxdur, – Ravik yan-yörəsinə boylandı. – Fernan qayıdana kimi zəng vurmaq olar?

– Buyurun! Odur, stolun üstündədir. Ancaq bir az tez eləyin.

Ravik Morozova zəng vurdu, almanca başına gələni ona danışdı, dedi ki, Veberə də çatdırırsın.

– Joana da deyim?

Ravik tərəddüd etdi:

– Yox, hələ lazım deyil. Eləcə də ki, bir-iki günlüyə saxlayıblar, hər şey qaydasında olacaq. Onda gözünl olsun.

– Oldu! – Deyəsən, bu son sözlər Morozovu açmadı, – Oldu, Voyçək!

Ravik dəstəyi asanda, Fernan içəri girdi.

– İndi hansı dildə danışırıdınız? – O irişdi. – Çex dilində?

– Esperanto (17) dilində... – Ravik cavab verdi.

Veber səhəri gün gəldi.

– Nə pis yerdir, – deyib yan-yörəsinə baxdı.

– Fransanın həbsxanaları hələ də əsl həbsxana kimi qalır... – Ravik cavab verdi. –

İçində yalançı humanizm kif atmayıb, XVIII əsrin qədim həbsxana qoxusunu saxlayıb.

– Adamın lap ürəyi bulanır... Gör gəlib hara düşmüşən... Ürəyim bulandı...

– Heç kəsə yaxşılıq etmək lazım deyilmiş, o dəqiqə cəzasını çəkirsen. Gərək, əl vurmayaıdım, qadını qan aparaydı. Çox pis zamanədə yaşayıyıq, Veber!

– Pisdən də pisdır. Burada xəlvəti qaldığını dostların eşləyib tapdılar?

– Bəs necə...

– Harada qaldığını da?

– Elə şey olar?! Mən heç o vəfalı «İnternasional»ı sataram? Qeydiyyatsız adam saxladığına görə sahibkarı da cərimələyərtilər. Sürək eləyib qaçqınları tutardılar. Bu dəfə «Lankaster» mehmanxanasını nişan verdim. Qabaqlar bir dəfə orada qalmışam, balaca, xudmani mehmanxanadır.

– Təzə adınız Voyçəkdir?

– Vladimir Voyçək, – Ravik irişdi, – dördüncüdür...

– Tfu! – Veber söydü. – Neyləyək, Ravik?

Beynəlxalq süni dil.

– Heç nə... Əsas məsələ odur ki, əvvəllər də burada olduğumu dostlarım bilməsin, yoxsa altı ay basacaqlar.

– Lənət şeytana...

– Bəli, dünya gündən-günə düzəlir. Nitşe deyirdi ki, həmişə qorxu içində yaşa.

Mühacirlər, istər-istəmər, belə yaşayırlar.

147

– Əgər bilməsələr?

– Zənnimcə, iki həftə... Sonra da ölkədən çıxaracaqlar.

– Bəs sonra?

– Sonra da qayıdacağam.

– Ələ keçənə kimi qalacaqsan...

– Elədir. Ancaq bu dəfə çox qaldım. Düz iki il! Az qala, bir insan ömrüdür.

– Nəsə fikirləşmək lazımdır, yoxsa belə olmayacaq...

– Olar, olar! Neyləmək istəyirsiniz?

Veber fikrə getdi.

– Düran! – Birdən yadına düşdü. – Onun tanış-bilişi çoxdur, sözü də keçir...

nədənsə dayandı, – aman Allah, Heç yadıma düşmür, onların böyüyünü ki özünüz təşrih elədiniz! Öd kisəsini kəsdiyinizi deyirəm!

– Mən yox, Düran özü...

Veber güldü:

– Qorxmayın, bunu bildiyimi qoca qurda deməyəm. Ancaq o, nəyə eləyə bilər.

Eləməsə, canını alaram.

– Bir şey çıxmıyacaq! O gün iki min frankını qopartmışam, elə şeyi unudan tiplərdən deyil.

– Eləyə! – Veber arxayın idi. – Onu satmağınızdan qorxaçaq. O qədər təşrih eləmişiniz! Bundan əlavə, ona lazımsınız.

– İstəsə, başqasını tapar. Bino... O da olmasa, nə çoxdur gəlmə cərrah...

Veber bığlarını tumarladı:

– Belə qızıl əlləri tapa bilməz. Hər halda, çalışırıq, bəlkə, bir şey çıxdı. Elə bu gün başlayaram. Sizə bir şey lazımdır? Yeməkləri necədir?

– İyrənc! Özüm pul verib gətirtirirəm.

– Bəs siqaret?

– Varımdır. Mənə indi lazım olan şey hamamdır, ona da gücünüz çatmaz...

Ravik həbsxanada iki həftə qaldı. Ondan başqa kamerada bir suçəkən usta, bir yazıçı və bir nəfər də polyak qalırdı. Usta təmiz, yazıçınınsa bir tərəfi yəhudi idi.

Usta Berlindən ötrü darıxır, yazıçınınsa ondan zəhləsi gedirdi. Polyakınsa heç nə vecinə deyildi. Siqaret işinə Ravik baxırdı. Yazıçı isə yəhudi lətifələri danışdı.

Ayaqyolundan içəri dolan iyi kəsməkdə ustanın əvəzi yoxdu.

İki həftədən sonra Raviki apardılar. Onu əvvəlcə inspektorun yanına gətirdilər, o da Ravikdən pulu olub-olmadığını soruşdu. Ravik:

– Var, – dedi.

– Çox yaxşı, onda taksi ilə gedin.

Məmurlardan biri də onunla gedirdi. Bayırda günəş çıxmışdı. Təmiz havaya çıxmaq nə gözəl imiş! Qapının ağzında qoca bir kişi hava şarı satırdı. Ravik nə qədər baş sındırsa da, onun bu şarları nə üçün həbsxananın yanında satdığını kəsdirə bilmədi. Məmur taksiyə əl elədi.

– Hara gedirik? – Ravik soruşdu.

– Şefin yanına.

148

Ravik onun hansı şef olduğunu bilmirdi. Nə fərqi var, kim olur olsun, tək alman ölüm düşərgəsinin şefi olmasın. Bu dünyada bircə dənə əsl dəhşət var idi: amansız terrorun çənginə düşəsən, heç nə də eləyə bilməyəsən! Qalanı boş şeydir!

Maşında radio var idi və Ravik onu işə saldı. Əvvəlcə bazarda meyvə-tərəvəzin qiyməti haqda məlumat, sonra isə siyasi xəbərlər verildi. Məmur əsnədi. Ravik düyməni bir az da burdu. Estrada musiqisi başladı. Məmurun qırışı açıldı.

– Şarl Trenedir, – dedi, – «Menillmanton»! Söz ola bilməz!

Taksi dayandı, Ravik pulunu verdi. Onu gözləmə otağına gətirdilər. Yer üzündəki bütün gözləmə otaqları kimi, onu da tər, toz, ümid qoxusu doldurmuşdu.

Yarım saat burada oturub, kiminsə qoyub getdiyi köhnə «Le vi Parizan» (18) qəzetinə baxdı. İki həftə kitab üzü görmədiyi üçün onu klassik ədəbiyyat nümunəsi kimi oxudu. Sonra onu şefin yanına apardılar. Bu bəstəboy, kök kişini o dəqiqə tanımadı. Adətən, təşrih elədiyi adamların üzünə baxmırdı. Onu maraqlandıran yalnız xəstə olan yer idi, yardığının kim olmasının mənası yoxdu. Ancaq bu sifətə təfərinclə, diqqətlə baxmışdı. Leval idi, sağalmış, qarnı yenə piy bağlamışdı. Öd kisəsi yox idi. Ravik Veberlə, Düran haqda olan söhbətini tamam unutmuşdu və şəxsən Levalın yanına gətiriləcəyini heç gözləməirdi.

Leval onu təpədən-dırnağacan süzdü, bir xeyli dinmədi, sonra mızıldandı:

– Əlbəttə, sizin adınız Voyçək deyil...

– Xeyr.

– Bəs nədir?

– Noyman. – Ravik Veberlə belə sözləşmiş, o da Dürana çatdırmışdı. Voyçək nəse bir az qeyri-adi səslənirdi.

– Almansınız, eləmi?

– Bəli.

– Qaçmısınız?

– Bəli.

– Adam heç ağına sığışdıra bilmir... Eləsinə oxşamırsınız.

– Qaçqınların hamısı yəhudi deyil.

– Niyə yalan danışmısınız? Adınızı düz deməmisiniz?

Ravik çiyinlərini çəkdi:

– Bəs neyləyəydim? Biz bacardığımız qədər az yalan danışırıq. Ancaq məcburuq, kefdən eləmirik.

Leval barıt kimi partladı:

– Elə bilirsiniz sizinlə çənə döymək bizə çox xoşdur?

«Onda bomboz olmuşdu... – Ravik həmin günü xatırladı. – Ağarmış başı boz rəngə çalırdı. Gözlərinin altı da torbalanıb göyərmişdi, dodaqları aralanmışdı... Onda danışmırdı... Onda iylənmiş bir cəmdək idin, öd kisən də irinləmişdi...»

– Harda qalırınsınız? Ünvan da düz çıxmadı.

– Hara gəldi... Bir gün burada, bir gün orada...

– Nə vaxt gəlmisiniz?

– Üç həftədir. Üç həftə bundan qabaq İsveçrədən keçmişəm. Oradan qovub sərhədi keçirdilər. Özünüz bilirsiniz, sənədimiz olmadığı üçün bizi heç yana qoymurlar, xəlvəti qalırıq, çoxumuz özünü öldürməyə qorxur. Sizi narahat etməyimizin səbəbi budur...

– Onda Almaniyada qalın, – Leval donquldandı. – Orada vəziyyət o qədər də pis deyil, çoxunu da şişirdirlər.

«Başqa cür kəssəydim, indi burada oturub belə mənasız danışmazdın, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Çox yox, lap azca... Onda soxulcanlar sənədsiz-filansız sənəin sərhədlərini keçərdilər... Ya da yöndəmsiz qutuda bir ovuc kül idin...»

– Harada qalırsınız? – Leval bir də soruşdu.

«Başqalarını da tutmaq üçün bunu bilmək sənə mütləq lazımdır», – deyərək ürəyindən keçirən Ravik cavab verdi:

– Bahalı mehmanxanalarda. Hərəsində də iki-üç gün, başqa-başqa adlarla qalmışam.

– Düz demirsiniz!

Ravik yavaş-yavaş cana doyurdu:

– Əgər düzünü bilirsinizsə, məndən niyə soruşursunuz?

Leval hirsle əlini stola çıxırdı:

– Özünüzü arsız yerinə qoymayın! – O dəqiqə də diqqətlə əlinin içinə baxdı.

– Əliniz qayçıya dəydi!

Leval əlini cibinə qoydu:

– Sizə elə gəlmirmi ki, həddən artıq həyasızlıq eləyirsiniz?! – Leval qarşısındakının tamamilə onun ixtiyarında olduğunu düşünərək, özünü tez ələ almağı bacaran adam kimi, sakit danışmağa başladı.

– Həyasızlıq?! – Ravik təəccüblə ona baxdı. – Buna həyasızlıq deyirsiniz? Bura nə məktəbdir, nə də peşman olmuş canilər üçün pansion! Mənim başqa yolum yoxdur... Deyirsiniz, özümü indi cəzasını yüngülləşdirmək üçün yalvaran cani kimi aparım? Ona görə ki, nasist deyiləm, sənədim də yoxdur? Yalnız yaşamağın xatirinə çox təhqirlər, həbsxanalar, polis görsək də, biz heç vaxt özümüzü cani hesab etmirik. Niyə başa düşmürsünüz ki, bizi yaşadan da elə budur? Bu, həyasızlıq deyil, Allah bilir, nəyə başqa şeydir...

Leval bu sözləri cavabsız buraxdı.

– Burada həkimlik eləyirdiniz? – deyərək soruşdu.

– Xeyr.

«Tikiş indi bilinməz, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Onda çox yaxşı tikdi. Elə piyin içində işləmək hünər istəyirdi. Sonradan o qədər yeyib-içib ki, yenə piy bağlayıb...»

– Ən dəhşətlisi odur ki, sizlər imtahansız-filansız, nəzarətsiz hər işə başınızı soxursunuz. Allah bilir, nə vaxtdan başlamısınız! Elə düşünməyin ki, üç həftə dediniz, mən də inandım. Kim bilir, indiyəcən nə qədər fırılacaq işlərdə əliniz olub.

«Düz deyirsən, əlim sənəin piy basmış qarnında olub, şişmiş qara ciyərinə, irinlənmiş öd kisənə toxunub... – Ravik ürəyindən keçirdi. – Ancaq mənim əlim olmasaydı, o dostun səni rüsveyçı bir insanpərvərliklə öldürərdi, sonra da məşhur cərrah kimi ad çıxarardı, təsrihin qiymətini qaldırardı...»

– Çox böyük təhlükədir, – Leval təkrar etdi. – İşləməyə ixtiyarınız yoxdur, ona görə də nə iş təklif eləsələr, görürsünüz. Bu barədə bizim adlı-sanlı mütəxəssislərdən biri ilə söhbət eləmişəm. O da bu fikirdədir. Əgər, doğrudan da, təbət elminə az-çox bələdliyiniz varsa, onu tanıyarsınız...

«Yox! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Elə şey yoxdur, Düranın adını çəkmək olmaz. Həyat belə zarafatları xoşlamır...»

– Professor Düran! – Leval qürurla sözünə davam etdi. – O, mənə başa saldı... Sanitarlar, yenidən qurtarmış tələbələr, masajçılar, assistentlər, hamısı özünü burada Almanıyanın tanınmış həkimləri kimi qələmə verir. Hansının dalınca düşəsən? Qadağan olunmuş təşrihlər eləyir, uşaq saldırır, mamaçalarla əlbir olub çoxunu şikəst eləyir... Allah bilir, daha nə oyunlardan çıxırlar. Hamısının izi nə düşmək də olmur...

«Düranın işidir, – Ravik ürəyindən keçirdi. – İki min frankın əvəzini çıxıb. Bəs bundan sonra kim onun üçün təşrih eləyəcək? Əlbəttə Bino! Barışmış olarlar...» Birdən hiss elədi ki, Levala qulaq asdır. Yalnız Veberin adı qulağına dəyəndə, diqqətini topladı.

– Doktor Veber adlı bir nəfər sizi xahiş edirdi. Tanıyırsınız?

– Elə-belə...

– Gəlmişdi... – Leval bir anlığa gözlərini döyə-döyə hansı nöqtəyə baxdı, sonra bərkdən asqırdı, cib dəsmalını çıxarıb ağız-burnunu təmiz-təmiz sildi, dəsmala baxdı, onu qatlayıb cibinə qoydu. – Sizə heç cür kömək edə bilmərəm. Biz, gərək, ciddi olaq. Ölkədən çıxarılacaqsınız...

– Bilirəm.

– Fransada əvvəllər də olmusunuz?

– Xeyr.

– Bir də qayıtsanız, altı ay... Bunu da bilirsiniz?

– Bəli.

– Çalışaram ki, sizi tez aparsınlar. Başqa cür kömək eləyə bilmərəm. Pulunuz var?

– Bəli.

– Lap yaxşı... Onda sizi müşayiət edən polisin də, özünüzün də sərhədə kimi yol pulunu verərsiniz. – O, başını yırğaladı. – Gedə bilərsiniz...

– Qayıtmaq üçün dəqiq vaxt qoyulub? – deyə Ravik onu geri aparan məmurdan soruşdu.

– Xeyr, işin gedişindən asılıdır. Niyə soruşursunuz?

– Bir qədər «Aperativ» içmək istədim.

Məmur şübhəli nəzərlərlə onu süzdü.

– Qaçmaram, – deyə Ravik cibindən bir iyirmi franklıq çıxarıb əlində oynatdı.

– Eybi yox, bir-iki dəqiqə ilə heç nə olmaz.

Taksini qarşılarına çıxan ilk bistronun qabağında saxlatdılar. Səkiyə bir-iki stol qoyulmuşdu. Gün çıxsada, hava soyuq idi.

– Nə içəcəksiniz? – Ravik soruşdu.

– «Amer Piksi». Belə havada özge şey içməzlər.

– Mənə isə iri qədəhdə konyak gətirin. Su lazım deyil.

Ravik sakitcə oturub sinədolusu nəfəs alırdı. Təmiz hava nəyə desən, dəyərdi.

Səkidəki ağacların budaqlarındakı tumurcuqlar qəhvəyi rəngə çalırdı. Təzə çörək ətri, yenidən çəkilmiş şərab qoxusu hər yanı bürümüşdü. Xidmətçi qədəhləri gətirdi.

– Buralarda telefon var? – Ravik ondan soruşdu.

– İçəridədir. Sağ tərəfdə, tualetin yanında...

– Bilirsiniz...– Məmur dilləndi.

Ravik iyirmi franklığı onun ovcuna basdı:

– Guya, başa düşmürsünüz, kimə zəng vururam?! Qaçmaram. İstəyirsiniz, siz də gəlin.

Məmur çox tərəddüd eləmədi:

– Yaxşı, – deyib ayağa durdu. – Neyləyəsən, insan yenə öz insanlığında qalır...

– Joan...

– Ravik! Aman allah! Haradasan? Buraxdılar? De görüm haradasan?

– Bistroda...

– Zarafatı burax! Doğrudan, de, görüm haradasan?

– Bistroda...

– Harada? Həbsdən buraxdılar? Bu neçə günü haradaydın? Bu Morozovun...

– O, sənə həqiqəti deyib.

– Nə qədər elədim, hara apardıqlarını demədi. Yoxsa o dəqiqə...

– Elə ona görə deməyib, Joan. Belə yaxşıdır.

– Bəs niyə bistrodan zəng vurursan? Nə üçün gəlmirsən?

– Gələ bilmərəm, vaxtım çox azdır. Məmur birtəhər yola gətirib, iki dəqiqəliyə saxlamışam. Bir-iki günə mənə İsveçrəyə keçirəcəklər, Joan! Ancaq...–Ravik oğrun-oğrun telefon köşkünün şüşəsindən məmura tərəf baxdı. O, piştaxtaya söykəlib satıcı ilə söhbət edirdi.–Ancaq qayıdacağam...–Azacıq ara verdi.–Joan... gəlmə! Sənin yanından bura yarım saatlıq yoldur... Mənimsə bir-iki dəqiqə vaxtım qalıb.

– Məmur dilə tut, pul ver! Özüm pul gətirərəm...

– Mümkün deyil, Joan! Gəlməsən, yaxşıdır... Belə yaxşıdır...

Ravik telefonda onun necə nəfəs aldığını eşidirdi.

– Mənimlə görüşmək istəmirsən?–Joan soruşdu.

Nə desin? «Gərək, heç zəng eləməyəydim!–deyə ürəyindən keçirdi. – Göz-gözə dayanmasan, kimə nəyi başa sala bilərsən?!»

– İndi səni görməkdən başqa, heç nə istəmirəm, Joan!

– Onda gəl! Qoy o kişi də gəlsin!

– Olmaz, Joan! Vaxtım qurtarır, tez ol, de, görüm indi neyləyirsən?

– Nə? Nəyi neyləyirəm?

– Nə geyinmisən? Haradasan?

– Otağımda... Uzanmışam... Dünən gec qayıtmışam... Bu dəqiqə geyinib gəlirəm.

Dünən gec qayıdıb! Düz deyir! Nə olsun, sən həbsdəsen, hər şey 63 qaydası ilə gedir.. Hər şey yaddan çıxır... İndi uzanıb, yavaş-yavaş onu yuxu tutur, saçları yastığa səpələnib... Corablarını, paltarını necə gəldi, stolun üstünə tullayıb... Bütün bunları, sanki, isti telefon köşkünün nəfəsi ilə tərlətdiyi şüşəsindən görürdü.

Məmurun başı lap uzaqda görünürdü, elə bil, akvariumda üzürdü... Özünü ələ aldı:

– Vaxtım bitdi, Joan!

Dəstəkdən onun getdikcə zəifləyən səsini eşidirdi.

– Ola bilməz! Necə yəni gedirsən? Elə şey olar? Hara gedirsən? Niyə gedirsən?

«Durub. Yastıq yerə düşüb... Əlindəki telefon dəstəyi həm silahıdır, həm də düşməni... Ah, onun çiyinləri... Bilmir, neyləsin... Gözləri dörd olub...»

– Mən ki müharibəyə getmirəm, Joan! Sadəcə olaraq, İsveçrəyə səyahətə gedirəm, tez qayıdacağam. Elə bil ki, tacirəm, Millətlər İttifaqına pulemyot satmağa gedirəm...

– Qayıdanda hər şey əvvəlki kimi olacaq? Mən qorxudan ölürəm...

– Axırıncı sözləri bir də təkrar elə...

– Düz sözündür... – Onun səsində yağı var idi. – Mənə hamıdan sonra deyirsən. Veber sənənin yanına gedə bilər, mən yox! Morozova zəng vurursan, mənə yox! İndi də çıxıb gedirsən...

– Aman Allah! Gəl söz güləşdirməyə, Joan!

– Söz güləşdirmirəm, həqiqəti deyirəm.

– Yaxşı, vaxtdır... Salamat qal, Joan!

– Ravik! – O, telefonda qışqırdı. – Ravik!

– Hə...

– Qayıt! Qayıt! Sənsiz mənim nə günüm?!

– Qayıdacağam...

– Mütləq! Mütləq!

– Hələlik, Joan! Tezliklə qayıdacağam...

Ravik dar, бүркүлү көşkdə bir az da dayandı. Gördü ki, dəstək hələ də əlindədir. Qapını açdı. Məmur geri döndü, mehribanlıqla gülümsədi.

– Qurtardınız?

– Bəli.

Qayıdıb bayaqkı yerdə oturdular. Ravik qədəhini axıra kimi içdi. «Gərək, zəng vurmayaıdım, – deyə fikirləşdi. – Zəngdən qabaq rahat idim, indisə dəli kimi olmuşam. Gərək, əvvəlcədən biləydim ki, bu telefon söhbəti bizə heç nə verməyəcək. Nə mənə, nə də Joana...» İstədi durub təzədən zəng vursun, əslində, bayaq demək istədiyinin hamısını desin. Desin ki, niyə onunla görüşmək istəmədi. Desin ki, həbsxananın çirk-pasını ona göstərmək istəmədi... Ancaq yenə də bir yol tapacaq, hər şey əvvəlki kimi olacaq...

– Zənnimcə, durmaq vaxtıdır, – məmur dilləndi.

– Elədir...

Ravik xidmətçiyə əl elədi:

– İki balaca şüşə konyak, nə qədər qəzetiniz varsa, hamısını, bir də on qutu

«Kaporol» siqareti gətirin. Hesabımızı da deyin. – Məmur tərəf baxdı: – Olar?

– İnsan insanlığında qalır! – Məmur cavab verdi.

Xidmətçi onun dediklərini gətirdi.

– Tıxaclarını çıxarın, – deyə Ravik qəzetləri bölüb, səliqə ilə hər cibinə bir-ikisini qoydu, sonra tıxacları yarıyacaq şüşələrə elə taxdı ki, orada burğusuz çıxara bilsin və paltosunun hər qoltuq cibinə birini qoydu.

– Siz lap usta imişsiniz. – Məmur dilləndi.

– Neyləyim, adətəkar olmuşam. Uşaq vaxtı ağılıma gətirməzdim ki, böyüyəndə də «hindu-hindu» oyunu oynayacağam...

Yazıçı ilə polyak konyakı görəndə bilmədilər, neyləsinlər! Ustanınsa spirtli içkilərdən xoşu gəlmirdi. Onunku pivə idi və deyirdi ki, ən yaxşısı Berlin pivəsidir. Ravik quru taxtın üstündə uzanıb qəzet oxuyurdu. Polyak fransızca bilmədiyini üçün

əlinə qəzet almırdı. O, çoxlu siqaret çəkdi, kefi kökəldi. Gecə usta ağlamağa
153

başladı. Ravik oyaq idi. Ustanın boğuq hıçqırtılarına qulaq asa-asa, balaca pəncərədən çölə baxdı. Yata bilmirdi... Usta sakitləşəndən sonra da gözüne yuxu getmədi. Fikirləşdi ki, usta yaxşı dolanırmış. O qədər yaxşı yaşayıb ki, onu itirdiyinə yanır...

XVIII

Ravik vağzaldan gəlirdi. Pal-paltarı çirkli, özü isə yorğun idi. On üç saat üst-başı sarımsaq iyi verən adamlarla, yanı tulalı ovçularla, zənbillərdə toyuq-cücə, göyərçin aparan qadınlarla bürkülü vaqonda yol gəlmişdi. Bundan əvvəl isə üç ay sərhəddə qalmışdı...

Axşamın yenicə düşən toranlıığında nəsə parıldadı. Ravik başını qaldırdı. Sanki, Ron-Puenin ətrafına piramidaşəkilli güzgülər düzülmüşdü və indicə qürub etmiş may günəşinin son şəfəqləri onlara ilişib qalmışdı...

Dayanıb bir xeyli onlara baxdı. Doğrudan da, piramidaşəkilli güzgülər idi və zanbaq ləklərinin kənarına sıra ilə düzülmüşdü.

– Bunlar nədir? – deyə o, yenicə düzəldilmiş ləki dırmıqlayan bağbandan soruşdu.

– Güzgüdür, – bağban başını qaldırmadan cavab verdi.

– Güzgü olduğunu görürəm, ancaq mən axırıncı dəfə burada olanda yox idi.

– Çoxdan buralara gəlmirsiniz?

– Üç aydır.

– Vah, üç ay! Bunları iki həftədir qoyublar. İngilis padşahı üçündür... Qonaq gələcək! Sir-sifətini görər...

– Adamın tükü ürpəşir...

– Elədir...–Bağban heç təəccüblənmədi.

Ravik yoluna davam etdi. Üç ay... Üç il... Üç gün... Görəsən, vaxt, zaman nə olan şeydir?! Həm heç nə, həm də hər şey... Şabalıd ağacları indi çiçək açır... Ancaq Almaniya yenə də müqavilələri pozub Çexoslovakiyanı büsbütün tutanda heç puçurlamamışdı... Bu vaxt ərzində mühacir Yozef Blumental çılğın gülüslərlə özünü Cenevrədəki «Millətlər İttifaqı»nın sarayı önündə güllələmişdi... Belforda Qünter adı ilə yaşayarkən keçirdiyi sətəlcəmin izləri köksünün harasındasa gizlənib qalmışdı... İndi isə qadın sinəsi kimi yumşaq bir gecədə yenə bura gəlmişdi....

Sanki, bunların hamısı məhz belə də olmalı imiş... Hər şeyi necə qəbul edirsənsə, bunlara da eləcə «qismətdir» deyib, ümitsizliyin yeganə silahı olan təmkinlə dözsənsən. Səma hər yerdə eynidir, yer üzündəki qətlərin, nifrətin, məhəbbətin, qurbanların üstünə çadır kimi çəkilib... Heç nədən xəbəri olmayan gözəl güllər isə hər il açır, mavi toranlıq gündüzlə gizlənqaç oynayır, nə pasport dərdi çəkirlər, nə də satqınlıqdan, tənhalıqdan, ümitsizlikdən qorxurlar... Nə yaxşı ki yenə Parisdədir! Onun gümüşü rəngə boyanmış küçələrində heç nəyi düşünmədən, yavaş-yavaş gəzişmək nə gözəl imiş! Belə saatları yaşamaq nə yaxşı imiş! Sanki, həyatdan möhlət almışdı, uzaq keçmişdə qalmış qüssə-kədərlə, sadəcə olaraq, hələ ölməyib yaşadığına görə keçirdiyi ülvəi səadət hisslərinin qovuşduğu üfüqlərdə asta-asta süzürdü... Bu saat elə saat idi ki, Parisə yenicə çatmışdı, ürəyinin başı hələ neştərlənməmişdi... Bir də bu qərribə həqarət hissi... Sinədolusu nəfəs almaq... Bu nəfəs, sanki, xəfif bir meh idi, haradansa lap uzaqlardan, ürəyin damar-damar

yollarından, gerçəkliyin qüssə dolu alovundan, çarmıxa çəkilmiş keçmişlərdən, gələcəyin neşərlə keşməkeşlərindən süzülürdü... Bir də ətrafa çılənmiş bu sükut... Ölümlə həyat arasındakı bir anlıq fasilə... Aydın olduğu qədər də zülmətlə dolu bir ömür... Ulu dünyanın həzin əbədiyyət nəğməsi...

Morozov «İnternasional»ın «Palma zalı»nda oturmuşdu. Qabağında bir qrafin açıq çaxır var idi.

– Boris! Salam, qoca! Deyəsən, lap vaxtında gəlib çıxmışam. «Vuvre» şərabıdır?

– Bəs necə! Bu dəfə otuz dördillikdir. Həm şirindir, həm də qatı. Nə yaxşı gəldin, Ravik! Üç ay çəkdi, eləmi?

– Hə, bu dəfə yaman çox oldu...

Morozov stolun üstündəki qədimi zəngi götürüb silkələdi. Elə bil, kənd kilsəsinin xidmətçiləri zəng çalırdı... «Katakomba»da elektrik xətti olsa da, elektrik zəngi yox idi. Buna heç ehtiyac da yoxdu, çünki mühacirlər çox təsadüfi halda ondan istifadə edirdilər.

– İndi adın nədir? – Morozov soruşdu.

– Yenə Ravikdir. Polisdə bu adı çəkməmişəm, gah Voyçək, gah Noyman, gah da Qünter oldum. Heç nə, şiltaqlıqdır, çox xoşuma gəlir, ona görə də dəyişmək istəmədim.

– Çox güman ki, burada qaldığını səndən qopara bilməyiblər, eləmi?

– Əlbəttə!

– Aydındır. Yoxsa, mütləq sürək eləyərdilər. Onda yenə burada qalarsan, otağın boşdur.

– Qarının bu işdən xəbəri olmadı?

– Yox, heç kim bilmədi. Dedim ki, Ruana getmişəm. Şeylərin mənim otağımdadır. Xidmətçi qız, əlində məcməyi, gəldi.

– Klarisse, müsyö Ravikə də qədəh gətirin.

– Ah, müsyö Ravik! – Qız dişlərini ağartdı. – Qayıtdınız? Getdiyiniz yarım ildən çoxdur, müsyö...

– Üç ay, Klarisse.

– Ola bilməz! Elə bilirdim, yarım ildir...

O, ayağını sürüyə-sürüyə getdi. Bir az keçməmiş «gata-gomba»nın piy basmış xidmətçisi, əlində qədəh gəldi... O, məcməyi götürməzdi. Burada çoxdan işlədiyi üçün özünü bir az sərbəst aparırdı. Morozov onun sir-sifətindən bildi ki, bu saat sorğu-sual başlanacaq və tez onu qabaqladı:

– Jan, de görüm, müsyö Ravik nə qədər burada olmayıb? Dəqiq deyə bilərsən?

– Bu nə sözdür, müsyö Morozov?! Əlbəttə, deyərəm! Lap gününü də bilirəm.

Düz...–O, süni şəkildə fasilə verdi, gülümsədi və dedi: – Dörd həftə yarımdır.

– Elədir!–Ravik Morozovu qabaqladı.

– Elədir! – Morozov da təsdiqlədi.

– Gördünüz?! Mən heç vaxt səhv eləməyəm, – deyə jan aralandı.

– Özüm onu pərt eləmək istəmədim, Boris.

– Mən də. Görürsənmi, zaman keçmişə çevriləndə öz mənasını itirir. Adama həm təsəlli verir, həm diksindirir, həm də biganələşdirir. Preobrajenski qvardiya polkunun poruçiki Belskini 1917-ci ildə Moskvada gözdən itirdim. Dost idik. O,

Finlandiyaya keçib şimala getdi. Mənimsə yolum Mancuriyadan Yaponiyaya düşdü. Səkkiz ildən sonra görüşəndə, mənə elə gəldi ki, onu axıncı dəfə 1919-cu ildə Harbində görmüşəm. O da dedi ki, 1921-ci ildə Helsinkidə görüşmüşük.

Hərəmiş iki il və neçə min kilometr səhv elədik. – Morozov qrafını götürüb şərab süzdü. – Görürsənmi, səni burada unutmayıblar. Ona görə də adama elə gəlir ki, vətənə qayıdıb... Düz demirəm?

Ravik şərabdan bir az içdi. Sərin və xoş idi.

– Bir dəfə lap Almanıyanın sərhədində oldum. Küçənin bir tərəfi İsveçrənin idi, o biri tərəfi isə Almanıyanın... Mən də İsveçrə tərəfdə gilas yeyirdim. İstəsəm, çiyidini Almanıyaya tüpürərdim...

– Onda özünü vətənə yaxın hiss eləyə bilmədin?

– Yox! Mən ondan heç vaxt belə uzaq olmamışdım. Morozov irişdi:

– Başa düşürəm. Bəs yollar necədir?

– Həmişəki kimi. Getdikcə də çətinləşir, vəssalam. Sərhəddə nəzarəti artırılıblar. Bir dəfə İsveçrədə, bir dəfə də Fransada tutuldum.

– Bəs niyə heç yerini-yurdunu bildirmədin?

– Məndən sonra polisın nəyi eşləyib tapdığını bilmirdim. Axı hərdən yaman quduzlaşır. Fikirləşdim ki, heç kəsin həyatını təhlükəyə salmasam yaxşıdır. Axı, bizim günahsızlığımız hələ hər şey demək deyil. Müharibənin ulu qanunudur: sakitcə yerə yat, sonra aradan çıx! Sən nəse gözləyirdin?

– Mən yox.

Ravik diqqətlə onun üzünə baxdı:

– Məktub gözləyirmişsən, – dedi, – axı məktubun özü nədir ki?! Onun heç vaxt xeyri olmur.

– Elədir.

Ravik cibindən bir qutu siqaret çıxardı.

– Qəribədir, – dedi, – adam burada olmayanda, çox şey dəyişir...

– Heç nəyi vecinə alma.

– Elə də eləyirəm.

– Uzaqda olmaq yaxşıdır. Qayıdanda görürsən ki, hər şey dəyişib. Sonra yavaş-yavaş

öyrəşirsən.

– Bəlkə də... Bəlkə də, heç elə deyil.

– Sən həddən artıq bürüncəkli danışırısan. Yaxşı ki, hər şeyi bu cür qəbul edirsən.

Şahmat oynayaq? Professor da öldü. Yeganə layiqli rəqibim idi. Levi də

Braziliyaya getdi. Restoranda xidmətçi işləyir. Həyat indi qanad taxıb uçu, heç nəyə öyrəşmək lazım deyil.

– Lazım deyil...

Morozov diqqətlə onun üzünə baxdı:

– Mən elə demirəm...

– Mən də. Bu iyli-qoxulu qəbirdən çıxmayaq? Üç ay olmamışam, ancaq yenə də mətbəx, toz-torpaq qoxusu, qorxu... İşə nə vaxt gedəcəksən?

– Bu gün getməyəcəyəm, boş günümdür.

– Yaxşı oldu! – Ravik ötəri təbəssümlə gülümsədi. – Demək, bu axşam gözəllik,

köhnə Rusiya, böyük qədəhlər axşamıdır!

156

– Mənimlə gedirsən?

– Yox, bu gün olmaz, yorulmuşam. Axırcı gecələri heç yata bilməmişəm. Yatanda da səksəkəli yatmışam. Gəl, çıxmaq, bir-iki saat fırlanaq, bir yer tapıb oturaq. Çoxdandır belə eləməmişəm...

– Yenə «Vuvre»? – Morozov təəccübləndi. Onlar «Kolize» kafesinin qabağında oturmuşdular. – Niyə? Axşam indi düşür, qoca, arəğin əsl vaxtıdır.

– Elədir. Ancaq buna baxmayaraq, «Vuvre» yaxşıdır. Mənə bəs eləyər.

– Nə olub? Bəlkə, konyak içəsən?

Ravik başını buladı. Morozov əl çəkmədi:

– Bir yerə gəlib çatanda, elə birinci axşamı dəm olmaq lazımdır, qardaş. Bu cür qəhrəmanlıq eləyib, ayıq gözlə qüssə dolu tutqun keçmişin gözlərinə baxmaq kimə lazımdır?

– Mən heç yana baxmıram, Boris, həyatdan yavaş-yavaş zövq alıram.

Ravik gördü ki, Morozov ona inanmır. İnandırmağa da çalışmadı. Lap səkinin qırağındakı stol arxasında sakitcə oturub özü üçün şərab içir, axşam gəzintisinə çıxmış camaata tamaşa edirdi. Parisdən uzaqlarda hər şey onun üçün qəti və aydın idi. İndi isə hamısı dumanlanmışdı, gah solur, gah da min rəngə çalır, şirin-şirin xumarlanırdı, elə bil, hansı dağisa yüyürə-yüyürə düşmüşdü, qulaqları güyüldəyirdi...

– Mehmanxanadan qabaq bir yerə getmişdin? – Morozov soruşdu.

– Yox.

– Veber səni soruşurdu.

– Zəng eləyərəm.

– Heç xoşuma gəlmirsən... Düzünü de, nə olub?

– Elə bir şey deyil. Cenevrədə sərhəd çox möhkəm idi. Əvvəlcə oradan keçmək istəyirdim, sonra Bazelə gəldim. Gördüm, bura da çətindir. Ancaq birtəhər adladım. Hər gecə qarın-yağışın altında qaldım, soyuq dəydi. Tez keçə bilmədim, sətəlcəm haqladı. Belforda bir həkim xəstəxanaya düzəltdi. Elə elədi ki, bilən olmadı. Sonra on gün də evində saxladı. Gərək, pulunu göndərəm.

– İndi yaxşısan?

– Bir az.

– Ona görə ara qırmırsən?

Ravik gülümsədi:

– Bu söhbətlər nəyə lazımdır, Boris? Bir az yorulmuşam, gərək, buralara təzədən öyrəşəm. Düz sözümdür... Qəribədir, adam üzübəri yolda olanda nələr fikirləşmir?! Gəlib çatanda isə əksinə olur.

Morozov əlini yellətdi, ata qayğısı ilə dedi:

– Ravik, sən atan yerində olan Borislə oturmusan! O, insan ürəyinin mahir bilicisidir. Nala-mıxa döymə, ürəyində nə varsa, soruş, canımız da qurtarsın.

– Yaxşı. Joan haradadır?

– Bilmirəm. İki-üç həftədir ki, xəbərim yoxdur. Heç görməmişəm də...

– Bəs ondan əvvəl?

– Bir-iki dəfə səni soruşdu. Sonra onu da eləmədi.

– İndi «Şəhrizad»da işləmir?

157

– Yox, təxminən, beş həftədir çıxıb. Arada iki-üç dəfə gəldi, sonra ayağı tamam kəsildi.

– Parisdə deyil?

– Deyəsən, yoxdur. Parisdə olana oxşamır, yoxsa, hərdən «Şəhrizad»a gəlirdi.

– Harada işlədiyini də bilmirsən?

– Deyəsən, filmə çəkilir. Asılıqanda işləyən qadına deyib. Belə şeyləri sən yaxşı bilərsən. Bəhanədir də...

– Bəhanə?

– Əlbəttə, bəhanədir!–Morozov acı-acı güldü.–Bəhanə olmayanda nədir? Yoxsa, başqa cür gözləyirdin, Ravik?

– Hə...

Morozov susdu.

– Gözləməklə bilmək ayrı-ayrı şeylərdir, – Ravik dilləndi.

– Yalnız miskin romantiklər üçün elədir. Bu limonadı burax, əməlli şey iç. Heç olmasa kalvados götür.

– Kalvados heç olmaz. Yaxşı, konyak içərim, qoy ürəyin yerinə gəlsin. Lap elə kalvados da içərim...

–Bu, başqa məsələ!

Pəncərələr... Damların mavi silueti .. Köhnəlmiş qırmızı divan. Çarpayı.. Ravik bilirdi ki, bunların hamısına dözməlidir. Divanın üstündə oturub siqaret çəkirdi. Morozov onun çamadanını gətirmiş, harada olacağını deyib getmişdi.

Əynindəki köhnə pencəyi çıxarıb atmışdı. Sonra isti suda yuyunmuş, çoxlu-çoxlu sabunlanmışdı. Son üç ayın çirk-pasını canından çıxarmışdı, necə deyərlər, dərisindən qaşımışdı. Təmiz alt paltar, ayrı pencək geymiş, üzünü qırxmışdı. Çox gec olmasaydı, hələ türk hamamına da gedərdi. Bütün bunlardan sonra xeyli gümrahlaşmışdı. Hələ çox şey eləyərdi, ancaq pəncərənin qabağında oturanda, qəflətən canına künc-bucaqdan qərribə bir boşluq dolmağa başladı...

Bir qədər kalvados süzdü. Şeylərinin arasındakı şüşənin dibində bir az qalıbmış. Onu, Joanla içdiyi axırncı gecəni xatırladı, ancaq bu xatirələr ləzzət vermədi. Çoxdan olmuşdu... Öz-özünə bircə onu dedi ki, köhnədən qalıb, yaxşı kalvadosdur...

Ay asta-asta evlərin damına qalxırdı. Çirkli həyət kölgəyə, gümüşü rəngli saraya dönürdü. Zərrə qədər fantaziya bu zirzibili gümüşə döndərirdi... Pəncərədən içəri gül ətri doldu. Kəskin qərənfil qoxusu idi. Əyilib pəncərədən aşağı baxdı. Alt mərtəbədəki pəncərəyə taxta güldən qoyulmuşdu. Bu güllər – əgər getməmişdisə – mühacir Vizenhofun idi. Ravik bir dəfə onun mədəsini yumuşdu. Ötən ilin milad bayramında...

Şüşə boş idi. Onu çarpayının üstünə tulladı. Şüşə uzaqdan qara ləkəyə oxşayırdı. Ayağa durdu. Gözünü zilləyib çarpayıya niyə baxırdı? Qadın lazımdırsa, get, tap, gətir! Parisdə bundan asan heç nə yoxdur...

Dar küçələrlə Etual meydanına tərəf getdi. «Yelisey çölləri» küçəsindəki qaynar həyatın dalğaları üz-gözünü qarsaladı. Geri döndü. Əvvəlcə iri, sonra asta addımlarla getdi. «Milan» mehmanxanasına gəlib çıxmışdı...

– İşlər necədir?–deyə növbətçidən soruşdu.

– Ah, müsyö, sizsiniz?! – Növbətçi ayağa durdu. – Müsyö çoxdan görünmürdü.

158

– Bəli, bir az var... Parisdə deyildim.

Növbətçi zirək baxışlarla onu süzdü:

– Madam daha burada qalmır.

– Bilirəm, çoxdan köçüb.

Növbətçi arif adam idi, deməsələr də, ondan nə istədiklərini bilirdi:

– Dörd həftədir, – dedi. – Dörd həftə bundan əvvəl köçdü. Ravik siqaret çıxardı.

– Madam Parisdə deyil?

– Kannadadır.

– Ah, Kann! – Növbətçi əlini üzünə çəkdi. – Desəm ki, on səkkiz il əvvəl Nitsadakı «Rul» mehmanxanasında növbətçi işləmişəm, inanmayacaqsınız... Elə deyil?

– Niyə? İnanıram.

– Ayrı zamanə idi. Nə qədər çaypulu olardı?! Mühəribədən sonrakı ən gözəl günlər idi. Ancaq indi...

Ravik də arif idi, açıq deməsə də, onun nəyə işarə vurduğunu bilirdi. Bir dəne beşfranklıq çıxarıb stolun üstünə qoydu.

– Çox sağ olun, müsyö! Kefiniz kök, damağınız da çağ olsun... Siz lap cavan görünürsünüz, müsyö!

– Özümü cavan kimi də hiss eləyirəm. Gecəniz xeyrə qalsın.

Küçədə dayanmışdı. Mehmanxanaya niyə gəldi? İndi bircə o qalmışdı ki, «Şəhrizad»a gedib, keflənənə kimi vursun!

Ulduz dolu göylərə baxdı. Gərək, sevinəydi ki, iş belə gətirdi. Uzun-uzadı, mənasız sorğu-sualdan canı qurtarmışdı. Belə olacağını özü də bilirdi, Joan da. Ən azı, sonu belə olmalıydı... Joan yeganə düzgün yolu seçmişdi. Sorğusuz-sualsız... Sorğu-sual ikinci dərəcəli şeylərdir. Duyum olan yerdə nə sorğu-sual? Əsas işdir, əməldir...

Allaha şükür ki, hər şey çək-çevirsiz qurtardı. Allaha şükür ki, Joanın belə şeylərdən xəbəri yox idi. Onunku iş görmək idi. Gördü, qurtardı. Nə inciklik oldu, nə də küsüşmə... Onun özü də dayanmadı.. Elə isə burada niyə durmuşdu? Yəqin, havadan idi. Paris axşamının, may havasının toruna düşmüşdü, tərənə bilmirdi.

Bir də gecənin toru. Adam gecələr nədənsə başqa cür olur...

Qayıdıb mehmanxanaya girdi:

– Zəng vurmaq olar?

– Əlbəttə, müsyö! Ancaq telefon köşkü yoxdur, olanımız bu aparatdır.

– Eybi yoxdur.

Ravik saatına baxdı. Çox güman ki, Veber xəstəxanada olardı. İndi axşam yoxlamasının vaxtı idi.

– Doktor Veberi olar? – deyə o, tibb bacısından soruşdu. Deyəsən, qız təzələrdən idi, səsini tanımadı.

– Xeyr.

– Orada yoxdur?

– Buradadır, ancaq işi var.

– Gedin, ona deyin ki, Ravik telefona çağırır. Tez olun, təcilidir, gözləyirəm.

– Yaxşı!...–Qız tərəddüd elədi.–Deməyinə deyərəm, ancaq gəlməyəcək...

– Baxarıq. Siz gedin deyin ki, Ravik çağırır.

Veber o dəqiqə gəldi.

– Ravik! Haradan zəng vurursunuz?

159

– Parisdən. Bu gün gəlmişəm. Təşrih eləyirsiniz?

– Bəli, iyirmi dəqiqədən sonra başlayıram. Kor bağırsaqdır, qəfil tutub. Sonra görüşək?

– Özüm gələm.

– Lap yaxşı! Bəs nə vaxt?

– Elə indi.

– Yaxşı, gözləyirəm.

Veber:

– Yaxşı arağım var, – dedi. – Bu da qəzetlər, tibb jurnalları... Dincəlin...

– Əvvəlcə bir qədəh araq verin, sonra da xalat, əlcək...

Veber diqqətlə onun üzünə baxdı:

– Adicə kor bağırsaqdır, sizə yaraşan iş deyil. Tibb bacıları kömək eləyər, birçə dəqiqəyə qurtararam. Siz yorulmuş olarsınız...

– Veber, əgər mənə yaxşılıq etmək istəyirsinizsə, qoyun təşrihi eləyim.

Yorulmamışam, özümü də yaxşı hiss eləyirəm.

Veber güldü:

– İşə başlamağa yaman tələsirsiniz. Yaxşı, necə istəyirsiniz... Başa düşürəm.

Ravik əllərini yudu, tibb bacısı xalatı ona geydirib, əlcəkləri taxdı. Bu da cərrahiyyə otağı... Efir qoxulu havanı acgözlüklə ciyərlərinə çəkdi. Ejeni xəstənin başı üzərində dayanıb bihuşdarı verirdi. Çox qəşəng olan bir tibb bacısı da alətləri qaydaya salırdı.

– Axşamınız xeyir, Ejeni!– Ravik salam vardı. Az qaldı dərman Ejeninin əlindən düşsüm.

– Axşamınız xeyir, doktor Ravik, – dedi.

Veber irişdi. Birinci dəfə idi ki, Ejeni ona doktor deyirdi. Ravik xəstəyə tərəf əyildi. Dümağ cərrahiyyə işığı yaman gur idi, ətrafda nə vardısı, hamısını, hətta beynindəki kənar fikirləri də udmuşdu. Bu işıqdan işgüzarlıq, soyuqluq, ayıqlıq yağırıdı... Qəşəng tibb bacısının uzatdığı skalpeli aldı. Nazik əlcəkdən poladın buz kimi soyuqluğunu duydu! Tərəddüdlərlə dolu naməlum bir dünyadan aydın, dəqiq bir aləmə qayıtmaq nə gözəl imiş! Skalpeli ətə çəkdi. Nazik qan şırımı çözüldü... Birdən-birə hər şey adıləşdi. Qayıdandan sonra ilk dəfə əsl özü oldu. Gur işığın səsiz-səmirsiz xışıltısı... «Bu da ev!–ürəyindən keçirdi.–Axır ki, evdəyəm...»

XIX

Morozov onu görən kimi:

– Buradadır,–dedi.

– Kim?

Morozov frakının qırıışğını sığalladı:

– Zarafatı burax, guya, bilmirsən kimi deyirəm? Sən gəl atan yerində olan Boris küçənin ortasında özündən çıxarma! Elə bilirsen, ikicə həftənin içində üç dəfə «Şəhrizad»a niyə gəldiyini başa düşmürəm? Bir dəfə mavi gözlü, qara saçlı bir nazəninlə, iki dəfə də tək gəlmisən. İnsan çox zəif məxluqdur, yoxsa o bu qədər

gözəl olardı?!

160

– Cəhənnəm ol, çərənçinin biri çərənçi! Mənə indi möhkəm dayanmaq lazımdır, sən isə adamı alçaldırsan.

– Deməsəm, yaxşı olardı?

– Əlbəttə.

Morozov geri çəkilib, iki amerikalını içəri buraxdı.

– Onda qayıt, get, – dedi, – başqa vaxt gələrsən.

– Təkdir?

– Sən özün yaxşı bilirsən ki, yanında kişi olmasa, heç əlahəzrət knyaginyanı da içəri buraxmırıq. Bu sualın Ziqmund Freydin xoşuna gəlirdi.

– Sən nə bilirsən, Ziqmund Freyd kimdir?! Sərxoşsan... Şefin kapitan Çeçenidzeyə şikayət edəcəyəm...

– Kapitan Çeçenidze o vaxtlar mən podpolkovnik olduğum polkda poruçik idi, oğul bala! O, bunu yadımdan çıxarmır. İstəyirsən, get, şikayət elə...

– Yaxşı, qoy keçim.

– Ravik!–Morozov ağır əllərini onun çiyninə qoydu.– Eşşək olma! Get o mavi gözlü nazəninə zəng elə, onunla buyur. Dünyagörmüş qoçanın ağıllı məsləhətinə qulaq as. Üzdən elə qiymətli sözə oxşamır, ancaq tutarlıdır.

–Yox, Boris, – Ravik onun üzünə baxdı. – Elə kələklər burada keçmir. Heç özüm də istəmirəm.

– Onda evə get.

– İyli-qoxulu «Palma zalı»na? Yoxsa, yatdığım tövləyə?

Morozov, Raviki buraxıb, taksi axtaran qadınla kişiyyə köməyə getdi. Ravik onu gözlədi.

– Sən, mən düşündüyümdən də ağıllı imişsən, yoxsa indi keçib oturmuşdun...– Morozov qızılı haşiyəli furajkasını peysərinə itələdi və yenə nəse demək istəyəndə, əynində ağ smokinq olan sərxoş bir cavan oğlan qapıda göründü:

– Cənab polkovnik, bir yarış maşını!

Morozov növbəti taksinin sürücüsünə əl elədi, səndləyən oğlanı maşına oturtdu.

– Niyə gülmədiniz?! – Oğlan təəccübləndi. – «Polkovnik»i yaman dedim... Elə deyil?

– Yaxşı dediniz. Ancaq «yarış maşını» ondan da yaxşı çıxdı.

Morozov geri qayıtdı:

– Fikrimi dəyişdim, – dedi, – keç otur, tüpür getsin. Mən də olsam, gedərdim. Bu, nə vaxtsa olmalıdır, tez olsa, yaxşıdır. Qurtar getsin! Ya elə, ya da belə... Bəzən uşaq kimi hərəkət etmiriksə, demək, qocalmışıq.

– Mən də fikrimi dəyişdim, başqa yerə gedəcəyəm.

Morozov sevinclə ona baxdı:

– Yaxşı, – dedi, – onda yarım saatdan sonra görüşərik

– Bəlkə də, yox.

– Bir saat olsun.

İki saat sonra Ravik «Kloş djOr» meyxanasında oturmuşdu. Adam lap az idi.

Aşağıdakı barda fahişələr tara düzülmüş tutuquşları kimi cərgə ilə oturub laqqırtı vururdular. Əllərində kokain tutmuş iki alverçi turist gözləyirdi. Yuxarıdakı zalda

soğan şorbası yeyirdilər. Raviklə üzbəüz divanda iki lesbos qadın oturub «Şerri Brendi» içir, nəşə pıçıldaşdı. Biri kişi kostyumu geyib, qalstuk bağlamış, gözüne
161

monokl vurmuşdu. O birininsə özü kök, saç qıpqırmızı idi və dar, çox yeri açıq, işıldayan paltar geymişdi.

«Axmaqlığa bax! – Ravik ürəyindən keçirdi. – «Şəhrizad»a niyə girmədim? Nədən qorxuram? Kimdən qaçıram? Bilirəm, ona qarşı olan hisslərim daha da güclənib. Bu üç ayın ayrılığı onları boğa bilməyib, əksinə, daha da möhkəmləndirib. Artistlik eləməyim havayıdır. Qaranlıq döngələrdən sinə-sinə keçəndə, onun-bunun evində gizlənəndə, ulduzsuz qərib gecələrdən qəlbimə damcı-damcı tənhalıq süzüləndə, onlar mənim yeganə həmdəməyim olub. Ayrılıq onları elə coşdurub ki, Joan özü onu belə coşdura bilməzdi. Ancaq indi...»

Boğuş bir qışqırtı onu xəyal dünyasından qopardı. Baş öz aləminə qarışanda, içəri bir neçə qadın girmişdi. Onlardan biri ağdərili zənciyə oxşayırdı, güclə ayaq üstə dayanırdı, başındakı gül taxılmış şlyapanı boynunun ardına itələmişdi və əlindəki mətbəx bıçağını tullayıb, yavaş-yavaş pilləkənlə aşağı düşürdü. Heç kəs onun qabağına durmadı. Pilləkənlə bir xidmətçi qalxırdı. Qadınlardan biri yuxarıda dayanmışdı və onun yolunu kəsdi:

– Heç nə yoxdur, – dedi, – heç nə yoxdur.

Xidmətçi çiyinlərini çəkib geri döndü. Ravik gördü ki, küncdəki qırmızıbaş qadın ayağa durdu. Həmin anda bayaq xidmətçinin yolunu kəsən qadın tələsik bara düşdü. Qırmızıbaş əlini ətli əndamına sıxıb dayanmışdı. Ehtiyatla iki barmağını qaldırıb, ora baxdı. Paltar deşilmişdi və yara aydınca bilinirdi. Dərisi görünmürdü. Görünən yalnız par-par parıldayan yaşıl paltarının altındakı yara idi. Qırmızıbaş diqqətlə ona baxır, sanki, gözlərinə inanmırdı.

Ravik, qeyri-ixtiyari, yerində qurcuxdu, ancaq durmadı. Bir dəfə cəzasını çəkmişdi, bəsi idi. Kişi paltarı geymiş qadın qırmızıbaşı çəkib divana oturdu. Həmin anda ikinci qadın, əlində bir qədər araq, bardan qayıdırdı. Kişi paltarı geymiş qadın dizlərini divana dayayıb bir əli ilə qırmızıbaşın ağzını tutaraq, o biri ilə onun əlini yaranın ağzından çəkdi. İkinci qadın arığı yaraya tökdü. «Bu da dezinfeksiyanın primitiv növüdür», – Ravik ürəyindən keçirdi. Qırmızıbaş zarıdı, dartındı, ancaq o biri möhkəm tutmuşdu. Qadınlardan ikisi də stolun qabağını elə kəsmişdi ki, heç kim heç nə görmürdü. Hər şey birdən, özü də lap tez oldu, heç kim də heç nə hiss eləmədi. Həmin dəqiqə bir dəstə lesbos qadın və homoseksualist içəri doluşdu, sanki, iy bilmişdilər. Onlar küncdəki stolu dövrəyə aldılar, ikisi qırmızıbaşı qaldıraraq qoluna girdi, qalanları onları dövrələdi, deyə-gülə meyxanadan çıxdılar, elə bil, heç nə olmamışdı. İçəridəkilərdən çoxu heç nə hiss eləmədi...

– Gözəl səhnə idi, eləmi? – kimsə arxadan dilləndi. Xidmətçi idi. Ravik başını yırğaladı:

– Nə olmuşdu? – deyərək soruşdu.

– Qısqançlıq! Bu pozğunlar lap qızıışır! Özü də bir dəstədir...

– Bəs o birilər nə tez gəldilər? Əsl telepatiya idi.

– Onlar iy bilir, müsyö!

– Yəqin hansısa gedib zəng vurub. Ancaq yenə də... Heç bir dəqiqə çəkmədi.

– Onlar iyi bilirlər. Özü də Əzrayilla şeytan kimi bir yerdə gəzirlər, biri o birini satmaz. Bunlarınkı bircə odur ki, polis qarışmasın, özləri öz aralarında düzəlişirlər.
– Xidmətçi onun qədəhini götürdü.

162

– Yenə gətirim? Nə içirdiniz?

– Kalvados.

– Oldu, bir qədəh də kalvados.

Xidmətçi aralandı. Ravik başını qaldıranda gördü ki, Joan bir-iki stol o tərəfdə oturub. Xidmətçi ilə söhbət eləyəndə gəlmişdi. Yanında iki kişi vardı. Ravik ona baxan anda Joan da gözlərini qaldırdı və nəzərləri toqquşdu. Onun gündən qaralmış sifəti sapsarı oldu. Bircə saniyəliyə baxışlarını Ravikdən çəkmədən oturub qaldı, sonra sərt bir hərəkətlə stolu itələyib qalxdı, ona tərəf gəldi. Gələ-gələ də üzünün rəngi dəyişdi, bayaqkı ifadə əriyib yox oldu; üzü avazıdı, təkcə büllur təki aydın gözlər əvvəlki kimi ona zillənmişdi. Ravikə elə gəldi ki, bu gözlər heç vaxt belə işıldamayıb. Onlardan kin-küdurət yağırdı.

– Demək, qayıtmısan... – deyə pıçıldadı, sanki, nəfəsi çatmırdı.

Ravikə lap yaxın dayanmışdı. Bircə anlığa ona tərəf meyilləndi, sanki, qucaqlamaq istəyirdi. Ancaq qucaqlamadı, heç əl də uzatmadı.

– Demək, qayıtmısan...–təkrar elədi.

Ravik dinmədi.

– Nə vaxt qayıtmısan?–Yenə bayaqkı kimi pıçıltı ilə soruşdu.

– İki həftədir...

– İki həftə! Mənim sənə xəbərim yoxdur! Bəs yadına düşmədi ki...

– Sənin yerini bilən olmadı. Nə mehmanxanada, nə də «Şəhrizad»da.

– «Şəhrizad»da olmuşam axı! – O nədənsə dayandı.– Niyə məktub yazmırdın?

– Yaza bilmədim.

– Yalan deyirsən.

– Yaxşı, istəmirdim... Qayıdaçağımı bilmirdim.

– Yenə yalan danışırısan... Bu, bəhanə deyil.

– Yox, qayıda da bilərdim, qayıtmaya da... Başa düşmək istəmirsən.

– Yox, mən bircə onu başa düşürəm ki, qayıtdığın iki həftədir, ancaq mən yadına düşməmişəm.

– Joan, – Ravik çox sakit danışdı. – Sənin çiyinlərini gün Parisdə yandırmayıb... Xidmətçi qorxa-qorxa onlara sarı gəldi, gah Joana, gah da Ravikə baxdı. Bayaqkı səhnədən sümüyü səksənmişdi. Guya, təsadüfən stolun üstündəki artıq boşqabla çəngəl-bıçağı götürdü... Bu, Ravikin nəzərindən yayınmadı:

– Hər şey qaydasındadır, – dedi.

– Qaydasında olan nədir? – Joan soruşdu.

– Heç nə... Bayaq burada bir hadisə oldu...

Joan diqqətlə onun üzünə baxdı:

– Sən qadın gözləyirsən?

– Aman allah! Yox! Bayaq burada dalaşdılar, biri yaralandı. Bu dəfə qarışmadım...

– Qarışmadın?! – Joan yenidən başa düşdü, rəngi dəyişdi. – Burada nə işin var?!

Yenə tutacaqlar. İndi hər şeyi bilirəm, ikinci dəfə tutulanda altı ay verirlər. Aradan çıx! Sənin Parisdə olduğunu bilmirdim. Elə bilirdim, qayıtmayacaqsan...

Ravik dinmədi.

– Elə bilirdim, qayıtmayacaqsan...– O, yenə təkrar elədi. Ravik ona baxdı:

– Joan...

163

– Yox! Bunlar həqiqət deyil! Heç biri həqiqət deyil! Heç biri!

– Joan! – Ravik bu sözləri ehtiyatla dedi: – Öz stoluna qayıt!

Joanın gözləri doldu.

– Öz stoluna qayıt, Joan!

– Günahkar sənsən! – O hıçqırdı. – Sən! Sən özün!

O, sərt bir hərəkətlə dönüb getdi. Ravik stolu bir az yana çəkib oturdu. Kalvadosla dolu qədah gözüne sataşdı, götürüb içmək istədi, ancaq nədənsə içmədi, Joanla danışanda sakit idi. İndisə həyəcanlanmışdı. «Qəribədir...» – ürəyindən keçirdi. Sinəsindəki dərialtı əzələlər titrəyirdi. Niyə məhz onlar titrəyirdi? Qədahi götürüb, diqqətlə əlinə baxdı. Titrəmirdi... Joan tərəfə baxmadan içdi.

Yanından keçən xidmətçiyə:

– Bir qutu «Kaporol» gətirin, – dedi.

Siqaret yandırıb, kalvadosun qalanını içdi. Hiss elədi ki, Joan ona baxır. «Nə istəyir? – Ürəyindən keçirdi. – İstəyir, onun gözləri qabağında qüssədən içib sərxoş olum?!» İşarə ilə xidmətçini çağırıb, pulunu verdi. O qalxan anda Joan yanındakılardan biri ilə söhbətə başladı. Onların yanından keçəndə, başını da qaldırmadı. Gərgin bir təbəssümlə gülümsəyəndə üz-gözündən amansızlıq, soyuqluq yağdı, heç bilinmirdi, nə istəyir...

Ravik küçələri xeyli dolaşandan sonra gördü ki, yenə gəlib «Şəhrizad»a çıxıb. Onu görəndə Morozovun üzünə təbəssüm qondu:

– Yaxşı dayandın, əsgər qardaş! Elə bilirdim, biryolluq getdin. Adamın peyğəmbərliyi üzə çıxanda kefi açılır!

– Sevinməyə tələsmə.

– Sən də tələsmə, gecikmisən.

– Bilirəm... Görüşmüşük...

– Nə?

– «Kloş djOr» restoranında rastlaşdıq.

– İşə bax!–Morozov lap çaşbaş qalmışdı. – Ana təbiətin də belə işlərindən keçməyəsən.

– İşdən nə vaxt çıxırsan, Boris?

– İndicə qurtarıram, adam qalmayıb. Gedim geyimimi dəyişim. Ona kimi içəri keç, böyüklərin hesabına bir az araq iç.

– Yox, gözləyirəm.

Morozov ona baxdı:

– Özünü necə hiss eləyirsən?

–Çox pis.

– Elə bilirdin, başqa cür olacaq?

– Hə. Adam həmişə nəsə başqa cür gözləyir... Get, geyimini dəyiş.

Ravik divara söykəndi. Lap yanında gülsatan yaşlı qadın gülləri yığışdırırdı. Ona təklif eləmədi. Ürəyindən keçən özünə də gülünc gəlirdi, ancaq təklif eləsəydi, alardı. Bu isə o demək idi ki, qadın onun gül alacağına inanmırdı. Cərgə ilə

düzülmüş evlərə baxdı. Pəncərələrin bəzilərindən hələ də işıq gəlirdi. Taksilər yavaş-yavaş o tərəf-bu tərəfə keçirdi. Özgə nə gözləyirdi? Belə olacağını əvvəlcədən bilmirdimi? Gözləmədiyi bircə o idi ki, Joan birinci başlayacaq. Niyə də başlamamalı idi? Birinci vuran qazanar, deyiblər...

164

Xidmətçilər bir-bir çıxmağa başladı. Bütün gecəni qafqazlı olmuş, qırmızı rəngli çərkəzi çuxa, uzunboğaz çəkmə geymişdilər. İndi isə adicə yorğun adamlar idilər və Ravikə qəribə görünən gündəlik geyimdə yavaş-yavaş evlərinə dağılışırdılar. Lap axırda Morozov çıxdı.

– Hara gedirik?–deyə soruşdu.

– Bu gün hər yerdə olmuşam.

– Onda gəl mehmanxanaya gedək, şahmat oynayaq.

– Nə?

– Şahmat oynayaq. Taxta fiqurlar adamın həm fikrini dağıdır, həm də diqqətini toplayır.

– Yaxşı,–Ravik razılaşdı,–niyə də oynamayaq?!

Ravik oyandı və o dəqiqə də hiss elədi ki, Joan otaqdadır. Qaranlıq idi, görə bilmirdi, ancaq hiss eləyirdi ki, gəlib. Otaq da, pəncərə də, hava da, hətta özü də başqalaşmışdı...

– Oyun çıxarma,–dedi,–ışığı yandır, yaxın gəl!

Joan yerindən tərpənmədi, elə bil, heç nəfəs də almırdı.

– Gizlənqaç oynama, Joan!

– Yaxşı... – O, astadan dilləndi.

– Onda yaxın gəl!

– Bilirdin ki, gələcəyəm?

– Yox, qapı həmişə açıq olur.

Joan bir anlığa susdu, sonra:

– Elə bilirdim, hələ qayıtmamısan,–dedi.–İstəyirdim... Elə bilirdim... Dedim, indi haradasa oturub içirsən...

– Mən də elə bilirdim. Ancaq gəlib şahmat oynadım.

– Nə?

– Şahmat oynadım. Morozovla... Aşağıda, susuz akvariuma oxşayan zalda...

– Şahmata bax!–O, bir az irəli gəldi.–Şahmat! Bu ki... Şahmatı elə adam oynayır ki...

– Mən də elə bilirdim, ancaq oynadım. Hətta yaxşı oynadım, bir partiya da uddum.

– Sən dünyanın ən soyuq, ən daşqəlbli adamısan!

– Artistlik eləmə, Joan! Mənim özümün də artistlikdən xoşum gəlir, ancaq bu gün lazım deyil.

– Artistlik eləmirəm. Mən bədbəxtlərin bədbəxtiyəm.

– Yaxın gəl! Bunları da bir tərəfə qoyaq... Adam bir az bədbəxt olanda artistlik eləməyi yaxşıdır. Mən bir kişi tanıyırdım, arvadı öləndən dəqiqədən torpağa qoyulana kimi öz otağına çəkilib, şahmat məsələsi həll elədi. Hamı ona daşürəkli deyirdi, ancaq bircə mən bilirdim ki, arvadını dünyada hər şeydən çox istəyirdi. Sadəcə olaraq, nə edəcəyini bilmir, gecə-gündüz şahmat məsələsi həll eləyirdi ki, onu yadından çıxara bilsin...

Joan indi düz otağın ortasında dayanmışdı:

– Sən də ona görə oynayırdın?

– Yox! Dedim ki, başqası idi. Sən gələndə yatırdım.

– Hə, yatmışdın! Yata da bilirsən...

165

Ravik yerin içində dirsəkləndi:

– Arvadını itirən başqa bir kişi də tanıyırdım. Üzüqoylu yıxılıb, iki gün, iki gecə yatdı. Arvadın anası yaman özündən çıxmışdı. Başa düşmürdü ki, adam bədbəxtlərin bədbəxti olanda da həmin bədbəxtliyə yaraşmayan işlər görə bilər. Görürsənmi, bədbəxtliyin ölçüsü nə olub?! Gəlib görsəydin, ağlım başımda deyil, sərxoşam, onda hər şey təbii olardı. Ancaq şahmat oynamağım, sonra da yatmağım o demək deyil ki, daşürəkliyəm. İndi aydın oldu?

Nəsə yerə dəyib çilik-çilik oldu. Joan gülqabını götürüb döşəməyə çırpmışdı.

–Eybi yoxdur, onsuz da ondan zəhləm gedirdi. Ehtiyatlı ol, qırıqları ayağına batar...

Joan ayağı ilə şüşə qırıqlarını yana itələdi:

– Ravik, – dedi, – niyə belə eləyirsən?

– Doğrudan, niyə eləyirəm? Özüm özümə ürək-dirək verirəm... Elə deyil, Joan?

Üzünü tez Ravikə tərəf çevirdi:

– Oxşayır.. Ancaq səndən baş açmaq çətin məsələdir.

O, döşəməyə səpələnmiş şüşə qırıqlarının arasından ehtiyatla keçib, çarpayının ayaq tərəfində oturdu. Hava işıqlanmışdı və Ravik onun sifətini aydınca seçirdi. İşə bax, orada yorğunluqdan əsər-əlamət yox idi! Əksinə, cavan görünürdü, təravətli idi. Əynində təzə plaş vardı və «kloş d'Or»a geydiyi paltarı da dəyişmişdi.

– Elə bilirdim, heç vaxt qayıtmayacaqsan, Ravik!

– Hə, çox çəkdi, tez qayıda bilmədim.

– Niyə məktub yazmadın?

– Xeyri olardı?

Joan baxışlarını başqa səmtə döndərdi:

– Yazsan, yaxşı olardı...

– Qayıtmasam, daha yaxşı olardı. Ancaq neyləyim, başqa ölkədə, başqa şəhərdə qərar tuta bilmirəm. İsveçrə çox balacadır, qalan ölkələr də faşistlərlə doludur.

– Bura da... polislə...

– Polis elədir ki, həmişəki kimi, tuta da bilər, tutmaya da... Bu da bir təsadüf idi, haqqında fikirləşməyə dəyməz.

Ravik siqaret qutusunu götürdü. Yaxındakı stolun üstündə idi. Bir az iri, rahat stol idi, üstünə kitab, siqaret, başqa şeylər qoyurdu. Adətən, çarpayıların yanına qoyulan dolabçalardan, ayaqları diyircəkli, üstü süni mərmərdən düzəldilmiş alçaq stollardan zəhləsi gedirdi.

– Mənə də siqaret ver, – Joan dilləndi.

– İçmək istəyirsən? – Ravik soruşdu.

– Hə. Ancaq sən durma, özüm gətirərəm.

Şüşəni gətirib qədəhləri doldurdu. Birini Ravikə verdi, birini də özü içdi. İçəndə, plaş sürüşüb çiyinlərindən düşdü. Ravik getdikcə işıqlaşmağa başlayan alaqranlıqda onun əynindəki donu gördü. Antibə gedəndə aldığı idi. Niyə bunu

geymişdi? Ona aldığı yeganə paltar idi. O haqda heç düşünməmişdi. Heç düşünmək də istəmirdi...

– Səni görəndə... Ravik... birdən... quruyub qaldım.. qurudum. Çıxıb gedəndə... elə bildim, səni heç vaxt... görməyəcəyəm. Yox... o dəqiqə yox... Əvvəlcə gözlədim ki, bəlkə, qayıdasan. Elə bilirdim, mütləq qayıdaçaqsan... Niyə qayıtmadın?

166

– Nəyə görə qayıtmalıydım?

– Qayıtsan, sənənlə gələrdim.

Ravik bilirdi ki, yalan deyir, ancaq üstünü vurmadı. Birdən-birə hər şeyi unutmaq istədi. Ağlına gətirməzdi ki, onun gəlişi ilə belə yumşalacaq. Nəyə gəldiyini, nə istədiyini bilmirdi, ancaq bu gəliş onu, qərribə də olsa, sakitləşdirdi, yumşaltmışdı. «Bu, nədir? – ürəyindən keçirdi. – Yenə başladı? Yenəmi öz dünyasından qopurdu? Yenəmi qanı kükrədi, xəyalı çoxdu, o tilsimli qaranlıq aləmə düşdü?!

– Elə bildim, məni həmişəlik atırsan, – Joan dilləndi. – Doğrudan da, atmaq istəyirdin. Düzünü de!

Ravik dinmədi. Joan diqqətlə onun üzünə baxdı:

– Özüm bilirdim, – deyə inamla təkrar etdi.

– Kalvadosdan bir qədəh də ver.

– Kalvados idi?

– Hə. Hiss eləmədin?

– Yox! – Joan qədəhləri dolduranda, bir əli ilə şüşəni tutdu, o biri əlini isə Ravikin sinəsinə qoydu. Ravik sinəsində ağırlıq duydu. Joan öz qədəhini götürüb içdi.

– Hə, kalvados imiş! – Yenə Ravikin üzünə baxdı:–Yaxşı ki, gəldim. Belə olacağını bilirdim. Yaxşı ki, gəldim...

Hava işıqlaşmışdı. Açılan pəncərələrin asta tiqqıltısı eşidilirdi. Səhərin xəfif mehi içəri süzülürdü.

– Gəlməkdə yaxşı elədim? – Joan soruşdu.

– Bilmirəm, Joan.

Joan ona tərəf əyildi:

– Bilirsən... Bilməlisən!

O qədər əyilmişdi ki, saçları Ravikin çiyinlərinə dağılmışdı. Bu saçlara baxırdı. Tanış mənzərə idi. Həm doğma idi, həm də yad... Gah dəyişir, gah da eyni olurdu... Gördü ki, üzünün dərisi qabıq qoyub. Gördü ki, üst dodağının qırmızı boyası xalxal

olub. Gördü ki, sir-sifətini diqqətlə boyamayıb... Bütün bunları onun sifətindən görürdü. Joanın üzü az qalırdı onun üzünə toxunsun, bütün dünyanın qabağını kəsmişdi. Ravik ondan başqa heç nə görmürdü. Təkcə onu görürdü və bilirdi ki, onu belə sirli-soraqlı eləyən özünün vurğun könlüdür. Bilirdi ki, bundan da qəşəng, bundan da ağıllı, bundan da saf üzlər var. Ancaq onu da bilirdi ki, başqa üz yox, məhz bu üz onun qəlbinə hakim kəsilib. Bu hakimliyi də ona özü vermişdi!

– Hə, – dedi, – yaxşı ki, gəldin. O da yaxşı idi, bu da yaxşıdır...

– Düzə bilməzdim, Ravik!

– Nə?

– Məni atmağına düzə bilməzdim. Tamam atmağına...

– İndicə özün dedin ki, qayıdacağıma inanmırdın.

– Bu, başqa şeydir. Ayrı ölkədə qalsaydın, belə olmazdı Onda ayrı düşmüş olardıq. Nə vaxtsa sənın yanına gedə bilərdim. Ya da heç olmasa, bu ümidlə yaşayardım... Ancaq burada, bir şəhərdə... Başa düşürsən?

– Düşürəm.

Joan dikəlib, saçlarını geri atdı:

– Məni yalnız qoymağa ixtiyarın yoxdur! Sən mənə cavabdehsən!

– Yalnız qalmısan?

167

– Sən mənə cavabdehsən, – deyə Joan gülümsədi.

Ravik bircə anlığa bu sözlərə, bu təbəssümə görə ona nifrət elədi.

– Boş-boş danışma, Joan!

– Yox, cavabdehsən! Elə o vaxtdan... Sən olmasaydın...

– Yaxşı, yaxşı, Çexoslovakiyanın işğal olunmasına da cavabdeh mənəm. Daha bəsdır, qurtar! Hava işıqlaşır, indicə gedəcəksən.

– Nə? – Joan diqqətlə onun üzünə baxdı. – Qalmağımı istəmirsən?

– Yox!

– Belə de...–pıçıltı ilə deyən Joan birdən əsəbiləşdi: – Demək, belə oldu! Məni daha sevmirsən...

– İlahi, bircə bu çatmırdı! Bu üç ayda hansı axmaq sənın ağlını oğurlayıb?

– Axmaq deyildi! Bəs neyləyəydim? Bütün günü mehmanxada oturub divarlara baxa-baxa dəli olaydım?

Ravik bir az dikəldi:

– Etiraf lazım deyil. Məqsədim nəyisə etiraf elətdirmək deyildi. İstəyirdim, söhbətin səviyyəsini bir az qaldırım...

Joan gözlərini döyə-döyə ona baxırdı. Dodaqları büzülmüş, gözləri qıyılmışdı:

– Niyə həmişə mənə açıqlanırsan? Başqaları heç belə eləmir, təkcə sən hər şeyi o dəqiqə problemə çevirirsən.

– Elədir, – deyə Ravik kalvadosdan bir qurtum alıb, təzədən uzandı.

– Doğru sözündür! Adam, bilmir sənınlə necə dolansın. Onu məcbur eləyib, istəmədiyi şeyləri danışdırırsan, sonra da açıqlanırsan...

Ravik dərindən nəfəs aldı. Bir az bundan qabaq nə fikirləşmişdi? Zülmət kimi qaranlıq məhəbbət aləmi, aşib-daşan xəyal dünyası – hansı tərəfə istəsən, çəkərsən! Bunu insanlar özü eləyir. Həmişə də özləri eləyib! Onlar bütün arzu və xəyəlları çilik-çilik eləməkdə mahirdirlər. Əllərindən özgə nə gəlir? Doğrudan da, dünyanın ən gözəl məxluqu, həm də ən bəxtiqarası neyləyə bilər? Haradasa yerin altında böyük bir maqnit gizlənib, üstündə isə rəngarəng fiqurlar gəzişir və elə bilirlər ki, hərəsinin öz arzusu, öz taleyi var... Belə olan halda neyləyə bilərsən?! O da həmin insanlardan biri deyildimi?! Özü də ən inamsızı və hər şeyin belə olacağını biləbilə miskin bir ehtiyatın, ucuz bir kinayənin quyruğundan yapışib durmuşdu...

Joan çarpayının ayaq tərəfində büzüşüb oturmuşdu. Gah nəyəsə acığı tutmuş evdar qadına, gah da başqa planetdən uçub gəlmiş, hələ də buralara uyuşmayan bəniinsana

bənzəyirdi. Dan yeri sökülmüşdü və günəşin qızılı şəfəqləri onun üstünə düşürdü. Yenicə açılmış səhərin təmiz havası iyli-qoxulu həyətlərdən keçib, hisliqurumlu

damlardan aşaraq pəncərədən içəri dolur, özü ilə meşə, həyat ətri gətirirdi...

– Joan! – Ravik sükutu pozdu. – Niyə gəldin, Joan?!

– Niyə soruşursan?

– Hə, doğrudan, niyə soruşuram?

– Niyə sən həmişə nəse soruşursan? Gəlmişəm, bu, bəs deyilmi?

– Düz deyirsən, Joan, bəsdır.

Joan başını qaldırdı:

168

– Axır ki, mən deyənə gəldin! Ancaq qabaqca, gərək, adamın bütün sevincini əlindən alasan!

Sevinc! Buna sevinc deyir! Qara yellərin adamı qabağına qatıb çöllərə salmasına, bu yellərin caynağından qurtarmaq arzusuna sevinc demək olarmı? Sevinc bayaq bircə anlığa bayırda oldu: günəş yer üzünü nura bələməmişdən qabaq onca dəqiqəlik sükut çökdü, səhər şəhi düşdü... Qoy cəhənnəm olsun, bunlar kimə lazım idi? Joan haqlı deyildimi? O da bu səhər şəbnəmi, qaranquşlar, külək, damarlarda axan qan kimi haqlı deyildimi? Niyə onu sorğu-suala tutmuşdu? Öyrənmək istədiyi nə idi? İndi yanında idi, pərvanə kimi uçub onun otağına qonmuş, gəlib çiçək kimi onun otağında açılmışdı, tovuz quşu kimi cəlvələndirdi. O isə yanı üstə yığılıb onun qanadlarındakı xalları, yarıqları sayırdı, gözlərini döyə-döyə rəngdən-rəngə düşən sifətinə baxırdı. «Özü gəldi... Və elə özü gəldiyi üçün də mən mənasız yerə özümü dartıram, – deyə ürəyindən keçirdi. – Ancaq gəlməsəydi, uzanıb bütün gecəni fikirləşərdim, qəlbimin hansı guşəsindəsə oğrun-oğrun onun gəlməsini arzulayaarzulaya

güclə özümü aldadardım ki, istəmirəm!» Adyalı kənara tullayıb qalxdı, çəkələklərini ayağına keçirdi.

– Niyə durdun? – Joan heyrtləndi. – Məni bayıra atacaqsan?

– Yox, öpəcəyəm! Bunu çoxdan eləməli idim! Nə yaxşı ki gəldin, Joan
Joanın gözləri parıldadı:

– Məni öpmək üçün qalxmaq lazım deyil,–dedi.

Səhərin al şəfəqləri evlərin damına sancılmışdı. Səma tutqun mavi rəngə çalırıdı. Ənginliqlərə doğru sürünən bir-iki topa bulud yatmış flaminqolara oxşayırdı...

– Bir ona bax, Joan, gör nə gözəl gündür! O leysan yağışlar yadındadır?

– Hə, yaman yağırıdı, əzizim. Hava heç açılmırdı, bütün günü yağırıdı.

– Yağışlar mən gedəndə başlamışdı. Sənin bütün ümidlərini də alt-üst eləyən o yağışlar olub. Ancaq indi...

– Hə, indi...

Joan ona lap yaxın uzanmışdı.

– İndi hər şey təzədən qayıdıb. Hətta bağımız da var. Mühacir Vizenhofun pəncərəsi önündəki qərənfilləri deyirəm. Həyətdəki şabalıd ağaclarının budaqlarında quşlar nəğmə deyir...

Gördü ki, Joan ağlayır.

– Niyə məndən heç nə soruşmursan, Ravik?

– Son vaxtlar sənə çox sual verirəm. İndicə özün demədin?

– Bunlar ayrı sualdır.

- Soruşmağa heç nə yoxdur.
- Sən gedəndən sonra olan şeyləri soruş.
- Heç nə olmayıb...

Joan başını buladı.

- Məni nə hesab eləyirsən, Joan?! Bir bayıra bax! Gör neçə rəngə çalır! Qırmızı, qızılı, mavi... Günəş çıxanda heç soruşarmı dünən yağıb? Çində, ya İspaniyada müharibə olub? Həmin anda neçə min adam qırılıb, neçə min adam dünyaya gəlib? Günəş çıxıb, bu, hər şeyə dəyər! Sən də deyirsən, sual verim?! Sənin çiyinlərin onun işığında tunca dönüb, mən də sənə sual verim? Onun al şəfəqlərində sənin

169

gözlərin qədim yunanların dənizinə bənzəyir, gah bənövşəyi, gah da min cür şərab, rənginə çalır, mən də olub-keçmiş hadisələri soruşum?! Sən yanımda ola-ola səfehlik eləyib, keçmişin xəzəl kimi saralmış xatirələrini təzədən oyadım?! Məni nə hesab eləyirsən, Joan?!

Joan daha ağlamırdı:

- Çoxdan belə sözlər eşitmirdim, – dedi.
- Demək, indiyə qədər balqabaqlarla oturub-durmusan. Qadına ya səcdə eləmək, ya da onu biryolluq atmaq lazımdır! Qalanları yalan şeydir!
- Joan yuxuya getmişdi. Raviki elə qucaqlamışdı ki, deyərdin, onu heç vaxt buraxmayacaq. Dərin yuxuya getmişdi və onun ilıq, ahəngdar nəfəsi Ravikin sinəsini qıdıqlayırdı. O, xeyli oyaq qaldı. Mehmanxana yavaş-yavaş oyanırdı. Su şırıldayır, qapılar taqqıldayır, aşağıdan mühacir Vizenhofun öskürək səsi eşidilirdi. Joanın çiyinləri Ravikin qolları arasındaydı, onun hərarətli dərisi hərdən titrəyirdi və əgər başını bir az qaldırısaydı, onun saf, məsum sifətini görərdi. O elə məsum idi ki, elə bil, günahsız körpə idi. «Səcdə eləmək, ya da atmaq!...» – deyə ürəyindən keçirdi. Böyük sözlər idi. Kimin buna gücü çatardı? İndi bunları eləmək istəyən tapılardı mı?!

XX

Ravik oyandı. Joan yanında yox idi. Vanna otağında su şırıldayırdı. Ravik dikəldi, o dəqiqə də tamam ayıldı. Son aylar buna təzədən öyrəşmişdi. «Tez ayılan tez qaçar», – deyiblər. Saata baxdı. On idi. Joanın paltarları ilə plışı yerdəydi. Zərli ayaqqabıları pəncərənin qabağında qalmışdı. Biri yanı üstə çevrilmişdi...

- Joan! Gecə vaxtı çimirsən?

Joan qapını açdı:

- Bağışla, səni oyatdım.
- Eybi yoxdur, yatmağa vaxt tapılar. Niyə durmusan?
- Joanın başına qoyduğu çimərlik papağından su damcılayır, çiyinləri ışıq-ışım ışıldayırdı. Başına dəbilqə qoymuş amazonkaya oxşayırdı.
- Mən daha yarasa deyiləm, Ravik, «Şəhrizad»dan çıxmışam.
- Bilirəm.
- Kim deyib?
- Morozov.

Joan sınaııcı nəzərlərlə ona baxdı:

- Morozov çoxdanın qarayaxanıdır. Özgə nə deyib?
- Heç nə. Deməyə nəşə var ki?

- Yox, mən elə iş tutmaram ki, qapıçıların dilinə düşsün. Onlar da asılıqanda işləyən qadınlar kimidir, ağızlarını allah yoluna qoyurlar...
- Morozovla işin olmasın. Gecə restoranlarının qapıçıları ilə həkimlər peşəkar bədbinlərdir. Onları yaşadan həyatın qara günləridir. Ancaq ağızlarını allah yoluna qoymaz, onun-bunun sözünü danışmazlar.
- Yenə həyatın qara günləri... Ondan kimin xoşu gəlir?
- Heç kimin. Ancaq çox adam elə bu qara günlərdə yaşayır. Bunlar bir yana, onda səni «Şəhrizad»a düzəldən Morozov olub.

170

- Buna görə ömrüm boyu onun qabağında qul kimi dayanmalıyam? Kimin başını aşağı elədim? Puluma minnət, yoxsa, bircə gün də saxlamazdılar. Bir də ki onu mənə yox, sənə görə eləyib.

Ravik siqaret çıxardı:

- Morozov sənə neyləyib axı?
- Heç nə! Ancaq ondan xoşum gəlmir. Adama birtəhər baxır. Mən ona inanmıram. Sən də inanma!
- Nə?
- Ona çox da bel bağlama. Özün bilirsən ki, Fransadakı bütün restoran qapıçıları polisə işləyir.
- Elə bu?! – Ravik heç əhvalını pozmadı.
- Əlbəttə, mənə inanmayacaqsan, ancaq «Şəhrizad»da hamı bilirdi. Kim bilir, bəlkə də, elə o, səni...
- Joan! – Ravik adyalı tullayıb qalxdı. – Boş-boş danışma! Sənə nə olub?
- Heç nə! Nə olmalıdır ki? Ondan zəhləm gedir, vəssalam. Adamı tez yoldan çıxarır. Sən də onunla canbir qəlbədsən.
- Belə de... Hamısı buna görə imiş...

Joan birdən gülümsədi:

- Hə, ona görədir.

Ravik hiss elədi ki, təkcə buna görə deyil, arada başqa şey də var.

- Səhər yeməyinə nə istəyirsən? – deyə soruşdu.
- Acığın tutdu? – Joan cavab əvəzinə soruşdu.
- Yox.

Joan vanna otağından çıxdı və gəlib əlini onun çiyninə qoydu. Əynindəki nazik pijamadan onun yaş ətinə hiss elədi, bütün bədənini, damarlarından axan qanını duydu.

- Səni dostlarına qısqanmağıma acığın tutdu? – deyə bir də soruşdu.

Ravik başını buladı. Yenə dəbilqə... Amazonka... Dalğalar qoynundan çıxmış su pərisidir, pambıq kimi yumşaq dərisindən su ətri, gənclik qoxusu gəlir...

- Əlini çək, – dedi.

Joan dinmədi. Yenə o yanaqlar, o ağız, çatma qaşlar və bir də pijamanın açıq yerindən sinəsinə yol axtaran döşlər...

- Əlini çək, yoxsa...

- Yoxsa neyləyərsən?!

Açıq pəncərənin qabağında bir arı vızıldayırdı. Ravik baxışları ilə onu izlədi.

Yəqin, onu bura mühacir Vizenhofun qərənfilləri çəkib gətirmişdi, indi isə ayrı gül

axtarırdı. Arı içəri girib, pəncərənin qabağındakı boş qədəhin üstünə qondu.

– Məndən ötrü darıxırdın? – Joan soruşdu.

– Hə.

– Çox?

– Hə.

Arı qalxdı, bir xeyli qədəhin başına dolandı. Sonra açıq pəncərədən çıxıb, günəşə sarı – Vizenhofun qərənfillərinə tərəf uçdu.

171

Ravik Joanın yanında uzanmışdı. «Yay gəlib, – deyə fikirləşirdi. – Yay gəlib, yenə çəmənlərə şəh düşüb, Joanın saçlarından qurumuş otların ətri, dərisindən isə yonca qoxusu gəlir». Ona həyat verən qanı sakit-sakit axan çay kimi damarları ilə yuxarı qalxır, ağına-bozuna baxmayıb, bütün sahilləri basır, göllənir və onun sularında təbəssümlü bir sifət əks olunurdu. Sanki, birçə anlığa hər şey canlanır, su həsrətli ağcaqayınlar, qovaq ağacları çiçək açır, sonra sükut çökürdü. Yalnız həzin bir pıçıltı eşidilirdi, elə bil, uzaq-uzaq ənginliklərin əks-sədası idi, damarlarından axan qanı dalğalandırırdı...

– Sənin yanında qalmaq istəyirəm! – Joan başını onun çiyinə qoymuşdu.

– Qal! Yatarıq... Az yatmışıq...

– Yox, getməliyəm.

– Bu bayırlıq paltarında hara gedəcəksən?

– Paltar gətirmişəm.

– Harada gətirmisən?

– Plaşın altından geymişdim. Ayaqqabım da var, çantamdadır. Hə şey götürmüşəm...

O, hara gedəcəyini demədi. Nə üçün getdiyini də bildirmədi. Ravik də heç nə soruşmadı...

Arı təzədən qayıtdı. İndi boş-boşuna fırlanmadı, birbaşa qədəhə sarı uçdu, ona qondu. Deyəsən, onun da kalvadosdan başı çıxırdı. Ya da şirnişi xoşuna gəlmişdi...

– Gələndə qalacağını dəqiq bilirdin?

– Hə...–Joan qımıldanmadan cavab verdi.

Rolanda məcməyidə şüşə və qədəh gətirdi. Ravik etiraz etdi:

– İcməyəcəyəm.

– Araq istəmirsən? «Zubrovka»dır.

– Bu gün istəmirəm. Qəhvə gətir, tünd olsun.

– Yaxşı.

Mikroskopu yerə qoyub siqaret yandırdı, pəncərənin qabağına gəldi. Çinarların yarpaqları irilənmiş, yamyaşıl olmuşdu. Axıncı dəfə bura gələndə, onlar tamam keçəl idi...

Rolanda qəhvə gətirdi.

– Qızlarınız çoxalıb, Rolanda.

– Bəli, iyirmi nəfər...

– Alver hələ yaxşı gedir ki? İndi iyun ayı deyil?

Rolanda onun yanında oturdu:

– Müştəri o qədər çoxalıb ki, lap başımızı itirmişik. Deyəsən, camaatın ağılı çaşıb.

Günortadan sonra dolu olur. Axşamlar isə...

– Bəlkə də, havadandır.

– Yox, havadan deyil. May, iyun aylarında heç vaxt belə olmayıb. Bu da dəliliyin bir növüdür. Bara baxsan, gözlərinə inanmazsan. Heç ağlına gətirərdin ki, fransızlar gəlib burda «Şampan» sifariş verəcəklər?

– Xeyr!

172

– Əcnəbilər heç, onlar həmişə alıblar. Bəs fransızlar? Özü də parisli ola?!

«Şampan»! Pulunu da özləri verir! Daha «Dübene», «Fine», pivə içən yoxdur. İnanmırsan?

– Görməsəm, inanmaram.

Rolanda qəhvə süzdü:

– Nə qədər müştəri olar? Adam lap başını itirir. Aşağı düşəndə özün görəcəksən. İndidən gəlib dolublar. Özü də həmişə sənin gəlişini güdən peşəkarlar deyil, ayrı dəstədir. Bu adamlara nə olub, Ravik?

Ravik çiyinlərini çəkdi:

– Sulara qərq olan okean gəmisi haqqındakı əhvalat yadıma düşdü.

– Xeyr, biz sulara qərq olmuruq. Əksinə, işlərimiz yağ kimi gedir.

Qapı açıldı. İyirmi bir yaşlı, cavan oğlanlar kimi şax qamətli, əyninə çəhrayı rəngli qısa ipək paltar geymiş Ninetta içəri girdi. Mələk sifətli bu qız «Firma»nın ən yaxşı fahişələrindən hesab olunurdu. Əlindəki məcməyidə çörək, yağ və iki bölmə cem gətirmişdi.

– Madam eşidib ki, doktor qəhvə içir, – o, boğuq səslə dedi. – Deyir, cemin dadına baxsın. Özü hazırlayıb. – Ninetta irişdi və onun mələk sifəti birdən-birə küçə uşaqlarının sırtıq sifətinə oxşadı. Məcməyini stolun üstünə qoyub, yırğalanayırgalana çıxdı.

– Görürsən?! – Rolanda köks ötürdü. – O dəqiqə sırtılırlar. Bilirlər ki, işimiz onlardan keçir.

– Elədir. Ançaq indi sırtılmayıb nə vaxt sırtılacaqlar? Bunlar nə cemidir?

– Madamın fəxridir! Özü düzəldir, Riverada bostanı var. Doğrudan, yaxşıdır. Dadına baxmaq istəmirsən?

– Cemdən zəhləm gedir. Xüsusilə, onu milyonçular düzəldəndə...

Rolanda şüşə qapağı açıb cemdən iki-üç qaşıq götürdü, qalın kağızın üstünə qoydu, yanına bir az yağ, iki-üç dilim çörək əlavə elədi, sonra hamısını bir yerdə büküb Ravikə uzatdı:

– Yolda atarsan, – dedi, – xətrinə dəyməsin. Sən gedəndən sonra mütləq soruşacaq. Qocalmağa başlayan bir qadının son təsəllisidir. Onun xəyal dünyası çoxdan dağılıb. Hörmət xatirinə götür!

– Yaxşı! – Ravik durub qapını açdı. Aşağıdan müxtəlif səslər, musiqi, gülüş, qışqırtı eşidilirdi. – Nə çox səs-küy var? Fransızlardır?

– Fransızlar deyil. Çoxu əcnəbidir.

– Amerikalı?

– Ən qəribəsi də odur ki, elə deyil. Çoxu almandır. İndiyə kimi bura bu qədər alman gəlmirdi.

– Burada qəribə heç nə yoxdur.

– Çoxu da fransızca lap yaxşı danışır. Bir-iki il bundan qabaqkı almanlar hara, bunlar hara...

– Belə olacağını bilirdim. Əsgərlər də çox gəlir? Çağırışçılar, müstəmləkədən gələnlər...

– Onlar həmişə gəlirlər.

Ravik başını yırğaladı:

173

– Almanlar yaxşı pul xərcləyir, elə deyilmi?

Rolanda güldü:

– Kimin könlündən içmək keçirsə, qonaq eləyirlər.

– Deyəsən, bunlar ayrı əskərlərdir. Almaniyada valyuta məsələsi qəlizləşib, bütün sərhədlər də bağlıdır. Bir yana getmək üçün hökumətdən icazə almalısan. On markadan artıq götürməyə də qoymurlar. Doğrudan da, bu şən, pullu almanların fransızca belə sərbəst danışması qəribədir, elə deyilmi?

Rolanda çiyinlərini çəkdi:

– Nə bilim, təki pulları saxta olmasın.

Evə saat doqquza işləyəndə çatdı.

– Mənə zəng vuran olub? – deyə qapıçıdan soruşdu.

– Xeyr.

– Günortadan sonra da?

– Xeyr, bu gün heç kəs zəng eləməyib.

– Gəlib soruşan necə?

Qapıçı başını buladı:

– Heç kim gəlməyib.

Ravik pilləkənlərlə yuxarı qalxdı. Birinci mərtəbədə ər-arvad Qoldberqlər yenə dəyişirdi. İkincidə isə uşaq ağlayırdı. Bu, Fransa vətəndaşı Lüsüen Zilberman idi. Atası Ziqfrid Zilberman qəhvə alverçisi idi, qızlıq familiyası Levi olan anası frau Nelli Frankfurt-Maynda doğulmuşdu. Uşaq onlar üçün müqəddəs olduğu qədər də yaxşı bəhanə idi, çünki Fransada dünyaya gəlmişdi və onun sayəsində vaxtından iki il əvvəl fransız pasportu alacaqlarına ümid bəsləyirdilər. Buna görə də Lüsüen, bütün biryaşlı uşaqlar kimi, ailənin zülmkarına çevrilmişdi. Üçüncü mərtəbədə qrammofon oxuyurdu. Qaçqın Volmayer idi, alman xalq mahnılarına qulaq asırdı. Didərgin düşməzdən Orannenburq həbs düşərgəsində olmuşdu. Dəhlizdən kömür, qaranlıq qoxusu gəlirdi...

Ravik öz otağına girdi. Oxumaq istəyirdi. Nə vaxtsa «Dünya tarixi» kitabının bir neçə cildini almışdı və onları axtarıb tapdı. Ancaq bu kitablar da ləzzət vermədi. Məyusedici olsa da, qəribə bir təsəlli tapdı ki, indi baş verən hadisələrin heç biri təzə deyil, hamısı bir neçə dəfə baş vermişdi. Alıb-aldatma, xəyanət, qırğınlar, Valpurgiya gecələri, kapital dünyasında taxt-taca sahib olmaq üçün satqınlıq, rüşvətxorluq, bir-birinə çalanan müharibələr... Bəşər tarixi qanla, göz yaşları ilə yazılmışdı və tarixin minlərlə qana bələnmiş abidələri arasında təsadüfən hansısa xeyirxahlığın gümüş suyuna çəkilmiş olurdu... Demaqoqlar, fırıldaqçılar, ata qatilləri, dost qanına susayanlar, hakimlik arzusundan məst olmuş eqoistlər, məhəbbəti qılıncla qəbul elətdirən fanatik peyğəmbərlər... Tarix təkrar olunurdu və həmişə də imperatorlar yolunda, din yolunda mənasız yerə bir-birini qıran səbirli

xalqlar, axmaqlar tapılmışdı... Bunların sonu yox idi...

Kitabları örtüb bir tərəfə qoydu. Açıq pəncərədən içəri səs-küy doldu. O dəqiqə tanıdı: Vizenhofla frau Qoldberq idi.

«Olmaz! – Bunu Rut Qoldberq dedi. – İndicə qayıdacaq. Bir saata gələr».

«Bir saat az vaxt deyil...»

«Bəlkə də, tez qayıtdı...»

«Hara gedib?»

174

«Amerika səfirliyinə. Hər axşam gedir, küçədə dayanıb, ona tamaşa edir, vəssalam... Sonra da qayıdıb gəlir...»

Vizenhof nəşə dedi, ancaq Ravik başa düşmədi.

«Bəs necə, – Rut Qoldberq acıqlandı. – İndi ağılı özündə olan adam var?!

Qocaldığını mən də bilirəm».

«Qurtar!» – O bir az ara verəndən sonra yenə dilləndi: – «İndi həvəsim yoxdur, istəmirəm...»

Vizenhof nəşə dedi.

«Danışmağa qoçaqsan! – frau Qoldberq cavab verdi. – Axı pul ondadır... Məndə bircə santim də yoxdur, sən də başlamısan...»

Ravik durdu, telefona baxdı, tərəddüd elədi. Saat ona az qalırdı. Joan səhər getdiyi idi, xəbər-əətər çıxmamışdı. Bu axşam gəlib-gəlməyəcəyini də soruşmamışdı.

Bilirdi ki, gələcək. İndi isə inanmırdı...

«Sənin nə vecinə?! – Frau Qoldberqin səsi eşidildi. – Sənə bircə kef olsun, vəssalam...»

Ravik Morozovun otağına getdi. Qapı bağlı idi. «Gata-komba»ya düşdü. Yolda qapıçıya dedi:

– Zəng vuran olsa, mən aşağıdayam.

Morozov burada idi, qırmızıbaş bir kişi ilə şahmat oynayırdı. Künc tərəflərdə qadınlar oturmuşdular. Kimi toxuyur, kimi də qəzet, kitab oxuyurdu. Hamısının da üz-gözündən qayğı yağırdı.

Ravik xeyli şahmata baxdı. Qırmızıbaş kişinin vəziyyəti yaxşı idi. Çox fikirləşmir, tez-tez oynayırdı. Morozov uduzurdu.

– Görürsən, başıma nə oyun gətirir? – Morozov dilləndi. Ravik çiyinlərini çəkdi. Qırmızıbaş kişi ona baxdı.

– Cənab Fingenştayn, – Morozov onu təqdim etdi. – Almaniyadan yenicə gəlib. Ravik başını tərpətdi.

– Oralarda vəziyyət indi necədir? – deyə elə-belə, nəşə soruşmaq xatirinə dilləndi. Qırmızıbaş kişi dinməyib, çiyinlərini çəkdi. Ravik də başqa cür gözləmədi.

Adətən, ilk günlərdə belə olurdu: sualı sual üstündən yağıdırırdılar, həsrətlə gözləyirdilər ki, indicə «çevriliş oldu!» eşidəcəklər, «Üçüncü Reyx dağıldı» deyəcəklər. Ancaq indi hamı bilirdi ki, onu yalnız müharibə dağıda bilər. Az-çox ağılı olan adamlar onu da bilirdi ki, işsizlik problemini hərbi sənayeni gücləndirməklə həll eləyən hökumətin axırı iki çür ola bilər: ya müharibə, ya da daxilən sarsılmaq! Bununku müharibə olmalı idi...

– Mat! – deyə Finkenştayn sakitcə ayağa durdu, Ravikə tərəf döndü: – Yatmaq üçün neyləmək lazımdır? Burada yata bilmirəm, gözümə yuxu gedən kimi ayılıram.

– İçmək lazımdır, – Morozov dilləndi. – «Burqund» şərabı... Çoxlu «Burqund» şərabı, ya da pivə...

– İçən deyiləm. Bütün günü küçələri ayaqdan salıram, heydən düşənəcən küllənirəm, ancaq xeyri yoxdur, yenə yata bilmirəm.

Ravik:

– Bir-iki həb verərəm, – dedi, – gedək yuxarı.

– Qayıt gəl, Ravik! – Morozov onların arxasınca qışqırdı. – Məni tək qoyma, qardaş!

175

Qadınlardan bir-ikisi başını qaldırdı, sonra yenə toxumağa, oxumağa başladılar, sanki, həyatları bundan asılı idi.

Ravik Finkeştaynı öz otağına apardı. Qapını itələyəndə, açıq pəncərədən içəri dolmuş sərin hava dalğa kimi üzünə vurdu. Dərindən nəfəs alıb, işığı yandırdı, tələsik otağı nəzərdən keçirdi. Heç kəs yox idi. Finkenştayna həb verdi.

– Təşəkkür edirəm, – deyən Finkenştaynın üzündə bircə əzələ də tərpənmədi və o, kölgə kimi çəkilib getdi.

Ravik birdən hiss elədi ki, Joan gəlməyəcək. Bildi ki, bunu səhər də duymuşdu, ancaq onda inanmaq istəməmişdi. Yan-yörəsinə boylandı, elə bil, səs eşitmişdi. Birdən-birə hər şey aydınlaşdı, sadələşdi. Raviklə istədiyinə çatmışdı, daha tələsmirdi. Başqa cür də ola bilərdimi? Ravikə görə hər şeydən keçməli idi? Yenə həmişəki kimi qayıdardımı? Axmaqlığa bax! Əlbəttə, başqasını tapmışdı! Özü də təkcə adam yox, həm də elə bir həyat tapmışdı ki, əl çəkmək istəmirdi...

Aşağı düşdü. Özü özündən iyrənirdi...

– Zəng vuran oldu?

Yenicə növbəyə başlayan qapıçı ağzındakı sarımsaqlı kolbasanı çeynəyə-çeynəyə başını buladı.

– Zəng vurasındırlar... Mən hələlik aşağıdayam, – deyib Morozovun yanına getdi.

Onlar bir partiya şahmat oynadılar. Oyunu udan Morozov özündən razı halda ətrafa boylandı. Qadınlar səssiz-səmirsiz çıxıb getmişdilər. O, zəngi çaldı:

– Klarisse, bir qrafın çəhrayı şərab gətir, – dedi. – Bu Finkenştayn da lap avtomat kimi oynayır. Qoy rədd olsun! Riyaziyyatçıdır. Bu cür kamil adamlardan zəhləm gedir, insanlıqları olmur. – Ravikin üzünə baxdı: – Xeyir ola, sən bu vaxt buralarda neyləyirsən?

– Zəng gözləyirəm.

– Yenə elmin köməyi ilə kiminsə axırına çıxacaqsan?

– Dünən birinin mədəsini kəsib götürmüşəm.

Morozov qədəhləri doldurdu:

– İndi də burada oturub vurursan, – dedi. – Sənin qurbanın isə orada sayıqlayır. Bunun özündə də insanlığa xas olmayan nəşə var. Gərək, heç olmasa, sənin də mədən ağrıyaydı.

– Düz deyirsən, Boris! Dünyanın bədbəxtliyi də elə ondadır ki, nələr elədiyimizi özümüz də bilmirik. Ancaq sən bu islahatı niyə həkimlərdən başlayırsan? Siyasi xadimlərdən, generallardan başlasaydın, yaxşı olardı, müharibədən canımız qurtarardı.

Morozov arxaya söykənib, diqqətlə Ravikə baxdı:

– Həkimləri şəxsən tanımaq yaxşı deyilmiş, – dedi. – Onlara inamın itir. Səninlə o qədər bir yerdə içib keflənmişik ki! Bundan sonra heç qoyaram sən məni təşrih eləyəsən?! Lap tutaq ki, mənim tanımadığım cərrahdan qat-qat yaxşısan, ancaq yenə onun yanına gedərəm. Tanımadığına daha çox inanmaq adamın qanında var, ay saqqallı uşaq! Həkimlər, gərək, həmişə xəstəxanada qalalar, adam arasına çıxmayalar. Sizin sələflər – cadugərlər və loğmanlar bunu yaxşı biliblər. Mən özümü o vaxt bıçağın altına verərəm ki, qabağımdakının qeyri-adi adam olduğuna inanam!

– Mən səni təşrih eləməyəm, Boris.

176

– Niyə?

– Heç bir cərrah qardaşını yarmaz.

– Narahat olma, belə xoş təsadüf qoymaram sənə qismət olsun! Yata-yata ürəyim birdən dayanacaq. Bunun üçün əlimdən gələni eləyirəm... – Morozov dəcəl uşaqlar kimi Ravikə baxdı, ayağa durdu. – Mən gedim, yoxsa Monmartrdakı mədəniyyət mərkəzinin qapıları bağlı qalar! İnsan nə üçün yaşayır, Ravik?

– Elə bu haqda düşünmək üçün. Yenə sualın var?

– Var. Nə üçün o, bu haqda düşünə-düşünə kamala çatan kimi ölür?

– Bəziləri kamala çatmamış da ölür.

– Ağzımı boza salma! İndi başlayacaqsan ki, ruh gəzir...

– Başlamamışdan qabaq mənim də sənə bir sualım var. Bax, şirlər dağkeçilərinin, hörümçəklər milçəklərin, tülkülər də toyuqların qənimidir. İndi de görüm, yer üzünün hansı yeganə canlısıdır ki, həmişə bir-biri ilə çəkişir, vuruşur, bir-birinin qənimini olur?

– Bu lap uşaq sualı oldu! Əlbəttə, «məhəbbət», «yaxşılıq», «haliyyətlilik» kimi sözləri icad eləyən insan – yer üzünün əşrəfi!

– Yaxşı, o, təbiətin hansı canlısıdır ki, özünü öldürə bilər və öldürür də?

– Yenə də «axirət dünyası», «Allah», «zühur eləmək» sözlərini icad eləyən insanlar.

– Əla! Özün görürsən ki, həyatımız ziddiyyətlərlə doludur, özün də soruşursan niyə ölürük...

Morozov heyrlətlə onu süzdü:

– Ay sofist! – dedi. – Ay tənbel...

Ravik də ona baxdı. «Ah, Joan! – Bunu özündən xəbərsiz ürəyi dedi. – Kaş indi bu çirkli şüşə qapıdan girəydi!»

– Boris, biz onda səhv elədik ki, fikirləşməyə başladıq. Əgər ehtiras, vəhşilik kimi bir səadətdən qaçmasaydıq, belə olmazdı. Kimsə bizim üstümüzdə təcrübə aparır, ancaq, deyəsən, cavabını hələ tapmayıb. Gəl taleyimizdən şikayətlənməyək. Hətta üzərində təcrübə aparılan heyvanlarda belə peşəkar qürur olmalıdır.

– Bu sözləri öküzlər yox, qəssablar deyər! Alimlər deyər, dəniz heyvanları deməz! Ağ siçovullar deməz, ancaq həkimlər deyər!

– Elədir! Yaşasın «hər şeyin bir səbəbi var» deyən qanun! Boris, gəl gözəlliyin, bircə andakı əbədi səadətin sağlığına badə qaldıraq! Bilirsənmi, insana yeganə varlıq kimi bir də nə bəxş olunub? Gülmək və ağlamaq!

– Həm də sərxoş olmaq! Araqla, çaxırla, fəlsəfə ilə, qadınlarla, ümidlə, tənhalıqla

keflənmək! Xəbərin varmı, o, yeganə canlı kimi bir də nəyi bilir? Bilir ki, öləcək! Buna görə də ona dərman kimi şirin xəyallar verilib. Daş da real varlıqdır, bitkilər də! Heyvanlar da elədir. hamısını da təbiət yaradıb. Ancaq heç biri öləcəyini bilmir. İnsan isə bilir! Oyan, ey ruh! Göylərə baş vur! Sən də çox ah-vay eləmə, ey qanuni qatil! Məgər biz indicə bir yerdə bəşəriyyətin səadət himnini oxumadıq?! – Morozov qurumuş palmanı elə silkələdi ki, toz qalxdı. – Əlvida, ey ürəkləri rıqqətə gətirən cənub həsrətinin həqiqi simvolu, mehmanxana sahibəsinin sevimli ağacı! Sən də salamat qal, ey vətənsiz insan, kökündən qopmuş sarmaşığı gülü, ölüm oğurlayan cibgir! Get fəxr elə ki, romantiksən!

177

Morozov irişdi. Ancaq Ravikin dodağı da qaçmadı. Gözü qapıda idi. Qapı açıldı, növbətçi içəri girdi, onlara sarı gəldi. «Zəng elədi! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Axır ki, elədi!» Yerindən tərpənmədi, gözlədi. Hiss etdi ki, qollarının əzələləri dartılır...

– Bu siqaret sizə çatacaq, müsyö Morozov, oğlan indicə gətirdi.

– Təşəkkür edirəm, – deyə Morozov rus siqaretini alıb çibinə qoydu. – Hələlik, Ravik! Bu gün yenə görüşəcəyik?

– Bəlkə də... hələlik, Boris.

Mədəsi kəsilmiş kişi gözlərini Ravikə zilləmişdi. Urəyi bulanır, ancaq qaytara bilmirdi. Qaytarmağa bir şey də yox idi. Qıçları kəsildəndən sonra onun ağrısını hiss eləyən adam kimi idi...

Rahatlıq tapa bilmirdi. Ravik iynə vurdu. Yaşamasına ümid az idi. Ürəyi zəifləmiş, ciyərinin bir tayı da sıradan çıxmışdı. Otuz beşçə yaşı olsa da, çox xəstəliklər keçirmişdi. Uzun müddət mədə xorasından əziyyət çəkmiş, sonra vərəm olmuşdu və onu da yaxşı müalicə etdirməmişdi. İndi də xərçəng yaxalamışdı. Xəstəlik tarixindən bilinirdi ki, dörd il evli olub. Arvadı uşaq üstə ölmüşdü. Üç il keçəndən sonra uşaq da vərəmdən getmişdi... Özgə heç kəsi yox idi. İndi burada uzanıb gözlərini Ravikə zilləmişdi və ölmək istəmirdi. Səbirli, dözümlü idi və xəbəri yox idi ki, mədəsini kəsib götürüblər, yemək birbaşa onikibarmaq bağırsağa töküləcək, adama az-çox ləzzət verən şor xiyarı, qızardılmış donuz ətinə heç vaxt yeyə bilməyəcək. Buradaca uzanmışdı, bədəni doğram-doğram idi, yavaş-yavaş çürüməyə başlamışdı, gözlərində nəsə tərpənirdi və onun da adına ruh deyirdilər. Get fəxr elə ki, romantiksən! Bu da bəşəriyyətin həyat himni!

Ravik hərərət çədvəlini yerinə asdı. Tibb bacısı durub göstəriş gözləyirdi. Yeniçə toxumağa başladığı köynəyi yanındakı stolun üstünə qoymuşdu. Millər üstündə idi, yu-maq yerə düşmüşdü. Stoldan sallanan nazig yun ip uzaqdan, sızqı ilə axan qana oxşayırdı. Sanki köynəkdən qan damırdı...

«Buradaca uzanıb qalıb... – Ravik ürəyindən keçirdi. – İndicə vurulan iynəyə baxmayaraq, gecə halı xarablaşacaq, dəhşətli ağrılar başlayacaq, yerindən tərpənə bilməyəcək, təngnəfəs olacaq, yuxusunu qarışdıracaq. Mən isə qadın gözləyirəm və düşünürəm ki, gəlməsə, bu gecə ən ağır gecə olacaq... Can üstə olan bu kişi, qonşu palatadakı qolları əzik-əzik olmuş Qaston Pere... Bu gecə bütün dünyada baş verəcək min cür hadisə ilə müqayisədə mənim dərdimin gülünc olduğunu özüm də bilirəm, ancaq yenə də xeyri yoxdur.... Heç xeyri yoxdur, kömək eləmir, heç nəyi dəyişmir, hər şey olduğu kimi qalır... Morozov necə dedi? Niyə sən də mədən

ağrımır? Hə, doğrudan, niyə ağrımır?»

Tibb bacısına:

– Bir şey olsa, mənə zəng eləyin, – dedi. Bu, Ketin qrammofon bağışladığı qız idi.

– Bu cənab çox fağır adamdır... – Qız dilləndi.

– Necədir? – Ravik heyrləndi.

– Çox fağırdır... Yaxşı xəstədir...

Ravik yan-yörəsinə baxdı. Burada ona hədiyyə ediləsi heç nə yox idi. Çox fağırdır!

Bu tibb bacıları bəzən qəribə sözlər tapırlar! Yazıq olub-qalan gücünü, bütün əsəblərini toplayıb ölümlə çarpışır. Yox, fağır adam deyil!

178

Ravik mehmanxanaya qayıtdı. Qapıda Qoldberqlə rastlaşdı. Saqqalına dən düşmüş yaşlı adam idi, döş cibindən qızıl saatinın qalın zənciri sallanırdı.

– Gözəl axşamdır! – Qoldberq onu söhbətə tutdu.

– Bəli... – Ravik onun indi Vizenhofun otağında olan arvadını xatırladı. – Bəlkə, bir az gözək?

– Gözdim... «Konkor» meydanına qədər getmişdim...

Hə, «Konkor» meydanına qədər! Amerika səfirliyi orada yerləşirdi. Ağ rəngli bina idi, damında ulduzlu bayraq yellənirdi. Gediş-gəliş az olan, sakit bir yerdi. Orada bir mücrü vardı və həmin mücrünün içində saxlanılan möhürlə vizalar təsdiq olunurdu. Əlçatmaz yer idi! Qoldberq də «Kriolo» mehmanxanasının yanında dayanıb, gözlərini onun bağlı qapısına, işıq gəlməyən pəncərələrinə dikir və elə baxırdı ki, deyərdin, Rembrandtın hansı əsərinə, ya da əfsanəvi «Koxinor» (19) brilyantına tamaşa edir...

– Bəlkə, bir az da gözək? «Zəfər tağı»na çatıb qayıdırıq, – deyə Ravik fikirləşdi: əgər yuxarıdakı iki nəfəri xilas edə bilsəm, gedib görəcəyəm, Joan gəlib, ya da bir azdan gələcək.

Qoldberq başını buladı:

– Evə gedirəm. Yəqin, arvadım indi məni gözləyir. İki saatdan çoxdur getdiyim...

Ravik saata baxdı. Birin yarısına az qalırdı. İndi heç kəsi xilas etmək lazım deyildi.

Qadın çoxdan öz otağına qayıtmış olardı. O, pilləkəni yavaş-yavaş qalxan

Qoldberqin arxasınca baxdı, sonra növbətçiyə yaxınlaşdı.

– Mənə zəng vuran olub? – deyə soruşdu.

– Xeyr.

Otağından işıq gəlirdi. Yadına düşdü ki, çıxanda özü söndürməmişdi. Stolun üstündəki kağız parçası elə işıldaırdı ki, deyərdin, üstünə qar yağıb. Yazmışdı ki, yarım saatdan sonra qayıdacaq. Onu götürüb çıxdı. İcməyə bir şey axtardı, ancaq heç nə tapmadı. Təzədən aşağı düşdü. Növbətçidə kalvados tapılmadı. Təkcə konyak var idi. Ravik bir şüşə «Enessi», bir şüşə də «Vuvre» götürdü. Növbətçi ilə xeyli söhbət elədi. Kişi ona sübut etməyə çalışırdı ki, ikiyaşlıların Sən-Kludakı növbəti qaçış yarışında II Ludunun imkanları daha böyükdür. İspaniyalı Alvares gəlib keçdi. Ravik gördü ki, o, azacıq axsayır. Bir qəzet də götürüb otağına qayıtdı. Gecə heç cür qurtarmaq bilmirdi. «Sevən adam möcüzəyə inanmırsa, batıb!» Bu sözləri 1933-cü ildə vəkil Arensen Berlində demişdi. Üç həftədən sonra onu həbs düşərgəsinə göndərdilər, çünki sevgilisi şeytanlamışdı... Ravik «Vuvre»ni açdı, Platonun kitabını əlinə götürdü. Bir-iki dəqiqə keçməmiş, qaytarıb yerinə qoydu,

gəlib pəncərənin qabağında oturdu.

Gözlərini telefona zilləmişdi. Lənətə gəlmiş bu qara aparatdan da kömək yox idi. Joanın nömrəsini bilmədiyi üçün zəng eləyə bilməzdi. Harada yaşadığını da bilmirdi. Özü soruşmamış, Joan da deməmişdi. Bəlkə də qəsdlə deməmişdi. Onsuz da bəhanə tapacaqdı...

Tünd olmayan şərəbdən bir qədər içdi. «Lap axmağam, – deyə ürəyindən keçirdi. – Bu gün səhər yanımda olan qadını gözləyirəm. Üç ay yarım ayrı düşdüm, vecimə olmadı, indi bircə gün gəlməyib, dözə bilmirəm. Ondan sonra görməsəydim, belə olmazdı. Özümü hazırlamışdım. Ancaq indi...»

179

Ayağa durdu. Yox, günah bunda deyil. Günah onun içini gəmirən məchulluqda idi. Saatbasaat beyninə pərçimlənən inamsızlıqda idi...

Qapıya tərəf getdi. Bilirdi ki, açıqdır. Ancaq yenə yoxladı. Qəzet oxumağa başladı. Hərfləri güclə seçirdi. Polşa münəqişələri... Labüd toqquşmalar... Torpaq iddiası... İngiltərə və Fransanın Polşa ilə müqavilə bağlaması... Getdikcə yaxınlaşan müharibə... Qəzeti yerə atıb, işığı söndürdü. Qaranlıqda uzanıb gözləməyə başladı. Yata bilmirdi. Düyməni basıb işığı təzədən yandırdı. «Enessi» stolun üstündə idi. Ancaq açmadı. Durub pəncərənin önündə oturdu. Hava sərin idi, uzaq səmada ulduzlar sayrışır, həyətdə pişiklər boğuşurdu. Üzbəüz evin eyvanında bir kişi tuman-köynəkdə dayanıb ora-burasını qaşıyırdı. Sonra ucadan əsnəyib, işıq gələn otağına girdi. Ravik çarpıyıya baxdı. Bilirdi ki, yata bilməyəcək. Oxumağın da mənası yox idi. İndicə oxuduqlarının heç biri yadında qalmamışdı. Yaxşısı budur ki, çıxıb getsin. Ancaq hara? Eyni şey idi. Getmək də istəmirdi. Ancaq bir xəbər bilmək istəyirdi. Lənət şeytana, konyak şüşəsi yenə əlində idi! Onu yerinə qoydu. Sonra əl çantasından həb götürdü. Bunlardan bayaq qırmızıbaş Finkenştayna da vermişdi. O indi yatmış olardı. Həbləri atdı. Özünün bunlarla yuxuya gedəcəyi isə şübhəli idi... Birini də atdı. Joan gəlsə, oyanardı. Ancaq o gəlmədi. Heç sonrakı axşam da gəlmədi...

XXI

Ravik mədəsi kəsilmiş kişinin yanında idi. Ejəni başını palatanın qapısından içəri uzatdı:

– Telefona, müsyö Ravik!

– Kimdir?

– Bilmirəm, soruşmadım. Telefonçu qız bayırda dedi.

Ravik Joanın səsini əvvəlcə tanımadı. Səs lap uzaqdan gəlirdi və anlaşılmırdı.

– Joan, sənsən? Haradasan?

Səs elə gəlirdi ki, deyərdin, Parisdən danışmır. Gözləyirdi ki, Joan indicə dəniz sahilindəki şəhərlərdən birinin adını çəkəcək. O, indiyə kimi xəstəxanaya zəng vurmamışdı.

– Evimdəyəm, – dedi.

– Parisdə?

– Əlbəttə! Özgə harada olasıyam?

– Xəstəsən?

– Yox. Niyə elə deyirsən?

– Xəstəxanaya zəng elədiyən üçün.

- Mehmanxanaya zəng vurmuşdum, yox idin. Ona görə də xəstəxanaya vurdum.
- Bir hadisə olub?
- Yox! Nə olmalı idi? Kefini soruşmaq istəyirdim.

Onun səsi indi aydınlaşmışdı. Ravik siqaret və kibrit çıxardı. Kibritin bir tərəfini stola dayayıb, çöp çıxardı, siqaretini yandırdı.

– Bura xəstəxanadır, Joan, – dedi, – adam hər dəqiqə nəşə gözləyir. Qəza olur, xəstələnən olur...

– Mən xəstə deyiləm. Düzdür, uzanmışam, ancaq xəstə deyiləm.

180

– Lap yaxşı!...–Ravik əlindəki kibrit qutusunu stolun üstündə oynatmağa başladı. Joanın nə deyəcəyini gözləyirdi.

Joan da nəşə gözləyirdi. Ravik onun nəfəsini aydınca eşidirdi. Joan gözləyirdi ki, o başlasın. Onda işi asan alardı...

– Joan, telefonda çox qala bilmərəm. Yaranı açmışam, tez qayıdıb sarımaq lazımdır.

Joan bir anlığa susdu, sonra:

– Niyə görünmürsən? – dedi.

– Ona görə ki, nə telefon nömrəni bilirəm, nə də qaldığın yeri.

– Deməmişəm?

– Yox, Joan.

– Elə şey olmaz, demişəm...–onun ayağı yer aldı. – Dəqiq yadımdadır, dedim. Yenə unutmusan.

–Yaxşı, unutmuşam, bir də de. Yanımda qələm var.

Joan ünvanı da, telefonu da dedi.

– Dəqiq bilirəm ki, vermişdim, Ravik. Düz sözümdür.

– Oldu, Joan. Mən getdim. Bu axşam bir yerdə şam eləyəək?

Joan bir anlığa ləngidi, sonra:

– Niyə gəlib mənə baş çəkmirsən? – dedi.

– Yaxşı, bunu da eləyəərəm. Axşam səkkizdə gəlim?

– Niyə indi gəlmirsən?

– İşim var.

– Çox çəkər?

– Təxminən, bir saat.

– Qurtaranda gəl.

«Hə, başa düşürəm, axşam vaxtın yoxdur», – deyə fikirləşən Ravik soruşdu:

– Axşam niyə olmur ki?

– Ravik, sən hərdən lap adi şeyləri də başa düşmürsən. Ona görə ki, indi gəlməyini istəyirəm... Axşama qədər gözləmək istəmirəm... Yoxsa bu vaxt xəstəxanaya niyə zəng vururdum?!

– Yaxşı, qurtaran kimi gələrəm.

Ravik əlindəki kağızı fikirli-fikirli qatlayıb, geri qayıtdı...

Bina Paskal küçəsinin tinində idi. Joan yuxarı mərtəbədə yaşayırdı. Qapını özü açdı:

– Gəl, – dedi, – nə yaxşı gəlib çıxdın! İçəri keç.

Əynində adi, qara rəngli kişi xalası vardı. Onun bu xasiyyəti Ravikin xoşuna

gəlirdi. Heç vaxt tül, ipək paltar geyməzdi. Rəngi həmişəkindən də çox qaçmışdı, bir az da həyəcanlı idi.

– Gəl, – dedi, – səhərdən gözləyirəm. Bax, gör neçə yaşayıram.

O, qabağa düşdü. Ravik gülümsədi. Yaman bic idi, onu qabaqlayıb, sual verməyə qoymadı. Onun qəşəng, şax çiyinlərinə baxdı. İşıq düz saçlarına düşürdü. Bircə anlığa nəfəsi tutuldu, ona elə gəldi ki, Joana əməlli-başlı vurulub...

Joan onu böyük bir zala gətirdi. İşıqlı emalatxanaya oxşayırdı. Enli, hündür pəncərəsi Rafael prospekti ilə Prudon prospektinin arasındakı bağa açılırdı. Bir az

181

sağda isə Port-de-la-Mote görünürdü. Onun arxa tərəfində isə Bulon meşəsi qızılıyaşılı

rəngə çalırdı.

Otaq yarımçıq da olsa, müasir dəbdə bəzədilmişdi. Böyük divanın üstündəki örtük gömgöy idi. Kreslolar üzdən çox rahat görünsə də, o qədər də rahat deyildi. Stollar da çox alçaq idi. Ortalığa həmişəyaşıl fikus ağacı qoyulmuşdu. Bunlardan əlavə, bir amerikan qrammofonu var idi və Joanın çamadanlarından biri də küncə qoyulmuşdu. Hər şey yerli-yerində idi, ancaq buna baxmayaraq, Ravikin o qədər də xoşuna gəlmədi. Ya lap yaxşı olsun, ya da lap pis, yarımçıq şeyləri xoşlamırdı. Fikusdan da lap zəhləsi gedirdi...

Hiss elədi ki, Joan ona baxır. Ravikin bunu neçə qəbul edəcəyini bilmirdi, ancaq cəsarət eləyib onu bura çağırması böyük risk idi.

– Çox gözəldir, – deli, – böyükdür, gözəldir.

O, qrammofonun qapağını qaldırdı. Əntiqə cihaz idi, valları özü avtomatla dəyişirdi. Stolun üstündə bir qalaq val vardı və Joan bir-ikisini götürüb diskin üstünə qoydu:

– İşlətməyi bilirsən?

Ravik bilsə də, «yox» dedi.

Joan düymələrdən birini basdı:

– Əntiqə şeydir, saatlarla çalır. Valları dəyişdirmək, söndürmək üçün tez-tez durmaq lazım deyil. Uzan, qulaq as, günəşin qürub etməsinə bax, xəyala dal...

Doğrudan da, əla cihaz idi. Ravik onu görmüşdü və bilirdi ki, qiyməti, təxminən iyirmi min frankdır. Həzin musiqi sədaları ətrafa yayıldı. Parisin sentimental mahnılarından idi... «J'attendrai».(20)

Joan bir az aşağı əyilib diqqətlə qulaq asırdı.

– Xoşuna gəlir?–deyə soruşdu.

Ravik başını tərpətdi. O, qrammofona deyil, Joanın musiqinin sehrinə düşmüş cazibədar sifətinə baxırdı. O istədiyi anda vurula bilirdi və Ravik də özündə olmayan bu xasiyyətinə görə ona yaman vurulmuşdu. Ürəyindən keçirdi: «Daha qurtardı!» Ürəyi ağrımadı. Elə bil, günəşli İtaliyadan dumanlı-çiskinli şimala qayıtdı...

Joan dikəlib gülümsədi:

– Gəl, – dedi, –hələ yataq otağını görməmişən.

– Mütləq görməliyəm?

Joan sınaıyıcı nəzərlərlə ona baxdı:

– İstəmirsən? Nə üçün baxmırsan?

– Doğrudan, nə üçün baxmıram? Əlbəttə, baxacağam!

Joan onun yanaqlarını sıgallayıb öpdü. Nə üçün belə elədiyini Ravik başa düşdü...

– Gəl, – deyə Joan onun əlindən yapışdı.

Yataq otağı fransızsayağı bəzədilmişdi. Çarpayı iri idi, süni naxışlarla XVI Lüdovik üslubuna oxşadılmışdı. Balaca dolabça da onun eyni idi və böyrəyə oxşayırdı. Güzgü barokko üslubunu xatırladırdı. Divardan müasir Həbəş xalçası asılmışdı. Stulları, kresloları, sanki, ucuz macəra filmlərindən götürmüşdülər. Üstündə «XVI əsr» yazılmış naxışlı Florensiya sandığı burdakıların heç birinə

182
yaraşmırdı, elə bil, gözəl şahzadə qız görməmiş cavanların arasına düşmüşdü. Bir küncə atılıb qalmışdı və üstündə bənövşə taxılmış şlyapa, bir cüt gümüşü ayaqqabı vardı.

Çarpayı yığışdırılmamışdı. Ravik onun bayaq harada uzandığını gördü. Dolabçanın üstünə çoxlu ətir şüşəsi düzülmüşdü. Divardakı şkaflardan biri açıqdı. İçərisində xeyli paltar asılmışdı. Əvvəllər onun bu qədər paltarı yox idi...

Joan Ravikin əlini hələ də buraxmamışdı və ona sığındı:

– Xoşuna gəlir?

– Yaxşıdır. Sənə yaman yaraşır...

Joan başını tərpətdi. Ravik onun yumşaq qolunu, döşlərini hiss etdi və qeyriixtiyarn

onu özünə tərəf çəkdi. Joan müqavimət göstərmədi. Çiyinləri bir-birinə toxundu. Joan sakitləşmiş, bayaqkı yüngül həyəcanından əsər-əlamət qalmamışdı. Sifəti aydın idi və Ravikə elə gəldi ki, onun gizlətməyə çalışdığı razılıq hisslərindən başqa, üzündə güclə sezilən bir qalibiyyət kölgəsi də dolaşır...

«Qəribədir, bunlara alçaqlıq da yaraşır, – deyə ürəyindən keçirdi. – İndi mən ikinci dərəcəli yelbeyin bir məşuq rolunu oynayıram, o da utanıb-qızarmadan birinci dərəcəli məşuqun bağışladığı bərbəzəkli otaqları mənə göstərir və onları göstərəgöstərə

də zəfər ilahəsi Nikeyə oxşayır...»

– Heyif ki, sən də belə mənzil almağa ixtiyarın yoxdur. O miskin mehmanxanalar hara, bu hara... Bu, başqa aləmdir.

–Düz deyirsən. Çox sağ ol ki, bunları mənə göstərdin. İndisə gedim, Joan.

– Gedirsən? Belə tez? İndicə gəlmədin?

Ravik onun əllərindən yapışdı:

– Gedirəm, Joan... həmişəlik gedirəm... Sən başqası ilə yaşayırsan... Mən isə sevdiiyim qadını başqa kişilərlə bölüşmək istəmirəm!

Joan əllərini geri çəkdi:

– Nə? Nə dedin? Mən? Bunu sənə kim çatdırıb? Yaramazlığa bax! – O, diqqətlə Ravikin üzünə baxdı: – Hə, bildim! Yəqin, Morozov deyib. Ay...

– Nə Morozov? Bunu demək lazım deyil ki. Özüm görmürəm?

Hirsindən Joanın rəngi ağardı. O, bayaq qələbə çalacağına əmin idi, ancaq vəziyyət birdən-birə dəyişdi.

– Hə, başa düşdüm! Belə mənzildə qaldığıma, «Şəhrizad»dan çıxdığıma görə deyirsən! Belə çıxır, kimsə məni saxlamalıdır... Başqa cür ola bilməz...

– Demədim ki, səni saxlayan var.

– Eyni şeydir! Məsələ aydındır! Əvvəlcə mənə o lənətə gəlmiş gecə restoranında işə düzəldirsən, sonra da tək qoyub gedirsən, mən də kiminləsə söhbət edəndə, ya da kimsə qeydimə qalanda, deyirlər ki, səni saxlayan var! Restoran qapıçısının uydurduğu bundan artıqmı olacaq! Kiminsə mənliyi olmasını, işləyib özünə gün ağlamasını dilənçi kimi çaypulu yığan bir adam haradan başa düşər? Sən, sən də onun sözünə inanırsan. Heç utanmırsan?

Ravik geri dönüb, onun qollarından yapışdı, göyə qaldırıb, çarpayının üstünə atdı:

– Gördün?! – dedi. – Boş-boş danışma!

Bu, Joan üçün o qədər gözlənilməz oldu ki, o, yerindəcə uzanıb qaldı.

– Bəlkə, gəlib döyəsən də?! – dedi.

– Yox! İstəyirəm, sən boş-boş danışmayasan.

183

– Belə də olmalı idi...–Joan astadan, boğuq səslə dilləndi. – Belə olmalıydı...

Sakitcə uzanmışdı. Sifəti ifadəsiz, dümağ idi, qanı qaçmışdı, bir nöqtəyə zillədiyi gözləri şüşə kimi parıldaıyordu. Sinəsi yarıyacan açılmış, çılpaq baldırı çarpayından sallanmışdı.

– Mən də sənə zəng vururam, sevinirəm ki, gələcəksən... Sən də gəlib belə oyun çıxarırsan...–O, ikrahla bir də təkrar elədi: – Oyun çıxarırsan! Elə bilirdim, sən başqa adamsan...

Ravik yataq otağının qapısında dayanmışdı. Zövqsüz bəzədilmiş otağa, çarpayıda uzanıb qalmış Joana baxır və görürdü ki, onlar bir-birinə yaraşır. Bu söhbəti saldığına peşman oldu, özünü danladı. Gərək, bu söhbəti başlamayırdı, dinməzəcə çıxıb gedəydi, vəssalam... Yox, elə eləsə, Joan dalınca gələrdi, həmin söz-söhbət orada başlanardı.

– Demək, sən belə imişsən! – Joan bir də tərkar elədi. – Heç gözləməzdim... Elə bilirdim, sən başqa adamsan...

Ravik dinmirdi, ancaq belə ucuz-ucuz danışmasına da dözə bilmirdi. Necə olub ki, üç gün elə bilib, o gəlməsə, gözünə yuxu getməyəcək? İndi bunu xatırlamağın mənası varmı? Siqaret çıxarıb yandırdı. Ağzı qurumuşdu. Qonşu otaqda qrammofon hələ də oxuyurdu. Yenə həmin mahnı idi: İjattendrai... Gedib onu söndürdü.

Geri qayıdanda Joan hələ də uzanmışdı. Sanki, heç qımıldanmamışdı. Ancaq xalatın ətəyi bir az da açılmışdı.

– Bu barədə nə qədər az danışsaq, o qədər yaxşı olar, Joan...

– Sən özün başladın.

Ravik az qaldı ətir şüşələrindən birini götürüb onun təpəsinə çırpın...

– Bilirəm, – dedi, – mən başladım, mən də qurtarıram...

Geri dönüb qapıya tərəf getdi. Ancaq Joan onu qabaqladı, qapının cəftəsini vurub, üzünü Ravikə çevirdi, qolları ilə yolunu kəsdi:

– Belə oldu? Necə yəni qurtarıram? Qurtarıb gedirsən? Getmək nə yaxşı belə asan imiş? Ancaq mən hələ qurtarmamışam, sözüm qalıb! Çox sözüm qalıb! Sən, sən özün mənə «Kloş d jOr»da gördün! Gördün ki, yanımda kişi var, ancaq gecə yanına gələndə bu vecinə olmadı, mənimlə yatdın, səhəri də fikir vermədin, doymamışdın, yenə mənimlə bir yastığa baş qoydun... Onda xoşuma gəldin, çünki ağıllı idin, heç nə soruşmurdun və elə buna görə də səni əvvəlkindən də çox sevdim, dedim ki, nə

yaxşı başqa cür yox, məhz belədir... Sən yatanda doyunca ağladım, öpdüm... Onda xoşbəxt idim və evə qayıdanda Allaha min şükür dedim. Ancaq indi... İndi gəlib, o vaxt mənimlə yatmaq xatirinə əlini yellədən «cəhənnəmə ki!» dediyin şeyi təzədən üzümə çırpırsan, özünü namusu ləkələnmiş adam kimi aparırsan, qısqanc ər təki hay-küy salırsan. Nə istəyirsən məndən? Ərkin çatırmı buna?

– Yox, çatmır.

– Gördün? Yaxşı ki, bunusa boynuna alırsan. Onda niyə bunları mənim başıma qaxırsan? O gecə yanına gələndə niyə demədin? Hə, onda...

– Joan!

O susdu. Tövşüyür, gözlərini Ravikdən çəkmirdi.

– Joan, sən o gecə gələndə elə bildim, qayıtmısan... Mənə özgə şey lazım deyildi. Ancaq yanılmışam... Sən qayıtmamışdın...

184

– Sənin yanına qayıdan mən deyildim? Yoxsa, başqası idi? Bəlkə, kölgəm olub?

– Sən gəlmişdin... Ancaq qayıtmamışdın...

– Çox qəliz oldu. Bunların da fərqi var?

– Fərqini özün yaxşı bilirsən. Əvvəllər mən də bilmirdim. Ancaq indi bilirəm! Sən başqası ilə yaşayırsan...

– Yenə başladı! Başqası ilə yaşayıram! Bir-iki dost-tanışım varsa, demək, başqası ilə yaşayıram!.. Bəlkə, bütün günü dörd divar arasında qaxılıb oturum, heç kəsə danışmayım ki, mənə «kiminləsə yaşayır» deməsinlər?

– Belə gülünc olma, Joan.

– Gülünc? Gülünc kimdir? Gülünc sən özünsən.

– Yaxşı, qoy mən olum. İndi deyirsən, səni zorla qapıdan aralayım?

Joan yerindən tərpənmədi:

– Mənim kiminləsə yaşamağımın sənə isti-soyuğu var? Özün deyirdin ki, bu, səni maraqlandırmır.

– Düz deyirsən, doğrudan da, maraqlandırmırdı. Elə bilirdim, buna son qoymusan. Keçmişin mənə dəxli yox idi. Ancaq səhv eləmişəm, gərək, maraqlanaydım... Ola bilsin ki, özüm özümü aldatmaq istəmişəm... Zəiflik eləmişəm... Ancaq bu da heç nəyi dəyişmir!

– Necə yəni heç nəyi dəyişmir? Özün görəndə ki, düz eləmirsən...

– Burada söhbət düz, ya səhv eləməkdən getmir. Sən təkcə kiminləsə yaşamamısan, indi də yaşayırsan! Ondan əl çəkmək də istəmirsən. Onda bunu bilmirdim...

– Yalan danışma!—Joan qəfildən, sakitcə onun sözünü kəsdi. – Həmişə bilmişən! Onda da bilirdin! – deyib Ravikin gözlərinin içinə baxdı.

– Yaxşı, tutaq ki, bilirdim, ancaq onda bilmək istəmirdim. Bilirdim, ancaq inanmırdım. Sən bunu başa düşməzsən. Qadınlar belə şeyi bilməz... Bunun da məsələyə dəxli yoxdur.

Joanın üzünə qəfil, dəhşətli bir qorxu çökdü:

– Mənə heç bir pisliliyi keçməmiş adamı birdən-birə, heç nədən neçə atım? Nədir, nədir, sən gəlib çıxmısan... Niyə başa düşmürsən?

– Başa düşürəm.

Joan indi küncə qışnanmış pişiyə oxşayırdı. Elə bil, tullanmaq istəyəndə, yeri

ayağının altından çəkib aparmışdılar...

– Başa düşürsən?! – O, heyrlə soruşdu. Həmin dəqiqə də gözlərindəki gərginlik yoxa çıxdı, qabarmış çiyinləri yerinə düşdü. – Başa düşürsənsə, niyə mənə zülm edirsən? – deyərək yorğun səslə soruşdu.

– Çəkil qapıdan! – Ravik çox da rahat olmayan kreslolardan birində oturdu. Joan tərəddüd elədi. – Gəl! Qorxma, qaçmaram...

Joan asta addımlarla qapıdan aralandı, özünü divanın üstünə saldı. Guya, heyi qalmamışdı və Ravik gördü ki, bu da qondarmadır.

– İcməyə bir şey ver, – dedi.

Ravik başa düşdü ki, o vaxt qazanmaq istəyir. Ancaq onun üçün fərqi yox idi, qoy qazansın...

– Haradadır?

– Dolabda.

185

Ravik dolabı açdı. Xeyli şüşə vardı. Çoxu da nanəli araq. İkrəhlə onlara baxdı, hamısını bir tərəfə yıxdı. Künc tərəfdə yarım şüşə «Mortel» konyakı və kalvados tapdı. Kalvados şüşəsi hələ açılmamışdı. Ravik ona toxunmayıb, konyakı götürdü.

– İndi də nanəli araq içirsən? – deyərək çiyini üstündən soruşdu.

– Yox!

– Onda konyak gətirirəm.

– Orada kalvados da var, onu aç.

– Konyak bəs eləyər.

– Kalvadosu aç!

– Başqa vaxt...

– Konyak istəmirəm, kalvados gətir! Xahiş edirəm, onu iç!

Ravik təzədən dolaba baxdı. Sol tərəfdəki kalvados Ravik üçün idi, sağdakı nanəli araq isə o biri üçün. Elə bil, bunları səliqəli evdar qadın yerbəyer düzmüşdü, adamın ürəyi şan-şan olurdu. Kalvadosu götürdü. Niyə də götürməyəydi?! Hər ikisinin sevimli içkisi idi, onların məhəbbət rəmzinə çevrilmişdi və bu sentimental ayrılıq səhnəsi də onunla bitsə, yaxşı olardı. İki qədəh də götürüb, stola yaxınlaşdı, Joanın baxışları altında kalvados süzdü.

Gün günorta yerinə qalxmış, onun qızılı saçları pəncərəyə səpələnmişdi. Əsl işıq bu idi! Min rəngə çalırdı və səma da ona boyanmışdı... Ravik saata baxdı. Dördə yenicə işləyirdi. Baxışları saniyəölçənə ilişib qaldı. Ona elə gəldi ki, saat yatıb. Ancaq saniyəölçən balaca, qırmızı quş dimdiyi kimi çevrədəki xətləri, rəqəmləri bir-bir dənləyirdi... Düz tapdı, bura gəldiyi yarım saat ancaq olardı. «Nanəli araq! – ürəyindən keçirdi. – Zövqə bax!»

Joan üstünə göy örtük salınmış divanda oturmuşdu.

– Ravik!.. – Çox ehtiyatla, yorğun, həzin səslə danışdı. – Bunu başa düşməyin növbəti kələyin idi, yoxsa doğru deyirdin?

– Kələk deyildi, doğru sözüm idi.

– Başa düşürsən?

– Hə...

– Bilirdim, belə olacaq... – Onun çöhrəsinə təbəssüm qondu. – Bilirdim, Ravik!

– Bunu başa düşməyə nə var ki...

Joan başını tərpətdi:

– Mənə bir az vaxt ver... İndi deyə bilmərəm... Pislik eləməyib axı... Haradan biləydim ki, qayıdacaqsan?! Belə tez deyə bilmərəm....

Ravik kalvadosu bir dəfəyə atdı:

– Xırdalamaq nəyə lazımdır?

– Yox, bilsən, yaxşıdır. Gərək, başa düşəsən! Bu elə şeydir ki... Mənə bir az vaxt lazımdır. Bəlkə də, özü... Heç bilmirəm neyləyəcək... Məni sevir... Ona lazımam... Onun günahı yoxdur... .

– Əlbəttə, yoxdur! Vaxt da nə qədər istəsən, var. Dünyanın bütün vaxtları sənə qurbandır, Joan.

– Yox, bir az olsa, bəsimdir. İndi deyə bilmərəm... – O, divanın mütəkkəsinə söykəndi. – Bu mənzil də, Ravik, sən fikirləşdiyin kimi deyil. Özüm işləyirəm, əvvəlkindən çox qazanıram... O, mənə kömək eləyib. Aktyordur. Mən də filmlərdə xırda rollara çəkilirəm. O düzəldib...

186

– Bilirdim...

Joan ona fikir vermədi:

– Mən o qədər də istedadlı deyiləm. Özüm özümü də aldatmıram. Məqsədim yalnız gecə restoranlarından uzaqlaşmaq idi. Orada irəli getmək olmur. Burada isə imkan var... İstedadsız da olar... Müstəqil olmaq istəyirəm... Bunlar sənə gülünc görünəcək, ancaq...

– Yox, ağlabatandır.

Joan onun üzünə baxdı.

– O vaxt Parisə də elə bu niyyətlə gəlməmişdin?–Ravik soruşdu.

– Hə.

«İndi o, acı-acı ağlayan günahsız körpəyə oxşayır. Həyat da, mən də onunla sərt rəftar elədik. Ancaq indi bir az sakitləşib, ilk tufan səngiyib. Günahımdan keçəcək və indi çıxıb getməsəm, son üç ayda başına gələnləri bircə-bircə danışacağ. Hər şeyə son qoymaq üçün yanına gəldiyim bu səhləb çiçəyi poladdandır, məni elə kökə salıb ki, az qalır deyəm, düz eləmişən!..»

– Yaxşı, Joan, arzuna çatmısan. İrəli gedəcəksən...

– Doğru sözündür?

– Mütləq, gedəcəksən!

– Doğrudan, Ravik?

Ravik ayağa durdu. Üçcə dəqiqə də ləngisə, hansı film haqdası peşəkar söhbət başlanacaq! Fikirləşdi ki, onlarla mübahisəyə girişməyin xeyri yoxdur, onsuz da uduzaçaq... Belələri məntiqi muma döndərir! Burada sözün xeyri yoxdur, iş görmək lazımdır, vəssalam.

– Mən o mənada demədim. Yaxşısı budur, öz mütəxəssisindən soruş!

– Gedirsən?

– Getməliyəm.

– Niyə bir az da qalmırsan?

– Xəstəxanada işim var.

– Bəs bayaq deyirdin, işini qurtarıb gələcəksən?–deyə Joan onun qolundan yapışıb, üzünə baxdı.

İndi neyləsin? Ona desinmi, heç vaxt gəlməyəcək? Yox, bu gün üçün bəs idi. Ona da, Joana da. Demək istəmişdi, ancaq özü imkan verməmişdi. Ancaq qoysa da, qoymasa da, belə olacaq...

– Getmə, Ravik!

– Getməliyəm!

Joan ayağa durub, ona sığındı. «Yenə başladı! Köhnə söhbət! Ucuzluqdur, çox eləyib bunu! Hər şeyə əl atır... Fəqət pişiyə ot yedirtmək olarmı?!»

Onun əlindən çıxdı:

– Gedəsiyəm,–dedi,–xəstəxanada bir kişi can üstədir.

– Həkimlər həmişə bəhanə tapır!–Bu sözləri Joan asta-asta dedi.

– Qadınlar kimi, Joan! Biz ölümlə oynayırıq, siz isə məhəbbətlə... Dünyanın bütün bəhanələri də, həqiqətləri də bunun üstündə bərqərar olub.

Joan dinmədi.

187

– Bizim mədəmiz də sağlamdır, –o, sözünə davam etdi,– özü də bu, bizə lazımdır, yoxsa çox şeyi həzm edə bilmərik. Başqaları heydən düşəndə, biz çanlanmağa başlayırıq... Əlvida, Joan!

– Daha gəlməyəcəksən, Ravik?

– Bunu özünə dərd eləmə... Tələsmə, özün bir yol tapacaqsan.

O, bir də geri dönmədən, tələsik qapıya yönəldi. Joan yerindən tərpənmədi. Ancaq Ravik bilirdi ki, onun arxasınca baxır.

XXII

Birdən qulaqları batdı, sanki, dənizin dibinə enirdi... Qışqırtı Qoldberqin pəncərəsindən gəlirdi. Ravik bir az da dinşədi. Qoca Qoldberqin arvadını döyəcəyini, onun başına nəsə çırpacağını heç cür ağına sığışdırma bilmirdi. Sükut çökdü. Sonra kimsə dəhlizlə yüyürdü, mühacir Vizenhofun otağından həyəcanlı səslər eşidildi, qapılar açılib-örtüldü. Az sonra onun da qapısı döyüldü, mehmanxana sahibəsi özünü içəri saldı:

– Tez olun... Tez... Müsyö Qoldberq...

–Nə olub?

– Özünü asıb... Pəncərədən... Tez olun!

Ravik əlindəki kitabı qırağa qoydu:

– Polis gəlib?

– Yox, yox, polis gəlsəydi, sizi çağırırdım? Arvadı indicə görüb.

Ravik aşağı yüyürdü:

– Kəndiri kəsiblər?

– Hələ yox... Bir az yuxarı qaldırıblar.

Alaqaranlıq otağın pəncərəsi önündə bir dəstə adam qaralırdı. Rut Qoldberq, mühacir Vizenhof və bir də kimsə var idi. Ravik işığı yandırdı. Vizenhofla Rut Qoldberq qoça Qoldberqi kukla kimi qucaqlarına almışdılar və üçüncü kişi tələsə-tələsə

pəncərənin dəstəyinə bağlanmış qalstukun düyününü açmağa çalışırdı.

– Kəsin!

– Bıçağımız yoxdur, – Rut Qoldberq qışqırdı.

Ravik əl çantasından qayçı çıxarıb, kəsdi. Qalstuk qalın, şümal ipəkdən idi və

kəsilməsi xeyli çəkdi. Ravik onu kəsəndə az qalırdı üzü Qoldberqin sifətinə toxunsun. Kişinin gözləri bərəlmiş, ağzı açıla qalmış, dili çıxmışdı. Seyrək saqqalına dən düşmüşdü və ağ xallı tünd-yaşılı qalstuk qırıq-qırıq olub, şişmiş boğazının ətinə işləmişdi. Meyit Vizenhofla Rutun qolları arasında asta-asta yellənirdi. Onlar, sanki üzündə təbəssümü donmuş qoça Qoldberqi səssiz-səmirsiz yırğalayırdılar...

Rut Qoldberqin yanaqları qızarmışdı, göz yaşı da sel kimi axırdı, Vizenhof isə daş kimi ağır meyitin altında tər tökürdü. Qoca, sağlığında belə ağır olmazdı! Onların ikisini də tər basırdı, qorxudan sifətləri qırıq-qırıq olmuşdu, inildəyirdilər...

Çiyinləri üzərindəki baş isə səssiz-səssiz, asta-asta yırğalanır, sanki, kiməsə, nəyəsə dişlərini ağardırdı. Ravik qalstuku kəsəndə, baş Rut Qoldberqə tərəf əyildi. O, diksinərək qışqırdı, əllərini buraxdı, meyit yana əyildi, bir qolu qalxdı, elə bil,

188

təlxək kimi yalandan yırıla-dura arvadın dalınca getmək istədi... Ravik onu tutub, Vizenhofun köməyi ilə döşəməyə uzatdı. Qalstukun düyününü açaraq, müayinəyə başladı.

– Məni...–Rut qırıq-qırıq danışmağa başladı. – Məni kinoya göndərdi. «Rütxen, – dedi, – bütün günü evdə oturub darıxırsan. Niyə kinoya getmirsən? «Kursel» kinoteatrına get, «Kraliça Kristiana» filmi gedir, Qrete Qarbo oynayır. Niyə gedib baxmırsan? Yaxşı yerə bilet al, ya parter olsun, ya da loja, otur bax; iki saatlığa bu cəhənnəmdən ayrılmağın özü də böyük şeydir». Elə sakit, elə mehriban danışdı ki! Sonra başımı sıgalladı, «Kinodan çıxanda da Monse parkının yanındakı şirniyyat dükanında şokoladlı, ya da südlü dondurma yeyərsən. Get, bir az əylən», – dedi. Mən də getdim. Qayıdanda...

Ravik ayağa duranda Rut Qoldberq səsini kəsdi.

– Deyəsən, siz çıxan kimi asıb...

Qadın düyünlənmiş yumruqlarını ağzına apardı:

– Ö... ölüb?

– Hələ demək olmaz, baxarıq... İndi süni nəfəs vermək lazımdır. Bilirsiniz, necə eləyirlər? – deyə Vizenhofdan soruşdu.

– Xeyr... Bir az... Lap az...

– Onda bura baxın!

Qoldberqin qollarını geniş açıb, təzədən sinəsinə qatladı, bir-iki dəfə belə elədi.

Qoldberqin boğazında xırıltı eşidildi.

– Sağdır! – Qadın qışqırdı.

– Xeyr, ora yığılıb qalmış havadır.

Ravik onun qollarını bir az da hərəkət elətdirdi, sonra Vizenhofa tərəf döndü:

– İndi də siz eləyin, – dedi.

Vizenhof tərəddüdlə meyitin yanında diz çökdü.

– Tez olun! – Ravik hövsələdən çıxdı. – Biləklərindən tutun... Yox, bir az yuxarıdan tutsanız, yaxşıdır.

Vizenhofu tər basdı.

– Bir az bərk eləyin! Ciyərlərdə qalmış havanın hamısı çıxsın.

Sonra mehmanxana sahibəsinə tərəf döndü. Onların başı qarışanda, otaq adamları dolmuşdu. İşarə ilə sahibəni yanına çağırdı, dəhlizə çıxdılar.

– Keçinib, – dedi, – indi elədiyimiz də boş şeydir. Qayda belədir, gərək, eləyəsən. Onu yalnız möcüzə xilas eləyə bilər.

– Bəs neyləyək?

– Həmişə elədiyinizi.

– Təcili yardım? Bu o deməkdir ki, on dəqiqədən sonra polis gələcək.

– Polisə, onsuz da, xəbər verməlisiniz. Qoldberqin sənədi var idi?

– Bəli, yaxşı sənədləri var. Pasportu da, şəxsi vərəqəsi də...

– Bəs Vizenhofun?

– Müvəqqəti icazəsi var. Vizası uzadılıb.

– Yaxşı oldu. Deməli, hər şey qaydasındadır. Onların ikisinə də deyin ki, mənim adımlı çəkməsinlər. Qadın evə qayıdanda onu belə görüb, haray salıb, Vizenhof kəndiri kəsib, təcili yardım gələnə kimi süni nəfəs verib... Deyə bilərsiniz?

Sahibənin xırda, quş gözləri ona zilləndi:

189

– Əlbəttə. Onsuz da polis gələndə özüm yanlarında olacağam, qoymaram...

– Oldu.

Onlar otağa qayıtdılar. Vizenhof Qoldberqin üzərinə əyilərək işləyirdi. Sanki, onların ikisi də səhər idmanı edirdi. Sahibə qapının ağzında dayandı:

– Xanımlar və ağalar, – dedi, – təcili yardım çağırıyam. Oradan gələn həkim, ya sanitarlar polisə zəng vuracaqlar, o da yarım saata burada olacaq. Kimin sənədi yoxdursa, şeylərini yığışdırsın, ən azı əldə-ayaqda olanları götürüb, «katakomba»ya düşsün, orada gözləsin. Ola bilsin, polis otaqları axtaracaq, şahidləri dindirəcək.

Otaq o dəqiqə boşaldı. Sahibə başını tərpətməklə Raviki arxayın elədi ki, Rut Qoldberqi də, Vizenhofu da öyrədəcək. Ravik döşəməyə atılmış qalstukun yanındakı əl çantasını və qayçıyı götürdü. Qalstuk elə düşmüşdü ki, Üstündəki firma nişanı görünürdü: «S. Fördör. Berlin». Onun ən azı on marka qiyməti vardı, Qoldberq kefinin kök vaxtlarında almış olardı. Bu firma Ravikə tanışdı, özü onun qalstuqlarını taxardı.

O, şeylərini yığışdırıb, Morozovun otağına qoydu. Ehtiyat üçün belə eləyirdi. Çox güman ki, polis heç nə ilə maraqlanmayacaq. Ancaq belə yaxşıdır, Fernandan sümüyü səksənmişdi.

O, «katakomba»ya düşdü.

Xeyli adam içəridə həyəcanla ora-bura vurnuxurdu. Hamısı da sənədi olmayan mühaçirlər, «gizli briqada» idi. Klarisse ilə jan onlara kömək edib, çamadanları «katakomba»dakı zirzəmiyə oxşayan otağa yığırdılar. Zəlin özü isə şam yeməyi üçün hazırlanırdı. Stollar açılmış, çörək qoyulmuşdu və mətbəxdən qızardılmış balıq iyi gəlirdi.

– Vaxt çoxdur, tələsməyin, – deyə jan həyəcanlanmış mühaçirləri sakitləşdirməyə çalışırdı. – Polis hara, belə tezliklə gəlmək hara!

Mühaçirlər isə tələsirdilər. Onların bəxti nə vaxt gətirmişdi ki?! Əllərində çamadan, basabasla zirzəmiyə doluşurdular. İspan Alvares də onların arasında idi. Sahibə bütün mehmanxanaya car çəkmişdi ki, polis gələcək. Alvares Raviki görəndə günahkar-günahkar gülümsədi. Ravik də bilmədi nə üçün...

Ariq biri kişi arxayın addımlarla ona tərəf gəldi. Filologiya və fəlsəfə elmləri

doktoru Ernst Zaydenbaum idi.

– Manevr başladı? – deyə Ravikə müraciət etdi. – Axırını məşqdır.

«Katakomba»da qalacaqsınız?

– Xeyr.

Mehmanxananın altıillik veteranı Zaydenbaum çiyinlərini çəkdi:

– Mən qalacağam, – dedi, – getməyə həvəsim yoxdur. Mənə elə gəlir, uzaqbaşı, protokol bağlayıb gedəcəklər. Qoca, ölü yəhudi kimin nəyinə lazımdır?!

– O, lazım deyil. Ancaq dirilər, sənədi olmayan qaçqın kalvados lar çox lazımdır.

Zaydenbaum pensnesini düzəltdi:

– Mənim üçün fərqi yoxdur. Bilirsiniz, axırını dəfə polis bura sürək eləyəndə neylədim? İki ilin söhbətidir... Bir serjant da aşağı düşmüşdü. Janın ağ fraklarından birini geyib, xörək payladım, hələ onun özünə də ara qətirdim!

– Yaxşı ağılınıza gəlib...

Zaydenbaum başını tərpətdi:

190

– Vaxt gələcək ki, bu ora-bura kalvados qaçmaq da adamı bezdirəcək...

O, asta addımlarla axşama nə verəcəklərini öyrənmək üçün mətbəxə sarı getdi. Ravik «katakomba»nın arxa qapısından həyətə çıxdı. Ayağının altında bir pişik qaldı. Onun qabağınca qaçqın kalvadoslar gedirdi. Onlar küçələrə səpələndilər. Alvares bir az axsayırdı. «Bəlkə də, ikinci dəfə təşrih olunsa, sağalar», – deyə Ravik, fikri dağınıq olsa da, ürəyindən keçirdi.

Tern meydanındakı kafedə oturmuşdu və qəflətən hiss elədi ki, Joan bu axşam gələcək. Bunun haradan ağına gəldiyini özü də bilmədi, ancaq hiss elədi ki, gələcək...

Yeməyin pulunu verib, tələsmədən mehmanxanaya qayıtdı. Hava bürkü idi və dar küçələrdəki bir-iki saatlığa kirayə verilən mehmanxanaların qarşısındakı lövhələr, hələ axşam yeniçə düşdüynə baxmayaraq, işıqlandırılmışdı. Pəncərədəki pərdənin arasından işıq süzülürdü. Bir dəstə matros fahişələrin dalınca düşmüşdü. Cavan idilər, şərab, isti yay axşamı onları qızıışdırmışdı və həmin mehmanxanalardan birinə girdilər... Haradansa qarmon səsi gəlirdi. Qəflətən bir fikir beynində şimşək kimi çaxdı, sonra duruldu, yavaş-yavaş süzməyə başladı, qaranlıqdan sehri bir mənzərə baş qaldırdı: Joan mehmanxanada oturub Raviki gözləyirdi ki, içəri girən kimi özünü onun üstünə salsın, ağlaya-ağlaya hər şeyi atdığını, qayıtdığını desin... Dayandı. «Mənə nə olub?–Ürəyindən keçirdi.–Niyə dayandım? Niyə əllərim havanı onun saçları kimi qucaqlayır? Daha gecdir, heç nəyi qaytarmaq olmaz! Heç kəs də qayıtmaz! Nə vaxtsa yaşanmış anlar bir də geri dönərmisən?»

Yoluna davam etdi, həyətə keçib, arxa qapıdan «katakomba»ya girdi. Elə astanadan gördü ki, içəridə xeyli adam var. Zaydenbaum da onların arasındaydı, ancaq xidmətçi kimi yox, müştəri təki oturmuşdu. Deyəsən, təhlükə sovuşmuşdu. İçəri keçdi.

Morozov otağında idi.

– Çıxmağa hazırlaşırıdım,–dedi,–çamadanlarını görəndə elə bildim, yenə İsveçrəyə göndəriblər.

– Sakitlikdir?

– Hə, polislik iş qalmadı. Hətta meyiti sahibinə qaytardılar. Deyiblər ki, qaranlıq

məsələ yoxdur, özünü öldürüb. Yuxarıdadır, indicə aparacaqlar.

– Yaxşı, onda mən də köçümü aparım otağıma.

Morozov güldü:

– Bu Zaydenbaum lap kefi imiş! Bütün vaxtı orada oldu. Əlində qovluq, kağızkuğuz,

gözündə də pensne... Deyirdi ki, vəkilidir, sığorta idarəsindən gəlib. Polisə heç aman vermədi, qoca Qoldberqin pasportunu saldırdı. Dedi ki, ona lazımdır, polis təkcə şəxsi vəsiqəsini apara bilər. Onların öhdəsindən yaxşı gəldi... Onun özünün kağız-kuğuzu var?

– Nə gəzir!

– Onda yaxşı eləyib. Pasport indi qızıl qiymətinədir. Hələ bir il vaxtı var, kimsə istifadə eləyər. Ancaq həmin adam Zaydenbaum kimi həyasızlıq eləməsə, Parisdə yaşaya bilməz. Şekli dəyişməyə nə var?! Təzə Aron Qoldberq cavan olsa, mütəxəssislər lap ucuz qiymətə tarixləri də dəyişər. Bu da ruhun ölməməsinin yeni növüdür, bir pasportla iki-üç adam yaşaya bilər...

– Deməli, bundan sonra Zaydenbaum Qoldberq oldu?

191

– Zaydenbaum istəmədi. Özünə sığışdırmır. O da yurdsuz-yuvasızların, didərginlərin Don Kixotudur. Qismətə inanan adamdır, kiminsə saxta pasportu ilə yaşayıb idealına xəyanət etməkdənsə, oturub başına nə gələcəyini gözləməyi üstün tutur. Bəlkə, sən götürəsən?

Ravik başını buladı:

– Mən də istəmirəm. Zaydenbaum düz eləyir...

Camadanları götürüb aşağı düşdü. Qoldberq yaşayan mərtəbənin dəhlizinə çatanda uzun arxalıq geymiş yaşlı bir yəhudi onu ötdü. Uzun saqqalı, gicgahlarında saxladığı saç onu üzdən «İncil»də təsvir olunan yepiskoplara oxşadırdı. Rezin altlıqlı ayaqqabı geymiş qoca elə səssiz gedirdi ki, deyərdin, qaranlıq dəhlizdə tutqun kölgə kimi süzür. O, Qoldberqin qapısını açdı və şamların qırmızımtıl işığı bir anlığa dəhlizə düşdü. Ravik qərribə, bir az boğuq, bir az da yad, eyni zamanda qəmli, yeknəsəq sızıltı eşitdi. Fikirləşdi ki, ağı deyən qadınlardır. İndi də elə şeylər var? Yoxsa Rut Qoldberq təkcə özü idi?

Ravik qapını açanda gördü ki, Joan pəncərənin qabağında oturub. O diksindi.

– Sənsən? Nə olub. Bu çamadanlar nədir? Yenə gedirsən?

Ravik çamadanları çarpayının yanına qoydu:

– Heç nə olmayıb, ehtiyat üçün aparmışdım. Bir nəfər ölüb... Polis gəlmişdi...

Keçib getdi...

– Zəng vurmuşdum. Dəstəyi kimsə götürüb dedi ki, daha burada qalmırsan.

– Sahibəməizdir. Çox ağıllı, ehtiyatlı qadındır.

– Yüyürə-yüyürə gəldim, qapı açıq, otaq da bomboş... Ravik, elə bildim...—Onun səsi titrədi.

Ravik güclə gülümsədi:

– Görürsən, mən çox etibarsız əclafam, örkənimin üstünə odun yığmaq olmaz.

Qapı döyüldü. Morozov əlində iki şüşə tutmuşdu:

– Ravik, yaraq-yasağın yadından çıxıb qalıb...

O, qaranlıqda dayanmış Joanı tanıdı, ancaq özünü görməzliyə vurdu. Ravik bunu

sezmədi. Morozov şüşələri Ravikə uzadıb, qapının ağzındaca xudahafızlaşdı, içəri gəlmədi.

Ravik kalvadosla «Vuvre» şərabını stolun üstünə qoydu. Bayaq dəhlizdən eşitdiyi səs indi pəncərədən gəlirdi. Dil deyib ağlayırdılar. Səs dalğa-dalğa qalxır, enir və təzədən başlayırdı. Çox güman ki, hava isti olduğundan, Qoldberqin pəncərəsi açıq idi və qızılağacdən qayrılmış mebelli otaqda qoca Aronun meyiti yavaş-yavaş çürüməyə başlayırdı...

– Ravik! – Joan sözə başladı. – Yaman darıxıram... Bilmirəm, nədəndir. Bütün günü beləcə olub... Qoy burada qalım...

Ravik cavabında ləngidi. Yaman yerdə yaxalanmışdı. O, başqa cür gözləyirdi. Belə başlayacağını fikirləşməmişdi...

– Nə qədər? – deyər soruşdu.

– Sabaha kimi.

– Çox olmadı ki!

Joan çarpayının üstündə oturdu:

– Bunları unuda bilmərik, Ravik?

192

– Yox, Joan!

– Heç nə istəmirəm. Qoy yanındaca uzanıb yatım. Ya da elə divandaca...

– Olmaz, indi xəstəxanaya gedəsiyəm.

– Eybi yoxdur, gözləyəm. Azmı gözləmişəm?

Ravik cavab vermədi. Belə sakit olduğuna özü də təəccüblənirdi. Bayaq küçədə hiss elədiyi bürkü, həyəcan birdən-birə yoxa çıxmışdı.

– Sən də xəstəxanaya getmə!

Ravik hələlik susurdu. Bilirdi ki, onunla yatsa, uduzacaq. Bu heç nə ilə ödəyə bilməyəcəyi bir vekseli imzalamaq kimi bir şey idi. Sonra hər gün gələcək, çaldığı qələbə ilə öyünəcək, özü heç bir güzəştə getmədən, ondan hər dəfə yeni bir şey istəyəcək, onu büsbütün ələ alana kimi belə eləyəcək, axırda da özü bezəcək, onu zəifliyin, ehtirasın qurbanı eləyib, əxlaqsız adam kimi atacaq. Əlbəttə, indi o niyyətlə gəlməyib, belə şeylərdən heç başı çıxmazdı da, ancaq,, hər halda, axır nəticəsi bu çür olmalı idi. «Bir gecə heç nə eləyə bilməz!» – deməyə nə var ki!

Ancaq hər dəfə də müqavimət hissi bir az zəifləyəcək. Müqavimət hissi də yeganə şeydir ki, onunla alver etmək olmaz. Katoliklərin şəriət kitabında buna çox ehtiyatla, qorxa-qorxa «ruhun günahına batmaq» deyilir və sonra da orada yazılanların əksinə olaraq, dolayı yolla işarə vurulur ki, o nə bu dünyada, nə də o birində bağışlanır...

– Düz deyirsən, Joan, xəstəxanalıq işim yoxdur. Ancaq burada qalmağını istəmirəm.

Elə bilirdi, Joan indicə barıt kimi partlayacaq. Ancaq o, çox sakit halda soruşdu:

– Niyə istəmirsən?

Səbəbini ona izah eləsinmi? İzah eləyə bilərdimi?

– Sən daha buranın adamı deyilsən, Joan.

– Buranın adamıyam!

– Yox!

– Niyə yox?

Ravik susdu. «Nə yaman bəcidir! – Ürəyindən keçirdi. – Adıca suallarla məni danışdırdı, izah elətdirdi. İzaha başlayırsansa, deməli, özünü müdafiə edirsən!»

– Özün bilirsən, – dedi, – belə axmaq suallar vermə.

– Ürəyin daha istəmir məni?

– Yox! – dedi və qeyri-ixtiyari əlavə elədi: – Elə deyil...

Qoldberqin otağındakı yeknəsəq ağlaşma səsi pəncərədən içəri dolurdu. Ağı deyirdilər. İşə bax, Livan dağlarındakı çobanların yas mərasimi Parisin ucqar bir küçəsinə gəlib çıxmışdı...

– Sən mənə kömək durmalısən, Ravik!

– Səni özbaşına buraxmağım ən böyük köməkdir. Sən də məni burax.

Joan ona fikir vermədi:

– Mənə kömək etməlisən, – dedi. – İstəsəm, yalan danışardım. Ancaq istəmirəm. Elədir, mənim ayrı adamım var! Ancaq onunla olan münasibətim səninlə olan münasibətim kimi deyil. Eyni şey olsaydı, durub bura gəlməzdim...

Ravik siqaret çıxardı, hiss elədi ki, çox qurudur. Belə de! İndi başa düşdü! Bıçaq, ülgüc kimi iti olanda ağrıtmaz! Bir şey ki yəqinləşdi, ağrı o dəqiqə kəsilir. Ağrı həmişə o dərd yəqinləşənə kimi, bir də yəqinləşib qurtarandan sonra başlayır...

193

– Eyni şey heç vaxt ola bilməz, – dedi. – Ancaq, əslində, eyni şeydir.

«Niyə belə ucuz-ucuz danışırım?»–deyə ürəyindən keçirdi. – Qəzetlərin verdiyi paradoksdur. Həqiqəti ucadan deyəndə nə yaman miskin olmuş!»

Joan dikəldi:

– Ravik! – dedi.

– Özün də bilirsən «adam yalnız bircəciyini sevə bilər» fikri düzgün deyil. Düzdür, elə adamlar var ki, yalnız birini sevir. Belələri xoşbəxtlər! Ancaq elələri də var ki, onlarda tərsinədir. Bunu da bilirsən...

Siqaretini yandırdı. Üzünə baxmasa da, Joanın indi necə göründüyünü bilirdi.

Rəngi saralmışdı, gözləri kölgələnmişdi, sakit idi, fikrini cəmləmişdi və elə kövrəlmişdi ki, deyərdin, indicə yalvarmağa başlayacaq... Ancaq qürurunu sındırmırdı... Günorta öz mənzilində də belə idi, müjdə gətirən məlakəyə oxşayırdı, inamla göylərdə pərvazlanırdı, özünü elə göstərirdi ki, guya, kimisə xilas etmək istəyir, ancaq əlindən çıxmasın deyə, onu yavaş-yavaş çarmıxa çəkirdi...

– Bilirəm, – dedi, – o da bir bəhanədir.

– Bəhanə-zad deyil! Onda adam bədbəxt olur. Həmin burulğana düşən xilas ola bilmir. Dəhşətli şeydir, baş açmaq olmur, adamlar əlbəyaxa döyüşür... Elə şeydir ki, qaça bilmirsən, hara getsən, dalınca düşüb səni tapır. Sən istəmirsən, ancaq o gəlir... Özü də çox güclüdür...

– Niyə bunu özünə dərd eləyirsən? Əgər belə güclüdürsə, tabe ol!

– Tabe oluram. Bilirəm ki, başqa yolum yoxdur. Ancaq...– onun səsi birdən dəyişdi.–Səni də itirmək istəmirəm, Ravik!

Ravik susurdu. Siqareti sümürsə də, tüstüsünü hiss eləmirdi. «Məni itirmək istəmirsən, – deyə ürəyindən keçirdi, – ancaq o birini də əldən qoymursan. Məsələ bundadır! Bunu da özünə sığışdırırsan! Ona görə də səndən uzaq qaçmalıyam. Özü də bir nəfər deyil! Elə olsa, dərd yarı idi! Hamısına da bəhanə tapırsan... Dərd ondadır ki, indi bərk ilişmisən, aradan çıxıb bilmirsən... Ancaq yenə çıxacaqsan,

hamısı təzədən başlayacaq... biri ilə qurtaran kimi, o biri gələcək... beləcə davam eləyəcək... Çünki bu, sənin qanındadır! Mən də bir vaxt elə olmuşam... Ancaq səninlə bacarmaram... Ona görə də səndən uzaq gəzməliyəm! İndi buna gücüm çatır. Gələn dəfə isə...»

– Sən elə bilirsən ki, təkcə bizim başımıza gəlib, – dedi.–Ancaq, əslində, hamının başına gələn işdir: ər, yoxsa oynas?!
–Elə deyil!

– Elədir! Ancaq onun növləri çoxdur, biri də gəlib səni tapıb...

– Belə danışmağa necə dilin gəlir?! – Joan ayağa durdu. – Sən bunların heç birindən deyilsən. Heç vaxt olmamısan və olmayacaqsan da! O... – Joan duruxdu. – Yox, o da belə deyil... Söz tapıb deyə bilmirəm!

– Onda gəl belə deyək: həm dinc həyat, həm də macəra! Yaxşı səslənir! Məna da dəyişmir... Birindən xoşun gəlir, o birini də əldən vermək istəmirsən.

Joan başını buladı:

– Ravik! – Qaranlıqlardan gələn bu səs Ravikin ürəyini yerindən oynatdı. –Bunu izah eləmək üçün yaxşı sözlər də tapmaq olar, pisini də... İş onda deyil! Mən səni sevirəm və nə qədər ömrüm var, sevəcəyəm! Bu, özümə gün kimi aydındır! Sən elə bir üfüqsən ki, mənim bütün fikir və duyğularım orada birləşir! Qoy nə istəyir
194

olsun, bu heç vaxt dəyişməyəcək! Doğru sözümdür... Sən burada heç nə itirmirsən. Elə buna görə gəlmişəm... Elə buna görə də təəssüflənmirəm, özümü günahkar saymıram...

– Sevən adamın günahı olmaz, Joan! Bu haradan ağlına gəlib?

– Səndən sonra fikirləşdim. Çox fikirləşdim, Ravik. Sənin haqqında da, öz haqqımda da... Sən mənə tam sahib olmaq istəmədin. Bəlkə, heç özün də bilmirsən... Həmişə nəsə qabağımı kəsirdi, istədiyim kimi sənin qəlbinə girməyə qoymurdu. Mən isə bunu çox istəyirdim. Lap çox! Həmişə mənə elə gəlib ki, indicə çıxıb gedəcəksən. İnamım yox idi... Bu dəfə polis qovmuşdu, getməli idin, ancaq başqa cür də ola bilərdi, günlərin bir günü kefin istəsəydi, gedərdin, mən də tək qalardım, hara getdiyini də bilməzdim...

Ravik diqqətlə qarşısındakı kölgəyə baxırdı. Onun dediklərində nəsə bir həqiqət vardı...

– Həmişə də elə olub! – Joan sözünə davam etdi. – Həmişə! Onda da ortaya ayrısı çıxdı. O, məndən başqa heç kəsi istəmirdi, deyirdi ki, ömrüm boyu onun olum. Çox dərinə də getmirdi. Mən isə istəmirdim, ona görə də güldüm, taleyimlə oynamağa başladım, elə bildim ki, qorxusu yoxdur, istədiyim anda yığışdıraram... Lakin birdən hər şey dəyişdi, qəlbimdə nəsə baş qaldırdı, məni ona tərəf çəkməyə başladı... Çox müqavimət göstərdim, ancaq xeyri olmadı. Bilirdim ki, onu bütün varlığım ilə sevmirəm, istəyən qəlbimin balaca bir guşəsidir, ancaq bacarmırdım... Elə bil, yer yavaş-yavaş yırğalanmağa başlayır, sən də vecinə almayıb gülürsən və bir də görürsən ki, yarıldı, tutub dayanmağa heç nə qalmadı. Onda da gedirsən quyunun dibinə... Ancaq mən onun yox, səninem, Ravik!

Ravik siqareti pəncərədən atdı. O, işıldaquş kimi uca-uca həyətdə düşdü.

– Olan olub, keçən də keçib, Joan, – dedi, – daha heç nəyi geri qaytarmaq olmaz!

– Mən heç nəyi qaytarmaq istəmirəm. Hər şey keçib gedəcək... Əsas məsələ budur

ki, mən səninem! Yoxsa, qayıdıb gəlməzdim! Yoxsa, gəlib sənın qapını kəsdirməzdim! Yoxsa, oturub gözləməzdim və sən də gələndə mənı qovmazdın! Qovsan da, qayıdacağam! Bilirəm, mənə inanmırsan, ürəyində deyirsən ki, başqa niyyətlə gəlib. Hansı niyyətlə gələ bilərəm? Əgər o biri qəlbimi məhəbbətlə doldura bilsəydi, gəlməzdim, səni də unudardım... Deyirsən ki, sənın yanında dinc həyat axtarıram... Elə deyil, Ravik, mən səndən məhəbbət umuram! «Sözlərə bax! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Çox şirin sözlərdir... Adamın canına yağ kimi yayılır. Ancaq... kömək elə... sevirəm... qayıtdım... səninem...—bunlar hamısı şirin sözlərdir. Eləcə sözlərdir, vəssalam. İki bədənin vəhşicəsinə bir-birinə qovuşması kimi adicə bir şey üçün gör nə qədər söz var! Bu sözlərdə də nə qədər yalan, uydurma, saxta hisslər, özünüaldatma gizləniş! O da bu ayrılıq gecəsində qaranlıqda dayanıb, həmin şirin sözlər də başından yağış kimi ələniş... Ancaq hamısının da bircə mənası var: ayrılıq, ayrılıq, yenə də ayrılıq! Əgər söhbət bu həddə çatıbsa, deməli, hər şey qurtarıb! Məhəbbət allahının gözlərindən qan damır, onun belə boş sözlərlə arası yoxdur...»

– İndi isə çıx get, Joan!

Joan ayağa durdu:

– Heç getmək istəmirəm... Qoy qalım... Bircə gecəliyə...

Ravik başını buladı:

195

– Məni nə hesab edirsən, Joan? Mən müqəvvə deyiləm!

Joan ona sığındı. Ravik hiss elədi ki, o titrəyir.

– Mənim üçün fərqi yoxdur... Qoy qalım!

Ravik ehtiyatla onu özündən araladı.

– Başqasını aldatmaq üçün nəhaq məndən başladın. Onsuz da, onun çəkməyə dərdi çox olacaq.

– Mən indi evə tək qayıda bilmərəm.

– Tək qalmazsan...

– Yox, təkəm... Üç gündür yalqızam... Çıxıb gedib... Parisdə deyil.

– Belə de...e! – Ravik çox sakit danışır və diqqətlə Joanın üzünə baxırdı. – Bircə o xasiyyətin xoşuma gəlir ki, açıq danışırısan! Adam səninlə necə rəftar edəcəyini bilir...

– Mən bundan ötrü gəlməmişəm.

– Özüm bilirəm.

– İstəsəm, heç deməzdim...

– Elədir.

– Mən evə tək qayıtmaq istəmirəm, Ravik!

– Yaxşı, evə qədər ötürərəm.

Joan bir addım geri çəkildi, astadan:

– Məni daha sevmirsən! – dedi. Onun səsində hədə də var idi.

– Bunu öyrənməyə gəlmişdin?

– Hə, həm də buna görə... Təkcə bu deyildi... ancaq bu da var idi!

– Allah eşqinə qurtar, Joan! – Ravik hövsələdən çıxırdı. – Hesab elə ki, mən son sözümü dedim, ürəyimdəkiləri açıb tökdüm.

Joan dinməzəcə onun üzünə baxırdı.

– Elə bilirsən, bundan sonra sənin başqası ilə yaşadığına göz yumub, «burada qal!» deyəcəyəm?!

Joan yavaş-yavaş gülümsəməyə başladı. Ancaq bu adi təbəssüm deyildi.

Daxilindən süzülən parıltıya oxşayırdı, elə bil, orada məşəl yandırmışdılar və onun alovu yavaş-yavaş gözlərinə qalxırdı...

– Çox sağ ol, Ravik! – dedi. Bir az ara verəndən sonra onun üzünə baxa-baxa soruşdu: – Sən məni unutmayacaqsan?

– Niyə soruşursan?

– Məni gözləyəcəksən? Məni unutmayacaqsan?

– Mənə elə gəlir, bunun çox da qorxusu yoxdur. Təcrübə özü göstərdi...

– Çox sağ ol! – Joan tamam dəyişmişdi.

«Gör nə tez təsəlli tapdı! Niyə də tapmasın?! Elə bilir burada qalmasa da, arzusuna çatdı...»

Joan onu öpdü:

– Belə olacağını bilirdim, – dedi. – Sən başqa cür ola bilməzdin! İndisə gedirəm!

Ötürmək lazım deyil, özüm gedərəm!

Qapıya çatanda dayandı.

– Bir də gəlmə, Joan! Heç nəyi də özünə dərd eləmə! Qorxma, sənə heç nə olmaz!

– Yaxşı, gecən xeyrə qalsın, Ravik.

– Xeyrə qarşı, Joan.

196

Ravik işığı yandırdı. «Sən başqa cür ola bilməzdin!» Üşürgələndi. «Bütün qadınların xəmrəsi gillə qızıldan, yalanla rəzalətdən, rıya ilə çılpaq həqiqətdən tutulub!» – deyə ürəyindən keçirdi. Gedib pəncərənin qabağında oturdu. Aşağıdan yenə həzin, yeknəsəq ağlaşma səsi gəlirdi. Ərinə həmişə xəyanət etmiş bir qadın indi onun ölümünə acıyırdı... Bəlkə də, dinləri tələb etdiyi üçün belə ağlayırdı...

Ravik təəccübləndi ki, nə yaxşı özünü çox da bədbəxt hiss eləmədi...

XXIII

– Mən yenə qayıtdım, Ravik! – Bu sözləri Ket Heqstrem deyirdi.

O, «Lankaster» mehmanxanasındakı otağında oturmuşdu. Çox arıqlamış, dərisinin altında ət deyilən şey qalmamışdı. Sanki, onu zərif bir alətlə deşib hamısını çıxarmışdılar. Bütün əzələləri görünürdü. Dərisi ipək kimi idi, deyərdin, indicə deşiləcək...

– Mən elə bilirdim, siz indi Florensiyada, ya da Kanndasınız, Ket! Ya da çoxdan Amerikaya getmisiniz...

– Bütün vaxtı Florensiyada olmuşam. Fezolada qalırdım. Axırda dözə bilmədim. Yadınızdadırmı, sizi də tovlayıb aparmaq istəyirdim? Deyirdim, kitablar, soba, gecələr, sakitlik... Kitablar da, soba da var idi. Sakitlik isə... Hətta Fransiska fon Assinin şəhəri də səs-küylü idi, Ravik! Bütün İtaliya kimi, ora da səs-küylü, narahat idi! Fransiskanın bir vaxtlar quşlara da məhəbbəti mədh elədiyi yerlərdən indi faşist forması geymiş əsgərlər keçir. Gurultulu sözlər, başqa millətlərə nifrət onların gözünü tutub, böyük əməllərdən dəm vururlar...

– Bu, həmişə belə olub, Ket.

– Belə deyildi. Bir-iki il bundan qabaq mənim təsərrüfat işlərimə baxan kişi mehriban adam idi, velvet şalvar, çarıq geyərdi. Ancaq indi uzunboğaz çəkmə, qara

köynək geyən millət qəhrəmanı olub, qızıl dəstəkli xəncər qurşayır, yığıncaqlarda çıxış eləyib deyir ki, Aralıq dənizi İtaliyanın olmalıdır, İngiltərəni dağıtmaq lazımdır, Nitsa, Korsika, Savay İtaliyaya qaytarılmalıdır. Çoxdan qələbə sevinci dadmayan bu mehriban millət Həbəşistanda, İspaniyada qalib gələndən sonra lap ağılını itirib. Üç il bundan qabaq ağılı başında olan dostlarım indi göz qırpmadan deyirlər ki, İngiltərəni üçcə ayın içində almaq olar. Bütün ölkə qaynayır. Nə oldu birdən-birə? Bir vaxt qəhvəyi köynək geyən adamların qəddarlığı məni Vyanadan didərgin saldı, indi də qara köynək geyənlərin axmaqlığı İtaliyadan qaçırtdı. Deyirlər, haradasa yaşıl köynək geyənlər də peyda olub. Yəqin, Amerikada da gümüşü köynək geyirlər. Dünya da indi bu köynəklilərin əlində qalıb?

– Deyəsən. Ancaq bir azdan dəyişəcək, hamı bir nəfər kimi qırmızı geyəcək.

– Qırmızı?

– Bəli, qan kimi qırmızı.

Ket əyilib pəncərədən həyəətə baxdı. Qürub edən günəşin solğun şəfəqləri şabalıd ağaclarının yarpaqlarından süzülərək yaşılı rəngə çalırdı.

– Adam heç inanmaq istəmir, Ravik! İyirmi ildə iki müharibə. Çoxdur... Birincinin yorğunluğu canımızdan hələ çıxmayıb.

– Təkcə qalıbların! Bu məğlub olanlara aid deyil. Qalib gələn yorğunluğa baxmır.

197

– Bəlkə də, elədir. – Ket onun üzünə baxdı. – Deyəsən, lap az qalıb, elə deyil?

– Qorxuram, azdan da az qalmış olsun.

– Görəsən, mən o vaxta qalacağam?

– Niyə qalmırsınız? – Ravik düz onun gözlərinin içinə baxdı. Ket baxışlarını qaçırtmadı. – Fiolonun yanına getdiniz?

– Bəli, bir-iki dəfə getdim. Qara taun bəzilərini yaxalaya bilməyib. O da həmin adamlardan biridir...

Ravik dinməyib onun daha nə deyəcəyini gözlədi. Ket stolun üstündəki mirvari muncuğu götürüb əlində oynatmağa başladı. Nazik, uzun barmaqların arasında gəzişən mirvari dənələri qiymətli daş-qaşa bənzəyirdi.

– İndi mən ömrü boyu dinclik axtaran yəhudiyyə oxşayıram. Ancaq, deyəsən, pis vaxtda başlamışam, onu heç yerdə tapmaq olmaz. Bir azca burada qalıb...

Ravik mirvari dənələrinə baxdı. Onlar, qışasına yad toxum – balaca bir qum dənəsi düşmüş kələk-ötür, bomboz təkhüceyrələrdən yaranmışdı. Təsadüfi qıcıqlanmadan zərif bir gözəllik yaranmışdı. «Bu da bir hikmətdir», – deyə ürəyindən keçirdi.

– Siz ki Amerikaya getmək istəyirdiniz, Ket? Kimin Avropadan çıxmaq imkanı var, əldən verməsin, gərək. Onsuz da burada heç nə eləyə bilməyəcəksiniz.

– Qovursunuz?

– Xeyr! Axırncı dəfə özünüz demədiniz ki, işlərinizi qaydaya salandan sonra Amerikaya gedəcəksiniz?

– Bəli, dedim. Ancaq indi istəmirəm. Hələ yox... Bir az burada qalacağam.

– Paris yayda çox isti olur, adam heç dözə bilmir.

Ket muncuğu stolun üstünə qoydu:

– Xeyr, axırncı yay elə olmaz...

– Axırncı?

– Bəli, bu, mənim axırncı yayım olacaq.

Ravik susdu. «Görəsən, bilirmi? – deyə fikirləşdi. – Fiolə ona nə deyib?»
– «Şəhrizad»da işlər necə gedir? – Ket birdən soruşdu.
– Çoxdan ora getməmişəm. Morozov deyir ki, hər axşam dolu olur. İndi bütün gecə restoranları belədir.
– Yayda da?
– Bəli, yayda da! Adətən, bu vaxtlar bütün əyləncə yerləri bağlanardı... Gözləməyirsiniz?
– Xeyr, gözləyirdim. Hamı son nəfəsində həyatdan nəsə qoparmaq istəyir.
– Elədir.
– Məni ora aparacaqsınız?
– Əlbəttə, Ket, nə vaxt istəsəniz! Elə bilirdim, ora daha xoşunuza gəlmir.
– Mən də elə bilirdim, ancaq fikrimi dəyişdim. Mən də bacardıqca nəsə qoparmalıyam.

Yenə Ketin üzünə baxdı:

– Yaxşı, – dedi, – nə vaxt istəsəniz, apararam.

Ravik durdu. Ket onunla qapıya kimi gəldi. Yaman arıqlamışdı... Qurumuş dərisi ipək kimi idi və adama elə gəlirdi ki, əl vursa, xışıldayar. Gözləri dupduru idi, əvvəlkindən də iri görünürdü. Sümüyü çıxmış hərərətli əlini Ravikə uzatdı:

198

– Niyə onda xəstəliyimi özümə demədiniz?–Bunu elə saymazyana dedi ki, elə bil, çöldəki havanı soruşurdu.

Ravik diqqətlə onun üzünə baxdı, amma dinmədi.

– Dözərdim...–Ketin yanaqlarına xəfif, kinayəli bir təbəssüm qondu. Ancaq bu kinayədə inciklik əlaməti yox idi.– Hələlik, Ravik!

Mədəsi kəsilmiş kişi öldü. Düz üç gün zarıdı. Daha morfi də kömək eləmirdi.

Ravik də, Veber də bilirdi ki, öləcək. İstəsəydilər, onu üç gün belə əzab çəkməyə qoymazdılar. Ancaq eləmədilər, çünki bu dünyada bir din var idi və həmin din də bütün bəndələri sevməyi nəsihət edir, onların əzablarını qısaltmağa qoymurdu və bir qanun da onu müdafiə edirdi...

– Qohumlarına teleqram vurdunuz?–deyə Ravik soruşdu.

– Qohumu yoxdur,–Veber cavab verdi.

– Bir simsarı da yoxdur?

– Heç kəsi yoxdur.

– Heç kəsi?

– Heçcə kəsi! Qulluqçusu gəlmişdi. Heç kəslə məktublaşmırmış, təkcə univermaq kataloqları, alkoqolizm, vərəm, zöhrəvi xəstəliklər və s. haqqında tibbi bülletenlər alırmış. Gedib-gələni də yox imiş. Təşrihin, bir də dörd həftəlik xəstəxananın haqqını qabaqcadan vermişdi. Ancaq iki həftəsi artıq qaldı. Qulluqçu deyirdi ki, kişiye özü baxırmış və buna görə də hər şeyini ona söz veribmiş. İki həftənin pulunu da geri istəyirdi. Guya, ona ana əvəzi olubmuş. Kaş bu ananı özünüz görəydiniz! Deyirdi ki, ona xərci çox çıxıb, mənzil kirəsini də verib. Dedim ki, o, hər şeyin pulunu burada əvvəlcədən verdi, görəsən, mənzil haqqını niyə belə eləməyib?! Bir də ki polis hər şeyi aydınlaşdıracaq. Ağzına gələni mənə dedi...

– Pul adamı hansı yola salmır ki!

Veber güldü:

– Lazımı yerlərə xəbər verərik, qoy hər şeyi aydınlaşdırsınlar, dəfn işini də təşkil etsinlər.

Ravik mədəsi kəsilmiş qohum-əqrabasız kişiylə nəzər saldı. O, hərəkətsiz uzanıb qalmışdı, üz-gözü elə hala düşürdü ki, onu otuz beş illik həyatında görməmişdi.

Son nəfəsində qıc olan sifətindən əcəlin boz üzü yavaş-yavaş baş qaldırırdı.

Üzündəki başqa ifadələr getdikcə əriyir, ölüm nişanəsi çəkilir, onların yerinə astaasta,

səssiz-səmirsiz əbədiyyət nişanəsi qonurdu. Bircə saatdan sonra üzündə təkçə həmin nişanə qalacaqdı...

Ravik palatadan çıxdı. Dəhlizdə növbətçi tibb bacısı ilə rastlaşdı. Qız yenidən gəlirdi.

– On ikinci palatadakı cənab öldü. Yarım saat bundan qabaq keçinib, daha növbə çəkmək lazım deyil...–Diqqətlə qızın üzünə baxandan sonra soruşdu:–Sizə bir şey vermədi?

Qız tərəddüd elədi:

– Xeyr... Çox qaradınməz adam idi... Axır zamanlar heç kəlmə də kəsmirdi.

– Edədir, danışmırdı.

Tibb bacısı hər şeyin qədrini bilən evdar qadınlar sayacağı Ravikə baxdı:

199

– Qəşəng bir nesesseri vardı. Hamısı da gümüş! O qədər zərif idi ki, kişilərə yaraşmazdı. Əsl qadınların malı idi...–dedi.

– Bunları ona demədiniz?

– Bir dəfə dedim. Çərşənbə axşamı bir az sakitləşmişdi, onda söhbət saldım. Ancaq dedi ki, gümüş kişilərə də yaraşır. Qəşəng də diş şotkaları var idi. Elələri indi tapılmır. Özgə heç nə demədi...

– Gümüş polisə qaldı. Qohum-əqrəbası yox imiş...

Qız başını tərpətdi:

– Heyif! Gümüş qaralacaq! İşlətməyəndə, diş şotkaları da xarab olur. Onları yaxşıyaxşı

yumaq lazım idi...

– Düz deyirsiniz, heyif oldu. Gərək, sizə verəydi. Heç olmasa, kimisə sevindirərdi...

Qız minnətdarlıq hissi ilə gülümsədi:

– Eybi yoxdur. Onsuz da bilirdim ki, heç nə verməyə _____cək. Ölüm ayağında olanlar

təsədüfi hallarda nəsə bağışlayar. Nə versə, sağalanlar verir. Can üstə olanlar öləcəyinə inanmırlar, ona görə də heç nə vermirlər. Bəziləri də acıqla vermirlər.

Siz təsəvvür edə bilməzsiniz, cənab doktor, ölənlər yaman dəhşətli olurlar.

Ölməmişdən qabaq adama elə sözlər deyirlər ki!

Qızın uşaq üzü kimi allanmış üzü saf və aydın idi. Ətrafında baş verən hadisələr onun balaca dünyasına aid olmayanda vecinə deyildi. Ölüm ayağında olanlar onun üçün ya ərköyün, ya da yetim uşaq kimi idi. Canlarını tapşırıana qədər onlara qulluq edir, sonra təzələri gəlirdi. Bəziləri sağalır, yaxşılığın əvəzini çıxır, bəziləri heç nə vermir, bəziləri də ölürdü. Dünyanın işi belə idi, ürəyə salmağa dəyməzdi.

Mağazalarda, «Bonmarş»də qiymətlərin beş faiz düşüb-düşməyəcəyi, janın öz

xalası qızı Anne Kübüre ilə evlənib-evlənməyəcəyi bundan vacib idi... «Yaxşı da eləyir, – Ravik ürəyindən keçirdi, – bu balaca aləm onu çalxanan dünyadan qoruyur. Yoxsa axırı hara gedib çıxardı?!»

«Zəfər» kafesinin qabağında oturmuşdu. Gecə tutqun, buludlu, ancaq бүrkülü idi, lap uzaqlarda şimşək də çaxırdı. Küçələrdə iynə atsaydın, adam əlindən yerə düşməzdi. Başına mavi atlazdan şlyapa qoymuş bir qadın gəlib onun yanında oturdu.

– Mənə bir qədəh «Vermut» alarsan? – deyə soruşdu.

– Alaram! Ancaq içən kimi aralan, adam gözləyirəm.

– Nə olar, bir yerdə gözləyirik.

– Aralansan, yaxşıdır. Gözlədiyim qadın idman sarayının boksçusudur.

Qadın gülümsədi. Üz-gözünü elə boyamışdı ki, təbəssümü təkcə dodaqlarında hiss olunurdu, qalan yerlərə, sanki, ağ maska taxılmışdı.

– Mənimlə gedək, – dedi, – qəşəng mənzilim var... Sənə bir kef verərəm ki...

Ravik başını buladı, cibindən bir beşfranklıq çıxarıb stolun üstünə atdı:

– Götür! Xoş getdin! Salamət qal!

Qadın pulu götürdü, onu qatlayıb corabının boğazına qoydu.

– Xiffət eləyirsən?

– Yox.

200

– Onun dərmanı məndə! Qəşəng bir rəfiqəm var, lap sütüldür... – Bir az ara verdi. – Döşləri Eyfel qülləsi kimidir!

– Gələn dəfə...

– Özün bil... – Qadın durub bir-iki stol o tərəfdə oturdu. Yenə Ravikə sarı boylandı, sonra bir idman qəzeti alıb, xəbərləri oxumağa başladı.

Ravik diqqətlə stolların arasında gəzişən axına baxırdı. İçəridə orkestr Vyana valsı çalır. Bir dəstə cavan homoseksualist hay-küylə, bir-birinə naz sata-sata gəlib qonşu stolda oturdu. Lap son dəbdə saqqal buraxmışdılar, əyinlərindəki pencəyin çiyinləri enli, beli isə dar idi.

Bir qız yanında dayanıb, üzünə baxırdı. Çox tanış gəlirdi, ancaq yadına sala bilmirdi. Qız ömrü boyu taleyindən şikayətlənən fahişələrə oxşayırdı...

– Tanımadınız? – deyə o soruşdu.

– Əlbəttə, tanıdım, – deyən Ravik, əslində, onu tanımamışdı. – Necəsiniz?

– Yaxşıyam. Ancaq, deyəsən, tanımadınız.

– Ad yadımda qalmır, amma tanıyıram. Çoxdan görüşməmişik...

– Bəli... Onda Bobonu yaman qorxutdunuz! – Qız gülümsədi. – O vaxt həyatımı xilas etdiniz, indisə tanıyırsınız...

Bobo... Həyatımı xilas etdiniz... Mamaça... İndi yadına düşdü.

– Lüsyensiniz, – dedi – Əlbəttə, tanıdım! Onda xəstə idiniz, indisə sağlam adam...

Ona görə çaşdım.

Lüsyenin kefi açıldı:

– Doğrudur! Hamısı yadınızda imiş. Mamaçadan alıb göndərdiyiniz yüz franka görə sağ olun.

– Hə, yadıma düşdü... – Madam Buşedən ala bilməyəndə öz cibindən göndərmişdi.

– Heyif ki, hamısını ala bilmədim.

- Bəs elədi. Mən ümidimi tamam üzmüşdüm.
- Yaxşı, Lüsyen, mənimlə bir şey içərsiniz?
- Qız başını tərpətib çəkinə-çəkinə oturdu:
- Mədən suyu ilə bir qədəh «Çinzano» içəram.
- İşləriniz necədir, Lüsyen?
- Çox yaxşı!
- Yenə də Bobonun yanında qalırsınız?
- Əlbəttə! Ancaq o, indi tamam dəyişib, yaxşılaşıb.
- Əla!

Soruşmağa özgə heç nə qalmadı. Balaca toxucu qız balaca bir fahişəyə çevrilmişdi. Ravik onu elə buna görə sağaltmışdı. Bobo da müalicəni davam etdirmişdi. Uşaq sarıdan çəkəcəyi qalmamışdı. Fahişə olmaq üçün bir səbəb də bu idi. Hələ yenidən başlayırdı və ondakı uşaq sadələvhlüyü yaşlı şorgözləri özünə çəkə bilirdi. Elə bil, çox işlənməmiş çini qab idi, şirəsi hələ tökülməmişdi. Lüsyen lap quş kimi duruxaduruxa

içirdi, gözləri ilə kimisə axtarırdı. Kədərli səhnə olsa da, çox təəssüflənməyə dəyməzdi. Adıca bir həyat parçası idi, yavaş-yavaş keçib gedirdi...

- Taleyindən razısan, Lüsyen?

Qız başını tərpətdi. Ravik gördü ki, o, doğrudan da, razıdır. Hər şey ona təbii görünür, heç nəyi böyüdüb özünə dərd eləmirdi...

- Təksiniz?.

201

- Təkəm, Lüsyen.
- Belə bir gecədə?
- Bəli.

Qız ürkək-ürkək ona baxıb gülümsədi:

- Mən boşam, – dedi.

«Mənə nə olub? – Ravik ürəyindən keçirdi. – Nə kökə düşmüşəm ki, hər yetən fahişə mənə məhəbbət sədəqəsi təklif eləyir?!»

- Sən uzaqda olursan, Lüsyen, mənimlə vaxtım azdır.

- Bizə getməyə... Gərək, Bobo bilməsin...

Ravik onun üzünə baxdı:

- Bobonun bundan xəbəri yoxdur?

– Var... Başqalarını bilir. Axı göz qoyur! – Qız gülümsədi. – Lap uşaq kimidir, elə bilir, qazancımı ondan gizlədəcəyəm. Ancaq sizdən pul istəmirəm...

- Bobo ona görə bilməsin?

- Ona görə yox! Görsə, qısqanacaq. Qısqananda da vəhşiyyə dönür!

- Hamıya qısqanır?

Lüsyen təəccüblə ona baxdı:

- Xeyr, hamıya qısqanmır. Bilir ki, puldan ötrüdür.

- Qısqanclıq pulsuz olanda baş qaldırır?

- Ona görə yox... Biləndə ki, arada ayrı şey də var... – O, yenə duruxdu. – Biləndə ki, ürəyim...

Qız gözlərini yerə dikdi. Ravik onun stolun üstündə özünə yer tapa bilməyən əllərindən yapışdı:

– Lüsüen, – dedi, – çox sağ ol ki, gəlib görüşdün. Çox sağ ol ki, mənimlə getmək istəyirsən! Sən qəşəng qızsan, məmnuniyyətlə aparardım. Ancaq nə vaxtsa təşrih elədiyim qadınla yata bilmərəm... Məni başa düşürsənmi, Lüsüen?!

Qız qara, uzun kirpiklərini qaldırıb, tələsik başını tərpətdi:

– Bəli, – deyib ayağa durdu. – Onda gedim...

– Hələlik, Lüsüen, salamat qal. Özünü gözlə, bir də xəstələnmə...

– Yaxşı...

Ravik kağıza nəşə yazıb ona verdi:

– Yoxundursa, bundan al, – dedi, – ən yaxşı dərmandır. Pulun hamısını da Bobaya vermə!

Qız gülümsəyib başını tərpətdi. O da, Ravik də bilirdi ki, hamısını verəcək. Lüsüen adamların arasında gözdən itənə kimi Ravik onun arxasınca baxdı, sonra işarə ilə xidmətçini çağırdı. Göy şlyapalı qadın yenə yolunu onun yanından saldı. Hər şeyə göz qoymuşdu. Əlindəki qatlanmış qəzetlə özünü yelləyə-yelləyə qayıрма dişlərini ağardırıdı:

– Sən ya impotentsən, ya da nataraz, əzizim! – Ravikə çatanda mehribanlıqla dilləndi. – Çox sağ ol, sənə müvəffəqiyyətlər...

Ravik durub, бүркүlü qaranlığa qarışdı. Şəhərin başı üzərində tez-tez şimşək çaxsa da, hava sakit idi. «Luvr» muzeyinin qapısından işıq gəlirdi. Açıq idi. İçəri girdi...

Muzey bu gün gecə yarıyacan işləyirdi. Bəzi zallardan işıq gəlirdi. O, gur işığa qərq olmuş nəhəng qəbrə oxşayan Misir pavilyonuna keçdi. Üç min əvvəl yaşamış fironlar daşa dönmüşdü. Bəziləri oturmuş, bəziləri də ayaq üstə dayanmışdı və

202

qranit gözləri dəstə-dəstə gəzişən tələbələrə, başlarında dəbdən düşmüş şlyapa olan qadınlara, darıxdıqlarından bura gələn yaşlı kişilərə zillənmişdi. Burada toz, meyit, əbədiyyət qoxusu bir-birinə qarışmışdı...

Yunan pavilyonundakı gözəllik ilahəsi Veneranın heykəli önündə ona oxşarı olmayan qızlar dayanıb nəşə pıçıldaşırdı. Ravik ayaq saxladı. Misirlilərin qranitindən, yaşıl rəngə çalan siyenitlərindən sonra yunanların mərməri adama zərif dekadent təsiri bağışlayırdı. İncə naxışlarla işlənmiş Venera məmnunməmnun çimən evdar qadına bənzəyirdi. Qənirsiz gözəl idi və özünü büsbütün unutmuşdu. Günəş Allahı Apollon isə görkəmindən homoseksualistə oxşayırdı, gərək, idmanla çox məşğul olaydı. Heykəllərin hamısını zallara qoymuşdular, onları öldürən də bu idi. Ancaq həmin zallar misirlilərə heç nə eləyə bilmirdi, çünki onlar elə ilkindən qəbir və sərdabələr üçün düzəldilmişdi. Yunanlara isə günəş, hava, Afinanın qızılı şəfəqlərinə bələnmiş sütunlar lazım idi...

Ravik heykəllərə baxa-baxa irəlilədi. Pilləkənli böyük zal qurtarmaq bilmirdi.

Birdən lap hündürdə zəfər ilahəsi Nike göründü...

Onu axıncı dəfə gördüyü vaxtdan çox keçmişdi. Onda hava tutqun idi və bu mərmər heykəl diqqəti o qədər də cəlb eləməirdi; muzeyin pəncərəsindən süzülən qış günəşinin solğun şüaları zəfər ilahəsini, sanki, üşüdüdü, ona görə də büzüşmüşdü. Ancaq indi pilləkənin başında, mərmər gəmi təsvirinin üstündə dayanmışdı, projektorların gur işığı düz üstünə düşürdü, o da par-par parıldayırdı, qanadlarını gərmişdi, elə bil, külək onun paltarını bir az qabağa əyilmiş bədəninə sıxmışdı və deyərdin, indiçə uçaçaq. Adama elə gəlirdi ki, onun arxa tərəfində

şərab rəngli Salamina dənizi uğuldayır və başı üstündəki səmanın üzünə qara məxmərdən həsrət pərdəsi çəkilib...

Bu zəfər ilahəsi əxlaq normalarından bixəbər idi, heç bir dərd-sər də tanımırdı. Tanıdığı bir qələbə idi, bir də məğlubiyyət və onların da arasında, demək olar ki, fərq görmürdü. Adamın ağlını çaşdırmır, ancaq «gəl-gəl» deyirdi. Cazibədar deyildi, ancaq «durma, gəl» deyirdi. Heç nəyini də gizlətmirdi, ancaq əli ilə eyib yerini örtərək, hamını məhz ora baxmağa məcbur edən Veneradan çox çəlb edirdi. O, quşlarla, gəmilərlə, küləklə, dalğalarla, üfüqlə qohum idi... Yurdu-yuvası yox idi onun!

«Yurdu-yuvası yoxdu... – Ravik ürəyindən keçirdi. – Heç lazım da deyil. Bütün gəmilər ona yurd-yuva olub. Bütün müharibə və qəhrəmanlıq meydanları, hətta yeniləndə belə ona yurd-yuva olub! Təki ümidini itirməsin! O təkcə zəfər ilahəsi deyil, həm də müxtəlif macərələr və bir də qılıncı qınına qoymayan mühaçirlərin ilahəsidir».

Yan-yörəsinə baxdı. Zalda heç kəs qalmamışdı. Tələbələr də, əllərində «bələdçi» zalları dolaşan adamlar da evlərinə getmişdilər. Bəli, evlərinə! Bəs o?

Yurdsuzyuvasız

bir adamın evi, uzaqbaşı, kiminsə həyəcanlı qəlbinin bir guşəsi olardı və çox çəkməzdi ki, o da uçub-dağılardı... Vətənsiz adamın qəlbinə qonan məhəbbətin ona tam hakim kəsilməsinin, ürəyini şan-şan eləməsinin səbəbi də elə bu deyildimi? Elə buna görə də məhəbbətdən uzaq qaçmağa çalışmırdımı? Bu məhəbbət də əl çəkməyib onun dalınca düşmədimi? Axırda da tapıb diz çökdürmədimi? Yox, duruş gətirə bilmədi, çünki qərrib ölkənin sürüşkən buzu doğma torpağın etibarlı ağuşu deyildi...

203

Gözləri nəyisə aldı. Balaca, ağ bir şey idi, uçurdu... Gördü ki, kəpənəkdir. Deyəsən, açıq qapıdan girmişdi. Bəlkə də, Tüleri parkındakı qızılgüllərin isti qoynunda məst ola-ola yatarkən sevgililərin pıçıltısına səksənib oyanmışdı, öyrəşdiyi günəş işığına bənzəməyən gur lampa işıqları gözlərini qamaşdırmış, o, özünü ora-bura vurmağa başlamış, axırda muzeyin çox da işıqlı olmayan girişini sığınacaq bilib, içəri girmişdi. İndi isə tezliklə öləcəyi bu böyük zalda inadla vurnuxur, çıxmağa yol axtarırdı. Ancaq bir azdan yorulacaq, ya karnizin üstünə, ya pəncərənin qabağına, ya da lap yuxarıda işıq saçan ilahənin çiyinə qonub yatacaq, səhər oyanan kimi ləçəklərinə qonub şirə yığmaq üçün gül – həyat axtaracaq, ancaq tapa bilməyəcək və beləliklə, axşam düşəcək, o, yenə yorulacaq, minillik tarixi olan mərmərin üstündə yatacaq, getdikcə zəifləyəcək və günlərin bir günü zərif caynaqları boşalacaq, vaxtsız xəzan vurmuş yarpaq kimi yerə düşəcək...

«Sentimentallığa bax! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Zəfər ilahəsi və didərgin düşmüş kəpənək! Nə ucuz bənzətmədir! Ancaq adamın qəlbinə daha çox rıqqətə gətirən bu ucuz şeylər – ucuz bənzəyişlər, ucuz hisslər, ucuz sentimentallıq deyilmi? Bəs onları ucuzlaşdıran nə idi? Onlardakı aydın həqiqətmi? Bıçaq sümüyə dayananda özünü kübarlara bənzətmək arzusu yaddan çıxır!»

Kəpənək əlaqədarlıq qübbədə gözdən itdi...

Ravik muzeydən çıxdı. Bayırın isti havası üzünə vurdu, elə bil, ılıq su ilə dolu

vannaya girdi. Dayandı. Ucuz hisslər! İndi özü ucuzların ucuzu deyildimi?

Uzaquzaq

əslərin kölgəsi qonmuş böyük həyəət baxdı və birdən ona elə gəldi ki, kim isə baş-gözünü yumruqlayır. Az qaldı, bu yumruq selinə tab gətirməyib səndələsin. Qanadlarını gərmiş dümağ Nike gözləri önündən hələ çəkilməmişdi, ancaq onun arxasından, qaranlıqlardan başqa bir qadın surəti də baş qaldırmışdı. Gah ucuz, gah da qiymətli görünən bu surət onun xəyalını elə çaşdırmışdı ki, elə bil, ipək Hindistan örpəyi tikanlı qızılgül kolunun üstünə düşmüşdü: sən dartırsan, o qopmur, tikanlar qızılı rəngə çalan ilmələri bərk-bərk tutub buraxmır və onlar birbirinə

elə sarmaşıb ki, gözün tikanlı budaqlarla işıldayan sapları seçə bilmir...

Surət! Surət! O gələndə kim soruşur ki, ucuzdur, ya qiymətli, birdəfəlikdir, ya mindəfəlik?! Gəlməmişdən qabaq nə qədər istəyirsən, soruş! Ancaq elə ki gəlib səni tapdı, bütün suallar qurtarır. Gəlib səni əsir eləyən də məhəbbətin özü olur, daha təsadüfən onun adını daşıyan adam yox! Al-əlvan xəyal dünyasının kor elədiyi adam yaxşını pisdən seçə bilərmi? Məhəbbət hara, ölçü hissi hara...

Qalın duman, az qala, yerlə göyü birləşdirmişdi. Səssiz çaxan şimşəklər hərdən kükürd qoxulu bu dumanı bircə anlığa gecənin qaranlığından qoparırdı. İndicə yağış yağacağına xəbər verən bürkü sinə-sinə gəlib evlərin damına qonmuşdu. Ravik, Rivoli küçəsilə üzəşəgi gedirdi. Mağazaların ayparaşəkilli vitrinləri gur işığa bələnmişdi. Küçədə adam çox idn. Bir-birinin ardınca düzülmüş avtomobillər sayrışan zəncir həlqələrinə oxşayırdı. «Mən də bu minlərlə adamın biriyəm, – Ravik ürəyindən keçirdi, – əllərim cibimdə, axşam gəzintisində çıxmış adamlarla daş-qaşlı, bərbəzkəli vitrinlərin yanından saymazıyana keçib gedirəm, ancaq damarlarımdan axan qan yenə coşub, beynim dumanlanıb, hər şeyi qarışdırır, ağı qara, qaranı ağ göstərir. Yanımdan keçən adamların əlləri əlimə, paltarları paltarlarıma toxunur, üzümə yad baxışlar qonur, məşinlərin uğultusunu, adamların səsinə eşidirəm, bu qaynar həyatın gerçəkliyini duyuram və bilirəm ki, mən də

204

həmin adamlardan biriyəm. Ancaq özümü lap uzaqda, aydan da o tərəfdə hiss edirəm, sanki, uzaq bir planetə düşmüşəm, məntiqin, həqiqətin ünü oralara yetmir və daxilimdən gələn bir səs kiminsə adını haraylayır. Bilirəm ki, məni sehirləyən bu ad deyil, ancaq buna baxmayaraq, haraylayır, görür, cavab gəlmir, yenə haraylayır, bu dəfə də cavabı sükut olur. Bu sükutda neçə-neçə haraylar batıb, heç birinə cavab çıxmayıb... Özü də bunu bilir, ancaq yenə haraylayır. Bu haray vüsal gecələrinin, ölümün harayıdır, nəşənin və getdikcə itirilən şüurun harayıdır, cəngəlliklərin, səhrələrin harayıdır! Bu haraylara min cür cavab taparam, ancaq heç biri mən deyən olmayacaq, çünki o cavab mənim imkanım xaricindədir, ona heç vaxt əlim yetməyəcək...»

Məhəbbət! Bircə sözdə gör nələr gizlənilir! Onda şəhəvət hissindən tutmuş müqəddəs qəlb çırpıntıları, adicə ailə qurmaq həvəsi, vəhşi ehtiras və Yakobun məlakə ilə təkbətək döyüşünə qədər hər şey var! «İşə bax! – Ravik gedə-gedə düşünürdü. – Yaşım qırxı ötüb, neçə-neçə həyat məktəbi keçmişəm, gah yıxılmışam, gah durmuşam, həyat təcrübəsi qazanmışam, bilik öyrənmişəm, illərin süzgəcindən keçmişəm, bərkimişəm, yaxşını pisdən ayırmağı, soyuqqanlı olmağı öyrənmişəm,

ancaq heç vaxt məhəbbət sorasında olmamışam, ona inanmamışam və bilməmişəm ki, nə vaxtsa gəlib məni də tapacaq. İndi budur, gəlib çıxıb və heç bir həyat təcrübəsi də kömək eləmir, əksinə, onu daha da qızıışdırıb alovlandırır. Hisslərin alovunda qanlı-qadalı illərin qurumuş odunundan və bir də qaxaca dönmüş arsızlıqdan başqa yaxşı yanan özgə şey tapırlarmı?!»

Ravik gedir, hey gedirdi... Qurtarmaq bilməyən gecə də onun addım səslərindən səksənirdi. Heç nəyə fikir vermirdi, eləcə gedirdi... Nə qədər getdiyini bilmədi və bir də gözünü açıb görəndə ki, Rafael prospektindəki parka gəlib çıxıb, o qədər də təəccüblənmədi..

Bu da Paskal küçəsindəki ev! Bu da mərtəbələr və getdikcə qaranlığa qarışan evlər... Bəzilərdən işıq gəlirdi. Joanın pəncərəsini tapdı. Orada da işıq yanırdı, evdəydi. Kim bilir, bəlkə də, yox idi, özü yana-yana qoymuşdu. Qaranlıq otağa girməkdən zəhləsi gedirdi. Özü də belə deyildimi? Evə yaxınlaşdı. Binanın qabağında xeyli maşın dayanmışdı. Onların içində sarı rəngli bir «Rodster» də vardı. Pis deyildi, yarış maşınlarına oxşadılmışdı. Bəlkə də, «o»nun maşını idi. Əsl aktyor malı idi. Qırmızı rəngli dəri oturacaqlar, təyyarədəki kimi içi lazımsız alətlərlə dolu böyük qutu... Əlbəttə, «o»nunku idi... «Qısqanmağa başlamışam? – deyə təəccüblə ürəyindən keçirdi. – Onu təsadüfən ilişdiyi adama qısqanıram? Mənə dəxli olmayan birisinə qısqanıram? Yox, adamdan üz döndərmiş məhəbbətin özünə qısqanmaq olar, daha onun yönəldiyi adama yox!»

Təzədən parka qayıtdı. Qaranlıqlardan gələn gül-çiçək qoxusu torpağın, şəh düşmüş yarpaqların ətrinə qarışmışdı. Bu ətir elə güclü idi ki, adətən, tufanqabağı belə olardı. Boş oturacaq tapıb əyləşdi... «Yox, onu atmış qadının evinin qabağındakı oturacaqda əyləşib gözünü pəncərəyə zilləyən gecikmiş məşuq mən deyiləm! Qəlbində baş qaldırmış arzuların yerindən oynatdığı adam mən deyiləm! Onları alt-üst eləməyə gücüm çatır, ancaq neyləyim, özümlə bacarmıram! Yox, indi tarixin təkərini geri fırladaraq bir az bundan qabaq eyni şeyləri qulağıma pıçıldayan o sarışın ifritəni qaytarmaq üçün ömrümün yarısından keçməyə hazır

205

olan axmaq mən deyiləm! Yox, lənət şeytana, burada miskin-miskin oturub qısqanlıqdan sarsılan, az qala, durub o sarı maşına od vurmaq istəyən də mən deyiləm!» Ciblərində siqaret axtardı. Zəif gözərti... Gözə görünməyən tüstü... Havada odlu qövs cızaraq yerə düşən gibrit çöpü... Niyə yuxarı qalxmadı? Qalxsa, nə olardı? Hələ gec deyildi, işıq yanırdı. Özünü, neçə lazımdırsa, elə də apara bilərdi. Niyə gedib onu özü ilə aparmadı? İndi hər şey artıq aydın olandan sonra? Niyə götürüb aparmadı, onun ayağını biryolluq bu evdən kəsmədi?

Qaranlıqlara baxdı... Nə xeyri olardı? Bir şey çıxardı mı? Bəs o biri? Başqasının ürəyindən heç kəsi, heç nəyi, heç vaxt çıxarıb atmaq olmazdı... O gecə, yanına gələndə saxlasaydı, necə olardı? Niyə belə eləmədi?

Siqareti atdı... Hə, ona görə ki, bu gəliş bəs eləmədi... Ona görə... O, çox şey istəyirdi, o gəliş bəs eləməzdi. Bundan sonra lap yenə gəlsin, qoy min dəfə gəlsin, hər şey unudulsun, izi-tozu qalmasın, xeyri yox idi, bəs eləməzdi... Çox qərribə, çox dəhşətli olsa da, bəs eləməzdi... Çünki nə vaxtsa, nəyə düz gətirməmişdi, nə vaxtsa onu qoynuna alıb alova döndərəcək güzgüyə tuş gəlməmiş, yanından ötüb zülmət dolu bir boşluqda azmışdı və indi həmin qığılıcı heç kəs ilə qaytarmaq olmazdı.

Bir güzgü yox, lap min güzgü olsun, xeyri yox idi. Ola bilsin ki, bu güzgülər onun bir parçasını tutsun, ancaq nə xeyri, qaytara bilməyəcəkdir. O qılgımcı çoxdandır məhəbbətin sonsuz ənginliklərində xəyal kimi süzür, onun qoynunda dumanlı, qarışıq izlər salırdı və məlum şeydir ki, o dumanlı yollar heç vaxt göy qurşağına dönüb, həsrətində olduğu zirvənin başına dolana bilməyəcək! Keçmişin sehirli aləmi dağılmış, ümidlər çilik-çilik olmuşdu və qalan yalnız inilti-sızıltı idi... Binadan bir adam çıxdı. Kişi idi. Ravik dikəldi. Sonra bir qadın da gəldi. Nəyəsə gülüşdülər. Onlar deyildi. Maşınlardan birinə oturub getdilər. Yenə siqaret yandırdı. Onlar olsa, neyləyərdi? Joanı saxlaya bilərdimi? Ümumiyyətlə, bu dünyada nəyisə tutub saxlamaq olardımı? Yox, uzaqbaşı xülyaları tutub saxlamaq olar... Ancaq xülyalar da bəs edərdimi? Daha nəyi saxlamaq olardı? Duyğuların altında gizlincə coşan ömür burulğanından baş açan tapıların? Hiss və duyğular onun boğuq uğultusunu masa, çıraq, vətən, insan, məhəbbət kimi varlıqlara çevirir... Uzaqbaşı, ürəyinə nəsə damır, nəyisə alatoran şəkildə görürsən... Bu, bəs deyildimi?

Yox, bəs deyildi! O vaxt bəs olardı ki, buna inanasan. Əgər şübhə dalğası bülluru bir dəfə sındırıbsa, onu, uzaqbaşı, yapışdırmaq olar. Yapışdırıb, bir vaxt işım-ışıl işıldayan büllurun sınıq parıltısına baxa-baxa özünü aldadarsan. Yox, heç nəyi qaytarmaq olmaz, heç nəyi ilkin şəklinə salmaq mümkün deyil. Heçcə nəyi! Hətta Joan bundan sonra qayıtsa da, əvvəlkinin eyni olmayacaq. Yapışdırılmış büllur kimi... O an keçib getmişdi, daha geri qaytara bilməzdin...

Kəskin, dözülməz bir ağrı hiss elədi. Nəsə içini doğrayır, parça-parça edirdi. «İlahi, ilahi! Görəcəyim günlər var imiş! Məhəbbət məni gör nə kökə salıb! Dönüb özümə baxıram, ancaq xeyri yoxdur. Bilirəm ki, indi qayıtsa da, bir vaxt yenə itirəcəyəm, ancaq qəlbimdəki istəyi boğa bilmirəm. Onu meyitxanadakı quru cəsəd kimi doğram-doğram eləyirəm, ancaq mən doğradıqca qızıışır, canlanır. Bilirəm ki, nə vaxtsa hər şey sovuşub gedəcək, yenə xeyri yoxdur...»

Gözləri qamaşa-qamaşa pəncərəyə baxdı və birdən-birə öz-özünə lap gülünc göründü, ancaq bunun da xeyri olmadı...

206

Şəhərin başı üzərində qəflətən ildırım çaxdı, iri yağış damcıları yarpaqları döyəclədi. Ravik ayağa durdu. Elə bil, küçələrə gümüşü nur çilənirdi, yağış da astadan zümzümə eləyirdi. Üzünə dəyən ilıq damlalardan xoşhallandı. Və birdən özünə gülünc görünməsi də, miskinliyi də, ağrıları da yadından çıxdı, bircə onu bildi ki, yaşayır. Bəli, o yaşayırdı! Yaşayırdı və həyat da onu bərkə-boşa salırdı. Daha tamaşaçı kimi hər şeyə kənardan baxmırdı, yenə hissləri coşmuşdu, domna sobalarının buxarılarından çıxan alov kimi göylərə pərvazlanırdı. İndi fərqi yox idi, istəyir xoşbəxt olsun, istəyir bədbəxt, əsas məsələ o idi ki, yaşayırdı, yaşadığını da bütün varlığı ilə duyurdu və bu da ona bəs idi!

Pulemyot atəşi kimi göylərdən başına ələnən yağışın altında dayanmışdı. Dayanıb da yağışa, tufana, dənizə, torpağa dönmüşdü və göylərin şimşəyi indi onun beynində çaxırdı. Kükrəmiş təbiətin bir hissəsinə çevrilmişdi; indi hər şey qarışmışdı, adların qoyduğu sərhəd götürülmüşdü, məhəbbət də, coşqun dənizlər də, evlərin damına qonmuş solğun ay işığı da, dalğaya bənzəyən Yer kürəsi də bir olmuşdu, bütün bənd-bərə dağılmışdı, onun özü də bunlardan biri idi... Yaşamaq

və bu yaşamağı duymaq hissi xoşbəxtliyi də, bədbəxtliyi də boş giliz kimi uzaqlara atmışdı...

– Sən, ey göylərin iştirakçısı! – Bu sözləri o, işıq gələn pəncərəyə dedi, güldü və güldüyündən də özünün xəbəri olmadı. – Sən, ey gülüzlü mələk! Yer üzündə səndən də yaxşısı, gözəli, ağıllısı, mehribanı, etibarlısı, həssası olmasına baxmayaraq, qəlbimə əbədi hakim kəsilən afət! Sən, ey taleyin bir gecə yoluma çıxarıb ömrümə əbədi həkk elədiyi təsadüf! Sən, ey çaylar kimi çağlayan, ürəkləri dağlayan, məndən xəbərsiz qəlbimə yol tapan qəfil məhəbbət! Sən, ey məndə müqavimətdən başqa heç nəyə rast gəlməyən, lakin bu müqaviməti sındırmayınca əl çəkməyən və sonra daha çox şeylər tələb etməyə başlayan mələk, sənə salamlar olsun! Heç inanmazdım ki, nə vaxtsa gəlib sənə pəncərənin önündə belə dayanacağam. Yağış bədənimdən sel kimi axır, ancaq o, sənə əllərindən də, bütün bədənindən də hərəkətlidir, soyuqdur, yumşaqdır. Boynumu büküb dayanmışam, qısqanclıq hissi qəlbimi didir, istəyə-istəyə, nifrət eləyə-eləyə, heyran qala-qala, dua edə-edə sənə arzulayıram, sənə «sağ ol!» deyirəm! Çünki göydən atdığı şimşək mənə alovlandırdı! Bu bir parça şimşəkdən hamının qəlbində var! Sən mənim qəlbimə həyat qığılcımı, ani bir alov saldın!

Mən indi bu dünyaya məzuniyyətə gələn, arsız-arsız kiməsə cəsarətlə, rişxəndlə baxan meyit deyiləm! Heç nəyə də biganə qalmıram! Əzab çəksəm də, yaşayıram, həyat nə desə, onu da eləyirəm, onun hər tufanına da dözməyə hazıram. Qoy tanrı özü sənə yar olsun, ey ürəkdən ürəyə qonan madonna, rumın ləhcəsində danışan zəfər ilahəsi Nike! Ey şirin arzu və yalançı xəyal, hansı Allahınsa sındırdığı güzgü, sən, ey heç nədən xəbərsiz, min yaşa! Bunları sənə özünə heç vaxt deməyəcəyəm, çünki insafsızsan, istifadə eləyərsən! Ancaq sən mənə nə Platonun, nə də payızgüllərinin, nə qüdrətli poeziyanın, nə də mərhəmət hissinin, nə düşkünlüyün, nə də böyük-böyük ümidlərin qaytara bilməyəcəyi bir şeyi qatardın! Bu, adicə, mənalı, çılpaq həyatdır! Həmin həyatı yaşamaq iki müharibənin arasındakı dövrdə mənə cinayət kimi görünürdü... Sənə salamlar olsun! Səni min yaşa! Bunları bilmək üçün sənə itirməli idim! Bir də salamlar olsun!

207

Yağış göyün üzünə gümüşü pərdə çəkmişdi. Kol-kos ətri hər yanı bürümüşdü. Cana gəlmiş torpaq öz ətri ilə yağışa «sağ ol!» deyirdi. Üzbəüz evdən kimsə yüyürə-yüyürə gəlib sarı «Rodster»in çadırını qaldırdı. Qoy kim olursa olsun, daha fərqi yox idi!

Gecə düşmüşdü və ulduzlardan ələnen yağış daşa dönmüş şəhərin xiyabanlarına, bağ-bağçalarına can verir, bəhər gətirirdi. Milyon-milyon çiçəklər, ağaclar al-əlvan ləçəklərini onun qabağına sərmişdi və o da çəkinmədən özünü bu milyonların geniş açılmış qoynuna atır, lələk-lələk olmuş budaqların arası ilə süzülərək torpağın dərin qatlarına işləyir, milyon-milyon vüsal həsrətli köklərin boynuna dolanırdı! Yağış da, gecə də, təbiət də, boy atan köklər də öz işində idi, nə dağıntı, nə ölüm, nə canı, nə müqəddəs furer, nə qələbə, nə də məğlubiyyət dərdi çəkirdi. Onlar hər il belə idi, Ravik də bu gecə onlara yoldaş olmuşdu... «Sən, ey piyalə qönçə, sən, ey önümdə açılan həyat, həyat, bir də həyat, xoş gəlmisən! Tanrı sənə yar olsun!» Tələsə-tələsə bağlarla, gücələrlə geri qayıdırdı. Heç dönüb arxaya da baxmır, elə hey gedir, gedirdi. Bir az sonra arı pətəyi kimi qaynaşan Bulon meşəsi onu öz

qoynuna aldı. Yağış ağacların yarpaq çətirlərini döyəcəyir, onlar da, sanki, yellənə-yellənə ona cavab verirdi... və birdən Ravikə elə gəldi ki, cavanlaşıb, ömründə ilk dəfə qız yanına gedir...

XXIV

– Nə buyursunuz? – Xidmətçi Ravikdən soruşdu.

– Mənə bir...

– Nə? – Ravik susurdu. – Sizi başa düşmədim, müsyö.

– Nə olursa olsun... Nəsə bir şey gətirin...

– Bir qədəh «Perno» olar?

– Olar...

Ravik gözlərini yumub, təzədən yavaş-yavaş açdı. Kişi yerində idi! Yox, bu dəfə yanlış bilməzdi...

Haake qapının ağzındakı stolun arxasında oturmuşdu. Tək idi, çörək yeyirdi. Stolun üstündəki gümüş məcməyidə iki bölünüb qızardılmış dəniz xərçəngi, içində buz olan balaca vedrədə isə bir şüşə «Şampan» şərabı vardı. Yanında dayanmış xidmətçi salata pomidor doğrayırdı. Ravik bunların hamısını elə aydın görürdü ki, deyərdin, həmin mənzərəni kimsə gözləri önündə mumdan düzəldirdi... Haake şüşəni sərin sudan çıxaranda barmağındakı üzüyü gördü. Qırmızı qaşına gerb çəkilmiş bu üzük həm də şəxsi möhür əvəzi idi. Dumağ koppuş əllər də, həmin üzük də Ravikə yaxşı tanış idi. İkisini də o cəlladlar «huşsuzlaşdırma» metoduna əl atanda görmüşdü: huşu başından çıxanacan döydülər, sonra üzünə gur işıq salıb, ayılmaq üçün bir vedrə su tökdülər. Həmin anda Haake, şax paltarına su düşməsin deyə, ehtiyatla geri çəkildi, dumağ koppuş əlini Ravikə uzadaraq bic-bic güldü: «Bu hələ muştuluqdur... Hələ nə görmüsən ki... İndi o adları deyirsiniz, yoxsa davam elətdirək? Hər şeyə gücümüz çatır... Görürəm ki, dırnaqlarınız da hələ yerindədir...»

Haake başını qaldırdı və düz Ravikin gözlərinin içinə baxdı. Ravik güclə özünü saxlayıb yerindən tərpənmədi. Qədəhi götürüb bir qurtum aldı, baxışlarını birtəhər salat qabına tərəf döndərdi, sanki, onun, necə hazırlandığı ilə marqlanırdı.

208

Haakenin onu tanıdığını dəqiqləşdirə bilmədi. Hiss etdi ki, bircə anın içində bütün kürəyi suya döndü. Bir az keçəndən sonra gözünün ucu ilə yenə o tərəfə baxdı. Haake yeyirdi və gözləri də boşqabında idi. Daz kəlləsi işım-işım işıldayırdı. Ravik yan-yörəsinə nəzər saldı. Restoran ağzına kimi dolmuşdu, heç nə eləmək olmazdı. Yanında silah yox idi və boş əllə onun üstünə atılsa, o dəqiqə beş-on adam tökülüşüb aralayacaq... İki dəqiqədən sonra da polis özünü yetirəcək... Başqa çıxış yolu yox idi, gərək, gözləyəydi, Haake çıxanda dalınca düşəydi, harada qaldığını öyrənəydi...

Özünü məcbur eləyib siqaret yandırdı, yalnız onu çəkib qurtarandan sonra Haake tərəfə baxdı. Arxayın-arxayın ətrafına nəzər saldı, guya, kimisə axtarırdı. Haake yeməyi qurtarmışdı. Dəsmalla dodaqlarını silirdi. Özü də bunu ikiəlli eləyirdi. Dəsmalı darta tutub, əvvəlcə alt dodağını, sonra da üst dodağını quruladı, elə bil, qadın kimi dodaqlarındakı boyanı götürürdü. Silə-silə də təfərinclə Ravikə baxırdı...

Ravik baxışlarını döndərdi. Hiss etdi ki, Haake hələ də ona baxır. İşarə ilə

xidmətçini çağırıb, bir «Perno» da gətirdi. Başqa bir xidmətçi də Haakenin stolunu yığışdırırdı. O, xərcəngin sür-sümüklərini bir yerə yığıb, boş qədəhi doldurdu, gedib, içində cürbəcür pendir olan təzə bir məcməyi gətirdi. Haake «Bri» pendirini göstərdi.

Ravik yenə siqaret yandırdı. Gözünün qulağı ilə bir də o tərəfə baxanda gördü ki, Haake hələ də nəzərlərini ondan çəkməyib. Artıq buna təsadüf demək olmazdı.

Ravik hiss elədi ki, titrəyir. Əgər Haake onu tanıyıbsa... Yanından keçən xidmətçini saxladı:

– Bu «Perno»nu mənim üçün bayıra apararsınız? Artırmada oturmaq istəyirəm, ora sərindir.

Xidmətçi tərəddüd elədi:

– Pulunu burada versəniz, yaxşı olar. Ora başqası baxır. Sonra mən özüm gətirərəm...

Ravik başını bulayıb, pul çıxardı:

– Yaxşı, bunu burada içərəm, bayırda ayrısını sifariş verərəm. Onda qarışıq düşməz.

– Oldu, müsyö! Təşəkkür edirəm, müsyö!

Ravik tələsmədən qədəhini boşaltdı. Bilirdi ki, Haake hamısına qulaq asır. Ravik danışanda yeməyinə ara vermişdi, indi isə təzədən başladı... Ravik də bir xeyli sakitcə oturub qaldı. Əgər, doğrudan da, Haake onu tanıyıbdısa, onda bircə yolu qalırdı: özünü elə göstərsin ki, guya, onu tanımayıb və artırmadan izləsin.

Bir az sonra durub, tələsmədən bayıra çıxdı. Demək olar ki, bütün stollar tutulmuşdu. Ravik dayanıb gözlədi, stol boşalan kimi keçib oturdu. Buradan Haakenin stolunun yarısı görünürdü. Onun özünü isə görə bilmirdi... Ancaq, gərək, qalxdığını biləydi, tez dalınca çıxaydı. Bir qədər «Perno» gətirdib, pulunu da əvvəlcədən verdi ki, istədiyi anda dura bilsin...

– Ravik!–Lap yanında adını çəkdiilər. Elə diksindi ki, deyərdin, kimsə ona qəfil zərbə endirdi. Joan idi...

Gözünü döyə-döyə Joanın üzünə baxırdı.

209

– Ravik! – O, yenə təkrar elədi. – Daha mənə tanıyırsan?

– Niyə tanıyıram?! – Onun gözləri Haakenin stolunda idi. Dərindən nəfəs aldı.

Hələ vaxt var idi. – Joan! – O, güclə danışdı. – Sən hara, buralar hara?

– Bu, nə sualdır? Hər gün «Fuke»yə gəlməyən adam olar?

– Təksən?

– Təkəm.

Gördü ki, Joan hələ də ayaq üstədir, özü isə oturub. Tez ayağa durdu. İndi Haakenin stolunu görə bilirdi.

– Mənim ayrı işim var, Joan...– Bu sözləri onun üzünə baxmadan, tələsə-tələsə dedi. – Nə olduğunu deyə bilmərəm. Ancaq sənlik iş deyil, getməyin məsləhətdir.

– Getməyəcəyəm,–Joan oturdu,–baxım, görüm, o, necə qadındır.

– Hansı qadın?–Ravik heç nə anlamadı.

– Gözlədiyin...

– Qadın deyil.

– Bəs nədir?

Joanın üzünə baxdı, dinmədi.

– Məni heç tanımaq istəmirsən! – Joan şikayətləndi. – Qovursan! Özün də həyəcanlısan. Bilirəm, kimisə gözləyirsən... Qoy görüm, kimdir...

«Qəhvə içməyi də beş dəqiqə çəkər, – Ravik ürəyindən keçirdi. – Ya da on, on beş dəqiqə... Sonra da bir siqaret çəkəcək. Yəqin, siqaret çəkər...»

Gərək, o vaxta qədər Joanı birtəhər başından eləyər.

– Yaxşı, – dedi, – öz işindir! Ancaq get, başqa stolda otur.

Joan cavab vermədi. Gözləri parıldadı, rəngi tutuldu.

– Qadın gözləmirəm... Lənət şeytana, lap tutaq ki, qadın gözləyirəm, bundan sənə nə? Gülünc olma, Joan, özün bir aktyorla kefdəsən, məni də başqasına qısqanırsan.

Joan dinmədi. Gözlərini Ravik baxan səmtə çevirdi, onun kimə baxdığını müəyyənləşdirmək istədi.

– Qurtar, Joan!

– O da özünə başqasını tapıb?

Ravik nə fikirləşdisə, birdən oturdu. Haake onun artırmaya çıxacağını eşitmişdi və əgər, doğrudan da, tanımışdysa, onun artırmada oturduğunu bilmək üçün mütləq gəlməli idi... Elə isə qadınla oturmağı yaxşı idi, daha təbii görünərdi.

– Yaxşı, – dedi, – qal! O dediklərinin də hamısı boş şeydir. Bir azdan durub gedəcəyəm. Məni taksiyə qədər ötürərsən, ancaq səni aparmayacağam, razısan?

– Niyə belə müəmmalısan?

– Müəmmalı deyiləm. Burada bir kişi var, çoxdandır onu görmürdüm. İndi onun harada yaşadığını öyrənmək istəyirəm, vəssalam...

– Qadın deyil?

– Yox, kişidir... Özgə heç nə deyə bilmərəm. – Xidmətçi onlara yaxınlaşdı. – Nə içəcəksən? – deyə Ravik soruşdu.

– Kalvados.

– Bir qədəh kalvados gətirin!

Xidmətçi ayağını sürüyə-sürüyə getdi.

– Özün içmirsən?

– Yox, mən bunu içirəm.

210

– Heç bilirsən, hərdən sənə necə nifrət edirəm?

– Olan şeydir! – Ravik Haakenin stoluna baxdı. «Şüşəyə bax, – deyə ürəyindən keçirdi, – titrəyir, elə bil, harayasa axıb gedir... Küçə də, stollar da, adamlar da bu tutqun şüşənin içindəki bulanıq meyvə şirəsində üzürlər...»

– Sən buz kimi soyuqsan, xudpəsəndсэн!

– Joan, bunu başqa vaxt ayırd edərik...

Xidmətçi qədəhi gətirib onun qabağına qoyanda Joan susdu. Ravik o dəqiqə kalvadosun pulunu verdi.

– Məni bu günə salan sən oldun! – Joan, sanki onu döyüşə çağırırdı.

– Bilirəm... – Bircə anlığa Haakenin qənd götürən koppuş əlini gördü.

– Sən! Təkcə sən oldun! Heç vaxt məni sevmədin, məhəbbətimlə oynadın, elə ki gördün vurulmuşam, saya salmadın!

– Düz deyirsən... – Ravik onun üzünə baxmadan təkrar elədi. – Hər şey sonradan dəyişdi.

– Hə, sonra... sonra... hər şey bir-birinə qarışdı. Onda da gec idi... Sən, sənsən günahkar!

– Bilirəm...

– Mənimlə bu cür danışma! – Hirsindən Joanın rəngi avazıdı. – Heç mənə qulaq da asmırsan!

– Asıram...–Ravik onun üzünə baxdı. Danışmaq lazım idi, nəşə demək lazım idi. Nə olursa olsun, fərqi yox idi...

– Aktyorunla sözə gəlmisən?

– Hə!

– Keçib gedər...

Qapı tərəfdən mavi tüstü qalxırdı. Xidmətçi yenə qəhvə süzdü. Haake, deyərsən, tələsmirdi.

– İstəsəm, «yox» deyərdim. İstəsəm, deyərdim ki, təsadüfən buradan keçirdim. Ancaq təsadüf deyil, səni axtarırdım. Daha onun yanında qalmaq istəmirəm.

– Hamının başına gələn işdir. Belə də olmalıydı...

– Qorxuram ondan! Hədələyir, deyir ki, güllə ilə vuracaq.

– Nə?–Ravik, sanki, yuxudan ayıldı.–Nə dedin?

– Deyir ki, səni vuracağam...

– Kimi?–Ravikin fikri ayrı yerdə idi, ona görə də gec başa düşdü.–Belə de..e.. Sən də inanırsan?

– Yaman tez özündən çıxandır.

– Boş şeydir... Öldürən adam heç vaxt elə deməz! O da ola aktyor...

«Mən niyə belə danışram?–Ravik ürəyindən keçirdi.– Bu, nə deməkdir? Mən burada neyləyirəm? Bu, kimin səsidir? Bu, kimin sifətidir? Qulaqlarım niyə güyüldəyir? Bunun mənə nə dəxli?»

– Bunları mənə niyə deyirsən?

– Onunla üzlüşmək istəyirəm! İstəyirəm, sənin yanına qayıdım...

«Əgər taksiyə minsə, gecikəcəyəm, taksi tapmağım xeyli çəkəcək, – Ravik ürəyindən keçirdi. – O da yerindən tərpənənə kimi gec olacaq!»

Ayağa durdu:

– Gözlə, indicə qayıdıram,–dedi.

211

– Neyləmək istəyirsən?

Cavab vermədi. Tez səkinin o biri tərəfinə keçdi, taksi saxlatdı:

– Bu on frankı götürün, – dedi,–məni bir-iki dəqiqə gözləyə bilərsiniz? İçəridə işim var.

Sürücü əvvəlcə pula, sonra da Ravikə baxdı. Ravik göz vurdu. Sürücü də göz basıb, pulu əlində oynatdı.

– Yol haqqı ayrı olacaq... Özünüz başa düşərsiniz...

– Aydınır!–Sürücü irişdi.–Yaxşı, gözləyirəm.

– Elə yerdə saxlayın ki, tez tərpənə bilərsiniz.

– Baş üstə, şef!

Ravik küçədən keçən adamları yara-yara geri qayıtdı. Birdən gözü kəlləsinə çıxdı. Haake qapının ağzında dayanmışdı. Joan nəşə dedi, ancaq o eşitmədi.

– Dayan! – dedi. – Bu dəqiqə... Bircə saniyə...

– Yox! – Joan durdu. – Peşman olacaqsan!

Joan az qalırdı ağlasın. Ravik özünü birtəhər gülümsəməyə məcbur etdi, bərk-bərk onun qolundan yapışdı. Haake hələ də orada dayanmışdı.

– Otur! Bircə saniyə də otur!

– Yox!

Joan dartındı, Ravik də buraxdı. Hay-küy salmaq istəmirdi. Joan iri addımlarla stolların arasından keçib qapıya tərəf getdi. Haake onun arxasınca baxdı. Sonra baxışlarını asta-asta geriye, Ravikə sarı döndərdi və yenə təzədən Joan gedən tərəfə çevirdi. Ravik oturdu. Qan beyninə vurdu. Pulqabını çıxardı, sanki, nəşə axtarırdı. Hiss elədi ki, Haake stolların arası ilə ona tərəf gəlir. Biganəliklə əks tərəfə baxdı, yoxsa baxışları toqquşa bilərdi.

Gözləyirdi və bu gözləmək də əbədiyyətin özü qədər uzun çəkirdi. Qəflətən onu dəhşətli bir qorxu bürüdü. Birdən Haake qayıtmış olsa, neyləyər?! Tez o tərəfə çevrildi. Haake görünmürdü. Dünya başına fırlandı.

– İcazə olar? – Kimsə lap yanında soruşdu.

Ravik eşitmədi. Gözləri qapıda idi. Haake içəri qayıtmamışdı. «Tez qalxmaq lazımdır! Dalınca qaçmaq, mütləq tutmaq lazımdır!» Arxadan yenə səs eşidildi və geri dönəndə döyükdə-döyükdə qaldı. Haake arxa tərəfdən gəlib onun yanında dayanmışdı, bayaq Joan oturan boş stula işarə edirdi:

– İcazə olar? Bütün stollar tutulub, yoxsa...

Ravik başı ilə: «hə», – dedi, çünki danışmağa heyi qalmamışdı. Bayaq beyninə vuran qan indi geri süzülürdü. Hey axır, axırdı və sanki, stolun altına tökülürdü, bədəni boş kisə kimi dik dayana bilmirdi. Kürəklərini bərk-bərk söykənəcəyə sıxdı. Gözü, içində süd kimi maye olan qədəhi birtəhər seçə bildi. Götürüb içdi. Qədəh daş kimi idi. Onu tutan əlinə baxdı: titrəmirdi. Titrəyən damarları, əzələləri idi... Haake «Finşampan» konyakı sifariş verdi. Dedi ki, köhnəsi olsun. Fransızca çətin, özü də alman ləhcəsində danışdı. Ravik işarə ilə qəzətsatan oğlanı çağırdı, «Pari suar» istədi. Oğlan qapıya tərəf baxdı. Qəzətsatan arvadın həmişə orada dayandığını bilirdi. Bükülmüş qəzeti gizlicə Ravikə uzatdı, pulu alıb aradan çıxdı. «Tanımış olar! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Yoxsa niyə durub gəlirdi?!»

212

Bunu gözləmirdi. İndi əlac ona qalırdı ki, dayanıb Haakenin nə edəcəyini gözləsin, ona uyğun da hərəkət etsin... Qəzeti götürüb başlıqlara baxdı, sonra qatlayıb stolun üstünə qoydu. Haake ona baxırdı...

– Gözəl gecədir, – bunu Haake almanca dedi. Ravik başını tərpətdi. Haake gülümsədi:

– Gözlərimə söz ola bilməz, düzdür?

– Deyəsən...

– Sizi əvvəlcə içəridə gördüm.

Ravik diqqətini toplayıb, biganəliklə başını tərpətdi. Sinirləri tarımlanmışdı, Haakenin niyyətini heç cür başa düşə bilmirdi. Ravikin gizlicə Fransaya keçdiyini bilməzdi. Ancaq, ola bilsin, gestapo bunu da bilirdi... Eybi yox, hələ vaxt var...

– O dəqiqə tanıdım, – Haake dilləndi.

Ravik döyükdə-döyükdə onun üzünə baxırdı...

– Çapıqdan tanıdım! – Haake Ravikin alnına işarə etdi. – Bildim ki, tələbə

cəmiyyətinin üzvü olmusunuz. Deməli, almansınız. Ya da Almaniyada oxumusunuz.

Bunu deyib, Haake güldü. Ravikin gözü hələ də onun üzündə idi. Ola bilməzdi! Lap gülünc idi! Gərginlik o dəqiqə yoxa çıxdı, dərindən nəfəs aldı, yüngülləşdi. Haake onu tanımamışdı. Elə bilmişdi ki, alınıdakı çapıq tələbə duelində olub. Ravik də güldü. Haakeyə qoşulub güldü. Gülməyini saxlamaq üçün də yumruqlarını elə sıxdı ki, dirnaqları ətinə yeridi...

– Düz tapdım?–Haake məmnun halda soruşdu.

– Bəli, düz tapmısınız.

Alınıdakı çapığın tarixi yadına düşdü. Onu gestaponun zirzəmisində, Haakenin gözləri qabağında eləmişdilər. Qan gözlərinə, ağzına dolurdu. Haake isə indi deyirdi ki, tələbə duelində olub və bunu tapması ilə də öyünürdü...

Xidmətçi Haakenin konyakını gətirdi. O, ləzzətlə qədəhi iylədi.

– Konyaklarına söz ola bilməz, – dedi, – əntiqə olur! Qalan şeylərdə...–Ravikə göz basdı – ölkə batır. Borc içində boğulur. Bunlarınkı dinc və yüngül həyatdır.

Bizimlə bacarmayacaq!

Ravikə elə gəlirdi ki, danışa bilməyəcək. Elə bilirdi ki, danışsa, əlindəki qədəhi stola çırpacaq, şüşə qırıqlarının hamısını onun gözüne soxacaq... Ehtiyatla daş kimi ağır qədəhi götürdü, axıracan içdi, sakitcə qaytarıb yerinə qoydu.

– Bu, nədir? – Haake soruşdu.

– «Perno». «Absent» əvəzidir.

– «Absent» barədə eşitmişəm. Fransızları kişilikdən salan o deyil? – Haake irişdi. – Bağışlayın, sizi nəzərdə tutmuram.

– «Absent» qadağandır. Bu da onun əvəzinədir, ziyansızdır. «Absent» adamı kişilikdən salmır, ancaq nəsil artırmağa qoymur, ona görə də qadağan olunub. Mən içdiyim anis almasından çəkilmiş araqdır, biyan dadı verir.

Yox, danışa bilirmiş! Hətta heç həyəcanlanmır da! Suallara da sakitcə, sərrast cavab verirdi. Tufan haradasa daxilində idi, hay salırdı, uğuldayırdı, ancaq üzdən sakit idi...

– Burada yaşayırsınız? – Haake soruşdu.

– Bəli.

213

– Çoxdan?

– Anadan olandan.

– Aydınır! Xarici ölkədə yaşayan alman! Burada anadan olmusunuz?

Ravik başını tərpətdi. Haake konyakını içdi:

– Xalqımızın ən yaxşı oğullarından bir neçəsi də xaricdə yaşayan almanlardır, – dedi. – Fürerin müavini Misirdə anadan olub. Rozenberq Rusiyada, Darre isə Argentinada doğulub. Hər şey dünyagörüşündən asılıdır, düz demirəm?

– Tamamilə düzdür.

– Sizin də belə fikirləşəcəyinizi bilirdim! – Haakenin üz-gözündən razılıq yağırdı. O, bir az stola tərəf əyildi və deyəsən, stolun altında dabanlarını da cütlədi. –Yeri gəlmişkən, özümü təqdim edim: fon Haake!

Ravik də eyni əda ilə cavab verdi:

– Horn!

Əvvəlki ləqəblərindən biri idi...

– Fon (21) Horn?–Haake soruşdu.

– Bəli.

Haake başını tərpətdi, tam arxayınlaşdı. Öz zümrəsindən olan adama tuş gəlmişdi.

– Parisi yaxşı tanıyırsınız, elə deyilmi?

– Bir balaca...

– Muzeyləri nəzərdə tutmuram,–Haake bic-bic güldü.

– Nəyi nəzərdə tutduğunuzu başa düşürəm.

«Arilər nəslindən olan bu ali adam, deyəsən, özü bataqlığa düşmək istəyir, ancaq yaxşı yer tapa bilmir...–Ravik ürəyindən keçirdi.–Kaş başını tovlayıb onu dalda yerə, ya gözdən iraq bir meyخانaya, ya da ucqar bir fahişəxanaya çəkə biləydim!– Bu fikir onun beynindən ildırım sürəti ilə keçdi.–Elə yerə ki, qabağıma duran, əlimdən alan olmasın!»

– Burada yaxşı yerlər çoxdur, eləmi?

– Təzəlikcə Parisdəsiniz?

– İki həftədən bir iki-üç günlüyə gəlirəm. Bu da bir növ nəzarətdir. Çox vacib işdir. Son ildə işlərimizi burada yaxşı qurmuşuq, əla gedir! Nə iş olduğunu deyə bilmərəm, ancaq...–Haake güldü.–Burada hər şeyi pulla almaq olar. Satqın millətdir. Az qala istədiklərimizin hamısını öyrənmişik. Çox əziyyət çəkmirik, özləri gəlib deyirlər. Vətəni satmaq da bunlarda vətənpərvərliyin bir növünə çevrilib. Çoxpartiyalılıq belədir. Qalib gəlmək üçün partiyalar bir-birini, beləliklə də, vətəni satırlar. Bu, bizim xeyrimizədir. Çoxlu həmfikir tapmışıq, hamısı da təsirli dairələrdəndir...–O, qədəhini qaldırıb içinə baxdı, boş olduğunu görüb, yerə qoydu. – Heç silahlanmır da... Elə bilir, silahlanmasa, onlarla işimiz olmayacaq. Təyyarələrinin, tanklarının sayını bilsəniz, özünə qəbir qazan bu xalqa gülməkdən ölərsiniz...

Ravik onun dediklərinə qulaq asırdı. Bütün diqqətini cəmləmişdi, ancaq buna baxmayaraq, hər şey – stollar da, xidmətçilər də, axşam sərinliyində qaynayan həyat da, küçələrdə şütüyən maşınlar da, evlərin başına dolanan ay da, küçələrdə sayrışan al-əlvan reklamlar da, hətta bir vaxt onun həyatını məhv eləmiş, indisə üzbəüz oturub boşboğazlıq eləyən qatillər qatili də ona yuxu kimi gəlirdi...

214

İki şıq geyinmiş qız onların yanından keçəndə Ravikə baxıb gülümsədi. «Oziris»də işləyən İvetta ilə Marta idi. Bu gün istirahət edirdilər...

– Lənət şeytana, əntiqə şeylərdir! – deyərək Haake onların dalınca baxdı.

«Kaş dalda bir küçədə əlimə düşəydi! Dar, bomboş küçə olaydı.. Ya da Bulon meşəsində...» – Ravik ürəyindən keçirdi.

– Bu xanımların çörək pulu məhəbbətdən çıxır, – dedi.

Haake onların arxasınca baxdı:

– Pis deyillər. Zənnimcə, sizin başınız belə şeylərdən yaxşı çıxmalıdır,–deyib Haake yenə konyak sifariş verdi. – İcazə verin, sizi də qonaq eləyim.

– Təşəkkür edirəm. «Perno» içəcəyəm.

– Deyilənə görə, burada yaxşı yerlər var, adam görəndə ağılı başından çıxır. –

Haakenin gözləri parıldadı. O vaxt gestaponun zirzəmisindəki gur işıqda da beləcə parıldamışdı...

«İndi onları yada salmaq lazım deyil, – Ravik ürəyindən keçirdi. – İndi olmaz!»

– Heç birində olmamısınız?

– Bir neçəsində olmuşam. Əlbəttə, tanışlıq məqsədilə getmişəm. Bu xalq hara yuvarlanır? Çox güman ki, mən hələ yaxşılarında olmamışam. Əlbəttə, ehtiyat elədim, adam elə yerlərdə tez ilişər.

Ravik başını tərpətdi:

– O sarıdan narahat olmağa dəyməz. Burada elə yerlər var ki, ora turist ayağı dəymir.

– Eləsini tanıyırsınız?

– Əlbəttə, lap ürəyiniz istəyən kimi.

Haake ikinci konyakı da içdi. Lap arxayınlaşdı. Almaniyadakı əngəllər burada yox idi. Ravik gördü ki, o heç nədən şübhələnmir və dedi:

– Elə mən özüm də bu gün bir az əylənmək istəyirdim.

– Doğrudan?

– Bəli. Hərdən eləyirəm... Adam bacardığı qədər çox görüb-götürməlidir.

– Düzdür! Çox düzdür!

Haake onu bircə anlığa donuq nəzərlərlə süzdü. «Sərxoş eləmək lazımdır, – deyər Ravik ürəyindən keçirdi. – Başqa cür alınmasa, sərxoş eləyib qaranlıq yerə çəkmək lazımdır!»

Haakenin üzündəki ifadə dəyişdi. Sərxoş deyil, sadəcə olaraq, fikrə gedibmiş...

– Heyif! – nəhayət dilləndi. – Mən də gedərdim!

Ravik dinmədi. Onu hürkütmək olmazdı.

– Bu gün Berlinə qayıtmalıyam, – deyər Haake saatına baxdı. – Saat yarım vaxtım qalıb.

Ravik halını pozmadı. «Mən də gedərəm, – ürəyindən keçirdi. – Yəqin, hansı mehmanxanayasa düşüb... Evdə qalmaz... Onunla otağına gedərəm, içəridə işini bitirərəm...»

– İki tanış gələsidir, onları gözləyirəm. – Haake sözünə davam etdi. – İndi gəlirlər. Onlar da mənimlə gedirlər. Çamandanları vağzala qoymuşam. Buradan birbaşa ora gedəcəyik.

215

«Əldən çıxdı! – Ravik ürəyindən keçirdi. Niyə tapançanı götürmədim? Mən axmaq niyə elə bildim ki, onda yanılmış olaram? İndi küçəyə çıxan kimi vurardım, qaçıb metroda gizlənərdim...»

– Heyif! – Haake yenə təəssüfləndi. – Ancaq eybi yoxdur, bəlkə, gələn dəfə getdik. İki həftədən sonra yenə buradayam.

Ravik dərinə nəfəs aldı:

– Olsun, – dedi.

– Harada yaşayırsınız? Gələn dəfə zəng vurardım.

– «Prins de Qall» mehmanxanasında. Elə bu küçədədir.

Haake cib dəftərçəsini çıxarıb, ünvanı yazdı. Ravik dəftərçənin yumşaq dəridən düzəldilmiş zərif üz qabığına baxdı. Nazik qələmi də qızıldan idi. «Görəsən orada nə yazılıb? – deyər ürəyindən keçirdi. – Yəqin, kimisə işgəncəyə, ölümə aparan xəbərlərdir...»

Haake cib dəftərçəsini yerinə qoydu.

– İndicə söhbət elədiyiniz də qəşəng idi,—dedi.

Ravik bir anlığa çaşdı:

– Onu deyirsiniz? Bəli, çox qəşəngdir.

– Aktrisadır?

– Ona oxşar şeydir.

– Yaxından tanıyırsınız?

– Bəli, yaxın tanışımdır.

Haake dalgın halda harasa baxdı.

– Burada ən çətin şey belə bir qəşəng qadınla tanış olmaqdır. Vaxt çox az olur, elə bir təsadüf də düşmür.

– Düzələn işdir.

– Doğrudan? Özünüzün marağınız yoxdur?

– Nəyə?

Haake sıxıla-sıxıla gülümsədi:

– Məsələn, indicə söhbət elədiyiniz qadına...

– Zərrə qədər də...

– Lənət şeytana, pis olmazdı. Fransızdır?

– Deyəsən, italyandır. Hələ başqa millətdən də qarışıqı var.

Haake irişdi:

– Pis deyil. Bizdə beləsi olmur. Buraya da, necə deyərlər, başqa adla gəlirsən...

– Başqa adla gəlirsiniz?

Haake bir anlığa duruxdu, sonra gülümsədi:

– Aydındır! Əlbəttə, yaxşı adamlar üçün öz adım var. Ancaq başqaları üçün tamam ayrı adamam. Yeri gəlmişkən, yaxşı yadıma düşdü, qaçqınlarla heç bir əlaqəniz yoxdur?

– Çox az,—Ravik ehtiyatla cavab verdi.

– Heyif! Bizə bu cür məlumatlar çox lazımdır. Hətta əvəzində pul da veririk.—

Haake əlini qaldırdı.—Məlum şeydir ki, sizin əlaqəniz olmaz. Ancaq yenə də ən adi məlumat belə...

Ravik hiss etdi ki, Haake onun üzünə baxır.

– Ola bilər,—dedi.—Bilmək olmaz, bəlkə, nə vaxtsa rast gələrəm...

216

Haake stulunu ona yaxın çəkdi:

– Bilirsinizmi, mənim bir işim də budur, əlaqələri tapıb öyrənmək. Hərdən izə düşmək çətin olur. Burada yaxşı adamlarımız var...—O, mənalı-mənalı qaşlarını dartdı.—Bizə görə bu işin başqa mənası var. Şərəfli vəzifədir... Bir sözlə, vətən qarşısındakı borcumuzdur...

– Buna söz ola bilməz!

Haake başını qaldırdı:

– Tanışlarım gəldi.—Ürəyində hesablayandan sonra pul çıxarıb çini boşqabın içinə qoydu.—Qiymətlərin boşqabın üstünə yazılması çox rahatdır. Bunu bizdə də tətbiq etmək lazımdır...— O durub, əlini Ravikə uzatdı. — Hələlik, cənab fon Horn, sizinlə tanış olduğuma çox şadam. İki həftədən sonra zəng vuracağam,—deyib gülümsədi.— Şübhəsiz ki, hər şey aramızda qalacaq.

– Sözsüz! Zəng vurmağı unutmayın.

– Unutmaram. Mən bir dəfə gördüyüm sifəti, verdiyim vədi heç vaxt unutmuram. Özümə rəva bilmərəm, sənətim belədir.

Ravik onunla üzbəüz dayanmışdı. Ona elə gəlirdi ki, indi beton bir divarı yarmalıdır. Sonra Haakenin əlini öz əlində hiss elədi. Onun əli balaca və həddindən artıq yumşaq idi.

Haake gedəndən sonra nə edəcəyini bilməyib, bir anlığa yerindən tərpənmədi.

Sonra oturdu. Hiss elədi ki, titrəyir. Bir az oturandan sonra pulunu verib çıxdı.

Haake gedən tərəfə üz qoydu. Birdən yadına düşdü ki, o, iki dostu ilə taksiyə mindi. Onda dalınca getməyin mənası yox idi. Haakeyə hansı mehmanxanaya düşdüyünü demişdi. Onu təsadüfən başqa yerdə görsə, şübhələnərdi. Ravik qaldığı mehmanxanaya qayıtdı.

Morozov dedi:

– Çox ağıllı hərəkət eləmişən.

Onlar Ron-Puen küçəsindəki kafelərdən birində oturmuşdular.

Ravik sağ əlinə baxdı. Onu bir neçə dəfə araqla yumuşdu. Özü bilirdi ki, səfehlik eləyir, ancaq yumasa, dözə bilməzdi. Əlinin dərisi indi perqament kimi qupquru olmuşdu.

– Başqa cür hərəkət etmiş olsaydın, səfehlik olardın. Yaxşı ki, yanında heç nə yox imiş.

– Hə,—deyə Ravik inamsız səslə dilləndi.

Morozov onun üzünə baxdı:

– Sən o qədər də axmaq deyilsən ki, qətl üstündə, ya da ona cəhd elədiyinə görə məhkəməyə düşəsən.

Ravik cavab vermədi.

– Ravik!—Morozov əlindəki şüşəni acıqla stolun üstünə qoydu.—Xəyalpərvər olma!

– Xəyalpərvər deyiləm. Niyə başa düşmürsən, ürəyimə damıb ki, onu əldən qaçırtmışam. İki saat əvvəl görsəydim, gizli bir yerə çəkərdim, ya da başqa cür eləyərdim...

Morozov qədəhlərə araqla süzdü:

– Bunu iç, araqlardır... Ona yenə rast gələcəksən.

– Bəlkə də, gəlmədim.

217

– Tapacaqsan! O özü gələcək. Elə qarmaq atmamısan ki, düşməyə. Nuş olsun!

Ravik də içdi.

– Gərək, vağzala gedib onun qatara mindiyini öz gözümlə görəydin.

– Bəs necə?! Hələ güllə də ataydın! Ən azı iyirmi il katorqa alardın. Belə ağıllı ideyalardan yenə varındır?

– Var! Heç olmasa, onun qatara mindiyinə baxardım.

– O da səni görəydi və hər şey də bitəydi!

– Gərək, hansı mehmanxanaya düşdüyünü soruşaydım.

– Soruşaydın da, şübhəyə salaydın da! – Morozov qədəhləri yenə doldurdu. –

Qulaq as, Ravik, indi sənə elə gəlir ki, düz eləməmişən. Bu fikri başından çıxar getsin! Əgər bacarmırsansa, nəyisə vur, dağıt. Elə şey deyirəm ki, həcmcə iri, qiymətcə ucuz olsun. Zənnimcə, «İnternasional»ın «Palma zalı»nı dağıtsan,

bəsindir.

– Xeyri olmayacaq...

– Onda danış! Yorulana qədər danış! Danış ki, yüngülləşəsən, sakitləşəsən. Rus deyilsən, yoxsa bunun xeyrini başa düşərdin.

Ravik başını qaldırdı:

– Boris, – dedi, – bilirəm, siçovulu öldürmək lazımdır ki, qayıdıb səni dişləməsin. Ancaq mən bu haqda danışa bilmərəm. Onun əvəzinə fikirləşərəm. Fikirləşərəm ki, bir də rast gələndə, necə eləyim. Təşrihə hazırlaşan kimi hazırlaşacağam.

Bacardığım qədər yaxşı hazırlaşacağam. Məşq edəcəyəm. Hələ on dörd gün vaxtım var. Belə yaxşıdır. Çox yaxşı oldu. Özümü sakit aparmağa öyrəşərəm. Sən düz deyirsən. Sakitləşib fikrini cəmləmək üçün danışmaq lazımdır. Bunu düşünməklə də eləmək olar. Soyuqqanlıqla düşünürsən, nifrətin daha da artır. Onu xəyalımda o qədər öldürəcəyəm ki, görüşəndə, artıq öyrəşmiş olacağam. Öyrəşəndə adam birinci dəfəyə nisbətən çox qətiyyətli, sakit olur. İndisə gəl söhbət eləyək. Ancaq başqa şey barədə danışaq. Mənə qalsa, ağappaq qızılgüllərdən danışarıq. Bir onlara bax! Bu бүркүlü gecədə qara oxşayır? Elə bil, bu narahat gecənin ləpə döyənindəki köpükdür! Hə, indi razı qaldın?

– Yox!

– Yaxşı, onda bu yaya bax! 1939-cu ilin yayına! Barıt qoxusu verir. Bu qızılgüllər də gələn qış milyonlarla qəbrin üstünü örtəcək qara oxşayır. Biz də bunun sağlığına badə qaldırırıq... Düz demirəm? Yaşasın neytrallıq əsri! Yaşasın daşqəlblilər zamanəsi! Bu gecə nə qədər adam qırılır, Boris! Hər gecə belədir... Çox adam ölür! Şəhərlər yanır, haradasa yəhudilər fəryad qoparır, çexlər meşələrdə qırılır, çinlilərin üstünə yapon nefti töküb od vururlar, həbs düşərgələrində əzab, işgəncə dolu ölüm kabusu dolaşır... Belə bir zamanədə hansı qatilisə qanına qəltan edərkən kövrək arvadlar kimi göz yaşı axıtmaq yaraşarmı bizə? Onu tapıb çıraq kimi söndürəcəyik, vəssalam! Onsuz da əynimizdə başqa cür hərbi geyim olduğuna görə çox günahsız adamın qanına bais olmuşuq. Bu da onlardan biri...

– Bu, başqa məsələ! Belə danışmaq yaxşıdır. Bıçaqla necə davranmağı öyrənmişən? Bıçaq səs eləmir...

– Bu gün elə şeyi məndən uzaq elə. Qoy bir az yatım. Gedib sakitcə yerimə girəcəyəm, ancaq, allah bilir, gözümə nə vaxt yuxu gedəcək. Başa düşürsən?

– Hə.

218

– Bu gecə səhərəcən onu öldürəcəyəm. On dörd gün ərzində avtomata dönəcəyəm. İndi əsas məsələ bu on dörd günü salamat qalmaqdır. Həmin gün ilk dəfə gözümə yuxu gedəcək. İçməyin xeyri yoxdur. İynə də kömək eləməz. Gərək, çox yorulam ki, gözümə yuxu getsin. Səhər oyananda yenə gümrəh olacağam. Aydın oldu?

Morozov xeyli dinməzəcə oturdu, sonra:

– Özünə bir qadın tap, – dedi.

– Bunun nə xeyri?

– Nəyəsə xeyri olar. Qadınla yatmağın həmişə xeyri olub. Joana zəng vur, gələcək. Joan... Düz deyir... O da orada idi... Nəsə dedi... Onu tamam unutmuşdu.

– Mən rus deyiləm, Boris! Başqa təklifin yoxdur? Bir az sadə olsun. Lap sadə...

– Allah xatirinə, burax, belə mürəkkəb olma. Qadından can qurtarmağın ən sadə

yolu hərdən onunla yatmaqdır. Xəyal dünyasını çox şişirtmək olmaz. Təbiətin adicə qanununa bu çür bəzək-düzək vurmaq kimə lazımdır?

– Doğrudan, kimə lazımdır?

– Elə isə, qoy gedib, zəng vurum. Sənin xatirinə eləyirəm. Havayı yerə restoran qapıçısı deyiləm ki...

– Getmə! Hər şey qaydasındadır. Gəl içə-içə qızılgüllərə tamaşa eləyək. Göydən yağış kimi səpələnən pulemyot güllələrindən sonra meyitlərin sifəti də ay işığında belə ağarır... Bunu bir dəfə İspaniyada görmüşəm. Onda fəhlə Pablo Nona deyirdi ki, səmanı faşistlər icad eləyib... Bir ayağı da yox idi... Məndən də bir az incimişdi, deyirdi ki, niyə kəsilən qıçını spirtin içində konservləşdirib saxlamadım. Elə bilirdi ki, bədəninin dördədən birini, yəni kəsilmiş ayağını qəbrə qoyublar. Xəbəri yox idi ki, itlər onu oğurlayıb yeyib...

XXV

Veber sarğı otağına gəldi. Ravikə işarə elədi, ikisi də otaqdan çıxdı.

– Düran zəng vurmuşdu. Təcili səni istəyir. Deməyinə görə, qeyri-adi işdir, mürəkkəb vəziyyətdir.

Ravik Veberin üzünə baxdı:

– Daha doğrusu, təşrihi korlayıb, indi mənim boğazıma bağlamaq istəyir. Elə deyil?

– Məncə, yox. Həyəcanlıdır. Çox güman ki, çətin vəziyyətə düşüb, nə edəcəyini bilmir.

Ravik başını buladı. Veber susurdu.

– Mənim qayıtdığımı haradan bilir?

Veber çiyinlərini çəkdi:

– Bilmirəm. Tibb bacılarının işi olacaq.

– Niyə Binoya zəng eləmir? O ki yaxşı cərrahdır.

– Mən də elə məsləhət gördüm. Ancaq deyir ki, çox mürəkkəb vəziyyətdir, sizin sahə ilə bağlıdır.

– Boş şeydir. Parisdə hər sahə üzrə əla cərrahlar var. Niyə Martelə zəng vurmur? O da dünyanın ən məşhur cərrahlarından biridir.

– Səbəbini özünüz bilmirsiniz?

219

– Əlbəttə, bilirəm! Həmkarlarının yanında rüsvay olmaq istəmir. Yurdsuz-yuvasız həkimin yanında isə hər şey olar, çünki o, dilini qarnına qoyacaq...

Veber onun üzünə baxdı:

– Təcilidir... Gedəcəksiniz?

Ravik xalatının bağlarını dartıb açdı:

– Əlbəttə! Başqa yolum da var? Ancaq bu şərtlə ki, siz də gələsiniz.

– Yaxşı, mənim maşınım da gedərik.

Onlar pilləkənlə aşağı düşdülər. Veberin maşını xəstəxananın qabağında dayanmışdı və günün altında par-par yanırdı. Mindilər.

– Siz içəridə olmasanız, təşrihi boynuma götürən deyiləm. Allah bilir, dostumun nə planı var.

– İnanmıram ki, belə vəziyyətdə başqa planı da olsun.

Maşın tərpendi.

– Mən çox şeylər görmüşəm, – Ravik sözə başladı. – Berlində çavan bir assistent tanıyırdım, gələcəkdə yaxşı cərrah olmaq üçün hər cür imkanı var idi. Bir dəfə professor təşrih eləyərkən düz kəsmir, üstünü vurmayıb, gerisini assistentə elətdirir. O da başa düşmür, professor yarım saatdan sonra hay-küy qaldırır, hər şeyi onun boynuna yıxır. Xəstə təşrih zamanı ölür. Bir gün sonra da oğlan özünü öldürdü... Həmin professor yenə də öz təşrihində, yenə də içməyindədir.

Marso prospektində dayanmalı oldular. Qaliley küçəsində çoxlu yük maşını qatarlanmışdı. Pəncərələrdən içəri süzülən günəş şüaları onları bişirirdi. Veber düymələrdən birini basdı, maşının üstündəki çadır yavaş-yavaş geri yığıldı. O, qürurla Ravikə baxdı:

– Təzəcə düzəltməmişəm, elektrikle işləyir. Əntiqə şeydir. Görürsünüz, insanlar nələr kəşf eləyir?

Külək açıq damdan içəri doldu. Ravik başını tərpətdi:

– Bəli, əntiqədir. Ən yeni kəşflər isə maqnitli minalar və bir də sualtı qayıqlardır. Dünən haradasa oxudum. Hədəfə dəyməyəndə, dövrə vurub təzədən qayıdır, hara getsə, tutur... Biz insanlar əcəb ixtiraçılarıq!

Veber qırmızı sifətini ona tərəf çevirdi, mehriban bir təbəssümlə gülümsədi:

– Sizinki də müharibədir, Ravik. Ancaq o müharibə bizdən ulduzlar qədər uzaqdır. Onun haqqında gedən söz-söhbət də siyasi təzyiqdən başqa bir şey deyil. İnanın ki, elədir!

Xəstənin dərisi göy rəngli sədəfə çalırdı. Bənizi külə dönmüşdü. Qızılı saçları isə elə bil, yuxarıdan ələnən gur işıqdan od alıb yanırdı, şölələri də kül rəngli sifətində titrəyirdi. Yeganə həyat işartısı tək-cə bu sifətdə qalmışdı, o da, sanki, bu işartının süzülə-süzülə gedib saçlara ilişdiyi üçün fəryad qoparırdı...

Cərrahiyyə stoluna uzadılmış gənc qadın çox qəşəng idi. Hətta indiki bayğınlıq da bu ucaboylu, şax qamətli qızın zərif sifətinin gözəlliyini poza bilməmişdi, deyərdin, tanrı onu yalnız məhəbbət və zinət üçün xəlq eləyib...

Qanaxma, demək olar ki, dayanmışdı.

– Uşaqlığı açmısınız? – Ravik Dürandan soruşdu.

– Bəli.

– Sonra?

220

Düran cavab vermədi. Ravik başını qaldıranda gördü ki, Düran gözlərini döyə-döyə onun üzünə baxır.

– Aydınır. Tibb bacıları hələlik bizə lazım deyil. Üç həkim bəs eləyər.

Düran onun sözlərini başı ilə təsdiqlədi. Tibb bacıları da, assistent də geri çəkildilər.

– Nə olmuşdu?–Onlar uzaqlaşan kimi Ravik bir də soruşdu.

– Özünüz ki görürsünüz.

– Xeyr!

Ravik nə olduğunu görürdü, ancaq istəyirdi ki, Veberin yanında Düran özü etiraf eləsin. Bu daha etibarlı olardı.

– Hamiləliyin üçüncü ayı... Qanaxma... Məcbur olub cəngəldən istifadə elədim. Deyəsən, iç tərəfdən zədələndi.

– Sonra? – Ravik Düranın üzünə baxdı. Orada zəif bir hikkə düyünlənmişdi:

«Ömrü boyu mənə nifrət edəcək,—deyə Ravik ürəyindən keçirdi. — Çünki Veber hamısını eşidir».

– Uşaqlıq deşilib,—Düran dilləndi.

– Çəngəllə?

– Əlbəttə,—Düran duruxdu.—Özgə nə ilə deşmək olar?

Qanaxma tamam dayanmışdı. Ravik dinmədən müayinəni davam etdirdi. Sonra dikəldi:

– Deşmisiniz,—dedi,—ancaq xəbəriniz olmayıb. Bir bağırsaq ilməsi həmin deşikdən içəri keçib. Nə olduğunu başa düşməmisiniz. Elə bilmisiniz, döl pərdəsidir, qaşımısınız, zədələnib... Elədir?

Düranı tər basdı. Üzünə çə_____kdiyi tənziyin altından saqqalı tərpendi, elə bil, ağzına

güclə sıғыsan bir şey çeynəyirdi.

– Ola bilər...

– Çoxdan başlamısınız?

– Siz gələndə kimi hamısı bir yerdə qırx beş dəqiqə çəkmişdi.

– Qan içəri axıb. Nazik bağırsaq zədələnib. Sepsis təhlükəsi çoxdur. Təcili olaraq bağırsağı tikmək, uşaqlığı isə kəsib götürmək lazımdır.

– Nə?—Düran az qala qışqırdı.

– Nə olduğunu özünüz yaxşı bilirsiniz.

Düran gözlərini döydü:

– Bəli, bilirəm... Ancaq sizi buna görə çağırمامışdım...

– Bundan artıq heç nə deyə bilmərəm. Adamlarınızı çağırın, davam etdirin. Cəld tərənmək məsləhətdir.

Düranın saqqalı yenə tərpendi:

– Mən çox həyəcanlıyam. Əvəzimə təşrih eləmək istəmirsiniz?

– Xeyr, özünüz bilirsiniz ki, mənim Fransa pasportum yoxdur, ona görə də təşrih eləyə bilmərəm.

– Siz...—Düran sözünün dalını demədi.

«Sanitarlar, alayarımcıq tələbələr, masajçılar, assistentlər özlərini burada Almaniyanın məşhur həkimləri kimi qələmə verirlər...» Düranın Levala dediyi bu sözləri Ravik hələ də unutmamışdı.

– Məni ölkədən çıxaranda müsyö Leval bəzi şeyləri başa saldı.

221

Veber o dəqiqə dikəldi, Düran isə dinmədi.

– Doktor Veber sizin əvəzinizə təşrih eləyər.

– Siz mənim əvəzimə çox təşrihlər eləmisiniz. Əgər qonorar...

– Söhbət qonorardan getmir. Qayıdandan sonra təşrih eləmirəm. Özü də belə təşrihə razılıq verməmiş adamı heç eləməyəm!

Düran döyükdü:

– Axı xəstəni ayıldırıb ondan soruşmaq da olmaz...

– Kim deyir? Olar! Ancaq unutmayın ki, sepsis təhlükəsi var.

Düranı tər basmışdı. Veber Ravikə baxdı. Ravik başını tər pətdi.

– Tibb bacılarına bel bağlamaq olar?—Veber Dürandan soruşdu.

– Olar...

– Assistent lazım deyil!–Veber Ravikə tərəf döndü:–Üç həkim, iki tibb bacısı bəs eləyər.

– Ravik...–Düran nəsə demək istədi.

– Binoya zəng eləmək lazım idi...–Ravik onu qabaqladı.–Ya Mallona, ya da Martelə... hamısı birinci dərəcəli cərrahlardır.

Düran dinmədi.

– İndi Veberin yanında etiraf edirsinizmi, uşaqlığı deşmişsiniz, nazik bağırsağı döl pərdəsi bilib zədələmişsiniz?

Düranın cavabı bir az ləngidi.

– Bəli...–nəhayət, o, xırıltılı səslə dilləndi.

– Bundan əlavə, mənimlə, yəni təsadüfi bir assistentlə histrektomiya eləməyi, bağırsağı kəsib götürməyi, anostomiya eləməyi Veberdən xahiş edirsinizmi?

– Bəli...

– Təşrihin bütün məsuliyyətini, onun nəticəsini, xəstənin xəbəri və razılığının olmamasının səbəbini öz boynunuza götürürsünüzmü?

– Əlbəttə! Bu, nə sözdür?!–Düran xırıldadı.

– Yaxşı, elə isə tibb bacılarını çağırın. Assistent lazım deyil. Ona deyin ki, Veberlə mənə mürəkkəb bir vəziyyətlə əlaqədar assistentli getməyə icazə verirsiniz. Guya, çoxdan söz veribmişsiniz. Ya da... Nə istəyirsiniz, deyin... Anesteziya ilə özünüz məşğul olun. Tibb bacılarına təzədən sterilizasiya lazım gələcək?

– Lazım deyil, etibarlı qızlardır, heç nəyə əl vurmuş olmazlar.

– Daha yaxşı...

Qarın boşluğu açıq idi. Ravik çox ehtiyatla bağırsaq ilgəyini uşaqlıqdan çəkməyə başladı. Çıxardıqca onu sepsisdən qorumaq üçün hissə-hissə sterilə olunmuş tənziplərə bükdü, axırda zədələnmiş yeri tapdı. Sonra uşaqlığın yan-yörəsinə də həmin tənziplərdən düzdü, dodaqaltı Veberə dedi:

– Hamiləlik qarın boşluğundadır. Bura baxın, yarısı uşaqlıqdadır, yarısı da boruda. Onu da çox qınamaq olmaz... Nadir təsadüfdür. Ancaq buna baxmayaraq...

– Nə?–Düran cərrahiyyə stolunun baş tərəfindəki ekranın arxasından soruşdu.–Nə dediniz?

– Heç nə,–deyə Ravik bağırsağı iki tərəfdən sıxdı, ortada qalan yeri kəsib götürdü, sonra ucları ağız-ağıza qoyub, cəld hərəkətlə tikdi, maili anostomiya elədi.

222

Belə iti işləməsi özünə də ləzzət verirdi. Düran yaddan çıxmışdı. Borunu da, ona birləşən qan damarlarını da sıxdı, borunun ucunu kəsdi. Sonra uşaqlığı kəsib götürməyə başladı. «Niyə belə az qanayır?–Ürəyindən keçirdi.– Niyə həyatın kiməsə ömür bəxş edən möcüzəsini kəsib götürəndə adamın ürəyi ondan çox qanayır?!»

İndi burada uzanmış insan ölmüşdü. O dirilib yaşaya bilər, ancaq, əslində, ölü kimi olacaq. Nəsil ağacının qurumuş budağıdır, çiçək açacaq, lakin bəhər ləzzəti görməyəcək. Bir vaxtlar dərin-dərin, qalın-qalın meşələrdə nəhəng insanabənzər meymunlar yaranıb və sonralar min-min nəslin süzgəcindən keçib, zərifləşib. Bir az sonra misirlilər uca-uca məbədlər tikib, Elladanın çiçəklənmə dövrü başlayıb... Həmin müəmmalı qan nəsildən-nəslə keçib və axırda bu gözəl qadın yaranıb. Ancaq o, boş sünbül kimi bar verməyəcək, öz qanını heç kimə, nə oğluna, nə də

qızına keçirə bilməyəcək. Düranın qaba əlləri bu zənciri qırmışdı. Bəs Düranın özü də həmin min-min nəsildən törəməmişdimi? Ellada da, İntibah dövrü də onun özünü, təkəsəqqalını yaratmaq üçün çiçəklənməmişdimi?

– Əclaf...

– Nə?–Veber soruşdu.

Heç, boş şeydir...

Ravik dikəldi:

– Qurtardı...

Ravik əvvəlcə saralmış məşum sifətə, ışıq-ışıq ışıldayan saçlara, sonra da vedrənin içindəki qana bələnmiş tənziqlərə baxdı. Bu sifəti gözəlləşdirən həmin qan idi... Axırda da Dürana baxdı...

– Qurtardı, – deyə bir də təkrar elədi.

Düran bihuşdarını kəsdi. Ravikin üzünə baxa bilmirdi. Gözləyirdi ki, tibb bacıları xəbəri gətirsinlər. Axırda da heç nə deməyib, onların dalınca getdi. Ravik Veberə tərəf döndü:

– Sabah ondan beş min frank da əlavə istəyəcək. Deyəcək ki, ölümdən qurtarıb...

– İndiki görkəmindən eləsinə oxşamır.

– Bir gün az vaxt deyil. Peşmançılığın da ömrü az olur. Xüsusilə ortada qazanc söhbəti olanda...

Ravik əllərini yudu. Əlüzyuyanın yanındakı pəncərədən baxanda gördü ki, üzbəüz evin pəncərəsində ətirşah gülləri çiçək açıb və onların altında da bomboz bir pişik oturub...

Gecə saat birdə Düranın xəstəxanasına zəng vurdu. «Şəhrizad»dan danışdı.

Növbətçi tibb bacısı dedi ki, qadın yatır. İki saat bundan əvvəl halı pis olub. Veber orada imiş və ağrıkəsən dərman vurub. Deyəsən, indi hər şey qaydasına düşüb...

Telefon köşkünün qapısını açanda kəskin ətir qoxusu üzünə vurdu. Saçlarını sarı rəngə boyamış bir qadın paltarını xışıldada-xışıldada, adama «gəl-gəl» deyə-deyə dəhlizin o başındakı ayaqyoluna tərəf gedirdi. Xəstəxanadakı qadının sarı saçları isə süni deyildi. Qızılı rəngə çalır, ışıq-ışıq ışıldayırdı... Siqaret yandırır, zala qayıtdı. Rus xoru özünün həmişəki «Qara gözlər» mahnısını oxuyurdu. Onlar bu mahnını iyirmi il idi ki, dünyanın hər yerində oxuyurdular «Faciə iyirmi il davam
223

eləyəndə, onun komediyaya çevrilmək qorxusu olur! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Əsl faciənin ömrü qısa olsun gərək!»

– Bağışlayın,–deyə o, Ketdən üzr istədi, – zəng vurmalı idim.

– Hər şey qaydasındadır?

– Hələlik elədir.

«Niyə soruşur?–Ravik təşvişə düşdü. – Axı özünün vəziyyəti heç də yaxşı deyil?!»

– Arzunuzda çatdınız? – deyə o, araq dolu qrafini göstərdi.

– Xeyr.

– Xeyr?

Ket başını buladı:

– İndi yaydır, – dedi. – Yayda adam gecə restoranlarında yox, açıq havada, artırmada oturur. Mənə qalsa, lap elə çor vurmuş ağacın yanında da oturmaq olar. Qoy dörd tərəfinə də dəmir hasar çəkilmiş olsun...

Ravik başını qaldıranda baxışları Joanla toqquşdu. Çox güman ki, o, zəng vurmağa gedəndə gəlmişdi. Əvvəlcə yox idi... İndi isə onunla üzbəüz küncdə oturmuşdu.

– Bəlkə, başqa yerə getmək istəyirsiniz? – Ketdən soruşdu.

Ket başını buladı:

– Xeyr. Bəs siz? Çor vurmuş ağacın yanına?

– Elə yerdə arağ da çor dadar... Bura yaxşıdır.

Xor daha oxumurdu. Orkestr oyun havası çalmağa başladı. Joan durub rəqs meydançasına sarı getdi. Ravik onu yaxşı görə bilmirdi. Kiminlə oynadığını da seçmirdi. Yalnız işıqvuranların zəif, göyümtül işığı gəzə-gəzə rəqs meydançasına gələndə o, bir anlığa görünür, sonra alaqaranlıqda gözdən itirdi...

– Bu gün təşrih eləmisiniz? – Ket soruşdu.

– Bəli.

– Təşrihdən sonra restoranda oturmaq necədir? Elə bil, cəbhədən evə qayıtmısınız? Ya da ağır bir xəstəlikdən durmusunuz?

– Həmişə elə olmur. Bəzən adam qərribə bir boşluq hiss edir...

Joanın gözləri işıqvuranların solğun şüalarında parıldadı. Ravikə tərəf baxırdı.

«Yox, qətiyyən, ürəyim deyil...–Ravik düşündü. – Nəsə başqa şeydir... Bəlkə də, mədəm ağrıyır. Günəş kələfinə nəsə toxunub... Bu haqda minlərlə şeir yazılıb...

Yox, ora dəyən zərbə sən tərəfdən gəlməyib, ey rəqs meydançasında tərləyətərləyə süzən daşqəlbli afət! O zərbə beynimin qaranlıq guşələrindən qopur. Sən orada işıqla gizlənqaç oynayanda, təsadüfən hansı xətlərsə birləşir, həmin zərbə də qüvvətlənir...»

– O, keçən dəfə burada oxuyan qadın deyil? – Ket soruşdu.

– Odur.

– Daha oxumur?

– Deyəsən, oxumur.

– Gözəldir...

– Doğrudan?

– Bəli, gözəldir, hələ bir az da o yana... Üz-gözündə həyat qaynayır.

– Ola bilsin...

Ket Ravikə qıyqacı bir nəzər salıb, kövrək təbəssümlə gülümsədi. Belə təbəssümün sonu çox vaxt göz yaşları olurdu...

224

– Mənə bir qədər də arağ süzün, Ravik. Onu da içim, gedək...

Ravik duranda hiss elədi ki, Joan ona baxır. Ketin qoluna girdi. Bu heç lazım deyildi, Ket özü gedə bilirdi. Ancaq Ravikə elə gəldi ki, bunu görməyi Joana təsir eləməz...

Onlar «Lankaster» mehmanxanasına çatanda Ket dedi:

– Mənə bir yaxşılıq da edərsiniz, Ravik?

– Əlbəttə! Bacardığım qədər...

– Mənimlə Manfor balına gedərsiniz?

– Bu, nə olan şeydir? Birinci dəfədir eşidirəm.

Ket kresloya oturdu. Kreslo çox böyük idi, onu daha da arıq göstərirdi, lap Çin rəqqasəsinə oxşayırdı. Qaşları çatılmışdı.

– Manfor balı Parisin yüksək cəmiyyəti üçün yay mövsümünün ən böyük hadisəsi

hesab olunur. Gələn cümə günü Lüiz Manforun evində başlayıb, bağında qurtaracaq. Bu da sizə heç nə demir?

– Heçcə nə...

– Mənimlə gedərsiniz?

– Məni ora buraxarlar?

– Dəvətnamə taparam.

Ravik onun üzünə baxdı:

– Çox vacibdir, Ket?

– Mən getmək istəyirəm... Ancaq tək yox...

– Mən olmasam, tək gedərdiniz?

– Bəli. Əvvəlcə getdiyim adamların heç biri ilə gedə bilmərəm. Daha dözə bilmirəm. Bilirsiniz niyə?

– Bəli...

– Bu, mənim Parisdə ən gözəl, həm də axıncı bayramım olacaq. Son dörd ildə həmişə getmişəm. İndi sözlünüz nədir?

Ravik Ketin nə üçün onunla getmək istədiyini bilirdi. Bilirdi ki, özünü inamlı hiss edir. Ona görə də «yox» deyə bilməzdi...

– Gedərəm, Ket. Mənə xüsusi dəvətnamə də lazım deyil. Zənnimcə, tək gəlməyəcəyinizi desəniz, kifayət eləyər.

– Elədir. Təşəkkür edirəm, Ravik! Bu saat Sofi Manfora zəng edərəm.

Ravik durdu:

– Onda cümə günü gəlib götürərəm. Nə geyəcəksiniz?

Ket gözlərini qaldırıb onu süzdü. Gur işıq onun başına yapışmış saçlarında bərq vururdu. «Lap kərtənkələ başına oxşayır...–Ravik ürəyindən keçirdi –Ölümqabağı yetkinliyin bu cür zərif, soyuq, amansız gözəlliyi heç sağlamlığın özünə də qismət olmur...»

– İndiyəçən ürəyimdən keçənlərin biri də elə bu idi...– Ket azacıq tərəddüddən sonra dilləndi. – Maskarad balıdır. Ravik, XIV Lüdovikin saray bağında keçiriləcək...

– Allah, sən saxla!–Ravik təzədən oturdu.

Keti gülmək tutdu. Bu gülüş saf, məsum uşaq gülüşü idi.

– Yaxşı konyakım var, Ravik, içirsiniz?

Ravik başını buladı:

225

– Gör camaat nələr fikirləşib tapır!

– Hər il buna bənzər müsəmirələr düzəldilir.

– Bu, o deməkdir ki, mən də...

– Hər şey mənim boynuma...–Ket tələsik onun sözünü kəsdi. –Siz narahat olmayın, kostyumu özüm taparam. Sadə olacaq... Heç geyib yoxlamaq da lazım deyil...

Təkcə ölçünüzü deyin.

– Deyəsən, ürəyim konyak istədi.

Ket şüşəni ona uzatdı:

– Ancaq «yox» deməyin, Ravik!

Konyak süzüb içdi. «On iki gün!–Ravik ürəyindən keçirdi. – On iki gündən sonra Haake Parisə gələcək... Bu on iki günü birtəhər dözməliyəm. On iki gün!»

İndi həyatı təkcə bu on iki gündən ibarət idi, ondan başqa heç nə haqda düşünə bilmirdi. Bu on iki günün arxasından dərin bir uçurum ağzını geniş açıb əsnəyirdi... Bu on iki günü necə keçirməyin heç bir fərqi yox idi... Geyim balı... Müəmmalarla dolu həmin on iki gündə bundan da gülməli bir şey ola bilərdimi?

– Oldu, Ket!

Qayıdanda yolunu Düranın xəstəxanasından saldı. Sarışın qadın yatırdı. Alnında tər damcıları düşünlənmişdi.

Üzünün rəngi yerinə gəlmiş, dodaqları azacıq aralanmışdı.

– Hərərəti nəçədir? – Tibb bacısından soruşdu.

– 37,8.

– Pis deyil.

Tər basmış sifətə tərəf əyildi. Qadının zəif nəfəsi üzünə vurdu. Bu nəfəsdən daha efir iyi gəlmirdi. Saf bir nəfəs idi, kəklikotu qoxusu verirdi. Kəklikotu! Nəyisə xatırladı... Şvartsvaldakı Alp çəmənliyi... Tövşüyə-tövşüyə, nəfəsi tutula-tutula qaçır, aşağıdan dalınca düşmüş adamların qışqırtısı eşidilir, kəklikotu iyi adamı lap məst edirdi... Qərribə idi, hər şey yaddan çıxır, qoxu isə burunda qalır. Kəklikotu! Onun qoxusu iyirmi ildən sonra da xatirələrin qurumuş qaysağını qoparacaq, Şvartsvalda qaçdığı günləri gözləri önündə elə canlandıracaq ki, deyəcəksən, bunlar hamısı dünən olub... «Yox, niyə iyirmi il?– Ravik ürəyindən keçirdi.–On ikicə gün!..»

Şəhərin bürkülü küçələri ilə mehmanxanaya qayıtdı. Saat üçə az qalırdı. Pilləkənlə yuxarı qalxdı. Qapının ağzına ağ rəngli bir zərf qoyulmuşdu. Götürüb, ora-burasına baxdı. Üstündə onun adı yazılmışdı, ancaq nə markası, nə möhürü vardı «Joanın işidir»,–deyə fikirləşə-fikirləşə zərfi açdı. İçindən çek çıxdı. Düran göndərmişdi. Ravik biganəliklə rəqəmlərə baxdı. Gözlərinə inanmadı. Adətən, iki yüz frank olardı. Ancaq indi iki min idi! «Deyəsən, çox qorxub!–ürəyindən keçirdi.–Düran? İki min frank? Özü də gönüllü? Bu ki dünyanın səkkizinci möcüzəsidir!»

Çeki pulqabına qoydu, bir neçə kitab götürüb, çarpayının yanındakı balaca stolun üstünə yığdı. Onları iki gün bundan qabaq almışdı ki, gözünə yuxu getməyəndə oxusun. Bu kitablar da qərribə olmuşdu, Ravik getdikcə mehrini onlara salırdı.

Düzdür, onlar hər şeyi əvəz eləyə bilmirdi, ancaq Ravikə çox şeyin verə bilmədiyini bəxş edirdi. Xatırladı ki, didərgin düşdüyü ilk illərdə əlinə bircə kitab da götürməzdi. Hər gün rast gəldiyi dəhşətlərin qabağında onlar çox zəif görünürdü. İndi isə dağa dönmüşdü, adamı hər şeydən qoruya bilməsə də, onlara

226

arxalanmaq olardı. Ravikə elə böyük köməyi dəymirdi, ancaq zülmətlərlə dolu bir zamanədə onu ümitsizlik girdabına düşməyə qoymurdu. Elə bu da yetərdi! Nə vaxtsa, kiminsə ağlına fikirlər gəlmişdi və indi həmin fikirlər hamıya gülünc görünsə də, hamının onlardan zəhləsi getsə də, nə vaxtsa insanların ağlına gəlmiş fikir kimi qalır, yaşayırdı... Elə bu da yetərdi...

Ancaq kitabı əlinə götürməmiş telefon səsləndi. Dəstəyi götürmədi. Zəng ara vermirdi. Xeyli gözlədi və telefon susan tək dəstəyi qaldırdı, növbətçidən kimin zəng elədiyini soruşdu.

– Adını demədi. – Növbətçi cavab verdi. Ravik dəstəkdən onun marçılıtısını eşidirdi.

– Qadın idi?

–Bəli.

–Ləhcə ilə danışdı?

– Bilmirəm...–Dəstəkdən yenə marçılı səsi gəldi.

Ravik Veberin xəstəxanasına zəng vurdu. Oradan zəng eləyən olmamışdı. Düranın xəstəxanasından da axtarmamışdılar. «Lankaster» mehmanxanasına da zəng elədi. Telefonçu qız dedi ki, oradan da zəng vuran olmayıb. Elə isə Joan idi. Yəqin, «Şəhrizad»dan zəng eləyirdi...

Bir saatdan sonra telefon yenə səsləndi. Ravik kitabı stolun üstünə qoydu. Durub pəncərəyə sarı getdi. Dirsəklərini çərçivəyə söykəyib, küçəyə baxdı. Xəfif külək zanbaq iyini yuxarı vururdu. Mühacir Vizenhof solmuş qərənfilləri zanbaqla əvəz etmişdi. Ona görə də yay gecələrində evi qəbristanlıq, monastır qoxusu bürüyürdü... Ravik ayırd edə bilmədi ki, niyə Vizenhof qərənfilləri zanbaqla əvəz eləyib; Qoca Qoldberqin ruhunu yad etmək üçün mü, yoxsa taxta dibçəkdə yaxşı qaldığına görəmi... Telefon susurdu. «Bəlkə, bu gecə gözümə yuxu getdi»,–deyib Ravik yerinə uzandı...

Joan gələndə yatmışdı. O içəri girən kimi işığı yandırır, qapının ağzında dayandı. Ravik gözlərini açdı.

– Təksən?–Joan soruşdu.

–Yox! İşığı söndür, özün də çıx get!

Joan bir anlığa tərəddüd etdi, sonra gedib vanna otağının qapısını açdı.

– Yalançı!–O gülümsədi.

– Cəhənnəm ol, yorulmuşam...

– Yorulmusan? Nədən?

– Yorulmuşam! Xoş getdin!

Joan yaxına gəldi:

– Evə yenidən qayıtmısan... Hər on dəqiqədən bir zəng vururdum.

Joan oğrun-oğrun ona tərəf baxdı. Ravik onun yalanını üzə vurmadı. Paltarını dəyişmişdi. «Məşuqu ilə bir dəfə yatıb, sonra onu evə göndərib. Bura da gəlib ki, mənə yanıq versin, elə bilib, Ket yanımdadır və ona da göstərsin ki, mən alçaq bir arvadbam, hər gecə yanıma cürbəcür qadınlar gəlib-gedir, məndən uzaq gəzsin», –deyə ürəyindən keçirdi. Özünü məcbur eləyib gülümsədi. Heyif ki, belə ağıllı, hiyləgər qurğulara, lap ziyanına da olsa, həmişə məftun olmuşdu...

– Nəyə gülürsən?–Joan əsəbiləşdi.

227

– Kefim istəyir, gülürəm, sənə nə? Söndür işığı! Görkəmindən adam hürkür... Çıx get!

Joan ona fikir vermədi.

– Bayaq qoluna girib getdiyin fahişə kim idi?

Ravik yerində dirsəkləndi:

– Cəhənnəm ol, yoxsa əlimə keçəni təpənə çırpam!

– Belə de...–Joan diqqətlə onun üzünə baxdı. – Belə oldu?! Gör hara gəlib çıxdı...

Ravik siqaret götürdü:

– Gülənc olma, Joan! Özün başqası ilə yaşayırsan, sonra da gəlib burada qısqanclıq teatri çıxarırsan. Çıx get öz aktyorunun yanına, mənə də rahat burax!

– Bu ayrı şeydir...

– Əlbəttə!

– Əlbəttə, ayrı şeydir!–Joan güllə kimi açıldı.– Özün yaxşı bilirsən ki, ayrı şeydir! Elə şeydir ki, onunla bacarmıram, məni də bədbəxt elədi. Heç bilmirəm, necə gəldi...

– Adam elə şeyi heç vaxt bilmir.

Joan gözlərini qırpmadan ona baxırdı:

– Sən... Sən özünə həmişə belə arxayın olmusan. Sənin bu arxayınlığın adamı dəli eləyir. Heç nə sənin özünə olan bu inamını sındıra bilmədi. Sənin bu ölçülü-biçili hərəkətinə nifrət edirəm! Həmişə də eləmişəm! Mənə elə adam lazımdır ki, məftun olmağı bacarsın! Elə adam lazımdır ki, dərdimdən dəli olsun! Elə adam lazımdır ki, mənsiz yaşaya bilməsin! Sən isə mənsiz yaşaya bilirsən. Həmişə də yaşamısan. Mən sənə lazım olmamışam! Sən soyuqsan! Sən ürəksizsən! Sənin məhəbbətdən xəbərin yoxdur! Mən səni heç vaxt ürəkdən sevməmişəm. Onda da yalan danışdım, dedim ki, iki ayın ayrılığı belə elədi. Lap getməmiş olsaydın da, belə olardı! Gülmə! Səninlə «o»nun fərqlini bilirəm... Bilirəm ki, «o», sənin kimi ağıllı deyil, ancaq özünü mənim yolumda qurban eləyər, onun üçün bu dünyada var da mənəm, yox da mən! Bütün fikri, düşüncəsi mənəm! Məndən başqa heç kəsi istəmir, heç kəsi tanımır... Mənə də beləsi lazımdır!

Joan tövşüyə-tövşüyə çarpayının yanında dayanmışdı. Ravik əlini kalvados şüşəsinə uzatdı:

– Elə isə bura niyə gəlmişən?

Joan o dəqiqə cavab verə bilmədi, sonra lap yavaşdan:

– Özün bilirsən,—dedi.—Nə üçün soruşursan?!

Ravik qədəhi doldurub ona uzatdı.

– İstəmirəm... O qadın kim idi?

– Xəstəmdir.—Ravikin yalan danışmağa həvəsi yox idi.—Özü də çox ağır xəstədir.

– Yalan deyirsən! Elə şey uydur ki, bir az inandırıcı olsun. Xəstə qadın xəstəxanada olar, gecə restoranına getməz!

Ravik qədəhi qaytarıb yerinə qoydu. Neyləyəsən, çox vaxt həqiqətin özü də yalan kimi səslənirdi!

– Düz sözümdür.

– Onu sevirsən?

– Bunun sənə nə dəxli?

– Sevirsən, ya yox?

228

– Doğrudan, bunun sənə nə dəxli?

– Dəxli çoxdur! Nə qədər ki sən heç kəsi sevmirsən...— Joan duruxdu.

– İndicə ona fahişə deyirdin, belə yerdə məhəbbətdən danışmaq olar?

– Özüm qəsdlə elə dedim... O dəqiqə gördüm ki, eləsindən deyil. Buna görə də elə dedim. Fahişədən ötrü durub sənin yanına gəlməzdim. Sevirsənmi onu?

– Səndür işiği, özün də çıx get!

Joan bir az da ona yaxın gəldi:

– Bilirəm... Gördüm...—dedi.

– Rədd ol, get! Yorulmuşam... Bu ucuz həngamələri də yığışdır. Özün də bilirsən

ki, onların yeri deyil. Birini ehtirasını söndürmək, əylənmək, şan-şöhrət qazanmaq üçün əlində saxlayırsan, o birinə də deyirsən ki, səni sevirəm, lap ürəkdən sevirəm, başqa cür sevirəm... Ancaq qabağındakı da eşşək deyil, bilir ki, onu da ehtiyatda saxlayırsan. Rədd ol, get! Belə görürəm ki, sən çox məhəbbət növlərinə bələdsən. – Elə deyil! Sən dediyin kimi deyil! Başqa şeydir... Sən deyən kimi deyil... Mən qayıtmaq istəyirəm... Sənin yanına qayıdacağam...

Ravik qədəhi yenə doldurdu:

– Ola bilsin ki, istəyirsən. Ancaq bu da özünü aldatmaqdır. Özün özünü güclə aldadırsan ki, düşdüyün vəziyyətdən canını qurtarasan. Sən heç vaxt qayıtmayacaqsan!

–Qayıdacağam!

–Yox! Qayıtsan da, çox qalmayacaqsan! Çünki sabah başqası çıxacaq, o da təkcə səni istəyəcək, varı da, yoxu da sən olacaqsan və hər şey təzədən başlayacaq. Həmişə də belə olacaq... Görəcəkli günlərim var imiş...

– Yox! Yox! Heç yerə getməyəcəyəm...

Ravik güldü:

– Əzizim, iki gözüm,—onun səsinə nəşə nəvazişə oxşar bir şey var idi,—sən mənim yanımda qalan deyilsən. Küləyi də, axar suyu da tutub saxlamaq olmaz. Suyu saxlasan, iylənəcək, küləyin qabağını kəssən, boğuş havaya dönəcək... Sən bir yerdə qərar tutub qalmaq üçün yaranmamısan, Joan!

– Elə sən də...

– Mən?—Ravik qədəhi başına çəkdi, «səhər-səhər o sarışın, sonra da ölümünü qoynunda gəzdirən, dərisi kövrək ipəyə dönmüş Ket,—deyə ürəyindən keçirdi.—İndi də bu... Təklif gözləmədən gəlir, həyat eşqi ilə alışıb-yanır, nə etdiyini də bilmir, ancaq elə inamla eləyir ki, kişilər ondan baş açma bilmir, gah sadələvh olur, gah da adamı valeh edir, öz aləmində etibarlıdır, ancaq, əslində, anası təbiət kimi etibarsızdır, adamı didərgin salır, ancaq özünün də yurdu-yuvası yoxdur, kimisə tutub saxlamaq istəyir, lakin axırda özü qoyub gedir...»

– Mən?—Bir də təkrar elədi.—Sən mənim nəyimə bələdsən? Həyatı suallarla dolu olan bir adamın qəlbinə məhəbbət odu düşməsini sən haradan bilərsən? Sənin ucuz ehtirasın onun yanında nədir ki?! Ömrü boyu yıxılıb-durmağa məhkum olmuş bir adam təsadüfən özünə dayaq tapanda, sonsuz «niyə»lər sonu görünən «sən»ə çevriləndə, sükut səhrasından hiss və duyğular ilğım kimi baş qaldıranda, səndən ixtiyarsız qanın cuşa gəlib, təlxəklik eləyə-eləyə adi meşşan həyatından da, şirinşirin

arzulardan da füsunkar bir aləm yaradanda sənin o ucuz ehtirasın neyləyər?

229

Sən heç bilirsənmi, gümüşü rəngə boyanmış aləm, evləri sədəfdən və qızılgül kvarsından hörülmüş, qıpqırmızı qan kimi bərq vuran şəhər nə deməkdir? Elə bilirsən, bunlar haqda o dəqiqə danışmaq olar? Elə bilirsən, dil o dəqiqə dönüb onları söz və hisslərin hazır qəlbinə sala bilir? Sən nə bilirsən, qəbirlərin ağzını əjdaha kimi açıb gözləməsi, dünənin, zülmət dolu gecələrin dəhşətli qorxusu nə deməkdir? Qəbirlər qorxuya baxmır, ağzını açıb gözləyir, sən də görürsən ki, onun içində heç skelet də qalmayıb, hamısı torpağa dönüb. Bu torpaq gələcək məhsulun rüşeymidir, ilk cücərtisidir! Sənin belə şeylərdən xəbərin varmı? Yox, sən təkcə

ehtirası, həmişə qalib gəlməyi xoşlayırsan. Eləsini istəyirsən ki, əriyib sənə qarışmağa hazır olsun, ancaq bacarmasın... Sən coşqunluğu, çılğınlığı xoşlayırsan, ona görə də ürəyin həmişə boş qalacaq... Çünki adam elə şeyi saxlaya bilər ki, onun öz qəlbində bitmiş olsun. Belə tufan olan yerdə də çox şey bitməz! Onlar yalnız tənhalığın zülmət dolu gecələrində bitir... Ancaq bu şərtlə ki, ümitsizliyə qapılmayasan... Sənin belə şeylərdən xəbərin varmı?– O, bu sözləri yavaş-yavaş, Joanın üzünə baxmadan dedi, sanki, onu tamam unutmuşdu... Və qurtaran kimi ona baxdı:– Gör bir nələrdən danışırıq?! Bu çeynənmiş səfeh sözlər kimə lazımdır? Bu gün həddən artıq içmişəm... Gəl, sən də bir az iç, sonra da çıx get...

Joan onun yanında çarpayıya oturub, qədəhi aldı:

– Başa düşdüm!–dedi. Üzünün ifadəsi tamam dəyişmişdi.

«Sifəti yenə güzgüyə döndü!–Ravik ürəyindən keçirdi.– Nə deyirsən, orada əks olunur...»

Bu sifət indi mənalı və gözəl idi!

– Başa düşdüm...–Joan təkrar elədi. – Bəzilərinə də duydum... Ancaq, Ravik, sən də məhəbbətə, həyata çox vurulduğun üçün mənə tez-tez unudurdun. Mən sənin üçün həmişə bəhanə olmuşam... Yanına gələn kimi öz gümüşü aləminə qapılmışam, mənə fikir verməmişəm...

Ravik xeyli onun üzünə baxandan sonra:

– Bəlkə də...–dedi.

– Sən həmişə öz aləminlə məşğul olmusan və orada elə şeylər tapmışam ki, mən çox vaxt sənin həyatından uzaqlarda qalmışam...

– Bəlkə də... Ancaq sənin ipinin üstünə odun yığmaq olmaz, Joan. Bunu özün də bilirsən...

– Nə vaxt istəmişəm ki?

– Heç vaxt...–Ravik bir az fikirləşəndən sonra dilləndi. –Adam öz isti yuvasından didərgin düşəndə başına bəzən çox qərribə işlər gəlir, özü də qərribə işlər görür... Mən isə bunu istəmədim.

Qəflətən gecənin qəlbinə dərin sükut çökdü. Və birdən əbədiyyətin özü qədər uzaq keçmişdə Joanın onunla yanaşı uzandığı gecələrdən birinə çevrildi... Bütün şəhər yenə də harayasa köçüb getmişdi, yalnız üfüqlərdən həzin bir zümzümə eşidilirdi və elə bil, saatların zənciri qırılmış, zaman da səssiz-səmirsiz dayanmışdı.

Dünyanın ən adi, ən sirli möcüzəsi yenə gəlib onları tapmışdı: iki insan bir-biri ilə söhbət edir və hərəsi də öz aləmində... Sözlər adlanan o səslər də beyinlərin qaranlıq guşələrində bir-birinə oxşayan səksəkəli lövhələr, hisslər oyadır, səs tellərinin təsadüfi titrəyişindən, o titrəyişin sehirli əks-sədasından, bomboz, tutqun təsəvvürlərin arasından yenə bir səma boylanır və buludlar, çaylar, uzaq keçmişlər, 230

çiçəklənən, solan güllər, acılı-şirinli həyat təcrübəsi də həmin səmada əks olunurdu...

– Sən mənə sevirsən, Ravik?! – Bu sözlər həm sual idi, həm də cavabı...

– Hə... Ancaq səndən uzaq gəzmək üçün əlimdən gələni edirəm...

Ravik bu sözləri elə yavaşdan dedi ki, elə bil, heç birinə dəxli yox idi. Joan ona fikir vermədi:

– Heç cür təsəvvür edə bilmirəm ki, biz nə vaxtsa ayrılacağıq. Müvəqqəti ayrılıq

ola bilər, ancaq həmişəlik ayrılı bilmərik. Heç vaxt ömürlük ayrılmaıq...—Joan özü öz dediyindən üşürkələndi.—«Heç vaxt» dəhşətli sözdür, Ravik! Təsəvvür edə bilmirəm ki, biz heç vaxt bir yerdə ola bilməyəcəyik...

Ravik cavab vermədi.

— Qoy burada qalım, Ravik,—Joan sözünə davam elədi.— Heç geri qayıtmaq istəmirəm... Heç vaxt!

— İndi də qayıtmasan, sabah qayıdacaqsan... Özün ki bilirsən...

— Sənin yanına gələndə nə vaxtsa ora qayıdacağımı təsəvvür edə bilmirəm.

— Fərqi yoxdur, gedəcəksən... Özün də bilirsən...

Zamanın axınında yenə boşluq yaranmışdı. Yenə o balaca, işıqlı otaq... Yenə sevdiyi adam... Yenə o möcüzə... Həmin adam lap yaxında idi, əlini uzatsa, çatardı... Ancaq bu yaxınlığın özündə elə bir uzaqlıq var idi ki, əli heç cür çatmırdı...

Ravik qədəhi yerə qoydu:

— Bilirsən ki, yenə çıxıb gedəcəksən. Ya sabah, ya birisi gün, ya da haçansa...

Joan başını aşağı saldı:

— Elədir...

— Özün də bilirsən, bir də gəlsən, yenə də çıxıb gedəcəksən...

— Elədir...—Joan başını qaldırdı. Gözündən yaş sel kimi axırdı.—Bu, nə deməkdir, Ravik? Niyə belə oldu?

— Özüm də bilmirəm,—deyəən Ravikin üzünə xəfif bir təbəssüm qondu.—Məhəbbət bəzən adama qüssə gətirir... Düz demirəm?

— Yox! Joan onun üzünə baxdı.—Bizə nə olub, Ravik?

Ravik çiynlərini çəkdi:

— Mən özüm də bilmirəm, Joan. Bəlkə də, ona görədir ki, göydən asıla qalmışıq. Əvvəllər çox şey var idi: inam, söykənəcək, aydın məqsəd... Məhəbbət səni qəfil silkələyəndə etibarlı dayaq kimi onlardan tutub dururdun. İndisə heç nəyimiz qalmayıb... Uzaqbaşı, bir az ümitsizlik, bir az da cəsarət qalmış olar... Özgələ də, özünə də yadlaşmısan... Belə vəziyyətdə məhəbbətin gəlib səni yaxalaması quru saman tayasına od düşməsi kimi bir şeydir... Qəlbində məhəbbətdən başqa heç nə olmur və bu tənhalıq da onu qızıışdırır, vəhşiləşdirir, azğınlaşdırır...—O, qədəhi yenidən doldurdu.—Bu haqda çox fikirləşməyə dəyməz. Çox fikirləşməyə heç halımız da qalmayıb. Fikirləşdikcə də dəli oluruq... Ancaq biz dəli olmaq istəmirik, elə deyilmi?

Joan başını tərpətdi:

— Elədir... O qadın kim idi, Ravik?

— Xəstəmdir. Onunla «Şəhrizad»a bir dəfə də getmişəm. Sən orada oxuyan vaxt... Yüz il bundan qabaq... İndi nə işlə məşğul olursan?

231

— Xırda rollara çəkilirəm. Ancaq, deyəsən, mən girən kola oxşamır... Pulu isə yaxşıdır, heç kəsə ehtiyacım qalmır. İstədiyim vaxt oradan çıxaram. Mən şöhrət düşkünü deyiləm, Ravik!

Joanın göz yaşları qurumuşdu. Qədəhi başına çəkib, ayağa durdu. Yaman yorğun görünürdü...

— Niyə adam bu qədər ziddiyyətli olur, Ravik? Axı nə üçün? Bunun bir səbəbi

olmalıdır. Yoxsa bu qədər sual verərik?!

Ravik qüssəli-qüssəli gülümsədi:

– Bu, bəşəriyyətin ulu sualıdır, Joan! «Nə üçün» elə sualdır ki, bütün məntiq də, fəlsəfə də, qalan elmlər də onun qarşısında aciz qalır...

Gedir... Gedir... Qapıya çatıb... Elə bil, Ravikin daxilində nəşə baş qaldırdı. Gedir... Gedir... Dikəldi. Birdən dözə bilmədi. Neyləsə də, bacarmadı. Bircə gecə də qalsın... Bircə gecə... Başını onun çiyinə qoyub yatsın... Sabah istəməyəcək... Onun nəfəsini bircə dəfə də hiss eləsin, yenə o şirin xəyal aləminə baş vursun, məst olsun... Getmə! Getmə! Onsuz da əzablar içində yaşayır, əzablar içində ölürük! Getmə! Getmə! Mənə nə olub? Bu miskin qeyrət kimə lazımdır? Hara gedir? Bircə sən gerçəksən, ey gülüzlü xəyal! Ah, harada qaldın, ey tərki dünyalığın ölüm qoxulu çəmənlisi, bircə dəfə də qayıt! Sən, ey əbədiyyət qığılcımı! Axı mən özümü kimin üçün saxlayıram? Hansı qüssə, kədər dolu gələcək üçün qoruyuram? Hansı zülmət dolu məhculluq üçün saxlayıram? Onsuz da, diri ikən ölmüşəm, torpağa gömülmüşəm, on ikicə günüm qalıb... On ikicə gün... Bu on iki gündən sonra hər şey boşluğa, heçliyə dönəcək... On iki gün və bir də bu gecə... İpək kimi saçlar... Niyə sən ulduzlardan ayrı düşüb keçmiş yuxuların dumanlı qoynunda süzən bu gecədə gəldin? Niyə məhz bu gecə gəlib bütün hasar-çəpərləri darmadağın elədin? Elə bir gecədə ki, hamı yatıb, təkcə biz oyaq qalmışıq! Bu, nədir? Dalğalar yenəmi şahə qalxdı? Özünü yenəmi...

– Joan!

Joan geri döndü. Sifətində qəfil, ani, coşğun bir qığılcım parıldadı. Heç bilmədi, nə vaxt soyundu, özünü onun üstünə atdı...

XXVI

Maşın Vojiror küçəsinin tinində dayandı.

– Nə olub?–Ravik soruşdu.

– Nümayiş dəstəsi keçir,–sürücü geri dönmədən cavab verdi... – Bu dəfə kommunistlərdir.

Ravik Ketə baxdı. O, bir küncə qısılib oturmuşdu. XIV Lüdovikin saray xanımı kimi geyinmişdi və bu maskarad paltarı onu daha da arıq, incə göstərirdi. Üzünə çoxlu boya yaxmışdı. Ancaq rənginin sarılığı yenə də bilinirdi. Almacıq sümükləri çıxmışdı...

– Çox gözəl! – Ravik dilləndi. – 1939-cu il, iyul ayı... Beş dəqiqə bundan əvvəl «Odlu xaç» cəmiyyətindən olan faşistlərin nümayişi keçdi, indi də kommunistlər... Biz də əynimizdə məşhur XVII əsrin bal paltarı, onların arasında... Gözəldir, Ket!

232

– Eybi yoxdur! – Ket gülümsədi.

Ravik qayığa oxşayan ayaqqabılarına baxdı. Əcəb dövrən idi! Hələ bunlar bir yana qalsın, istənilən polis əynindəki paltara baxmayıb onu tuta bilərdi...

– Başqa yolla gedim? – Sürücü soruşdu.

– Dönə bilməzsiniz.–Ketin əvəzinə Ravik cavab verdi.–Arxada maşın çoxdur.

Nümayişçilər səssiz-səmirsiz kəsmə küçədən keçirdilər. Əllərində bayraq, şüar var idi, ancaq mahnı oxumurdular. Bir dəstə polis də onları müşayiət edirdi. Vojiror küçəsinin tinində də bir dəstə polis dayanmışdı. Diqqəti cəlb etməmək üçün aralıaralı

düzülmüşdülər və hərəsinin də bir velosipedi vardı. Onlardan biri küçə boyu gəzişir, patrulluq eləyirdi. Həmin polis yaxınlaşıb maşının içinə baxdı, heç nə deməyib, yoluna davam etdi.

Ket Ravikin baxışlarını o dəqiqə tutdu və dedi:

– Gördünüz, heç təəccüblənmədi. Özü bilir... Polisin hər şeydən xəbəri var.

Manforların təşkil etdiyi bu bal yay mövsümünün hadisəsi hesab olunur. İndi evi də, bağı da polis üzük qaşı kimi araya alıb.

– Elə isə mən lap arxayın ola bilərəm.

Ket gülümsədi. Ravikin başına gələnlərdən xəbəri yox idi...

– Bu gün Parisdəki bütün daş-qaşlar ora yığılacaq. Tarixi geyimlər, xalis daşqaşlar...

Belə məclislərdə polis riskə getməz. Hələ qonaqların arasında da, şübhəsiz, xəfiyyələr olacaq...

– Bal paltarında?

– Ola bilsin... Niyə soruşursunuz?

– Bilməyim yaxşıdır, yoxsa Rotşild zümrüdlərini oğurlamaq istəyirdim.

Ket pəncərənin şüşəsini bir az aşağı saldı:

– Bilirəm, darıxacaqsınız, – dedi, – ancaq bu dəfə əlimdən çıxma bilməzsınız...

– Xeyr, darıxmaram. Əksinə, yaxşı olacaq, çünki elə özüm də bu gün getməyə yer axtarırdım. Orada içməyə bir şey olacaq?

– Deyəsən, olacaq. Olmasa da, baş lakeyə birçə işarəm bəsidir... Aramız çox yaxşıdır.

Nümayişçilərin addım səsləri eşidilirdi. Onlar nizamsız, istədikləri kimi yeri yirdilər. Küçədən, sanki, nümayişçilər deyil, bir dəstə yorğun-arğın adam keçirdi...

– Ravik, əgər seçmək imkanınız olsa, yaşamaq üçün hansı əsri götürərdiniz?

– Bu əsri. Yoxsa, mən çoxdan ölmüş olardım və axmağın biri də indi mənim bu kostyumumu geyib bala gedərdi...

– Onu demirəm, Ravik. Dediym odur ki, hansı əsrdə təzədən yaşamaq istərdiniz? Ravik kostyumunun məxmər qollarına baxdı:

– Sözümdən dönən deyiləm, – dedi, – öz əsrimizdə. Bilirəm, ən iyrənc, ən qanlı, ən səfeh, ən simasız, ən qorxaq, ən natəmiz zamanədir, ancaq bunlara baxmayaraq, yenə götürərdim.

– Mən isə yox! – Get əllərini qoynuna qoydu, sanki üşüyürdü. Yumşaq zərxcara dirsəklərini uddu... – Bu əsri heç götürməzdim. XVII əsr, ya da bir az ondan qabaq yaxşıdır... Hansı olur olsun, tək bu olmasın! Lap son aylarda gəlmişəm bu qərara. Əvvəllər heç bu haqda düşünməzdim. – O, şüşəni tamamilə aşağı saldı. – Gör nə istidir! Həm də bürkü! Nümayiş qurtarmadı?

233

– Qurtarır. Lap az qalıb, sonu görünür.

Kambron küçəsi tərəfdən güllə səsi eşidildi. Tində dayanmış polislər o dəqiqə velosipedə mindilər. Qadın fəryadı eşidildi. Dəstədən qəfil bir uğultu qopdu.

Velosipedli polislər əllərindəki dəyənəyi yellədə-yellədə özlərini nümayişçilərin arasına vurdular.

– Nə oldu? – Ket qorxa-qorxa soruşdu.

– Heç nə, hansı maşınınsa təkəri partladı.

Sürücü geri döndü. Onun rəngi qaçmışdı.

– Bu...

– Sürün!–Ravik ona aman vermədi.–İndi keçmək olar. Küçə tamam boşalmışdı.–

Sanki, külək hər şeyi süpürüb aparmışdı. – Tez olun!–Ravik səsləndi.

Kambron küçəsi tərəfdən qışqırtı eşidilirdi... Yenə güllə açıldı... Sürücü maşını tərpətdi.

Onlar üzü bağa düzəldilmiş artırmada dayanmışdılar. Hamı bal paltarında idi.

Ağacların kölgə düşən aralalarında qızılgüllər açmışdı. Çıraqların içindəki şamların közərtisi sayırırdı. Hansı pavilyondasa balaca bir orkestr menuet çalırdı. Bütün bu mənzərə Vattonun əsərini xatırladırdı. Elə bil, hər şey canlanmışdı...

– Gözəldir?–Ket soruşdu.

– Bəli.

– Doğrudan?

– Bəli, Ket. Ən azı uzaqdan yaxşı görünür.

– Gəlin bir az bağda gəzək.

Hündür, qocaman ağacların altında qeyri-adi bir mənzərə yaranmışdı.

Saysızhesabsız

şamların titrək şöləsi gümüşü, qızılı zərxaraların, gömgöy, çəhrayı, dəniz rəngli, bahalı məxmərlərin üstünə düşür, kişilərin uzunsaçlı pariklərində, qadınlarınsa həzin skripka səsinin oxşadığı çıpaq, ənlək-kirşanlı çiyinlərində bərq vururdu. Adamlar cüt-cüt, dəstə-dəstə gəzişir, qılıncların qəbzələri işıldayır, haradasa fəvvarə şırıldayır və fıstıq ağacları da, sanki, bunlardan məst olub, səssizsəmirsiz

uyuyurdu...

Ravik gördü ki, xidmətçilər də bal paltarı geyib. Fikirləşdi ki, xəfiyələr də paltarlarını dəyişmiş olar. Birdən Molyer, ya da Rasin gəlib onu yaxalaya... Lap kef olar! Ya da elə, ləzzət üçün, saray təlxəyi...

Qəflətən əlinin üstünə iri bir yağış damlası düşdü. Başını qaldırıb göyə baxdı.

Bayaq qızılı rəngə çalan səmanı qara buludlar qoynuna almışdı...

– Yağış yağır, Ket.

– Ola bilməz! Bağ...

– Yağacaq, tez qaçaq...

Ravik onun qolundan tutub artırmaya gətirdi. Yenicə çatmışdılar ki, leysan başladı, nə başladı! Elə bil, göydən su ələnirdi. Çıraqdakı şamlar söndü, bir neçə saniyə keçməmiş rəngarəng dekorasiyalar yaş əskiyə döndü; çaxnaşma düşdü. Markizalar, hersoginyalar, saray xanımları zərxara paltarlarının ətəklərini yığışdıraraq, artırmaya qaçdılar. Qraflar, əlahəzrətlər, feldmarşallar pariklərini tuta-tuta hürküdülmüş toyuq-cücə kimi pərən-pərən düşmüşdülər. Yağış pariklərin,

234

yaxalıqların, çiyini açıq paltarların üstü ilə sel kimi axır, ənlək-kirşanı yuyub aparırdı. Göydə boğuş bir şimşək oynadı, bağ bircə anlığa tutqun işığa boyandı və sonra ildırım çaxdı.

Çadırın altında hərəkətsiz dayanmış Ket, Ravikə qısılmışdı.

– Heç vaxt belə olmamışdı...–Ket lap özünü itirmişdi.–Mən bura tez-tez gəlirəm.

Heç vaxt belə olmamışdı... Heç vaxt!

– Zümrüdləri çırpışdırmaq üçün əla şəraitdir.

– Doğru deyirsiniz. İlahi, bu...

Əyinlərinə plaş geyib başlarına çətir tutmuş xidmətçilər bağda ora-bura qaçırdılar. Qayığa oxşayan ipək məstləri plaşın altından qərribə görünürdü. Onlar bağda azaraq islanmış saray xanımlarının əlindən tutub, artırmaya gətirir, sonra qayıdıb, haradasa düşüb qalmış bürüncəkləri, itən şeyləri axtarırdılar. Hansısa bir çüt qızılı ayaqqabı gətirdi. Onlar çox zərif idi və xidmətçi onları ehtiyatla tutmuşdu. Yağış boş qalmış stolların üstünü yuyur və tarım çəkilməmiş günlükləri elə döyəcəliyirdi ki, deyərdin, səma büllur çubuqlarla təbil çalır, kimisə yürüşə çağırırdı...

– İçəri gedək, Ravik.

Otaqlar qonaqlar üçün darlıq eləyirdi. Deyəsən, heç gəs belə hava olacağını gözləməmişdi. Yağışdan qabaqkı bürkünün hamısı içəri dolmuşdu. Üstəlik də camaatın nəfəsi... Qadınların yerlə sürünən ətəkləri ayaq altı qalır, ipək o dəqiqə də cırılırdı. Elə sıxlıq idi ki, tərpənmək olmurdu...

Raviklə Ket qapının yanında durmuşdular. Lap yaxında dayanmış markiza de Montespanın nəfəsi Ravikin üzünə vururdu. Qadın tamam suyun içində idi, saç pırpızlanmışdı. İri məsaməli boğazından armudşəkilli brilyant boyunbağı asılmışdı, elə bil, islanıb cücəyə dönmüş göysatan karnavala gəlmişdi. Onun yanında da güdmülçənə, dazbaş bir kişi öskürürdü. Ravik onu tanıdı: xarici işlər nazirliyində işləyən Blanşe idi, özünü Kolberə oxşatmışdı. Ondan bir az o yana iki qəşəng, şax qamətli saray xanımı dayanmışdı və yan tərəfdən baxanda ov itlərinə oxşayırdılar. Kök, ucadan danışan, başına daş-qaşla bəzədilmiş şlyapa qoymuş yəhudi baron da ləzzətlə onların çılpaq çiyinlərini sıgallayırdı. Paj paltarında bir neçə cənubi amerikalı da təəccüblə, diqqətlə ona baxırdı. Markiza Lavalier kimi geyinmiş qrafinya Bellen də onların arasında idi və yerə enmiş mələkəyə oxşayırdı, çoxlu da yaqut taxmışdı. Yadına düşdü ki, bir il qabaq Düranın diaqnozu ilə onun yumurtalığını kəsib götürdü... Ümumiyyətlə, bunların hamısı Düranın adamları idi. Bir-iki addım o tərəfdə dayanmış gənc, varlı baronessa Ranpları da tanıdı.

Baronessa ingilisə ərə gedəndən sonra Ravik Düranın səhv diaqnozu ilə onun uşaqlığını kəsib götürmüşdü. Katibəsinin dediyinə görə, Düran ondan beş min frank almışdı. Ravikə isə ikicə yüz çatmışdı. Bununla qadının ömrü on il azalmış, uşağı olmaq imkanını da tamam itirmişdi...

Yağış qoxusu, boğanaq hava, ətir, tər iyi, nəm saçların rayihəsi bir-birinə qarışmışdı. Yağış üzlərdəki ənlik-kirşanı yuyub aparmışdı və onlar pariklərin altında olduğundan da çılpaq görünürdülər. Ravik ətrafına göz gəzdirdi. Çox gözəllər gördü, çox ariflərə, hər şeyə şübhə ilə yanaşan zəka sahiblərinə rast gəldi. Ancaq güclə sezilən xəstəlik əlamətləri də gözündən qaçmadı. Eyibsiz xarici görkəmlər onu çaşdırı bilməzdi! Bilirdi ki, cəmiyyətin müəyyən dairələri bütün

235

əslərdə, istər böyük olsun, istərsə də kiçik, dəyişməz qalır. Bir də onu bilirdi ki, qızdırma, tənəzzül nə deməkdir və onun simptomlarına yaxşı bələd idi: hara gəldi, kiminlə oldu həvəssiz eyş-işrət, təbiətən zəif olduqlarından hər şeyə dözmək, xeyirsiz idman, təmkinsiz ariflik, yumor xatirinə yumor, kiməsə yuxarıdan

baxmaq, macəra həvəsi, şit tamahkarlıq, cilalanmış fatalizm, məqsədsizlik...

«Belələri dünyanı heç vaxt xilas eləyə bilməz,—deyə ürəyindən keçirdi.—Bəs kim xilas eləyə bilər?» Ketin üzünə baxdı.

– İcməyə bir şey olmadı,—Ket təəssüflə dilləndi.— Xidmətçilər bu qədər adamın arasından keçə bilməz.

– Eybi yoxdur.

Onları yavaş-yavaş qonşu otağa sıxışdırdılar. Divarın dibində üstünə «Şampan» düzülmüş stollar var idi və onları ortaya çəkib, tələsik açdılar.

Haradasa bir-iki şam yandırmışdılar. Bayırda çaxan şimşəklərin qığılımları onların zəif işığına qarışanda adamların sifəti bircə anlığa saralır, meyit rənginə çalır. Sonra ildırım çaxır, otaqdakı səs-küyü öz gurultusunda itirib-batırır, bircə anlığa otağa hakim kəsilir, hamını qorxudurdu. Sonra şamların zəif işığı təzədən qayıdır və özü ilə canlanma, бүркү gətirirdi...

Ravik üstünə «Şampan» düzülmüş stollara işarə etdi:

– Sizə də gətirim?

– Xeyr, çox istidir.—Ket onun üzünə baxdı.—Bu da mənim bayramım...

– Bəlkə, yağış tez gəldi.

– Xeyr, kəsməz. Kəssə də, xeyri yoxdur, hamısını korladı. Bilirsiniz, indi nə istəyirəm? Getmək...

–Yaxşı oldu, elə mən də. Elə bil, indicə Fransa inqilabı başlayacaq, sanskülötlər böyürdən çıxacaq...

Çox çətinliklə çıxıb bildilər. Ketin paltarı elə kökə düşmüşdü ki, deyərdin, bir neçə saat əynində yatıb. Bayırda selləmə qopmuşdu. Üzbəüz evlərə, sanki, pəncərəsində sellər-sular oynayan gül mağazasından baxırdın: suyun içində üzürdü... Maşın onların qabağına gəldi.

– Hara gedəcəksiniz, Ket? Mehmanxanaya?

– Hələ yox. Ancaq bu paltarda da heç yerə getmək olmaz. Şəhərdə bir az fırlanaq.

– Oldu.

Maşın asta-asta Parisin qaranlığa bürünmüş küçələri ilə süzürdü. Yağış ara vermədən özünü maşına çırpır və onun səsinə başqa heç nə eşidilmirdi. «Zəfər tağı»nın bomboz kölgəsi gümüş rəngli yağışın arasından boylanıb yox oldu. «Yelisey çölləri»ndə sıralanmış mağazaların vitrinləri min rəngə çalır. Ron-Puen küçəsini gül-çiçək qoxusu, ətir bürümüşdü və o, tütü-duman içindən baş qaldıran rəngarəng dalğaya oxşayırdı. Uzaqda qaralan «Konkor» meydanı tritanların, nəhənglərin məskəni olan dəniz kimi nəhayətsiz idi... Rivoli küçəsi öz işıqlı tağları ilə onlara tərəf üzürdü və sanki, Venesiyanın parıltısı bircə anlığa qaçıb bura gəlmişdi. Sonra Luvr muzeyinin bomboz, əzəmətli binası, ucu-bucağı bilinməyən həyəti, işıq süzülən pəncərələri göründü. Daha sonra isə sahil parkı... Sakit axan çayların üstündə asta-asta yırğalanan körpülər... Yükdaşıyan qayıqlar... Yedəkçi gəminin hərərət, təsəlli dolu işığı... Bu işıq, sanki, öz hərərətli qoynunda min-min qaçqına vətən bəxş eləmişdi... Sena çayı... Bulvarlar avtobusla, səs-küylə,

adamlarla, mağazalarla dolu idi. Lüksemburq sarayının dəmir barmaqlıqları, ondan bir az o tərəfdə isə Rilkenin kövrək şeirlərini andıran park... Unudulmuş, sükuta qərq olmuş Monparnas qəbiristanlığı... Tez-tez bir-biri ilə kəsişən qədim ensiz

küçələr, evlər, gözlənilmədən qabağına çıxan sakit meydanlar, ağaclar, külək döyən fasadlar, kilsələr, ovulmuş abidələr, küləyin yelləndirdiyi fənərlər, torpaqdan baş qaldırmış istehkamlara oxşayan balaca ayaqyolular, otaqlarını saathesabı kirayəyə verən mehmanxanalarla dolu döngələr, həmin döngələrin arasında da qədim küçələr və bu küçələrdə də xalis rokoko, barokko üslubunda tikilmiş evlər, Prustun romanlarında olduğu kimi, qaranlığa qərq olmuş darvazalar...

Ket küncə qısılib oturmuşdu və susurdu. Ravik siqaret çəkirdi. Elə bil, qaranlıq maşının içində oturub, tüstüsüz siqaret çəkirdi və getdikcə hər şey öz gerçəkliyini itirirdi. Sanki, bu gəzinti də, yağışın altında səssiz-səmirsiz süzən maşın da, bir-bir geridə qalan küçələr də, bir küncə qısılib oturan qadın da, onun əynindəki qeyri-adi paltar da, bu paltarın üstündə sayrışan əlvan işıqlar da, zərxaranın üstünə süst düşüb qalmış ölüm nişanəli əllər də həqiqət deyil, xəyali Parisdə hiss və duyğularının, naməlum, səbəbsiz ayrılığın gövrəklik dolu xəyali bir səyahəti idi... Haake yadına düşdü. Onunla nə edəcəyini dəqiqləşdirmək istədi. Ancaq bir şey çıxmadı, sanki, yağış bütün fikir və düşüncələrini yuyub aparırdı. Təşrih elədiyi qadını, sonra da Rotenburqdakı yağışlı gecəni, həmin gecəni birlikdə keçirdiyi qadını xatırladı. Onu tamam unutmuşdu. Bir də «Ayzenhut» mehmanxanası, hansı pəncərədənsə süzülən skripka səsi... 1917-ci ildə Flandriyanın laləli çöllərində çovğuna düşüb ölmüş Romberq də yadına düşdü. O çovğun başqa çovğun idi və alov kimi püskürürdü, uğultusundan qulaq tutulurdu. Sanki, Allah yer üzündəki bəndələrindən bezmişdi, onları atəşə tutmuşdu... Sonra hot-holtsda dəniz niyadası batalyonundan bir əsgərin qarmon çaldığını, həmin qarmonun səsinə iniltini, sızıltını, dözülməz həsrəti xatırladı. Yağışlı Roma, Ruanın nəm şosesi, həbs düşərgəsi, əbədi noyabr yağışlarının döyəclədiyi baraklar xəyalından bir-bir gəlib keçdi... Ölmüş ispan kəndliləri... Ağızları bir az aralı qalmışdı və yağış da orada göllənmişdi... Klerin nəm, aydın sifəti... Haydelberq universitetinin yasəmən ətrinə bürünmüş yolu... Keçmişin sehirli çırağı... Oradan baş qaldıran nəhayətsiz xatirələr Parisin küçələri kimi bir-bir arxada qalır, gah zəhər olurdu, gah da təsəlli... Siqareti söndürüb dikəldi. Daha bəsdir! Tez-tez geriye baxan adam ya gedib nəyəsə dəyər, ya da yığılar...

Maşın Monmartın döngələri ilə şütüyürdü. Yağış kəsmişdi. Göydə gümüşü rəngli buludlar ağır-ağır sürünür, gah da yeyinləşir və boylu analar kimi balaca bir ay doğmağa tələsirdi... Ket maşını saxlatdırdı. Onlar düşüb, bir neçə döngəni üzüyuxarı piyada qalxdılar, sonra tinə buruldular...

İndi Paris ayaqlarının altında idi. Ucu-bucağı görünməyən, işıqları sayrışan, sulara qərq olmuş Paris! Bu da onun küçələri, meydançaları... Gecəsi ayılı, buludlu Paris! Bu da onun çələngə oxşayan bulvarları... Sarımtıl işığa bələnməmiş yamacları, qüllələri, damları ilə özünü qaranlıqların qoynuna atmış Paris! Üfüqlərdən əsən külək, işıq saçan düzənliklər, gah ağaran, gah qaralan körpülər, Sena çayı, lap uzaqlarda onun üstündən oynayıb keçən şimşək, leysan yağış, maşınların saysızhesabsız

ışıqları... Arı pətəyi kimi qaynar həyatı ilə gecəni döyüşə çağırən, altından

milyon-milyon çirkli arxlar keçən, torpağın altındakı üfunətdən qidalanıb

çiçəklənən, qoynunda xərcəng xəstəliyi gəzdirən, özü isə Mona Lizaya oxşayan Paris!

– Bircə dəqiqə məni gözlə, Ket, gedim, içməyə bir şey alım.

Ravik yaxındakı meyxanaya girdi. Təzə iç-ciyər kolbasasının iyi üzünə vurdu. Heç kim onun əynindəki paltara fikir vermədi. Bir şüşə konyak, iki dənə də qədəh götürdü. Xidmətçi tıxacı çıxarıb, onu təzədən şüşənin ağzına qoydu.

Ket yerindən tərpənməmişdi. Əynindəki paltar ləngər vuran səmanın fonunda onu elə arıq göstərirdi ki, deyərdin, başqa əsrdən qalıb, Bostonda doğulub, İsveçdə yaşayan amerikalı Ket deyil...

– Buyurun, Ket! Soyuğun da, yağışın da, tənhalıq qorxusunun da ən yaxşı dərmanı budur! Gəlin bu şəhərin sağlığına içək!

– İçək!–Ket qədəhi götürdü.–Yaxşı ki, bura gəldik Ravik. Dünyanın heç bir bayramı buna çatmaz...

O, qədəhi başına çəkdi. Ayın işığı çiyinlərinə, paltarına, üzünə düşürdü.

– Konyak! Özü də yaxşısı!

– Elədir, Ket. Əgər siz bunun dadını hiss edirsinizsə, demək, hər şey qaydasındadır.

– Bir qədəh də süzün! Sonra şəhərə qayıdaq, ikiniz də paltarımızı dəyişək, «Şəhrizad»a gedək. Bu gün sentimentallaşmaq, şərabdan məst olmaq, kövrəlmək, həyatın ən şirin əyləncələri ilə vidalaşmaq istəyirəm. Sabahdan filosofları oxuyacaq, vəsiyyətnamə yazacaq və özümü ölümə məhkum olunmuş adam kimi ləyaqətlə aparacağam!

Ravik mehmanxananın pilləkənində sahibə ilə rastlaşdı. Qadın onu saxladı:

– Bircə dəqiqə vaxtınız olar?

–Əlbəttə, buyurun.

Qadın onu birinci mərtəbəyə gətirdi, ehtiyat açarla otaqlardan birini açdı. Ravik gördü ki, burada adam yaşayır.

– Bu, nə deməkdir?–deyə soruşdu.–Bura niyə hücum çəkirsiniz?

– Bu otaqda Rozenfeld qalır... Çıxmaq istəyir.

– Axı mən otağımı dəyişmək istəmirəm?!

–Çıxmaq istəyir, ancaq son üç ayın pulunu verməyib.

–Şeyləri ki buradadır, onları da siz verməyin!

Qadın ikrahla çarpayının yanında böyrü üstə qalmış açıq çamadanı ayağı ilə itələdi:

– Burada nə var ki? Qiymətli heç nə yoxdur. Köhnə çamadan, üzülmüş köynəklər. Kostyum da özünüz görürsünüz, ikicə dəstdir. Hamısı bir yerdə heç yüz franka da getməz...

Ravik çiyinlərini çəkdi:

– Çıxmağın özü dedi?

– Xeyr! Ancaq bilinir... Bu gün üzünə dedim... Boynuna aldı! Dedim ki, sabaha qədər pulu tapıb versin. Pulunu verməyən kirayəçini çox saxlaya bilmərəm.

–Yaxşı eləmisiniz. Bəs mənlilik burada nə iş var?

– Şəkillərə görə gətirmişəm. Bunlar da onundur. Deyir ki, çox qiymətlidir, pulu kirayəyə çatar, hələ artır da qalar. Bir bu şəkillərə baxın...

Ravik divarlara fikir verməmişdi. Başını qaldıranda çarpayının üzərində asılmış

Van Qoqun yaradıcılığının çiçəkləndiyi dövrdə çəkdiyi «Arle mənzərələri»ni gördü. Bir addım da irəli getdi, onun əsl olduğuna şübhəsi qalmadı.

– Baxanda adamın əti ürpəşir, düz demirəm? – Qadın soruşdu. – Bu əyri-üyrü şeylər də guya, ağacdır! Hələ bir buna da baxın...

Əlüzyuyanın üstündə Qogen asılmışdı. Çılpaq cənublu qız tropik mənzərənin fonunda...

– Ayaqlarına bax! – Sahibə rişxəndlə davam etdi. – Topuqları fil topuğuna oxşayır. Sir-sifətindən də giclik yağır... Hələ onun bir duruşuna baxın! Bir şəkil də var, yarımçıq qalıb...

Yarımçıq şəkil Sezanın öz arvadının portreti idi.

– Ağzına baxın, əyridir. Yanaqlarına da rəng çatmayıb... Gör nə ilə mənim başımı piyləmək istəyir! Məndəki şəkilləri görmüsünüz? Hamısı naturadan çəkilib, elə bil, özləridir. Yeməxanadakı qış mənzərəsi, marallar... Onlar hara, bu zirzibil hara... Təhər-töhüründən özü çəkənə oxşayır, elə deyil?

– Təxminən, elədir.

– Mən də elə bunu bilmək istəyirdim. Axı siz oxumuş adamsınız, belə şeylərdən başınız çıxır. Heç çərçivələri də yoxdur!

Şəkillərin üçü də çərçivəsiz asılmışdı. Çirkli divar kağızının üstündə başqa bir dünyaya açılan pəncərəyə oxşayırdı.

– Heç olmasa, qızıl suyuna çəkilmiş çərçivələri olsaydı, götürərdim. Ancaq bu kökdə... Deyəsən, mənə qalan axırda bu zirzibil olaçaq! Əcəb günə düşdüm! Bu da yaxşılığın...

– İnanmıram ki, bunlar sizə lazım olsun.

– Bəs neçə olacaq?

– Rozenfeld pulu tapıb verəcək.

– Haradan tapacaq? – Qadın birdən Ravikə baxdı, üzünün rəngi dəyişdi. – Bunlar bir şeyə dəyər? Bəzən belələri çox qiymətə minir. – O dəqiqə hiss olundu ki, beynində nəyisə götür-qoy edir. – İstəsəm, son ayın əvəzinə birini götürərəm. Hansını məsləhət görürsünüz? Çarpayının üstündəki böyüyü?

– Heç birini. Rozenfeldin özünü gözləyin. Mən əminəm ki, pul tapacaq.

– Mənsə inanmıram. Mən mehmanxana sahibiyəm, gözləyə bilmərəm.

– Elə isə bu qədər vaxtı niyə gözləmişiniz? Yoxsa elə şey eləməzdiniz?

– Ağzımı açmağa qoyurdu? Elə dillər tökürdü ki! Özünüz ki belələrini yaxşı tanıyırsınız...

Qəflətən Rozenfeld qapıda göründü. Balaca, sakit bir adam idi. Qadına ağzını açmağa imkan vermədi, çibindən pul çıxarıb dedi:

– Buyurun, bu da mənim haqq-hesabım. Lütfən, qəbz verin.

Qadın heyrlətlə çeklərə, şəkillərə və sonra yenə pula baxdı. Nəsə demək istədi, ancaq səsi çıxmadı. Axırda birtəhər:

– Bu, coxdur, – dedi.

– Bilirəm. Artığını indi qaytara bilərsiniz?

– Qaytararam, ancaq üstümdə yoxdur. Kassa aşağıdadır, xırdalayaram.

O, elə getdi ki, deyərdin, kimsə xətrinə bərk dəyib. Rozenfeld Ravikə baxdı.

– Bağışlayın! – Ravikə üzr istədi... – Məni zorla çəkib gətirdi. Nəyə gətirdiyini heç

bilmirdim. Şəkillərin qiymətini öyrənmək istəyirdi.

– Dediniz?

– Xeyr.

– Yaxşı eləmisiniz...–Rozenfeld Raviki qərribə bir təbəssümlə süzdü.

– Belə şəkilləri buradan asmaq olar?–Ravik təəccübləndi.–Sığorta elətdirmisiniz?

– Xeyr. Şekli kim oğurlayar?! Təsadüfən, iyirmi ildə bir dəfə muzeydən oğurlayarlar, ya yox...

– Otaq yana bilər.

Rozenfeld çiyinlərini çəkdi:

– Bəzən risqə getmək lazımdır. Sığorta elətdirməyə pulum çatmaz.

Ravik Van-Qoqa baxdı. Ən azı bir milyon frank qiyməti var idi. Rozenfeld onun baxışlarını tutdu.

– Nə fikirləşdiyinizi bilirəm,—dedi,—belə şəkilləri olanın onları sığorta elətdirməyə pulu da olmalıdır. Ancaq yoxumdur. Məni dolandıran bu şəkillərdir, yavaş-yavaş satıram. Ancaq ürəksiz satıram...

Portretin altındakı stolun üstündə spirt lampası, bir qutu qəhvə, çörək, yağ, balaca kağız torbaları vardı. Otaq da balaca və kasıb idi. Ancaq divarlardan dünyanın gözəlliyi gülürdü.

– Başa düşürəm...–Ravik dilləndi.

– Elə bilirdim, çatdıracağam. Qatara da, gəmiyə də bilet almışam. Hər şeyə çatdı, təkcə bu üç ayın pulunu verə bilmədim. Əməlli-başlı çörək də yemirdim, ancaq yenə çatmadı. Viza almaq çox çəkdi. Bu axşam Moneni satmalı oldum. Veteyl mənzərəsi idi. Elə bilirdim, onu da özümlə apara biləcəyəm.

– Onsuz da, harada olsa satmalı deyildiniz?

– Elədir... Ancaq dollara satardım, ikiqat artığına düşərdi.

– Amerikaya gedirsiniz?

Rozenfeld başını tərpətdi:

– Buradan uzaqlaşmaq vaxtı çatıb.

Ravik sualediçi nəzərlərlə onun üzünə baxdı.

– Kor yapalaq da gedir, – Rozenfeld əlavə etdi.

– Kor yapalaq kimdir?

– Tanımırınsınız? Markus Mayeri deyirəm. Onun adını kor yapalaq qoymuşuq. İy bilir, qaçmaq vaxtı gələndə duyur.

– Mayer? Hərdənbir «katakomba»da piano çalan dazbaş kişi deyil?

– Odur. Praqa hadisəsindən sonra adı kor yapalaq qaldı.

–Yaxşı addır.

–Həmişə iy bilib, Hitler hakimiyyətə gəlməmişdən iki ay qabaq Almaniyadan çıxıb. Vyanada da nasistləri üç ay qabaqlayıb. Almanlar Praqaya girməmişdən ay yarım qabaq da oradan qaçıb. Hər şeyi onun dediyi ilə ölçürəm. Həmişə! İy bilir... Elə ona görə də şəkilləri qoruya bilmişəm. Almaniyadan çıxanda pul götürə bilmədim, markanı buraxmırdılar. Milyon yarım pul qoymuşdum. İstədim hamısını nəqd geri alam, ancaq nasistlər gəldi, çatdıra bilmədim. Mayer ağıllı tərpəndi, bir hissəsini aradan çıxara bildi. Mənimsə əsəblərim dözmədi, yarımçıq buraxdım. İndi Amerikaya gedir, mən də ona qoşuluram. Heyif Monedən...

– Eybi yoxdur, onun pulundan qalanı götürərsiniz. Frankı aparmaq qadağan deyil.
– Elədir. Ancaq orada satsaydım, uzun müddət dolana bilərdim. Görünür, Qogeni də qurban verəsi olacağam...–Rozenfeld spirt lampasının ora-burasına baxdı.–İndi bu üçü qalıb. Gərək, onlarla dolanam. İş tapmağa ümidim yoxdur, elə möcüzə indi haradadır?! Hələ üçü qalıb! Hərəsi ömrümdən bir parça özü ilə aparır...– O, indi çamadanın yanında yazıq-yazıq dayanmışdı.–Vyanada beş il yaşadım. Çox bahalıq deyildi, birtəhər başımı gırləyirdim... Ancaq yenə də iki Renuara və Deqanın bir pastelinə başa gəldi. Praqada isə bir sisle və beş rəsm əsəri yedim: ikisi Deqanın, biri Renuarın qrafikası, ikisi də Delakruanın sepiyaları idi... Heç kəs rəsm əsərinə pul vermək istəmirdi... Bunlar Amerikada mənim həyatımı bir il uzadardı. Görürsünüzmü, indi üçcə şəklim qalıb...– Onun səsinə dərin bir hüzn vardı. – Dünən dörd idi... Bu viza mənə ən azı iki il ömür bahasına başa gəldi! Bəlkə də, üç il...

– Ancaq elə adamlar da var ki, dolanmağa heç şəkilləri də yoxdur.

Rozenfeld sümüyü çıxmış çiyinlərini çəkdi:

– Bu, təsəlli deyil...

Ravik etiraz etdi:

– Xeyr, doğrudan, elədir...

– Gərək, bu üç şəkillə müharibəni başa vuram. Müharibə də çox çəkəcək... Ravik dinmədi.

– Bunu kor yapalaq deyir,–Rozenfeld əlavə etdi.–Ancaq özü də Amerikanın kənarda qalacağına inanmır.

– Bəs onda hara getmək istəyir? Daha yer qalmadı ki!

– Özü də dəqiq bilmir. Könlündən Haiti keçir. Zənci respublikasının müharibəyə qoşulacağına inanmır.–Rozenfeld tamamilə ciddiləşmişdi.–Ya da Honduras. Cənubi Amerikada kiçik bir respublikadır. San Salvador... Bəlkə də Yeni Zellandiyaya getdi...

– Yeni Zellandiyaya? Ora çox uzaq deyil?

– Uzaqdır?–Rozenfeld qüssəli-qüssəli gülümsədi.–Baxır haradan...

XXVII

Dəniz... Dəhşətli uğultusu ilə qulaqları batıran dəniz... Tükürpərdici həyəcan siqnalları... Siqnal verə-verə sulara qərq olan gəmi... Gecə... Ayıldıqca yavaş-yavaş doğmalaşan otaq, pəncərənin kölgəsi... Siqnallar kəsilmək bilmir... Telefon imiş!

Ravik dəstəyi qaldırdı:

– Bəli...

– Ravik!

– Nə olub? Danışan kimdir?

– Mənəm... Tanımadın?

– İndi tanıdım. Nə olub?

– Bura gəl, Ravik! Tez ol! Yubanma!

– Nə olub!

– Tez ol, Ravik! Başıma iş gəlib...

241

–Nə iş?

–Başıma iş gəlib... Qorxuram... Gəl! Tez gəl! Kömək elə, Ravik! Gəl!

Dəstəkdən şıqqıltı eşidildi. Ravik gözlədi. Qırıq-qırıq zənglər eşidildi. Joan dəstəyi asmışdı. O da dəstəyi yerinə qoyub, gözlərini alaqranlıq gecəyə zillədi. İcdiy i dərmanın təsiri hələ də qalmış, o, tamam ayılmamışdı. Əvvəlcə elə bilmışdı ki, Haakedir. Ancaq pəncərəni görəndə bildi ki, «Prins de Qall» mehmanxanası deyil, «İnternasional»dadır. Demək, Haake ola bilməzdi. Saata baxdı. Beşə iyirmi dəqiqə işləmişdi. Birdən sıçrayıb qalxdı. Haakeyə rast gələndə Joan nəşə demişdi: təhlükə... qorxu... Əgər... Hər şey ola bilərdi! Belə səfehlikləri azmı görmüşdü? Tələsik lazım olan şeyləri yığışdırdı, geyindi.

Elə birinci tində taksi düşdü. Sürücünün yanında balaca bir it də vardı və onun çiyində elə oturmuşdu ki, deyərdin, boynuna xəz yaxalıq taxıb. Maşın silkələndikcə, o yırğalanırdı və bu da Ravikin əsəblərinə toxunurdu, az qalırdı ki, onu götürüb oturaçağın üstünə tullasın. Ancaq Parisin taksi sürücülərinə yaxşı bələd idi...

Maşın bürkülü iyul gecəsində uğuldayırdı. Haradansa həzin-həzin pıçıldaşan yarpaqların ətri gəldi. Haradasa cökə çiçək açdı, kölgə saldı... Yasəmən rəngli səmanın qoynunda ulduzlar sayrışır, onların arası ilə bir təyyarə uçur, onun da yaşıl, qırmızı xəbərdarlıq işığı göz vurur... Sanki, nəhəng bir böcək işıldaquşların arasına düşüb! Kimsəsiz küçələr, uğuldayan boşluq, mahnı oxuyan iki sərxoş, hansı zirzəmidənsə gələn akkordeon səsi... Və qəfil bir qorxu... Az qala, nəfəsi tutulurdu. Sanki, daxilində nəşə onu didir, «tez ol, tez ol!» deyirdi. Bəlkə də, artıq gec idi...

Bu da ev! Mürğü döyən qaranlıq... Lift sürünə-sürünə gəlir... Elə bil, işıldayan ilbizdir, asta-asta sürünür... Ravik artıq ikinci mərtəbəyədək pilləkənlərin yarısını çıxmışdı, ancaq nə fikirləşdisə, geri qayıtdı. Nə qədər yavaş getsə də, lift ondan tez çatardı...

Bu da Parisin oyuncaq liftləri! Təkadamlıq kameraya oxşayır, cırıldayır, guruldayır, üstüaçaq, yanı açığı, təkə ayağının altında bir parça dəmir... Lampanın biri də yanmır, xətlər birləşəndə gözərir, o biri isə... Bu da axırıncı mərtəbə! Tor qapını açıb çıxdı, zəngi basdı...

Qapını Joan açdı. Ravik diqqətlə onu süzdü: qan ləkəsi yox idi, rəngi də özündə... Hec nə yox idi...

– Nə olub? Haradadır?–deyə soruşdu.

– Nə yaxşı gəldin, Ravik!

– Haradadır? Neyləmişən?

Joan geri çəkildi, Ravik içəri girdi, otağa göz gəzdirdi: heç kəs yox idi.

– Hardadır? Yataq otağında?

– Kim?–Joan təəccübləndi.

– Yataq otağında adam var? Kim var orada?

– Hec kim. Niyə soruşursan? – Ravik diqqətlə onun üzünə baxdı. – Burada ayrısı olsa, səni çağırardım?

Ravik gözlərini hələ də ondan çəkməmişdi. Hec nə olmamışdı, sağ-salamatca dayanıb gülümsəyirdi.

– Bu, nə oyundur?

242

Joan təbəssümlə:

– Ravik!–dedi.

Elə bil, başına bir qazan qaynar su töküldü: Joan elə bilirdi ki, o qısqanır və bundan ləzzət alırdı! İçində alətlər olan balaca əl çantası birdən-birə elə ağırlaşdı ki! Sanki, pudluq daş idi... Onu stullardan birinin üstünə qoydu:

– Sən lap ifritə imişsən!–dedi.

– Nə? Nə dedin?

– İfritəsən!–Ravik təkrar elədi.–Mən də eşşəyəm ki, sənə inandım!

Çantanı götürüb qapıya tərəf döndü. Joan o dəqiqə onun qabağını kəsdi:

– Neyləyirsən? Getmə! Məni tək qoyma! Tək qalsam, neyləyəyəm?!

– Yalançısan! Miskin bir yalançı! Yalan danış, eybi yoxdur, ancaq bu cür ucuz yalan adamı iyrəndirir... Belə zarafat olmaz!

Joan darta-darta onu qapıdan araladı:

– Bir yan-yörənə bax! Görmürsən, nəşə olub?! Görmürsən, necə özündən çıxıbmış? Qorxuram, yenə qayıdar. Sən onu tanımırsan...

Stullardan biri yanı üstə çevrilmişdi. Yerdə bir lampa və şüşə qırıqları vardı.

– Otaqda gəzəndə ayaqqabı gey ki, şüşə qırığı batmasın! Bu da sənə yeganə məsləhətim...

Şüşə qırıqlarının arasında bir şəkil vardı. Ravik ayağı ilə qırıqları bir tərəfə eləyib, şəkli götürdü.

– Bu da sənin...– şəkli stolun üstünə atdı, – daha məndə işin olmasın!

Joan onunla üzbəüz dayanıb üzünə baxırdı. Rəngi dəyişmişdi.

– Ravik,–deyə astadan, yazıq-yazıq dilləndi.–Eybi yoxdur, mənə nə ad qoyursan qoy. Çox yalan danışmışam... Çünki, iz özünüz belə istəyirsiniz!–Şekli əli ilə itələdi. Şəkil stolun üstü ilə sürüşə-sürüşə elə dayandı ki, Ravik oradakı adamı gördü. Ancaq Joanla «Kloş djOr»da gördüyü kişi deyildi.–Hamı elə istəyir,–deyə Joan nifrətlə sözünə davam etdi.–Yalan danışma! Yalan danışma! Həmişə düz danış! Düzünü deyəndə də dözə bilmirlər! Heç biri dözmür! Ancaq səni çox aldatmamışam... Səni yox... Səni aldatmaq istəmirdim...

– Yaxşı,–deyə Ravik onun sözünü kəsdi.–Bunu indi saf-çürük eləmək lazım deyil... Birdən-birə nədənsə ürəyi şan-şan oldu... Nəşə onu kövrəltdi... Özünə acığı tutdu. Ona kövrəlmək olmazdı!

– Düz sözumdür, sənə yalan danışmağa ehtiyac yox idi,– deyə Joan imdad diləyən baxışlarla onu süzdü.

– Joan...

– İndi də aldatmıram. Hamısı yalan deyil, Ravik! Ona görə zəng vurub çağırdım ki, qorxurdum. Yaxşı ki, onu birtəhər qapıdan bayıra sala bildim, o dəqiqə də cəftəni vurdum. Ağlıma gələn ilk fikir bu oldu... Pis eləmişəm?

– Mən gələndə çox sakit idin, qorxduğun heç bilinmirdi.

– Çünki getmişdi. Çünki bilirdim, sən, gəlib, kömək duracaqsan.

– Yaxşı, deməli, hər şey qaydasındadır, mən də gedə bilərəm...

– Qayıdacaq! Gedə-gedə qışqırdı ki, qayıdacaq. İndi haradasa oturub içir. Bilirəm... Sərxoş olan kimi qayıdacaq. O, sənin kimi deyil, içə bilmir...

243

–Bəsdir!–Ravik onun sözünü kəsdi.–Qurtar, getsin, boş şeydir. Qapın da möhkəmdir... Bir də elə şey eləmə!

Joan yerindən tərpənmədi:

– Bəs neyləyim?–deyə qəfildən hıçqırdı.

– Heç nə.

– Sənə zəng vururam... Üç dəfə, dörd dəfə... Cavab vermirsən. Cavab verəndə də deyirsən ki, məni rahat burax... Bunu necə başa düşüm?

– Necə var, elə.

– Necə var, elə? Bu, nə deməkdir? Məgər biz avtomatıq ki, istəyəndə işə salıb, istəməyəndə də dayandırsınlar? Gecə hər şey gözəl olur, məhəbbət aşırıb-daşır, sabah açılan kimi...

Ravik üzünə baxan kimi səsini kəsdi.

– Bilirdim, belə olacaq,–Ravik astadan dilləndi.–Bilirdim ki, sən bundan istifadə etməyə çalışacaqsan. Belə şeylər sənə çox yaraşır. Onda bilirdin ki, axırıncı dəfədir, gərək, bunu eləməyəydin! Onda özün gəldin və olanlar da ona görə oldu ki, axırıncı dəfə idi... Yaxşı da oldu, ayrılıq gecəsində bir-birimizdən doyduq və həmin gecə də xoş xatirəyə döndü... Ancaq sən başqa yol seçdin, alverçi kimi ondan istifadə eləyib, alçaq niyyətini həyata keçirmək, bircə anın içində bircə dəfə olan müqəddəs bir şeyi eybəcər eyş-ışrətə çevirmək istədin. Görəndə ki, mən yaxınlıq vermirəm, bu iyrənc hiyləyə əl atdın və indi deyilənləri təzədən çeynəmək lazım gəlir. O sözləri ki, adam bir də deməyə utanır...

– Mən...

– Bilirdin,–Ravik ona aman vermədi.–Yenə yalan danışma! Sənin onda dediklərini təkrar eləmək istəmirəm. Mən hələ elə şeyləri bacarmıram! İkimiz də bilirdik...

Dedin ki, bir də gəlməyəcəksən...

– Gəlmədim də.

Ravik diqqətlə onun üzünə baxdı. Yavaş-yavaş özünü ələ alırdı:

– Raziyam... Ancaq zəng elədin.

– Ona görə zəng elədim ki, qorxurdum.

– İlahi, həyasızlığın dərəcəsinə bax! Yaxşı, mən təslim!

Joan gülümsəməyə başladı:

– Mən də, Ravik! Görmürsən, yeganə məqsədim səni burada saxlamaqdır?

– Mənim də yeganə məqsədim getməkdir.

Joan hələ də gülümsəyirdi:

– Niyə?

Ravikə elə gəldi ki, daha təqəti qalmayıb. Joan, sadəcə olaraq, onu başa düşmək istəmirdi. Niyəsini ona izah eləməyə başlasa, Allah bilir, nə vaxt, harada qurtaracaqdı...

– Ona görə ki, bu iyrənc bir əxlaqsızlıqdır!–nəhayət, dilləndi.–Sən bunu başa düşməzsən.

– Başa düşürəm,–deyə Joan astadan təkrar etdi.–Bəlkə də, elədir. Ancaq niyə bir həftə bundan qabaq elə idi, indi belə?

– Onda da belə idi.

Joan dinməyib, xeyli onu süzdü, sonra:

– Məni maraqlandırmır, nə ad qoyursan, qoy,–dedi.

– Ravik!–Joan ona yaxın gəldi.–Elədir! Onda dedim ki, axırıncıdır. Dedim ki, bir də məni görməyəcəksən. Ancaq ona görə dedim ki, sən belə istəyirdin. Elə olmayacağıni bilə-bilə dedim... Başa düşürsən?–deyə Joan onun üzünə baxdı.
– Yox!–Ravik kobud cavab verdi.–Mən birçə bunu başa düşürəm, sən iki kişi ilə birdən yatmaq istəyirsən!

Joanın heç tükü də tərpənmədi:

– Elə deyil...–nəhayət, dilləndi.–Ancaq, tutaq ki, lap elədir, bunun sənə nə dəxli?–Ravik döyükdə-döyükdə qaldı. – Doğrudan, bunun sənə nə dəxli?–Joan bir də təkrar elədi.–Mən səni sevirəm, bu, bəs deyil?

– Yox!

– Qısqanc olma, Ravik! Sənə heç yaraşmır... Əvvəllər də olmamısan.

– Bu cür olum?

– Yox... Sən heç bilmirsən, qısqanclıq nə olan şeydir.

– Əlbəttə, bilmərəm! Çünki sənin o cüvəllağın kimi artistlik eləmirəm.

Joan gülümsədi:

–Qısqanclıq əvvəlcə rəqibin nəfəs aldığı havadan başlayır, Ravik.

Ravik dinmədi. Joan indi qarşısında dayanıb, üzünə baxırdı. Baxır və susurdu.

Qəflətən hər şey – hava da, bu balaca dəhliz də, zəif işıq da Joanın özünə, gizli bir həsrətə döndü. Elə bil, uca bir qüllənin başında dayanıb, gözlərin qarala-qarala aşağı baxırsan və yer də, sanki, səni özünə tərəf çəkir...

Ravik hiss edirdi ki, nəşə onu çəkir. Ancaq bu tilsimə düşmək istəmirdi. Daha getmək haqda da düşünmək istəmirdi, Getsəydi, həmin şey əl çəkməyib, onun dalınca gələrdi. O isə istəmirdi, dalınca gələn olsun! Hər şeyin axırına yetmək, aydınlaşdırmaq istəyirdi. Bu aydınlıq sabah üçün lazım idi...

– İçməyə bir şeyin var?–deyə soruşdu.

– Var. Nə istəyirsən? Kalvados?

– Varsa, konyak ver. Ancaq kalvados da olar, fərqi yoxdur.

Joan balaca dolaba tərəf getdi. Ravik onun arxasınca baxdı. Sən demə, o məchul tilsim bu otağın havasında, gur işığında gizlənibmiş: adama: «gəl burada məskən sal, kükrəyib şahə qalxmış qanın əbədi sakitlik tapacaq», – deyir. Ancaq inanma, coşmuş hisslər yenə səni aldadır, bu əbədi sakitliyin ömrü bircə gecədir!

Qısqanclıq... Onun nə olduğunu bilmirdi? Kamala çatmamış məhəbbətləri azmı görmüşdü? Qısqanclıq deyilən şey adama bütün dərdlərindən də çox əzab verən köhnə bəla deyildimi?! Qısqanclıq deyilən şey iki sevəndən birinin qabaqca öləcəyini bilən gündən başlamırmı?!

Joan kalvados gətirmədi. Əlində bir şüşə konyak tutmuşdu. «Yaxşı oldu,–deyə Ravik ürəyindən keçirdi.–Bəzən o da həssas olmağı bacarır...» Qədəhi qoymaq üçün şəkli bir az o tərəfə itələdi. Ancaq tez də əlinə götürüb baxdı. Yaranmış psixoloji səddi aradan qaldırmağın ən asan yolu öz sələfinin şəklinə baxmaq idi...

– Qəribədir, – dedi, – nə pis yaddaşım var imiş. Sənin o cüvəllağını tamam başqa cür təsəvvür edirdim.

Joan şüşəni stolun üstünə qoydu:

– Bu heç o deyil,–dedi.

– Belə de... Bu da ayrısı imiş...

– Hə, hamısı da onun ucbatından oldu.

Ravik konyakdan iri bir qurtum aldı:

– Bəs bilmirdin ki, köhnə məşuqun gələndə üzdəki kişi şəkillərini yığışdırmaq lazımdır? Ümumiyyətlə, evi şəkillə doldurmaq lazım deyil. Zövqsüzlükdür...

– Üzdə deyildi, özü eşələyib tapdı. Şəkil də hamıda olan şeydir. Sən belə şeyləri başa düşməzsən... Onu yalnız qadınlar bilər. İstəmərdim, o, bu şəkli görsün.

– Ona görə də davaya düşdün. Ondan asılılığın var?

– Yox, özüm iki illiyə müqavilə bağlamışam.

– Bunu da o düzəldib?

– Niyə düzəltməsin ki?–Joan, doğrudan da, heyrləndi.–Bunun da bir mənası var?

– Yox... Ancaq elə adamlar var ki, bunu nankorluq hesab edir...

Joan çiyinlərini çəkdi. Bu çiyinləri görəndə kimi keçmiş xatirələr yenə baş qaldırdı.

Nə vaxtsa Joan yanında uzananda nəfəs aldıqca bu çiyinlər asta-asta, bir qaydada qalxıb-düşürdü. Sanki, qızılı rəngə boyanmış səmada qızılı rəngə çalan bir dəstə quş qanad çala-çala yoxa çıxdı. Doğrudanmı, bunlar uzaqda qalmışdı? Çoxmu

uzaqlarda idi? Danış, sən, ey şirin xatirələrin gözəgörməyən hesabdarı, danış! Doğrudanmı, o zəif işartılar çoxdan torpağa gömülüb? Yoxsa, bunlarmı

axırıncıdır? Yox, bunu heç kim deyə bilməz...

Pəncərələr taybatay açıq idi. Nəsə qara, qırçınlı parçaya oxşayan bir şey uça-uça içəri girdi, özünü ora-bura vurdu, sonra lampanın çətinə qonub, qanad çala-çala cayaqlarını ilişdirdi və özünü onun üstünə sərdi. Al-qırmızı, göy, boz rənglərə çalır və deyərdin, gecənin ipək çətinə sancılmış ordenidir.. Gördü ki, qaranlıqda yol azmış kəpənəkdir. Məxmər qanadları asta-asta tərpənirdi və indi onunla üzbəüz dayanmış qadın da nəfəs aldıqca sinəsi nazik paltarının altında eləcə titrəyirdi. Nə vaxtsa kəpənəyi bir dəfə də belə görmüşdü. Nə vaxt? Yüz ilmi keçmişdi o vaxtdan?

Luvr muzeyi... Nike... Yox, ondan da əvvəl görmüşdü. Lap qədimdə, toz-duman içində itmiş qızılı rəngli ulu keçmişdə görüb... Onda min rəngə çalan daşlardan tikilmiş uca mehrabların tüstüsü ərşə qalxmışdı... Vulkanların uğultusundan qulaq tutulurdu, yer üzünə ehtirasdan, coşğunluqdan dumanlı bir pərdə çəkilmişdi...

Onda idrakın qayığı çox balaca idi, belə fırtınaya tab gətirə bilməzdi... Onda hər yandan alov püskürürdü, əjdaha kimi ağzını açaraq, yer üzündəki bütün canlıları udurdu... Və bir az sonra meduza zəmanənin qumlu sahilinə sərilib qalmış, heroqlifə oxşayan insan ruhlarına baxıb rişxəndlə gülürdü...

Kəpənək tərpəndi, yeri-yeri çətin altına girdi və qanadlarını isti elektrik lampasına çırpmağa başladı, bənövşəyi toz qalxdı... Ravik onu götürüb, pəncərənin qabağına gəldi, qaranlığın qoynuna atdı...

– Yenə qayıdacaq!–Joan dilləndi.

– Bəlkə də, qayıtmadı...

– Hər gecə gəlirlər... Parkdan uçub gəlirlər. Bir gələn, bir də gəlir... Keçən həftə gələnələr sapsarı limon rəngində idilər. İndi də belələri...

– Elədir, bir gələn, bir də gəlir. Sonra da başqaları gəlir. Gah əvvəlkilər, gah da sonrakılar...

Niyə belə danışır? Sanki, kimsə arxasında dayanıb onun əvəzinə danışır. Sanki, lap uzaqlardan, son ümid qığılcımları işaran yerdən əks-səda gəlirdi. Nəyə ümid

edirdi? Bu zəif vaxtında ona dəyən zərbə nə idi? Çoxdan qaysaqalanıb sağaldığını güman etdiyi yerə skalpel kimi çəkilən nə idi? Bəlkə, indi inanmaq istəmədiyi o ümid qığılcımı, doğrudan da, hələ qalmışdı, haradasa gizlənmişdi, cildini dəyişib, qış yuxusuna getmişdi?

Stolun üstündəki şəkli götürüb yaxından baxdı. Sifət... Kiminsə sifəti...

Milyonlardan birinin sifəti...

– Bununla nə vaxtdan başlamısan? – deyə soruşdu.

– Bu yaxınlarda... Bir yerdə işləyirik. İki-üç gündür. Əgər sən «Fuke» restoranında məni...

Ravik əlini yellətdi:

– Yaxşı, yaxşı, bilirəm, nə deyəcəksən! Əgər o gecə... Özün də bilirsən, elə deyil!

Joan tərəddüd elədi:

– Yox...

– Bilirsən! Yalan danışma! Həqiqi hisslərin ömrü heç vaxt belə qısa olmaz!

İndi nə istəyirdi? Bunu niyə dedi? Bəlkə, yenə mərhəmət dolu bir yalan eşitmək istəyirdi?

– Həm elədir, həm də yox... – Joan sükutu pozdu. – Mən özümlə bacarmıram, Ravik. Elə bil, nəsə məcbur edir... Sanki, nəsə əlimdən gedir. Onu tuturam, saxlamaq istəyirəm, ancaq görürəm ki, mən istəyən deyilmiş. Onda da təzəsindən yapışıram. Əvvəlcədən də bilirəm ki, bunun da axırı o biri kimi olacaq, ancaq yenə də yapışıram... Elə bil, nəsə məni məcbur eləyir, harayasa çəkib aparır, bir anlığa gözümdə doyur, ancaq axırda yenə buraxır. Özümdə qərribə bir boşluq hiss edirəm, sanki acmışam, onda yenə başlayır...

«Getdi! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Bu dəfə, doğrudan da, həmişəlik getdi!»

Bir də yanılmayacaq, bir də tora düşməyəcək, keçmiş xatirələr bir də baş qaldırmayacaq! Yaxşı ki, bunu bildi! Coşan xəyal yenə öz qanadları ilə idrak güzgüsünün qabağını kəsmək istəyəndə lazım olacaq!

Bu zavallı kimyəvi tərkib nə yaman amansız, nə yaman kinli olurmuş! Nə vaxtsa qarışıb bir yerdə axan iki qan, indi bir-birindən uzaq qaçır... Onun qəlbində elə bir guşə var idi ki, Joan hələ ora yol tapa bilməmişdi, ona görə də hərdən qayıdırdı.

Ora yol tapan kimi, həmişəlik gedəcək, heç vaxt qayıtmayacaq! Kim o günü gözləyirdi? Kim buna imkan verərdi? Kim özünü bu yolda qurban edərdi?

– Kaş mən də sən kimi güclü olaydım, Ravik!

Ravik güldü. Bircə bu çatmırdı!

– Sən məndən də güclüsən.

– Yox... Özün görürsən ki, mən həmişə sən dalınca qaçıram.

– Elə ona görə də məndən güclüsən. Sən bunu özünə rəva görürsən, mən isə yox...

Joan onu bir anlığa diqqətlə süzdü. Üzündə ani bir qığılcım oynadı:

– Sən sevə bilməzsən, – dedi. – Sən heç vaxt özünü sevdiniyə təslim etməzsən!

– Sən isə həmişə elə edirsən! Ona görə də həmişə kimsə xilas edir...

– Mənimlə ciddi danışa bilərsən?

– Ciddi sözümdür!

– Əgər məni xilas eləyən varsa, onda canımı səndən niyə qurtara bilmirəm?

– Qorxma, qurtaracaqsan!

– Boşla, Ravik! Özün də bilirsən ki, bunlar başqa-başqa şeylərdir. Əgər canımı qurtara bilsəydim, dalınca belə düşməzdim. Başqalarını tez unutdum, səni isə bacarmadım... Axı niyə?

Ravik konyakdan bir qurtum da aldı:

– Bəlkə də, ona görə ki, məni tamamilə öz toruna sala bilmədin!

Joan əvvəlcə duruxdu, sonra başını buladı:

– Mən hamını, sən fikirləşdiyin kimi, tora sala bilməmişəm. Çoxu heç yaxın gəlməyib. Ancaq hamısını unutdum getdi... Düzdür, bir az kədərləndim, ancaq yenə də unutdum.

– Məni də unudacaqsan.

– Yox, səninlə bacarmıram... Yox, heç vaxt!

– Adam bəzən inanmaq istəmir ki, o, çox şeyi unuda bilər. Bu həm müqəddəs bir alqışdır, həm də dəhşətli bir qarğış...

– Sən yenə də bizim axırımızın niyə belə olduğunu demədin.

– Bu, elə şeydir ki, nə qədər danışsaq da, bir-birimizi başa sala bilməyəcəyik.

Danışdıqca da zibili çıxacaq. Elə şeylə _____r var ki, onu izah etmək olmur! Elələri də

var ki, başa düşülmür. Allaha şükür ki, bizim aramızda, az da olsa, cəngəllik qalıb... Yaxşı, mən getdim.

Joan tez ayağa durdu:

– Məni tək qoymaq istəyirsən?

– Mənimlə yatmaq istəyirsən? – Joan onun üzünə baxdı, dinmədi. – Güman eləmirəm... – Ravik əlavə etdi.

– Bunu niyə soruşursan?

– Kefimi bir az açmaq üçün... Get yat, hava işıqlaşır. İndi yas qurmaq vaxtı deyil.

– Qalmaq istəmirsən?

– Yox! Daha gəlməyəcəyəm də!

Joan çox sakit idi:

– Heç vaxt?

– Heç vaxt! Sən də gəlməyəcəksən!

Joan asta-asta başını tərpətdi, sonra şəkllə işarə etdi:

— Buna görə?

– Yox.

– Səni başa düşə bilmirəm. Ancaq biz...

– Yox! – Ravik tez onun sözünü kəsdi. – O da olmaz! Deyirsən, dost olaq? Sel aparmış gül bağçasının yerində balaca bir bostan əkək? Yox, bacarmırıq... Bizə heç olmaz! Ortada adi bir fırlıdaq iş olsaydı, bəlkə də, sən deyən kimi düzələrdi... Ancaq onun da axırı yoxdur.. Məhəbbəti dostluq ilə ləkələmək olmaz! Ayrılıq ayrılıqdır!

– Niyə məhz indi?

– Düz deyirsən, gərək, çoxdan olaydı. Mən İsveçrədən qayıdanda... Ancaq heç kim hər şeyi əvvəlcədən bilmir. Bəzən də özü bilmək istəmir. Onda... – Ravik nədənsə sözünü axıra çatdırmadı.

– Onda nə? – Joan onun kəsmişdi, sanki, nəyisə başa düşməmişdi və mütləq başa

düşmək istəyirdi. Rəngi saralmışdı, gözləri parıldaırdı.

248

– Bizi bu günə qoyan nə oldu, Ravik? – deyər pıçıldadı.

Joanın saçları arxasındakı alaqranlıq dəhliz, sanki, yol idi və bu şaxtadan bütün vədlər əriyib yox olurdu. Bu şaxta neçə-neçə nəslin göz yaşı, neçə-neçə təzə yaranan ümid şəbnəmi ilə sulanmışdı...

– Məhəbbət... – dedi.

– Məhəbbət?

– Məhəbbət... Elə ona görə də hər şey bitdi!

Qapını arxasınca çəkdi. Bu da lift. Düyməni basdı. Ancaq onun sürünə-sürünə gəlməsini gözləmədi, qorxdı ki, Joan dalınca gələr. Yürüyə-yürüyə pilləkənləri düşdü. Yuxarıdan səs gəlmədiyinə çox təəccübləndi. İki mərtəbə düşəndən sonra dayandı, ətrafı dinşədi. Səs-səmir yox idi. Heç kim də gəlmirdi...

Taksi hələ də evin qabağında gözləyirdi. Ravik onu büsbütün unutmuşdu. Sürücü başını bulayıb bic-bic güldü.

– Nə qədər verəsiyəm? – Ravik soruşdu.

– On yeddi frank yarım.

Ravik pulu verdi.

– Qayıtmırsınız? – Sürücü təəccübləndi.

– Qayıdıram. Ancaq piyada gedəcəyəm.

– Çox uzaq olar, müsyö.

– Bilirəm.

– Onda mənə nahaq yerə gözlətdiniz, heç nədən də on bir frank ziyana düşdünüz.

– Eybi yoxdur.

Sürücü üst dodağına yapışmış saralmış siqaret kötüyünü yandırmaq istədi:

– Deyəsən, orada qalmağınaza dəyər, – dedi.

– Hələ bir az da artıq...

Xiyabanlar səhərin ayazında büzüşmüşdü. Hava isinsə də, səhər soyuğu duyulurdu. Yasəmənlərin, oturmaqların üstünə bozumtul toz qonmuşdu... Bu skamyalardan birinin üstündə üzünə «Pari suar» qəzeti sərmış kişi yatmışdı– Ravik o yağışlı gecədə oturduğu skamya idi. Dayanıb, yatan kişiye baxdı. O nəfəs aldıqca qəzet asta-asta tərənirdi, sanki canlı idi, ya da deyərdin, pərvanədir, indicə səmaya qalxıb, özündəki xəbərləri dünyaya yayacaq. Yağlı hərflərlə yazılmış iri başlıq, sanki, asta-asta nəfəs alırdı: Hitler bəyanat verib ki, Polşada Qdansk keçidindən başqa ərazi iddiasında deyil. Bir az aşağıda isə paltar ütüləyən qadın əlindəki isti ütü ilə kişini öldürür. Yazının altındakı şəkildən bayırlıq paltar geymiş əndamlı bir qadın baxırdı. Onunla bərabər yanındakı şəkil də yellənirdi: Çemberlən belə hesab edir ki, sülhü qorumaq olar! Şəkildəki çətir tutmuş tipik bank məmuru üzdən xoşbəxt qoyuna oxşayırdı. Onun ayağının altında xırda həftələrlə yazılmış başqa bir başlıq o qədər də nəzərə çarpmırdı: sərhəddə minlərlə yəhudi qırılıb...

Bu dünya xəbərlərini səhərin şəhindən və gözünə düşən günəşdən qorunmaq üçün üzünə sərmış kişi sakit, dərin yuxuya getmişdi... Ayağında parusin ayaqqabı, əynində qəhvəyi rəngli yun şalvar və cırıq-cırıq olmuş köynək vardı. Qəzetdə yazılanlar vecinə deyildi. Həyatın elə dərin qatına enmişdi ki, heç birinin ona dəxli yox idi, həmişə suyun dibində yaşayan balıq kimi okeanın üst qatındakı tufandan

xəbər tutmurdu.

249

Ravik «İnternasional» mehmanxanasına qayıtdı. Tamam yüngülləşmiş, beyni durulmuşdu. Hər şey aydınlaşmış, keçmişdən heç nə qalmamışdı. İndi heç nə ona mane ola bilməzdi. Bu gün «Prins de Qall» mehmanxanasına köçmək istəyirdi. Hələ iki gün qalmışdı onun gəlməyinə. Haakeni iki gün gec gözləməkdənsə, iki gün tez gözləmək yaxşı idi...

XXVIII

Ravik aşağı düşəndə «Prins de Qall» mehmanxanasının vestibülündə heç kəs yox idi. Növbətçi stolunun üstündə əl radiosu oxuyurdu. Künc-bucaqda süpürgəçilər təmizlik işi aparırdılar. Ravik nəzərə çarpmadan iri addımlarla zalı keçib getdi.

Qapının yanındakı stata baxdı. Səhər saat beş idi.

V Georq prospekti ilə üzüyuxarı qalxıb, «Fuke» restoranına tərəf getdi. Restoran çoxdan bağlanmışdı, heç kəs də yox idi. Bir anlığa duruxdu, sonra taksi saxlatdırıb, «Şəhrizad»a sürdürdü.

Morozov qapının ağzında dayanıb sualedici nəzərlərlə ona baxırdı.

– Bir şey yoxdur, – deyərək Ravik onu qabaqladı.

– Bilirdim. Axı bu gün heç gözləməirdin də.

– Yox, bu gün zəng vurmalı idi. On dörd gün keçib...

– Bir günün eybi yoxdur. Bütün vaxtı «Prins de Qall»-da olmusan?

– Hə, dünən səhərdən indiyə kimi.

– Sabah zəng vuracaq. Ola bilsin, bu gün işi var imiş, ya da oradan bir gün gec çıxıb.

– Sabah tezdən təşrihim var.

– Tezdən zəng eləməz.

Ravik heç nə demədi, yenidən dayanan taksiyə baxdı. Restoranın ağ smoking geymiş muzdlu rəqqası, onun dalınca da rəngi saralmış qabandış bir qadın düşdü.

Morozov qapını açdı. «Şanel» ətri küçəni başına götürdü. Qadın ayağını yüngülcə çəkirdi. Kişi də taksinin pulunu verib, tənbel-tənbel onun arxasınca getdi. Qadın qapını ağzında kişini gözlədi. Fənərin işığında gözləri yaşıl rəngə çalırdı.

Bəbəkləri elə balaca idi ki, ləkəyə oxşayırdı...

Morozov geri qayıdanda:

– İnanmıram, bu vaxt zəng vurmaz, – dedi.

Ravik dinmədi.

– Açarı versən, səkkizdə çıxan kimi ora gedərəm, sən qayıdanadək gözləyəyəm.

– Sən yatmalısan axı.

– Boş-boş danışma! Lazım gəlsə, sən yerində yataram. Bilirəm, zəng vuran olmayacaq, ancaq gedirəm ki, nigaran qalmayasan.

– Saat on birə kimi təşrihim var.

– Yaxşı, açarı ver. İstəmirəm, fikirli olasan, qadının uşaqlığını mədəsinə calayasan, o da doqquz aydan sonra uşaq qusa. Açar yanındadır?

– Hə, götür...

250

Morozov açarı alıb cibinə qoydu. Sonra bir qutu nanəli həb çıxarıb Ravikə uzatdı.

Ravik başını buladı. Morozov həblərdən bir-ikisini götürüb ağzına atdı. həblər

saqqalının arasında gözdən itdi, sanki, dümağ quşlar meşəyə girdi...

– Adamın yuxusunu qaçırır, – dedi.

– Heç ömründə məxmər üzlü mebel qoyulmuş otaqda oturub bütün günü kimisə gözləmişən? – Ravik soruşdu.

– Ondan da çox! Sən gözləməmişən?

– Mən də. Ancaq beləsini gözləməmişəm.

– Oxumaq üçün bir şey aparmamısan?

– Aparmışam, ancaq birçə sətir də oxumamışam. Burada işin çox olacaq?

Morozov taksinin qapısını açıb, amerikanları içəri ötürdü.

– Ən azı iki saat. – Morozov geri qayıtdı. – Vəziyyəti özün görürsən. Çoxdan belə səfeh yay olmamışdı... Joan da içəridədir.

– Doğrudan?

– Hə. Çox maraqlanırsansa, adamı da yanındaıdır.

– Yox, maraqlanmıram... – Ravik getməyə hazırlaşdı. – Onda sabah görüşərik.

– Ravik! – Morozov onun arxasınca qışqırdı. O qayıtdı. Morozov açarı cibindən çıxardı:

– Götür, – dedi, – bəs «Prins de Qall»dakı otağına indi necə girəcəksən? Axı sabaha qədər səni görməyəcəyəm. Çıxanda qapını açıq qoyarsan.

– Orada yatmayacağam, – deyə Ravik açarı götürdü. – «İnternasional»da qalacağam. O tərəflərdə nə qədər az görünsəm, o qədər yaxşıdır.

– Ancaq yatmağa, gərək, ora gedəsən. Orada qalırsan, deməli, orada da yatmalısən. Yoxsa, polis şübhələnər.

– Düz deyirsən, ancaq belə də yaxşıdır. Sonra polisə sübut etmək olar ki, mən həmişə «İnternasional»da qalmışam. «Prins de Qall»da hər şeyi elə düzəltdim ki, baxan deyər, səhər-səhər burada imiş: çarpayını yığışdırmamışam, dəsmalları da vanna otağında hara gəldi atmışam.

– Yaxşı eləmişən. Onda açarı qaytar.

Ravik başını buladı:

– Səni də orada görməsələr, yaxşıdır.

– Eybi yoxdur, qoy görsünlər.

– Lazım deyil, Boris, gəl axmaqlıq eləməyək.. Belə saqqal hamıda yoxdur. Sən də bir şeydə haqlısən: özümü elə aparmalıyam ki, heç kəs şübhələnməsin. Əgər Haake, doğrudan da, səhər-səhər zəng vuracaqsa, deməli, günortadan sonra da vuracaq. Yoxsa bütün günü telefonun yanında oturub gözləsəm, məndə əsəb deyilən şey qalmaz.

– İndi hara gedirsən?

– Yatmağa. Ağlım kəsmir ki, bu vaxt zəng vurar.

– İstəyirsən, işdən sonra bir yerdə görüşək.

– Yox, Boris. Çox güman ki, sən çıxanda mən yatmış olacağam. Səkkizdə də təşrihim var.

Morozov şübhəli baxışlarla onu süzdü:

– Yaxşı, – dedi, – onda sabah günorta özüm gəlib səni «Prins de Qall»da taparam. Əgər o vaxta kimi bir şey olsa, mehmanxanaya zəng vurarsan.

Küçələr... Şəhər... Qızılı rəngə boyanmış səma... Gah qırmızı, gah ağ, gah da mavi rəngə çalan evlər... Meyxanaların divarlarını balaca pişik kimi sıgallayan külək... Bürkülü mehmanxana otağında bir gün gözləyəndən sonra yenə adamlar, təmiz hava... Ravik «Şəhrizad»ın arxa tərəfindəki prospektlə gedirdi. Dəmir hasarlara alınmış ağaclar bu qurğuşun rəngli gecədə hərdən meşə ilə, yaşıllıqla bağlı xatirələri oyadırdı... Birdən-birə özünü elə yorğun, elə əzgin hiss elədi ki, az qaldı yıxılsın. «Bəlkə, buraxım getsin?! – Daxilində nəşə bir səs baş qaldırdı. – Hamısını unudum, ilan hər il qabığının dəyişən kimi, beynimdəkilərin hamısını sıyırır atım?! Az qala büsbütün unudulmuş bir keçmişin bu cür melodramı indi mənəmi qalıb? Zülmətlə dolu orta əsrlərin dəhşətli mexanizminin əhəmiyyətsiz bir hissəsi, Mərkəzi Avropa üzərində tutulmuş günəşin zərrəciyi olan, kiminsə əlində alətə çevrilmiş bir yaramazı öldürmək mənəmi qalıb?!»

Doğrudan da, nə işinə qalmışdı? Bir fahişə onu dalda yerə çağırdı. Qaranlıqda yaxasını açdı. Paltar elə tikilmişdi ki, kəmərin açılmasına bənd idi, o dəqiqə xalat kimi aralandı, çılpaq bədənini göründü. Uzun corabları da, sinəsi də, göz çuxurları da qapqara idi və bu qaralıqdan gözləri də seçilmirdi. Qırıxmış, lalılıqlanmış dərisi qaranlıqda fosfor kimi işıldayırdı...

Fahişələrin hesabına dolanan bir əyyaş da, damağında siqaret, ağaca söykənib gözlərini ona zilləmişdi. Tərəvəz daşıyan bir neçə furqon gəlib keçdi. Dərisinin altından gərilmiş əzələləri görünən atlar başlarını tərpedə-tərpedə, ağır-ağır gedirdilər... Cürbəcür göyərtilərin, yaşıl yarpaqlar içində daşa dönmüş beyinlərə oxşayan gül kələmlərin kəskin qoxusu küçəyə yayıldı. Qıpqırmızı pomidor, lobya, soğan, gilə, kərəviz dolu səbətlər...

Doğrudan da, nə işinə qalmışdı? Biri çox, biri az – nə fərqi? Haake kimi və yaxud ondan da bəzi yüz minlərlə yaramazın biri çox olsun, ya az... Biri az... Qəflətən dayandı. Məsələ elə bunda idi! Birdən-birə tamam ayıldı. Məsələ elə bunda idi! Haake kimilər də ona görə belə qol-qanad açmışdılar ki, çox adam yorulmuşdu, mübarizəni atmışdı və deyirdi: «Mənə nə dəxli?!» Məsələ elə bunda idi! Biri azaldı... Bəli, biri azaldı və bu bir tərəfdən heç nə idisə, digər tərəfdən də hər şey idi! Hər şey! Yavaş-yavaş cibindən siqaret çıxardı, tələsmədən yandırdı. Və birdən kibritin sapsarı alovu, divarları çat-çat olmuş mağaraya bənzəyən ovcunu işıqlandıranda bildi ki, heç nə onu Haakeni öldürməkdən çəkindirə bilməyəcək! Və birdən, qərribə də olsa, başa düşdü ki, hər şey elə bunun başında imiş! Yox, bu, təkcə şəxsi intiqam hissi deyildi, ondan çox-çox o yana keçirdi... Ona elə gəldi ki, bu işi eləməsə, dəhşətli bir cinayət törətmiş olacaq, əlini qoynuna qoyub otursa, dünya nəşə itirəcək. Eyni zamanda da dəqiq bilirdi ki, bunların heç biri olmayacaq, ancaq buna baxmayaraq, haradasa lap uzaqlarda, məntiqin, həqiqətin ünü yetməyən bir nöqtədə bütün varlığı ilə hiss edirdi ki, mütləq eləməlidir! Sanki, bundan gizli-gizli dalğalar yaranacaq və axırda tufan qopacaq! Bilirdi ki, Haake zülm ocağının kiçik bir məmurudur, elə böyük adam deyil... Ancaq birdən-birə onu da bildi ki, mütləq, mütləq öldürmək lazımdır...

Ovcundakı mağarada alov söndü, o, kibrit çöpünü tulladı. Dan sökülürdü və elə bil, ağacların başına gümüşü tor çəkilmişdi. Yenidən oyanmış sərcələrin cikkiltisi aləmi

başına götürmüşdü. Ravik təəccüblə ətrafına boylandı. Daxilində nəşə baş

vermişdi. Ürəyində qurduğu qapalı məhkəmə öz hökmünü vermişdi! Hələ heç vaxt ağacları, evlərin sarı rəngli divarlarını, lap yanındakı bomboz dəmir hasarı, mavi dumana bürünmüş küçəni belə aydın görməmişdi... Hiss elədi ki, bunları heç vaxt unutmayacaq. Və elə həmin andaca bildi ki, Haakeni, doğrudan da, öldürəcək və bu, onun şəxsi işi deyil, çox şey deməkdir! Başlanğıcdır...

Yolu «Oziris»in qapısından düşdü. İçəridən səndələyə-səndələyə bir neçə sərxoş çıxdı. Hamısının da gözü şüşə kimi parıldayırdı, yanaqları qıpqırmı _____ zı olmuşdu.

Taksi yox idi. Sərxoşlar bir az gözləyəndən sonra söyə-söyə, ləngərlənə-ləngərlənə, səs-küylə uzaqlaşdılar. Almanca danışdılar...

Ravik mehmanxanaya qayıtmaq istəyirdi, ancaq indi fikrini dəyişdi. Yadına düşdü ki, Rolanda son vaxtlar alman turistlərinin «Oziris»ə tez-tez gəldiklərini demişdi. İçəri girdi.

Rolanda yenə qara rəngli dayə paltarında, barın piştaxtasına söykəlib, soyuq nəzərlərlə zala baxırdı. Pianolanın gur səsi Misir üslubunda naxışlanmış divarlara dəyib geri qayıdırdı...

– Rolanda!

O, geri döndü:

– Ravik! Çoxdan görünmürdün. Yaxşı ki, gəldin, – dedi.

– Nə olub?

İndi Rolanda ilə yanaşı dayanıb, zalı nəzərdən keçirirdi. Müştəri az idi. Addabudda oturub mürgü döyürdülər.

– Buradan çıxıram, Ravik. Bir həftəyə gedirəm!

– Həmişəlik?

Rolanda başını tərpədərək, qoynundakı teleqramı çıxardı:

– Budur, – dedi.

Ravik onu oxuyub, qaytardı:

– Xalan? Axır ki, öldü?

– Bəli, ora qayıdıram. Madama başa saldım. Düzdür, acıqlandı, ancaq başa düşdü.

Yerimdə janetta qalacaq. Ancaq, gərək, işin yönünü ona öyrədəm. – Rolanda güldü. – Yazıq madam! İstəyirdi, bu yayı Kannada dincəlsin, özünü göstərsin.

Keçən il zadəgan nəslindən olan tuluzalı bir əyyaş ərə gedib, qrafıya olub. İndi villasında çoxlu qonağı var. Kişiyə də ayda beş min frank verir ki, Tuluzadan heç yana çıxmasın... Daha gedə bilmədi!

– Dediyn kafeni açacaqsan?

– Bəli. Bütün günü ora-bura qaçıram, lazım olan şeyləri sifariş verirəm. Parisdə ucuz düşər. Pərdəlik sifariş vermişəm. Beləsi yaxşıdır?

Qoynundan əl boyda əzik-üzük parça çıxardı. Güllü parçanın yerliyi sarı idi.

– Əntiqədir! – Ravik təriflədi.

– Qiyməti yetmiş faiz düşüb. Keçən ildən yatıb qalıb, – Rolandanın gözləri sevinclə parıldadı. – Bununla yüz yetmiş franka qənaət eləyirəm. Yaxşı deyil?

– Lap əntiqədir! Ərə gedəcəksən, Rolanda?

– Bəli.

– Nə tez? Niyə bir az da gözləyib, bütün işlərini qaydaya salmırsan?

Rolanda güldü:

– Sənin alverdən başın çıxmaz, Ravik. Kişisiz heç nə eləmək olmur. Kişi də elə alver deməkdir. Mən neylədiyimi yaxşı bilirəm!

Rolanda çox sakit və inamla danışdı. Hər şeyi ölçüb-biçmişdi. Kişi də ona alver üçün lazım idi!

– Pulu onun adına tez keçirmə! – Ravik nəsihətə başladı. – Bir az gözlə, işlər tamam qaydasına düşsün...

Rolanda yenə güldü:

– Necə olacağını bilirəm. Biz ağıllı adamlarıq, bilirik ki, bir-birimizə alver üçün lazımıq. Pulu arvadında olan kişi nə kişidir? Mənə müftəxor kişi lazım deyil! Mən ərimi həmişə hörmətli tutacağam. Qoymaram, hər dəqiqə gəlib məndən pul istəsin. Başa düşürsən?

– Başa düşürəm, – deyə Ravik bunu başa düşməsə də, cavab verdi.

– Bu, başqa məsələ! – Rolanda razılıqla başını tərpətdi. – İcmək istəyirsən?

– İstəmirəm, gedəsiyəm. Elə buradan keçirdim, ona görə girdim. Səhər tezdən təşrihim var.

Rolanda diqqətlə ona baxdı:

– Sən tamam ayıqsan, – dedi. – Qız istəyirsən?

– Xeyr.

Rolanda işarə ilə iki qıza elə divanda otura-otura yuxuya getmiş kişini göstərdi. Qızlardan bir neçəsi zalın ortasında iki sıra düzülmüş balaca kətilərdə oturmuş, qalanı isə kefdə idi. Dəhlizdəki şüşə kimi daş döşəmənin üstündə uşaqlar qışda buzun üstündə sürüşən kimi sürüşürdülər. Biri çöməlir, ikisi onun əlindən tutub uzun dəhlizlə o baş-bu başa çəkirdi. Saçları yellənir, döşləri atılıb-düşür, çılpaq çiyinləri ışıldayırdı. Əyinlərindəki bircə qarış ipək heç nəyi gizlədə bilmirdi. Qızlar ləzzətdən qışqırırdı, «Oziris» də birdən-birə günahsız mələklərin yığıldığı cənnətə dönmüşdü...

– Yaydır, – Rolanda izahat verdi, – onlara səhər-səhər bir az sərbəstlik vermək lazımdır... – Sonra Ravikin üzünə baxdı: – Cümə axşamı madam mənim şərəfimə ziyafət verir. Gələrsən?

– Cümə axşamı?

– Bəli.

«Cümə axşamı? – Ravik ürəyindən keçirdi. – Yeddi gündən sonra... Yeddi gün... Yeddi il kimi çəkəcək...–Cümə axşamı hər şey bitmiş olacaq! Cümə axşamı... Kim bilir, o vaxta kimi nələr olacaq...»

– Əlbəttə! – dedi. – Harada?

– Burada. Saat altıda.

– Yaxşı, mütləq gələrəm. Gecən xeyrə qalsın, Rolanda.

– Xeyrə qarşı, Ravik.

Hər şey retragtoru qoyanda baş verdi. Qəflətən üzünə kəskin, isti bir dalğa vurdu. Bir anlığa nə edəcəyini bilmədi. Qıpqırmızı açıq yara, bağırsaqların arasına qoyduğu isti, yaş tənziqlərdən qalxan seyrək buxar, sıxılmış nazik damarlardan sızan qan... Birdən Ejeninin sualedici baxışlarını, cərrahiyyə lampalarının bumbuz işığında Veberin iri sifətinin qırıqlarını, saqqalındakı tükləri gördü, özünü ələ alıb, sakitcə işinə davam etdi.

Yaranı tikirdi. Tikən yalnız əlləri idi... Yaranın ağzı yumuldu. Hiss etdi ki, tər bədənindən sel kimi axır...

– Tikişi axıra çatdırmaq istəmirsiniz? – deyə Veberdən soruşdu.

– İstəyirəm. Nə olub?

– Heç nə... Yaman istidir... Yuxudan doymamışam...

Ejeninin təəccüblü baxışlarını Veber də gördü.

– Belə şeylər olur, Ejeni, – dedi. – Hətta mömin adamların da başına gəlir.

Qəflətən otaq başına fırlandı. Dəhşətli bir yorğunluq hiss elədi. Veber tikiş qoyur, Ravik də qeyri-ixtiyari ona kömək edirdi. Dili şişib ağzına sığmırdı. Damağı pambıq kimi olmuşdu. Ağır-ağır nəfəs alırdı... «Lalələr...–elə bil, bu sözləri kimsə ona deyirdi, – Flandriya çöllərindəki lalələr... Qıpqırmızı qızaran yarılmış qarın boşluğu... həyatın bu açıq-saçıq sirri bıçaq tutan əlinin altındadır... Əli bir balaca titrədi, vəssalam, dövrə qapanacaq, ölüm yavaş-yavaş ona tərəf sürünəcək... Yox, daha təşrih eləyə bilmərəm, – deyə ürəyindən keçirdi. – O işi görüb qurtarandan sonra...»

Veber yaraya yod çəkib dedi:

– Qurtardı.

Ejeni xəstənin ayaqlarını düzəltdi, xərək səssiz-səmitsiz otaqdan çıxdı.

– Siqaret verim? – Veber soruşdu.

– Xeyr, getməliyəm, işim var. Mənlik heç nə qalmadı ki?

– Xeyr. – Veber təəccüblə onun üzünə baxdı. – Hara tələsirsiniz? Bəlkə, sodalı «Vermut», ya da sərin bir şey içəsiniz?

– Heç nə istəmirəm, getmək lazımdır. Belə gec olduğunu bilmirdim. Hələlik, Veber.

Tələsik xəstəxanadan çıxdı. Taksi lazım idi. Tez bir taksi tapmaq! Gördü ki, bir «Sitroen» gəlir, tez onu saxlatdı.

– «Prins de Qall» mehmanxanasına! Cəld olun!

«Gərək, Veberə deyəm ki, bu bir neçə günü mənsiz keçinsin, – deyə ürəyindən keçirdi. – Bu cür yaramaz! Təşrihin şirin yerində yadıma düşsə ki, Haake indi zəng vurur, huşum başımdan çıxar!»

Taksinin pulunu verib, mehmanxanaya girdi. Liftin gəlib çıxması əbədiyyət qədər uzun çəkdi... Enli dəhlizdən keçib otağın qapısını açdı. Bu da telefon! Dəstəyi elə qaldırdı ki, elə bil, ondan daş asılmışdı.

– Danışan fon Horndur, mənə zəng eləyən olub?

– Bircə dəqiqə, müsyö!

Ravik gözlədi. Nəhayət, telefonçu qızın səsi eşidildi:

– Xeyr, heç kəs zəng eləməyib.

– Təşəkkür edirəm.

Morozov günortadan sonra gəldi.

– Çörək yemisən? – deyə ondan soruşdu.

– Yox, səni gözləyirəm, burada yeyirik.

– Səfəhlikdir, diqqəti cəlb eləyər. Parisdə yalnız xəstə adamlar evdə çörək yeyir.

Get çörəyini ye, mən qalaram. Bu vaxt heç kim zəng vurmaz, hamının başı yeməyə

qarışıb. Çox müqəddəs adətdir... Zəng eləsə, sənə xidmətçinəm, telefonunu yazaram, deyərəm ki, yarım saata qayıdacaq.

Ravik tərəddüd etdi:

– Yaxşı, – deyə, nəhayət, razılaşıdı, – iyirmi dəqiqəyə qayıdıram.

– Tələsmə, onsuz da çox gözləmişən, qoy əsəblərin bir az sakitləşsin. «Fuke»yə gedəcəksən?

– Hə.

– Onda otuz yeddinci ilin açıq «Vuvre» şərabından götür. İndicə ondan içmişəm, əntiqədir.

– Yaxşı.

Ravik liftlə aşağı düşdü. Tez küçənin o biri tərəfinə keçib, artırmaya göz gəzdirdi. Sonra restorana girdi, hər yana boylandı. Haake görünmürdü. V Georq prospekti tərəfdə boş stol tapıb oturdu, qızartma, salat, keçi pendiri və bir qrafın də «Vuvre» sifariş verdi.

Yeyə-yeyə əllərinə, ora-bura baxırdı. Özünü məcbur eləyib şərabın dadına baxdı, gördü ki, bir az turşdur. Asta-asta yeyir, yan-yörəsinə, «Zəfər tağı»nın üstündə ipək bayraq kimi yellənən səmaya baxırdı. Sonra qəhvə gətirdi, dadına baxıb gördü, acıdır, tələsmədən siqaret yandırdı ki, bir az da otursun, küçədən keçənlərə baxsın. Sonra durub «Prins de Qall» mehmanxanasına tərəf getdi və hər şeyi unutdu...

– «Vuvre» necə idi? – deyə Morozov soruşdu.

– Yaxşı.

Morozov cib şahmatını çıxardı:

– Bir partiya oynayaq?

– Oynayaq.

Fiqurları balaca taxtanın üstündəki dəşiklərə taxdılar. Morozov kresloya əyləşdi.

Ravik də divanda oturub dedi:

– İnanmıram, mənə burada pasportsuz üç gündən artıq saxlasınlar.

– Müdiriyyətdən soruşan olub?

– Hələ yox. Bəzən pasportla vizanı otağı verəndə soruşurlar, ona görə də gecə gəldim. Növbətçi oğlan çox sorğu-suala tutmadı. Dedim ki, mənə beş günlüyə bir otaq lazımdır.

– Bahalı mehmanxanalarda elə şeyə çox fikir vermirlər.

– Gəlib pasport istəsələr, çətin olacaq...

– Hələ gəlməzlər. «V Georq» və «Rits» mehmanxanalarından öyrənmişəm...

Amerikalı kimi qeyd olunmusan?

– Yox, Utrextdən gəlmiş hollandiyalı kimi yazdırdım. Adım bir az şübhəli görünərdi, ehtiyat üçün onu da bir az dəyişdim, «Fon» Horn əvəzinə, «Van» yazdırdım. Haake zəng eləsə, baş açmayacaq, ikisi də eyni səslənir.

– Yaxşı eləmişən. Mənə elə gəlir, hər şey yaxşı olacaq. Axı sən ucuz otaq tutmamısan, ona görə də fikir verən olmayacaq.

– Yəqin, elə olar.

– Heyif ki, onda adını Horn demisən. Şəxsi vəsiqə yeri bilirdim, hələ bir il vaxtı qalmışdı. Yeddi ay bundan qabaq ölən dostumun idi. Meyiti yoxlayanda dedik ki, Almaniyadan qaçıb, sənədi yoxdur. Vəsiqəni xilas etdik. Yozef Vays adı ilə torpağın altında yatmağın ona heç bir ziyanı olmayacaq, ancaq iki mühacir o

sənədlə xeyli yaşayıb. Adı İvan Kluke idi. Rus adına oxşamır. Şəkli də saralıb, profildən çəkilib, möhürü də yoxdur, asanca dəyişmək olar.

– Yox, belə yaxşıdır. Buradan çıxandan sonra nə Horn, nə də onun sənədi olacaq.

– Polisə görə deyirdim. Ancaq o da gəlməz. Hər nömrəsi yüz frankdan artıq olan mehmanxanalara gəlmirlər. Mən bir qaçqın tanıyıram, beş ildir «Rits»də sənədsiz qalır. Bundan bircə gecə növbətçisinin xəbəri var. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, dostların səninlə maraqlansa, nə deyəcəyini fikirləşmişəm?

– Əlbəttə! Pasportumu viza almaq üçün Argentina səfirliyinə vermişəm.

Deyəcəyəm ki, sabah alıb gətirərəm. Çamadanımı qoyub çıxaram, bir də bu tərəflərə fırlanmaram. Ona kimi vaxtım çox qalır. Əvvəlcə polisin özü gəlmir, müdiriyyətdən soruşurlar. Mən də buna ümidliyəm. Başqa cür olsa, burada qalmağım mənasız şeydir.

– Hər şey yaxşı olacaq.

Onlar doqquzun yarısına kimi oynadılar. Axırda Morozov dedi:

– İndi də get şam elə, mən hələ buradayam, bir azdan gedəcəyəm.

– Sən get, özüm sonra burada yeyərəm.

– Boş-boş danışma! Get əməlli-başlı çörək ye! Dostun zəng eləsə, çox güman ki, əvvəlcə onunla vurası olacaqsan. O vaxta kimi yaxşıca yemək lazımdır. Onu hara aparacağını bilirsən?

– Hə.

– Dediym odur ki, bəlkə, harayasa getmək, ya da içmək istədi.

– Çox yer tanıyıram, heç kim mane olmayacaq.

– İndisə get, çörəyini ye. Ancaq içmə. Yağlı şey götür ki, ürəyini bassın.

– Oldu.

Ravik yenə «Fuke»yə tərəf getdi. Birdən ona elə gəldi ki, bunların heç biri gerçək deyil. Sanki, hamısını kitabda oxuyur, melodramatik filmə baxır, ya da yuxusunda görürdü. Yenə bayaqkı kimi restoranın hər iki tərəfini yoxladı. Işıqlı artırmalar adamlarla dolu idi. Bütün stolları bircə-bircə yoxladı. Haake görünmürdü.

Qapıya yaxın yerdə oturdu. Buradan içəri girənlər də, küçədən keçənlər də görünürdü. Qonşu stolda iki qadın «Menboş» və «Skaparelli» mağazalarından danışdılar. Çənəsaqqal bir kişi də onların yanında oturub susurdu. Bir az o tərəfdə fransızlar siyasətdən dəm vururdular. Biri «Croix de fei» (22) təşkilatını, digəri isə kommunistləri müdafiə edirdi, qalanları da hər ikisini lağa qoyurdu. Hamısı da arabir qonşu stolda «Vermut» içən iki qəşəng, özünüçəkən amerikalı qıza baxırdı. Ravik şərab içə-içə küçəyə baxırdı. O qədər axmaq deyildi ki, təsadüfə inansın. Təsadüflər təkcə maraqlı əsərlərdə tapılmaz, həyatın özündə isə addımbaşlı rast gəlirsən, çoxu da axmaq təsadüf olur... «Fuke»də yarım saat da ləngidi.

Günortadan indi yaxşı idi. Bir dəfə də «Yelisey çölləri» tərəfdən artırmaya baxdı, sonra mehmanxanaya qayıtdı.

– Bu da maşının açarı, – deyər Morozov açarı ona uzatdı. – Dəyişdim, indi göy rəngli «Talbo»dur. Oturacaqları da dəridir. O birininki parçadan idi. Dərini asan yumaq olur. Bu, kabrioletdir, istəyirsən, üstüaçıq sür, istəyirsən də bağlı. Ancaq pəncərələri həmişə açıq qoy. Örtülü maşında güllə atası olsan, arxa pəncərəni açıq qoy, güllə çölə çıxsın, heç yeri deşməsin. İki həftəliyə götürmüşəm. O dəqiqə də

qaraja salma. Qoy həmişə maşın çox olan ucqar bir küçədə qalsın, havası dəyişsin. İndi «Lankaster» mehmanxanası ilə üzbəüz Berri küçəsindədir.

– Yaxşı, – deyə Ravik açarı alıb telefonun yanına qoydu.

– Bu da onun sənədləri. Ancaq sənə sürücü vəsiqəsi tapa bilmədim. Çox adama ağız açmaq istəmədim...

– Lazım deyil. Antibdə olanda onsuz sürürdüm, – deyə Ravik sənədləri də açarın yanına qoydu.

– Maşının yerini də bu axşam dəyiş, – deyə Morozov əlavə etdi.

«Melodramdır! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Özü də çox pis melodramdır!»

– Dəyişərəm, çox sağ ol, Boris.

– Mən də səninlə gedərdim...

– Lazım deyil, belə işi tək görürlər.

– Elədir. Boş yerə risqə getmə, imkanı da əldən buraxma. İşini bitir, vəssalam.

Ravik gülümsədi:

– Bunları mənə yüz dəfə demisən, Boris!

– Deməyin ziyanı yoxdur. Vay o günə ki, həlledici anda başına səfeh bir fikir gəlsin. 1915-ci ildə Moskvada Volkovskinin başına elə bir iş gəlmişdi. Birdən-birə şərəf hissi baş qaldırmışdı. Hərdən ovçular da belə insafı olur. Guya, adamı soyuqqanlıqla öldürmək olmaz və buna oxşar şeylər... Axırda əclafın biri onu güllə ilə vurdu. Siqaretin çatar?

– Hələ artıq da qalar. Burada istədiyini şeyi telefonla sifariş vermək olur.

– «Şəhrizad»da olmasam, mehmanxanaya gəl, məni oyat.

– Onsuz da gələcəyəm. Oldu, ya olmadı...

– Yaxşı, salamat qal, Ravik.

– Xoş getdin.

Ravik qapını onun arxasınca bağladı. Otağa qəflətən dərin bir sükut çökdü. Gəlib divanın bir güncündə oturdu, divarlara baxdı. Mavi zolaqlı divar kağızı çəkilmişdi... Bu ikicə gündə onlara illər uzununu yaşadığı mehmanxananın divarlarından yaxşı bələd olmuşdu. Güzgünü də, boz rəngli velür xalı çəkilmiş döşəməni də, pəncərədəki qara ləkəni də, çarpayının da, stolun da cizgilərini, kreslonun üstündəki örtükləri də yaxşı tanıyırdı, hamısına bitdə-bitdə, iyrənəiyrənə bələd olmuşdu. Bircə telefon qalmışdı...

XXIX

«Talbo» Bassona küçəsində «Reno» ilə «Mercedes-Bens»in arasında dayanmışdı.

«Mercedes» lap təzə idi və ona italyan nömrəsi taxılmışdı. Ravik «Talbo»nu

fırladıb aradan çıxardı. Ancaq səbri o qədər tükənmişdi ki, diqqətini toplaya

bilmədi, «Talbo»nun arxa buferi «Mercedes»in sol böyrünə toxunub cızdı. Ravik

buna fikir verməyib maşını sürətlə Osman bulvarına sürdü.

Çox bərk gedirdi. Yaxşı ki, əlinin altında maşın var idi, ürəyindən daş kimi asılmış qara fikirləri dağıdırdı.

Səhər saat dörd idi. Çox gözləməli olmuşdu. Ancaq birdən-birə hər şey mənasını itirmişdi. Çox güman ki, Haake o təsadüfi görüşü çoxdan unutmuşdu. Bəlkə də, ondan sonra heç Parisə gəlməmişdi. Onların işi indi çox olardı...

Morozov «Şəhrizad»ın qabağında dayanmışdı. Ravik maşını bir tin uzaqda saxlayıb, piyada geri qayıtdı. Morozov onu uzaqdan gördü.

– Xəbər göndərmişdim, aldın?

– Yox, Boris, nə olub ki?

– Beşcə dəqiqə bundan əvvəl zəng eləmişdim. İçəridə bir dəstə adam oturub, biri sən deyənə oxşayır.

– Harada oturublar?

– Orkestrin yanında. Təkcə həmin stolda dörd nəfər oturub. Qapıdan da görərsən.

– Oldu.

– Qapının yanındakı balaca stol arxasında otur, sənə saxlatmışam.

– Yaxşı yaxşı, Boris...

Ravik qapının ağzında dayandı. Zal qaranlıq idi. Rəqs meydançası projektorların işığına qərq olmuşdu. Gümüşü paltar geymiş müğənni meydançanın ortasında dayanmışdı. İşıq o qədər gur idi ki, rəqs meydançasından başqa heç nəyi seçmək olmurdu. Ravik diqqətlə orkestrin yanındakı stola baxdı, ancaq heç nə seçə bilmədi. Projektorun titrəyən dümağ işığı onun qabağını kəsmişdi...

Qapının yanındakı stol arxasında oturdu. Xidmətçi bir qrafın araq gətirdi. Orkestr, sanki, inildəyirdi. Həzin musiqi dalğaları elə asta-asta yayılırdı ki, elə bil, ilbiz sürünürdü: «J attendrai... j attendrai» (23).

Müğənni qız baş əydi, alqış sədaları qopdu. Ravik başını bir az da irəli uzatdı.

İşıqvuranların sönməsini gözləyirdi. Müğənni qız orkestrə tərəf döndü. Qaraçı başını tərpedib, skripkanı çənəsinə söykədi. Simbalın boğuq ruladası eşidildi. Təzə mahnı başladı:

La chapelle au elai de la lune (24)

Ravik gözlərini yumdu. Daha dözə bilmirdi, səbri tükənmişdi. Mahnı qurtarmamış dikəldi. İşıqvuranlar söndü, stolların altındakı lampalar yandı. Projektorun işığına çox baxdığı üçün əvvəlcə qaranlıq kölgələrdən başqa heç nə seçə bilmədi.

Gözlərini yumub, təzədən açdı. Stolu o dəqiqə tapdı.

Yavaş-yavaş geri söykəndi. Kişilərdən heç biri Haake deyildi. Xeyli beləcə oturdu. Qəflətən dəhşətli bir yorğunluq hiss elədi. Hətta gözləri də yorulmuşdu. Zaldakı şeylər gah birdən, gah da dalğa-dalğa üstünə gəlirdi. Musiqi, tez-tez enib-qalxan səslər, zaldakı boğuq uğultu mehmanxanadakı sükutdan və yeni bir məyusluqdan sonra onun beynini dumanlandırırdı. Sanki, cürbəcür, rəngarəng yuxular görürdü, ağır düşüncələrə dalmış, gözləməkdən yorulmuş beyin hüceyrələri şirin bir hipnozla uyuyurdu...

Haradasa lap uzaqlarda, tutqun bir işıq ləkəsində rəqs edənlərin arasında Joanı gördü. Baş az qalırdı oynadığı kişinin çiyninə dəysin. Bu, Ravikə heç təsir eləmədi. «Heç kəs sənə bir vaxtlar sevdiyin adam kimi yadlaşa bilməz, – deyə yorğun-yorğun ürəyindən keçirdi. – Çətini adamın xəyal dünyası ilə onu bağlayan sehri sap qırılana kimidir. Qırılandan sonra, bəlkə də, həmin sapın ucları getdikcə sönən ulduz kimi közərə-közərə gah sənə, gah da ona tərəf yellənsin, ancaq xeyri yoxdur, o közərti də onu alovlandırmır, çünki ürəklər arasındakı körpü uçub...»

259

Başını divanın söykənəcəyinə qoydu. «Dərin-dərin uçurumların üstündən salınmış qıl körpü... Dumanlı şəhvet hisslərini cilalayan şirin sözlər... Dəniz üzərində bitən

çayır çiçəkləri... Dərmək istəyirsən, əlin boşa çıxır, sulara qərq olursan...»

Dikəldi. Yuxu aparmamış buradan çıxmaq lazım idi. İşarə ilə xidmətini çağırırdı:

– Nə verəsiyəm?

– Heç nə.

– Necə yəni?

– Heç nə içməmisiniz.

– Ah, düz deyirsiniz... – Ona çaypulu verib çıxdı.

– O deyil? – Morozov bayırda soruşdu.

– Yox.

Morozov peşman-peşman onun üzünə baxdı.

– Daha bəsdir! – Ravik sükutu pozdu. – Qoy cəhənnəm olsun, gülünc işdir, uşaq oyunudur... Beş gündür gözləyirəm. Özü deyirdi ki, Parisdə iki-üç gün qalır. O hesabla getmiş olar. Bəlkə də, heç gəlməyib... Yata bilmirəm. İndi «Prins de Qall»a gedirəm. Çamadanımı götürüb, otağı təhvil verəcəyəm.

– Yaxşı, onda sabah günorta orada görüşərik.

– Harada?

– «Prins de Qall» mehmanxanasında.

Ravik onun üzünə baxdı:

– Hə, düz deyirsən... Mən yenə boş-boş danışırım... Bəlkə də, doğru sözümdür... Nə bilim...

– Sabah axşama kimi gözlə.

– Yaxşı, baxaram. Gecən xeyrə qalsın, Boris.

– Xeyrə qarşı, Ravik.

«Oziris»in yanından keçirdi. Maşını tində saxladı. «İnternasional»da qalacağını fikirləşəndə canına üşütmə düşürdü. Bəlkə, burada bir-iki saat gözünün acısını ala bildi. Bazar ertəsi idi və bu gün fahişəxanalarda sakitlik olurdu. Qapıçı çöldə yox idi. Çox güman ki, içəridə də adam qalmamışdı.

Rolanda qapının ağzında dayanıb böyük zalı nəzərdən keçirirdi. Pianolanın səsi, demək olar ki, boş qalmış zalı başına götürmüşdü.

– Deyəsən, bu gün sakitlikdir, Rolanda?

– Elədir. Təkcə bu balqabaq qır-saqqız olub yapışıb. Lap heyvan kimi qızışıb, ancaq quyruq ələ vermir. Belələrini özün yaxşı tanıyırsan: ürəyindən keçir, ancaq qorxur. Bu da almandır. Ancaq pulunu verib, indi durar.

Ravik laqeyd-laqeyd o tərəfə baxdı. Kişinin arxası ona sarı idi. Yanında iki qız oturmuşdu. Kişi qızlardan birinə tərəf əyilib döşlərindən tutanda, Ravik onun üzünü gördü: Haake idi!

Rolanda nəsə dedi, ancaq Ravik heç nə başa düşmədi. Səs, sanki, quyudan gəlirdi. Təkcə onu hiss etdi ki, bir az geri çəkilib, qapıda elə dayanıb ki, yalnız stolun birçə tərəfini görə bilir. Özü isə görünməzdi.

– Konyak istəyirsən? – Rolandanın səsi yenə, elə bil, quyudan gəlirdi.

260

Orqanın xışıltılı səsi... Ravik hələ də səntirləyirdi, elə bil, damarlarındakı qanı da donmuşdu. Yumruqlarını elə sıxmışdı ki, dırnaqları ətə yerimişdi. Gərək, Haake onu görməsin! Gərək onu tanıdığını Rolanda bilməsin!

– Xeyr...–İndi də öz səsini eşitdi.–Çox içmişəm. Deyirsən, almandır? Tanıyırsan?

– Haradan tanıyıram?–Rolanda çiyinlərini çəkdi.– Hamısı bir-birinə oxşayır. Deyəsən, bu, birinci dəfədir gəlib. Bəlkə, bir şey içəsən?

– Xeyr, elə-belə gəlmişdim...

Hiss etdi ki, Rolanda ona baxır, güclə özünü yığışdırdı:

– Ziyafətin vaxtını dəqiqləşdirməyə gəlmişdim. Cümə axşamı dedin, ya cümə günü?

– Cümə axşamı. Özün demədin ki, gələcəksən?

– Mütləq gələcəyəm! Ona görə də dəqiqləşdirmək istədim...

– Cümə axşamı saat altıda.

– Yaxşı, bir dəqiqə də o yan-bu yana olmayacaq. Elə buna görə gəlmişdim. Mən getdim, gecən xeyrə qalsın, Rolanda.

– Xeyrə qarşı, Ravik.

Aydınlıq gecə birdən-birə uğuldamğa başladı. Evlər evlikdən çıxıb daş yığnağına, pəncərə cəngəlliklərinə döndü. Sanki, müharibə başlamışdı, kəşfiyyatçılar bomboş küçə ilə sürünə-sürünə gedirdilər. Maşını gizlətmışdilər, motoru uğuldayırdı, özü də düşməni pusurdu..

Çıxanda tapança ilə vursunmu? Diqqətlə küçə uzununu baxdı. Bir-iki maşın, sarı işıqlar, pişiklər... Lap uzaqda, fənərin altında kimsə dayanıb, polisə oxşayır. Maşının nömrəsi, güllə səsi, onu indicə burada görmüş Rolanda... Qulağına Morozovun səsi gəldi: «Heç vaxt, heç vaxt risq eləmə... Risq etməyə dəyən iş deyil.»

Nə qapıçı var, nə də taksi. Bazar ertəsi bu vaxtlar minik həmişə az olur. O, bunları ürəyindən keçirən anda bir taksi gəlib qapının ağzında dayandı. Sürücü siqaret yandırır, əsnədi. Ravik hiss etdi ki, bütün bədənini üşürgələnir, ancaq yerindən tərpənmədi...

İndi neyləsin? Bəlkə, düşüb sürücüyə desin ki, içəridə heç kəs yoxdur? Yox, elə yaramazdı. Onu harayasa göndərmək lazımdır. Pulunu versin, nəsə tapşırsın, Morozovun yanına göndərsin. Tez dəftərçədən bir vərəq çıxarıb nəsə yazdı, sonra onu cırıb, təzəsini yazdı. Morozov onu «Şəhrizad»ın qabağında gözləsin, altında da ağına gələn bir ad yazdı...

Taksi birdən tərpəndi. Tez pəncərədən çölə baxdı, ancaq heç nə görə bilmədi.

Bəlkə, o yazanda, Haake minmişdi? Tez maşını işə saldı. «Talbo» taksinin arxasınca tini buruldu. Arxa şüşədən heç kim görünmürdü. Ancaq Haake bir az yana da çəkilmiş olardı... Maşınlar yavaş-yavaş qoşalaşdı. İçəri qaranlıq idi, seçmək olmurdu. Bir az geri qalıb, təzədən taksiyə çatdı. İndi lap yaxın surüdü. Taksinin sürücüsü ona tərəf baxıb söydü:

– Ey, balqabağın biri balqabaq, məni hara sıxırısan?

– Sənin maşınında bir dostum oturub...

– Sərxoş heyvan, görmürsən ki, maşın boşdur?

Ravik özü də həmin anda gördü ki, taksinin hesablayıcısı qoşulmayıb. Tez geri dönüb, maşını «Oziris»ə qovmağa başladı.

261

Haake səkidə dayanmışdı və ona əl elədi:

– Ey taksi, taksi...

Ravik ona yaxınlaşıb, əyləci basdı,

– Taksidir?–Haake soruşdu.

– Xeyr,–deyə Ravik başını pəncərədən çıxardı.–Salamlar!
Haake diqqətlə ona baxdı, gözləri qıyıldı.

– Nə?

– Deyəsən, biz tanışıq...–Ravik almanca danışdı.
Hakke irəli əyildi və üzündəki şübhə əlaməti o dəqiqə yox oldu:

– İlahi! Cənab fon... fon...

– Horn.

– Elədir, elədir! Cənab fon Horn! Yadıma düşdü! Təsadüfə bax! Bu neçə vaxtı haralarda idiniz, dost?

– Parisdə. Gəlin əyləşin. Gəldiyinizi bilmirdim.

– Bir-iki dəfə zəng elədim. Başqa mehmanxanaya köçmüşünüz?

– Xeyr, hələ də «Prins de Qall»da qalıram.–Ravik maşının qapısını açdı.–Gəlin aparım, bu vaxt taksi tapa bilməzsınız.

Haake bir ayağını maşının ayaq yerinə qoydu. Ravik onun nəfəsini duydu, qıpqırmızı, allanmış yanaqlarını gördü.

–Hə, «Prins de Qall» ...–Haake təkrar elədi.–Lənət şeytana, doğrudan da, elə idi. «Prins de Qall!». Mən «V Georq»a zəng vururam... – Ucadan güldü. – Sizi tanımadılar... İndi başa düşdüm... Düz deyirsiniz, «Prins de Qall» idi! Qarışdırmışam... Köhnə qeyd dəftərçəmi götürmədim, elə bildim, yadımda qalıb. Ravikin gözü «Oziris»in qapısında idi. Ordakıların çıxması xeyli çəkəcəkdə. Qızlar paltarını dəyişməli idi... Buna baxmayaraq, Haakeni maşına tez çəkmək lazımdı. Haake isə tələsənə oxşamırdı:

– Ora getmək istəyirsiniz?

– O məqsədlə gəlmişdim, ancaq, deyəsən, gecdir.

Haake fısıldadı:

– Elədir, əzizim, axırıncı mən çıxdım. Bağlayırlar.

– Eybi yoxdur! Onsuz da, sən deyən, yer də deyil. Başqasına gedərik. Gəlin!

– Başqası da var?

– Əlbəttə! Yaxşıları hələ bundan sonra başlayır. Bu, turistlər üçündür.

– Doğrudan? Mən elə bilirəm, ən yaxşısı budur.

– Xeyr, bundan da yaxşıları var. Bu, onların yanında heç nədir.

Ravik bir-iki dəfə qaz verdi, motor uğuldayıb sakitləşdi. Düz hesablamışdı, Haake onun yanında yerini rahatlayırdı:

– Sizi görməyimə çox şadam,–dedi.–Doğrudan da, çox şadam.

Ravik onun arxa tərəfindən əlini uzadıb qapını çəkdi.

– Mən də çox şadam,–dedi.

– Bura da pis yer deyil, lüt qızlar çoxdur. Polis də buna icazə verir! Yəqin, çoxu xəstə olar, eləmi?

– Bəlkə də. Belə yerlərə adam ürəklə gedə bilmir,– deyə Ravik maşını tərpətdi.

Haake siqaret çıxardı:

– Tam etibarlı yerlər var? Sözü düzü, evə süzənəklə qayıtmaq istəmirəm. Bir tərəfdən də adam dünyaya bircə dəfə gəlir...

– Elədir,–deyə Ravik elektrik alışqanı ona verdi.

- İndi hara gedirik?
- Başlanğıc üçün «Maison de Renda-rvous» (25) necə olar?
- Bu, nə olan şeydir?
- Orada yüksək cəmiyyətin qadınları macərə axtarır.
- Nə? Doğrudan, yüksək cəmiyyətin xanımlarıdır?
- Bəli. Kiminin əri qocadır, kimininki cansıxıcıdır, bəzilərininki də yaxşı pul qazanmır.
- Bəs necə... Axı onlar birdən-birə... Bu, necə olur?
- Həmin qadınlar bir-iki saatlığa ora gəlirlər. Necə deyərlər, kokteyl içməyə yığışırlar. Bəziləri də zəng vurandan sonra gəlir. Əlbəttə, ora Monmartrdakı fahişəxana kimi açıq-saçıq deyil... Hələ Bulon meşəsində əntiqə bir ev tanıyıram, sahibə xarici görkəmindən hersoginyaya oxşayır. Orada hər şey gözəl, intim, abırlıdır.
- Ravik yavaş-yavaş, sakit-sakit danışır, asta-asta nəfəs alırdı. Sanki, təcrübəli bir turist bələdçisi idi, ancaq yenə özünü danışmağa məcbur edirdi ki, sakitləşsin. Qolunun damarları titrəyirdi. Sükandan ikiəlli yapışmışdı ki, titrədiyi bilinməsin.
- Otaqlara valeh olacaqsınız. Müasir mebellər... Döşəmədə, divarlarda qədim xalçalar... Seçmə şərab, əla xidmət... Qadınlara da söz ola bilməz, hamısı gül kimi təmiz!
- Haake ağzındakı tüstünü havaya üfürüb, Ravikə baxdı:
- Bura baxın, cənab fon Horn, əzizim, bunlar hamısı gözəl səslənir! Ancaq bircə şey qaranlıq qaldı: yəqin, çox baha olar?!
- Əksinə, çox ucuzdur.
- Haake pərt olsa da, qaqqıltı ilə güldü:
- Baxır, kimə ucuzdur! Biz almanlar da...
- Ravik başını buladı:
- Sahibə ilə aram yaxşıdır. Ona çox yaxşılığım keçib, bizi xüsusi qonaq kimi qəbul edəcək. Siz ora mənim dostum kimi gedirsiniz, ona görə də heç nə almayacaqlar. Uzaqbaşı kiməsə çaypulu verəcəksiniz. «Oziris»də bir şüşə şampan şərabı bundan çox eləyir.
- Doğrudan?
- Özünüz görəcəksiniz.
- Haake yerini rahatladı:
- Lənət şeytana, bu, nəyə desən dəyər!–Ravikin üzünə baxıb irişdi.–Deyəsən, belə şeylərdə ustasınız, qadına da böyük yaxşılıq eləmişiniz.
- Ravik düz onun gözlərinin içinə baxdı:
- Belə ev saxlayanlar hökumət orqanları ilə tez-tez toqquşurlar. Hərdən onları bir az sıxma-boğmaya salırlar. Nəyi nəzərdə tutduğumu özünüz yaxşı başa düşərsiniz...
- Lap yaxşı başa düşürəm!–Haake bircə anlığa fikrə getdi.–Burada əlaqələriniz genişdir?
- Bir az var. İki-üç dostum yüksək dairələrdə işləyir.

- Az iş deyil! Bizə lazım olar. Bu haqda sizinlə söhbət etmək olar?
- Əlbəttə! Parisdə nə qədər qalacaqsınız?

Haake güldü:

– Deyəsən, sizə həmişə gedən vaxt rast gəlirəm. Səhər tezdən, səkkizin yarısında yola düşürəm.–O, maşındakı saata baxdı.–İki saat yarım qalıb. Elə indi onu soruşmaq istəyirdim. Şimal vağzalına gedəsiyəm, çatırıq?

– Əlbəttə! Əvvəlcə mehmanxanaya gedəcəksiniz?

– Xeyr, çamadanım vağzaldadır. Otağı günorta təhvil verdim, bir günə qənaət elədim. Biz almanlar...–O, yenə güldü.

Ravik birdən hiss elədi ki, özü də gülür. Əllərini bərk-bərk sükanə sıxdı. «Ola bilməz!–ürəyindən keçirdi. – Ola bilməz! Heç nə olmayacaq, araya heç nə düşməyəcək! Bu qədər təsadüf olmaz...»

Təmiz hava şərabın təsirini daha da artırdı. Haake güclə, yavaş-yavaş danışdı. Küncə çəkilib yerini rahatladı və mürgüləməyə başladı. Alt çənəsi bir az da aşağı düşdü, gözləri yumuldu. Maşın Bulon meşəsinin sükuta dalmış qaranlığına baş vurdu.

Fənərlərin işığı maşının qabağında səssiz-səmirsiz, xəyal kimi süzür və ağacları bir-bir qaranlığın caynağından qoparırdı. Akasiya ağaclarının ətri açıq pəncərədən içəri dolurdu. Təkərlər asfaltın üstündə elə xışıldayırdı ki, deyərdin, maşın heç vaxt dayanmayacaq. Motorun asta, ahəngdar uğultusu bu gecənin nəmli havasına qarışmışdı. Uzaqdakı balaca çay işıldayır, qaranlıq cökələrin fonunda söyüdlərin silueti işıq saçır. Şəh düşmüş çəmənliklər sədəf kimi parıldayırdı. Madrid şosesi, sonra Sən-jem şosesi, Neyiyə gedən yol... Qaranlıqda mürgü döyən bir ev. Su ətri... Sena çayı...

Ravik Sena bulvarına çıxdı. Ay işığına bələnmiş sulara iki balıqçı qayığı qaralırdı. Haradasa lap uzaqlarda it hürürdü. Çaydan səs gəlirdi. Birinci qayığın tərəfində fənər yanırdı. Ravik maşını saxlamadı. Sürətin ahəngini pozmadı ki, maşın silkələnəndə Haake oyanar. Və Sena boyunca irəliləməyə başladı. Burada dayanmaq istəyirdi, ancaq mümkün deyildi. Qayıqlar sahilə çox yaxın idi. Fam şosesinə buruldu, çaydan uzaqlaşaraq, Lonşan xiyabanına tərəf sürdü. Oradan da «Kraliça Marqarite» xiyabanına keçib, yan tərəfdəki ensiz xiyabanlara sarı döndü. Haake tərəfə baxanda gördü ki, gözləri açıqdır və diqqətlə ona baxır. Gözləri göy rəngli şüşə şar kimi parıldayırdı. Raviki, sanki, elektrik cərəyanı vurdu...

– Ayıldınız?

Haake cavab vermədi. Gözlərini Ravikdən çəkmirdi. Qımıldanmırdı. Heç gözləri də tərpənmirdi.

– Haradayıq?–deyə nəhayət soruşdu.

– Bulon meşəsində, «Kaskada» restoranının lap yanında...

– Çoxdan yoldayıq?

– On dəqiqədir.

– Çox olar.

– Olmaz.

– Yatmazdan əvvəl saata baxdım. Yarım saatdan çoxdur ki, yol gəlirik.

– Doğrudan? Elə bilirdim, az getmişik. İndicə çatırıq...

Haake gözlərini hələ də Ravikdən çəkməmişdi.

264

– Hara çatırıq?

– «Görüş evi»nə.

Haake qımıldandı:

– Geri qayıdın,—dedi.

– İndi?

– Bəli.

Sərxoşluq keçib getmiş, o, tamam ayılmışdı. Üzünün rəngi də dəyişmişdi. Bayaqqı şən ovqatdan, səmimiyyətdən nişanə qalmamışdı. Ravik indi birinci dəfə artıq gestaponun əzab-ışgəncə dolu divarları arasında beyninə əbədi həkk olunmuş tanış sifəti gördü. Haake yanında oturan andan onu bürüyən həyəcan hissləri birdən-birə yoxa çıxdı. İndiyəcən ona elə gəlirdi ki, tanımadığı yad bir adamı öldürməyə hazırlaşır. Sanki, yanında oturan miskin bir şərab düşgünü idi və o da nahaq yerə kişinin üzündə, öz beynində əvvəlcədən dəqiqləşdirdiyi, indisə yadına salmaq istədiyi səbəbləri axtarırdı. Lakin qəflətən o vaxtlar dəhşətli ağrılardan huşunu itirib təzədən özünə gələndə gördüyü gözləri tanıdı. Yenə həmin soyuq baxışlar, yenə həmin soyuq, sakit, təkid dolu səs...

Həmin anda beynində, sanki, çevriliş oldu. Elə bil, elektrik cərəyanı öz axın səmtini dəyişdi. Gərginlik qalmışdı, ancaq səhərdən bəri onu üzən qarmaqarışıq, ziddiyyətli, tez-tez istiqamətini dəyişən hisslər yığılıb bircə məqsədə yönələn axına çevrildi. İndi beynində həmin məqsəddən başqa heç nə yox idi... İllərin tutqun pərdəsi yanıb gülə döndü, bomboz divarlı bina, gur işıqlı çətirsiz lampalar, qan, tər qoxusu, əzab-ışgəncə dolu anlar təzədən baş qaldırdı...

– Neyçin?—Ravik soruşdu.

– Qayıtmalıyam, mehmanxanada gözləyəcəklər.

– İndi deyirdiniz, şeyləriniz vağzaldadır?

– Vağzaldadır, ancaq başqa işim var. Yadımdan çıxmışdı... Geri qayıdın!

– Oldu.

Ravik bir həftə bundan əvvəl Bulon meşəsində gecə-gündüz məşq eləmişdi. İndi harada olduqlarını bilirdi. Bir-iki dəqiqə də lazım idi...

Sol tərəfdəki ensiz xiyabana tərəf döndü.

– Qayıdırıq?

– Bəli.

Hətta gündüzlər belə günəş işığını buraxmayan ağacların altındakı boğuc hava içəri doldu. Zülmət qaranlıq... Ravik güzgüdə gördü ki, Haake sol əlini yavaş-yavaş, ehtiyatla qapının tutacağından geri çəkdi. «Nə yaxşı ki, «Talbo»un sükanı sağdadır»,—deyə Ravik ürəyindən keçirdi. Döngəni buruldu, sükanı təkcə sol əli ilə tutub, Haake tərəfə meyilləndi, sanki, döngədə müvazinətini saxlaya bilmədi, dümdüz xiyabana çıxan kimi qaz verdi. Maşın irəli atıldı və bir neçə saniyədən sonra o var gücü ilə əyləci basdı... «Talbo», elə bil, yerə mıxlandı, təkərlər xırçıldadı. Bir ayağı əyləcdə, bir ayağını da döşəməyə dayayan Ravik müvazinətini saxlaya bildi. Bu təkanı gözləməyən Haakenin ayaqları ilişəcək tapa bilmədi, başı qabağa əyildi. Əlini vaxtında cibindən çıxara bilmədi, alnı maşının şüşəsi ilə alətlər yığılan qutunun tininə dəydi. Həmin anda Ravik sağ cibindən çıxardığı ağır açarla onun boynunun kökündən vurdu...

qapıya ilişəndə dayandı. O biri çiyini də alətlər yığılan qutuya söykəndi...

Ravik maşını o dəqiqə tərpətdi. Xiyabanı keçib, fənərlərin işığını azaltdı. Sürə-sürə ətrafı dinşədi, bilsin ki, əyləci basarkən xırıltını eşidən oldumu... Götür-qoy etməyə başladı. Gələn olsa, Haakeni tez sürüyüb kolların arasında gizlətsinmi? Bir az gedəndən sonra dayandı, motoru da, işıqları da söndürdü, cəld maşından düşüb qapağı qaldırdı, Haake tərəfdəki qapını açıb hazır qoydu, ətrafı dinşədi. Elə yerdə dayanmışdı ki, gələn olsa, həm görərdi, həm də ayaq səsini eşidərdi. Haakeni sürüyüb kolun dalında gizlətməyə vaxt çatardı. Özünü elə göstərdi ki, guya, motor xarab olub.

Sükutun özü də haraya dönmüşdü. Elə qəfildən, elə gözlənilmədən çökdü ki, beyni uğuldamağa başladı. Əti ağrıyanacan yumruqlarını sıxdı. Bilirdi ki, qulaqlarındakı küyültü öz qanının səsidir... Yavaş-yavaş, dərinədən nəfəs aldı...

Uğultu xışıltıya çevrildi. Bir az sonra həmin xışıltının arasından şıqqıltı eşidildi və getdikcə ucalmağa başladı. Ravik bütün varlığı ilə diqqət kəsildi. Səs ucalırdı, özü də metal cingiltisinə oxşayırdı. Və birdən gördü ki, cırcıramalardır. Xışıltı o dəqiqə kəsildi. İndi bir özü idi, bir də qarşısındakı balaca çəmənliklə səhərlə birgə oyanan cırcıramalar...

Dan sökülürdü. Ravik motorun qapağını saldı. Vaxt idi, işıqlaşmamış qurtarmalıydı. Ətrafına boylandı. Bura əlverişli deyildi. Ümumiyyətlə Bulon meşəsində yaxşı yer olmazdı. Senaya da atmaq yaramazdı, çünki hava işıqlaşdı. Onunla belə gec rastlaşacağını hesablamamışdı. Birdən diksindi. Xışıltı eşidildi. Elə bil, nəyisə cırmaqlayırdılar... Sonra inilti eşitdi. Haakenin bir əli açıq qapıdan çıxıb, ayaq yerini cırmaqlayırdı... Ravik gördü ki, açar hələ də əlindədir. Onun pencəyinin yaxasından tutub özünə tərəf çəkdi, başı çölə çıxan təki açarla iki dəfə peysərinə vurdu. İnilti kəsildi...

Nəsə şıqqıldadı. Ravik yerindən tərpənməyib, qulaq verdi. Sonra gördü ki, Haakenin tapançasıdır, oturmaqdan ayaq yerinə düşüb. Əyləci basmamışdan qabaq əlində imiş... Ravik onu götürüb maşına atdı. Yenə ətrafı dinşədi. Cırcıramalar, balaca çəmənlik... Yavaş-yavaş ağaran səma, elə bil, geri çəkilirdi. Tezliklə günəş çıxacaq! Ravik qapını açıb Haakeni çıxardı, qabaq oturacağı irəli çəkdi, onu oturmaqların arasındakı ayaqaltına qoymaq istədi, ancaq alınmadı, yer çox dar idi. Arxaya qaçdı, yük yerini açıb, oradakıların hamısını bir tərəfə yığıdı. Təzədən qayıdıb, Hakkeni çıxardı, arxa tərəfə gətirdi. Hələ ölməmişdi. Çox ağır idi. Tər üzündən sel kimi axırdı. Birtəhər onu yük yerinə yerləşdirdi. Dizlərini qatlamışdı və Haake indi ana bətnində büzüşmüş körpəyə oxşayırdı...

Sonra yerə qoyduğu alətləri: beli və qaldırıcını gətirib maşının içinə qoydu. Lap yaxınlıqdakı ağacın başında bir quş cəh-cəh vurdu. Ravik diksindi. Ona elə gəldi ki, ömründə belə uca səs eşitməyib... Çəmənliyə baxdı. Hava getdikcə işıqlaşdı... Rısq etməyə dəyməzdi. Geri qayıdıb, yük yerinin qapağını yarıyacan qaldırdı. Sol ayağını arxa buferin üstünə qoyub, dizi ilə qapağı saxladı. Çox qaldırmadı, əlləri girsə bəs idi. Görən olsa, deyərdi ki, cidd-cəhdlə iş görür. İstədiyi anda qapağı salardı. Yolu uzun idi və Haakeni indidən öldürmək lazımdı...

Onun başı sol küncə yaxın idi və görünürdü. Boğazı nazılmişdi. Dodaqlarına qan hələ də işləyirdi. İkiəlli xirtdəyindən yapışib, sıxmağa başladı. Haakenin ölməsi,

sanki, əbədiyyətin özü qədər uzun çəkdi. Baş azacıq tərpəndi, bədəni dikəlməyə çalışdı, sanki, paltar sıxırdı... Sonra dodaqları aralandı, quş yenə də cəh-cəh vurdu... Dili ağzından çıxdı. Şişib sapsarı olmuşdu. Və qəflətən Haake bir gözünü açdı. Həmin göz bərəldi, sanki, işıq tapıb Ravikə baxdı, sonra da, elə bil, yerindən qopub ona tərəf gəldi... Ancaq həmin anda bədən sustaldı... Ravik onu bir az da saxladı. Nəhayət, Hakke keçindi...

Qapağı saldı. Bir-iki addım atdı. Gördü ki, dizləri əsir. Ağaca söykənib öyüdü. Elə bil, ürəyi ağzına gəldi. Nə qədər çalışsa da, özünü saxlaya bilmədi, qusdu... Başını qaldıranda gördü ki, çəmənləklə bir kişi gəlir. Kişi Ravikə baxdı. Ravik yerindən tərpənmədi. Kişi yaxınlaşırdı. Çox asta yerişi vardı. Geyimindən bağbana, fəhləyə oxşayırdı. Ravikə tərəf baxdı. Ravik tüpürüb, bir qutu siqaret çıxardı, birini yandırıb, tüstünü ciyərlərinə çəkdi. Tüstü acı idi, boğazını yandırdı. Kişi xiyabana buruldu. Onun qusduğu yerə, maşına, sonra da Ravikin özünə baxdı. Heç nə demədi və Ravik də onun üzünün ifadəsindən heç nə anlaya bilmədi. Kişi asta addımlarla tini burulub gözdən itdi.

Ravik bir neçə saniyə də gözlədi. Sonra yük yerini bağlayıb, motoru işə saldı. Daha Bulon meşəsində heç nə eləmək olmazdı. Hava çox işıqlaşmışdı. Sən-jermenə getmək lazım idi, oradakı meşələrə yaxşı bələddir...

XXX

Bir saatdan sonra maşını balaca mehmanxananın qabağında saxladı. Çox ac idi, başı hərlənirdi. Maşını binanın qabağına çəkdi. Bayıra iki stol və stullar qoyulmuşdu. Qəhvə ilə kökə sifariş verib, əlini yumağa getdi. Vanna otağından pis iy gəlirdi. Bir stəkan alıb, ağzını yaxaladı. Sonra əllərini yuyub, geri qayıtdı. Səhər yeməyi stolun üstündə idi. Bu qəhvənin də iyi bütün dünyadakı qəhvələrin iyi kimi idi və qaranquşlar damların üstündə dövrə vurur, günəş özünün ilk qızılı saçaqclarını evlərin divarlarına dolayır, adamlar işə gedir, meyxananın pəncərələrinin ipək pərdəsi arxasında ətəyini belinə sancıb daş döşəməni silən xidmətçi qız görünürdü... Ravik çoxdan belə sakit yay səhəri görməmişdi! İsti qəhvəni içdi, ancaq yeməyə ürək eləmədi. Kökələri əlinə götürməyə qorxurdu. Əllərinə baxdı. «Boş şeydir...— ürəyindən keçirdi.—Lənət şeytana, vasvası olub getmişəm. Yemək lazımdır...» Bir fincan da qəhvə içdi. Siqaret çıxardı, bilə-bilə əli dəyməyən tərəfini ağzına apardı. «Yox, belə olmaz!»—deyə fikirləşdi. Ancaq yenə də yemədi. Qət etdi ki, əvvəlcə işi qurtarmaq lazımdır və durub pulunu verdi. Naxır... Kəpənəklər... Çöllərlə, maşının şüşəsi ilə qucaqlaşan günəş... Maşının üstündəki çadırı qızdıran günəş... Haakenin üstündəki metal qapaqda bərq vuran günəş... O öldü, ancaq kim öldürdü, niyə öldürdü, bilmədi! Gərək, başqa cür olaydı. Başqa cür...

«Məni tanıdın, Haake? Bilirsən kimdi?»

Onun qıpqırmızı sifəti gözləri önündə çanlandı:

«Xeyr, neçə bəyəm? Kimsiniz? Əvvəllər də görüşmüşük?»

«Bəli».

267

«Nə vaxt? Bir-birimizə «sən» deyd müraciət etmişik? Bəlkə hərbi məktəbdə? Yadıma düşmür.»

«Yadına düşmədi, Haake, Hərbi məktəbdə olmayıb. Sonralar idi»,

«Sonralar? Bəs siz xaricdə yaşamamısınız? Mən isə Almaniyadan kənara çıxmamışam. Təkcə son iki ildə Parisə gəlirəm. Bəlkə hardasa vurmuşuq?»
«Xeyr, içki yoldaşı olmamışıq. Burda yox... Almaniyada görüşmüşük, Haake!»
Şlaqbaum... Dəmiryol xətləri... Qızılgül, floks, günəbaxanlarla dolu bağ... Dayanıb gözlədi. Vaqonları qaralan tənha bir qatar bu nəhayətsiz səhərin qoynunda fısıldayır. Maşının şüşəsindən bir cüt qızarmış göz baxırdı. Yük yerindəki tozun hamısı onlara dolmuşdu...

«Almaniyada? Aha başa düşdüm! Partiya qurultayında... Nürnberqdə... Deyəsən, yadıma düşdü. Nürnberqdə görüşmüşük?»

«Xeyr, Haake, – Ravik bu sözləri asta-asta şüşəyə dedi və his elədi ki, o dəhşətli illər dalğa-dalğa geri qayıdır. – Nürnberq yox... Berlində...»

«Berlində?» – Maşının şüşəsində titrəyən kölgəli sifətdə gülümsər, səbrsizlik dolu bir ifadə oynadı. – Qurtarın, əzizim, oxunu atıb yayını gizlətməyin, özünüz deyın! Neyçin mənə bu qədər əziyyət verirsiniz? Nə vaxt görüşmüşük?»

Sanki yerdən bir dalğa baş qaldırdı, yavaş-yavaş Raviki qoynuna almağa başladı.

«Əziyyət verəndə, Haake! Elədir! Əziyyət verəndə!»

Ehtiyatlı, inamsız bir gülüş...

«Lağlağı eləməyin!»

«Əziyyət verəndə, Haake! İndi bildin, mən kiməm?»

Ehtiyatlı, inamsız, hədə dolu bir gülüş...

«Hardan bilim? Əgər gizli dövlət polisinə işarə vurursunuzsa...»

«Bəli, Haake, gestaponu deyirəm».

Çiyinlərini çəkir. Təfərinclə baxır.

«Əgər sizi orda dindirmişəmsə...»

«Bəli. Yadına düşdü?»

Yenə çiyinlərini çəkir.

«Hardan yadıma düşsün? Minlərlə adam dindirmişik...»

«Dindirmisiniz! İşgəncə vermisiniz, huşunu itirənəcən döymüsünüz, vurub böyrəklərini içinə salmışınız, sümüklərini sındırmışınız, sonra da boş kisə kimi zirzəmilərə atmışınız, təzədən aparmışınız, üz-gözündə tutar qoymamınız, xayasını yırtmışınız! Bütün bunlara siz «dindirmək» deyirsiniz! Qışqırmağa heyi qalmayan insanların fəryad dolu dəhşətli iniltisinə «dindirmək» deyirsiniz! Huşsuzluqdan ayılıanda, onun sızıltısına, qarnına dəyən təpiklərə, rezin toppuzlara, qamçılara adicə «dindirmək» deyirsiniz!»

Ravik gözlərini şüşədəki xəyali sifətdən çəkmirdi. Taxıl zəmiləri, laləli çöllər, itburnu kolları həmin sifəti yalayıb keçirdi. O isə gözlərini şüşədən çəkmirdi, dodaqları tərpənir, demək istədiyi və ya nə vaxtsa deyilməli olan sözlərin hamısını bircə-bircə deyirdi...

«Əllərini tərpətmə, yoxsa beyninə bir güllə çaxaram! Balaca Maks Rozenberq yadımadır? Zirzəmidə mənim yanımda uzanmışdı, bədənində salamat yer yox idi, başını beton divara vurmağa çalışırdı ki, bir də dindirməyə aparmasınlar. Niyə dindirirdiniz? Çünki demokrat idi! Bəs qan qusan Villman? İki saat

268

«dindiriləndən» sonra ağzında bircə dişi də qalmadı, gözünün biri də getdi... Niyə dindirirdiniz? Çünki katolik idi, sizin furerin ikinci Musa peyğəmbər olduğuna

inanmırdı! Bəs başı, bədəni çiyət parçasına dönmüş Rizenfeld? Bizə yalvarırdı ki, onun venasını dişimizlə deşək! Çünki sən «dindirəndən» sonra özünün bircə dişi də qalmamışdı. Niyə dindirirdin? Ona görə ki, müharibə istəmirdi, bombaların, odlu silahların ən yüksək mədəniyyət əlaməti olduğuna inanmırdı! Dindirmək! Bəli, siz minlərlə adamı «dindirmisiniz!» Əl-qol atma, donuz! İndi yaxşı düşmüşən əlimə, bir az o tərəfə gedək! Orda qalın divarları olan bir bina var, səni özüm «dindirəcəyəm!» Özü də yavaş-yavaş, gecə-gündüz... Bir vaxtlar mənə, Rozenberqi, Rizenfeldi, Villmanı saldığın günlərə salacağam səni! Sonra da bunları qurtaran kimi...»

Ravik birdən hiss etdi ki, maşın qanad açıb uçar. Ayağını qazdan çəkdi. Evlər... Kənd... Toyuq-cücə... Çəmənlikdə başlarını dik tutaraq dördanla çapan atlar... Elə bil, buralarda köçəri tayfalar yaşayır... Kentavrlar... Hər yanda həyat qaynayır... Bir qadın gülə-gülə paltar sərir. İpdən asılmış rəngarəng paltarlar əbədi səadət bayrağı kimi dalğalanır... Həyətlərdə uşaqlar oynayır... Bütün bunları sanki şüşə divardan görürdü və həm yanında idi, həm də əlyətməz bir uzaqlıqda! Ürəyini şan-şan eləyən bu gözəllik, bu sakitlik, bu məşumluq ondan uzaqlaşmışdı, bu gecə hamısını əlindən alıb aparmışdı. Ancaq heyifsilənmədi. Neyləyəsən, tale belə yazıbmiş... Yavaş sürmək lazımdır. İndi bircə şeyin qorxusu qalmışdı: kəndlərin arasına ilə belə bərk sürsə, saxlaya bilərdilər! Bəs vaxt? Yol gəldiyi az qalırdı iki saat olsun. Elə şey olar? Özü heç hiss eləməyib... Bayaq söhbət etdiyi sifətdən başqa heç nə görməyib...

Bu da Sən-jermen! Park. Sanki, mavi səmaya sancılmış qapqara dəmir hasar və ağaclar. Ağaclar... Ağaclarla dolu xiyabanlar. Çoxdan gözlədiyi, arzuladığı qalın park. Və bir az o tərəfdə meşə. Maşın yavaşmışdı. Qızılı, yaşılı dalğa kimi baş qaldıran meşə sağa, sola səpələnmişdi, üfuku qoynuna almışdı, hər şeyi, hətta onun sinəsindəki çınqıllı yollarda işıldayan böcək kimi şıqqıltı sala-sala gedən maşını da udmuşdu...

Kol-kos basmış torpaq yumşaq idi. Şosedən görünməzdi. Ravik maşını bir az aralı saxlamışdı, ancaq yanından görünürdü. Belə götürüb qazmağa başladı. Asan qazılırdı. Bu tərəflərə gələn olsa, belə gizlədərdi, özü üçün gəzməyə çıxmış adam kimi maşının yanına qayıdardı.

Xeyli qazdı ki, oradan çıxan torpaq meyitin üstünü örtə bilsin. Sonra maşını yaxın çəkdi. Meyit ağır olardı. Ancaq yenə də yumşaq torpağa çatmamış saxladı, yoxsa təkərlərin izi qalardı.

Meyit hələ soyumamışdı. Ravik onu qucağına alıb, qazdığı yerə gətirdi, əynindəki paltarları çıxarıb, bir yerə yığdı. Sən demə, bu, o qədər də çətin deyilmiş. Çılpaq meyiti yerə uzadıb, paltarları maşının yük yerinə qoydu, onu bayaqkı yerinə qaytardı. Qapıları, yük yerini bağladı, özü ilə bir çəkil də götürüb geri qayıtdı. Fikirləşdi ki, meyit təsadüfən tapıla bilər, onu elə hala salmaq lazımdır ki, tanınmasın. Bircə anlığa, qayıtmaq ona yaman çətin gəldi. Az qalırdı, meyiti eləcə də qoyub, maşına minsin, buralardan uzaqlaşsın. Dayanıb ətrafına nəzər saldı. Yaxınlıqdakı ağacın kökündə iki dələ oynayırdı. Onların qızılı xəz dəriləri günün altında parıldaırdı. Ravik meyitə tərəf getdi.

Meyit şişmişdi, göy rəngə çalırırdı. Maşın yağına bulaşmış əskini onun üzünə sərdi,

çəkici qaldırdı. Bircə dəfə vuran kimi dayandı. Səs yaman boğuq çıxırdı. Sonra tez-tez

vurmağa başladı. Bir azdan əskini qaldırdı. Sifət qana bələnmiş, tanınmaz olmuşdu. «Rizenfeldin başı da belə idi...– deyə ürəyindən keçirdi. Hiss etdi ki, dişləri bir-birinə sıxılıb. – Yox, Rizenfeldin başına oxşamır. O, bundan betər idi. Çünki ölməmişdi, hələ nəfəsi vardı...»

Bu da sağ əlindəki üzük! Onu çıxarıb, meyiti quyuya salladı. Bir az qısa eləmişdi. Dizlərini qarnına tərəf qatladı. Üstünü torpaqladı. İşlər yaxşı gedirdi. Torpağı ayaqlayıb hamarladı, əvvəlcədən bellə kəsdiyi çimləri üstünə düzdü. Hamısı düz gəldi. Lap əyilib baxanda ağız-ağıza qoyulan yerlər güclə seçilirdi. Çimlərin üstündəki yapıxmış ot-alağı düzəltdi.

Bu çəkic, bu bel, bu da əski... Hamısını gətirib, yük yerindəki paltarın yanına qoydu. Sonra bir də qayıtdı, tələsmədən, diqqətlə baxdı ki, bəlkə, iz qalıb. Heç nə qalmamışdı. Olsa da, yağış yuyub aparacaq, bir-iki günə təzə ot qalxacaq, hər şeyi itirəcək...

Qəribədir, bu, ölən adamın ayaqqabıları, bu da corabları... Bu da alt paltarı... Kostyumu diqqətini o qədər də cəlb etmədi. Corabların da, köynəyin də, alt paltarlarının da rəngi solmuşdu, meyit qoxusu verirdi və elə bil, onlar da ölmüşdü... Bunları təzədən bir-bir əlinə götürüb monoqramları, firma yarlıqlarını axtarmağa iyrənirdi... Canını dişinə tutaraq hamısını tapdı, kəsib götürdü. Qalan paltarları bir yerə yığıb bağladı, meyiti basdırdığı yerdən çox aralıda basdırdı ki, ikisi bir yerdə tapılmasın...

Maşını irəli sürüb, bir çaya çatdı. Kəsib götürdüyü yarlıqları kağıza бүkdü. Sonra onun qeyd dəftərçəsini xırda-xırda cırdı, pulqabını yoxladı. İki min franklıq çek, Berlinə qədər biletdən, on alman markası, ünvan yazılmış bir neçə kağız parçası və pasportunu tapdı. Fransız pulunu cibinə qoydu. Haakenin şalvar cibindən də bir neçə beş franklıq çıxmışdı...

Baxışları bir anlığa yol biletinə ilişib qaldı. Üstündəki «Berlin» sözü ona lap qəribə görünürdü. Onu da cırdı. Pasporta isə xeyli baxdı. Hələ üç il vaxtı var idi. İstəyirdi, saxlayıb onunla yaşasın. Bu, onun həyat tərzinə də uyğun gəlirdi. Əgər təhlükəli olmasaydı, çox götür-qoy etməzdi...

Onu da cırdı. Alman pullarını da... Açarı, tapançasını və bir də vağzala qoyduğu çamadanın qəbzini saxladı. Fikirləşdi ki, bəlkə, Parisdəki izi tamam itirmək üçün onu götürməli oldu. Mehmanxananın haqq-hesab qəbzini də tapıb cırdı.

Sonra hamısını yandırdı. Bu isə gözlədiyindən çox çəkdi. Ancaq, yaxşı ki, parça kəsiklərini arasına qoyub yandırmaq üçün qəzet götürmüşdü. Külü çaya sovurdu. Daha sonra maşını diqqətlə yoxladı ki, bəlkə, qan izi qalıb. Heç nə tapmadı.

Çəkiclə açarı təmiz-təmiz yudu, aparıb yük yerinə qoydu. Qayıdıb əllərini yaxşıyaxşı

yudu, siqaret çıxarıb yandırdı, bir xeyli beləcə oturdu...

Hündür fıstıq ağaclarının arasından günəş boylanırdı. Ravik də oturub siqaretini çəkirdi. Tamam yüngülləşmişdi və heç nə haqda düşünmürdü...

Yalnız qalaya tərəf uzanan şoseyə burulanda Sibillanı xatırladı. Qala XVIII əsrin əbədi səmasından boylanayan parlaq yay günəşinin şüaları altında bərq vururdu.

Qəflətən Sibilla yadına düşdü və o vaxtdan bəri ilk dəfə müqavimət göstərmədi,

onun haqqındakı xatirələri boğmaq istəmədi, özündən uzaqlaşdırmağa çalışmadı.
270

Sibilla haqqında xatirələr həmişə Haake onu gətirdiyi anda kəsilərdi. Üzündə gördüyü vahimədən, dəhşətli qorxudan o yana gedə bilmirdi. Qalanları bunun yanında itib-batırdı. Bir də onun özünü asması xəbəri yadında idi. İnanmamışdı. Halbuki elə şey ola bilərdi. Ancaq ondan qabaq nələr olduğunu kim bilirdi? Sibilla haqqında düşünəndə beyni qıc olurdu, əlləri əllikdən çıxıb pəncəyə dönürdü, nəse sinəsini deşirdi və uzun müddət qan rəngli ümitsiz intiqam dumanında çabalayırdı...

İndi xatırlayanda isə o qıcolma da, sinəsini deşən şey də, duman da birdən-birə qeybə çəkildi. Nəse əriyib yox oldu, hansı maneəsə dəf edildi və o dəhşətli anları yaşamış donuq surət yavaş-yavaş canlandı, əriyə-əriyə ötən illərin buzundan ayrılmağa başladı. Əyilmiş ağzı düzəldi, gözlərindəki donuqluq əridi, əhəng kimi ağarmış sifətinə qan gəldi. İndi həmin surət əbədi qorxu mücəssəməsi deyil, yaxşı tanıdığı, iki il bir yerdə yaşadığı, zərif döşlərini həmişə sinəsində hiss etdiyi, ömrünün iki ilindən ilıq iyun gecəsi kimi keçib gedən Sibilla idi.

Gündüzlər, gecələr bir-bir baş qaldırdı. Sanki, lap uzaqlarda, üfüqdən də o tərəfdə tənha bir məşəl alovlandı. Keçmişin bərk-bərk bağlanıb qanla möhürlənmiş qapısı qəfildən, öz-özünə, səssiz-səmirsiz açıldı və Ravik onun arxasında gestaponun zirzəmisinə əvəzinə, güllü-çiçəkli bir bağ gördü...

Bir saatdan artıq idi ki, yol gedirdi. Ancaq üzü Parisə tərəf deyildi. Sən-jerməndən bir az o yanda Senanın körpüsünü keçərkən dayandı, Haakenin açarını da, tapançasını da suya tulladı. Sonra maşının üstündəki çadırı geri yağıb, yoluna davam etdi.

Bütün Fransada onun üzünə günəş açılmışdı. Arxada qalan gecəni, demək olar ki, unutmuşdu. Elə bil, həmin gecə on il, yüz il bundan qabaq olmuşdu. Bir neçə saat bundan əvvəl baş verən hadisələr dumanı bürünmüşdü. İllərin yaddaş quyusunda batanlar isə müəmmalı-müəmmalı baş qaldırır, yavaş-yavaş üzə çıxırdılar. İndi onların arasında heç bir uçurum yox idi...

Ona nə olduğunu özü də anlamırdı. Elə bilmişdi ki, özündə nəse bir boşluq, yorğunluq, biganəlik hiss edəcək, həyəcanlı olacaq. Gözləyirdi ki, özü özündən iyrənəcək, ürəyində özünə bəraət qazandırmağa çalışacaq, araq içib keflənmək, hər şeyi unutmaq istəyəcək. Ancaq bircə bunu gözləmədi. Gözləmədi ki, belə yüngülləşəcək, azad nəfəs alacaq, sanki, keçmişin ağır dağı çiynlərindən götürüləcək. Ətrafına baxdı, gözləri önündə əlvan bir mənzərə çanlandı: yolların üstündə vüqarla dayanmış qovaqların başında, sanki, yaşıl məşəllər yandırılmışdı. Laləyə, peyğəmbər çiçəyinə bələnmiş çöllərin sonu görünmürdü. Balaca kəndlərin çörəkxanalarından isti çörək ətri gəlirdi. Uşaqlar məktəbdə skripkanın müşayiətilə mahnı oxuyurdular...

Bayaq buradan keçəndə nə haqda düşünmüşdü? Bir neçə saat bundan qabaq keçmişdi, ancaq, deyərdin, çoxdan, lap çoxdan keçib. Bayaqqı şüşə divar, bayaqqı yalqızlıq hara getdi? Duman günəş işığında əriyən kimi, əriyib yox oldu. Yenə evlərin qabağındakı pilləkənlərdə oynayan uşaqları gördü. Gördü ki, itlər, pişiklər həyətdə uzanıb özlərini günə verir. Gördü ki, külək rəngarəng paltarları yenə yellədir, atlar çəmənlərdə dördnala çapır və bayaqqı qadın da əlində sancaq

çəmənlikdəki zivəyə çoxlu köynək sərir. İndi bunları görür və hiss edirdi ki, onun da bu həyatda payı var və həmin pay heç vaxt belə çox olmayıb. Elə bil, daxilində
271

nəsə əriməyə başladı, suya dönüb çölə süzüldü, yanib gülə dönmüş torpaq cana gəldi, göyərdi və çoxdan itirdiyi bir şey təzədən yerinə qayıtdı, haçansa pozulmuş tarazlıq yavaş-yavaş düzəlməyə başladı.

Sükanın arxasında sakitcə oturmuşdu və qımıldanmırdı. Qorxurdu ki, tərpənsə bu şirin duyğular hürkər. Onlar da getdikcə çoxalır, nur kimi üstünə çilənirdi. O isə sakitcə oturmuşdu, hələ tamam inanmırdı, ancaq buna baxmayaraq, onları hiss edir və bilirdi ki, hamısı həqiqətdir. Gözləyirdi ki, Haakenin kölgəsi yanında oturub gözlərini ondan çəkməyəcək. Lakin indi öz həyatı qayıdıb, onunla yanaşı oturmuşdu və üzünə baxırdı.

Neçə illərdən bəri səssiz-səmirsiz üzünə baxa-baxa nəsə tələb eləyən, onu ittiham edən bir cüt az qala hədəqəsindən çıxan göz o dəqiqə yumuldu, iztirabla dolu dodaqlar qapandı, dəhşətlə irəli uzanmış qollar yana düşdü. Haakenin ölümü Sibillanın üzündəki ölüm ifadəsini yuyub apardı, onun surəti bircə anlığa təzədən canlandı və sonra yenə yavaş-yavaş görünməz oldu. Sibilla axır ki, sakitləşdi, biryolluq çəkilib getdi ki, heç vaxt geri dönməsin. Qovaqlar, cökələr onu oxşayaoxsaya

öz yarpaqları arasında dəfn elədi... İndi hər yanda yay idi, arılar vızıldaşırdı və Raviki də şirin bir yorğunluq bürüyürdü, elə bil, neçə gecə idi ki yatmırdı, indi dərin bir yuxuya gedəcək, ya da ömrü boyu yata bilməyəcəkdi...

Maşını Ponsel küçəsində qoydu. Yalnız motoru söndürüb düşən anda hiss elədi ki, yaman yorulub. Bu, uzun yolun yorğunluğu deyil, dəhşətli, çılgın bir yuxu həsrəti idi. «İnternasional»a tərəf addımladı. Güclə yeriyirdi, günəş, elə bil, ağır yükə dönüb boynundan asılmışdı. Birdən yadına düşdü ki, «Prins de Qall»dakı otağını təhvil verməlidir. Tamam unutmuşdu. Ancaq elə yorulmuşdu ki, az qaldı bunu da sonraya saxlasın. Özünü məcbur eləyib, taksi tutdu, ora sürdürdü. Pulunu verib qurtarandan sonra yadına düşdü ki, çamadanı da gətirtmək lazımdır. Sərin zalda oturub gözlədi. Sağ tərəfdəki barda bir neçə adam «Martini» içirdi. Xidmətçi çamadan gətirəndə, demək olar ki, onu yuxu tutmuşdu. Ona çaypulu verib, taksi saxlatdı:

– Cənub vağzalına!–Bunu elə ucadan dedi ki, qapıçı da, çamadanı gətirən xidmətçi də eşitdilər.

Beti küçəsinin tininə çatanda taksini əylətdi.

– Bir saat səhv eləmişəm,—dedi,—çox tez gedirəm. Meyxananın yanında saxlayın.

Pulunu verib çamadanı götürdü, meyxanaya girdi, taksi gözdən itincə gözlədi.

Sonra çıxıb başqasını tutdu, «İnternasional»a sürdürdü.

Aşağıda mürgü döyən oğlandan başqa heç kəs yox idi. Saat on ikini vururdu.

Sahibə indi nahara getmiş olardı. Ravik, əlində çamadan, öz otağına çıxdı.

Soyunub şırnağın altına girdi, uzun-uzadı, təmiz-təmiz yuyundu. Sonra spirtlə bədənini ovuşdurdu, bir az da gümrəhləşdi. Çamadanı açıb, içindəkiləri çıxardı.

Təmiz alt paltarı götürdü, ayrı pencək geyib, Morozovun yanına düşdü.

– Elə durub sənin yanına getməyə hazırlaşırıdım!–Morozov dilləndi.—Bu gün boşam, ikimiz də «Prins de Qall»...—susaraq, diqqətlə Ravikin üzünə baxdı.

– Daha lazım deyil, Boris.

Morozov hələ də onun üzünə baxırdı.

– Qurtardı... Bu gün səhər... Heç nə soruşma. Yatmaq istəyirəm.

– Daha heç nə lazım deyil?

272

– Heçcə nə... Qurtardı... Bəxtim gətirdi...

– Maşın haradadır?

– Ponsel küçəsində. Hər şey qaydasındadır...

– Heç nə eləmək lazım deyil?

– Heçcə nə... Başım birdən-birə yaman ağrıdı. Yatmaq istəyirəm... Sonra gələrəm.

– Yaxşı, get. Görüləsi bir iş qalmayıb ki?

– Yox, Boris, heç nə qalmadı... Asan imiş...

– Heç nəyi unutmadın ki?

– Məncə, yox... Yox... İndi bir-bir yadıma sala bilmərəm. Gərək, əvvəlcə yatam.

Sonra... Burada olacaqsan?

– Əlbəttə.

– Yaxşı, onda özüm düşərəm.

Ravik otağına qayıtdı. Başı çox bərk ağrıyırdı. Bir xeyli pəncərənin qabağında dayandı. Aşağıda mühacir Vizenhofun zanbaqları parıldayırdı. Üzbəüz binanın bom-boz divarı, bomboş pəncərələri... Hər şey qurtarmışdı. Belə də olmalı idi. Yaxşı da olmuşdu. Ancaq hər şey bitmişdi, sabaha, o biri günə heç nə qalmamışdı. Sabah üçün mənasız bir adam idi. Pəncərəsi önündə gün yavaş-yavaş əyilirdi... Soyunub bir də yuyundu. Əllərini uzun-uzadı spirtlə ovuşdurdu, sonra günə verib qurutdu. Barmaqlarındakı oynaqların dərisi dartıldı. Başı ağırlaşmışdı, beyni isə onun içində boş-boşuna üzürdü. Şpris götürüb, onu pəncərənin ağzındakı balaca elektrik qızdırıcısı ilə qaynatdı. Su xeyli pıqqıldadı. Bu səs ona çayı xatırlatdı. Yalnız çayı... İki ampulanın başını sındırıb, şəffaf mayeni şprislə çəkdi. Özünə iynə vurub, yerinə girdi. Bir azdan durub köhnə xalatını üstünə saldı. Birdən-birə ona elə gəldi ki, on iki yaşında oğlandır, yorulub, yalnız təzəcə boy atmağa başlayan yeniyetmələrə xas qərribə bir tənhalıqda yalqız qalıb...

Şər qarışanda ayıldı. Qürub edən günəşin qızılı şüaları evlərin damına sancılmışdı. Aşağıdan Vizenhofla frau Qoldberqin səsi gəlirdi. Nə danışdıqlarını başa düşmədi. Heç düşmək istəmirdi də. İndi gündüzlər yatmağa öyrəşməyən adamlar kimi idi: təsadüfən günortadan sonra yuxuya getmiş, birdən-birə öz məhvərindən qopmuşdu və bircə anın içində heç nədən özünü öldürməyə hazır idi... Ürəyindən keçirdi ki, kaş indi təsrih eləməyə bir adam olaydı. Vəziyyəti nə qədər ümitsiz olsa da, çarə tapardı. Birdən yadına düşdü ki, bu gün heç nə yeməyib. Elə həmin dəqiqə də qarnı acından doğranmağa başladı. Başağrısı keçib getmişdi. Geyinib, aşağı düşdü. Morozov otağında idi və köynəyinin qolunu çırmalayıb şahmat məsələsi həll edirdi. Otaq, demək olar ki, bomboş idi. Divardan livreyası asılmışdı. Bir küncdə ikonaşəkilli lampa, başqa küncdə isə üstündə samovar olan stol, o birində də müasir soyuducu qoyulmuşdu. Morozov bu soyuducu ilə fəxr edirdi. Onun içində araq, yemək şeyləri, sərin pivə saxlayırdı. Çarpayının qarşısında isə türk xalısı salınmışdı.

Morozov dinmədən durub, iki qədəh, bir şüşə də araq gətirdi, qədəhləri doldurdu.

– «Zubrovka»dır,—dedi.

Ravik oturdu.

– İçmək istəmirəm, Boris. Yaman acmışam.

273

– Yaxşı, onda çörək yeməyə gedərik. Hələlik...—Morozov eşələyib soyuducudan qara rus çörəyi, turşu xiyar, yağ və bir balaca qutu da kürü çıxardı.—Bunları götür! Kürünü «Şəhrizad»ın baş aşpazı bağışlayıb. Hər adama vermir...

– Boris, gəl gizlənqaç oynamayaq. Ona «Oziris»də rast gəldim, Bulon meşəsində öldürdüm, Sən-jermendə də basdırdım.

– Görən oldu?

– Yox, heç «Oziris»in qabağında da görən olmadı.

– Heç yerdə?

– Bulon meşəsində bir nəfər gördü. Onda da hər şey qurtarmışdı. Maşında idi. Bir maşını gördü, bir də məni... Mən də qusurdum. Burada elə bir şey yoxdur, çox içmişəm, özümü pis hiss eləmişəm...

– Bəs onun şeylərini neylədin?

– Basdırdım. Monoqramları, yarlıqları kəsib götürdüm, qalan kağız-kuğuzu ilə bir yerdə yandırdım. Yalnız pulu və bir də Şimal vağzalına qoyduğu çamadanın qəbzi qalıb. Otağını təhvil vermişdi, bu gün tezdən getməli idi.

– Lənət şeytana, bəxti gətirmək buna deyərlər! Qan izi qalmadı?

– Yox. Heç qanı çıxdı ki? «Prins de Qall»dakı otağı da təhvil verdim, çamadanımı da gətirdim. Burada əlaqəsi olan adamlar elə biləcək çıxıb gedib. Çamadanını oradan götürmək mümkün olsa, heç bir iz qalmazdı.

– Berlində görəcəklər gəlmədi, buradan soruşacaqlar.

– Çamadan orada olmasa, hara getdiyini bilməzdilər.

– Biləcəklər. Qatarda yeri boş gedib. Bileti yandırdın?

– Hə.

– Onda qəbzi də yandır.

– Bəlkə, baqaj komissiyasına göndərək? Onu Berlinə, ya da lazım olan yerə verərlər.

– Fərqi yoxdur. Yandırmaq yaxşıdır. Nə qədər çox hiylə işlətməyə çalışsan, o qədər pis olaçaq, iz qoyacaqsan. Ancaq indi, sadəcə olaraq, kimsə yoxa çıxıb. Parisdə belə şeylər çox olur. Axtarış başlanacaq, o saat biləcəklər ki, axırıncı dəfə «Oziris»də olub. İçəri girmişdin?

– Hə, bircə dəqiqəliyə girdim və onu gördüm. Özünün xəbəri olmadı. Çıxıb bayırda gözlədim. Heç kəs də görmədi.

– Soruşa bilərlər ki, həmin vaxt «Oziris»də özgə kim olub. Rolanda da səni deyəcək.

– Bunun ziyanı yoxdur, mən ora tez-tez gedirəm.

– Yaxşı olardı ki, səni heç sorğu-suala çəkməyəydilər. Özün mühacir, sənədin də yox... Rolanda harada qaldığını bilir?

– Yox, ancaq Veberin ünvanını bilir. Rəsmi həkim odur. Rolanda da oradan bir-iki günə gedir.

– Hara getdiyini öyrənəcəklər,—Morozov özünə bir qədər də süzdü.—Ravik, mənə elə gəlir ki, bir neçə həftəliyə aradan çıxsan, yaxşı olar.

Ravik onun üzünə baxdı:

– Demək asandır, Boris. Hara?

– Hara gəldi. Adam çox olan yerə. Ya Kanna, ya da Dövilə get. Oralar indi qarışıqdır, nəzərə çarpmazsan. Ya da Antibə get. Orada olmusan, heç kəs səndən
274

pasport istəməyəcək. Mən də burada Veberlə, Rolanda ilə əlaqə saxlayaram, polisin səni şahid kimi dindirmək istədiyini öyrənərəm.

Ravik başını buladı:

– Yaxşısı budur, heç yerindən tərpənməyəsən, özünü elə göstərəsən ki, guya, heç nə olmayıb.

– Yox, bu dəfə elə yaramaz.

Ravik yenə Morozovun üzünə baxdı:

– Heç yerə qaçan deyiləm, buradaca qalacağam. Bu da həmin işin bir tərəfidir.

Başa düşmürsən?

Morozov onun sualını cavabsız buraxdı.

– Əvvəlcə sən o qəbzi yandır,–dedi.

Ravik qəbzi cibindən çıxarıb külqabında yandırdı. Morozov mis külqabını götürüb narın külü pəncərədən çölə sovurdu.

– Bu da belə... Özgə nəyi qalıb?

– Pulu.

– Baxım.

Çekləri diqqətlə yoxladı. Heç bir işarə yox idi.

– Bunu istifadə etmək olar. Neyləmək istəyirsən?

– Qaçqınların fonduna keçirə bilərəm. Öz adımlı yazmaram.

– Sabah onları dəyişdir, ancaq iki həftədən sonra göndər.

– Yaxşı.

Ravik pulu qaytarıb cibinə qoydu. Onu qatlayanda birdən-yadına düşdü ki, bu əli ilə indicə çörək yeyirdi. Oğrun-oğrun əllərinə baxdı. Gör səhər-səhər ağlına nələr gəlmişdi! Qara çörəkdən bir dilim də götürdü.

Morozov soruşdu:

– Yeməyə hara gedəcəyik?

– Hara olursa olsun.

Morozov onun üzünə baxdı. Ravik gülümsədi. Birinci dəfə idi ki, gülümsəyirdi...

– Boris,–dedi,–mənə elə baxma! Elə bil, tibb bacısı xəstəsini infarkt vuracağından qorxur... Mən elə bir heyvanı öldürmüşəm ki, o, buna min qat layiq idi. Həyatımda çox günahsız adam qırılmışam, əvəzində də, medal almışam, ancaq heç birini üzbəüz döyüşdə öldürməmişəm, əksinə, sinə-sinə gözləmişəm, xəbərləri olmayıb, arxadan vurmuşam. Onda müharibə idi və bu da mənim şərəfli vəzifəm hesab olunurdu. Lakin məni indi bircə şey yandırdı ki, öldürməmişdən qabaq hər şeyi üzünə oxuya bilmədim. Heç bilirsən bunu necə istəyirdim?! Hər halda, öldürdüm, daha heç kəsə işgəncə verə bilməyəcək. Sonra da gəlib yatdım və indi, elə bil, bunu nə vaxtsa qəzetdə oxumuşam...

Morozov pəncəyinin yaxasını düymələdi:

– Yaxşı, onda gedək. İçmək istəyirəm.

Ravik heyrətlə ona baxdı:

– Sən?

– Hə, mən! Mən!–Morozov bircə anlığa tərəddüd elədi.–Bu gün birinci dəfə qocaldığımı hiss elədim!

XXXI

275

Rolandanın vida ziyafəti düz saat altıda başladı və bircə saat çəkdi. Saat yeddidə isə alver başladı...

Stol başqa otaqda açılmışdı. Qızların hamısı paltar geymişdi. Çoxunun əynində qara ipək don var idi. Onları həmişə lüt və ya qısa ipək paltarda görmüş Ravik indi çoxunu tanıya bilmədi. Yalnız beş-altısı, hər ehtimala qarşı, zalda qalmışdı. Onlar da düz saat yeddidə paltarlarını dəyişib gəlməli idilər. Heç biri iş paltarında Rolanda ilə vidalaşmağa gəlməzdi. Bu, madamın göstərişi ilə deyildi, qızların özü belə istəmişdi. Ravik başqa cür də gözləmirdi. Fahişələrin qayda-qanunu möhkəm olurdu, hətta yüksək cəmiyyətin qadınlarından da ciddi idilər.

Qızlar pul yığıb Rolandanın gələcək kafesi üçün altı ədəd hörmə kreslo almışdılar. Madam isə bir kassa, Ravik də kreslolar üçün iki mərmər stol bağışlamışdı. O, bu ziyafətdə yeganə kənar adam və həm də yeganə kişi idi.

Yemək yeddiyə beş dəqiqə işləyəndə başladı. Masabəyi madam özü idi. Sağında Rolanda, solunda isə Ravik oturmuşdu. Sonra təzə dayə, onun köməkçisi və qızlar əyləşmişdilər.

Xörəklər seçmə idi: qaz pədənəyindən hazırlanmış Strasburq sayacağı

_____paştet, «Şerribrend

» içkisi. Ravikin qabağına bir şüşə araş qoyulmuşdu, çünki onun «Şerribrend»dən zəhləsi gedirdi. Sonra əla keyfiyyətli «Viçoz» və türbo balığı ilə 1933-cü ildən qalmış «Merso» şərabı gəldi. Balıq «Maksim» restoranındakından pis hazırlanmamışdı. Şərab da çox tünd deyildi, balığın yanında tündlüyü heç bilinmədi. Sonra gömgöy körpə qulançar verildi. Onun dalınca da şişdə qızardılmış cücə, üstünə azacıq sarımsaq vurulmuş salat və «Şato Sən-Emilion» şərabı gətirdilər. Stolun baş tərəfində bir şüşə 1921-ci ildən qalmış «Romane konte» şərabı açıldı. Madam dedi ki, qızlar bunun ləzzətini bilməz. Ravik isə ona yaxşı bələd idi. Nə «Şampan», nə də şirin «Mos şokolad» içdi, əvəzində, bir şüşə də verdilər. Madamla birlikdə şərabın üstündən ağ çörəklə sıyıq «Bri» yedilər. Stol arxasında gedən söhbətlər qız pansionunu xatırladırdı. Kresloların üstünə rəngarəng lentlər bağlanmışdı. Kassa par-par parıldayırdı, stollar isə işıldayırdı. Ancaq otağa qüssə qonmuşdu. Madam özü də qara geymiş, brilyant taxmışdı. Ancaq çox deyildi: bir sancaq, bir də üzük. Onların göy rəngə çalan qaşlarına söz ola bilməzdi. Çoxdan qrafıya olsa da, çələng qoymamışdı. Yaxşı zövqü var idi, brilyantdan xoşu gəlirdi. Deyirdi ki, yaqut da, zümrüd də qiymətdən düşə bilər, ancaq brilyant etibarlıdır... Gah Rolanda ilə, gah da Raviklə laqqırtı vururdu. Oxumuş qadın idi. Şirin söhbəti vardı, çox sərbəst, ürəkdən danışır, tez-tez Montendən, Şato-briandan, Volterdən misallar gətirirdi. Bir az göy rəngə çalan ağ saçları–madam onu rəngləyirdi–hərdən ağıllı, kinayəli ifadəsi olan sifətinə dağılırdı.

Düz saat yeddidə, qəhvədən sonra qızlar pansion tərbiyəsi görmüş uşaqlar kimi ayağa durdular. Nəzakətlə madama təşəkkür edib, Rolanda ilə vidalaşdılar. Madam

bir az da oturdu. Bir şüşə «Armanyak» gətirdi. Ravik ömründə beləsini içməmişdi. Bayaq növbə çəkən «köməkçi briqada» gəldi. Tərtəmiz yuyunmuş, paltarlarını dəyişmişdilər. Ənlik-kirşanı da çox vurmamışdılar. Qızlar türbo balığını – yeyənə kimi madam oturdu. Onların hərəsi ilə bir-iki kəlmə kəsib, bir saat vaxtlarını bu ziyafətə qurban verdikləri üçün təşəkkür etdi. Sonra çox incə əda ilə vidalaşdı:

276

– Yola düşməmişdən qabaq sizi görəcəyəm, Rolanda.

– Əlbəttə, madam.

Sonra Ravikə tərəf döndü:

– İcazənizlə, «Armanyak»ın qalanını burada qoyuram.

Ravik təşəkkür etdi. Madam bayaqkı duruşundan da, indiki zərif yerləşindən də yüksək cəmiyyətin qadınlarına bənzəyirdi...

Ravik şüşəni götürüb, Rolandaya yaxın oturdu.

– Nə vaxt gedirsən?–deyə soruşdu.

– Sabah günortadan sonra. Saat beşə yeddi dəqiqə işləyəndə...

– Mən də vağzala gələcəyəm.

– Lazım deyil, Ravik. Yaxşı çıxmaz. Nişanlım bu axşam gəlir, bir yerdə gedəcəyik. İndi bildin, niyə ora gəlmək olmaz? Fikirləşər ki, görəsən, bu, kimdir?

– Düz deyirsən.

– Sabah tezdən bəzi şeylər alıb göndərməliyik. Bu axşam «Belfor» mehmanxanasına köçəcəyəm. Yaxşı yerdir, həm ucuz, həm də təmiz...

– O da həmin mehmanxanada qalacaq?

– Nə danışırısan?!–Rolanda təəccübləndi.–Biz hələ kəbin kəsənməmişik.

– Düzdür...

Ravik bilirdi ki, o, yalandan cildə girmir. Rolanda burjua ailəsindən çıxmışdı və burada da işçi kimi öz vəzifəsini yerinə yetirmişdi. Fərqi yox idi, istər qızlar pansionu olsun, istərsə də fahişəxana, o, vəzifəsini yerinə yetirmişdi və indi də çıxıb gedir, təzədən öz bürger aləminə qayıdırdı. Buradakıların da hamısı burdaca qalırdı. Fahişələrin də çoxu belə idi. Onlardan bəziləri hətta yaxşı arvad olurdu. Fahişəlik ciddi peşə idi, əxlaqsızlıq hesab olunmurdu. Onları düşkünlükdən xilas edən də elə bu idi...

Rolanda şüşəni götürüb Ravikə «Armanyak» süzdü, sonra əl çantasından bir vərəq çıxardı:

– Haçansa Parisdən gedəsi olsan, bu da bizim evin ünvanı. Nə vaxt istəsən, gələ bilərsən.

Ravik ünvana baxdı.

– İki ad yazılıb,–Rolanda izahat verdi – ilk iki həftə mənim adıma olacaq, sonra isə nişanlımın.

Ravik vərəqi cibinə qoydu.

– Çox sağ ol, Rolanda, hələlik Parisdə qalacağam. Gəlsəm də, nişanlın təəccüblənəcək, deyəcək, bu, haradan çıxdı.

– Bayaqkı «vağzala gəlmə» sözlərinə görə deyirsən? O ayrı, bu ayrı. Bunu ona görə verirəm ki, birdən Parisdən gedəsi oldun. Özü də təcili. Ona görə verdim...

Ravik onun üzünə baxdı:

– Niyə gedəsi oluram?

- Ravik, sən qaçqınsan! Qaçqınlar da bəzən çətinə düşürlər. Həmin anda bilərsən ki, polisdə qaçıb qurtarmaq üçün sən də haradasa bir sığınacağın var.
- Qaçqın olduğumu sən haradan bilirsən?
- Bilirəm... Ancaq heç kəsə deməmişəm. Heç kimə də dəxli yoxdur. Ünvanı yaxşı saxla! Lazım olsa, gələrsən. Bizdə sərbəstlikdir.
- Yaxşı, gələrəm. Çox sağ ol, Rolanda.

277

- Sırağagün polisdən bir nəfər gəlmişdi, bir alman haqda soruşurdu, deyirdi, bəlkə, burada olub...
- Doğrudan?–Ravik diqqətini topladı.
- Bəli. Sən axırıncı dəfə gələndə o da burada idi. Yəqin, yadında qalmaz. Kök, dazbaş kişi idi, içəridə İvonna və Klerlə oturmuşdu. Soruşurdu ki, o, burada olanda daha kim var idi.
- Yadıma gəlmir...
- Çox güman ki, sən onu heç görmədin. Əlbəttə, həmin anda sən bir dəqiqəliyə bura gəldiyini demədim...
- Ravik başını tərpətdi.
- Belə yaxşıdır, – Rolanda sözünə davam etdi.–Bu casuslara günahsız adamlardan pasport soruşmağa imkan vermək lazım deyil.
- Elədir... Nə istədiyini demədi?
- Rolanda çiyinlərini çəkdi:
- Xeyr. Bizə nə dəxli? Dedim ki, burada heç kim olmayıb. Bizim köhnə qanundur: heç vaxt heç nə bilmirik və görməmişik. Belə yaxşıdır... O da çox dərinə getmədi.
- Getmədi?
- Rolanda gülümsədi:
- Ravik, fransızların nə vecinə ki, adi bir alman turistinin başına nələr gəlir?!
- Bizim öz dərdi-sərimiz özümüzə bəsdir.
- O ayağa durdu:
- Mən gedəsiyəm... Salamət qal, Ravik.
- Xoş getdin, Rolanda! Sənin yerin burada həmişə bilinəcək.
- Rolanda gülümsədi:
- Bəlkə də, o dəqiqə bilinmədi... Bir azdan bilinər...
- Vidalaşmaq üçün qızlara tərəf getdi. Gedə-gedə kassaya, kreslolara, stollara baxdı. Lap yerinə düşən hədiyyələr idi. Hamısını bir anlığa kafedə təsəvvür elədi. Xüsusilə kassa... Gəlir, gələcəyə inam, ev-eşik, rahat həyat demək idi. Rolanda bir anlığa tərəddüd elədi, özünü saxlaya bilmədi, əl çantasından pul çıxarıb işım-işım işıldayan aparatın yanına qoydu, düymələri vurdu. Kassa şıqqıldadı, iki frank əlli santim göstərdi, siyirmə çıxdı, Rolandanın üzünə təbəssüm qondu, uşaq kimi sevindi. Qızlar maraqla onu dövrəyə aldılar. Rolanda düymələri yenə basdı, bir frank yetmiş beş santim vurdu.
- Sizdə bir frank yetmiş beş santimə nə düşür?
- Rolanda fikrə getdi:
- Bir qədər «Dübene» və iki «Perno».
- Bir qədər «Amer pikon», bir dənə də pivə neçə eləyir?
- Yetmiş santim.–Rolanda düymələri basdı.–On frank yetmiş santim.

– Ucuzdur!–«Kürən» ləqəbli Marqarita təəccübləndi.

– Biz tərəfdə ucuz olmalıdır da...

Qızlar hörmə kresloları mərmər stolların ətrafına düzdülər və ehtiyatla oturdular. Paltarlarını sığalladılar və Rolandanın gələcək kafesinin müştərilərinə çevrildilər.

– Bizə ingilis biskviti ilə üç fincan çay verin, madam Rolanda!–Xüsusilə evli kişilərin çox xoşuna gələn sarışın, arıq Dezi sifariş verdi.

278

– Yeddi frank səksən santim,–Rolanda kassanı işə saldı.–Təəssüf ki, ingilis biskviti çox bahadır.

Qonşu stoldakı «Kürən» xeyli götür-qoydan sonra başını qaldırdı:

– İki şüşə «Pommeri»!–Xüsusi əda ilə dilləndi. Onun Rolandadan çox xoşu gəlirdi və bunu göstərmək istəyirdi.

– Doxsan frank. Yaxşı «Pommeri»dir.

«Kürən» finxırdı:

– Dörd qədəh də konyak! Ad günündür.

Kassa şıqqıldadı.

– Dörd frank qırx santim.

– Bəs «Beze» ilə dörd fincan qəhvə?

– Üç frank altmış santim.

Ehtizaza gəlmiş «Kürən» gözünü döyə-döyə Rolandanın üzünə baxdı. Özgə nə sifariş verəcəyini bilmirdi. Qızlar yenə kassanın başına yığışdılar.

– Hamısı bir yerdə nə qədər elədi, madam Rolanda?

Rolanda üstü rəqəmli kağızı onlara göstərdi:

– Yüz beş frank səksən santim.

– Bunun nə qədəri xalis gəlirdir?

– Təxminən, otuz frankı. «Şampan» şərabının sayəsində bu qədər oldu. Onun gəliri çoxdur.

– Əla!–«Kürən» sevinclə qışqırdı.–Əladır! Qazancınız həmişə belə çox olsun!

Rolanda Ravikin yanına qayıtdı. Onun gözləri parıldayırdı. Yalnız sevən, yaxud alverdə bəxti gətirən adamların gözləri belə parıldayırdı...

– Salamət qal, Ravik! Dediklərim yadından çıxmasın.

– Çıxmaz! Yaxşı yol, Rolanda!

Rolanda qəti, şax addımlarla qapıya tərəf getdi. Gələcək onun üçün aydın, həyat isə mənalı idi...

Morozovla «Fuke» restoranının artırmasında oturmuşdu. Axşam saat doqquz idi. Adam çoxdu. Lap uzaqda, «Zəfər tağı»nın arxasından iki fənərin düməğ, bumbuz işığı görünürdü...

– Siçovullar Parisdən qaçır...–Morozov dilləndi.–«İnternasional»da iki otaq boşalıb. 1933-cü ildən bəri belə olmamışdı.

– Başqa mühacirlər gəlib dolacaq.

– Kim gələsindir? Ruslar da, italyanlar da, polyaklar da, ispanlar da, almanlar da oldu, qurtardı...

– Fransızlar! Sərhəd tərəfdən qaçanlar. Ötən müharibədəki kimi...

Morozov qədəhini götürəndə gördü ki, boşdur. İşarə ilə xidmətçini çağırdı:

– «Puyi»dən bir qrafin də gətirin.–Sonra Ravikə tərəf döndü:–Bəs sən nə

fikirləşirsən?

– Məni də o siçovullara tay tutursan?

– Hə.

– İndi siçovullara da pasport, viza lazımdır.

Morozov narazı baxışlarla onu süzdü:

279

– İndiyə kimi səndə hansı olub?! Gözmədiyin yer də qalmayıb... Vyanada, Sürixdə, İspaniyada, Parisdə... Sənin də aradan çıxmaq vaxtın yetişib.

– Hara?–Ravik xidmətçinin yenidən gətirdiyi qrafini götürdü. Şüşə soyuq və kələkötür idi. Tünd olmayan şərabdan qədəhlərə süzdü.–İtaliyaya? Gestapo sərhəddə dayanıb gözləyir. İspaniyaya? Falankistlər də orada gözləyir...

– İsveçrəyə get!

– İsveçrə də çox balacadır. Orada üç dəfə olmuşam. Hamısında da polis birçə həftədən sonra yaxalayıb, Fransaya qaytarıb.

– İngiltərəyə! Belçikadan gizləncə keçərsən.

– Mümkün deyil. Limanda tutub Belçikaya qaytaraçaqlar. Ora da mühacirlərə əl vermir.

– Amerikaya da gedə bilməzsən. Bəs Meksika necədir?

– Mühacirlərlə doludur. Ora getmək üçün də sənəd lazımdır.

– Sənin heç nəyin yoxdur?

– Həbsxanalardan buraxılış sənədlərim olub. Sərhədi keçəndə müxtəlif adlarla yatmışam. Belələri adama lazım olmur, ona görə də cırıb atmışam.

Morozov susdu.

– Daha qaçmağa yer qalmayıb, Boris baba!–Ravik kinayə ilə dilləndi.–Nə vaxtsa qurtarmalı idi...

– Bilirsən, müharibə başlasa, burada nələr olacaq?

– Məlum şeydir, fransız konslagerləri... Keyfiyyəti də lap aşağı olacaq, çünki hazırlıq görməyiblər.

– Bəs sonra?

Ravik çiyinlərini çəkdi:

– Çox uzağı fikirləşmək lazım deyil.

– Qoy belə olsun... Ancaq bilirsən, burada qarmaqarışıqlıq düşüb, səni də konslagerə göndərsələr, axırın necə olacaq? Almanların əlinə düşə bilərsən!

– Bəlkə də, düşdüm... Çoxu belə olacaq... Bəlkə də, bizi onlar gəlməmiş buraxdılar... Kim bilir, necə olacaq?

– Bəs sonrası?

Ravik siqaret çıxardı:

– Gəl bu söhbətləri bir yana qoyaq, Boris. Mən Fransadan heç yana gedən deyiləm. Başqa yerlər təhlükəlidir, getmək mümkün deyil. Heç özüm də daha getmək istəmirəm.

– Daha istəmirsən?

–Yox! Çox ölçüb-biçmişəm. Səni başa sala bilmərəm. Sözlə demək də çətindir. Getmək istəmirəm, vəssalam!

Morozov susaraq, artırmada oturanlara baxdı:

– Joan da burada imiş,—dedi.

O, V Georq prospekti tərəfdən uzaq bir stol arxasında kişi ilə oturmuşdu.

Morozov Ravikdən soruşdu:

– Kişini tanıyırsan?

Ravik həmin tərəfə baxdı:

–Yox.

–Deyəsən, gündə birini tapır.

280

–Həyatla ayaqlaşır, – Ravik laqeydliklə dilləndi.– Çoxumuz eləyik. Nəfəsi tutulaturula

onun arxasınca qaçırıq ki, əldən çıxmasın.

– Bunu başqa cür də demək olar.

– Olar, ancaq mənası dəyişməyəcək. Nigarançılıqdır, qoca! Son iyirmi beş ilin dəbdə olan xəstəliyidir. Daha heç kəs həyatının qalan hissəsini sakitcə başa vurub qocalacağına inanmır. Hamı yanğın qoxusunu duyur, həyatdan nəşə qoparmağa çalışır. Təkcə səndən başqa... Sənə adi sevinclər də bəs eləyir.

Morozov dinmədi.

– Ancaq şlyapadan başı çıxmır,– deyə Ravik sözünə davam etdi.–Başına qoyduğu şlyapaya bax! Ümumiyyətlə, zövqü pisdır. Onun gücü də elə bundadır. Çox mədəni olmaq adamı zəiflədir. Ancaq axır nəticədə hamı adi, çılpaq həyat həqiqətlərinə gəlib çıxır. Sən özün buna ən yaxşı misalsan.

Morozov irişdi:

– Mənim miskin səadətimdə işin olmasın, ey xəyalı həmişə göylərdə süzən insan! Zövqü adi olan adamın çox şey xoşuna gəlir, heç vaxt əli boşda qalmır. Altmış yaşında məhəbbət dalınca qaçan axmaqdır, qarşısındakıların manşır kartla oynadığını bilə-bilə onları udmaq xəyalına düşür. Yaxşı fahişəxanada adamın ürəyi dinclik tapır. Mən getdiyim yerdə on altı cavan qız var. Azacıq pulla paşalıq eləyirəm. Mənim orada gördüyüm nəvazişi bəzi məhəbbət qulları ömrü boyu görmür. Yenə deyirəm, məhəbbət qulları!

– Başa düşdüm, Boris.

– Yaxşı, onda gəl bu sərin, yüngül «Puyi» şərabını axıracan içək, Parisin hələ zəhərlənməmiş havasından doyunca udaq!

– Mən razı! Sən şabalıd ağaclarının bu il ikinci dəfə çiçək açdığını hiss elədin? Morozov başını tərpətdi, qırmızı rəngə çalan nəhəng Mars planetinin işıq saçdığı səmanı göstərdi:

– Hiss elədim! Deyirlər, Mars da çoxdan bəri yerə belə yaxınlaşmayıb.– O güldü.–Bir azdan qəzetlərdə oxuyarıq ki, haradasa yenidən doğulmuş uşağın üzündəki xal qılınca oxşayır. Ya da haradasa yağış əvəzinə, qan yağıb! Bu qərribə əlamətləri tamamlamaq üçün təkcə orta əsrlərin müəmmalı quyruqlu ulduzu çatmır.

– O quyruqlu ulduz da gəlib!–Ravik redaksiyanın binası üstündə hərəkət edən reklam–yazını göstərdi. Hərflər, sanki, bir-birini təqib edirdi. Ora xeyli adam yığışmışdı və başlarını geri əyərək, dinmədən onlara tamaşa edirdilər...

Raviklə Morozov burada xeyli oturdular. Bir qarmonçalan səkidə dayanıb «Göyərçinim mənim» mahnısını çalırdı. Sonra xalça alverçiləri gəldi, hərəsi birini çiyinə almışdı. Bir oğlan da stolların arası ilə gəzə-gəzə püstə satırdı.

Qəzətsatanlar gələnə kimi hər şey əvvəlki qayda ilə yerində idi. Ancaq onlar görünər-görünməz təzə xəbərləri əllərindən qapdılar və bir neçə saniyənin içində hərə bir qəzet açdı. Elə bil, artırmaya bir dəstə iri, dümağ, qansız güvə dolmuşdu və qanadlarını asta-asta tərpədərək, acgözlüklə öz qurbanlarını didişdirirdi...

– Joan gedir, –Morozov dilləndi.

– Hanı?

– O tərəfə bax...

281

Joan küçəni keçib, «Yelisey çölləri»ndəki üstüaçıq maşına tərəf gedirdi. Raviki görmədi. Yanındakı kişi maşının o biri tərəfinə keçib, sükanın arxasında oturdu. Şlyapa qoymamışdı və çox cavan görünürdü. Ustalıqla maşını o birilərin arasından çıxardı. «Deloe» idi...

– Gözəl maşındır...– Ravik sükutu pozdu.

– Təkərləri gözəldir!–deyə Morozov fisqırdı.–Polad qətiyyətli, əyilməz Ravikə bax! – Sonra da təəssüf hissi ilə əlavə elədi.–Vətəninə didərgin düşüb, gəlib mərkəzi avropalı olub. Gözəl maşına bax! Murdar bir əclaf desəydin, yenə bir az başa düşərdim.

Ravik gülümsədi:

– Bu, nəyisə dəyişir? Əclaf, ya müqəddəs, nə fərqi, hər şey ona münasibətdən asılıdır. Ömrü boyu sakit bir fahişəxana axtaran on altı qızın paşası belə şeyi başa düşməz! Məhəbbət gəlir güdən tacir deyil. Xəyal aləminə öz pərdəsini asmaq üçün iki-üç mismar bəs eləyər. İstəyir qızıldan olsun, istəyir qurğuşundan, ya da lap paslanmış olsun, ona fərq eləmir. Harada kefi gəlir, orada da adamı yaxalayır. İstəyir, qaratikan kolu olsun, istəyir, qızılgül, fərqi yoxdur, sədəf kimi parıldayan ay işığına bürünəndə «Min bir keçə» nağılına dönür.

Morozov şərabdan bir qurtum aldı.

– Sən yaman çox danışırısan,–dedi,–heç biri də düz deyil.

– Özüm bilirəm. Ancaq qatı qaranlıqda adicə bir mayak da gur işıqdır, Boris.

Etual meydanından gümüşü rəngə bələnmiş bir sərinlik gəldi. Ravik içində şərab olan köbəli qədəhi ovcuna aldı. Əlinə sərinlik yayıldı. Ürəyi də belə soyuq idi. Bu soyuqluq gecənin nəfəsi ilə gəlirdi və özü ilə bərabər Ravikin taleyinə sonsuz bir biganəlik də gətirirdi. Həm taleyinə, həm də gələcəyinə... Haçansa bir dəfə də belə olmamışdı? Hə, yadına düşdü, Antibdə... Joanın onu atıb gedəcəyini biləndə... Bu, sonradan etinasızlığa çevrilən biganəlik idi. Heç yana getməməyi qərara alanda da belə soyuqqanlı oldu. Daha heç yerə gedən deyil! Bu da həmin işin davamıdır. İntiqamın da, məhəbbətin də dadını gördü. Bəsi idi! Bunlar hər şey olmasa da, hər halda, çox şey idi! Kişiyə bundan artıq nə lazımdır?! Əslində, heç birinə ümid eləmirdi. Haakeni öldürdü və Parisdən qaçmadı! Heç qaçmayacaq da! Bu da həmin işin davamıdır! Bir yandan dolan bir yandan boşalmalıdır... Yox, məyusluq deyildi bu! Sadəcə olaraq, adam qəti qərara gələn kimi sakitləşir, fərqi yoxdur, qoy bu qərar heç bir məntiqə sığmasın! Çox yıxılıb-durandan sonra ayağı yer tutmuşdu, nəsə gəlib yerinə düşmüşdü. İndi bir az ara vermək, özünü toplayıb diqqətlə ətrafa baxmaq lazımdır. Bu, çox müəmmalı bir inam idi, sanki, yaranan fasilədən istifadə edərək, nəyəsə hazırlayırdı. Artıq hər şey mənasını itirmişdi. Axar sular dayanıb göl olub, gecənin qoynunda uyuyur. Bu gölün hara axıb töküləcəyini açılan səhər

göstərəcəkdir...

– Mən gedim,–deyə Morozov saata baxdı.

– Oldu, Boris. Mən bir az da oturacağam.

– Axırı çatmış bir dünyanın son gecələrindən nəyə qoparmaq istəyirsən, hə?

– Düz tapdın! Bunların heç biri qayıdan deyil...

– Qayıtsa yaxşıdır?

– Yox! Heç biz də qayıdan deyilik! Keçən gün keçib getdi, onu gözyaşı ilə, yalvarmaqla qaytarmaq olmaz!

282

– Sən yaman çox danışrsan!–Morozov ayağa durdu.– Allahına şükür elə ki, hansı əsrinsə son günlərini görürsən. Ancaq heç də yaxşı əsr olmadı...

– Hər halda, öz əsrimizdir. Sən isə yaman az danışrsan, Boris!

Morozov qədəhin dibində qalanı ayaq üstə içdi. Onu stolun üstünə elə ehtiyatla qoydu ki, deyərdin, icində dinamit var və saqqalını sildi. O, adi geyimdə Ravikə çox nəhəng, cüssəli göründü.

– Elə bilmə ki, sənə nə üçün getmədiyini başa düşmürəm...–Bu sözləri asta-asta dedi.–Niyə getmədiyini lap yaxşı bilirəm, ay: «Olacağa çarə yoxdur!»– deyən sınıqçı...

Mehmanxanaya səhər açılarda qayıtdı. İçəri girəndə vestibüldəki divanda balaca bir kölgə büzüşüb oturmuşdu və onu görən kimi əllərini qərribə tərzdə yelləyərkən, sıçrayıb ayağa durdu. Ravik gördü ki, onun bir qıçı yoxdur. Şalvarının altından çıxan taxta ayaq kələ-kötür və çirkli idi.

– Doktor! Doktor!

Ravik diqqətlə ona baxdı. Vestibülün zəif işığında gördü ki, oğlan uşağıdır, dişlərini ağardır.

– Janno!–Lap mat qaldı.–Hə də, Jannodur!

– Özüdür ki, var! Tanıdınız. Bütün gecəni oturub gözləmişəm. Ünvanınızı bu gün günortadan sonra tapa bildim. Xəstəxanadakı ifritədən çox soruşdum. Baş tibb bacısını deyirəm... Hər dəfə də dedi ki, Parisdə yoxsunuz.

– Düz deyir, burada xeyli olmadım.

– Axır ki, bu gün günorta burada qaldığınızı dedi. O dəqiqə də gəldim!

Oğlanın üz-gözündən sevinc yağdı.

– Yoxsa, ayağına nəyə olub?

– Heç nə!–Janno taxta qıçını şappıldatdı, elə bil, sadıq itinin kürəyinə vurub: «sağ ol!» – deyirdi.–Heçə nə! Hiss olunmur da...

Ravik onun taxta qıçına baxdı:

– Deyəsən, istədiyinə çatmışsan. Sığorta idarəsi ilə necə düzəlişdin?

– Pis olmadı. Mexaniki protezə razılaşıdılar, mağaza da on beş faizini saxlayıb, qalanını nəqd pulla özümə verdi. Hər şey qaydasındadır.

– Bəs dükan?

– Elə ona görə gəlmişəm. Süd dükanı açdıq. Balacadır, ancaq bizi dolandırır.

Anam satır. Malı özüm gedib alıram, sonra da haqq-hesab işinə baxıram. Etibarlı adamlarım var, birbaşa kənddən gətirirəm.

Janno taytıya-taytıya sınıq-salxaq divana tərəf getdi, möhkəm-möhkəm sarınmış qəhvəyi bir bağlama gətirdi.

– Buyurun, doktor, sizin üçündür! Özüm gətirmişəm! Elə şey deyil... Hamısı öz dükanimızdandır: çörək, yağ, pendir, yumurta... Bir yana çıxmaq həvəsi olmayanda, ala-babat axşam yeməyi olar, hə? – deyə Janno ərlə Ravikin gözlərinin içinə baxdı.

– Bundan yaxşı şam yeməyi olmaz, Janno.

Oğlan razılıqla başını tərpətdi:

– Mənə elə gəlir, siz pendiri çox xoşlayırsınız. «Bri» və «Pon le Eveg»dir...

– Lap ürəyimcə olan pendirlərdir.

283

– Əla!–Janno sevinclə əlini ayağının calaq yerinə vurdu. – «Pon le Evek» anamın ağına gəldi! Mən elə bilirdim, «Bri» xoşunuza gəlir. «Bri» əsl kişi pendiridir.

– İkisi də əladır. Bundan yaxşı hədiyyə olmaz,–deyə Ravik bağlamayı aldı. – Çox sağ ol, Janno! Xəstələr çox nadir hallarda öz həkimlərini xatırlayırlar. Çox vaxt da verdikləri puldan bir az geri almağa gəlirlər.

– Elələri varlılar olar, düz demirəm?–Janno bic-bic güldü.–Bizlərə aid deyil. Axı sizə çox borcluyuq! Ayağım elə taxta kimi dümdüz qalsaydı, əlimiz də boşda qalardı...

Ravik onun üzünə baxdı. «Bəlkə oğlan, elə bilir, ayağını kefdən kəsmişəm?»–deyə ürəyindən keçirdi.

– Başqa yolumuz yox idi, Janno,–dedi,–mütləq kəsilməli idi.

– Əlbəttə!–Janno göz vurdu.–Aydın məsələdir!–O, papağını gözünün üstünə basdı.–İndisə gedim. Anam indi nigarandır, çoxdan çıxmışam evdən... Hələ bir nəfərlə də görüşməliyəm. Təzə qoyun pendiri üçün... Hələlik, doktor! Ümid edirəm ki, xoşunuza gələcək.

– Hələlik, Janno! Çox sağ ol! Xoşbəxt ol!

– Xoşbəxt olmağına olacağıq!

Balaca kölgə uzaqdan əl elədi və inamla axsaya-axsaya qapıya tərəf getdi.

Ravik otağa girən kimi bağlamayı açdı. Axtarıb köhnə bir spirt lampası tapdı. Neçə il idi ki, onu işlətmirdi. Ora-buranı eşələyib bir qutu quru spirt və balaca bir tava çıxardı. Qaxaclardan ikisini götürüb lampanın piltə yerinə qoydu, od vurdu. Mavi alov dilləri şölələndi. Tavaya bir az yağ atdı, iki yumurta sındıraraq çırpdı. Sonra təzə, bürüştə ağ çörəyi dilimlədi, stolun üstünə bir-iki köhnə qəzet sərib, tavanı da onun üstünə qoydu, pendir çıxardı, bir şüşə də «Vuvre» açıb, yeməyə başladı. Çoxdan belə yeməmişdi. Fikirləşdi ki, sabah bir bağlama quru spirt alsın. Spirt lampası açılıb-yığılan idi, onu özü ilə həbs düşərgəsinə də apara bilərdi...

Asta-asta yeyirdi. Sonra da «Pon le Evek»in dadına baxdı. Janno düz deyirmiş, əntiqə şam yeməyi oldu...

XXXII

– Misir köçü başlandı! – Bu sözləri filologiya və fəlsəfə elmləri doktoru Zaydenbaum Raviklə Morozova deyirdi.–Özü də Musa peyğəmbərsiz!

Rəngi saralıb, arıqlamış Zaydenbaum «İnternasional»ın qapısında dayanmışdı...

Küçədə Şternlər, Vaqnerlər ailəsi və bir də subay Ştolts köçlərini tutduqları mebel maşınına yükləyirdilər.

Həmin günəşli avqust günündə küçəyə çoxlu mebel yığılmışdı. Üzünə həbəş xalısı çəkilmiş qızıl haşiyəli divan, bir neçə qızıl haşiyəli kreslo və təzə bir həbəş

xalçası... Hamısı da Şternlər ailəsinin idi. İndi də qızılağacdən düzəldilmiş iri stolu gətirirdilər. Solğunbənzli, qonurgözlü Selma Ştern onu, qırt toyuq cücələrini qoruyan kimi qoruyurdu:

– Ehtiyatlı olun! Üstünü cızmayın! Yavaş... Bir az yavaş!

284

Pardaqlanmış stol işım-işım ışıldayırdı. Evdar qadınlar belə şeydən ötrü nədən keçməzdilər! Selma Ştern stolun yan-yörəsində vurnuxur, yükdaşıyanlar isə ona məhəl qoymurdular. Onlar stolu küçəyə çıxardılar.

Günəş stolun üstündə bərq vururdu. Selma bir az əyilərək, əlindəki əski ilə üstünün tozunu alır, künc-bucağını silirdi. Stolun pardaqlanmış lövhəsi tutqun güzgü kimi onun solğun bənizini əks etdirirdi. Elə bil, min yaşlı ulu nənəsi sualedici nəzərlərlə zamanənin güzgüsündən ona baxırdı...

Yükdaşıyanlar qızılağacdən hazırlanmış servanı çıxardılar. O da stol kimi pardaqlanmışdı və işım-işım ışıldayırdı. Kişilərdən biri vaxtından əvvəl döndü və servanın bir tərəfi «İnternasional» mehmanxanasının giriş qapısına toxunub cızıldı.

Selma Şterndən səs çıxmadı, elə bil, daşa döndü. Əsgini bir az yuxarı qaldırmışdı, ağzı da azacıq açılmışdı... Sanki, əsgini ağzına basmaq istəyəndəcə daşlaşmışdı...

Balacaboy, eynəkli, sallaqdodaq əri Yozef Ştern ona yaxınlaşdı:

– Yaxşı, Selma, əzizim...

Qadın onu görmürdü, gözlərini harayasa uzaqlara zilləmişdi...

– Servant...

– Yaxşı, Selma, əzizim, axı əlimizdə viza...

– Anamdan qalmışdı... Ata-anamdan...

– Yaxşı, Selma, əzizim, nə böyük şeydir? Bir az cızılıb. Əsas məsələ odur ki, viza əlimizdədir...

– Qalacaq... Ömürlük qalacaq...

– Madam!–Yükdaşıyan almanca bilməsə də, söhbətin nədən getdiyini yaxşı başa düşürdü.–Elə isə zirzibilinizi özünüz yükləyin. Qapıları mən belə ensiz düzəltməmişəm!

–Sales boches (26) –O biri yükdaşıyan da donquldandı.

Yozef Ştern dikəldi:

– Biz «Boshe» deyilik,–dedi. – Biz mühacirik!

– Qoy olsun «Sales refugiés» (27) – Kişi yenə donquldandı.

Ştern arvadına tərəf döndü:

–Görürsən, Selma, başımıza nələr gəlir? İndi neyləyək? Sənin bu qızılağac mebellərin bizim başımıza çox oyunlar gətirdi. Koblenstdə dörd ay ləngidik, çünki sən onlardan əl çəkmək istəmədin. Sonra oradan çıxmaq bizə on səkkiz min markaya başa gəldi. İndi də qalmışıq küçənin ortasında, gəmi də bir azdan yola düşür...

Ştern bunu deyib yazıq-yazıq Morozova baxdı:

– İndi neyləyəsən? Gah «Sales boche», gah da «Sales refugiés» olduq! Desəm ki, yəhudiyyik, onda da «Sales jufs» (28) deyəcək, hər şey də bitəcək!

– Pul verin!

– Pul? Təpəmə çırpır!

– Heç vaxt!–Ravik də söhbətə qarışdı.–Bu cür ağızdan yava adamları tez yola gətirmək olur.

– Elə şeyi bacarmaram... Kimsə məni təhqir eləsin, mən də ona pul verim!
Morozov etiraz etdi:

285

– Əsl təhqir odur ki, birbaşa sənin özünə deyilsin. Bununku ümumi təhqirdir. Siz də ona çaypulu verib təhqir eləyin!

– Yaxşı... yaxşı,–deyən Şternin gözlərinə təbəssüm qondu.

Pul çıxarıb yügdaşıyanlara verdi. İkisi də onu ikrahla götürdü. Ştern də eyni ikrah hissi ilə pulqabını qaytarıb cibinə qoydu. Yügdaşıyanlar ora-bura baxıb, Həbəşistan stullarını maşına yığmağa başladılar. Servantı qəsdlə lap axırda yüklədilər. Onu qoyanda bir az yana əydilər, sağ tərəfi maşına dəydi. Selma içini çəkdi, ancaq dinmədi. Ştern isə bunu heç görmədi. Elə hey dönə-dönə vizasını, kağızlarını yoxlayırdı.

Morozov:

– Heç nə küçəyə yığılmış mebel qədər adama pis təsir eləmir,–dedi.

Növbə Vaqnerlər ailəsinə çatdı. Bir neçə stul və görkəmindən qüssə-kədər yağan çarpayı... Onu da utanmadan düz küçənin ortasına qoymuşdular... Üstünə «Grand-Otel», «Qardone» və «Adlon», «Berlin» şəkilləri yapışdırılmış iki çamadan... Qızıl çərçivəli açılıb-yığılan güzgü. Küçənin şəkli indi də ora düşürdü. Və bir də mətbəx ləvazimatı. Bilinmirdi ki, bunları Amerikaya nəyə aparırdılar...

– Qohumlarımız...–Leone Vaqner dilləndi.–Çıkaqodakı qohumlarımız düzəltdi hamısını... Pul, viza göndərdilər, qonaq çağırdılar. Oradan da Meksikaya gedəcəyik. Qohumlarımız! Qohumlarımız elədi!

Qadın utanırdı. Burada qalanların baxışlarını üzərində hiss etdikcə özü özünə fə_____rari

kimi görünürdü. Ona görə də tez getmək istəyirdi. Hətta yügdaşıyanlara da kömək elədi. Yalnız birinci tini burulandan sonra rahat nəfəs alacaqdı. Ancaq onda da yeni bir qorxu başlayacaqdı. Görəsən, gəmi yola düşəcəkmidi? Onları sahilə buraxacaqlarmı? Görəsən, geri göndərməzlər ki? Bir qorxu gedən kimi, ayrısı gəlirdi. Neçə ildi ki, beləydi...

Subay Ştoltsun, demək olar ki, kitablardan başqa heç nəyi yox idi. Bircə çamadan pal-paltarı və bir də kitabları... İlk çaplar, qədim nəşrlər, təzə kitablar.

Qəddi əyilmiş bu qırmızıbaş kişi lap yazıqlaşmışdı...

Qalan qaçqınlar yavaş-yavaş mehmanxananın qapısı ağzına yığışırdılar. Çoxu dinmir, yalnız şeylərə, mebel maşınına baxırdı...

Şeyləri yükləyib qurtaran kimi əsəbləşmiş Leoni Vaqner dedi:

– Hə, indi hələlik! Ya da qud bay! – O, həyəcanlı-həyəcanlı güldü.–Ya da adye! İndi hamısı bir-birinə qarışib, adam özü də çaşıb qalır!

O, qapıda dayananların bəzilərinə əl verdi:

– Oradakı qohumlarımız, – dedi. – Onlar elədi. Bizə qalsa, heç vaxt...

Leoni bir azdan səsini kəsdi. Doktor Ernst Zaydenbaum əlini onun çiyninə qoydu:

– Eybi yoxdur,–dedi,–kiminin bəxti gətirir, kimininki də yox...

– Çoxununku gətirmir!–Mühacir Vizenhof əlavə etdi.–Eybi yoxdur, yaxşı yol!

Yozef Ştern, Ravik, Morozov və bir neçə nəfərlə vidalaşdı. Günahkar bir

təbəssümlə gülümsəyirdi, elə bil, əlində saxta pul tutulmuşdu:

– Kim bilir, axırı necə olacaq?! Bəlkə də, «İnternasional»dan ötrü ürəyimizin başı göynədi...

Selma Ştern artıq maşında idi. Subay Ştolts heç kəslə halallaşmadı. O, Amerikaya getmirdi, sənədləri Portuqaliyaya qədər idi. Bunu da mənasız şey hesab edir və ona

286

görə də başqaları kimi təntənə ilə vidalaşmırdı. Yalnız maşın tərpənəndə o əl elədi...

Qapıda dayananlar yağışa düşmüş toyuq-cücə kimi xeyli büzüşüb durdular.

Morozov Ravikə tərəf döndü:

– Gəl, – dedi, – birbaşa «katakomba»ya! Bu yanğıni təkcə kalvados söndürər!

Onlar oturmamış başqaları da gəldi. Sanki, külək xəzan vurmuş yarpaqları oynadaoynada

içəri doldururdu. Seyrək saqqallı, solğun bənizli iki yəhudi ruhanisi,

Vizenhof, Rut Qoldberq, avtomat-şahmatçı Finkenştayn, fatalist Zaydenbaum, bir neçə ər-arvad, xeyli uşaq, impressionist şəkillərin sahibi, hələ də çıxıb gedə bilməyən Rozenfeld, bir-iki yeniyetmə və bir neçə qoca-qoltuq...

Şam yeməyinə hələ çox qalırdı, ancaq, deyəsən, heç kəs o otaqların tənhalığına qayıtmaq istəmirdi... Hamı bir yerdə oturdu. Heç biri danışmırdı, hamı öz taleyi ilə barışmışdı. Elə bədbəxtliklər görmüşdülər ki, bundan sonra başlarına nə gələcəyinin heç bir fərqi yox idi.

– Kübarlar getdi! – Zaydenbaum dilləndi. – Burada da ömürlük həbs cəzasına, ya da ölümə məhkumların iclası başladı. Seçmə xalqlar! Yehovvanın əziz-xələfləri!

Yalnız fəlakət üçün yaranmışlar! Yaşasın həyat!

– Hələ İspaniya durur, – deyə Finkenştayn söz atdı. Onun əlində şahmat məsələləri dərc olunmuş «Matyen» qəzeti və qabağında şahmat taxtası vardı.

– Hə, İspaniya... Faşistlər ora keçən yəhudiləri öpüb gözlərinin üstünə qoyacaqlar! Köklüyündən yırım-yırım yırğalanan xidmətçi qadın kalvados gətirdi.

Zaydenbaum pensnesini taxdı:

– Çoxumuz əməlli-başlı içib keflənməyi də bacarmırıq. Heç olmasa, bircə gecə bu dəhşətlərdən uzaq olardıq. Bu da əlimizdən gəlmir! Özümüz də Aqasferin varisləriyik. İndi o qoca səyyahın özü də çaşıb qalar, sənədsiz çox uzağa gedə bilməzdi.

Morozov dedi:

– Bizimlə bir qədəh için. Kalvados yaxşıdır. Allaha şükür ki, sahibə bunu bilmir, yoxsa qiymətini qaldırardı.

Zaydenbaum başını buladı:

– İcən deyiləm.

Ravik bir az o tərəfdəki üzütüklü kişiye baxırdı. O, tez-tez cibindən güzgü çıxarıb özünə baxır, yerinə qoyur, təzədən bir də çıxarırdı.

– Bu, kimdir? – deyə Ravik Zaydenbaumdan soruşdu. – Onu buralarda heç görməmişəm.

Zaydenbaum dodaqlarını büzdü:

– Təzə Aron Qoldberqdir.

– Necə? Qadın nə tez ərə getdi?

– Getməyib. Ölmüş Qoldberqin pasportunu ona iki min franka satıb. Qoca Qoldberqin çal saqqalı vardı. İndi də bu tayı saqqal buraxır. Pasport üçün şəkildən ötrü... Saqqalı çıxmamış pasportdan istifadə eləməyə qorxur. Zamanı qabaqlamaq istəyir!

Ravik yenə əsəbiliklə cod saqqalını didişdirə-didişdirə onu pasportdakı şəkillə müqayisə eləyən kişiylə baxdı:

– Uzaqbaşı, desin ki, saqqalımı yandırmışam.

287

– Yaxşı fikirdir, ona deyərəm. – Zaydenbaum pensnesini götürüb əlində oynatdı, gülümsədi. – Cəncəl işdir! İki həftə bundan qabaq xalis alver idi. İndi isə Vizenhof qısqanmağa başlayıb, heç Rut Qoldberqin də halı özündə deyil. Bu da sənədin iblisliyi! Kağıza əsasən, kişi onun halalca əridir...

O durub təzə Aron Qoldberqə tərəf getdi. Morozov Ravikə baxdı:

– «Sənədin iblisliyi»ni yaman dedi. Bu gün neyləyəcəksən?

– Ket Heqstrem axşam «Normandiya» gəmisi ilə gedir, onu Şerbura aparacağam.

Öz maşınında gedir, onu qaytarıb qaraja salacağam. Maşını qaraj sahibinə satıb.

– Yol gedə bilər?

– Əlbəttə. İndi onun üçün neyləməyin fərqi yoxdur. Gəmidə yaxşı həkim var. Nyu-Yorkda da... – Ravik çiyinlərini çəkib, qədəhini boşaltdı.

«Katakomba»nın havası ağır, boğucu idi. Pəncərəsi yoxdu. Toza bələnmiş süni palmanın altında qoca ər-arvad oturmuşdu. Qüسسə-kədər onların dörd yanına çəpər çəkmişdi. Əl-ələ tutub hərəkətsiz oturmuşdular və baxan deyərki ki, onlar bir də ayaqa dura bilməyəcəklər...

Ravikə birdən-birə elə gəldi ki, dünyanın bütün dərd-ələmi bu qaranlıq zirzəmiyə dolub. Divardan asılmış ölgün işıqlı sapsarı elektrik lampaları bu otağı daha da yoxsullaşdırırdı. Sükut, pıçıltı, gündə min dəfə oxunan kağız-kuğuzların xışıltısı, lal-dinməz oturub dönə-dönə günləri saymaq, ümitsiz-ümüdsiz öz sonunu gözləmək, cüzi, miskin bir qeyrət hissi, min dəfə alçaldılmış, min dəfə təhqir edilmiş həyat! O həyatı indi bir küncə qısnayıblar, dəhşətə gəlib, nə edəcəyini bilmir! Birdən-birə o bunların hamısını duydu, iyini aldı. Bu, qorxu iyi idi.

Sonuncu nəhəng, lal bir qorxu idi və o da bunu duyurdu. Bildi ki, onu bir dəfə də həbs düşərgəsində, adamları küçələrdən, yatan yerdən gətirib baraklara dolduranda və həmin adamlar da başlarına nə gələcəyini gözləyəndə hiss etmişdi...

Qonşu stol arxasında iki nəfər oturmuşdu: saçını tağdan ayırmış qadın və onun əri. Qarşılarında, təxminən, yeddi-səkkiz yaşlarında bir oğlan uşağı dayanmışdı.

Stolların arasında çox vurnuxmuş, hərədən bir-iki söz eşidəndən sonra qayıdıb gəlmişdi.

O:

– Niyə biz yəhudiyyik? – deyə anasından soruşdu.

Qadın cavab vermədi.

Ravik Morozova baxdı:

– Mən xəstəxanaya gedəsiyəm, – dedi.

– Mən də çıxıram.

Onlar pilləkənlə yuxarı qalxanda Morozov dedi:

– Çox bilməyin özü də yaxşı deyil. Bunu sənə köhnə antisemit kimi deyirəm!

«Katakomba»dan sonra xəstəxana adama cənnət kimi görünürdü. Əlbəttə, burda da dərd-ələm, əzab-işgəncə, xəstəlik vardı, ancaq bilirdin ki, onların nəsə ağlasığan bir səbəbi var. Niyə belə olduğunu bilirdin və bir də onu bilirdin ki, nəyi eləmək olar, nəyi yox... Hər şey gerçək idi və görürdün, ona qarşı nəsə eləməyə çalışırdın... Veber müayinə otağında oturub qəzet oxuyurdu. Ravik onun çiyinləri üzərindən ötəri qəzetə baxıb:

– Yaxşı yazıblar, eləmi?–dedi.

Veber qəzeti yerə tulladı:

288

– Satqınlar! Bizim siyasətçilərin əlli faizini asmaq lazımdır!

– Doxsan faizini,–deyə Ravik düzəliş verdi.–Düranın xəstəxanasında yatan qadından xəbər var?

Veber hirsli-hirsli siqaret çıxardı:

– Yaxşıdır... Sizin nə vecinizə, Ravik?! Ancaq mən fransızam!

– Mən isə heç nəyəm... Ancaq istərdim ki, Almanıyanın bütün bədbəxtliyi də bu cür satqınlıqdan ibarət olsun.

Veber başını qaldırdı:

– Mən yenə boş-boş danışdım, bağışlayın!–Siqareti yandırmaq da yadından çıxmışdı.–Müharibə ola bilməz, Ravik! Sadəcə olaraq, mümkün deyil! Hamısı hədə-qorxu, hay-küydür! Son anda nəsə olacaq...–O susdu. Əvvəlki inamından nişanə qalmamışdı.–Uzaqbaşı, bizim Majino xəttimiz var!

Son sözləri deyəndə, elə bil, kiməsə yalvarırdı...

– Əlbəttə!–Ancaq Ravikin səsində də inamsızlıq vardı. Bunu yüz dəfə eşitmişdi. Fransızlarla söhbət həmişə bununla bitirdi.

Veber alnının tərəfini sildi:

– Düran var-yoxunu Amerikaya göndərüb. Katibəsi dedi.

– Elə də olmalı idi!

Veberin bərəlmiş gözləri Ravikə dikildi:

– Özü də Düran tək deyil. Mənim qaynım da fransız aksiyalarını amerikan aksiyalarına dəyişib. Qaston Nere də bütün pullarını dollara çevirib seyfində saxlayır. Deyirlər, Düpon da bağında bir neçə kisə qızıl basdırıb...–O ayağa durdu.–Danışmağa dilim də gəlmir. Heç inanmaq istəmirəm! Ola bilməz ki, Fransanı satsınlar, dağıtsınlar. Təhlükə yaranan kimi hər şey birləşəcək! Hər şey!

– Hər şey...–deyə Ravik də qüssəli-qüssəli təkrar etdi.–Sənaye də, indidən Almanıya ilə alverə başlamış siyasətçilər də...

Veber özünü güclə ələ aldı:

– Ravik! Bəlkə... bəlkə, başqa şey haqda danışaq?

–Yaxşı... Mən Ket Heqstremi Şerbura aparacağam. Gecəyarı qayıdaram...

– Oldu...–Veber tövşüyürdü.–Bəs siz... siz nə fikirləşirsiniz, Ravik?

– Heç nə. Fransız konslagerinə düşəcəyəm. Hər halda, almanlarınkindən yaxşı olar.

– Ola bilməz! Fransa qaçqınlara toxunmaz!

– Baxarıq! Mütləq elədir, burada ayrı söhbət ola bilməz.

– Ravik...

– Yaxşı, baxarıq. Ümid edək ki, siz deyəndir. «Luvr» muzeyindəki yır-yığışdan xəbəriniz var? Ən yaxşı şəkilləri Mərkəzi Fransaya köçürürlər.

– Xeyr. Bunu haradan bilirsiniz?

– Günortadan sonra getmişdim. Şartr kilsəsinin vitrajlarını da qablaşdırıblar. Dünən də oradaydım. Çox sentimental köçhaköçdür! İstəyirdim, onlara bir də baxım, ancaq yığışdırmışdılar. Axı təyyarə meydanı ora lap yaxındır! Yerinə təzə şüşələr də salınıb. Lap keçən il Münxen konfransı keçiriləndə elədikləri kimi...

– Görürsünüz?!–Veber elə bu sözlərdən yapışdı.–Onda da heç nə olmadı. Yalandan hay-küy qalxdı, ancaq Çemberlen sülh çətiri ilə özünü yetirdi.

289

– Elədir. Ancaq unutmayın ki, sülh çətiri Londondadırsa, zəfər ilahəsi də «Luvr»dadır. Düzdür, başı yoxdur, ancaq qalacaq... Çox ağırdır, apara bilmirlər. Yaxşı, mən getdim, Ket Heqstrem gözləyir.

Dümağ «Normandiya» gəmisi qaranlıq limanda öz əlvan işıqları ilə min rəngə çalır. Dənizdən sərin, duzlu külək əsirdi. Ket paltosunun yaxasını bərk-bərk bağladı. Çox arıqlamışdı. Almacıq sümükləri çıxmış sifətindəki qorxunc iri gözləri qaranlıq çökmüş bir cüt gölə bənzəyirdi.

– Qalsaydım, yaxşı olardı...– Ket dilləndi.–Getmək birdən-birə elə ağır gəlir ki! Ravik diqqətlə onun üzünə baxdı. O nəhəng gəmi gəlib dayanmışdı, pilləkənləri işıqlı idi və camaat da içəri dolurdu. Çoxu da elə tələsirdi ki, elə bil, son anda gecikməkdən qorxurdu... O işım-işım işildayan saray gəlib dayanmışdı və indi onun adı «Normandiya» deyil, «Can qurtarmaq», «Aradan çıxmaq», «Xilas olmaq» idi. O, indi Avropanın min-min şəhərində, evlərində, miskin mehmanxanalarında, zirzəmilərində yaşayan min-min adam üçün əlçatmaz bir xəyal idi və ölümün için-için yediyi bir adam da yanında dayanıb mehriban, həlim səslə deyirdi: «Qalsaydım, yaxşı olardı...»

Hər şey öz mənasını itirmişdi. İstər «İnternasional»da qalan mühacirlər, istərsə də Avropanın min-min «İnternasional»larındakı didərginlər, əzabkeşlər, nədənsə qaçıb canını birtəhər qurtaranlar, ümitsizlər bu gəmiyə minə bilsəydilər, «min şükür!» deyərdilər, biletdə tapsaydılar, sevincdən dəli olar, hıçqıra-hıçqıra ağlayar, pilləkənləri qucaqlayıb öpər, möcüzəyə inanardılar... O biletdə ki indi külək ölümünə doğru gedən bir adamın yorğun əlində yelləndirirdi və həmin adam da deyirdi: «Qalsaydım, yaxşı olardı...»

Bir dəstə amerikalı gəldi. Yavaş-yavaş, deyə-gülə, səs-küy sala-sala... Dünyanın özü boyda vaxtları vardı. Onları getməyə səfirlik tələsdirmişdi. İndi də onu müzakirə edirdilər. Heyif, bir az da qalardılar! Qalıb bütün bu işlərin sonunu görsələr, lap fin (29) olardı! Onlara nə olası idi ki? Ax, bu səfirlik! Amerika ki bitərəfdir! Heyif!

Ətir qoxusu. Bərbəzək. Bir-birinə göz vuran brilyantlar. Bir az bundan qabaq «Maksim» restoranında oturmuşdular. Dollarla nə ucuz düşürmüş! Axırda da «Karton 29», «Pol Roje 28» içdilər. İndi də gəmi... Gedib barda oturacaq, «Triq-Trak» oynayacaq, bir neçə qədər də viski içəcəklər...Ancaq konsulluqların qabağında indi nə qədər ümitsiz adam dayanıb, ölüm qorxusu da başlarının üstünü alıb və artıq getməyə hazırlaşan əməkdaşlar, ya da xırdaca bir məmur hərbi səhra məhkəməsi kimi hökm verir, başını bulayır: «Yox! Viza olmayacaq Yox, mümkün deyil!» Beləliklə də, bu səssiz-səmirsiz günahsızlara səssiz-səmirsiz ölüm hökmü oxunurdu. Ravik diqqətlə gəmiyə baxdı. O, indi adi gəmilikdən çıxıb, Nuhun

gəmisinə dönmüşdü. Çox yüngül idi və tufan qopmamış getmək istəyirdi. Bu tufandan bir dəfə yaxa qurtarmışdı. Ancaq bu dəfə çətin idi...

– Vaxtdır, Ket.

– Vaxtdır? Əlvida, Ravik!

– Əlvida, Ket.

– Bir-birimizə yalan satmağa ehtiyac yoxdur, eləmi?

– Elədir.

290

– Siz də gəlin Amerikaya...

– Mütləq, Ket. Lap tezliklə...

– Əlvida, Ravik! Çox sağ olun! İndisə gedirəm... Göyertədən əl eləyəcəyəm. Gəmi tərpənənə kimi gözləyin, mənə əl eləyin.

– Yaxşı, Ket.

O, asta-asta, güclə seziləcək qədər ləngər vura-vura gəmiyə qalxdı. Yanınca gedənlərin hamısından arıq idi, şax idi və sanki, bədənində ət deyilən şey qalmamışdı, labüd ölümün qüssə dolu gözəlliyinə bürünüb gedirdi... Üz-gözündən cəsarət yağırı, başı misirlilərin tunc pişik heykəlinin başına oxşayırdı, fərqi bircə onda idi ki, bunun üzündə cizgilər, həyat nişanəsi, gözlər vardı...

Axırncı sənişinlər... Qan-tərə batmış bir yəhudi xəz paltosunu qoltuğuna vurub, az qalır ağılı başından çıxsın, iki hambal da onun yükünü gətirir... O gah yüyürür, gah da dayanıb qışqırırdı. Axırncı amerikalılar da gəldilər. Pilləkənləri yavaş-yavaş çəkdi. Raviki qərribə bir hiss bürüdü. Pilləkənlər, sanki, əbədilik yığıldı...

Bu da sonu! Su tərpəndi. Sərhəd... İki cə metr su yolundan sonra Amerika ilə Avropa sərhədi başlayır. Həyatla fəlakətin sərhədi...

Ravik gözləri ilə Ket'i axtardı və o dəqiqə də tapdı. Göyertədə dayanıb əl eləyirdi.

Ravik də əlini yellətdi...

Deyəsən, gəmi asta-asta tərpəndi. Sanki, sahil özü geri çəkildi. Lap azca... heç hiss olunmadı da... Və dümağ gəmi birdən-birə sahildən qopdu, qaranlıq səmanın qoynundakı qaranlıq sulara əlçatmaz uzaqlığa doğru süzdü. Ket daha görünmürdü. Sahildə qalanlar dinməz-söyləməz, peşman-peşman, saxta təbəssümlə bir-birinə baxdılar və kimi tələsə-tələsə, kimi də tərəddüdlə oradan uzaqlaşdı... Maşın qaranlıq gecədə Parisə tərəf üz qoymuşdu. Normandiyanın meyvə bağları, hasarları bir-bir arxada qalırdı. Bədirlənmiş ay buludlu səmadan asılmışdı. Gəmi yaddan çıxmış, yalnız bu gecə mənzərəsi, quru ot, yetişmiş alma ətri, sükut və bir də əbədi olan şeylərin həzin sədası qalmışdı...

Maşın, demək olar ki, səssiz gedirdi. Elə gedirdi ki, heç deməzdin, onda bu ağırlıq var... Evlər, kilsələr, kəndlər, işıq gələn balaca kafelər, bistro, işildayan çaylar, dəyirmanlar bir-bir ötdü, qarşıda, sanki, sonu lap yaxındaca göylə birləşən bir düzənlik açıldı. Həmin düzənliyin üstündə qübbələnmiş səma də nəhəng balıqqulağının iç tərəfinə oxşayırdı və onun südrəngli sədəfində ay mirvari kimi bərq vururdu...

Hər şey başa çatıb tamamilə yetmişdi. Ravik buna oxşar hissləri artıq bir dəfə keçirmişdi. Ancaq bu dəfəki həmişəkindən aydın, həmişəkindən güclü idi, ondan qaçmaq olmurdu, hisslər onu caynağına alırdı. Heç özü də müqavimət göstərmirdi. Sanki, hər şey çəkisizlikdə süzürdü... Gələcəklə keçmiş görüşmüşdü. Ancaq

onların nə bir arzusu, nə bir çəkəcəyi qalmışdı. İndi keçmiş də, gələcək də eyni idi, heç nə ilə fərqlənmirdi. Üfüqlər eyniləşmiş və hansı möcüzəli andasa həyat tərəzisinin gözləri də tarazlaşmışdı... Tale heç vaxt ona qarşı qoyulan cəsarət hissindən güclü olmayıb! Gördün, dözə bilmirsən, o vaxt özünü öldürürsən. Yaxşı ki, adam bunu bilir. Və bir də onu bilmək yaxşıdır ki, nə qədər nəfəsin gedib-gəlir, heç nə itirilməyib...

Ravik onu nə gözlədiyini bilirdi. Hara getdiyini də bilirdi. Və bir də onu bilirdi ki, sabah yenə özünü qoruyacaq. Ancaq bu gecə, itirilmiş zirvənin sahillərindən

291

gələcək bədbəxtliyin qan qoxusuna bələnmiş bir dünyaya qayıtdığı saatda hər şey dəyişib mənasını itirmiş, bir-birinə qarışmışdı. Təhlükə öz təhlükəliliyində qalırdı, ancaq hələ gəlməmişdi. Tale özü həm qurban idi, həm də qurban qəbul edən bir səcdəgah. Açılan sabah isə naməlum bir dünya...

Hər şey yaxşı idi. Olan da, olacaq da! Bəsi idi. Əgər sonu çatıbsa, eybi yoxdur, qoy çatsın. Birini sevib itirmiş, başqasına da nifrət edib öldürmüşdü. İkisindən də canı qurtarmışdı. Biri onun hiss və duyğularını torpağa basdırmış, o biri isə keçmiş haqda xatirələri birdəfəlik söndürmüşdü. Daha heç nədən nigarançılığı qalmamışdı. Nə bir arzusu, nə bir nifrəti, nə də bir şikayəti vardı. Əgər bununla təzədən nəşə başlayırdısa, eybi yoxdur, qoy başlasın. Onsuz da çox şey görüb-götürmüş, zəifləmək əvəzinə, qüvvətlənmişdi, bir də başlayardı. Duman çəkilmiş, iflic vuran yerlər sağalmış, miskinlik gücə çevrilmişdi. Hər şey yaxşı olmuşdu...

Kanna çatmamış yolda çoxlu at gördü. Dəstə-dəstə atlar, atlar... Ay işığında kölgəyə oxşayırdılar. Sonra da dörd cərgə düzülmüş kişilər... Əllərində də bağlama, kağız torba, çanta... Səfərbərlik başlanmışdı!

Demək olar ki, səsləri çıxmırdı. Heç kəs oxumurdu. Danışan da yox idi. Bu kölgə dəstələri səssiz-səmirsiz qaranlıq gecədə yolun sağı ilə addımlayırdı. Yolun solu isə maşınlara qalmışdı...

Ravik onları bir-bir ötdü. «Atlar,—deyə ürəyindən keçirdi.—Atlar! 1914-cü ildəki kimi... Tank görünmürdü. Atlar...»

Yanyurda çatanda dayandı, benzin tökdü. Balaca qəsəbənin pəncərələrindən işıq gəlirdi, ancaq sükuta qərq olmuşdu. Bir dəstə də gəlib keçdi. Camaat onların arxasınca baxdı, heç kəs də əl eləmədi...

– Mən də sabah gedirəm...—Benzinsatan kişi dilləndi.

Onun kəndlilərə məxsus aydın, gündən qaralmış sifəti vardı.

– Atam axırıncı müharibədə öldü. Babam isə 1871-il müharibəsindən qayıtmayıb.

Sabah da mən gedirəm. Hər şey təkrar olunur. Artıq neçə yüz ildir ki, bu yolun yolçusuyuq, ancaq heç nəyin xeyri yoxdur, yenə də gedirik... – Kişi bircə baxışla köhnə nasosu, balaca evi və yanında dinməz dayanmış qadını süzdü.—İyirmi səkkiz frank otuz santim, müsyö.

Yenə mənzərə... Ay... Dəstələr, dəstələr... Atlar... Sükut... Ravik maşını balaca bir restoranın qabağında saxladı. Küçəyə iki stol qoyulmuşdu. Sahibə dedi ki, yeməyə heç nə yoxdur. Ancaq şam yeməyini ötürmək olmazdı. Fransada qayğanaqla pendir axşam yeməyi sayılmırdı. Axır ki, sahibə yola gəldi, üstəlik, salat, qəhvə, bir qrafın də əla şərab gətirdi.

Ravik çəhrayı rəngli evin qabağında təkcə oturub çörək, yeyirdi. Çəmənliklərə

duman çökürdü. Qurbağalar quruldayırdı. Sakitlik idi, yalnız yuxarı mərtəbədən radionun səsi gəlirdi. Təsəlli, inam dolu bir səsdə həm də anlaşılmaz bir ümitsizlik vardı. Hamı ona qulaq asır, ancaq heç kim inanmırdı.

Yeməyin pulunu verdi.

– Parisdə işıqları gizlədəcəklər, – sahibə dilləndi. – İndicə radio dedi. Bəli... Hava hücumundan qorunmaq üçün... Ehtiyat üçün... Radio deyir ki, hamısı ehtiyat üçündür. Müharibə olmayacaq. Danışqlar gedir. Buna siz nə deyirsiniz?

– Heç inanmıram ki, müharibə olar... – Ravik bilmədi özgə nə desin.

292

– Allah eləsin, siz deyən kimi olsun. Bunun nə xeyri? Almanlar Polşanı alandan sonra Elzas-Lotaringiyanı istəyəcəklər... Sonra da müstəmləkələr... Sonra da başqa şeylər. Biz təslim olana, ya da müharibəyə başlayana kimi tələblər artacaq... Elə indidən başlasa, yaxşıdır...

Sahibə ağır addımlarla evə tərəf getdi. Küçədə təzə bir dəstə göründü...

Üfüqdə Parisin al-qırmızı işıqları sayrışırdı. Qaranlığa bürünəcək! Paris qaranlığa bürünəcək... Həqiqət olsa da, çox qərribə səslənirdi: Paris qaranlığa qərq olacaq!

Elə bil dünya qaranlığa qərq olurdu...

Qəsəbələr. Sena çayı. Ucqar küçələrdəki qaynar həyat. Birbaşa «Zəfər tağı»na çıxan dümdüz prospekt... «Zəfər tağı»nın tutqun kölgəsi Etual meydanının dumanlı işığından baş qaldırmışdı. Onun arxasında isə hələ də sayrışan işıqları bərq vuran «Yelisey çölləri»...

Ravik dərindən nəfəs aldı. Şəhərə girdi və birdən gördü ki, Paris, doğrudan da, qaranlığa bürünür. Adda-budda xəstə üzlü zülmətin ləkələri görünürdü, sanki, işım-ışım ışıldayan dərinin üstünə qotur düşmüşdü. Reklamların gizlənqaç oynayan əlvan işıqlarını bəzi yerlərdə sinə-sinə gəlib onların titrək qırmızı, ağ, mavi rənglərinin arasında gizlənmiş kölgələr udmuşdu. Küçələrin bir neçəsi artıq kor olmuşdu. Sanki, qara-qara soxulcanlar oralara doluşub, bütün işartıların qabağını kəsmişdilər. V Georq prospektində bircə işıq da yanmırdı, Monten prospektindəkilər də artıq can verirdi. Gecələr öz işıqları ilə ulduzlara kəmənd atan evlərin çılpaq, bomboz fasadları güclə seçilirdi. III Emmanuil Viktor prospektinin yarısı qaranlığa bürünmüşdü, yarısı isə hələ də işıqlı idi, deyərdin, bir tərəfini iflic vurmuş bədəndir, can verir, yarısı ölüb, yarısı hələ yaşayır. Xəstəlik yavaş-yavaş bütün şəhərə yayılırdı və Ravik «Konkor» meydanına qayıdanda gördü ki, onun geniş qoynuna da ölüm sükutu çöküb.

Nazirliklərin binaları da bomboz görünürdü. Işıq boyunbağılar sınımış, dümağ köpüklü gecələrdə rəqs edən trionlar və nereidalar öz delfinlərinin qoynunda bomboz, tutqun ləkə kimi düşüb qalmış, fəvvarələrin suyu qurumuş, axar sular dayanmış və nə vaxtlarsa işıq saçan obeliskin bozarmış kölgəsi əbədiyyətin hədəqorxu

gələn nəhəng barmağı kimi getdikcə qaranlıqlaşan səmanın bağına tuşlanmışdı. Hava hücumundan müdafiə xidmətinin göy rəngli zəif, güclə sezilən işıqları xırdaca mikroblar kimi şəhərin canına daraşır, közərə-közərə kosmik vərəm kimi səssiz-səmirsiz məhv olan Parisi bürüyürdü...

Ravik maşını təhvil verdi, taksiyə minib «İnternasional»a gəldi. Sahibənin oğlu qapının ağzına bir nərdivan qoyub, oradakı lampanı göy rənglisi ilə dəyişirdi.

Qapının üstündəki işıqda mehmanxananın adı aydınca oxunurdu, ancaq indi göy rəngli zəif işartıda sözün yarısı itmişdi və «nasional» hissəsi də güclə seçilirdi. Sahibə onu görən kimi:

– Yaxşı ki, gəldiniz,–dedi,–biri dəli olub. Yeddinci otaqda. Otağı boşaltsa, yaxşıdır. Mən mehmanxanada dəli saxlayan deyiləm.

– Bəlkə, heç dəli olmayıb, tutması var?

– Fərqi yoxdur! Dəlilərin yeri dəlixanadır. Özlərinə də dedim. Əlbəttə, çıxmaq istəməirlər. Adam nə oyunlardan çıxarmış?! Sakitləşməsə, çıxaracağam. Belə olmaz, camaat yatmaq istəyir...

293

– Bu yaxınlarda biri «Rits»də dəli olmuşdu. Özü də şahzadə! Amerikanlar onun otağının üstündə dava salmışdılar...

– O başqa şeydir. Şahzadə qarabasmadan dəli olmuşdu. Bu, yaxşı şeydir. Ancaq bizimki ehtiyacdən dəli olub.

Ravik diqqətlə ona baxdı:

– Həyatdan başınız çıxır, madam!

– Çıxmalıdır. Mən pis adam deyiləm, qaçqınları qanadımın altına almışam...

Hamısını... Pis eləmirəm ki! Düzdür, bundan qazanıram, ancaq lap az. Amma bütün günü qışqıran dəliyə dözmək olmaz. Sakitləşməsə, çıxaracağam.

Bu, uşağı nə üçün yəhudi olduqlarını soruşan qadın idi. Bir küncə qoyulmuş çarpayıda oturub əlləri ilə gözünü tutmuşdu. Otaq çox işıqlı idi. Bütün lampalardan əlavə stolun üstündə iki şam da yandırılmışdı.

– Mətbəxböcəyi,–deyə qadın mızıldandı.–Mətbəxböcəyi! Qapqara, yepyekə...

Mətbəxböcəyi... İşım-işım işıldayır... Odur, bax, küncdə oturlar. Gör nə qədərdir, min dənə... Yox, sayı-hesabı yoxdur... İşığı yandırın... işıq... yoxsa gələcəklər... işıq... işıq... bax, gəldilər, gəldilər...

Qadın qışqırıb güncə qısıldı. Ayaqlarını yığışdırmış, əllərini də üzünə tutmuşdu.

Gözləri şüşə kimi idi, az qalırdı hədəqəsindən çıxsın.

Kişi onun əllərindən tutmaq istədi:

– Heç nə yoxdur, əzizim, küncdə heç nə yoxdur...

– İşıq, işıq! Gəldilər! Mətbəxböcəyi!

– İşıq yanır, əzizim. Bir onlara bax! Hətta stolun üstündə şam yandırmışıq.

O, cib fənərini çıxarıb, işıqlı otağın işıq dolu küncələrini bir az da işıqlandırdı.

– Görürsən, küncdə heç nə yoxdur?! Özü də necə işıqlıdır, heçcə nə yoxdur...

– Mətbəxböcəyi! Mətbəxböcəyi! Gəldilər! Gəlirlər! Hamısı da qaradır. Küncbucaq doludur! İşıq! İşıq! Divarda yeriyirlər... Tavanda... Tavanda...

Qadın xırıldayıb, əllərini başına apardı. Ravik kişidən soruşdu:

– Nə vaxtdan başlayıb?

– Qaranlıq düşəndən. Mən yox idim. Demişdilər, Haiti konsulluğuna gedim, bəlkə, bir şey çıxdı. Uşağı da götürdüm.. Ancaq heç nə çıxmadı... Heçcə nə... Qayıdanda gördük ki, çarpayının üstündə oturub qışqırır...

Ravik iynə hazırladı.

– Yatırmış?

Kişi yazıq-yazıq onun üzünə baxdı:

– Bilmirəm... Heç belə olmamışdı. Müalicə üçün pulumuz yoxdur. Bizim... heç

sənədimiz də qaydasında deyil... Kaş sakitləşəydi! Əzizim, hamı buradadır... Mən də, Ziqfrid də... Həkim də gəlib. Mətbəxböcəyi nə gəzir!

Qadın onun sözünü ağzında qoydu:

– Mətbəxböcəyi! Hər yandan gəlir... Gör necə sürünürlər...

Ravik ona iynə vurdu.

– Əvvəllər də belə olub?

– Xeyr. Başa düşmürəm məhz...

Ravik əlini qaldırdı:

294

– Yadına salmayın. Bir-iki dəqiqədən sonra əldən düşüb yatacaq. Ola bilsin, yuxuda görüb, səksənib. Sabah ayılanda, bəlkə də, heç xatırlamadı. Siz də yadına salmayın, özünüzü elə aparın ki, guya, heç nə olmayıb.

– Mətbəxböcəyi.–Qadın yuxulu-yuxulu mızıldandı. – İri-iri...

– Bu işıqların hamısı lazımdır ki?

– Elə hey qışqırıb «ışığı, işığı» deyirdi, ona görə yandırdıq.

– İşığı söndürün, şamlara isə hələlik dəyməyin, qoyun tamam yuxuya getsin.

İndicə yatacaq, dozanı çox eləmişəm. Sabah on birdə gəlib dəyərəm.

– Təşəkkür edirəm. Doktor, deməyinizə görə...

– Xeyr. İndi belə şeylər çox olur. Bir neçə gün ehtiyatlı dolanın, kədərinizi büruzə verməyin.

«Demək asandır!» –Ravik öz otaqına gedərkən ürəyindən keçirdi.

İşığı yandırdı. Çarpayının yanında çoxlu kitab vardı: Seneka, Şopenhauer, Platon, Heraklit, Rilke, Lao-Tszı, Le Taybo, Paskal və bir də «İncil...» Ən mətin, ən həlim kitablar... Çoxu da balaca formatda nəfis tərtib olunmuşdu. Bu kitablar gəzərgi adamlar üçün idi, çünki onlar özləri ilə çox şey götürə bilməzdilər. Əvvəlcə özü ilə aparacağı, sonra da qalacaq şeylərə baxdı. Atılmalısı çox az idi. Həmişə bu gün, ya sabah tutulacağını gözünün altına alıb yaşamışdı. Adyal da, palto da köhnə dostları kimi yenə ona həyan olacaqdı... Bir də içərisi ovulmuş medaldakı zəhər... Onu özü ilə alman konslagerinə də aparmışdı, həmişə yanında olması o demək idi ki, istədiyi anda özünü öldürə bilər və bu da onun dözümlünü artırırdı. Medalı gizlətdi. Yanında olsa, yaxşıdır! Adamı sakitləşdirir. Kim bilir, başına hələ nələr gələcək?! Yenə gestaponun əlinə düşə bilərdi... Stolun üstündə yarım şüşə kalvados da qalmışdı. Bir qədər içdi. «Fransa!–deyə ürəyindən keçirdi.–Həyatın dinclik nə olduğunu bilməyən beş ili! Üç ay həbsxanada yatdı, gizlicə qalıb yaşadı, dörd dəfə qovuldu, yenə qayıtdı! Beşillik həyat! Pis həyat olmadı...»

XXXIII

Telefon səsləndi. Yuxulu-yuxulu dəstəyi qaldırdı:

– Ravik!–Dəstəkdən səs gəldi.

– Bəli.

Joan idi.

– Gəl!–Yavaş-yavaş, astadan danışdı.–Tez gəl, Ravik!

– Yox.

– Mütləq gəl...

– Yox! Məni rahat burax. Tək deyiləm. Gəlməyəcəyəm!

– Kömək elə...

– Heç bir kömək eləyə bilmərəm.

– Başma iş gəlib...–Səs qırıq-qırıq çıxırdı.– Mütləq... tez...

– Joan!–Ravikin səbri tükəndi.–İndi artistlik vaxtı deyil! Bu tələni bir dəfə qurdun, mən də düşdüm. İndi aldada bilməzsən! Mənimlə işin olmasın, get özünə ayrısını tap!

Cavab gözləməyib dəstəyi yerinə qoydu. Yatmaq istədi, ancaq bir şey çıxmadı.

Telefon yenə səsləndi. Götürmədi. Aramsız zəng səsləri bu bomboz tənha keçənin

295

bağrını dəlirdi. Yastığı götürüb telefonun üstünə qoydu. Boğuş səs bir az da eşidildi, sonra tamam kəsildi.

Ravik gözlədi. Sakitlik idi. Durub siqaret yandırdı. Ancaq ləzzət almadı, onu söndürdü. Kalvadosun qalanı stolun üstündə idi. Bir qurtum alıb, şüşəni kənara qoydu. «Qəhvə yaxşıdır,– deyə ürəyindən keçirdi.– İsti qəhvə, yağ, təzə kökə...» Səhərə kimi işləyən bir bistro tanıyırdı...

Saata baxdı. İkicə saat yatmışdı, ancaq bütün yorğunluğu canından çıxmışdı. İkinci dəfə dərin yuxuya gedib əzgin-üzgün oyanmağın mənası yox idi. Vanna otağına keçib açarları burdu.

Qulağına səs gəldi. Yenə telefon idi? Açarları geri burdu. Qapı tıqqıldadı. Özü də onun qapısını döyürdülər.

Ravik hamam xalatını çiyinə saldı. Qapı yenə bərkdən döyüldü. Joan ola bilməzdi, yoxsa, içəri gələrdi. Qapının cəftəsi vurulmamışdı. Açmağa tərəddüd elədi. Əgər polisdirsə...

Qapını açdı. Astanada tanımadığı bir kişi dayanmışdı. Ancaq kiməsə oxşadırdı. Onun əynində smokinq var idi.

– Doktor Ravik?

Ravik dinməyib onu başdan-ayağa süzdü, sonra:

– Nə lazımdır?–deyə soruşdu.

– Doktor Ravik sizsiniz?

– Yaxşısı budur, nə istədiyinizi deyın...

– Əgər doktor Raviksinizsə, təcili Joan Madunun yanına gedin.

– Doğrudan?

– Bədbəxt hadisə üz verib.

– Nə hadisə? – deyə Ravik gülümsədi. İnanmırdı.

– Silahla... Qəsd olub..

– Dəyib?–Ravik hələ də gülümsəyirdi. «Çox güman ki, bu zavallı heyvancığazı qorxutmaq üçün özünü vurmaq istəyib»,– deyə ürəyindən keçirdi.

– İlahi... o can üstədir...– kişi pıçıldadı,– gəlin! Ölür... Mən vurmuşam...

– Nə?!

– Bəli... mən...

Ravik xalatı tullayıb, paltarlarını götürdü.

– Taksi aşağıdadır?

– Maşınım var.

– Lənət şeytana!– Ravik xalatı təzədən çiyinə atdı, çantasını, ayaqqabılarını, köynəyini və pencəyini götürdü. – Maşında geyərəm. Getdik! Tez olun!

Maşın südrəngli gecə ilə süzürdü. Şəhər qaranlığa bürünmüşdü. Küçələr dumana,

axar səhraya dönmüşdü, bir-birindən seçilmirdi... Hərdən mavi işıqlı tənha lampalar gözə dəyirdi. Maşın, sanki, suyun altı ilə gedirdi...

Ravik köynəyini, ayaqqabılarını geydi, əyninə taxıb gəldiyi xalatı bürmələyib bir küncə dürtüdü. Nə corab götürmüşdü, nə də qalstuk...

Nigaran baxışları qaranlıq gecəyə zillənmişdi. Sürücüdən nəsə soruşmağın xeyri yoxdu. O bütün diqqətini toplayıb maşını bərk sürürdü, gözlərini yoldan ayıra bilməzdi. Danışmağa vaxtı yox idi, çalışırdı ki, başqa maşınla toqquşmasın, adət

etmədiyi qaranlıqda yolu itirməsin. «On beş dəqiqə itirdik! – Ravik ürəyindən keçirdi. – Ən azı on beş dəqiqə!»

– Bərk sürün!– dedi.

– Bacarmıram... fənərsiz qaranlıqdır... Hava hücumu...

– Cəhənnəmə olsun, fənərləri yandırın!

Kişi uzaqvuran işıqları yandırdı. Tində dayanmış polislər qışqırırdılar. Qarşıdan gələn «Reno»nun sürücüsünün gözü qamaşdı, az qaldı onların belinə çıxsın...

– Sürün! Cəld olun!

Maşın sərt bir təkanla evin qabağında dayandı. Lift aşağıda idi, qapısı da açıq...

Kimsə yuxarıda zəngi hirsli-hirsli basırdı. Çox güman ki, kişi çıxanda, qapını örtməyi unutmuşdu. «Yaxşı oldu!–Ravik fikirləşdi. – Bir-iki dəqiqə tez olar...»

Lift sürünə-sürünə yuxarı qalxırdı... Bir dəfə də belə olmuşdu! Onda yaxşı qurtardı! İndi də elə olacaq... Lift birdən dayandı. Kimsə pəncərəsindən baxıb, qapını açdı:

– Bu, nə deməkdir? Lifti də bu qədər aşağıda saxlamaq olar?

Bayaq zəngi basan kişi idi. Ravik onu geri itələyib qapını örtüdü:

– Bircə dəqiqə!–dedi. –Biz qalxaq, sonra...

Kişi onları söydü. Lift sürünməyə başladı. Dördüncü mərtəbədəki kişi elə hey hirsle zəngi basırdı. Lift dayandı. Ravik qapını tez açdı ki, kişi aşağıda səfehlik eləyər, onlar çıxmamış lifti tərpədən...

Joan çarpayıda uzanmışdı. Geyimli idi. Əynindəki axşam paltarının düymələri boğazınacan bağlı idi. Üstündə qan ləkəsi vardı. Döşəmə də qanlı idi. Burada yığılmışdı... O səfeh də qucağına götürüb, çarpayıya uzatmışdı...

– Sakit ol!–Ravik ona ürək-dirək verdi. –Sakit ol! Hər şey qaydasına düşəcək. Qorxulu şey deyil...

O, paltarın döş hissəsini kəsib ehtiyatla aşağı qatladı. Sinəsi salamat idi. Boğazına dəymişdi. Qırtlağa toxunmayıb, yoxsa, danışa bilməzdi... Arteriya da salamat idi...

– Ağrıyır?–deyə soruşdu.

– Hə...

– Çox?

– Hə...

– İndi keçib gedər.

İynə hazır idi. Joanın gözlərinin içinə baxdı:

– Heç nə deyil... Ağrını kəsmək üçündür. Bu dəqiqə kəsəcək...

İynə vurdu.

– Vəssalam, qurtardı...–Sonra kişiylə tərəf döndü. – Passi 27–43-ə zəng eləyin, təcili yardım çağırın. Deyin ki, iki sanitar da gəlsin. Tez olun!

– Mənə nə olub?–Joan güclə danışdı.
– Passi 27–43! – Ravik təkrar etdi.–Tez olun! Cəld! Zəng eləyin!
– Mənə nə olub... Ravik?
– Qorxulu heç nə yoxdur. Burada müayinə etmək olmaz. Xəstəxanaya getməlisən...
Joan diqqətlə ona baxdı. Üzündəki ənlilik-kirşən bir-birinə qarışmışdı, gözlərinə
çəkdiyi qara boya kirpiklərinə süzülürdü, dodağındakı rəngin yarısı da silinmişdi.
Sifətinin bir tərəfindən Joan ucuz sirk təlxəyinə, bir tərəfindən də yaşı ötmüş
yorgun-argın fahişəyə oxşayırdı. Saçları isə yenə əvvəlki kimi parıldayırdı.

297

– Təşrih olunmaq istəmirəm,— deyə o pıçıldadı.
– Baxarlıq. Bəlkə də, heç lazım gəlmədi.
– Bundan...–O, sözünü axıra çatdırmadı.
– Yox.. Heç nə olmaz... Lazım gələn alətlərin hamısı oradadır.
– Alətlər...
– Yoxlamaq üçündür. Mən indi... Qorxma, ağrıtmayacaq...
İynə təsir eləmişdi. Ravik ehtiyatla yaraya baxanda onun gözlərində donub qalmış
qorxu ərimişdi. Kişi qayıtdı:
– Təcili yardım yola düşdü.
– Otey 13–57-yə zəng vurun. Xəstəxanadır, özüm danışacağam.
Kişi itaətlə çıxdı.

– Kömək edəcəksən?–Joan pıçıldadı.
– Bəs necə...
– Ağrıdan qorxuram...
– Ağrı olmayacaq.
– Bacarmaram... Ağrıya dözə bilmərəm...–Onu yavaş-yavaş yuxu aparır, səsi
batırdı.–Dözə bilmərəm...

Ravik güllə dəyən yerə baxdı. Qalın damarlara toxunmamışdı. Özü də içəridə
qalmışdı. Heç nə demədi. Yaranın ağzına kompres qoyub sarıdı. Qorxduğu şeyi
Joana demədi...

– Səni çarpayıya kim uzandırdı? Özün gəldin?
– O...

– Sən özün yeriyyə... bilirdin?

Təzədən qorxu çökən gözlər ona zilləndi, sanki, bir çüt bulanmış göl idi...

– Nə?... Elədir? Mən... yox... Ayağımı tərpedə bilmədim... Qıçım... Nə olub, Ravik?

– Heç nə... Belə olacağını bilirdim... Düzələcək.

Kişi qayıtdı:

– Xəstəxana.

Ravik tələsik telefona tərəf getdi.

– Kimdir? Ejeni? Palata... Bəli... Veberə də zəng eləyin.–Sonra yataq otağına tərəf
boylanıb, yavaşdan əlavə elədi.–Hazırlayın, gələn kimi başlayacağlıq. Təcili yardım
çağırmışam... Bədbəxt hadisədir... Bəli, bəli, elədir... Bəli... On dəqiqəyə...
Dəstəyi asdı. Bir xeyli yerindən tərپənmədi. Stol. Bir şüşə nanəli araq. Adam lap
iyrənir... Qədəhlər... Yumşaq, ətirli siqaretlər... Tfu! Lap o dəhşətli filmlərdə
olduğu kimidir. Xalçanın üstündə də tapança... Qan ləkəsi... Heç həqiqətə
oxşamır... «Yox, niyə özümü aldadıram, hamısı həqiqətdir! – İndi bildi ki, onu

gətirən kişi kimdir. Dümdüz çiyinləri olan pencək, lak vurub səliqə ilə daranmış saçlar, yol uzunluğunu əsəblərinə toxunan «Şevalye d'Orse» ətri, barmaqlarındakı üzük... Onda hədə-qorxusuna lağ elədiyi aktyor idi. –Yaxşı nişan alıb... Yox, heç nişan almayıb... Belə düz nişan almaq olmaz! Yalnız vurmaq istəməyəndə, belə deyər...»

Geri qayıtdı. Aktyor çarpayının yanında diz çökmüşdü. Bəli, diz çökmüşdü. Başqa cür də ola bilməzdi. Elə hey danışır, sızıldayır, danışır... Nə dediyini özü də bilmir...

– Durun!

298

Kişi itaətlə ayağa qalxdı. Qeyri-ixtiyari şalvarının dizlərini çırpdı. Ravik onun üzünə baxdı. Aktyor ağlayırdı. Bircə bu çatmırdı!

– Vurmaq istəmirdim, müsyö... And içirəm! Vurmaq istəmirdim... istəmirdim... Təsadüfən... bədbəxtlik oldu... Kor bir təsadüf...

Ravikin ürəyi bulandı. Kor təsadüf! İndicə başlayacaq qafiyə ilə danışmağa!

– Bilirəm. İndisə aşağı düşün, təcili yardım gözləyin.

Kişi nəşə demək istədi.

– Gedin! O lənətə gəlmiş lifti hazır saxlayın! Allah bilir, xərəyi ora necə yerləşdirəcəyik...

– Mənə kömək edəcəksən, Ravik? – Joan yuxulu-yuxulu dilləndi.

– Hə...–Ravikin səmindən ümitsizlik yağırdı.

– Gəldin... Sən gələndə rahat oluram...– Ənlik-kirşanı qarışmış sifətə təbəssüm qondu.

– Əzizim, mən...–Kişi qapının ağzından dilləndi.

– Rədd olun!–Ravik qışqırdı. –Rədd olun, gedin!

Joan bir anlığa sakitcə uzanıb qaldı. Sonra gözlərini açdı.

– O, səfehdir!– dedi. Qərribə də olsa, bu sözləri çox aydın tələffüz elədi. –Düz deyir, yazıq eləcə qorxutmaq istəyirdi. – Onun gözlərində qərribə, demək olar ki, hiyləgər bir ifadə oynadı. –Heç mən də inanmadım, daha da qızıışdırdım...

– Sənə danışmaq olmaz..

– Özündən çıxardım... – Onun gözləri qıyıldı. – Gör axırı da nə oldu, Ravik...

Mənim həyatım... Vurmaq istəmirdi... Deydi... Belə oldu...

Gözlər yumuldu, təbəssüm yoxa çıxdı. Ravik qapını dinşədi...

– Xərəyi liftə yerləşdirə bilmərik, çox dardır. Gərək, maili götürək.

– Pilləkənlərdəki duracaqlardan keçirə bilərsiniz?

Sanitarlar çıxdılar.

– Bəlkə də... Bir az qaldırısaq, keçər. Onu möhkəm-möhkəm bağlasaq, yaxşıdır.

Joanı bərk-bərk xərəyə sarıdılar. Alayuxulu idi, hərdən zarıyırdı. Sanitarlar onu götürüb çıxdılar.

– Açarınız var?–deyə Ravik aktyordan soruşdu.

– Mən... xeyr... Nəyə görə?

– Qapını bağlamaq üçün.

– Xeyr. Ancaq haradasa, buralarda olmalıdır.

– Tapın, qapını da bağlayın!–Sanitarlar artıq birinci duracağa çatmışdılar. –

Tapancanı da götürün, yolda tullayarsınız.

– Mən... mən... polisə gedəcəyəm, Yarası ağırdır?

– Bəli.

Kişinin boyun-boğazından tər elə axırdı ki, deyərdin, dərinin altında sudan başqa heç nə yoxdur. Qayıdıb otağa girdi.

Ravik xərəyi düşürən sanitarların arxasınca getdi. Pilləkənlərdə elektrik lampaları vardı, üçcə dəqiqə yanıb, öz-özünə söndü. Onları yandırmaq üçün hər mərtəbədə bir düymə qoyulmuşdu. Sanitarlar düz pilləkənləri rahat düşürdülər, döngələrə çatanda isə vəziyyət çətinləşirdi. Keçirmək üçün xərəyi başları üzərinə qaldırmalı olurdular. Divarlarda iri kölgələr oynayırdı. «Nə vaxtsa bir dəfə də belə

299

olmamışdımı? – Ravik ürəyindən keçirdi. – Deyəsən, haradasa görmüşəm...»

Yadına düşdü. Lap əvvəllər, yeni tanış olanda Raçinskini belə aparırdılar...

Sanitarların ucadan danışmağına, xərək toxunduqca divardan qopan suvağın səsinə qapılar açıldı və onların arasından maraq dolu sifətlər, dağınıq saçlar, pijamalar, yuxulu gözlər, ilan zəhəri kimi yamyaşıl, güllü, al-qırmızı ipək gecəköynəkləri göründü. Işıq yenə söndü. Sanitarlar qaranlıqda donquldana-donquldana dayandılar:

– Işıq!

Ravik düyməni axtardı. Əli kiminsə döşünü qarmaladı, üzünə nəfəs dəydi, ayağı nəsə yumşaq şeyə toxundu. Işıq yandı. Saçları sarı rəngə boyanmış bir qadın gözlərini ona zilləmişdi. Ətli yanaqları qırıq-qırıq idi, üzünə çəkdiyi koldkrem işıldayırdı, əli ilə də min cür haşiyəli-bəzəkli ipək xalatının yaxasını tutmuşdu. Elə bil, piy basmış buldoq idi, yorğana bükmüşdülər...

– Ölüb? – deyə qadının gözləri işıldadı.

– Xeyr.

Ravik yoluna davam etdi. Nəsə zingildədi, fınxırdı. Pişik imiş, ayağının altından sıçradı.

– Fifi!–Qadın güclə aşağı əyildi.–İlahi, Fifi, səni ayaqladılar?

Ravik aşağı düşdü. Xərək ləngər vura-vura gedirdi..

Joanın yalnız başı görünürdü, sanitarların hərəkətinə uyğun tərpənirdi. Gözlərini seçə bilmirdi.

Axırıncı duracaq. Işıq yenə söndü. Ravik yuxarı yüyürüb düyməni axtardı. Həmin anda lift xırıldaya-xırıldaya aşağı düşürdü. Sanki, işıq saça-saça göylərdən enirdi. Qızıl suyuna çəkilmiş məftil səbətin içində aktyor dayanmışdı, xəyal kimi səssizsəmirsiz,

Ravikin də, xərəyin də yanından ötüb keçdi. Lifti yuxarıda tapıb minmişdi ki, onlara çatsın. Ağıllı tərpənmişdi, ancaq nədənsə yerinə düşmürdü, adama gülünc görünürdü...

Ravik başını qaldırdı. Canındakı əsməcə keçib getmişdi. Əlləri də daha rezin əlcəklərin içində tərləmirdi. Onları düz iki dəfə dəyişmişdi.

Veber onunla üzbəüz dayanmışdı.

– İstəyirsiniz Martoya zəng eləyin, Ravik. On beş dəqiqəyə buradadır. O işləyər, siz də assistentlik edərsiniz.

– Xeyr, daha gecdir. Dayanıb kənardan baxa da bilmərəm. Özüm eləsəm yaxşıdır. Ravik dərindən nəfəs aldı. Sakitləşmişdi. İşə başladı. Bu da dəri... Dümağ... Joanın

dərisi... Öz-özünə dedi ki, hamının dərisi kimidir. Qan... Joanın qanı... Hamının qanı kimidir... Tampon... Zədələnmiş əzələ... Tampon.. Ehtiyatlı ol! Bir az da irəli... Gümüş sancağın zərrəsi... Saplar... Bir az da irəli... Güllə yeri! Qəlpələr... Bir az da irəli! Güllə yeri gedir, hey gedir və...

Ravik birdən duruxdu. Yavaş-yavaş dikəldi.

– Baxın, Veber... Görürsünüzmü? Yeddinci fəqərə...

Veber yaraya tərəf əyildi:

– Vəziyyət ağırdır...

– Ağır! Ümitsizdir... Heç nə eləmək olmaz.

Ravik əllərinə baxdı. Onlar rezin əlcəklərin içində titrəyirdi. Bu əllər qüvvətli idi, bacarıqlı idi, min dəfə yarıb, doqram-doqram olmuş bədənləri min dəfə tikmişdi...

300

Bəzən alınmasa da, əksəriyyəti yaxşı olmuşdu. Hətta bir neçə dəfə möcüzə göstərib, «olmaz»ı «olar» eləmişdi... Ancaq indi... indi... hər şeyin onlardan asılı olduğu bir anda... əllər aciz qalmışdı... Heç nə eləyə bilməzdi. Heç kəs də bacarmazdı. Təşrihlik bir şey qalmamışdı... Dayanıb eləcə yaraya baxırdı.

İstəsəydi, Martonu çağırırdı, ancaq o da belə deyəcək...

– Heç nə eləmək olmaz?–Veber soruşdu.

– Heçcə nə... Əl dəysə, daha da pisləşəcək, zəiflədəcək... Görün güllə hara ilişib qalıb?! Çıxarmaq da olmaz...

Ekranın arxasından Ejeninin səsi gəldi:

– Nəbzi çox bərk vurur! Qalxır! Yüz otuz!

Yaraya kölgə qondu, elə bil, ona qara nəfəs dəydi. Kofein iynəsi əlində hazır idi...

– Koramin! Tez! Bihuşdarını kəsin! İkinci iynəni vurdu.

– İndi necədir?

– Dəyişmədi.

Joanın qanı hələ də qurğuşun rənginə çalırdı.

– Adrenalin iynəsi, tənəffüs aparatını hazırlayın.

Qanın rəngi getdikcə qaralırdı. Elə bil, bayırda buludlar sürünür, kölgəsi yaranın üstünə düşürdü... Sanki, kimsə pəncərənin qarşısında dayanıb pərdələri salırdı.

– Qan...–Ravik ümitsiz-ümitsiz dilləndi. – Qan vurmaq lazımdır. Ancaq qrupunu bilmirəm.

Aparat yenə işləməyə başladı.

– Nə oldu? Nəbzi necədir? Xeyri olmadı?

– Düşür.. Yüz iyirmi... Zəifdir...

Həyat yavaş-yavaş qayıdırdı...

– İndi necədir? Fərq elədi?

– Dəyişmir.

Bir az da gözlədi.

– Bəs indi? Dəyişmədi?

– Yaxşıdır. Qaydasına düşdü.

Kölgələr çəkildi. Yaranın kənarları yenə qızarmağa başladı. Qan öz qan rənginə düşürdü... Qan kimi də işləyirdi. Aparat da işləyirdi.

– Kirpikləri tərpənir...–Ejeninin səsi eşidildi.

– Eybi yoxdur, qoyun ayılsın.

Ravik yaranı sarıdı.

– Nəbzi necədir?

– Qaydasında.

Veber dilləndi:

– Lap az qalmışdı...

Ravik hiss etdi ki, kirpikləri ağırlaşdı. Tər idi. İri-iri damcılar... Dikəldi. Aparat uğuldayırdı...

– Qoyun hələ işləsin, – deyə stolun baş tərəfinə gedib, orada xeyli dayandı. Heç nə haqda fikirləşmirdi. Gah aparata, gah da Joanın üzünə baxırdı. Joanın yanaqları səyriyirdi. Hələ sağ idi. Veberə tərəf döndü:

– Şok olub. Qanından analizə göndərmək lazımdır. Haradan qan ala bilərik?

– Amerika qospitalından.

301

– Yaxşı, baxarıq. Köməyi olmayacaq, ancaq bir az uzadar...–O, aparatı yoxladı.– Polisə xəbər verməliyik?

– Bəli, mən indiyə kimi verməli idim. O dəqiqə iki nəfər göndərəcəklər ki, dindirsinlər. Bunu istəyirsiniz?

– Xeyr.

– Yaxşı, onda sabah baxarıq.

–Aparatı dayandırın, Ejeni!

Joanın rəngi yavaş-yavaş özünə gəlirdi. Yanaqlarına xəfif qızartı çökürdü. Nəbzi qaydasında idi, zəif döyünsə də, aydınca bilinirdi.

– Palataya aparın. Yanında özüm qalacağam...

Joan qımıldandı. Bir əli tərpendi. Sağ əli idi. Solu tərpedə bilmirdi...

– Ravik...

– Hə...

–Təşrih elədin?

– Yox, Joan, lazım gəlmədi. Yaranı yuduq, vəssalam.

– Burada qalacaqsan?

– Hə.

Gözləri yumuldu, yuxu apardı. Ravik qapıya sarı getdi. Növbətçi tibb bacısına:

– Mənə qəhvə gətirin,–dedi.

– Bulka da?

– Xeyr, təkcə qəhvə.

Qayıdıb pəncərəni açdı. Xoş, parlaq bir səhər açılırdı. Damlardakı novalçanın üstünə qonmuş sərcələr cıkkıldəşirdi. Ravik pəncərənin qabağında oturub siqaret yandırırdı, tüstünü çölə üfürdü.

Tibb bacısı qəhvə gətirdi. Onu yanına qoyub içə-içə, «siqaret çəkə-çəkə pəncərədən baxdı. Geri dönəndə səhərin parlaq işığına öyrəşmiş gözləri qaraldı. Gəlib Joana baxdı. Yatırdı. Üzünü yumuşdular, rəngi avazıymışdı. Dodaqları heç seçilmirdi.

İçində qəhvədanla fincan olan məcməyini götürüb çıxdı, onu dəhlizdəki stolun üstünə qoydu. Dəhlizdən mastika, qan-irin qoxusu gəldi. Tibb bacısı bir vedrə işlənmiş tənzip aparırdı... Haradasa tozsoran uğuldayırdı...

Joan qımıldandı. İndicə ayılacaq! Ağrılar başlayacaq. Getdikcə də kəskinləşəcək...

Ya bir neçə saat, ya da bir neçə gün yaşayardı... Ağrılar o qədər kəskinləşəcək ki, daha iynənin də köməyi olmayacaq...

Ravik iynə-dərman gətirməyə getdi. Qayıdanda Joan gözlərini açdı. Ravik diqqətlə ona baxdı.

– Başım ağrıyır...–Joan zəif səslə dilləndi.

Ravik gözlədi. Joan başını tərpətmək istədi, sanki, kirpikləri ağırlaşmışdı, döndərə bilmirdi. Birtəhər gözlərini Ravikə tərəf çevirdi:

– Elə bil, qurğuşundur... – Joan getdikcə ayılırdı. – Dözə bilmirəm...

Ravik iynə vurdu:

– İndi keçib gedər.

– Əvvəlcə belə ağrıyırdı...–Başını tərpətdi, güclə pıçıldadı.–Ravik... mən əzab çəkmək istəmirəm... Mən... Söz ver ki, əzab çəkməyə qoymayacaqsan... Nənəm... Onu görmüşəm... Elə olmaq istəmirəm... Heç nə kömək eləmirdi... Söz ver...

302

– Söz verirəm, Joan! Sən çox əzab çəkməyəcəksən... Ağrı görməyəcəksən...

Joan dişlərini bir-birinə sıxdı:

– Tez kəsəcək?

– Hə... Bu dəqiqə.. Bir-ikicə dəqiqə...

– Qoluma... nə olub?

– Heç nə... İndi tərpədə bilmirsən... Yaxşı olacaq...

– Bəs ayağım... sağ ayağım...

Ayağını tərpətmək istədi, ancaq bacarmadı.

– O da belədir, Joan. Heç nə yoxdur, düzələcək...

Joan başını tərpətdi.

– İstəyirdim... başqa cür... yaşayam...–deyə pıçıldadı.

Ravik dinmədi. Nə desin? Bəlkə də, doğrudan, elə idi... Kim istəmirdi bunu?!

Joan başını yenə narahatçılıqla tərpətdi, yeknəsəq, izzirab dolu səsi eşidildi:

– Yaxşı ki... gəldin... Sənsiz halım necə olardı?!

– Hə...

«Eyni şey olardı,–deyə ümitsiz-ümitsiz ürəyindən keçirdi.–Eyni şey olardı! Lap baytar həkimi də mən eləyəni bacarardı. Kim olur olsun... Ömrümdə tək bir-cə dəfə bildiklərim, öyrəndiklərim belə lazım oldu, onda da heç nə... Mən elədiklərimi istənilən ara həkimi də eləyərdi... Heç nə...»

Joan günorta hər şeyi başa düşdü. Ravik demədi, özü qəfil başa düşdü.

– Mən şikəst olmaq istəmirəm, Ravik... Ayaqlarıma nə olub... heç birini...

– Heçcə nə... Ayağa duran kimi düzələcək, yeriyəcəksən...

– Dura... bilsəm... Niyə aldadırsan? Lazım deyil...

– Aldatmıram, Joan.

– Yox, elə demək sənə borcundur... Qoyma məni böyrü üstə qalmağa! Hər yerim ağrıyır... Söz ver...

– Söz verirəm.

– Ağrılar güclənəndə dərman ver... Nənəm... beş gün... böyrü üstə qaldı... zarıdı... Mən elə olmaq istəmirəm, Ravik...

– Olmayacaqsan! Sən elə ağrılar görməyəcəksən..

– Güclənəndə, təsirli dərman ver... Birdəfəlik eləsin... Mütləq ver... Lap

istəməsəm də... Huşumu itirsəm də... Bu, mənim son arzumdur... Söz ver...

– Söz verirəm! Ancaq elə dərman lazım olmayacaq...

Gözlərindəki qorxu nişanəsi yox oldu. Birdən-birə elə sakitləşdi ki!

– Bunu... eləməyə... haqqın var... – O pıçıldadı. – Sən olmasaydın... mən indi yaşamazdım...

– Boş-boş danışma! Niyə yaşamırdın?!

– Yox... Onda mən... Sənə birinci dəfə rast gələndə... nə edəcəyimi bilmirdim...

Bu bir ili sən mənə bağışladın... Sən bağışladın! – Başını yavaş-yavaş Ravikə tərəf döndərdi. – Niyə mən sənin yanında qalmadım, Rafik?!

– Günah məndə oldu, Joan...

– Yox... günah... bilmirəm....

Günəşin qızılı şəfəqləri pəncərəni döyürdü. Pərdələr salınmışdı, ancaq işıq yanyörəsindən

içəri dolurdu. Joan dərmanın təsirindən yarıyuxulu idi. Əvvəlki

Joandan nişanə qalmamışdı. Elə bil, bir-iki saatın içində ac canavarlar onu didib
303

parçalamışdı. Bədəni adyalın altında yumağa dönmüşdü, müqavimət hissi sönüb getmişdi. Gah yatır, gah ayılır, gah huşunu itirir, gah da lap aydınca danışır.

Ağrılar kəskinləşmişdi. Zarımağa başladı. Ravik iynə vurdu.

– Başım... – O mızıldandı. – Yaman ağrıyır...

Bir az keçəndən sonra yenə danışmağa başladı:

– Işıq... Çoxdur... Gözüm qamaşır...

Ravik gedib jalüzü aşağı buraxdı, pərdəni kip çəkdi. Otaq qaranlıqlaşdı. Qayıdıb çarpayının yanında oturdu.

Joanın dodaqları tərpəndi:

– Nə çox çəkdi... Dözə bilmirəm, Ravik...

– Bir-iki dəqiqə də döz.

Joan sakitləşdi. Qolları adyalın üstünə düşmüşdü.

– Sənə... çox şey... deməliyəm...

– Sonra deyərsən, Joan.

– Yox... indi... Gec olar... Çox şeyi başa... salardım...

– Mənə elə gəlir, lazım olanları bilirəm, Joan!

– Bilirsən...?

– Deyəsən...

Ravik birdən onun bədəninin qıc olduğunu gördü. Hər iki qıçını iflic vurmuşdu.

İndi də qollarını... Sinəsi hələ qalxıb-düşürdü.

– Özün bilirsən... mən həmişə... səninlə...

– Bilirəm, Joan!

– Qalanlar... hamısı... boş şey... idi...

– Hə, bilirəm...

Joan duruxdu. Güclə nəfəs alırdı.

– Qəribədir...–deyə lap astadan pıçıldadı.–Sevən adam da... ölərmiş...

Ravik ona tərəf əyildi. İndi bir qaranlıq qalmışdı, bir də Joanın sifəti...

– Sənə... yaxşı... olmadım...–Joan pıçıldadı.

– Sən mənim həyatım idin!

– Mən... istəyirəm... əllərimi... Səni quçaqlamaq... istəyirəm... Qollarım... qalxmır...

Ravik gördü ki, o bütün varlığı ilə qollarını qaldırmaq istəyir.

– Sən mənim qollarımın arasındasan,–dedi.–Mən də sənin...

Joan bir anlığa heç nəfəs də çəkmədi. Gözləri yumulmuşdu, onları açdı. Bəbəkləri böyümüşdü. Ravik bilmədi, Joan onu görür, ya yox...

– Ti amo! (30) – deyə pıçıldadı.

O, indi uşaqlıq çağlarının dilində danışdı. Elə yorulmuşdu ki, başqa dildə danışa bilməzdi. Ravik onun hərəkətsiz əllərini ovcuna aldı. Sanki, içində nəşə qırılıb düşdü.

– Sən mənə həyat verdin, Joan! – Bu sözləri uzaqlara zillənmiş gözlərə deyirdi. – Sən mənə həyat verdin! Mən daş kimi bir şey idim... Məni yaşadan sən oldun!

– Mi ami? (31)

Bu sual, bütün günü oynayıb əldən düşmüş uşağı yatmaq üçün yerinə uzadanda verilən sual idi...

304

– Sevmək nədir ki, Joan? Yox, sevmək çox azdır... Bu bircə tərəfidir... Dəryadan bir damladır... Ağacdən bir yarpaqdır... O, nədir ki!

– Sono stata... sempre con te (32)...

Ravik onun əllərindən tutmuşdu. O əllərdən ki, artıq heç nə hiss eləmirdi...

– Sən də həmişə mənimlə olmusan,–dedi və hiss eləmədi ki, birdən-birə almanca danışmağa başladı.–Sən həmişə mənimlə olmusan... Sevəndə də, nifrət edəndə də, biganə qalanda da... həmişə elə olub. Sən həmişə qəlbimdə olmusan...

Bu vaxta kimi bir-biri ilə əcnəbi dillərdə danışmışdılar. İndi birinci dəfə, heç birinin də xəbəri olmadan, hərə öz ana dilində danışdı. Sözlərin bənd-bərəsi dağılmışdı və bir-birini həmişəkindən də yaxşı başa düşürdülər.

– Baciami...(33)

Ravik onun od tutub alışan qupquru dodaqlarından öpdü.

– Sən həmişə mənimlə olmusan, Joan, həmişə...

– Sono stata... perduta... senza di te...(34)

– Mən də sənsiz yetim qalardım. Sən mənim gözümün işığı idin... Həyatımın şirini də sən oldun, acısı da... Sən məni qəflət yuxusundan oyatdın, həm özünü mənə bağışladın, həm də məni özümə qaytardın!

Joan bir neçə dəqiqə hərəkətsiz qaldı. Ravik onun üzünə baxdı. Bütün əzalar ölmüşdü, yaşayan tək-cə gözləri, dodaqları və bir də nəfəsi idi. Bildi ki, iflic yavaş-yavaş

nəfəs tellərini də vurur... Daha danışa bilmədi, tənəfəs oldu, dişləri şaqqıldadı, üz-gözü əyildi. Ölümə döyüşürdü. Boğazı qıc olmuşdu, nəşə demək istədi, dodaqları titrədi. Sonra xırıldadı... Dəhşətlə xırıldadı və axır ki, səs çıxdı:

– Kömək elə! Kömək! İndi...

İynə əlində hazır idi...

Onu yavaş-yavaş, əzab çəkə-çəkə, boğula-boğula ölməyə qoymazdı! Boş yerə niyə əzab çəksin! İndi onu yalnız və yalnız ağrılar gözləyirdi! Kim bilir, neçə saat çəkərdi...

Joanın kirpikləri tərpendi. Sonra sakitləşdi. Dodaqları yumuldu. Nəfəsi də

dayandı...

Ravik gedib pərdələri geri çəkdi, jalüzü qaldırdı. Joanın yanına qayıtdı. O donmuş sifət heç deməzdin Joanındır...

Qapını bağlayıb, qəbul otağına getdi. Ejeni xəstəlik tarixçələrini vərəqləyirdi.

– On ikinci palatadakı xəstə öldü, Ejeni.

O, gözlərini kağızlardan ayırmadan başını tərpətdi.

– Doktor Veber otağındadır?

– Deyəsən...

Ravik dəhlizlə gedəndə gördü ki, bəzi otaqların qapısı açıqdır. Veberin otağına tərəf addımladı.

– On ikinci palatadakı xəstə öldü, Veber. Polisə xəbər verə bilərsiniz.

Veber heç başını da qaldırmadı:

– Polisin indi bundan da vacib işləri var...

– Nə?

Veber «Matyen» qəzetinin xüsusi buraxılışına işarə etdi. Alman qoşunları Polşaya girmişdi.

– Nazirlikdən dedilər ki, müharibə elan olunacaq.

305

Ravik qəzeti yerinə qoydu:

– Başladı, Veber...

– Bəli! Bu da sonu! Yazıq Fransa...

Ravik bir az da oturdu. Hər şey daha öz mənasını itirmişdi.

– Təkcə Fransa deyil... Çox şeydir, Veber...

Veber döyükdə-döyükdə onun üzünə baxdı:

– Mənim üçün Fransa deməkdir. Məgər bu azdır?

Ravik cavab vermədi.

– Neyləmək fikrindəsiniz?–deyə bir azdan soruşdu.

– Bilmirəm. Yəqin ki, öz polkuma gecədəyəm. Bura da, o, qeyri-müəyyən tərzdə əlini yellətdi – kiməsə qalar...

– Heç kəsə verməyin. Müharibədə qospital çox lazım olur. Sizi aparmazlar.

– Qalmaq istəmirəm.

Ravik ətrafına baxdı:

– Bu gün burada axırıncı günümüzdür,–dedi.–Mənə elə gəlir, hər şey qaydasındadır.

Uşaqlıqdan elədiyimiz təşrih müvəffəqiyyətli oldu, öd kisəsini kəsdiyimiz də sağdır. Xərçəngə əlac yoxdur, təzədən təşrih eləməyin nə mənası?! Vəssalam...

– Niyə?–Veber yorğun-yorğun dilləndi.–Niyə axırıncı gününüz olur?

– Müharibə olan kimi bizi həbs edəcəklər.–Ravik gördü ki, Veber nədəsə demək istəyir, ancaq imkan vermədi.–Gəlin mübahisə eləməyək. Olmalıdır və ona görə də olacaq!

Veber oturdu:

– Daha heç nə deyə bilmərəm. Bəlkə də, elə olacaq. Ya da bizimkilər müharibə eləmədi, təslim oldu... Bilmək olmaz...

Ravik ayağa durdu:

– Tutulmasam, axşam gələcəyəm. Səkkizdə.

– Oldu.

Ravik çıxdı. Qəbul otağında aktyoru gördü. Onu tamam unutmuşdu. Kişi onu görən kimi sıçrayıb qalxdı:

– Vəziyyəti necədir?

– Öldü.

Kişi döyükdə-döyükdə qaldı:

– Öldü?!–Ürəyini tutub səntirlədi.

«Əclafın artistlik eləməyinə bax!–Ravik ürəyindən keçirdi.–Yəqin, buna oxşar rolları çox oynayıb, öz başına gələndə də rola girir. Ancaq, bəlkə də, doğrudan, ürəyi ağrıdı, sənətindən gələn jestlər isə onun həqiqi iztirablarını belə gülünc hala salır...»

– Onu görə bilərəm?

– Nə üçün?

– Ona bir də baxmalıyam!–Kişi əllərini ürəyinin üstünə qoydu. Əlində ipək lentli açıq qəhvəyi şlyapa tutmuşdu.–Başa düşün! Mən...

Onun gözləri yaşardı.

– Bura baxın, – Ravikin səbri tükəndi, – yaxşısı budur, rədd olun! O ölüb, təzədən dirildə bilməzsınız. O iztirablarınızı da özünü saxlayın! Cəhənnəm olun! Heç kimin marağı yoxdur ki, sizə bir il iş kəssinlər, ya da ruhi xəstə kimi buraxsınlar...

306

Onsuz da bir neçə ildən sonra ələ gətirmək üçün başqa qadınların yanında bununla öyünəcək, «mən, mən» deyəcəksiniz! Rədd olun, axmağın biri axmaq!

Aktyoru qapıya tərəf itələdi. O, bir az dartındı... Qapıya çatanda geri döndü:

– Daşürəkli əclaf! Sales boches!

Küçələr adamla dolu idi. Onlar dəstə-dəstə yığışib hərisləklə reklam-qəzetin tez-tez qaçan hərflərini izləyirdilər. Ravik Lüksemburq parkına getdi. Tutulmamışdan qabaq bir neçə saat tək qalmaq istəyirdi.

Bağ bomboş idi və qızmar avqust günəşinin tellərinə bürünmüşdü. Ağaclar artıq payız nəfəsini duyurdu. Ancaq bu nəfəsdən solğunluq deyil, yetginlik ətri gəlirdi. Günəşin özü də qızılı-mavi rəngə çalırdı və deyərdin, yayın sonuncu ipək bayrağıdır.

Ravik çox oturdu. Gördü ki, günəşin rəngi dəyişir, kölgələr uzanmağa başlayır.

Bilirdi ki, azadlığın son saatlarıdır. Müharibə elan ediləndən sonra

«İnternasional»ın sahibəsi daha heç kəsi saxlaya bilməyəcək. Rolandanı xatırladı.

Daha o da kömək eləyə bilməzdi. Heçcə kəs... Bir yana qaçmaq istəsə də, casus kimi tutulardı...

Axşam düşənə kimi oturdu. Kədərli deyildi. Keçmiş xatirələr bir-bir gəlib gözləri önündən keçdi. Surətlər və illər... Lap axırda da Joanın donmuş sifəti...

Saat yeddidə durdu. Bilirdi ki, bu qaranlıq parkdan getmək, azadlığın son saatlarından ayrılmaq deməkdir. Elə küçəyə çıxan kimi qəzetlərin xüsusi buraxılış nömrələrini aldı. Müharibə elan edilmişdi!

Bistrolardan birinə girdi, bir az oturdu. Ancaq içəridə radio yox idi. Sonra xəstəxanaya yollandı. Veber onun qabağına gəldi:

– Qeysər kəsiyi eləmək lazımdır. İndicə gətiriblər. Eləyərsiniz?

– Əlbəttə!

Paltarını dəyişməyə getdi. Yolda Ejeniyə rast gəldi. O, Raviki görəndə duruxdu.

– Deyəsən, mənə daha gözləməyirdiniz, Ejeni?
– Xeyr...– deyə qız onu qərribə nəzərlərlə süzdü, sonra tələsik yanından keçib getdi. Qeysər gəsiyi Ravik üçün su içmək kimi bir şey idi və əlüstü elədi. Bir neçə dəfə Ejeninin baxışlarını öz üzərində duydu. Çox təəccübləndi. Görəsən, niyə belə baxırdı?!

Çağa çığırdı. Onu yudular. Ravik körpənin qıpqırmızı sifətinə, xırdaca əllərinə baxdı. «Biz bu dünyaya təbəssümlə gəlmirik!» – deyə ürəyindən keçirdi. Çağanı tibb bacısına verdi. Oğlan idi...

– Kim bilir, hansı müharibə üçün dünyaya gəlib...–deyə Ravik yuyunmağa başladı. Veber də onunla yanaşı əllərini yuyurdu.

– Ravik, əgər, doğrudan da, sizi həbs etsələr, yerinizi mənə bildirməyəcəksiniz?

– Başınızı niyə belə salırsınız, Veber? İndi mənim kimi adamlardan uzaq gəzsəniz, yaxşıdır.

– Niyə? Ona görə ki, almansınız? Siz qaçqınsınız...

– Bəs bilmirsiniz ki, qaçqınların əsgisi həmişə tüstülü olur? Onlar vətənləri üçün satqın, qərrib ölkədə isə həmişə əcnəbi sayılırlar.

– Bunun mənə dəxli yoxdur. İstədiyim odur ki, sizi lap tez buraxsınlar. Məni şahid kimi göstərə bilərsiniz.

307

– Yaxşı!– deyən Ravik bilirdi ki, bunu heç vaxt eləməyəcək.–Həkimə hər yerdə iş var.– O, əllərini quruladı.– Siz mənə yaxşılıq etmək istəyirsiniz? Elə isə Joan Madunun dəfni ilə məşğul olun. Mən çatdıra bilmərəm.

– Arxayın olun! Özgə nə kömək lazımdır? Bəlkə, miras məsələsi və ya...

– Bununla polis məşğul olar. Heç bilmirəm onun qohumu var, ya yox... Bu, o qədər də vacib deyil...

Ravik paltarını dəyişdi.

– Əlvida, Veber. Sizinlə işləmək çox xoş idi.

– Əlvida, Ravik. Axırncı təşrihin pulu da qalıb...

– Qoyun qalsın, dəfn üçün lazım olacaq. Yeri gəlmişkən, bahadır, indi pul da verərəm.

– O barədə söhbət ola bilməz, Ravik! Qətiyyən... Harada dəfn etdirim?

– Bilmirəm. Hansı qəbiristanlıq olur, olsun... İndi adını, ünvanını yazaram.

Ravik onları xəstəxananın haqq-hesab kağızlarından birinə yazıb, Veberə uzatdı. Veber onu alıb, üstündə gümüşdən qoyun şəkli həkk olunmuş büllur basmanın altına qoydu.

– Oldu, Ravik! Çox güman ki, bir-iki günə mən də gedərəm. Sizsiz bu cür təşrihlər eləyə bilmərik.

O, Raviklə birlikdə çıxdı. Ravik Ejeni ilə də sağollaşdı:

– Əlvida, Ejeni.

– Əlvida, müsyo Ravik...–O, Raviki diqqətlə süzdü.– Mehmanxanaya gedirsiniz?

– Bəli. Nə olub ki?

– Ah, heç nə... Elə bilirdim...

Qaş qaralmışdı. Mehmanxananın qabağında bir yük maşını dayanmışdı.

– Ravik!

Morozov yaxındakı evlərdən birinin giriş qapısından çıxdı.

– Boris?!

– O xarabaya polis gəlib.

– Bilirəm...

– İvan Klugenin vəsiqəsi yanımdadır. O ölmüş rusu deyirəm. İl yarım vaxtı qalıb. «Şəhrizad»a gedək, şəkilləri dəyişək. Ayrı meyxanada rus mühaciri kimi qalarsan...

Ravik başını buladı:

– Böyük risq olar, Boris. Müharibədə saxta sənəd gəzdirmək qorxuludur. Heç olmaması bundan yaxşıdır.

– Bəs neyləmək istəyirsən?

– Mehmanxanaya gedirəm.

– Bu, sənin qəti qərarındır, Ravik?

– Hə, qətidir.

– Lənət şeytana! Kim bilir, hara göndərəcəklər...

– Hər halda Almaniyaya göndərməyəcəklər. Ondan keçdi... İsveçrəyə də qovmazlar.–Ravik gülümsədi.–Son yeddi ildə birinci dəfədir ki, polis bizi heç yana göndərməyəcək. Belə qiymətə minməyimiz üçün müharibə lazım imiş...

– Deyirlər, Lonşanda həbs düşərgəsi açılır,–Morozov saqqalını didişirdi. – İşə bax, alman konslagerindən qaçmısan ki, gəlib Fransa konslagerinə düşəsən...

308

– Bəlkə də, tez buraxdılar.

Morozov dinmədi.

– Məndən nigaran qalma, Boris. Müharibədə həkim çox lazım olur.

– İndi hansı adla tutulacaqsan?

– Öz adımla. Ondan bircə dəfə, özü də beş il bundan qabaq istifadə eləmişəm...– Ravik bir az susandan sonra:– Boris,– dedi,–Joan öldü. Bir kişi güllə ilə vurdu. İndi Veberin xəstəxanasındadır. Onu dəfn etmək lazımdır. Veber söz verib, ancaq bilmirəm, çatdıra biləcəkmimi... O da getməlidir. Bu işi boynuna götürərsən? Heç nə soruşma, bircə kəlmə «hə» de, vəssalam.

– Hə.

– Yaxşı, onda əlvida, Boris. Mənim şeylərimdən özünə lazım olanı götürərsən. Mənim otağıma köç... Axı vanna otağından çox xoşun gəlirdi. İndisə gedirəm, əlvida...

– Tfu!

– Yaxşı, müharibədən sonra «Fuke» restoranında görüşərik.

– Hansı tərəfdə? «Yelisey çölləri», ya V Georq prospekti tərəfdə?

– V Georq prospekti tərəfdə. Biz səfeh olmuşuq, Boris. Burnu fırtıqlı qəhrəmanlara bax! Əlvida, Boris!

–Tfu! Heç adam kimi də görüşüb ayrıla bilmirik. Yaxın gəl, axmaq!

Morozov Ravikin üzündən öpdü. Saqqalı Ravikin üzünü daladı. Morozovdan qara tənbəki qoxusu gəlirdi. Birtəhər dözdü...

Ravik mehmanxanaya yollandı...

Mühacirlər «katakomba»ya yığışmışdılar. «İlk xristianlara oxşayırlar,– deyə Ravik ürəyindən keçirdi.– İlk avropalılar...»

Süni palmanın altındakı stolun arxasında mülki paltarda bir kişi oturub, onları qeyd

edirdi. İki polis də qapını qoruyurdu. Ancaq qaçmaq istəyən yox idi...

– Pasportunuz var?– deyə məmur Ravikdən soruşdu.

– Xeyr.

– Başqa sənədləriniz necə?

– Xeyr.

– Burada gizli yaşayırsınız?

– Bəli.

– Nə üçün?

– Almaniyadan qaçmışam. Bizə sənəd vermirlər.

– Familiyanız?

– Frezenburq.

– Adınız?

– Lüdviq.

– Yəhudisiniz?

– Xeyr.

– Sənətiniz?

– Həkim.

Kişi hamısını yazdı.

– Həkim?– deyə kişi balaca bir kağız parçasını gözlərinə yaxınlaşdırdı.–Ravik adlı həkim tanıyırsınız?

309

– Xeyr.

– O da burada qalır. Məlumatımız var...

Ravik diqqətlə kişiye baxdı. «Ejeni!»–deyə ürəyindən keçirdi. Mehmanxanaya qayıtdığını soruşdu! Ona rast gələndə də çox heyrləndi! Mətbəxin qapısında dayanmış sahibə də dilləndi:

– Sizə dedim ki, burada elə adam yaşamır.

– Siz danışmayın! – deyə məmur onun sözünü kobudluqla kəsdi. – Onsuz da polisdən xəbərsiz bu qədər adam saxladığınıza görə cəza alacaqsınız.

– Mən bununla fəxr edirəm. İnsanpərvərliyə görə cəza verirlərsə, eybi yoxdur, qoy versinlər.

Məmur, sanki, yenə nəşə demək istədi, ancaq dinməyib, əlini yellətdi. Sahibə təkəbbürlə ona baxdı. Əlaqələri geniş idi, heç nədən qorxusu yox idi. Məmur Ravikə tərəf döndü:

– Şeylərinizi yığışdırın. Özünüzlə dəyişək, bir günlük də yemək götürün. Varsa, adyal da götürün.

Ona bir polis də qoşdular. Otaqların çoxu açıq idi. Ravik çoxdan qablaşdırıb hazır saxladığı çamadanı və adyalı götürdü.

– Özgə heç nə götürməyəcəksiniz?–deyə polis soruşdu.

– Heç nə.

– Bunlar qalır?

– Qalır.

– Bu da?–deyə polis çarpayının yanındakı stolun üstünə qoyulmuş balaca madonna fiqurunu göstərdi. Bunu o vaxt Joan «İnternasional»a göndərmişdi...

– Bu da...

Aşağı düşəndə elzaslı Klarissa ona bir bağlama uzatdı. Ravik gördü ki, bu bağlamadan hamıda var.

– Yeməkdir, – sahibə dilləndi. – Ac qalmayın... Bilirəm ki, getdiyiniz yerdə hələ heç nə hazırlamayıblar...

Sahibə gəc nəzərlərlə məmuru süzdü. O da hirsle:

– Az danışın!–dedi.–Müharibəni mən başlamamışam...

– Bunlar da başlamayıb.

– Məni niyə belə qaralamısınız?!–Məmur yanındakı polisə tərəf döndü:–Qurtardı? Aparın.

Kölgəyə oxşayan dəstə hərəkətə gəldi. Ravikin gözləri «mətbəxböcəyi» deyə qışqıran qadınla ərinə sataşdı. Kişi bir əli ilə arvadının qolundan tutmuşdu və o biri əlində də iki çamadan aparırdı. Biri əlində, biri də qoltuğunda... Bir çamadanı da uşaq sürüyürdü. Kişi imdad diləyən nəzərlərlə Ravikə baxdı. Ravik başını tərpətdi:

– İynə-dərman götürmüşəm,–dedi.–Qorxmayın.

Onlar yük maşınına mindilər. Motor uğuldadı, maşın tərpəndi. Sahibə qapıda dayanıb əl eləyirdi...

— Hara gedirik?– deyə kimsə polisdən soruşdu.

– Bilmirəm.

Ravik, Rozenfeld və yalançı Aron Qoldberqlə yanaşı dayanmışdı. Rozenfeldin əlində futlyar, onun içində də Sezanla Qogen vardı. O, nəyisə ürəyində hesablayırdı.

310

– İspaniya vizasının vaxtı... – deyə sözə başlayan Rozenfeld nədənsə duruxdu, sonra davam etdi: – Kor yapalaq aradan çıxdı... Markus Mayeri deyirəm... Dünən Amerikaya getdi.

Maşın silkələnirdi, hamısı bir-birinə qısılmışdı, heç biri də danışmırdı...

Tini buruldular. Ravik gördü ki, fatalist Zaydenbaum da buradadır. Büzüşərək bir güncə çəkilmışdi və:

– Yenə yollardayıq,–dedi.

Ravik ciblərində siqaret axtardı, ancaq tapmadı. Yadına düşdü ki, çamadanda çoxdur.

– Elədir,–dedi.–İnsan çox şeyə dözə bilir...

Maşın Vaqram prospektindən keçib Etual meydanına çıxdı. Heç yerdə işıq yənmirdi. Meydan zülmətə bürünmüşdü. Elə qaranlıq idi ki, heç «Zəfər tağı» da görünmürdü...

1 Şarlardan əbədi yadigar (fran).

2 Alçaq əcnəbilər (fran).

3 Yaşasın (ispan)

4 Qəlyanaltı (fran.)

5 Çəhrayı çaxır (fran.)

6 Əzizim (fran.)

7 Paştet növü

8 Xristianların sual-cavab şəklində olan dini kitabı.

9 «Sarışın sevgilimə» (fran.)

10 Paris axşam qəzeti.

- 11 Yenilməz.
- 12 Mənə məhəbbətdən danışın (frans.)
- 13 Gecəniz xeyrə qalsın (ital.).
- 14 «Axırıncı vals» (fran.)
- 15 Əfsanəyə görə, Baltik dənizində batmış şəhər.
- 16 Aralıq dənizinin sahili ilə Nitsadan Genuyaya gedən yol.
- 311
- 17 Beynəlxalq süni dil.
- 18 Paris xəbərləri (frans.).
- 19 İngilis krallarının tacındakı brilyant. Dünyada ən böyük brilyant daşlarından biridir.
- 20 «Gözləyəcəyəm» (fran.)
- 21 Kübar nəslə mənsub olduğunu göstərir.
- 22 «Odlu xaç»–Fransada faşist təşkilatının adı.
- 23 « Gözləyəcəyəm» (frans.).
- 24 Kilsə də bürünmüş ay işığına
- 25 «Görüş evi» (frans.).
- 26 Murdar alman! (fran.)
- 27 Murdar qaçqınlar (fran.)
- 28 Murdar yəhudilər (fran.).
- 29 Kef, (ing.).
- 30 Sevirəm səni! (ital.).
- 31 Məni sevirsən? (ital.).
- 32 Mən həmişə səninlə idim... (ital.).
- 33 Məni öp... (ital.)
- 34 Sənsiz... mən yaşaya bilməzdim. (ital.).__